

OSKARI TOKOI

EL (AK) s. J. n. 2105

OSKARI TOKOI

MAAN-
PAKOLAISEN
MUISTELMIA

*ISÄNSÄ MUISTINPANOJEN
PERUSTEELLA KIRJOITANUT
IRENE TOKOI*

KUVITETTU

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ
TAMMI

Copyright by
Kustannusosakeyhtiö Tammi
Helsinki

Printed in Finland
Lahden Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö
Lahti 1947

L U K I J A L L E

Ystäväni ovat minua usein kehoittaneet kirjoittamaan ja julkaisemaan elämäni taipaleella kerääntyneet muistelmat ja kokemukset. Suomen sisällissodan jälkeen aika ei ollut tähän sopiva. Sittemmin olin niin kiinni jokapäiväisessä työssäni, ettei ollut tilaisuutta menneiden muistelemiseen. Kesällä v. 1938 ystäväni, tohtori Heikki Waris käydessään luonani esitti minulle muistelmieni julkaisemisesta sangen velvoittavan kehoituksen, koska ani harva Suomen työväenliikkeen uranuurtaja ja siinä aikaisessa vaiheessa toiminut henkilö on jättänyt jälkeensä yhtenäistä muistelmakokoelmaa. Tämän kehoituksen johdosta ryhdyinkin kirjoittamaan muistojani talteen sekä kokoamaan kaikkea sitä, mikä oli jo aikaisemmin kirjoitettu tai sisältyi erinäisiin asiakirjoihin.

Kun olin päässyt työssäni jo melkoisen pitkälle, syttyi toinen maailmansota ja kaikki yhteydet Suomeen katkesivat. Tästä johtuu, että muistelmani nyt vasta näkevät päivänvalon.

Kun maanpakolaisen on ollut mahdotonta kuljettaa mukanaan arkistoa, on mahdollista, että muistelmistani eivät kaikki päivämäärät ole aivan tarkkoja, mutta tapahtumien kyllä pitäisi olla paikkansapitäviä. Kustantaja on antanut asiantuntijoiden kuitenkin tarkistaa päivämäärätkin, joten niissäkään ei liene virheitä.

Haluan lausua kiitokseni tohtori Heikki Warikselle siitä suuriarvoisesta rohkaisusta, jota hän on minulle muistelmieni kokoami-

sessä antanut ja jota ilman ne tuskin olisivat tulleet kootuiksi. Samoin lausun kiitokseni kaikille niille henkilöille, jotka ovat tarkastaneet käsikirjoitukseni ennen painamista.

Se Suomen avustamistyö, jota kirjan viimeisessä luvussa kuvataan, jatkuu täällä edelleen. Olen juuri palannut 5 kuukautta kestäneeltä, kautta Amerikan mantereen ulottuneelta puhujamatkalta, jolla vaimoni kanssa koetimme tehdä kaikkemme Suomen hätäkärsivien ja varsinkin Karjalan pakolaisten avustamisen edistämiseksi. Tämä synnyinmaamme auttamistyö on meille rakasta, sillä me kaikki täällä toivomme Suomelle mitä valoisinta tulevaisuutta.

Toivon, että "Maanpakolaisen muistelmia" tarjoaa lukijalleen jotakin hyödyllistä ja varteenotettavaa taistelussa ihmiskunnan ja erityisesti työväestön vapauden ja paremman elämän puolesta.

West Townsend 15. 2. 1947.

OSKARI TOKOI

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI
MIGRATION INSTITUTES
Tienäentie 10
20500 Turku 50 ☎ 17536

139-1980

Ensimmäinen osa

KESKI-POHJANMAA

Karua on luontonsa puolesta Keski-Pohjanmaa ja varsinkin Lestijoen laakso, joka käsittää vanhan Lohtajan pitäjän. Tästä on aikojen kuluessa lohkaistu Himanka, Kannus, Toholampi ja Lestijärvi. Samaan taloudelliseen vyöhykkeeseen kuuluvat vielä Kälviä ja Ullavan kappelikin.

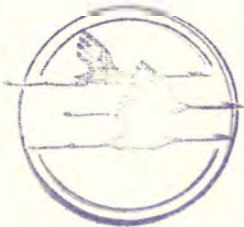
Kylät sijaitsevat pitkin jokivarsia, etupäässä Lestijoen sekä muutamien mereen laskevien pienempien jokien, kuten Viirrejoen ja sitäkin pienempien purojen rantamilla. Lestijoen äyräät ovat korkeat ja keveämultaiset, ja niihin on vain pitkäaikaisen viljelyksen tietä kehittynyt melkoisen vahva ruokamultakerros. Laajoja savipohjaisia viljelyskelpoisia lakeuksia näiden jokien varsilla ei ole ja taempaan aukenevat suot ovat olleet aina nykyaikoihin asti raivaamattomia, uhkumassa vain hallaa ja estämässä viljelysten laajentumista jokivarsia kauemmaksi.

Kylissä on aina useampia taloja yhdessä sikermässä. Mutta talot ovat pieniä, sillä manttaalin kokoiset ovat kokonaan tuntemattomia ja $\frac{1}{8}$ manttaalin taloakin pidetään jo suurena. Etupäässä ne ovat ainoastaan $\frac{1}{16}$ ja $\frac{1}{32}$ manttaalin taloja, joissa elätettiin useimmiten vain yksi hevonen ja lehmiä kymmenen tai sitäkin vähemmän.

Koko Keski-Pohjanmaan ja varsinkin tämän alueen asujaimisto on taloudellisesti jokseenkin tasaväkistä. Ei ole suuria rikkaita, mutta köyhiä mökkiläisiäkin on vähän. Kaikki ovat kädestä suuhun eläviä, ja toimeentulo on niukkaa varsinkin hallavuosina, jotka siellä entisaikaan seurasivat toisiaan hyvin usein. Suurina nälkävuosina 19:n vuosisadan keskivaiheilla kurjuus kohosi sanoinkuvaamattomaksi, ja suuri prosentti väestöstä kuoli nälkään. Elämä kuitenkin virkosi uudelleen nopeasti sellaiseksi pieneksi kituelämäksi, jollaista se oli ollut aina ennenkin.

Kun karu ja hallanarka maa ei tarjonnut riittävää toimeentuloa väestölle, ei edes talollisille, joita on väestön enemmistö, niin osan oli pakko etsiä elatuksenapua ulkoa ja muilla keinoin. Työkykyiset miehet lähtivät jo syyskesällä, kun kiireimmät kesätyöt

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI
MIGRATION SINSTITUTET
Toukokuu 1980
20100 TURKU 00 ☎ 17536

139-1980

oli suoritettu, ansiotöihin Etelä-Suomen kaupunkeihin, etupäässä Viipuriin, Sortavalaan ja aina Pietariin asti, joissa tarvittiin rakennustyöläisiä. Keski-Pohjanmaan miehet ovat aina olleet tunnettuja kirvesmiehinä ja kaikenlaiseen puutyöhön pystyvinä. Näillä työmatkoilla ansaitut rahat tuotiin kotiin talouden kohottamiseksi. Suuria ne useinkaan eivät olleet, mutta kumminkin hyvänä apuna. Monet nuoremmat ja naimattomat miehet jäivät näille työmatkoilleen mikä minnekin, mutta perheelliset tavallisesti tulivat takaisin kotiseudulle. Merenrantapitäjistä, kuten Himangalta, Lohtajalta ja Kälviältä, nuoria miehiä meni merille, joilta toiset palasivat, toisten jäädessä muiden maiden asukkaiksi tai kadotessa jäljettömiin.

Lestijoen suulla asuvat himankalaiset rakensivat itselleen myös kaksimastoisia kuunareita ja tekivät niillä merimatkoja Pohjanlahden satamiin. He purjehtivat Itämerelle ja Saksaankin asti ja ansaitsivat siten puuttuvat tarverahat.

Myöhemmin hevoshoido kehittyi pientä tuloa tuottavaksi. Keski-Pohjanmaan pienten talojen omistajat menivät Kuopion, Iisalmen ja Jyväskylän ym. markkinoille, ostivat niiltä nuoria hevosia kasvattaakseen ja hoitaakseen niitä sekä veivät ne sen jälkeen Oulun markkinoille ja aina Ruotsiin asti saaden usein huomattavat voitot vaivoistaan. Täten kaikenlaisella pienellä yritteliäisyydellä ja sivuhommilla ansaittiin ne rahat, joita välttämättä tarvittiin kituvan elämän ylläpitämiseksi. Tämä liikkuva elintapa loi pohjan ja antoi sysäyksen Keski-Pohjanmaalta myöhemmin suureksi paisuneelle Amerikkaan-muutolle.

Tällaisissa oloissa ja ajankohtana, jolloin työretkillä kulkeminen oli muuttumassa Amerikkaan matkustamiseksi, toukokuun 15. päivänä 1873, syntyi Tokoin talossa Yliviirteen kylässä Kannuksen kappelissa, joka silloin vielä kuului Lohtajan pitäjään, poika, jolle annettiin nimeksi Antti Oskari.

Keski-Pohjanmaalla ei ole kenelläkään talonpojalla perinnöllistä sukunimeä, vaan se seuraa tilaa, jolla henkilö syntyy tai asuu. Sukunimi vaihtuu joka kerta kun henkilö muuttaa asumaan toisenimiseen taloon tai sen tiluksille.

Tokoin taloryhmä, johon jo silloin kuului seitsemän taloa, yhteensä ainoastaan puoli manttaalia, merkittiin numerolla 12 Yliviirteen kylää. Mistä taloryhmän nimi johtuu, ei kukaan voi varmuudella sanoa. Se vain tiedetään, että 18:nnessä vuosisadalla, jolloin ns. isojako näillä seuduilla toimitettiin, talot ja taloryhmät merkittiin maakunnan kirjoihin ja karttoihin kukin omilla nimillään, ja niiden asukkaat saivat nämä nimet. Niinpä Toholammin pitäjässä, joka on ylempänä Lestijoen varrella, on Toko-niminen taloryhmä, Kannuksen pitäjässä Välikannuksen kylässä on Tokola ja Yliviirteen kylässä Tokoi.

ISOISÄ KERTOO

Isoisäni nimi oli Kalle, mutta kylän kesken häntä kutsuttiin "Isoksi-Kalleksi", sillä naapuritalossa oli myös Kalle, jota sanottiin "Pikku-Kalleksi". Isoisä oli syntynyt v. 1828 Vaestojä nimisessä torpassa. Mutta kun torppa ei kyennyt elättämään lapsiaan, joutuivat nämä etsimään elatustaan muualta. Nuorena miehenä isoisä oli joutunut Lohtajan pitäjässä naimiseksi Sämpin taloon ja siellä tutustunut Kokkolasta, Söderbackasta läheiseen Hirven taloon muuttaneen perheen vanhimpaan Anna-Priita nimiseen tyttöön, jonka kanssa meni naimisiin.

Isoisä oli vanhaa suomalaista juonta, mutta Anna-Priita oli syntynyt ruotsalaisista vanhemmista. Vielä naimisiin mennessäänkin hän osasi huonosti suomea ja vasta lastensa kanssa yhdessä opetteli lukemaan kieltämme. Naimisiin mentyään isovanhemmat saivat Roikon talosta torpanmaan, johon rakensivat kotinsa ja jossa kasvattivat lapsensa. Näistä kuitenkin useimmat kuolivat suurina nälkävuosina, ja eloon jäi vain kaksi poikaa, Matti ja Kalle, joista viimeksimainittu oli isäni. Vasta sen jälkeen kuin pojat olivat jo tulemaisillaan miehiksi, isoisä osti Tokoin tilan ja sen mukana hän ja hänen jälkeläisensä saivat myös Tokoin nimen.

Isoisä oli nuoruutensa ja miehuutensa päivinä, aina siihen saakka kuin osti talon, tehnyt monia työmatkoja Etelä-Suomeen, Viipuriin, Sortavalaan, Käkisalmeen ja Pietariin asti. Näiltä retkiltä hänellä oli paljon kokemuksia, joita hän kertoili talvi-iltojen hämärässä koivuisten hiilloksen riutuessa poikansa lapsille. Korvat höröllä kuuntelin minä, lapsista vanhin, isoisän kertomuksia ja sain niistä ehkä alkusysäyksen oman elämäni monivaiheisille retkille.

Ostettu tila oli velan rasittama, joten poikien täytyi ryhtyä isoisän tavoin ansaitsemaan muualla. Kumpainenkin teki pari työmatkaa, mutta nuorempi, Kalle, joka oli jo mennyt naimisiin, oli enemmän innostunut hevosten hoitoon ja alkoi käydä markkinoilla, toisinaan ansaiten, mutta toisinaan myös menettäen.

Näihin aikoihin rupesi Keski-Pohjanmaan kansan keskuuteen leviämään tietoja uudesta maasta, Amerikasta, jossa ansiomahdollisuuksien piti olla satumaisia. Joku paikkakuntalainen oli mennyt sinne ja muutamassa vuodessa ansainnut kokonaisen talon hinnan. Hänkään ei ollut osunut sinne suoraan, vaan jotenkin kiertoteitä kulkeutunut ensin Pohjois-Norjaan ja sieltä muiden siirtolaisten mukana Amerikkaan. Tiedettiin, että yksi ja toinen oli täältä mennyt jo suoraankin Amerikkaan ja sieltä kirjoittanut kotiväelleni miten suuria palkkoja siellä työmiehillekin maksettiin. Kuultiin, että työmies sai enemmän kuin dollarin päivässä, ja kun dollari oli vähän enemmän kuin viisi Suomen markkaa, kertyi siitä Suomen rahana jo yhdessä vuodessa pienen talon hinta.

Veljekset Matti ja Kalle päättivät, että toisen on nyt lähdeävä Amerikkaan ansaitsemaan rahaa. Kun Matti oli vanhin ja sitä paitsi naimaton, päätettiin, että hän lähtee Amerikkaan ja Kalle isoisän, vaimonsa ja kolmen lapsensa kanssa jää asumaan taloa. Ja keväällä 1878 Matti lähti.

Kaikki näytti käyvän suunnitelmien mukaan, sillä Matti sai heti työtä Harborin tokalla Ashtabulassa, Ohiossa. Hän kirjoitti, että työ tosin on kovaa, mutta rahaakin tulee, ja hän alkoi lähetellä sitä kotiin.

Vanhimman veljen menestys ja myös pelko siitä, että jos hän sijoittaa paljon rahaa talon velkoihin, hän ehkä perii koko talon, sai Kalienkin lähtemään Amerikkaan syksyllä 1881. Taloa, jota oli lisätty ostamalla myytäväksi joutunut naapurin talo, sekä velaksi, jäi hoitamaan isoisä ja isoäiti sekä minun äitini, jolle oli karttunut jo viisi lasta.

KOULUSSA

Kansakoulut olivat siihen aikaan Keski-Pohjanmaalla harvinaisia ja kirjoitustaito lähes yhtä harvinainen. Kannukseen oli kuitenkin jo v. 1877 perustettu kansakoulu. Se kyllä sijaitsi kirkonkylässä, eivätkä sivukyläläiset voineet lähettää lapsiaan sinne muuten kuin sijoittamalla heidät kouluajaksi johonkin taloon. Paitsi pappia, lukkaria ja kauppias Sahlgrenia, joka viimeksimainittu oli ollut talonpoikaissäädyn edustajana valtiopäivillä eli "herrainpäivillä", kuten niitä kansan kesken kutsuttiin, Kannuksen seurakunnassa ei tieltävästi ollut kirjoitustaitoisia henkilöitä muita kuin kunnankirjuri, entinen ruotusotamies Matti Ek, Antinon Matti ja minun isäni Kalle. Viimeksimainittu oli oppinut kirjoitustaitonsa Himangan lukkarilta, jonka luona hän oli ollut yhden talven koulussa. Isoisän nuorin sisko, Johanna, oli mennyt naimisiin Himangan lukkarin, Borenin, pojan kanssa, ja isäni oli pantu yhdeksi talveksi tätinsä luo Himangalle. Siellä ollessaan lukkari oii opettanut pojan kirjoittamaan ja laskemaan. Hänestä tulikin sitten koko kylän yhteinen kirjuri, joka sai laatia kaikki velka- ja talojen kauppa- kirjat sekä toimittaa perunkirjoitukset ja perinnönjaot. Tämä isän kirjoitustaito se sai aikaan, että minunkin tuli oppia kirjoittamaan, ja kun kunnassa oli jo kansakoulu, päätettiin poika isän Amerikkaan lähtiessä panna oikein kansakouluun.

Kun kansakoulu sijaitsi kirkonkylässä, johon oli matkaa lähes kaksi ruotsinvirstaa eli enemmän kuin neljä kilometriä, sijoitettiin poika asumaan kirkonkylään. Sattui niin, että sinne oli tullut toinenkin kauppias, Antti Petäjä, jonka vaimo oli äitini serkku. Minut sijoitettiin asumaan Petäjän Antille. Kauppialla oli myös nahku-

rinnerstas. Tämän työpajan nurkkakamari, jossa nahkuri asui, tulikin minulle varsinaiseksi olinpaikaksi ja lukutuvaksi seuraavan neljän talven ajaksi. Seikalla oli hyvinkin suuri merkitys tulevaisuudelleni, sillä nahkurinverstaan kamariin kokoontui illoin miehiä juttelemaan vanhoista asioista ja nahkuri Jussilalla itsellään oli paljon kertomuksia. Mielenkiintoisinta oli kuitenkin kuunnella vanhaa Mikko Jokelaa, joka nuoruudessaan oli kulkenut paljon maailmaa työansioilla ja merilläkin ja jolla oli synnynnäiset kertojanlahjat. Tämä nahkurinverstas jätti monta muutakin muistoa. Kun tie kamariin kulki parkki-ammehuoneen halki, niin usein sattui pimeässä putoamaan maahan kaivettuihin ammeisiin, joissa nahkavuotia parkittiin.

Kansakoulussa menestyin hyvin. Varsinkin laskento, historia ja maantieto olivat lempiaineitani. Aina, kun tarkastaja vieraili koulussa, minut pantiin mustalle taululle näyttämään, miten helposti oppilaat suorittivat murtolukujen ja kymmenmurtolukujen laskut. Samoin historian ja maantiedon tunneilla sain vastatakseni vaikeimmat kysymykset.

Erään tapauksen muistan näiltä ajoilta yhä. Pappilantuvassa pidettiin rippikoulua ja kansakoulunoppilaat kävivät usein kuuntelemassa, miten rippilapsia opetettiin. Eräänä iltana olin toverien kanssa taas pappilantuvalla, kun pappi kyseli rippikoululaisilta näiden tietoja Suomen kirkkohistoriasta, jota rippikoulussa opetettiin uskonnon ohella. "Kuka tuli Martinus Skytten jälkeen piispaksi Suomessa?" Kysymys oli liian vaikea rippikoululasten vastattavaksi. Kun enemmän kuin puolet oppilaista oli jo seisomassa, aloin siinä ovensuussa katsoessani nauraa. Huomatessaan minun nauravan pappi sanoi: "No, vastaapas sitten sinä, joka siellä naurat." Minulla oli vastaus heti valmiina: "Mikael Agricola, v. 1550 ja 1557." Pappi sai aiheen pitää ankaran nuhdesaarnan rippikoululaisille siitä, että nämä isot miehet ja naiset eivät tienneet sen vertaa kuin tuo pieni poika tuolla ovensuussa. Olin ylpeä, mutta sain osakseni rippikoululaisten vihan, enkä enää koskaan uskaltanut mennä pappilantupaan kuuntelemaan rippilasten opetusta.

Koulussa menestymiseni herätti muidenkin huomiota eikä ainoastaan opettajan sekä isoisän, joka kelkalla veti minulle sinne ruokaa ja rakasti ja hoiti minua kuin silmäteräänsä. Seurakunnan pappi, Christian Sjöblom, kansakoulunopettaja K. F. Bergroth, apteekkari Humble ja kauppias Sahlgren esittivät, että minut lähetettäisiin Vaasan lyseoon, ja he lupasivat ottaa kustantaakseen koulunkäynnin. Kun isäni oli Amerikassa, kirjoitettiin hänelle ja pyydettiin hänen suostumustaan, sillä ilman isän lupaa minua ei voitu kouluun toimittaa. Isän vastaus oli lyhyt, mutta kielteinen. Hän sanoi, että sen jälkeen kuin kansakoulun kurssi on suoritettu ja poika oppinut kirjoittamaan ja laskemaan neljä laskutapaa, hänen on opeteltava tekemään työtä. "Täällä Amerikassa on niin monta

virkaheittoa herraa ja koulunpenkeiltä sortuneita, jotka eivät osaa tehdä työtä eivätkä kykene elättämään itsiään muuten kuin keljun konsteilla. Minun pojan tani ei kouluta herraa", oli kylmä selitys, ja loppuunsaoritetuun kansakoulun kurssiin katkesi siis pojan opintie.

Mutta sellaisenaankin sillä oli suuri merkitys, varsinkin kotikylän amerikanleskille. Kylästä oli mennyt miehiä Amerikkaan, toisia Australiaan, jo melkein joka talosta. Sen jälkeen kuin isäni oli matkustanut Atlantin taa, kylässä ei ollut muita kirjoitustaitoisia kuin minä, joka nyt olin käynyt oikein kansakoulun. Sain hoitaakseni amerikanleskien kirjeenvaihdon heidän vaihtaessaan meren yli ajatuksia miestensä kanssa: oli ensinnäkin luettava miesten lähettämät kirjeet ja sitten vastattava niihin. Ja kaikki amerikanlesket olivat yksimielisiä siitä, että osasin kirjoittaa niin kauriisti ja sydämiin käyvästi, että kyenneet nousivat silmiin. Niissä kirjeissä oli rakkautta ja jumalänkelkoa ja kotoiset hommat oli niin hyvin selitetty, että he eivät olisi itse voineet sitä niin hyvin tehdä, vaikka olisivat osanneet kirjoittaaakin.

UUTTA ELÄMÄÄ

Hiljainen ja uinuvassa tilassa ollut Keski-Pohjanmaa sai uutta elämää, kun alettiin rakentaa rautatietä Seinäjoelta Ouluun. Siitä oli kyllä kuultu huhuja aikaisemminkin ja joku oli tiennyt kertoa, että "herrainpäivillä" oli asiasta tehty jo päätös. Mutta kukaan ei tiennyt, mistä rautatie tulisi kulkemaan. Joitakin insinöörejä ja suunnistajia oli liikkunut sydänmaita myöten jättämättä kuitenkaan mitään merkkejä. Mutta sitten keväällä 1883 avattiin soukka väylä salojen halki ja pystytettiin seipäitä osoittamaan linjaa, mistä rautatie tulisi kulkemaan. Se tosin oli kapea ja sitä kutsuttiinkin vain koelinjaksi, joten ei ollut ollenkaan varmaa, että rautatie tulisi kulkemaan siitä.

Seuraavana keväänä linjaa alettiin kuitenkin levittää, ja joukko miehiä taivalsi sitä pitkin koetellen pitkällä rautaseipäillä maan perustuksen syvyyttä. Linja kulki synnyinkylänkin poikki ja halkaisi sattumalta sen torpan pellot, jotka isoisä nuoruudessaan oli raivannut ja joka vieläkin kuului hänelle. Myös ratapenkereen ja siltojen rakennus pantiin alkuun linjan tultua avatuksi. Paikkakunnalle alkoi muuttua vierasta väkeä, rautatien työläisiä — sellaisia vanhoja jätkiä, jotka olivat olleet rakentamassa ennen tehtyjä rautateitä; paatuneita ja kovia miehiä, joilla toisilla oli perhettäkin.

Näitä sijoittui asumaan seudun melkein jokaiseen taloon ja ne toivat kylään uutta elämää ja uusia tapoja.

Suhteet vanhojen asukkaiden ja uusien tulokkaiden välillä olivat aluksi kylmät, jopa vihamielisetkin. Toiset kieltäytyivät ottamasta rautatien työläisiä asuntoihinsa ollenkaan. Mutta isoisä, joka itsekin nuoruudessaan oli kulkenut maailmalla ja joutunut etsimään asuntoa vierailta ihmisiltä, vuokrasi huoneitaan rautatien työläisille niin paljon kuin niitä liikenä. Sattui niin, että hän oli juuri edellisinä vuosina ostanut naapurilta talon, jonka avarat huoneet olivat tyhjä, ja samoin oli hänen nuoruudessaan rakentamansa torpan huoneiden laita. Nämä huoneet saivat nyt asukkaita, kun pari yksinäistä rautatien työläistä otettiin talon asukkaiden kanssa samaan rakennukseen. Näin jouduin lähempään kosketukseen rautatien työläisten kanssa kuin sellaisten talojen lapset, joihin niitä ei otettu asumaan ollenkaan.

Paitsi sitä, että rautatien rakennus toi uutta elämää ja uusia tapoja, se lisäsi jonkin verran paikkakunnan varallisuuttakin. Sain vathan rautatien lähistön talot myydyksi rautatieläisille maitonsa ja voinsa sekä leipää ja lihaa ja kaikkea muutakin ravinnoksi kelpavaa. Palkat tosin rautatierakennuksella eivät olleet suuret, sillä tavallisille ojankaivajille ja muille sekatyöläisille maksettiin vain kaksi markkaa päivältä, ja päivä oli pitkä, työ kun alkoi kesän aikana jo kello viideltä aamulla ja päättyi vasta kello seitsemän illalla. Mutta sittenkin se oli lyhyempi kuin mitä paikkakunnan talonpojat tekivät, sillä näiden työaika alkoi aamulla usein jo ennen viittä ja jatkui illalla yhdeksään, jopa kymmeneenkin. Kivimiehet, jotka porasivat ja hankkivat kivet siltojen kivimuureihin ja sitten kesällä muurasivat sillat ja asemahuoneiden sekä vahtitupien perustukset ja kivijalat, ansaitsivat kolme, jopa neljäkin markkaa päivässä. Talvella hevosmiehet, jotka voimakkailla hevosillaan vetivät soran ratapenkereeseen, ansaitsivat päivässä viisi, jopa kuusikin markkaa. Tässä työssä oli paikkakuntalaistenkin mahdollista ansaita itselleen pieniä tarverahoja, joten varallisuus ja hyvinvointi siitä lisääntyivät.

Paikkakunnan varallisuutta kuitenkin kaikkein enimmänsä kartuttivat ne rahat, joita Amerikkaan menneet talojen pojat ja jo useissa tapauksissa isännätkin sieltä lähettivät. Tällaisiin taloihin kuului minunkin kotitaloni.

Kun Amerikasta saadut rahat käytettiin talon velkojen maksamiseen, ei lasten vaatetukseen ja muihin talousmenoihin riittänyt paljoakaan. Hankkiakseen hiukan itselleen tarverahoja ja lapsilleen vaatetta äitini osti säkin vehnäjuuhoja ja sokeria sekä leipoi vehnäsä myytäväksi rautatien työläisille. Lapsista vanhimpana sain tilipäivinä mennä tilinmaksupaikalle nisun kaupalle. Kauppa tosin ei ollut loistavaa, sillä ujo ja vaitelias kun olin, suurisuisemmat myyjät saivat nisunsa paremmin kaupaksi. Mutta näillä kauppamatkoilla nuori poika näki ja kuuli paljon sellaista, mikä syöpyi hänen vielä herkkään lapsenmieheensä.

RISTIRIITOJA

Rautatietyöläisten asettuminen paikkakunnalle sai vähitellen aikaan suuren muutoksen ihmisten elämässä ja tavoissa. Vanhat melko puritaaniset elämäntavat ja katsomukset alkoivat vähitellen höltyä. Juopottelut, tappelut ja remuelämä kävivät julkisemmiksi ja niiden katsottiin ikäänkuin kuuluvan asiaan. Tästä muutoksesta sain minäkin osani.

Isoäiti, Anna-Priita, oli ankarasti uskonnollismielinen ja vaati talon lapsilta puritaanisten tapojen tarkkaa noudattamista. Sunnuntai kirkkoaikaan lapset eivät saaneet mennä mihinkään kylään, taina kirkkoaikaan lapset eivät saaneet mennä mihinkään kylään, vaan lukutaitoisten oli otettava kirja käteensä. Hyvälukuisena jouduin talon suuresta Lutheruksen postillasta lukemaan päivän saarnan sekä virsikirjasta päivän evankeliumin, epistolan ja rukoukset ynnä pari virttä. Vasta kun se oli tehty, saivat lapset mennä ulos leikkimään ja käymään naapureissa.

Rautatietyöläisten vapaus ja vallattomuus ei jäänyt minulta-kaan huomaamatta. Ankaruus, jolla lapsia kohdeltiin kotona, tuntui ahdistavalta, ja aina kun silmä vältti, livistin sinne, missä rautatietyöläiset kokoontuivat ja minne alkoi saapua yhä enemmän myös kylän nuorisoa.

Eräänä sunnuntai-aamuna, kun minut pantiin hakemaan lemmille ruumenia, löysin ruumenhuoneesta jonkun viinakauppiaan lekkerin. Sen jälkeen kuin Lutheruksen postillan saarna oli luettu ja olin saanut luvan mennä käymään naapurissa, lähdin kertomaan löydöstäni naapurin samanikäiselle pojalle. Hiivimme ruumenmökkiin, otimme lekkeristä kulauksen kumpainkin ja kipaisimme etsimään kylän toisia samanikäisiä poikia. Kerroimme löydöstä näillekin ja niin etsittiin pari pulloa, jotka käytiin täyttämässä viinalekkeristä, ja koko kylän pojat kokoontuivat erään talon lämpöiseen saunaan nauttimaan löydön hedelmistä.

Tapaus ei kuitenkaan jäänyt vanhemmalta väeltä huomaamatta, sillä poikasista yksi ja toinen alkoi hoiperrella, ja siitäkös aikuiset miehet etsimään, mistä pojat olivat viinaa saaneet. Viinapullot löytyivätkin saunan kiukaan kolosta ja katosivat miesten mukana sillä seurauksella, että parin miehenkin nähtiin hoipertelevan päihtyneenä pitkin kylän kujia.

Tapaus tuli myös kotiväen tietoon, ja sain koko homman alkuunpanijana ankaran nuhdesaarnan, mutta annettuani vakavan lupauksen, etten toista kertaa viinaa nauti, vaikka sattuisin löytämäänkin pääsin raskaammalta rangaistukselta.

Rautatien rakennus edistyi niin, että kiskoja jo laskettiin. "Rautaroikka", niinkuin sitä kutsuttiin, oli saapunut syntymäkylän kohdalle. Koko kylän väki oli keräytynyt radan varteen katselemaan kiskoja laskemista sekä odottamaan junaa, joka toi kiskoja. Ratapolkyt oli jo edellisenä talvena ajettu pitkin linjaa ja veistetty

sekä lovettu valmiiksi paikoilleen pantaviksi. Oli uusi elämys kyläläisille, kun veturi puuskutti perässään pitkä vaunuono kylän aukeamalle. Kiiltävänä ja puhisevana saapui tuo mielestäni maailman ihmeellisin kapine, ja minussa heräsi mitä hartain toivomus päästä kerran veturinkuljettajaksi. Se näytti minusta korkeimmalta saavutukselta, mihin ihminen voi eläessään nousta. Tuo veturi tuossa edessäni edusti voimaa ja kauneutta; se oli ihmisneron korkein tuote ja sen hallitseminen oli ihmisen suurin ja arvokkain tehtävä. Tosin poikasten kesken syntyi kiistaa siitä, kumpi on suurempi ja arvokkaampi, veturinkuljettaja vai konduktööri. Kumpaisellakin oli samanlaiset lakit ja samanlaiset nauhat lakissa sillä erotuksella, että konduktöörin lakin otsassa oleva hopeinen merkki kuvasi pyörää, jonka kahden puolen oli siivet, kun taas veturinkuljettajan lakissa oli veturin kuva. Konduktöörin arvo ja valta varmaan oli suuri, sillä hänestä riippui, kuka saa junassa matkustaa, kuka ei. Tämä seikka selvisikin minulle jo seuraavana aamuna.

Veturi, joka aamulla toi lastin kiskoja, lähti illalla Kokkolan satamasta Ykspihlajasta hakemaan uuden lastin seuraavaa päivää varten ja palasi aamulla takaisin. Kotitalossa palveleva renki-Topias ehdotti minulle: "Mennään junassa nyt Kokkolaan ja tullaan aamulla takaisin." Kehoitus oli aivan liian houkutteleva, ja niin me junan lähtiessä kiipesimme tyhjään avovaunuun.

Matka oli uusi elämys. Melkein kuin vilahdamalla ajettiin Kytöriipan kylän ohi. Kälviän kirkko korkeine tapuleineen sivuutettiin nopeasti, samoin Suonerän kylä, ja saavuttiin Kokkolan puolelle. Siinä ylitettiin Vetelinjoen yli rakennettu Kaukolan rautasilta, joka oli kolme kaarenväliä pitkä. Tosin Kannuksessa Lestijoen yli oli myös rakennettu kaarisilta, mutta se oli vain yhden kaaren levyinen.

Saavuttiin Kokkolan asemalle, jossa juna pysähtyi, mutta veturi vei vaunut Ykspihlajan satamaan uudestaan täytettäväksi ja aamulla sieltä taas haettaviksi.

Jäimme yöksi kaupunkiin. Yöpaikkaa ei voinut ajatellakaan, sillä aamulla aikaisin juna lähti takaisin. Ja olihan kirkkain kesä, joten aika kului ulkosalla. Tosin kaupungilla vahtia pitävä poliisi, tai mikä vahtimies lienee ollut, kysyi mitä pojat kuljeskelevat. Mutta kun hänelle vastattiin: "Me olemme pasiseerareita", niin hänkään ei kysellyt enempää. Tuntui niin mojovan komealta sanoa, että on "pasiseerari", vaikka ei oikein tiennytkään, mitä sana mahtoi tarkoittaa. Poliisi (tai yövartija) kuitenkin kehoitti "pasiseerareita" pysymään poissa kaupungista ja oleskelemaan siellä, missä junat kulkevat.

Veturi oli vienyt vaunut Ykspihlajaan ja palannut kaupunkiin. Osa junan miehistä, veturin lämmittäjä, jarrumies ja aseman pumppumies olivat kokoontuneet aseman läheiseen pumppuhuoneeseen kuluttamaan aikaansa olutpullojen ääressä. Mekin, jotka

olimme saaneet mukaamme erään Kälviältä junaan tulleen miehen, menimme pumppuhuoneelle. Siellä veturin lämmittäjä kehoitti "pasiseerareita" ostamaan heille olutta, jos mielivät päästä takaisin. Renki-Topiaksella sattui olemaan yksi markka rahaa, jolla sai ostetuksi kaksi pulloa olutta. Lämmittäjä, joka oli enimmin humalassa ja kaikkein äänekkäin, lupasi nyt kyyditä pojat takaisin Kannukseen, mutta se Kälviän mies, joka ei ostanut olutta, uhattiin jättää pois junasta, kun aamulla lähdetään.

Aamu tuli ja veturi oli hakenut täysinäiset vaunut Ykspihlajasta. Kiipesimme ratakiskojen päällä odottaneihin avonaisiin vauuihin. Juna oli jo lähtövalmiina ja kaikki näytti menevän kuten oli luvattu. Mutta silloin saapui paikalle myös se toinen suuri herra, konduktööri, ja alkoi vaatia pilettejä tai muuta matkustuslupaa. Meillä tietenkään ei ollut pilettejä eikä muutakaan lupaa näyttää, joten konduktööri käski meidän mennä pois junasta. Sillä Kälviän miehellä oli Kälviän ratamestarin antama matkustuslupa ja hän sai jäädä junaan. Renki-Topias selitti, että hän oli yöllä ostanut kaksi pulloa olutta jollekin junamiehelle, joka oli luvannut, että he saavat kyydin takaisin Kannukseen. Konduktööri kysyi, millainen mies se oli ollut, ja saatuaan selityksen, että se oli veturin lämmittäjä, ellei itse kuljettaja, hän vaivautui veturiin ottamaan asiasta selkoa. Siellä asia lieene selvinyt, koska konduktööri lausahti takaisin tultuaan: "No, istukaa nyt sitten siinä, mutta älkää liikakato mihinkään." Ja niin päättyi onnellisesti ensimmäinen ja mielenkiintoisin rautatiematkani. Se oli alkua moniin myöhempiin seikkailukkaihin rautatiematkoihin.

Rautatien rakentaminen ja sen aikaansaamat muuttuneet olot vaikuttivat mullistavasti mieleen ja tulevaisuudenkuvitelmiin. Tämä ensimmäinen junamatka lisäsi vain halua päästä avaraan maailmaan näkemään kaikkea sitä, mitä mahtoi olla pienen keskipohjalaisen maalaiskylän ulkopuolella.

VELJEKSET SAAPUVAT KOTIIN

Talon velat olivat tulleet maksetuiksi Amerikassa hankituilla rahoilla, joita veljekset Kalle ja etenkin Matti olivat lähettäneet. Kun talon tilukset olivat ostojen johdosta laajentuneet ja palkkatyväelle kävi asuminen hankalaksi, päätti Matti palata kotiin, hän kun piti taloa ikäänkuin omanaan, koska oli pannut siihen enimmin rahaa.

Luonteeltaan itsekkäänä ja arvostaan kiinnipitävänä Matti alkoi katsoa veljensä vaimoa ja lapsia ylimielisesti ja piti heitä enemmän talon rasituksena kuin apuna. Minä, joka olin vasta yksitoistavuotias ja kävin vielä kansakoulua, jouduin erityisesti sedän silmätikuksi. Olin kuitenkin oppinut tekemään työtä ja olin varsinkin

kesällä suurena apuna. Kun talossa tarvittiin työvoimaa, jouduin ottamaan osaa kaikkiin töihin aamusta varhain myöhään iltaan. Kesällä olin mukana kaikissa peltotoissa, ojankaivussa, heinätoissa niityllä ja leikkuussa sekä riihenpuunnissa ja perunannostossa. Kun seuraavana vuonna kansakoulu päättyi, sain ottaa osaa myös talvitöihin, ajaa puita ja heiniä, vieläpä hakata halkojakin metsässä, usein yökunnissa rengin tai päivätyöläisen kanssa. Isoisä, joka rakasti minua, puheli usein Matille, että hän aivan liiaksi rasitti poikaa, mutta Matti vastasi, että pojan on opittava tekemään työtä, sillä raskaalla työllä talo on maksettu, ja siihen isoisäkin sai aina tyytyä.

Isäni, Kalle, aikoi viipyä Amerikassa vielä jonkin aikaa, kunnes saisi ansaituksi niin paljon rahaa, että voisi ostaa itselleen ja perheelleen oman talon. Hän nimittäin käsitti, että asuminen yhdessä veli-Matin kanssa, jolla ei vielä ollut vaimoa eikä perhettä, mutta joka varmaan tulee sellaisen hankkimaan, ei ajan oloon voi olla mahdollista. Näin äiti ja perhe elivät siinä toivossa, että he kerran saavat oman kodin, ja siinä toivossa he pysyivät talossa ja tekivät työtä sen koossapitämiseksi. Äiti, Amalia, olikin korvaamaton karjanhoitaja, jonka veroista ei ollut monta koko pitäjässä.

Mutta sitten tapahtui jotakin, mikä muutti perin pohjin kaikki suunnitelmat ja ratkaisi myös tulevan kohtaloni. Isä oli työskennellyt Wyomingin valtiossa Almy'n n:o 4 hiilikaivoksessa ansaiten siinä kohtuullisen hyvin. Joulukuussa 1886 siellä tapahtui ankara kaasuräjähdyks, joka hävitti sillä kertaa koko kaivoksen ja tappoi kymmeniä kaivoskyläläisiä. Isä pelastui kuin ihmeen avulla. Mutta työpaikan menettäminen ja kaivoksen räjähdys muuttivat suunnitelmat, niin että hän päätti palata Suomeen, siitä huolimatta että oman talon hinta ei vielä ollut tullut kokoon. Ja niin hän aivan odottamatta saapui tammikuussa kotiin.

Isän kotiintulo oli iloinen yllätys äidille ja lapsille. Hänelle oli myös suuri ilo nähdä lapsiaan, varsinkin vanhinta poikaansa, joka hänen enemmän kuin viisi vuotta kestäneen poissaolonsa aikana oli jo kasvanut pienestä lapsesta miehenaluksi ja käynyt kansakoulunkin. Oman talon hintaa tosin ei ollut vielä tullut kokoon, mutta olihan isä yhä nuori, vasta kolmenkymmenen kolmen, iloinen ja terve, ja kykeni omassa maassakin raivaamaan tiensä tulevaisuuteen. Myös äiti oli vielä nuori ja tunnettu työhminen, lapset varttumassa ja vanhin jo mieheksi tulemassa, joten tulevaisuus sittenkin näytti toiveikkaalta.

Hevoskaupat ja hevosten hoito oli isälläni entuudestaan verissä. Hän teki heti talvella pari onnistunutta markkinamatkaa ja viimeisellä retkellään myi talon viimeisenkin hevosen, tietenkin hyvästä hinnasta. Mutta sijalle täytyi hankkia uusi, ja niin oli lähdeittävä hevosen ostoon. Isä tunsu itsensä vähän kipeäksi, mutta kelirikko oli tulossa ja täytyi kiirehtiä, eikähän terve mies pienestä mahan-

purusta sentään mitään välitä. Hän oli ostanutkin hevosen, tosin ei sellaista kuin oli aikonut, vaan kun vatsanpuru tuntui vain pahenevan, niin jokin oli ostettava ja palattava kotiin. Vatsanpuru, joka nähtävästi oli silloin vielä tuntematon umpisuolentulehdus, ei kuitenkaan parantunut, vaan kovia tuskia kärsittyään isä kuoli seuraavana päivänä, kerittyään olla kotona Amerikasta tulonsa jälkeen ainoastaan kolmisen kuukautta.

Isän kuolema oli minulle ja koko perheelle ankara isku, joka lopullisesti murskasi kaikki entiset suunnitelmat. Matti-sedälle tarjoutui nyt tilaisuus toteuttaa omat suunnitelmansa ja päästä talon ainoaksi omistajaksi. Hän selitti panneensa taloon kiinni niin paljon rahaa, että se kaikkineen kuului hänelle, sillä sen rahan, jonka isä oli kerinnyt lähettää, lapset olivat moneen kertaan syöneet, joten saavat kiittää, jos heitä ei veloiteta siitä. Lopulta Matti suostui maksamaan sen, mitä Kalle oli lähettänyt Amerikasta, kun taas sen rahan, joka isällä sattui kuollessaan olemaan, noin puoli-toista tuhatta markkaa, katsottiin kuuluvan perheelle. Pesänkirjoitus ja perinnönjako pidettiin laillisella tavalla, ja niin sai perhe lähteä talosta, jossa lapset olivat syntyneet ja kasvaneet ja johon isä ja äiti olivat uhranneet parhaat voimansa. Katkeraltahan se tuntui äidistä ja minustakin, joka jo aloin asioita ymmärtää, sitä vastoin kuin nuoremmat lapset jättivät syntymäkotinsa iloisiin mielin.

Kodistaan häädetty perhe sai vuokratuksi naapuristosta yhden kamarin, johon asettuivat, miten parhaiten taisivat. Kevät oli tulossa ja rautatierakennus oli kohottanut palkkoja sekä lisännyt työvoiman tarvetta. Äidille tarjottiin työtä ja kohtuullista palkkaa. Naapurin isäntä, jolla itsellään ei ollut työvoimaa, pyysi minua työhönsä, luvaten viisi markkaa viikolta koko kesän ajan. Meninkin jo taloon ja isäntä oli tyytyväinen kauppaansa, kun myös entisessä kodissa huomattiin työvoiman puute ja minuakin tarvittiin.

Tuli lehmien uloslaskun aika, eikä talossa ollutkaan ketään, joka olisi lähtenyt lehmien kanssa metsään. Matti-setä, joka itse ei mahtunut pyytämään minua takaisin, laittoi äitinsä asialle, ja minä suostuin. Kauan en kuitenkaan talossa viipynyt, sillä kolmen päivän kuluttua, ajettuani lehmät illalla kotiin, tulin äidin luo enkä enää mennyt takaisin. Mutta sitten joutui heinänteko aika, ja siinä talossa, jossa olin nyt kesämiehenä, heinänteko oli jo aloitettu. Isäntä näki, että kesämies kykeni heiluttamaan viikatetta miehen lailla, ja oli häneen erittäin tyytyväinen. Syntymäkodissani ei kuitenkaan oltu lainkaan tyytyväisiä, sillä niityt olivat laajat, mutta heinäväkeä vähän. Matti-setä oli tosin jo mennyt naimisiin ja tuonut emännän taloon, mutta tämä ei lähtenytäkään väen mukana niitylle, kuten äitini oli tehnyt. Myös miehistä oli puute, sillä useimmat mieluummin kiersivät taloa kuin olisivat halunneet mennä sinne työhön.

Isoisä lähetettiin taas suostuttelemaan minua tulemaan takai-

sin. Oli sunnuntaipäivä, ja maanantaina oli aikomus lähteä ulkonii-tyille heinäen. Isoisä lupasi, että he maksaisivat saman palkan kuin kuka muu tahansa ja enemmänkin. Ja niin suostuin rupeamaan Matti-sedälle rengiksi. Ja sillä puheella viivysin talossa, kunnes talvella 1891 lähdin Amerikkaan.

Aika entisessä isänkodissa kului ilman suurempia muutoksia. Vähitellen vakiinnuin taloon ikäänkuin saman perheen jäseneksi. Työtä tosin piti tehdä ankarasti, mutta siihen olin lapsesta tottunut. Ja Matti-setäkin tunsu pojan arvon eikä erityisesti komennellut eikä soimannut. Tosin palkasta ei isoisan lupauksen jälkeen puhuttu mitään, eikä sitä annettukaan. Vaatteita ja kenkiä sain sen minkä muukin talonväki, mutta siihen palkka supistui. Tosin eräänä syksynä, kun olin jo päässyt ripille ja paikkakunnan tavan mukaan sen jälkeen sain mennä syksyllä Kokkolaan ns. kekrimarkkinoille, Matti-setä antoi viisi markkaa markkinarahaa, jolla voi ostaa nisua tai ajaa karusellissa tai jonka sai kuluttaa muihin huvituksiin.

Äiti oli mennyt sillä aikaa uusiin naimisiin puolivarakkaan entisen talonisännän kanssa, ja he olivat ostaneet Sievin pitäjistä Kukonkylästä talon ja muuttaneet sinne asumaan. Nuorimmat lapset seurasivat äitiä sinne, mutta vanhin tyttö oli otettu entiseen kotitaloon piiaksi.

Talo, jonka äiti ja isäpuoli olivat ostaneet, oli kauniilla paikalla ja tuottavassa kunnossa. Toimeentulo siinä oli taattu, kun vain teki työtä. Äiti kuitenkin kaipasi poikaansa ja isäpuolikin piti minusta. He olivat päättäneet pyytää minua muuttamaan heidän kanssaan asumaan luvaten, että heidän jälkeensä talo kaikkineen jää minulle ja perheelleni, jos sellaista jo olisi. Kirjat luvattiin tehdä, ja ajoin v:n 1891 alussa muuttaa heidän kanssaan asumaan.

PIENI TAPPELU MUUTTI SUUNNITELMAT

Riihenpuinnin aikaan syksyllä kylän nuorisoon sunnuntaisin koontui tanssimaan jonkin talon riiheen, jossa oli puulattia. Jylhän talossa oli aivan uusi nokeentumaton riihi, jossa ei vielä ollut puitu viljaa. Eräänäkin sunnuntaina kylän nuorisoa oli kokoontunut sinne tanssimaan. Vanhan tavan mukaan kylien ja saman kylänkin eri päiden nuorten välillä oli riitaa ja väliin tappeluaitakin. Kuten jo mainittu, rautatien rakennuksella ja rautatietyöläisten tavoilla oli ollut huomattava vaikutus. Tappelut olivat käyneet tavallisemmiksi, ja harva se kerta, ettei nuorten kokouksissa lopuksi myös tapeltu. Niinpä nykyin kylän yläpääläiset olivat varustautuneet antamaan hyvän selkäsauvan alapään pojille, joihin minäkin kuuluiin. Kun yläpään nuoret miehet eivät oikein luottaneet omiin voimiinsa, ottivat he mukaansa erään jo naimisissa olevan miehen, joka oli kuuluvoimistaan ja tunnettu tappelija.

Vaikka olinkin hiljainen luonteeltani ja pienehkö kooltani, olin kylän poikien kesken tullut tunnetuksi pahasisuisena ja rohkeana tappelijana. Yläpään pojilla oli yhtä ja toista hampaankolossa ja kostettavaa minulle, ja niinpä "Mantan-Kallea", jota oli rohkaistu viinaryyppyllä, yllytettiin ensimmäisenä haastamaan riitaa minun kanssani. Ja pianhan sitä riidan aihetta ilmaantuikin. Satuun istumaan riihen korkealla kynnyksellä, jonka yli toiset kulkivat riiheen ja ulos. Siinähan sitä riidan aihetta olikin, ja Mantan-Kalle alkoi kiroilla, että olin asettunut toisten tielle. Uhkaavana Mantan-Kalle heristi nyrkkejään ja havitteli kiinni, mutta peräännyin edemmäksi riihen kupeella sijaitsevaa halkopinoa kohden. Käsitin voiman koetuksessa auttamattomasti joutuvani alakynteen ja saavani kunnan selkäsaunan. Tuollainen voimanpesä oli voitettavissa vain äkillisellä ja odottamattomalla liikkeellä, oikealla salamasodalla. Peräännyin selin halkopinoa kohden, mutta olin siitä silmilläni valinnut parhaankokoisen tukevan ja pyöreän halon, mikä oli pystyssä halkopinoa vasten. Kun halko tuli ulottuvilleni, sieppasin salamanopeasti sen ja iskin sillä Mantan-Kallea päähän. Isku oli niin voimakas ja sattui sellaiseen paikkaan, että Kalle heti sanaakaan päättämättä tupertui maahan. Toiset yläpään pojat lähtivät karkuun ja pois pakenivat alapään pojatkin.

Seisoin hetken halko vielä kädessä tupertuneen ja kuolleelta näyttävän miehen vieressä. Kamala aavistus kierteli ajatuksissa: tulikohan äkkipikaisuudessa tehdyksi murha, josta seuraa ehkä elinkautinen vankeus. Kun mies ei näyttänyt hievahtavan paikaltaan, heitin halon lateen kupeelle ja aloin hiljalleen astua kotia kohti.

Mantan-Kalle ei kuitenkaan kuollut, vaikka makasikin tainnoksissa pitkän aikaa. Tapauksesta levisi heti tieto läheisiin Jylhän taloihin, ja sieltä Kalle haettiin käsikärryillä pois ja saatiin virkomaan sekä toimitettiin seuraavana päivänä Kokkolaan saamaan lääkärinhoitoa.

Seuraavana aamuna varhain, kuten tapa oli, menin toisten kanssa riihtä puimaan. Myöhemmin päivällä saapuu siihen myös Matti-setä. Ensimmäiseksi hän sanoo: "Rumia kertomuksiapa alkaa kuulua nuoren miehen retkiltä. Minä olenkin kaiken aikaa katsellut, ettei sinusta kunnan miestä tule. Mantan-Kalle kuuluu olevan elämän ja kuoleman vaiheilla, ja jos hän kuolee, joudut linnaan, mutta jos hän paranee, pääset mahdollisesti vähemmällä, ehkäpä maksamalla sovintoita. Hyvä on jos ne neljäsataa markkaa, jotka sait isäsi perintöä, siihen riittävät. Mutta jos hän paranee niin se on sillä lailla, että sinä lähdet Amerikkaan. Siellä on paljon tuollaisia koulittu ja monta härmäläistä puukkojunnkariakin opetettu elämään ihmisiksi. Täällä sinusta ei kuitenkaan näytä ihmistä tulevan."

Mantan-Kalle parani, mutta sovintoita sain maksaa. Tosin Mantan-Kallessa oli alkusyy, joten hänkään ei uskaltanut käräjiin

haastaa, ja kun setä-Matti suositteli lääkärin palkan ja muiden kulujen maksamista, tyytyi Kalle siihen. Mutta minun perintörahani vähenivät satamarkkasella.

Tapaus kuitenkin lopullisesti ratkaisi sen, että tuli Amerikkaan lähtö. Sen sijaan että olisin uudeltavuodelta muuttanut Sieviin äidin ja isäpuolen kanssa asumaan, kuten oli tarkoitus, matkustin sinne pyytämään äidiltä lupaa passin saantiin ja heittämään hyvästit. Raskaalla mielellä äiti antoi luvan ja sanoi hyvästi pojalleen, jota hän oli rakastanut ja jota hän koskaan sen jälkeen ei enää nähnyt. Ja vuoden 1891 tammikuun puolivälissä eräänä kylmänä ja myrskyisenä aamuna matkustin Kannuksen asemalta ensin tavarajunnassa, jossa oli yksi matkustajavaunu, Kokkolaan asti ja sieltä matkustajajunnassa Hankoon mielessä tuntematon suuri länsi. Orpona, vielä nuorena ja ruumiinvoimiltani heikkona sekä kaikkien muiden paitsi äidin ja isoisän hylkäämänä, ilman pienintäkään turvaa matkalla tai perillä jätin syntymäkotini kenties ainaiseksi, kuten Matti-setä oli ennustellut.

YKSINÄINEN SIIRTOLAINEN

Jo vuonna 1891 oli Hangossa siirtolaisia varten erityinen majatalo. Se sijaitsi jossakin sivukadulla, jos sellaisessa kaupungissa kuin silloinen Hanko sivukatuja olikaan. Kaupungissa taisi olla ainoastaan kolme katua, joita jokaista erotti toisistaan korkea kallio. Ja kahden kallion välissä tämä majatalokin sijaitsi.

Sitä taidettiin kutsua "Siirtolais-Hotelliksi", vaikka tämän "Hotellin" huoneistoon kuului vain kolme makuuhuonetta ja jokin pieni keittiönalainen, jossa majaili hotellin hoitaja. Jokaisessa makuuhuoneessa oli kolminkertaiset sängyt tai makuulavitsat, joiden jokaisen välissä oli sen verran rako, että ihminen juuri mahtui niiden väliin. Yksi makuuhuone oli varattu naismatkustajia ja kaksi miehiä varten, sillä miehiä siihen aikaan siirtyi Amerikkaan enemmän kuin naisia.

Tähän hotelliin oli kerääntynyt paljon asukkaita odottamaan laivanlähtöä silloin kun minäkin olin matkalla. Kaikki huoneet olivat niin tarkoin asutut, että tuumankaan alaa lattiasta ei ollut yön aikana vapaana. Siirtolaisia oli saapunut Suomen eri osista, mutta kaikkein enimmäkseen Pohjanmaalta. Sieltä tulleet olivat saaneet viettää tähän mennessä jo kaksi yötä matkalla, sillä Suomen Valtion Rautateiden junat kulkivat siihen aikaan vain päivällä. Pohjanmaalta tulleet saivat viettää ensimmäisen yönsä Seinäjoella ja toisen Hyvinkäällä, keriten sieltä vaivoin kolmanneksi yöksi Hankoon.

Talvinen laivaliikenne oli siihen aikaan vielä kovin epävarmaa. Itämerellä kulkevien matkustajalaivain kulkuvuorot olivat kesälläkin epäsäännölliset ja talven ajaksi ne lopettivat liikenteensä kokonaan. Ei siis ollut ihme, jos Siirtolais-Hotelliin kerääntyneitä Amerikan-matkalaisia kiusasikin tyytymättömyys ja epävarmuus siitä, että suurilla toiveilla aloitettu matka päättyisikin tällä kertaa tähän. Kukaan ei kuitenkaan vielä palannut takaisin, ja joka ilta saapui uusia tulokkaita.

Tällaista odotusta oli toisilla jo kestänyt parisen viikkoa, ratkaisun edelleen viipyessä. Odotettua matkustajalaivaa, jonka piti viedä nämä talven viimeiset siirtolaiset, ei kuulunut.

Viimein saatiin tietää, ettei se enää tulisikaan, mutta että johonkin Etelä-Euroopan satamaan lähtevä rahtilaiva Capella ottaisi viedäkseen odottavat siirtolaiset Kööpenhaminaan ja sieltä päästäisiin taas jollakin tavalla eteenpäin. Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön omistama Capella lähtisi jo seuraavan päivän iltana. Laivan puolesta siirtolaisille ei varattaisi ruokaa, joten jokaisen oli tässä suhteessa varustettava itsensä miten parhaiten taisi, ja ruokarahaksi annettiin jokaiselle viisi markkaa. Ratkaisu ei suinkaan ollut ilahduttava, mutta otettiin sekin vastaan paremman puutteessa joltisenkin tyytyväisinä.

Viimeisenä iltana saapui Pohjanmaalta taas tavallista suurempi joukko siirtolaisia, joille ennestäänkin ahtaassa Hotellissa ei enää mitenkään saatu tilaa. Toiset saivat yösjän jostakin kaupungilta, mutta enimmäkseen tallustelivat koko yön ulkosalla, "katsellen kaupunkia". Viimeksi tulleessa joukossa oli reippaita Viitasaaren ja Pihtiputaan tukkilaisia, jotka olivat monta yötä ennenkin viettäneet metsissä, joten he eivät panneet tätä ollenkaan pahakseen.

Mutta oli joukossa "säätyläisiäkin". Pihtiputaalaisella kauppiaan pojalla oli kenkän päällä oikein kaLOSSit ja päällystakissa "Kriminlampaan" nahkainen kaulus. Selvää oli, että tällaiset ulkonaiset sivistyksen merkit — kun matkatoveri lisäksi oli käynyt vuoden kansanopistoa — kohotti hänet koko joukkueen itseoikeutetuksi johtajaksi, jolta kysyttiin neuvoja matkan varrella sattuneissa tapauksissa.

Joukkoon liittyi myös useita Keski-Pohjanmaan pikkutalollisten poikia, jotka hekin vaativat jonkinlaista arvontaa ja tunnustusta säätynsä perusteella, mutta kun heillä ei ollut kenkien päällä kalosseja eivätkä he muutenkaan puvultaan enempää kuin tiedoiltakaan eronneet toisista siirtolaisista, täytyi heidän sulautua joukkoon tasa-arvoisina toisten kanssa. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut vapaaehtoisesti, sillä Toholammilta kotoisin ollut Aholan Erkki yritti jokaisessa tilaisuudessa todistaa, että hän on talon ainoa poika sekä että heillä on kotona valtion ravikilpailussa palkittu juoksijahevonenkin. Etupäässä tähän tärkeään seikkaan vedoten hän vaati oikeutta saada itselleen makuusijan ennestään täydessä Siirtolais-Hotellissa. "Mikset sitten pöyrynyt äitis villakopassa ja ajellut juoksijallasi", chätti viitasaarelainen Ville Varis pistelemään vaativaksi käynyttä lampilaista. Eikä siinä Erkin auttanut muu kuin värjötellä yö kaupungilla, sillä, itara kun oli, hän ei raskinut mennä kaupungin muihin hotelleihin.

Seuraava päivä kului sitten matkavalmisteluihin ja eväiden oston. Keski-Pohjanmaan talonpojat, jotka harvoin olivat kotonaan saaneet sianlihaa tarpeekseen, varasivat suuret viipaleet savustettua siankinkua ja oikeaa lihamakkaraa sekä vahvaa limppua, kun sitä-vastoin viitasaarelaiset tukkijätkät, jotka metsätoissa ollessaan oli-

vat saaneet tarpeekseen Amerikan läskistä, ostelivat vähemmän rasvaisia eväitä.

Capella oli illan hämärtyessä lähtövalmiina, ja siirtolaiset ohjattiin laivalle. Se oli vanhanaikainen, noin 700 tonnin rahtilaiva, jossa ei ollut minkäänlaisia matkustajahyttejä eikä muitakaan matkustajille varattuja mukavuuksia. Osa siirtolaisista sijoitettiin laivan henkilökunnan ahtaisiin asuntoihin ja näiden muutenkin rajoitetut tilat siten jaettiin vieläkin pienemmiksi. Sittenkään näihin ei voitu majoittaa kuin osa siirtolaisista. Laivan konehuoneen vierestä löydettiin vielä pari pientä hyttiä, joita oli käytetty öljyhuoneina tai muita tarkoituksia varten ja joihin voitiin sijoittaa kymmenkunta siirtolaista. Mutta tämänkin "löydön" jälkeen jäi vielä parikymmentä siirtolaista pusseineen ja kapistuksineen kannelle, ja näytti jo siltä kuin näille ei löytyisi tilaa mistään. Laivan lastina oli muun tavaran ohella suuret määrät raakoja vasikannahkoja, joita "vasikannahan ostajat" olivat keränneet ympäri Suomea ja jotka lähetettiin johonkin ulkomaille parkittaviksi ja sieltä sitten taas ostettiin saapasvarsinahkoina uudestaan Suomeen. Lastiruuman luukut avattiin uudestaan auki ja jäljellä olevia siirtolaisia kehoitettiin menemään sinne, sillä muita tiloja ei enää ollut. Vaikka vasikannahat olivatkin lastiruumassa päällimmäisinä, tuntui tällainen majoitus sentään talvipakkasessa vähemmän houkuttelevalta, ja kehoituksista huolimatta kukaan ei näyttänyt haluavan laskeutua lastiruumaan. Sellainen siirtolaisten sijoitus lienee lopuksi alkanut epäilyttää laivan päällystöäkin, koskapa kapteeni viimein ilmoitti, että jäljellä olevat siirtolaiset saavat majoittua laivan päällystön tupakkahuoneeseen ja ruokasaliin. Nyt oli niiden, jotka jo jonkinlaisella vahingonilolla olivat seuranneet toveriensa uhkaavalta näyttävää asemaa, vuoro ällistyä, ja kademielellä he katselivat, kun toiset alkoivat raahata reppujaan laivan "sisäsalonkiin".

Lähtö Hangon satamasta kävi jäästeiden takia vaikeaksi, mutta "Murtajan" avustamana päästiin kuitenkin viimein Itämeren ulapalle. Oikullinen Itämeri alkoi heti näyttää tapojaan, heitellen pientä ja raskaasti kulkevaa Capellaa ankarasti. Peräkannen alisiin miehistön hytteihin ahdetut siirtolaiset olivat kirjaimellisesti kuin sillit tynnyrissä, vain se erotuksena, että nämä siirtolaiset olisivat tarvinnut ilmaa, mikä pakostakin kävi kovin vähäksi. Lisäksi lämmityslaitteet menivät epäkuntoon ja savu tunkeutui sisälle ahdistuen ihmiset kannelle jääkylmän veden huuhdeltaviksi. "Salonkiin" sijoitetuilla oli tähän verraten herrasolot. Pehmeiksi topattuja penkkejä ja muita istuimia ei tosin riittänyt kaikille, joten suuri osa sai asettua lattialle. Ilmaa siellä sentään riitti joten otot tuntuivat siedettäviltä, kunnes meritauti kerkesi pilata muuten verraten tyydyttäviltä tuntuvat olot. Varsinkin Keski-Pohjanmaalta tulleet pikkutalonpojat, jotka olivat syöneet vatsansa täyteen savustettua siankinkkua ja paksua Hangon limppua, joutuivat ensimmäi-

sinä maksamaan veroa ylensyönnistään. Pian oli koko "salonki" yhtenä sairashuoneena, ja laivan päällystö, joka aikoi käyttää huonetta vielä ruokailuhuoneenaan, jätti illallisensa kesken ja kannatti sen johonkin toiseen huoneeseen.

Kööpenhaminassa siirtolaiset päästettiin tai paremminkin ajettiin pois Capellasta. Siellä annettiin ensi kerran valkoista leipää ja ryyppy perunaviinaa sekä vietiin suoraa päätä junaan, jolla kuljettiin taas ties minne. Jossakin Sjellannin saaren eteläisessä kärjessä lastattiin siirtolaiset taas laivaan. Siellä ei enää tarjottukaan mitään hyttejä eikä huoneita, vaan käskettiin vain seisomaan kannella. Pakkanen oli jäädyttänyt Belt-salmet niin, että laiva kulki koko päivän leikaten jokseenkin paksua kirkasta jäätä kuin eheää lasia.

Illalla päästiin taas satamaan. Siellä lastattiin siirtolaiset junaan ja lähdettiin kiidättämään johonkin, luultavasti Bremeniin, sillä siirtolaiset olivat ostaneet pilettinsä "Bremen-linjalle". Kerran välillä, se taisi olla Hampuri, oli muutettava toiselle asemallekin ja joskus aamuyöstä saavuttiin Bremeniin. Täälläkin annettiin valkoista leipää ja mustaa kahvia sekä kehoitettiin pesemään kasvonsa, ja taas junaan matkalle Bremerhaveniin, josta viimeisen taipaleen Atlantin rapakon yli piti alkaa.

Bremen-linjan laiva Fulda oli sellainen vanhanaikainen, viidentuhannen tonnin kantoinen linjalaiva, jossa vielä oli purjelaivan kaikki ulkonaiset merkit. Laivassa oli viisi mastoa ja jokaisessa mastossa raakapuut ja purjeet siltä varalta, että niitä vielä tarvittaisiin — ei kai luotettu vielä höyrykoneisiin. Suuri ja komeahan se oli katsella, sillä useimmat eivät olleet viisimastoista laivaa ennen nähneetkään.

Myöskin olot olivat Capellaan verraten ruhtinaalliset. Tosin kolmannen luokan matkustajain hyttejä ei ollut, vaan koko kannen alusta oli yhtenä hyttinä ja siinä kolminkertaiset rautaiset sängyt. Mutta riittihän näitä sentään yksi jokaiselle siirtolaiselle, ja kun niissä vielä oli ohut olkipatja ja hevosen loimea muistuttava peite, niin siinä kyllä nukkui. Silloisissa siirtolaislaivoissa ei ollut myöskään minkäänlaisia yhteisiä ruokailuhuoneita eikä pöytiä. Lähtösatamasta sai ostaa läkipeltisen kupin ja teeastian sekä lusikan, jotka olivat ainoat siirtolaisen ruoka-astiat. Ruokailuajana oli asetuttava "soppajonoon". Jokainen sai syödä ruokansa makuupaikallaan tai muualla, missä tilaa sattui löytämään.

Matka sujui muuten tyydyttävästi, mutta lopputaipaleella puhkesi ankara myrsky, mikä heitteli alusta kuin lastua. New Foundlandin rannikkoa lähestyttäessä se muuttui lumimyrskyksi, mikä jäädytti laivan yhdeksi möhkäleeksi. Kun tuuli ajeli lunta laivan vastenta kylkeä vasten ja jäädytti sen, kallistui laiva melkein kyljelleen. Siirtolaisista, joista useimmat eivät olleet eläessään merta nähneetkään, luulivat monet jo tekevänsä viimeistä matkaa.

Aholan Erkki ja Särkimaan Janne, kumpainenkin toholampilai-

sia talonpoikia, makasivat rinnakkain köytettyinä sänkymsä kaiteisiin. Erkki oli kaivanut kapsäkistään virsikirjan, josta luki virttä viimeisestä tuomiosta, yrittäpä vielä sen päälle veisatakin: "Sun haltuus rakas isäni", mutta aina virkeä ja aina hyvällä tuulella ollut Ville Varis keskeytti sen ja sanoi: "Mitäs te pojat siinä turhia mölötätte, sillä kyllähän sitä nyt jo pärjäilee, kun on kerran tulluna lähetyksi". Erkki tunsu kuitenkin tarvetta ryhtyä tekemään tiliä entisestä syntisestä elämästään ja alkoi kertoa, mitä kolttosia oli aikoinaan tehnyt. Ville ei kuitenkaan halunnut ruveta rippi-isäksi, vaan tokaisi: "Jollet sinä nyt tuki turpaas, niin mottaan kuonoos. Onko tämä nyt laittaa, että mies lähtee Amerikkaan kultaa vuolemaan ja välillä jo vesittelee." Ja siihen se Erikin synnintunnustus katkesi.

Seuraavana päivänä päästiinkin New Yorkin satamaan, vanhaan Castle Gardeniin, Manhattan-saaren eteläkärkeen. Täällä eroteltiin siirtolaiset toisistaan sen mukaan, mihin kukin oli menossa. Kun eri joukkueita lähdettiin viemään eri suuntiin, huusi se viitasaarelainen tukkipoika, joka koko välin oli pitänyt yllä hyvää humööriä, kaikille yhteisesti hyvästiksi: "Ja muistakaakin, pojat, että kyllä sitä pärjäilee, kun on kerran tulluna lähetyksi".

JUNAMATKA YLI AMERIKAN

Suurin osa matkuetta meni Michiganin valtioon ja taisi joku jäädä lähemmäksi, ainakin ne kolme toholampilaista poikaa, jotka olivat ostaneet lippunsa Fitchburgiin, Massachusettsin valtioon. Minä ja eräs toinen, hänkin Keski-Pohjanmaalta, Kaustisesta tullut poika, William Pesola, olimme matkalla Carbon-nimiseen paikkaan Wyomingin valtiossa, joka jo kuuluu Amerikan länsipuoliskoon.

Carbonin hiilikaivoksilla työskentelikin suuri määrä Keski-Pohjanmaalta sinne menneitä miehiä, joukossa eteläpohjalaisiakin. Siellä olivat aikoinaan työskennelleet setä ja isäkin.

Kukaan ei voi varmasti sanoa, mikä oli Keski-Pohjanmaan tasankojen asukkaat tänne ensin ohjannut ja johtanut kaivoksiin. Se kyllä tiedettiin, että Toholammilta kotoisin ollut Lehtimäki-niminen mies oli tullut sinne silloin, kun Union Pacificia, ensimmäistä ylin maan kulkevaa rautatietä, rakennettiin jo v. 1867, ja sitten jäänyt sinne avattuun hiilikaivokseen työhön. Hän lienee sitten kirjoittanut sukulaisilleen ja tuttavilleen ja nämä taas sukulaisilleen, niin että yhteen aikaan näytti kuin kaikki Keski-Pohjanmaan talonpojat aikoisivat muuttaa työhön Wyomingin valtioon hiilikaivoksille, josta oli muuallakin eikä vain Carbonissa. Ja niin se oli minunkin laitani, että minullakin oli täällä tuttavuuksia, jotka vetivät sinne, ja sillä Kaustisesta tulleella oli siellä jo isä ja vanhempi veli työssä.

New Yorkissa meidät vietiin yli Hudson-virran, jonnekin länteen

lähtevään junaan. Olimme ihmeissämme, kun meidät ohjattiin oikein "herrain vaunuun", sellaiseen, jossa istuimetkin olivat sametilla topatut. Hämmästys oli sitäkin suurempi, kun eräs virkalakkinen mies — siinä lakissa taisi lukea "News Agent" — asetti kumpaisenkin viereen istuimelle isohkon pussin makeisia. Eihän sitä ensinnä ollut uskoa, vaan kun juna lähti liikkeelle eikä virkamies näyttänyt kiinnittävän mitään huomiota pusseihin eikä meihinkään, vaikka kulki ohi, niin pani kuvittelemaan, että Amerikan rautateillä annetaan matkustajille, ainakin ulkomaalaisille, ilmaiset makeiset.

Otimme makeispussit haltuumme ja söimme suihimme. Mutta sitten ilmenikin uusi yllätys, sillä se virkamies tuli takaisin ja nähtävästi vaati maksua makeisista. Tosin emme sitä ymmärtäneet, vaan kaikista eleistä sen arvasimme. Eikä siinä muu auttanut kuin luovuttaa virkamiehelle suurikokoinen dollarin hopearaha, josta hän antoi sitten pientä rahaa takaisin. Sen opetuksen saimme, ettei Amerikassa anneta matkustajille mitään ilmaiseksi, vaikka se ensinnä siltä näyttää.

Matka New Yorkista Carboniin kesti siihen aikaan kokonaisen viikon. Meistä alkoi jo näyttää siltä, ettei perille päästä koskaan. Mutta tuntui mukavalta matkustaa pehmeäksi topatuilla penkeillä, jotka yön ajaksi voi asettaa vielä pitkin päin ja laittaa oikein sänkyä muistuttavaksi makuusijaksi.

Sitten eräänä pimeänä iltana, kun juna pysähtyi, konduktööri tuli luoksemme ja alkoi viittoja, että nyt on kapineet koottava ja mentävä ulos junasta. Kaustislaista olikin tultu ottamaan vastaan, pojan isä, veli ja muitakin läheisiä, mutta minun tulostani ei kenelläkään ollut mitään tietoa, joten kukaan ei ollut minua vastassa. Kaustislaiset kuitenkin tiesivät, missä asuu kannuslaisia ja kotitalossani palvelut renki-Sakarikin, ja veivät minut sinne. Kun talossa, joka sattui olemaan paikkakunnan suurin suomalainen asuntotalo, oli tilaa, sain minäkin jäädä sen asukkaaksi.

SUOMALAISTEN ELÄMÄÄ HIILIKAIVOKSILLA

Suomalaisten elämä Carbonin hiilikaivoksella, joka oli vanhimpia, koki niihin aikoihin eräänlaista murroskauttaan. Siihenastinen elämä oli ollut raakaa amerikkalaista "rajaseutuelämää" juopotteluineen ja uhkapeleineen. Kapakka oli ollut kaivostyöläisten ainoa viihdytyspaikka, ja suomalaisista suurin osa oli vajonnut sörvälle juopouteen. Amerikkalaiset vihasivat suomalaisia, jotka eivät osanneet eivätkä halunneet oppiakaan maan kieltä, ja suomalaiset vihasivat amerikkalaisia.

Monissa verisissä tappeluissa suomalaiset useimmin olivat saaneet selkäänsä, ja jos olivat sattuneet voittamaan, tappelijat oli vangittu ja tuomittu vankiloihin. Suomalaisten omassakin keskuudessa,

keskipohjalaisten ja eteläpohjalaisten välillä, oli viha suuri, ja näidenkin kesken käytiin kovia kahakoita.

Tällainen elämä kuitenkin oli alkanut kauhistuttaa suomalaisia-kin, he kun näkivät, että kaikki heidän tulevaisuudensuunnitelmansa raukenivat, ja jo joitakin vuosia aikaisemmin paikkakunnalle oli perustettu suomalainen raittiusseura. Se kylläkin kuului Good Templarien liittoon, mutta kaikki Carbonin osaston jäsenet olivat suomalaisia — ruotsalaisia tiettävästi ei ollut paikkakunnalla. Oli myös perustettu seurakunta ja rakennettu pieni kirkko, jossa Suomesta tänne vuoristovaltioihin tullut pappi, nimeltä John Heikki Tanner, kävi kerran kuukaudessa pitämässä kirkonmenot ja jossa raittiusseurakin sai kokoontua. Mutta enimmäkseen suomalaiset viettivät vieläkin vanhaa kapakkaelämää uhkapeleineen ja tappeluineen, joilla kerskailtiin.

Utenu tulokkaana jouduin tienhaaraan: kumpaanko ryhmään liittyä. Naapuristosta kotoisin ollut mies lähti seuraavana iltana viemään minua kaupungille. (Kaupungiksi sitä tosin voi tuskin kutsua, sillä koko yhdyskunta käsitti vain muutamia kapakoita, pari sekatavarakauppaa ja muutamia muita hökkeleitä, joista toiset olivat kaivetut maen kylkeen puoleksi maan alle.) Tie tietenkin johti suoraan suomalaiseen kapakkaan. Minut vietiin kapakan tiskin ääreen, jossa kapakoitsija, Longin-Vili, kysyi: "Mitä vanhanmaan mies nyt sitten tahtoo?" Vanhanmaan mies itse ei tietänyt sanoa, mitä hän tahtoi, mutta seuralainen kiirehti apuun ja sanoi: "Bräntiäpä tietenkin." (Brandy on englantilaista tislattua paloviinaa t. konjakkia.) Ja bräntiä pojalle annettiin.

Siinä talossa, johon jäin asumaan, miehet kuitenkin lähes kaikki kuuluivat raittiusseuraan ja selittivät vanhanmaan miehelle, miten vaarallista on alkaa käydä kapakoissa ja ottaa ryyppyjä, sillä se voi turmella nuoren miehen koko tulevaisuuden. Ja niin seuraavana sunnuntaina, jolloin oli raittiusseuran kokous, liityin raittiusseuraan.

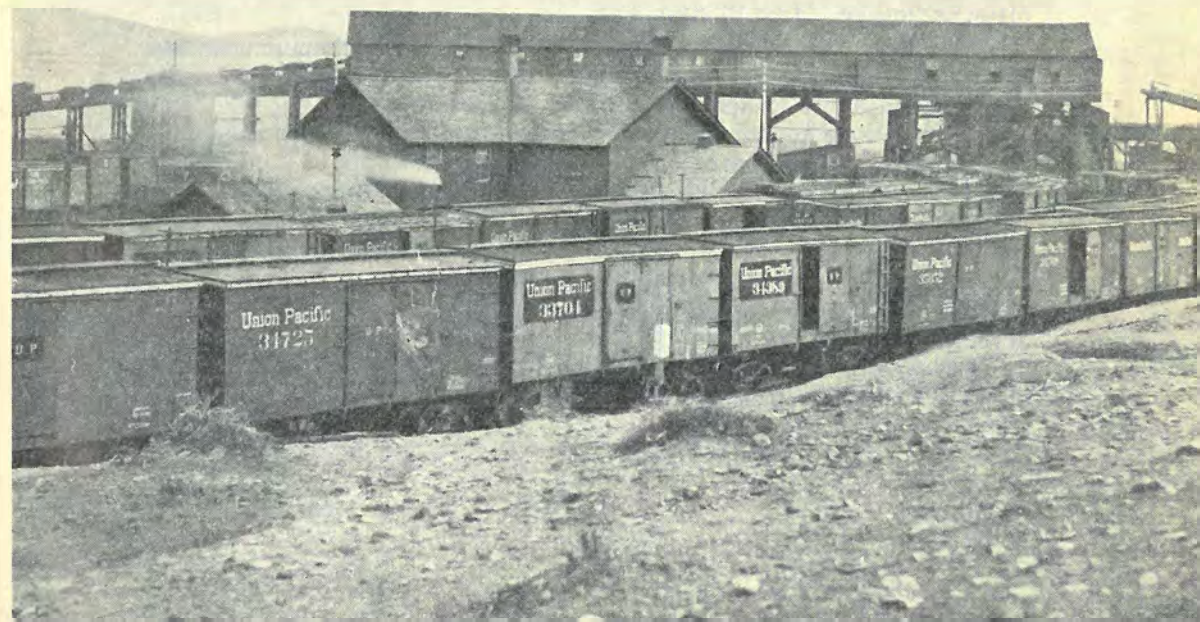
Tie oli valittu, jota sittemmin kuljin, ja se tie mursi Mattisedan toiveet siitä, että jäisin sille tielleni Amerikkaan.

On jokseenkin selittämätöntä, minkä takia ensimmäiset suomalaiset siirtolaiset pyrkivät kaivoksiin töihin siitä huolimatta, että kukaan heistä ei ollut nähnyt kaivosta kotimaassaan ja hyvin harvalla oli aavistustakaan siitä, minkälaista on työnteko kaivoksissa. Mutta niin olivat kuitenkin tehneet jo ne ensimmäiset suomalaiset, jotka Norjan pohjoisrannikoilta ensinnä siirtyivät Amerikkaan, asettuivat asumaan Michiganin valtion pohjoiselle niemikkeelle ja siellä pyrkivät töihin kuparikaivoksiin. Pohjois-Pohjanmaalta tulleet seurasivat sitten heidän jälkiään, ja niin kuparikaivoksilla työskentelevistä suomalaisista enemmistö olikin Pohjois-Norjasta ja Pohjois-Suomesta tulleita. Sieltä myöhemmin siirtyneet vetivät myös torniolaisia ja kemiläisiä Black Hills'in kultakaivauksille työhön, kun taas

Keski-Pohjanmaalta ja Etelä-Pohjanmaalta tulleet suuntautuivat hiilikaivoksille, etupäässä Wyomingin valtioon.

Työnsaanti Carbonin hiilikaivoksilla sinne saavuttuani oli kuitenkin lujassa. Siellä oli ollut juuri sitä ennen kaivantojen "paasina" eli työnjohtajana Haywood-niminen mies, joka oli suosinut suomalaisia ja antanut heille mielellään työtä. Tosin pahat kielet kertoivat, että hän mielellään otti pienen korvauksen — viisidollarisen tai sillä tavalla — siitä, että antoi työtä. Mutta hänkin oli juuri muuttanut toiselle hiilikaivokselle valtion pohjoisosaan ja vienyt kyllä suuren joukon suomalaisia mennessään. Uusi paasi, nimeltä Mayers, ei enää halunnut suomalaisia, vaikka ei erikoisesti heitä vihannutkaan. Sitä paitsi työtä kaivoksissa tehdään pareittain niin, että aina kaksi miestä työskentelee yhdessä ja nauttii tuloksetkin keskenään. Lähes kaikki työ tehtiin urakkana ja palkkaa tuli tietenkin sen mukaan, kuinka jaksoi raataa. Minunlaiseni nuori ja vielä heikkorakenteinen poika, jolla ei ollut lainkaan työtöttömystä, oli vanhojen

Union Pacificin hiilikaivanto n:o 1 Rock Springissä, Wyomingissa. Se avattiin v. 1868 ja siinä työskenneltiin yhtämittaa 50 vuotta. Kaivannossa työskenteli aikoinaan enemmän suomalaisia kuin yhdessäkään toisessa Amerikan hiilikaivannossa ja nostettiin siitä aikoinaan enemmän hiiltä kuin tiettävästi yhdessäkään toisesta hiilikaivannosta. Kaivanto on jo suljettu.

kaivosmiesten vähemmin haluama kumppani. Ja kun ei ollut ketään läheistä sukulaista eikä hyvää tuttavaakaan, niin tie näytti nousevan pystyyn.

Kuitenkin eräs Oulusta kotoisin ollut Heikki Eskuri, jolta työkumppani oli mennyt entisen paasin mukana, asui talossa, johon olin kotiutunut, ja miesten kehoituksesta hän otti minut kumppanikseen, ensi aluksi noin niinkuin kokeille. Myöhemmin hän tunnusti tehneensä hyvän valinnan, sillä tottumattomuudestani huolimatta olin erittäin kunnollinen ja tarmokas sekä opin hyvin pian tekemään sitä työtä, niin että ansiot nousivat tavalliseen määrään. Kun lisäksi Eskuri oli taipuvainen kapakkaelämään ja väliin jäi pois työstäkin, kykenin yksinkin tekemään työtä ja lastasin hiiltä "ruumastani", antaen Heikille ansiosta puolet, niin että tällä ei ollut mitään valittamisen syytä.

Ensimmäinen työpaikkani sijaitsi syvällä kaivoksessa, ns. yhdek-sännellätoista tasanteella. Työpaikka muutenkaan ei ollut parhaim-pia, sillä hiili sillä kohdalla ei ollut puhdasta, vaan oli siinä paljon hylkykiveä ja ns. bonia, joka täytyi erottaa pois kivihiilestä, ennenkuin sitä sai lastata vaunuihin. Mutta ankaralla työllä ja pitkällä työpäivillä siinäkin ansaitsi päivää kohti kolmisen dollaria ja enem-mänkin, mikä siihen aikaan oli hyvä palkka.

Näin aika alkoi kulua, ja mukauduin uusiin oloihin hyvin. Kir-joitustaitoisena, jollaisia kaikki amerikansuomalaiset vielä siihen aikaan eivät olleet, minut valittiin raittiusseuran sihteeriksi, ja aloin ottaa osaa ohjelman suorituksiinkin.

ELÄMÄÄ TÄYSIHOITOLASSA

Elämä amerikansuomalaisessa täysihoitolassa oli siihen aikaan yksinkertaista, mutta vilkasta ja vaihtelevaa. Pelanderin täysihoitola oli eräs kaikkein tyypillisimpiä.

Talon oli ostanut Antti Pelander vaimoineen. Siihen pariskunta oli perustanut "poortitalonsa" eli täysihoitolansa eräänlaiselle osuus-toimintapohjalle. Rakennuksessa oli tilaa vain noin neljälletoista miehelle, jotka yhdessä muodostivat osuuskunnan. Kaikki ruokatar-vikkeet ostettiin kaivosyhtiön kaupasta, muita kauppoja kun ei ollut olemassakaan. Vesikin oli ostettava, sillä se täytyi ajaa viiden mailin päässä olevilta lähteiltä. Sitä oli tietenkin käytettävä säästeliäästi, ja siitä huolimatta, että kaivostyö on likaista ja nokista, pesemiseen ei saanut tuhata liikaa vettä.

Käikki menot laskettiin yhteen ja summa jaettiin miesten kesken. Jokainen suoritti siitä osuutensa. Tämän lisäksi kukin maksoi koh-daltaan emännälle, Mrs. Pelanderille, sovitun kuukausipalkan ruuan-laitosta, vaatteiden pesusta ja muusta puhtaanapidosta, mikä ei suin-

kaan ollut vähäinen asia, sekä huoneen vuokrasta. Hän taas puo-lestaan palkkasi itselleen apulaisen.

Miehet itse omistivat vuoteensa ja makuuvaatteensa samoin kuin muutkin yksityiset kapistuksensa ja lähtiessään tavallisesti myivät ne jälkeentuleville. Niinpä minäkin sain ostaa vuodeosuuden mie-heltä, joka oli aikaisemmin asunut talossa, mutta muuttanut muuan-ne. Näin jokainen tunsii olevansa ikäänkuin saman perheen jäseniä, joita sitoi yhteiset edut ja harrastukset.

Illat Pelanderin täysihoitolassa muodostuivat eläviksi. Talosta tuli tavallaan koko paikkakunnan keskus — siinä asui eniten suo-malaisia ja siinä harrastettiin enimmänsiivistysasioita. Se oli jon-kinlainen seudun pappilakin, sillä käydessään kerran kuussa paikka-kunnalla Wyomingin suomalaisten seurakuntien yhteinen sielunpai-men, pastori John Heikki Tanner asui aina Pelanderilla. Isäntä ja emäntä jakoivat hänen kanssaan ainoan huoneensa, joka samalla oli heidän sekä makuu- että vierassuojansa.

Mutta eivät papin käynnit tehneet taloa keskukseksi, sillä totta puhuen pastori Tanner ei ollut kovinkaan suosiossa. Hän erottautui liiaksi lampaistaan eikä pyrkinyt seurustelemaan heidän kanssaan. Hän vain tuli, piti muodolliset jumalanpalveluksensa pienessä suo-malaisten rakentamassa kirkossa, kokosi hänelle luvatus palkan ja matkusti tiehensä. Suomalaiset kaivostyöläiset näkivät hänessä vain tyypillisen Suomen pappisvallan edustajan, jota he olivat tottuneet vihaamaan jo kotimaassaan, mutta joka yritti pitää kiinni vallastaan ja arvostaan vielä Amerikassakin.

Pelanderin täysihoitolasta tuli keskus siinä asuvien valistusha-luisten miesten ansiosta. Raittiusseura Aamuruskon puheenjohtaja, Matti Niemelä Kalajoelta, oli aikansa valistuneimpia suomalaisia. Hänen työtoverinsa, vimpeliläinen Antti Lill-Sträng oli yhtä innos-tunut valistuksen harrastaja. Näihin liittyi muutamia muitakin, kuten täysihoitolan emäntä Fiina sekä minä.

Matti Niemelällä ja Antti Lill-Strängillä oli hyvä lauluääni ja he osasivat suuren joukon lauluja. Matin isosta laulukirjasta laulet-tiin illoin joukon voimalla. Kuorolaulua se ei liioin ollut, mutta meni mukiin joukkolauluna, johon sisältyi aino annos kotimaan kaipausta ja omaisten ikävöintiä. Milloin ei laulettu, Matti Niemelä tai joku muu luki jotain paikkakunnalle perustetusta lainakirjastosta tilattua kirjaa. Kiven Seitsemän Veljestä ja Nummisuutarit olivat halutuinta kuultavaa. Myös Topeliuksen Välskärin Kertomuksia luettiin ja kuunneltiin erityisen hartaasti. Harjoiteltiinpa jokin pikku näytel-mäkin, kuten Aleksis Kiven Kihlaus ja pari muuta, jotka esitettiin William Longin kapakan yläkerrassa olevassa "hallissa". Sitä käy-tettiin tavallisesti tanssipaikkana, jolle pari kertaa viikossa kokoon-nuttiin tanssimaan.

Valtaisimmaksi riemu täysihoitolassa paisui silloin kun alettiin leikkiä "kauran syöttöä" eli "kuuman takapuolen antamista". Joku

joukosta istui tuolille pitäen polvellaan villalakkaa, johon toinen kumarsi päänsä, niin ettei nähnyt ketään. Muut kerääntyivät ympärille. Näistä aina joku löi kämmenellään kuukkiijan piukkaan takapuoleen minkä jaksoi. Lyöty koetti nyt arvata, kuka lyöjä oli. Jos hän onnistui, oli arvatun otettava hänen paikkansa, ja niin leikki jatkui.

Talon omien miesten kesken leikki ei päässyt riehakkaimmilleen, mutta kun saatiin mukaan joku vieraan talon mies, niin silloinkos vasta ilo alkoi. Oman talon miehet löivät kuin vierasta sikaa, ja vieraan oli vaikea arvata, kuka oli lyöjä. Oman talon miehet sitävastoin olivat oppineet tuntemaan toisensa lyöntitavasta, niin että he hyvin arvasivat varsinkin jos vieras sattui lyömään. Vieraan talon miehet kernaimmin karttelivatkin Pelanderin "kauran syöttöä".

Eiväthän Pelanderinkaan hoitolan miehet olleet kaikki raittiusseuran jäseniä, vaan monet heistäkin olivat kapakan tuttuja. Paitsi Eskurin Heikkiä, joka halveksi sydämeästään raittiusseuralaisia, vaikka oli kuulunut siihen joskus itsekin. Alahärmästä kotoisin oleva Reinhold Filppula myöskin arveli, ettei se ole mies eikä mikään, joka ei uskalla juoda ja tapella. He käyttäytyivät kuitenkin moitteettomasti omassa "poortitalossaan" eivätkä tulleet milloinkaan humalassa kotiin. Tyypillisin pikku juoppo oli Leander Luikku, Lohtajalta kotoisin ollut jo vanhahko mies. Hän ei käynyt kapakoissa, mutta nautti hissukseen kotona "heikon terveyden takia", kuten sanoi. Mutta Leander palasikin Suomeen samassa puvussa kuin oli sieltä Amerikkaan tullutkin. Nuorista miehistä lohtajalainen Joukkolan Kusti ja laihialainen Jack Friberg halveksivat kumpaisiakin, sekä raittiusmiehiä että kapakassa kävijöitä. He muodostivat talon aristokratian, joka katseli muita kaiken yläpuolelta.

Tässä yhteydessä ei sovi unohtaa myöskään Huotarin veljeksiä. He olivat kotoisin Kuhmoniementä, Oulujärven takaa; pienikasvuisia, hiljaisia ja uutteria miehiä. Mutta elämäntavoiltaan kumpikin oli aivan erilainen. Vanhin veli, Aleks, jolla oli vaimo Suomessa, oli raitis eikä käynyt milloinkaan kapakassa. Häntä pidettiin raittiusseuran vakavimpana jäsenenä. Nuorin veli, Kusti, vielä poikamies vaikka jo keski-iässä, oli myös hiljainen ja ahkera työmies. Mutta hän oli kapakankulkija, ei niinkään paljon juopotteluun taipuvaisena, sillä tuskin kukaan oli nähnyt häntä humalassa, vaan tyypillisimpänä uhkapelurina, mitä amerikansuomalaisten joukossa on ehkä milloinkaan ollut. Hän oli eräs noita "pokerin pelureita", jotka pelasivat toisilta rahat "parempaan talteen". Jokaisen tilipäivän jälkeen hän istui kapakan pelipöydän ääressä, siksi kunnes toisten rahat olivat loppuneet, mikä ei tavallisesti kestänyt paria päivää kauemmin. Mutta työstään hän ei milloinkaan jäänyt pois, vaan joka aamu, milloin vain kaivos kävi, hänet nähtiin paikallaan. Hän oli mitä kylmäverisin peluri. Hänen kasvojensa ilmeet eivät milloinkaan osoittaneet mielenliikutusta, ja kun hän lisäksi tunsikin pelitove-

rinsa läpikotaisin, niin hän aina vastustamattomasti voitti. Ja jos hän huomasi, että pelioni ei sattunut häntä suosimaan, hän jätti kesken ja yritti uudelleen toisella kertaa. Kuinka paljon Huotari oli ansainnut tällä tavalla, on tietämätöntä. Varmaa on vain, että hän myöhemmin palasi Suomeen, meni siellä naimisiin ja rakennutti Ouluun suuren talon.

Pelanderin täysihoidolan ohella ei sovi unohtaa muitakaan huomattavimpia suomalaisia asuntoloita. Ne olivat kuitenkin aivan toista maata kuin Pelanderin hoitola. Enimmät oli kaivettu puoleksi maan alle, vain ikkunaseinän ollessa näkyvissä. Kun takaseinä oli kokonaan maan sisällä, voi katolla kävellä suoraan maan tasaita.

Näitä taloja oli neljä melkein yhdessä rivissä, kukin omanimiansä.

Toisissakin asuntoloissa oli samanlainen järjestys kuin Pelanderilla, joten nekin olivat tavallaan osuustoiminnallisia laitoksia. Tosiasiallisesti nämä lienevätkin ensimmäisiä, vaistomaisesti alkaneita osuustoiminnallisia yrityksiä amerikansuomalaisten keskuudessa, vaikka niistä ei näy mainintoja missään osuustoiminnan historioissa tai muissa osuustoimintaa käsittelevissä teoksissa. Mutta kukaan niistä myöhemmin olisi tallettanutkaan tietoja muistiin.

Muutamana joulupäivänä sattui eräässä asuntolassa pikku onnettomuus. Juuri kun miehet olivat syömässä, tulla tupsahti katon lävitse lehmä keskelle pöytää. Ruokaa etsiessään lehmä oli kävellyt katolle, mikä vanhuuttaan oli käynyt niin heikoksi, ettei kestänyt kukaan mokomaa painoa, vaan rusahti lehmiseen päivineen.

Mainita tulee myös William Long. Hän oli paikkakunnan suomalainen kapakoitsija, joka omisti kaksikerroksisen tiilitalon. Sen alakerrassa oli kapakka ja yläkerrassa "tanssihaali". William oli amatistinaan huolimatta kunnan kansalainen. Usein tuntui kuin hän olisi enemmän kärsinyt kuin iloinnut kansalaistensa väkijuomankäytöstä. Pahimmille juopuille hän piti vakavia puheita viinan vaaroista. Monille hän antoi dollarin ja käski sillä maksaa jäsenkortin raittiusseuraan ja pysyä siellä. Itse hän ei nauttinut väkijuomia, mistä syystä häntä suomalaisten keskuudessa yleensä kunnioitettiin.

JUHANNUSJUHLA LEHTILAAKSOSSA

Carbonin kaupunki tai paremminkin hiilikaivoskämpikkö, on varmaan kaikkein kuivimpia ja karuimpia, mitä maan kamaralla olla saattaa. Siinä ei kasva mitään muuta vihreälle vivahtavaakaan kuin katkeranhajuista, tummanharmaata, ehkä hiukan vihertävää aavikkokanervaa. Mistä tämä kasvi imee nesteensä, ei kukaan käsitä, mutta ei se vain lakastu. Muuten pöly kesällä ja lumi talvella lentää valtoimenaan, kasaantuen väliin korkeiksi kinoksiksi mäkien kuppeille.

Kun paikkakunnalla ei ollut vesijohtoa, vaan juomavesikin täytyi vetää viiden mailin päästä, ei tullut kysymykseenkään, että kukaan olisi keinokastelulla hoitanut puuta pihalla tai edes kukkaa ikkunallaan.

Carbonista noin kahdeksan mailia länteen Elk Mountain'in kupeella oli pieni laakso. Sen yläpäässä liris i lähde, mikä antoi notkelmaan kosteutta. Laaksossa, joka tuskin oli kahtasataa metriä pitempi ja kuuttakymmentä leveämpi, kasvoi parin miehen korkuisia haapoja ja vähän vihantaa ruohoa. Tätä paikkaa suomalaiset kutsuivat Lehtilaaksoksi.

Usein kesäisinä sunnuntaina ja muulloinkin, kun kaivoksessa ei työskennelty, suomalaiset suuntasivat askelensa Lehtilaaksoon viettääksensä siellä viileän päivän ja muistellakseen synnyinmaansa vihereitä metsiä, laitumia ja vesistöjä. Se oli tullut tavallaan suomalaisten pyhätoiksi, johon mentiin hartain mielin ikäänkuin jumalanpalvelukseen, ja sieltä tuotu haavanoksa koristi kauan aikaa huoneen hyllyä tai muuta sopivaa paikkaa.

Carbonin suomalainen raittiusseura, "Aamurusko", oli perustettu jo v. 1886. Se oli kehjennyt yhteisestä henkisestä hädästä. Juopotelu ja paha meno oli paisunut niin valtavaksi, että se uhkasi hukuttaa sen pienen suomalaisjoukon, joka oli asettunut asumaan kaivokselle. Lopullisen sysäyksen asialle antoi muuan tappelu toiskielisten kanssa, jossa suomalaiset saivat perusteellisesti selkäänsä. Monet suomalaiset potivat vammojaan viikkokaupalla ja saivat kiittää onneaan, että säilyttivät henkensä. Opetus pani heidät miettimään elämänmuutosta, ja kun ei osattu muutakaan, päätettiin perustaa raittiusseura, joka yhtyi alaosastoksi amerikkalaiseen Good Templar Raittiusliittoon.

Raittiusseuran vaikutus tuntuikin — hiljalleen suomalaisten elämäntavat sivistyivät ja tappelut vähenivät. Tapahtuneen muutoksen seurausta oli sitten seurakunnan perustaminen ja pienen kirkonkin rakentaminen yhteisiin tarpeisiin. Kun kirkkoa ei voitu käyttää iltamien pitoon ja näytelmien esittämiseen, jäi näihin tilaisuuksiin Longin Vilkun kapakan yläkerta.

Raittiusseura Aamurusko oli joka vuosi järjestänyt Lehtilaaksoon juhannusjuhlan. Niinpä sellainen päätettiin viettää sinäkin kesänä — vuonna 1891 —, jolloin olin jo seuran jäsen ja sihteeri.

Lehtilaaksoon ei kulkenut mitään tieksi mainittavaa — pääsihän aavikoita kuivana kesänä ajamaan mistä vain tahtoi, ei ollut ainkaan metsä esteenä. Wagnerin tallista vuokrattiin parivaljakko ja suuret vankkurit, joihin lastattiin juhannusjuhlien ruokavaroja. Pelanderin emäntä Fiina ja härmäläinen palvelija Tynin Mari, olivat paistaneet vehnäsiä ja varustaneet voileipiä ja muuta suuhunpantavaa. Naiset, joita kaikkiaan oli kuusi, pääsivät kuorman mukana, kun taas miehet hyvän tavan mukaan kävelivät.

Hevosilla ja kärryillä ei päässyt kuitenkaan ihan perille asti, vaan

tavaroita täytyi kantaa noin mailin matka. Se kävi sentään joutuisasti, kun joka mies otti jotakin kantaakseen.

Kaikkia ei Lehtilaakso ollut kuitenkaan houkutelut, vaan jotkut pitivät Longin Vilkun kapakkaa parempana juhannuksenviettopaikkana. Perille oli kokoontunut nelisenkymmentä henkeä. Raittiusseuran esimies Matti Niemelä piti puheen, Riika Marttila ja Mrs. Pelander esittivät runonlausuntaa ja minä luin kertomuksen. Siinäpä juhlan henkinen puoli olikin, mutta näin vaatimattomanakin se ansaitsee tulla muistiin merkityksi.

Ehkä vielä enemmän kiinnostivat urheilukilpailut. Ohjelmassa oli pituus- ja korkeushyppyä, pikajuoksua ja kuulantyöntöä. Kuulaa ei tosin ollut, mutta vuoren kupeesta löydettiin sopivan kokoinen kivi, jota lykeltiin. Alavutelainen Töylin Jussi, joka oli palvellut kolme vuotta Vaasan pataljoonassa, oli ylittämätön kaikissa hyppylajeissa. Hänen sanottiin hyppäävän pituuttakin niin roimasti, että kykeni loiskauttamaan kuuden "beercanin" (pienen oluttynnyrin) yli. Mutta huono ei ollut Niemelän Mattikaan, vaikka ei ollutkaan ollut sotapalveluksessa. Hän sai toisen palkinnon. Kuulantyönnössä taas lyhyt mutta tukeva Kinnu-Esa, joka myös oli tullut mukaan vaikei kuulunutkaan raittiusseuraan, peri varman voiton. Ja pikajuoksussa ei kukaan pysynyt August Marttilan kannoilla. Hän palveli kaivosyhtiön kaupassa ja harjoitteli juoksua oikein järjestelmällisesti, olipa voittanut palkintoja koko valtiota käsittävissä kilpailuissakin.

Urheillen, leikkien ja laulaen kului päivä nopeasti. Mutta kaihoisimpana kaikesta kaikui laulu, jossa on mm. säkeet: "Silmän täyttää kyynel karvas: Kauas jäi mun maani armas, kauas kallis synnyinmaa . . ." Ilta-aurinko alkoi jo painua Elk Mountain'in taa, kun vihdoin lähdettiin kotimatalle kaivoskylää kohti.

Juhannus on suomalaisten suuri kesän juhla, jota he viettävät hartain mielin, missä maan kolkassa lienevätkään. Tämä ensimmäinen juhannukseni vieraalla maalla jätti rintaani kaihoisan kaipauksen tunteen, ikävän kaukaiseen synnyinmaahan, jonne pian toivoin pääseväni palaamaan.

VAELLUS ALKAA

Carbon n:o 2:n kaivanto kävi sinä kesänä huonosti. Hiilellä ei ollut menekkiä, ja kaivoksessa tehtiin työtä vain pari kolme päivää viikossa, josta tulot riittivät nipin napin elantoon, mutta ei säästöiksi. Kerrottiin, että lännempänä Wyomingin valtiossa Evanstonin tai paremminkin Almyin kaivoksilla työskenneltiin täydempinä viikkoja ja että ansiomahdollisuudetkin siellä olivat suuremmat. Heikki Eskuri, joka oli jo tottunut vaihtelevaan työpaikkoja, alkoi houkutellessa minua lähtemään mukaansa sinne. Tunsinkin mielen-

kiintoa Almyin kaivoksiin, sillä isäni oli työskennellyt viimeksi siellä ja lähtenyt Suomeen vasta siellä tapahtuneen kaivosräjähdysjälkeen. Puhuttiin kylläkin, että Almyin kaivokset olivat kaasuisia ja siitä syystä vaarallisia, mutta eihän kaivostyöläinen voi kiinnittää huomiotaan sellaisiin seikkoihin, kun ansiosta on kysymys.

Toiset toverit kieltelivät minua lähtemästä, mutta veressäni oli jo isoisältä ja isältä peritty muuttolinnun taipumus, ja niinpä lähdinkin.

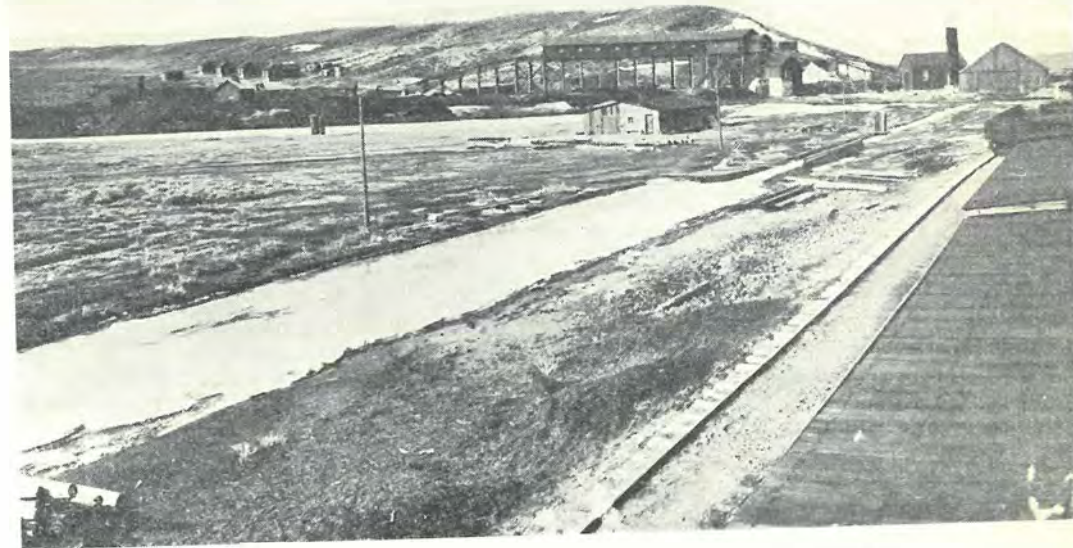
Almy ei kuitenkaan osoittautunut sellaiseksi paikaksi, joksi sitä oli sanottu. Työnsaanti oli vaikeaa, ja ansiot kohosivat tuskin siihenkään kuin Carbonissa. Parin viikon odotuksen jälkeen Eskuri ja minä pääsimme työhön. Työpaikkani oli maan päällä kaivoksella n:o 5, lähellä sitä kaivosta, jossa isä oli ollut. Suomalaisia oli täällä enemmän kuin Carbonissa — kahdella huomattavan suurella kaivostyömaalla. Suomalaisen elämä oli muuten samantaista kuin sielläkin. Oli suomalainen raittiusseura samoin kuin kapakkakin, joilla kumpaisellakin omat kannattajansa. Tietenkin liityin heti raittiusseuraan ja tulin valituksi täälläkin sihteeriksi, alettiinpa minua pyydellä ohjelmansuorittajaksi raittiusseuran iltamiin. Usein esiinnyinkin runonlausujana ja pidin joskus lyhyitä puheita.

Almy ei kuitenkaan miellyttänyt minua kauan, sillä kulkijaveri oli jo päässyt vaikuttamaan. Joku tiesi kertoa, että jossain valtion pohjoisosassa oli uusi pieni kaivos, jonne jo muutamia suomalaisia oli mennyt ja jonne heitä haluttaisiin lisää. Ansiotkin kuuluivat olevan paremmat kuin vanhoilla kaivoksilla. Erään toisen pojan kanssa päätin lähteä sinne.

Tämä vasta-alkava hiilikaivos, nimeltään Ines, oli niin uusi, ettei siinä ollut vielä kunnollisia ilmanvaihtolaitteita, vaan turmeltunut ilma imettiin kaivannosta polttamalla hiiltä mahdolloman suurella arinalla ilma-aukon suulla, johon oli rakennettu korkea ilmanvetotorni. Kaivoksessa oli työssä kaikkiaan vain viitisenkymmentä miestä, niistä kymmenkunta suomalaista. Ansiot olivat kyllä kohtalaiset, mutta paikkakunnan eristyneisyys, yksitoikkoisuus ja kovin huonot asunnot eivät miellyttäneet suomalaisia. Kestettiin kuitenkin yli talven siinä mielessä, että keväällä haettaisiin parempia työmaita.

Kuultiin, että vain parinkymmenen mailin päässä oli toinen, suurempi ja vanhempi hiilikaivos, jossa ei vielä ollut suomalaisia, tuskin oli käynytäkään. Kevääseen mennessä Ineksen suomalaiset olivat niin vähentyneet, että vain kolme oli enää jäljellä. Nämäkin päättivät lähteä katsomaan tuota lähellä olevaa kaivosta, ja varmuuden vuoksi otettiin työkalut samalla mukaan.

Täällä saatiinkin työtä heti paikalla, sillä suomalaisten maine kaivostyöläisinä oli kantautunut sinnekin, vaikkei suomalaisia ollut siellä käynytäkään. Kun kaivoksen johtaja kuuli, että tulokkaat olivat suomalaisia, hän halusi heti kokeilla, mihin he pystyivät. Ja

Union Pacificin kaivanto n:o 2, Hannassa Wyomingissa.

pystyiväthän he. Työnjohtaja mieltä heihin niin, että kehoitti heitä kutsumaan kaivokselle muitakin suomalaisia.

Paikkakunta oli muutenkin miellyttävämpi kuin mitkään toiset hiilikaivosseudet koko valtiossa. Se sijaitsi Missourin haarajoen North Platt joen varrella, jossa oli aina virtaava vesi. Siihen laskevan haarajoen varrella, missä suomalaisetkin asuivat, kasvoi tuuheaa lehtimetsää ja rehevää ruohoa. Joesta sai kalaakin. Aleksi Huotari, joka oli vanha järvikalastaja, ja lohtajalainen Antti Niemi, kokenut merikalastaja, kutoivat nuotan, jolla joesta vedettiin kalaa sen kuin syödä jaksoi. Taisihan tuo kalastus olla hieman sääntöjen vastaista, mutta kun lakia ei tunnettu ja paikkakunnan viranomaisetkään eivät asiasta valittaneet, niin sai kalastaminen jatkua. Kaivos oli muutenkin miellyttävä, hiilikerrostuma kaivoksessa tasainen, kohtuullisen korkea sekä puhdas, joten siinä oli mukavaa louhia.

Kesän loppupuolella tuli paikkakunnalle lisää muutamia kymmeniä suomalaisia Carbonista ja Rock Springs'istä, jossa viimeksimainitussa suomalaisia oli enemmän, ja niin suomalainen asutus nopeasti lisääntyi. Mutta samat vaarat, jotka vaanivat suomalaisia kaikkialla, olivat täälläkin olemassa. Kapakat olivat avoinna ja niitä oli riittävästi. Niihin opposivat monien ansiot.

Alekski Huotari, minä ja pari muuta, jotka olivat kuuluneet raittiusseuraan, päätimme perustaa tännekin sellaisen. Paikkakunnalla oli pieni saksalaisten rakentama luterilainen kirkko, joka luvattiin suomalaisten käyttöön, jos he perustaisivat raittiusseuran. Se pe-

GLEN
ROCK

rustettiin ja sille annettiin kauniilta soinnahtava nimi "Erämaan Tähti". Minusta tuli nyt raittiusseuran puheenjohtaja ja sen aktiivisin jäsen, jonka toimesta seura kasvoi niin, että enemmän kuin puolet suomalaisista kuului raittiusseuraan.

Minulla oli halu oppia paremmin englantia kuin suomalaiset yleensä osasivat. Siinä tarkoituksessa hankin ja luin kirjallisuutta minkä suinkin sain käsiini. Samasta syystä siirryin asumaan amerikkalaiseen ruokataloon, jossa kaikki puhuivat vain englantia. Sitä paitsi talossa sattui olemaan samanikäinen tytär. Hän mieltäytyi nuhteettomaan käytökseeni. Neito vei minut usein mukanaan kirkkoon, jossa hän toimi urkurina, sekä silloin tällöin tansseihinkin. Talon isäntä oli paikkakunnan rauhantuomari ja huomatuin mies. Hänkin piti minusta ja alkoi toivoa taloonsa vävyä.

Eräänä myöhäissyksyn päivänä hallituksen taholta ilmoitettiin, että paikkakunnalle tulee vierailemaan läpikulkeva intiaaniheimo. Kuulutuksessa kehoitettiin sulkemaan kapakat, jopa peittämään niiden ikkunatkin, niin etteivät intiaanit pääsisi edes vilkaisemaan niihin sisään. Illan suussa, kun miehet olivat juuri tulossa kaivoksesta, ratsastaakin tietä pitkin huima intiaanijoukko. Ratsastajat olivat kaikki nuoria, kookkaita, terveitä miehiä sekä myös naisia. Se oli kuuluisaa Sioux-heimoa, joka hevoslaumoineen muutti talveksi pohjoisesta etelään. Ratsastajia oli noin viisi sataa, kaikki alkuperäisissä intiaanien pukimissa sulkatöyhtöineen. Heidän jäljessään seurasi toistasataa vankkurikuormaa vanhempaa väkeä, etupäässä naisia ja lapsia. Kaikkia oli yhteensä parituhatta henkeä. Sioux oli viimeinen vielä luonnontilassa elävä intiaaniheimo koko Amerikan mantereella. Ainoakaan heistä ei osannut sanaakaan englantia, vain eräs vanha vaimo sen verran, että kykeni tulkitsemaan tärkeimmät asiat. Illan tullen he pystyttivät kylän ulkopuolelle telttakaupunkinsa, ainakin puoliväliin kolmattasataa telttaa. Suomalaiset, jotka eivät olleet nähneet intiaaneja muuten kuin yhden tai pari kerrallaan, rupesivat pelkäämään. Entä jos nämä luonnontilassa olevat villit jostakin syystä raivostuisivat, niin ne pyyhkäisisivät yhdellä sivalluksella tällaisen yhdyskunnan pois koko maan kamaralta! Turha pelko, eivät he villiintyneet. Aamulla he tavallisessa järjestyksessään kokosivat telttansa ja kapistuksensa sekä jatkoivat rauhallisesti matkaansa etelää kohti. Mikä mahtoikaan olla heidän päämääränsä? Se jäi ainakin suomalaisilta tietämättä.

TALOUDELLINEN LAMAKAUSI

Marraskuussa 1892 valittiin presidentiksi Grover Cleveland, joka astui virkaansa seuraavan vuoden helmikuussa. Hänen virkakautensa muodostui maan pahimmaksi taloudelliseksi lamakaudeksi. Syistä, joiden selvittäminen ei kuulu näihin muistelmiini, teollisuus-

laitokset pysähtyivät ja työttömiksi joutuneet ihmiset vaelsivat maanäärestä toiseen.

Glen Rock'in hiilikaivoskin, jossa puheena ollut pieni suomalaisjoukko työskenteli, pysähtyi melkein kokonaan. Työtä tehtiin vain parina päivänä viikossa, mikä ei enää elättänyt.

Glen Rock'ista pohjoiseen sijaitsivat kuuluisat Black Hills'in kultakaivokset, joilla tiedettiin olevan suomalaisia. Tiedettiin myös, että ne olivat aina käyneet täydellä voimalla, yötä ja päivää, pyhinä ja arkina, sekä että siellä maksettiin myös hyvää palkkaa. Kultahan on sellaista metallia, jota köyhänkin aikana tarvitaan, koska siitä tehdään rahaa, arvelivat Glen Rock'in suomalaisetkin.

Kuuden muun suomalaisen kanssa päätin lähteä sinne koettamaan onneani. Kaihomielin jätin Glen Rock'in, jota olin jo tottunut pitämään kotipaikkanani. Sinne täytyi jättää myös tuo tummasilmäinen Stella, jonka kanssa olin viettänyt niin monta unohtumattomaa iltaa. Mutta kohtalo on ankara käskijä. Ja niin alkoi uusi vaellus, joka taas heitteli miestä rannasta rantaan.

Kuten pojat aavistivatkin, Black Hills'iin oli kerääntynyt jo suuri joukko muualta tulleita työttömiä etsimään työtä. Paikkakunnan suomalaiset ottivat heidät epäillen vastaan, ja heille sanottiinkin suoraan, että olisi parasta painua jonnekin muualle — täältä ei kuitenkaan työtä saa.

Minulle, joka olin kaikista nuorin ja kooltani pienin, sanottiin napakasti: "Turhaan sinä, poika, tänne tulit. Et sinä täältä työtä saa, ja jos satut saamaankin, niin et sinä sitä voi ainakaan pitää. Täällä on kova työ, jota sinä et kestä." Kun toiset olivat vahvoja miehiä, niin heitä suvaittiin paremmin.

En kuitenkaan hellittänyt, ennenkuin olin koettanut onneani. Alko kiihkeä työnetsintä. Aina aamu- ja yövuorojen alkaessa pojat seisovivat kaivosaukolla odottamassa, tarvittaisiinko lisää miehiä. Tapani nimittäin oli, ettei työtä luvattu eikä miehiä otettu edeltäpäin. Aamuisin kun kaivoksen johtaja laskiessaan miehiä alas kaivokseen näki, että johonkin työhön puuttui miehiä, hän kutsui työtä odottavien joukosta jonkun, antoi hänelle kynttilät käteen ja käski painua maan alle.

Black Hills'issä oli useitakin kaivoksia. Jo pari viikkoa pojat olivat seisoneet kaivosten aukoilla, milloin yhden milloin toisen, saamatta työtä. Vihdoin uskalsin kysyä, olisiko työtä saatavissa. Vastattiin, ettei ollut, kun ei ollut ketään kuollut. "Mutta jos olette aina näillä lähimailla, niin voihan työtä ilmaantua."

Eräänä päivänä levisikin tieto, että edellisenä yönä oli Kaledonian kaivoksessa tapahtunut tavallista suurempi onnettomuus, jossa kolme miestä oli kuollut ja kaksi vaarallisesti loukkaantunut, joutuen kolme suomalaistakin. Illalla yövuoron alkaessa pojat seisovivat taas odottamassa entistä toiveikkaampina.

Jokaiselle viidelle miehelle pistettiin kynttilät käteen. Heidän käskettiin mennä viidennelle tasanteelle, jonne työnjohtaja tulee näyttämään lähemmin, mistä on louhittava. Se oli tosiaankin onnenpotkaus aikana, jolloin työnsaanti näytti melkein mahdottomalta. Tunsin taas seisovani lujemmalla pohjalla. Olinhan vihdoinkin saanut työtä kuuluisilla kultakaivoksilla, jotka eivät olleet seisoneet milloinkaan päivääkään, sen jälkeen kuin ne perustettiin neljänneksivuosisata sitten. Sitä paitsi näissä kaivoksissa maksettiin korkeampaa palkkaa kuin missään muualla.

Kun me pojat palasimme aamulla ruokataloon, siellä ihmeteltiin äkillistä työnsaantia. Mutta olihan se luonnollistakin — kun kerran kolme oli kuollut ja kaksi loukkaantunut, oli uudet miehet otettava tilalle. Minulle sanottiin kuitenkin: "Et sinä siinä työssä kestä viikkoa kauempaa. Turha sinun on yrittääkään."

Viikko kuitenkin kului ja sen kuluessa kaikki muut neljä oli pantu pois työstä, mutta minä olin saanut jäädä. Olin sittenkin sitkeämpi kuin toiset ja sain pitää paikkani. Kun olin oppinut jonkin verran maan kieltä, niin hyvin pian sain helpomman työn. Minut pantiin apumieheksi amerikkalaiselle porakoneen käyttäjälle ja siirrettiin siitä myöhemmin kaivoksen putkittajan apulaiseksi.

Tulevaisuuteni näytti taas lupaavalta. Seisoinhan nyt Amerikan mantereen vanhimmalla ja lujimmalla maaperällä, joka geologien selityksen mukaan oli hämärässä menneisyydessä ensimmäisenä kohonnut merestä ja jonka ympärille oli vähitellen kasvanut kokonainen uusi suuri mantere. Lisäksi olin saanut työpaikan Amerikan vanhimmalla ja rikkaimmalla kultakaivoksella.

Myös Lead City'ssä oli suomalainen raittiusseura, johon liityin jäseneksi ja minut valittiin seuraavissa vaaleissa seuran pöytäkirjuriksi. Tulevaisuus näytti kaikin puolin niin valoisalta, että lähetin Suomeen erälle lapsudentuttavalle ja kaukaiselle sukulaistyölle laivalipun, kehoittaen häntä tulemaan luokseni. Tosin lipun lähettämiseen ei liittynyt mitään avioliittolupausta, mutta sydämen syvyydessä tuntui sellainenkin ajatus miellyttävältä. Ja tyttö suosuikin heti lähtemään, toivoen pääsevänsä perille ennen talvea.

Täällä jouduin myös ensi kerran kosketuksiin Amerikan työväenliikkeen kanssa, joka ohjasi maailmankatsomukseni uusille urille ja laski perustuksen koko vastaiselle toiminnalleni. Black Hills'in kaivokset olivat ns. "Union-kaivoksia", joissa unionilla eli työväen ammattillisella järjestöllä oli hyvin suuri vaikutus ja sananvalta.

Lännen Kaivostyöläisten Liitto oli siihen aikaan Amerikan suurin ja vahvin työväen ammattijärjestö. Black Hills'issä se oli saanut kaivosyhtiön kanssa aikaan sopimuksen, jonka mukaan kukaan, joka ei kuulunut unioniin, ei saanut olla kaivoksilla työssä. Unioni ei tosin ottanut miehiä, vaan unionin delegaatti eli asiamies katsoi

joka kaivoksella, että jokaisen, joka oli otettu työhön ja joka ei ennestään kuulunut unioniin, oli liityttävä siihen kahden viikon kuluttua eli heti saatuaan ensimmäisen palkkatilinsä. Unionin sopimuksessa myös määrättiin, että alhaalla kaivoksessa oli mainareille maksettava palkkaa päivässä kolme dollaria viisikymmentä senttiä, porakoneen käyttäjille neljä dollaria, lapiomiehille ja apulaisille kolme dollaria sekä maan päällä kaksi ja puoli dollaria. Päivä oli tosin kymmentuntinen, ja työtä tehtiin kahdessa vuorossa. Urakka-työ oli sallittua, mutta unioni valvoi, että urakoissa oli ansaittava vähintään tämä alin palkka tai annettava urakka pois. Tämä urakajärjestelmä oikeastaan olikin syynä siihen, että työtahti oli kiristynyt niin ankaraksi. Muodostui pieniä urakoitsijaryhmiä, jotka ottivat urakoita toistensa kilvalla ja niihin työläisiä ulkopuolelta päiväpalkalla ja hoputtivat sitten näitä tekemään ankarasti työtä ansaitakseen itselleen enemmän.

Kahden viikon kuluttua siitä, kun olin päässyt työhön, liityin Lännen Kaivostyöläisten Liittoon Central Cityn osastoon n:o 1, mikä oli liiton ensimmäinen ja vanhin. Se oli ikäänkuin ovi uuteen maailmaan ja uusiin oloihin. Mutta perehdyin siihen niin, että minut valittiin osaston puolesta Kaledonian kaivoksen suomalaisten delegaatiksi valvomaan, että kaikki suomalaiset kuuluivat unioniin.

KULLANETSINTÄKIN LAKKAA

Niin lujasti kuin luulinkin jo seisovani ja niin lupaavalta kuin tulevaisuus taas näyttikin, mikään ei enää kestänyt siinä myrskyssä ja sen taloudellisen lamakauden kourissa, johon Amerikka oli joutunut. Syyskuussa 1893 ilmoitettiin, että Homestaken kultakaivokset, jotka olivat käyneet säännöllisesti siitä asti kun niissä alettiin kultaa kaivaa, suljetaan. Se oli turman sanoma kaikille kaivoksissa työskenteleville ja etenkin minulle, joka juuri olin taas päässyt jaloilleni. Mutta kaikki täytyi ottaa vastaan, alkaa suunnitella uutta tulevaisuutta ja ryhtyä etsimään tietä, jota lähtisi taas vaeltamaan.

Pelastavaa oljenkortta ei tuntunut löytyvän mistään — lähes kaikki työpaikat koko maassa seisivat. Työttömien laumat alkoivat kerääntyä suuriin keskuksiin, ja pahaenteistä liikehtimistä ilmeni siellä täällä. Ns. "hoobokängit" (maankiertäjät) vaelsivat valtiosta toiseen ja valtasivat tavarajunia niillä matkustaakseen.

Sen perheen isäntä, jossa asuin, oli ennen Valtoihin tuloaan työskennellyt British Columbian maakunnassa Kanadassa, Vancouverin saarella sijaitsevilla Wellingtonin hiilikaivoksilla, ja hän oli kuollut, että sieltä olisi vielä mahdollista saada työtä — sinne eivät työttömien laumat olisi ehkä vielä kerjenneet. Kun hänellä

Jokaiselle viidelle miehelle pistettiin kynttilät käteen. Heidän käskettiin mennä viidennelle tasanteelle, jonne työnjohtaja tulee näyttämään lähemmin, mistä on louhittava. Se oli tosiaankin onnenpotkaus aikana, jolloin työnsaanti näytti melkein mahdottomalta. Tunsin taas seisovani lujemmalla pohjalla. Olinhan vihdoinkin saanut työtä kuuluisilla kultakaivoksilla, jotka eivät olleet seisoneet milloinkaan päivääkään, sen jälkeen kuin ne perustettiin neljänneksivuosisata sitten. Sitä paitsi näissä kaivoksissa maksettiin korkeampaa palkkaa kuin missään muualla.

Kun me pojat palasimme aamulla ruokataloon, siellä ihmeteltiin äkillistä työnsaantia. Mutta olihan se luonnollistakin — kun kerran kolme oli kuollut ja kaksi loukkaantunut, oli uudet miehet otettava tilalle. Minulle sanottiin kuitenkin: "Et sinä siinä työssä kestä viikkoa kauempaa. Turha sinun on yrittääkään."

Viikko kuitenkin kului ja sen kuluessa kaikki muut neljä oli pantu pois työstä, mutta minä olin saanut jäädä. Olin sittenkin sitkeämpi kuin toiset ja sain pitää paikkani. Kun olin oppinut jonkin verran maan kieltä, niin hyvin pian sain helpomman työn. Minut pantiin apumieheksi amerikkalaiselle porakoneen käyttäjälle ja siirrettiin siitä myöhemmin kaivoksen putkittajan apulaiseksi.

Tulevaisuuteni näytti taas lupaavalta. Seisoinhan nyt Amerikan mantereen vanhimmalla ja lujimmalla maaperällä, joka geologien selityksen mukaan oli hämärässä menneisyydessä ensimmäisenä kohonnut merestä ja jonka ympärille oli vähitellen kasvanut kokonainen uusi suuri mantere. Lisäksi olin saanut työpaikan Amerikan vanhimmalla ja rikkaimmalla kultakaivoksella.

Myös Lead City'ssä oli suomalainen raittiusseura, johon liityin jäseneksi ja minut valittiin seuraavissa vaaleissa seuran pöytäkirjuriksi. Tulevaisuus näytti kaikin puolin niin valoisalta, että lähetin Suomeen erälle lapsudentuttavalle ja kaukaiselle sukulaistyölle laivalipun, kehoittaen häntä tulemaan luokseni. Tosin lipun lähettämiseen ei liittynyt mitään avioliittolupausta, mutta sydämen syvyydessä tuntui sellainenkin ajatus miellyttävältä. Ja tyttö suosuikin heti lähtemään, toivoen pääsevänsä perille ennen talvea.

Täällä jouduin myös ensi kerran kosketuksiin Amerikan työväenliikkeen kanssa, joka ohjasi maailmankatsomukseni uusille urille ja laski perustuksen koko vastaiselle toiminnalleni. Black Hills'in kaivokset olivat ns. "Union-kaivoksia", joissa unionilla eli työväen ammattillisella järjestöllä oli hyvin suuri vaikutus — ja sananvalta.

Lännen Kaivostyöläisten Liitto oli siihen aikaan Amerikan suurin ja vahvin työväen ammattijärjestö. Black Hills'issä se oli saanut kaivosyhtiön kanssa aikaan sopimuksen, jonka mukaan kukaan, joka ei kuulunut unioniin, ei saanut olla kaivoksilla työssä. Unioni ei tosin ottanut miehiä, vaan unionin delegaatti eli asiamies katsoi

joka kaivoksella, että jokaisen, joka oli otettu työhön ja joka ei ennestään kuulunut unioniin, oli liityttävä siihen kahden viikon kuluttua eli heti saatuaan ensimmäisen palkkatilinsä. Unionin sopimuksessa myös määrättiin, että alhaalla kaivoksessa oli mainareille maksettava palkkaa päivässä kolme dollaria viisikymmentä senttiä, porakoneen käyttäjille neljä dollaria, lapiomiehille ja apulaisille kolme dollaria sekä maan päällä kaksi ja puoli dollaria. Päivä oli tosin kymmentuntinen, ja työtä tehtiin kahdessa vuorossa. Urakka-työ oli sallittua, mutta unioni valvoi, että urakoissa oli ansaittava vähintään tämä alin palkka tai annettava urakka pois. Tämä urakkajärjestelmä oikeastaan olikin syynä siihen, että työtahti oli kiristynyt niin ankaraksi. Muodostui pieniä urakoitsijaryhmiä, jotka ottivat urakoita toistensa kilvalla ja niihin työläisiä ulkopuolelta päiväpalkalla ja hoputtivat sitten näitä tekemään ankarasti työtä ansaitakseen itselleen enemmän.

Kahden viikon kuluttua siitä, kun olin päässyt työhön, liityin Lännen Kaivostyöläisten Liittoon Central Cityn osastoon n:o 1, mikä oli liiton ensimmäinen ja vanhin. Se oli ikäänkuin ovi uuteen maailmaan ja uusiin oloihin. Mutta perehdyin siihen niin, että minut valittiin osaston puolesta Kaledonian kaivoksen suomalaisten delegaatiksi valvomaan, että kaikki suomalaiset kuuluivat unioniin.

KULLANETSINTÄKIN LAKKAA

Niin lujasti kuin luulinkin jo seisovani ja niin lupaavalta kuin tulevaisuus taas näyttikin, mikään ei enää kestänyt siinä myrskyssä ja sen taloudellisen lamakauden kourissa, johon Amerikka oli joutunut. Syyskuussa 1893 ilmoitettiin, että Homestaken kultakaivokset, jotka olivat käyneet säännöllisesti siitä asti kun niissä alettiin kultaa kaivaa, suljetaan. Se oli turman sanoma kaikille kaivoksissa työskenteleville ja etenkin minulle, joka juuri olin taas päässyt jaloilleni. Mutta kaikki täytyi ottaa vastaan, alkaa suunnitella uutta tulevaisuutta ja ryhtyä etsimään tietä, jota lähtisi taas vaeltamaan.

Pelastavaa oljenkortta ei tuntunut löytyvän mistään — lähes kaikki työpaikat koko maassa seisivat. Työttömien laumat alkoivat kerääntyä suuriin keskuksiin, ja pahaenteistä liikehtimistä ilmeni siellä täällä. Ns. "hoobokängit" (maankiertäjät) vaelsivat valtiosta toiseen ja valtasivat tavarajunia niillä matkustaakseen.

Sen perheen isäntä, jossa asuin, oli ennen Valtoihin tuloaan työskennellyt British Columbian maakunnassa Kanadassa, Vancouverin saarella sijaitsevilla Wellingtonin hiilikaivoksilla, ja hän oli kuollut, että sieltä olisi vielä mahdollista saada työtä — sinne eivät työttömien laumat olisi ehkä vielä kerjenneet. Kun hänellä

ei ollut matkustamiseen riittävästi rahaa, lupasin auttaa, ja niin suunnattiin matka mantereen äärimmäiseen laitaan aina Tyynen meren saareen siinä toivossa, että sieltä löytyisi paikka, jonne voisi asettua.

Mutta toiveet pettivät. Vancouveriin päästyään matkalaiset havaitsivat, että sinne oli tullut jo ennen heitä ja samoin toivein satoja, ehkäpä tuhansiakin työttömiä, jotka olivat kuluttaneet viimeiset rahansa sinne matkustamiseen eivätkä nyt päässeet sieltä pois. Vancouverin saari oli muodostunut työttömien pussinperäksi, jossa epätoivo oli sitäkin suurempi, kun siellä oli vain muutamia hiilikaivoksia ja paikallinen asutus oli nuorta. Se ei voinut mitenkään elättää suurta työttömien laumaa. Seudun suomalaiset olivat kyllä avuliasta ja valistunutta väkeä, jolla oli kaksikin raittiusseuraa, toinen Wellingtonissa, toinen Nanaimossa. Soittokuntaa perustettiin parhaillaan. Suomalaiset olivat valmiit ottamaan mielihyvin vastaan minunlaiseni tulokkaan, jos tälle vain löydettäisiin jostakin työtä.

Työttömien laumat täyttivät joka aamu kaivosten ympäristöt. Siinä oli belgialaisia, puolalaisia, italialaisia, skandinaaveja ja suomalaisia. Työnjohtajat eivät uskaltaneet tulla niitä lähellekään, vaan kulkivat kiertoteitse toimeensa, sillä epätoivon vimmassaan työttömät piirittivät työnjohtajan heti, jos tämä sattui tulemaan ulottuville. Ei siis minullakaan ollut toivoa saada työtä.

Kirjoitin kuitenkin entiselle työnjohtajalleni Glen Rock'iin Wyomingin valtioon pyytäen tältä työtodistusta ja suositusta. Hän lähettikin hyvän suosituksen, ja seuraavana aamuna otin vaarin tilaisuudesta ja sujahdutin työtodistuksen ja suosituksen ohi kiirehtivän pomon käteen. Tämä vilkaisi todistukseen ja huomasi sen alla Noe Yongin nimen. Viitattuaan minut puheilleen hän käski minun tulla työhön seuraavana aamuna.

Kun toiset työttömät näkivät, että pomo puhutteli minua, piirittivät he minut, ja jokainen tahtoi tietää, mitä työnjohtaja oli sanonut. Ei ollut ennen nähty eikä kuultu, että hän olisi työkysyjälle mitään edes vastannut. Kun kerroin, että minut kutsuttiin työhön, ei kukaan hevillä sitä uskonut. Oli taas tapahtunut ihme, jota tuskin jaksoin ensin itsekään uskoa todeksi.

Iloisin ja toiveikkain mielin painuin taas seuraavana aamuna maan alle hiilikaivoksen tuttuun työhön. Mutta iloa kesti vain yhden päivän, sillä illalla ilmoitettiin kaikille East Wellingtonin kaivostyöläisille, että kaivos suljetaan määräämättömäksi ajaksi. Pikemmin kuin olin luullutkaan seisoin taas työttömien joukossa.

Paikkakunnalla oli myös Lännen Kaivostyöläisten Liiton osasto, vaikka vain pieni osa työläisiä kuului siihen. Olin liittynyt muuttokortilla osaston jäseneksi ja nautin sen jäsenoikeuksia. Liitto oli

Rock Springs'in kaivoskaupunki Wyomingissa.

päättänyt jakaa varoistaan työttömille jäsenilleen jouluavustusta, ja tuon yhden työpäivän palkan lisäksi sain unionilta neljätoista dollaria. Joulu valkeni minulle sittenkin hiukan valoisampana kuin useimmille muille työttömille.

Selvää kuitenkin oli, ettei uutta työpaikkaa löytynyt nyt enää mistään, kun kaivokset toinen toisensa jälkeen suljettiin, ja entisetkin työläiset joutuivat työttömiksi. Paikkakuntalaiset jäivät kuitenkin paikoilleen odottamaan aikojen paranemista, mutta muualta tulleiden oli poistuttava.

Tammikuun puolimaissa, varhaisena aamuna ja ilmoittamatta kenellekään edeltäpäin varasin taskuuni pari palasta leipää, pari lihapullaa ja suomalaisen puukon sekä painuin pitkin tietä ensin Nanaimoon ja sieltä rataa pitkin tarkoituksena kävellä saaren eteläkärjessä sijaitsevaan maakunnan pääkaupunkiin Victoriaan ja matkata sieltä laivalla takaisin mannermaalle. Pieni takki yllä tiukasti napitettuna, tuntematon ja musta tulevaisuus edessäni suuntasin askeleni etelää kohti. Ja olinhan sikäli onnellisempi kuin moni muu työtön, että minulla oli lihapullien ja puukon lisäksi taskussa viisitoista dollaria rahaakin, mikä siihen aikaan oli kokonainen omaisuus.

YÖLLINEN JALKAMATKA

”Eihän se suru niin paljon paina näiden jalkain päällä, ei enempää kuin haavan lehti liukkahalla jäällä”,

raikui rautatieaidan takaa seetrin alta yksinäisellä synkällä salolla. Muualta ei kuulunut hiiren hiiskahdustakaan loikoillessani siinä lumipeitteisen seetrin telttakatoksen alla. Taivaalta oli ensin rop-sutellut vettä, mutta, kuten tavallista tällä alueella, se oli sitten saonnut mitä paksuimmaksi rännäksi ja lumeksi. Linnut olivat kyyristyneet lehvien kätköön, ja puut seisoivat oksat riipuksissa lumitaakan painosta. Olin paarustanut jo enemmän kuin kaksikymmentä mailia kinoksissa, kunnes uupumus oli pakottanut ainakin hetkeksi levähtämään seetrin neulasoksien kattamassa suojassa. Lumiräntä oli kastellut ohuen pukuni miltei läpimäräksi. Kun päällystakkia ei ollut, olin napittanut lyhyen nuttuni kurkunalustaa myöten paremmin suojautukseni tuulta vasten. Mutta laululla koetin pitää yllä rohkeuttani siinä tarkastellessani suurten lumihiutaleiden tanssia ja maahan vaipumista.

Vilu pakotti kuitenkin pian jatkamaan taivalta pitkin rautatierataa, joka suorana kuin piiskansiimalla sivautettuna oli aukaissut syvän uran ikihonkien peittämän salon halki. Yltyvä nälkä pani kaivamaan taskusta viimeisen evään, lihapullan. Illan hämärtyessä taivas vähitellen kirkastui ja ilma pakastui. Tähti toisensa jälkeen tuikahti avaruuden tummuvaan sineen ja kuun kelmeä kiekko ui itäiselle taivaanrannalle.

Vihdoin alkoi tien oikealla puolella häämöttää taloryhmä — epäilemättä jonkun uudisasukkaan talo. Huoneista ei näkynyt tulta. Aukkaat olivat joko poissa kotoa tai jo asettuneet levolle. Yrittämättäkään kolkuttaa ihmisasumukseen suuntasin kulkuni talli- ja navettarakennusta kohti ja kiipesin tallin päälliselle heinäullakolle. Ilokseni huomasin siellä olevan heiniä, joihin kaivauduin, ja pitkää kävelystä uupunena vaivuin heti sikeään uneen.

En ollut täysin selvillä siitä, heräsinkö kolkki-sojen yölliseen serenadiin vai nukkuessa hiipineeseen viluun. Sen vain käsitin, että kissat olivat myös tulleet ullakolle pitämään kaikkien maiden kissoille ominaisia naukujaisia. Vilu, mikä herättyä tuntui ensin vain lievältä puistatukselta, yltyi luhin asti jäätäväksi kylmyydeksi. Kömmän alas ullakolta ja toivoen reippaasti kävellessä lämpeneväni pataroin kohti rautatierataa.

Kuu oli tällä välin kiivennyt korkealle taivaanlaelle valaisten kirkkaan helakkana tammikuun kimaltelevaa salomaisemaa. Vaikka ilma olikin kääntynyt pakkaseksi, oli roudattomaan maahan satanut lumi suurimmalta osalta sulanut, ja solisten virtasi vesi syvempiin uomiinsa, paisuen vähitellen puroiksi, jotka vihdoin yhtyessään tulvahtivat vuolaiksi virroiksi.

Rautatiepenger painui yhä ahtaammaksi käyvään kuiluun, minkä kahden puolen kohosivat vuoret yöllisen taivaan hämärään autereeseen. Kuukin pääsi pilkistämään tähän yhä synkemmäksi muuttuvaan rotkoon ikäänkuin varkain vuoren huippujen ja niiden rinteillä kasvavien puiden lomitse. Kaikki purot näyttivät laskeneen tähän rotkoon muodostaen siihen vuolaan kosken, mikä kohisten virtasi jossakin lähellä sijaitsevaan meren lahdelmaan. Rautatiepenger mutkitteli pitkin uomaa niin läheltä virran reunaa kuin suinkin, sillä akkiijyrkät vuorenrinteet rajoittivat sekä virran että rautatien kulkuvapauden mahdollisimman ahtaalle.

Yhä korkeammiksi kohoavat vuorenhuiput loivat aavemaisia varjojaan kuun valaessa valjun valonsa niiden huippujen harteille. Sola supistui ja hämärä tiheni. Kuun valojuomut vuorottelivat pilkkopimeiden paikkojen kanssa. Salon öisessä hiljaisuudessa tuntui olevan jotakin kammottavaa. Mutta minulla ei ollut varaa palata eikä valita vähemmän peloittavaa tietä. Koetin kiirehtiä askeleitani toivoen pääseväni pian solasta.

Patikoituani solaa pitkin noin mailin matkan olin kuulevinani jonkinlaisen oudon parahduksen tien vasemmalta puolen, kuohuvan virran takaa. Pysähdyin ja loin tutkivan katseen sinne päin, mistä luulin kuulleeni äänen. Ensin en nähnyt mitään, mutta kuulin yhä selvemmin — niinkuin joku olisi hutkinut harvaksen ruoskalla jotakin pehmeää esinettä. Astuttuani muutaman askelen eteenpäin sain avaramman näköalan ja huomasin, että kookas jaguaari makasi virran toisella puolen kasvavan suuren puun oksalla. Puu oli kasvanut juuri virran partaalle, josta oksa, millä jaguaari lojui, kaartui kauas virran ylle. Näin jo selvästi jaguaarin kekäleinä kiiluvat silmät ja huomasin, miten peto huutoi rauhattomasti hännällään kylkiään. Eläin oli myös epäilemättä nähnyt yksinäisen vaeltajan. Se päästi uuden, entistä terävämmän ulvahduksen. Karmeana ja kammottavana kiiri sen kaiku vuoren rinteeltä toiselle.

Tunsin veren hyytyvän suonissani, sillä tiesin, että jaguaari oli vaarallisin kohdattava, mitä ihminen saattoi näillä mailla tavata. Tiesin, että vain tiikeri ja leijona voittivat sen voimaltaan, mutta tuskin verenhimoltaan. Kuin kiinninaulattuna jäin seisomaan paikoilleni — pakoon juokseminen ei olisi hyödyttänyt mitään, vain ärsyttänyt muutenkin hurjistunutta petoa ja antanut sille aiheen iskeä suoraa päätä niskaani. Vaistomaisesti kouristin taskussa olevaa puukkoa, minkä olin varannut juuri tällaista mahdollisuutta varten.

Jaguaarin kohtaaminen synkässä salossa keskellä yötä ylitti sittenkin kaikki ennakkolaskelmat. Näin selvästi, että peto oli lajinsa suurimpia — sellaisen kanssa taistelu ei muodostuisi tasaväkiseksi. Mutta sittenkin päätin myydä henkeni niin kalliisti kuin

suinkin. Varmuuden vuoksi tunnustelin, oliko puukko terävä ja terä lujasti varressa, sillä siitä riippui paljon.

Eläin näytti viivyttelävän lopullista iskuaan, mutta ei ollut epäilystäkään siitä, etteikö se lopultakin hyppäisi, varsinkin jos uhri vähänkään liikahtaisi. Pitkällä hännällään se pieksi kylkiään yhä kiihkeämmin ja hermostuneemmin. Väliin se ikäänkuin korjasi asentoaan ja asetteli jalkojaan tulevaa hyppäystä varten.

Välissä oli kuitenkin tuo vuolaaksi paisunut puro. Mielessä heräsi toivo, ettei peto sittenkään uskaltaisi hypätä. Mittasin silmilläni puron leveyttä — olisipa se ollut edes Lestijoen levyinen! Käsitin, että jaguaari voi tehdä ylhäältä viistoon ainakin parinkymmenen jalan hypyn. Virta oli mahdollisesti leveämpikin, mutta kun oksa, jolla jaguaari makasi, kaartui kauas veden ylle, näytti siltä kuin pedon olisi tarvinnut vain pudottautua alas voittaakseen esteen.

Vihollinen näytti myös tekevän laskelmiaan. Se ei nähtävästi ollut aivan varma siitä, kykenisikö se kastumatta hyppäämään toiselle puolen.

Äkkiä peto näytti tehneen ratkaisevan päätöksen ja kohottautui hiukan jalkojensa varaan. Samassa se päästi kimakan marahduksen ja hyppäsi minua kohti. Viimeinenkin veripisara tuntui pakenevan sydämestäni — tuskin uskalsin katsoa vaaran suuntaan. Olin jo tuntevinani pedon terävien kynsien tarrautuvan olkapäihini ja läähättävän hengityksen kasvoillani, purevien hampaiden upotessa kurkkuuni. Suonenvedontapaisesti kouristin puukkoa tähdätäkseni iskun suoraan pedon sydämeen.

Koko eletty lyhyt elämäni vilahti silmiäni ohi vähemmässä kuin puolessa sekunnissa. Ja kun mitään ei tapahtunut, uskalsin katsoa siihen suuntaan, mistä jaguaari oli hypännyt. Näin, kun jaguaarin pää juuri kohosi virran hyrskyistä parikymmentä jalkaa alapuolella sen paikan, mistä peto oli hypännyt. Eläin oli sittenkin laskenut matkan väärin tai oli oksa ollut liian heikko lujaan ponnistukseen — uskalikko oli pudonnut melkein keskelle kuohuja ja vuolas virta nielaissut sen mukaansa. Saatuaan päänsä veden pinnalle peto vaistomaisesti eläinten tapaan alkoi uida sitä rantaa kohti, mistä oli lähtenytkin, vaikka matka vastakkaiselle rannalle olisi ollut lyhyempi. Tämä eläimen vaisto olikin lopullinen pelastukseni. Käsitin vaaran olevan ohi, sillä peto tekisi tuskin uutta yritystä ensimmäisen päätyttyä noin nolosti. En jäänyt kuitenkaan enää odottamaan, vaan lähdin juoksemaan pitkin rataa minkä jaloistani pääsin. Vieläkin tuntui, kuin olisin juossut henkeni edestä. Kuuma henki nousi jo kurkkuun ja olin tukehtumaisillani, mutta yhä vain ponnistelin.

Juostuani ehkä mailin tai enemmänkin tunsin viimein voimieni pettävän ja oli pysähdyttävä. Vaistomaisesti vilkaisin taakseni, näkyisikö verenhimoista petoa kintereillä. Mutta kun mitään ei

näkynyt ja salon rauha vallitsi kaikkialla, rauhoituin ja aloin astella hiljalleen eteenpäin, sydämen jyskyttäessä vieläkin ankarasti.

Rotkokin näytti taas loppuvan ja ympäröivät vuoret näyttivät vetäytyvän edemmäksi. Puro oli loitonnut rautatiestä — sen kohina kuului enää vain kaukaisena solinana. Edempänä näytti maisema, jota talvinen täysikuu taas valaisi, yhä tasaisemmalta. Kuljettuani vielä pari mailia eteeni tuli rautatien vaihde, joka oli varma merkki siitä, että pysäkki tai asema oli edessä. Tuolta jo hämöttikin epämääräinen huoneryhmä, ja jonkin verran tien oheen siitä näytti olevan kokonainen kyläpahanen.

Saavuttuani asemalle huomasin, että sivuraiteilla oli lämmin veturi, joka oli jätetty siihen vartijatta. Se näytti jonkin työjunan veturilta, jonka miehistö oli mennyt kylään viettämään yötään. Yksinäinen vaeltaja kiipesi veturiin odottamaan aamuntuloa. Tuntui suloiselta saada lämmitellä ja kuivata vaatteitaan, jotka olivat vieläkin märät.

Siinä hetken torkuttuani havahduin kukkojen kiekunaan. Kuu oli jo laskenut läntiselle taivaanrannalle, mutta idän puolella alkoi samalla muodostua valkoinen viiru, ennustamaan auringonnousua. Viivyin kuitenkin veturissa odotellen kuljettajia saadakseni kiittää lämpimästä yösijasta. Päivä valkeni vähitellen, mutta veturimiehiä ei kuulunut. Ilma jäähtyi yhä, ja auringon noustessa oli kipakka tammipakkanen. Ei ollut aikaa tuhlata, sillä olin asettanut päivän päämääräksi päästä Victoriaan.

Tuntui taas hyvältä, kun aurinko paistoi ja vaatteet ja jalkineet olivat kuivat. Kaamea yöllinen retki tuntui kuin pahalta unelta ja aatokset suuntautuivat taas eteenpäin.

Mihin menisin päästyäni Victoriaan? Miten pääsisin sieltä mannermaalle? Siinä kysymyksiä, jotka antoivat riittävästi ajattelemisen aihetta.

Vaipuneena näin mietteisiini astelin yhä edelleen pitkin tallaamatonta ratapengertä. Säpsähtäen kuulin odottamatta radan oikealta puolelta tiheästä jättiläiskuusikosta kirveenlyöntien ääntä. Raikkaana kumahteli aamuilma navakoista iskuista. Olin erottavinani metsästä puheensorinaakin. Juuri kun pysähdyin kuunteleman, keitä puunkaatajat mahdollisesti olivat, kaikui metsästä huuto: ”Pois alta, nyt se p—le kaatuu!” Samalla alkoi kuulua hirveätä rytinää, ja rysähtäen niin, että tanner tärähti aina sinne asti missä seisoin, kaatui suuri honka maahan.

Valoisa välähdys iski tajuntaani. Selvää suomea! Omia kansalaisia! Keitä he olivat, ei muuttanut asiaa. Tiesin tai aavistin, että heidän luonaan saan ainakin hetkeksi suojaa ja ruokaa, ehkäpä työtäkkin.

Ketterästi kuin yöllinen jaguaari kiipesin aidan yli ja parissa minuutissa olin puunkaatajain luona. Näistä tunsin pari. He kaikki olivat lähteneet Homestakesta työttömyyttä pakoon niinkuin minä-

kin. Tässä radan varrella he olivat saaneet halonhakkuuta ja kehoittivat minuakin liittymään joukkoon. ”Vaikkei tässä suurille palkoille päästäisikään, niin eletään tässä yli talven ja katsotaan sitten keväällä parempaa”, tuumivat miehet. Ehdotuksen otin ilomielin vastaan.

Kämpälle en kuitenkaan malttanut jäädä, vaan varoituksista välittämättä lähdin jo kolmantena päivänä taivaltamaan Victoriaan, mihin oli vielä 35 mailia eli tavallinen päivän kävelymatka. Jollei Victoriasta kuitenkaan löytyisi työtä, lupasin palata takaisin halonhakkuuseen. Radalla oli vielä vahvasti lunta, mutta parempaakaan tietä ei ollut. Vasta myöhään illalla pääsin perille lopen uupuneena ja löysin yösijan kaupungin laidasta tiilitehtaan uunin kupeelta. Ystävälliset tiilenpolttajat eivät kylläkään tienneet, mistä työtä olisi saatavissa, mutta neuvoivat aamulla minua menemään satamaan tiedustamaan.

KAPTEENI THOM

Victoria, British Columbian maakunnan pääpaikka, on miellyttävä ja kaunis kaupunki. Sillä on erinomainen satama, josta se harjoittaa suurta meriliikennettä sekä valaan- ja hylkeenpyyntiä. Nälkäiselle, rahattomalle ja työttömälle kaikki kaupungit ovat kuitenkin rumia ja nähtävyydet kiinnostomia.

Victorian satamassa seisoj silloin lähtövalmiina noin kolmesataa valaan- ja hylkeenpyyntikuunaria. Toiset lähtivät Beringin, toiset Japanin merelle. Kuunarit olivat enimmäkseen kaksimastoisia, 100—200 tonnin kantoisia. Miehistönä oli tavallisesti kippari, kokki ja 3—5 laivamiestä. Kuunarit lähtivät tavallisesti vuoden retkelle, mutta toiset viipyivät puolitoistakin vuotta, ennenkuin palasivat saaliineen takaisin.

Useimmat kuunarit olivat jo saaneet täyden miehistön — olihan tarjokkaita riittämiin. Niihin otettiin etupäässä vain kokeneita ja karaistuneita merikarhuja, jotka jaksoivat kestää vaikka minkälaisia vaivoja. Enimmät pestatut olivat kuitenkin puoli- tai täysiverisiä intiaaneja, jotka olivat tehneet merimatkoja ennenkin. Tällaiselle matkalle lähteminen kysyy rohkeutta, sitkeyttä ja mukautumiskykyä, mistä syystä minua alkoikin peloittaa uskaltautuminen moiseen leikkiin.

Rohkaisin kuitenkin mieleni ja astuin merimieskapakkaan, jossa vielä värvättiin miehiä. Karkeapukuisia, parrakkaita ja puolijuopuneita äijänköriläitä nojaili kapakan tiskiin, toisten pelatessa korttia pyöreiden pöytien ympärillä. Menin urheasti tiskin ääreen ja kysyin, tarvittaisiinko johonkin kuunariin vielä pestiä.

Tiskin takana ollut mies loi minuun pitkän ja tutkivan katseen ja kysyi viimein: ”Oletko ollut ennen merillä?”

”En”, oli lyhyt vastaus.

”Parasta sitten pysyä nytkin poissa”, sanoi mies yksikantaan ja kääntyi toisaanne.

Joku lähellä ollut kysyi kuitenkin: ”Tunnetko kapteeni Thomia?”

”En.”

”Hän ottaa ehkä aloittelevankin ja hänellä kuuluu olevan vielä kolmen miehen paikka täyttämättä.”

”Kuka on kapteeni Thom ja missä häntä voisi tavata?”, kysyin kiihkeästi.

”Hän omistaa kolme kuunaria, jotka lähtevät ensi viikolla Japanin merelle. Hän itse ei mene kuunareittensa mukana, vaan matkustaa linjalaivalla Jokohamaan ja tulee vasta siellä kuunareilleen niiden kerjettyä sinne.

”Joka tapauksessa kapteeni Thom on kaikkein kunnollisimpia miehiä, joka koskaan on meriä kyntänyt, ja olot hänen kuunareillaan ovat kaikkein parhaat. Kapteeni Thom on täällä tavallisesti aamupäivisin, silloin hän käy aina kuunareillaan, jotka seisovat tuolla äärimmäisinä oikealla. — Näetkö tuolla noita kolmea siroa kuunaria? Ne ovat kapteeni Thomin.” Näin jutteli mies, tarjosipa vielä ryypyn ja voileivänkin kuultuaan, ettei pojalla ollut rahaa.

Yöksi menin taas tiilitehtaalalle ja yritin seuraavana aamuna tavata kapteeni Thomia siinä kuitenkaan onnistumatta.

Kierrellessäni kaupungin katuja ja odotellessani seuraavaa päivää, jouduin kaupungin ulkopuolella sijaitsevalle linnoitus- ja kasarmialueelle.

Vartiosotilas seisoj portilla hyvin syötetyn näköisenä ja ulkoasultaan uljaana. Toisia sotilaita käyskenteli huolettoman näköisinä kasarmien pihalla. Kun olin nuori ja terve, iski päähäni ajatus, että kenties kelpaisin sotamieheksi ja saisin siten leivänsyrjästä kiinni.

Vartiosotilas ei estellyt ollenkaan vaikka kävelinkin portista sisään.

Kun kysyin häneltä komentajan asuntoa, osoitti hän kädellään erästä rakennusta.

Sydämeni tykytti tavallista kovemmin astuskellessani rakennusta kohti — taas tunsin olevani jonkinlaisen ratkaisun kynnyksellä. Tiesin etukäteen, että sotilaaksi värväytyessä täytyy tehdä vähintään kolme vuoden sopimus. Mutta mitäpä siitä, silloinhan olisi varmuus leivästä ainakin kolmeksi vuodeksi.

Rakennuksen ovella ei ollut vartijaa eikä se muutenkaan näyttänyt millään tavoin erikoiselta. Avasin oven ja astuin varovasti sisään. Mutta sielläkään ei näkynyt ketään. Leveät portaat johtivat jonnekin yläkertaan ja sieltä kuului puhelua. Nousin sinne ja näin erästä avonaisesta ovesta kolme upseeripukuista miestä istumassa pöydänreunoilla äänekkäästi jutellen ja nauraen keskenään.

Tunsin hiukan arkuutta, mutta rohkaisin itseni, napitin takkini kurkunalustaa myöten näyttääkseni ryhdikkäämmältä ja astuin suorana ja päättävännäköisenä sisään.

Päästyäni huoneeseen kysyin: "Ote taanko lisää rekryyttejä?"

"Ei oteta", oli pikainen ja päättävä vastaus.

"Tarvitaanko muuten työmiehiä?", yritin jatkaa kyselyä, vaikka jo paljon toivottomammin kuin alussa.

"Ei tarvita. Hyvästi", oli taaskin jyrkkä vastaus.

Olin juuri kääntymäisilläni ympäri lähteäkseni, mutta päätin vielä lyödä viimeisen valtin ja sanoin: "Minä olen suomalainen."

"Ei se mitään haittaa", oli taaskin lyhyt vastaus. "Hyvästi vain."

Nyt ymmärsin, ettei minua tarvita täälläkään, ja poistuin huoneesta. Ulkona tuli vastaan kiinalainen, joka kantoi tavallista vinttikoriaan, laahustaen ja vaivalloisesti vaappuen. Tunsin tarvetta purkaa mieltäni jollekulle. Kiinalainen kysyi: "Ostetaanko siellä kaloja?"

"Mene p—le kysymään!", tiuskaisin kiukkuisesti, ja vähältä piti, etten hyökännyt kimppuun.

Iltapäivällä menin taas tuttuun kapakkaan tapaamaan kapteeni Thomia. Nyt tämä löytyikin. Kapakoitsija osoitti heti erästä miestä ja sanoi hänen olevan kapteeni Thom.

Kapteeni oli noin neljänkymmenen ikäinen, leveäharteinen ja keskikokoinen. Vaaleansiniset, hyväntahtoiset silmät tekivät rohkaisevan vaikutuksen. Muutta mutkitta menin hänen eteensä ja kysyin, oliko hän kapteeni Thom.

Mies nyökkäsi myöntytykseksi.

Kävin suoraan asiaan ja kysyin, vieläkö hänen kuunarissaan tarvittiin lisää miehiä.

Kapteeni sanoi niitä tarvittavan ja teki muutamia kysymyksiä merilläolosta ja muista seikoista.

Kuultuaan, etten ollut ollut merillä, ja huomattuaan, kuinka puutteellisesti ja murtaen puhuin englantia, kapteeni kesken kaiken kysyi, mitä kansallisuutta olin.

Vastasin olevani suomalainen, kuvitellen, ettei kapteeni tietäisi suomalaisista ja Suomesta kuitenkaan mitään.

Mutta hämmästykseni ei ollut vähäinen, kun kapteeni vastasi selvällä suomen kielellä: "Minä olen myös suomalainen."

Keskustelut merellelähdestä jäivät siihen, ja kapteeni alkoi kysellä kaikkea muuta: mistä paikoin Suomea olin, kuinka kauan olin ollut maassa ja missä päin liikkunut. Kapteenin uteliaisuus kävi yhä kiinteämmäksi hänen kuultuaan, että olin kotoisin Keski-Pohjanmaalta. Viimein hän ilmaisi olevansa kotoisin Pyhäjoelta, ja kun olin kerran läheltä hänen syntymäseutuaan, halusi hän kuulla uutisia sen oloista ja ihmisistä.

Illaksi kapteeni kutsui minut asuntoonsa Hotel Victoriaan, jossa hänellä oli kaksi huonetta asuttavanaan. Keskustelu liikkui yhä Suomessa, ja kapteeni kävi yhä avomielisemmäksi.

Jostakin syystä keskustelu kuitenkin katkesi. Pitkän vaitiolon ja nähtävästi tarkan harkinnan jälkeen kapteeni kääntyi puoleeni alkaen puhua uudelleen. Harvaan ja matalalla äänellä hän lausui:

"Minun nimi ei ole Thom, vaan Tuomas Räihä."

"Nelitoistavuotiaana lähdin Pyhäjoelta enkä sen jälkeen ole siellä käynyt, mutta vieläkin muistan kuin eilisen päivän tuon seudun ja oloni siellä."

Tämän jälkeen seurasi taas pitkä äänettömyys, jonka aikana kapteeni Thom näytti siltä kuin olisi halunnut katsoa kauas, hyvin kauas, mihin hänen silmänsä eivät oikein tahtoneet kantaa.

Vihdoin hän taas jatkoi: "Minä olen syntynyt isättömänä, piian poikana. Äitini oli palvellut eräessä rikkaassa talossa, ja, niinkuin sanotaan, hänen seurustelustaan talon pojan kanssa oli seurauksena syntymiseni tähän maailmaan. Talonpoika oli kuitenkin kiel tänyt isyytensä, ja äitini oli ajettu talosta pois kesken vuoden."

"Eräessä mökissä siellä Pyhäjoen suussa olin minä sitten syntynyt. Huonon hoidon ja surun murtamana oli äitini kuollut pari viikkoa syntymiseni jälkeen. Minä en siis ole nähnyt isääni enkä äitiäni, joten ei olekaan ihme, ettei syntymäseutu ole minulle erikoisen rakas. Ja muutenkaan eivät muistoni sieltä ole erityisen kauniita. Siitä lähtien kuin muistan elin niin sanottuna huutolaisena Räihän kestikievarissa. Siinä sain tehdä kaikki työt: ajaa kyytiä, hoitaa hevosia ja juosta herrojen asioilla, saaden palkakseni vain haukkumisia ja potkuja, mutta en edes lämpimiä vaatteita."

"Viimein kärsivällisyyteni loppui ja minä päätin paeta. Eräänä kesäiltana lähdinkin, ja yön aikana kävelin Raaheen. Vaikka olin väsynyt, kävelin Lapaluodon ulkosatamaan, missä eräs englantilainen laiva oli lastaamassa puutavaraa. Laiva oli lähdessä ja minä päätin piilottautua laivaan päästäkseni pois, minne tahansa, se oli samantekevää. Hetken odoteltuani onnistuinkin livahtamaan laivaan kenenkään huomaamatta ja piilottautumaan puutavarapinojen väliin. Pian olin sikeässä unessa."

"Kun seuraavana aamuna heräsin, oli laiva jo ulkona merellä. Raitis tuuli tuntui tekevän hyvää, ja hiivin ulos piilopaikastani. Merimiehet huomasivat minut pian ja minut vietiin kapteenin eteen. Kun en osannut muuta kuin suomea, en ymmärtänyt sanaakaan, mitä minulle puhuttiin. Mutta mitä se minua liikkutti. Pääasia oli, ettei minua lähdetty viemään maihin, vaan sain seurata laivan mukana Englantiin."

"Laivassa minut pantiin työhön, jota teinkin mieleni halusta. Minusta alettiin pitää ja minä jäin laivaan vielä senkin jälkeen, kun oli päästy Englantiin. Sillä laivalla palvelin sitten kolme vuotta. Onneksi se ei sen jälkeen käynyt enää Raahan satamassa."

”Sen jälkeen olen seilannut maapallon kaikilla merillä. Viisi vuotta sitten ryhdyin valaanpyyntiin, ensin osapalkalla, kunnes sain niin paljon ansaituksi, että ostin oman kuunarin. Seuraavana vuonna hankin toisen kuunarin ja viime vuonna kolmannen. Ne ovat jo lähes kokonaan maksetut, ja jos tämänkertainen matkani onnistuu, ovat tilit selvät ja minulle jää vielä voittoakin. Niin, ja sen jälkeen olen aikonut käydä Pyhäjoella katsomassa synnyinseutuani.”

Kun kapteeni Thom ei näyttänyt enää haluavan jatkaa kerto-
mustaan, ehätkin kysymään, miten oli työnsaantini laita, ottiko kap-
teeni minut kuunarilleen.

Kapteenin kasvot ankaroituiivat jälleen ja hän sanoi: ”Kuules, nuorimies. Parasta on, ettet lähde. Koeta pyrkiä täältä mannermaalle, mieluummin jollekin seudulle, missä on suomalaisia, ja pysyä vain maatöissä. Merimiehen ja varsinkin valaanpyytäjän elämä on sinulle liian ankaraa.”

Erotessa kapteeni pisti kirkkaan viiden dollarin kultarahan käteeni, kehoittaen ostamaan sillä matkalipun Seattleen ja käyttämään loput ruokarahoiksi.

Kuinka kapteeni Thomin matka onnistui ja kävikö hän sen jäl-
keen Pyhäjoella, en ole saanut milloinkaan tietää.

Kapteeni Thom oli eräs niistä sadoista, ehkäpä tuhansistakin suomalaisista, jotka kovan kohtalonsa ajamina ovat kotimaastaan lähteneet pakoon ja jääneet sille tielleen. Heidän joukossaan voi olla satoja muitakin kapteeni Thomeja, jotka ovat saavuttaneet huomattavan varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman, mutta joiden alkuperä ja kansallisuus saattaa tulla vain sattumalta ilmi, niinkuin kapteeni Thomin eli pyhäjokelaisen Tuomas Räihän tapauksessa tässäkin.

TAKAISIN MANNERMAALLE

Minulle selvisi, ettei Victoriassa ollut minulle sopivaa työtä. Päätin palata takaisin halkokämpälle, viettää talven siellä halonhakkaajien parissa ja sitten keväällä yrittää jotakin yhdessä. Ilmatkin olivat kaunistuneet, niin että tuon kolmenkymmenen viiden mailin kävely ei tuntunut enää raskaaltakaan. Kun aamulla aikaisin lähdin matkalle, olin jo jälkeen puolen päivän perillä.

Kämpälle tultuani jäin ihmettelemään, miksi kaikki miehet istuivat kämpässä eikä kukaan ollut metsässä halkoja tekemässä. Selitykseksi sain heti kuulla, että se kontrahtori, jolle he olivat halkoja hakanneet, oli kadonnut koko paikkakunnalta ja jättänyt miesten palkat maksamatta. He olivat hakanneet halkoja jo yhdeksänkymmentä koordia (cord on 128 kuutiojalkaa), ja kun luvattu

palkka oli dollari viisikymmentä senttiä koordista, jäi heiltä saamatta satakolmenkymmentäviisi dollaria.

Ei näyttänyt olevan toiveitakaan siitä, että työpalkkaa voisi saada millään keinolla perityksi, joten täytyi miettiä neuvoja halkojen rahaksimuuttamiseksi. Kun kukaan paikkakunnalla ei ostanut halkoja, päätettiin lähettää kolme miestä Victoriiaan yrittämään halkojen myyntiä siellä mihin hintaan tahansa. Kun osasin auttavasti englantia ja olin jo käynyt Victoriassa ja tutustunut siellä tiilitehtaaseenkin, ajateltiin, että minun avullani saataisiin halot ehkä myydyksi sinne. Ruokaa oli vielä viikoksi, joten sen puolesta tultiin toimeen odotusaika.

Olisihan Victoriiaan kulkenut junakin, mutta kun rahaa oli vähän ja sitä piti säästää, päättivät kaikki kolme taaskin kävellä matkan. Kaupungissa yritettiin saada halkoja kaupaksi, mutta kukaan ei ollut halukas ostamaan, kun ei edes tiedetty, kenen mestästä ne oli kaadettu. Tiilitehdas olisi ollut, mutta se ei halunnut ostaa tuoretta puuta, ja niin saivat miehet palata kämpälle tyhjin toimin.

Miehet järkeilivät, että Vancouverin saarella näyttää nyt kerta kaikkiaan olevan sellainen järjestys, että sieltä ei työtä saa, ja jos saakin, niin siitä ei saa palkkaa. Päätettiin myydä kaikki työkalut, jakaa niistä saadut rahat ja lähteä mannermaalle, ensin Seattleen ja sieltä mihin parhaaksi katsotaan. Kirveistä ja sahoista ansaittiinkin niin paljon, että se riitti laivalippuihin Victoriasta Seattleen, mutta mitään ei jäänyt tähteeksi.

„POMMINA” SEATTLESSA

Seattle oli siihen aikaan vielä verraten vaatimaton kaupunki. Sillä oli kuitenkin kaikki suurkaupungiksi kehittymisen edellytykset. Edullisena satamana ja Northern Pacific rautatien pääteasemanana se oli jo silloinkin lännen huomatuimpia tuonti- ja vientikeskuksia. Ja mikäli ”pommien” ja ”tramppien” lukuisuudesta oli kysymys, se kykeni kilpailemaan suurempienkin kaupunkien kanssa. Niinpä se jäi minunkin talvenviettopaikakseni, jossa sain keinotella itseni eteenpäin miten parhaiten taisin.

Front-kadun itäpäässä, Northern Pacific rautatien veturitallien ja kivihiihivarastojen takana, oli suomalaisen Ludvig Lindströmin kapakka ja majatalo. Lindström oli syntynyt Oulussa, kulkenut nuoruudessaan meriä ja päätyttyään sitten Seattleen. Hänen kapakka-majatalonsa olikin kaupungissa eräänlainen suomalaisten kulkurien ja ”pommien” päämaja. Isäntä kohteli kaikkia ystävällisesti ja oli valmis avustamaankin voimiensa mukaan.

Elämä Seattlessa olisi tänä suurena työttömyystalvena tullut kuitenkin hyvin vaikeaksi, ellei kaupungissa olisi ollut Pelastusarmeijaa.

jaa. Armeija oli perustanut kaupunkiin suuren halkotarhan, johon se osti maaseudulta vaunulasteittain halkoja, sahauttaen ja pilkottuttaen ne vajassaan uuni- ja hellapuiksi ja myyden niitä sitten tarvitseville. Koko toiminta oli järjestetty työttömien avustamiseksi. Jokaiselle työtä haluavalle annettiin neljänneskoordinaatti halkoja, ja kun sen oli saanut ja pilkkonut, sai vasta lipun ja sillä hyvän aterian Pelastusarmeijan keittiöstä. Sadat työttömät, niiden joukossa minäkin, saimme täten syödäksemme yhden kunnollisen aterian päivässä. Kun lisäksi "nojaili baaria" ja odotteli, milloin joku äveriäs sattui tulemaan ja "triittaamaan all around" (kestittämään koko joukolle), sai silloin tällöin lasin olutta ja jotain muutakin suuhunpantavaa kapakan voileipäpöydiltä. Pahin pulma kuitenkin oli yösiijasta. Lindströmin majatalo oli halpuudestaan huolimatta sekin liian kallis rahattomalle.

Monet suomalaiset "pommit" asuskelivat kumoon käännettyjen veneiden alla satama-alueella ja muissa samanlaisissa paikoissa. Minulle oli kuitenkin jäänyt vielä kolme dollaria unionin jouluavustuksesta ja kapteeni Thomin antamat viisi dollaria, joilla rahoilla täytyi kyetä hankkimaan yöpaikka pitkäksi aikaa.

Seattlen kaupunki oli joutunut järjestämään työttömille halpoja yömajoja. Niissä maksoi makuusija kymmenen senttiä. Tuhannet työttömät saivat siten yöksen katon päänsä päälle.

Elämä Seattlessa alkoi kuitenkin näyttää lohduttomalta, sillä "pommien" luku vain lisääntyi eikä minkäänlaista toivoa työnsaannista ilmaantunut.

Saatiin kuulla, että noin 75 mailin päässä sijaitsevalla Carbonadon hiilikaivoksella oli suomalaisia, ja kun tiesin siellä olevan erään sukulaisenikin, niin ehdotin toverilleni ilmajokelaiselle Matti Honkalalle lähtemistä sinne onnea koettamaan. Matti suostuikin ehdotukseen, ja kun tavarat eivät painaneet, painuttiin matkalle heti. Alkutaival käveltiin ja osa "pommattiin" tavarajunassa, ja jo seuraavana aamuna oltiin perillä.

Carbonado osoittautui aluksi vieläkin vähemmän vieraanvaraiseksi kuin Seattle siitäkin huolimatta, että siellä todella asui huomattavasti suomalaisia ja oli suomalainen raittiusseurakin.

Toverukset eivät ensihätään kääntyneetkään suomalaisten puoleen, vaan menivät heti aamulla kaivosaukolle työnhakuun. Tavattuaan erään työnjohtajan näköisen miehen he tiedustelivat tältä työtä. Hän kysyi, olivatko he hiilenkaivajia. Minulla oli mukani entisestä työpaikasta Glen Rock'ista saamani hyvä todistus, joka Wellingtonissakin oli auttanut. Työnsin sen miehen käteen. Todistuksen oli allekirjoittanut Noe Young. Pomo katsoi tarkoin todistusta ja kertasi nimen: Noe Young. Viimein hän kysyi, minkä kokoinen ja näköinen mies Noe Young oli. Annoin Noe Youngista mahdollisimman tarkkan kuvan, joka näytti tyydyttävän kysyjää.

Hän sanoi Youngin olevan serkkunsa. Se naula auttoi paremmin kuin olimme saattaneet odottaakaan, sillä pomo käski tulla työhön maanantaiaamuna — sattui nimittäin olemaan lauantaipäivä.

Täten minulle selvisi sekin, että kaikki Lännen hiilikaivoksien työnjohtajat olivat walesilaisia, jotka tunsivat toisensa ja olivat monesti sukulaisiakin keskenään.

Nyt kun työtä oli tiedossa, lähdimme iloisin ja rohkein mielin etsimään maanmiehiämme ja tiedustelemaan yösiijaa. Kummaksemme saimme kaikkialla kuulla, että suomalaiset olivat täällä vihattuja ja heitä ei oteta työhön millään opilla. Kun vakuutimme, että olimme jo saaneet työtä, niin ei kukaan sitä uskonut. Viha suomalaisia kohtaan johtui kuulemma siitä, että eräs suomalainen John Orrenmaa oli loukkaantunut kaivoksessa ja käräjöi hyvitystä menetetyistä kädestään, mistä yhtiö oli suuttunut suomalaisiin. Serkkunikin, joka tuntui olevan hyvissä varoissa, kieltäytyi antamasta ruokaa ja yösiijaa edes pyhän yli, ja joka talossa annettiin sama vastaus. Näytti siltä, että poikien täytyi olla syömättä ja nukkua ulkosalla aina maanantai-iltaan asti, kunnes olisimme olleet työssä edes yhden päivän, jolloin heitä ehkä uskottaisiin.

Matti Honkala oli ennen Länteen tuloaan työskennellyt Elyn rautakaivoksessa Minnesotassa ja ollut ututtera ja tarkka poika. Hän sanoi: "Mennäänpäs vähän tuonne metsään." Siellä hän riisui takkinsa, liivinsä ja päällyspaitansa. Hän osoitti kädellään aluspaitansa niskaa ja sanoi: "Näetkö sitä paikkaa siellä niskassa?" Ja näinhän sen — siihen oli ommeltu paikka aivan eheään paitaan. "Otapas veitsi ja ratko paikka irti", kehoitti Matti. Ratkoin veitsellä paikan, jolloin sen alta pyörähti esiin kirkas kahdenkymmenen dollarin kultaraha. "Se on ommeltu sinne juuri tällaisten tapausten varalta", selitti Matti.

Nyt pojat menivät erääseen suomalaiseen perheeseen — ei sukulaisiin eikä tuttaviin vaan aivan vieraisiin ihmisiin. Matti löi kahdenkymmenen dollarin rahan pöytään ja sanoi: "Jos emme siihen mennessä saa työtä, kun olemme tämän rahan edestä syöneet, niin lähdemme tiehemme."

Se vetoamus auttoi ja meitä alettiin uskoa ja kohdella aivan toisella tavalla.

Maanantai-aamu valkeni ja sen mukana myös tulevaisuus. Kesä alkoi tehdä tuloaan, ja aurinko paistoi jo lämpimämmin. Epäily ja kylmyys sulivat myös uusien tuttavien rinnasta, ja pian olimme Honkala ja minä tervetulleita jokaiseen taloon. Korpivaellus oli taas tällä erää päättynyt, mutta tuo synkkä talvi "pommina" Seattlessa jäi lähtemättömästi mieleeni.

TAKAISIN SEATTLEEN

Jo saman vuoden kesäkuussa -- 1894 -- puhkesi Lännen rautatieläisten lakko, joka pysähdytti myös kaivostyöt. Tämä lakko oli Amerikan merkittävimpiä. Se alkoi Chicagossa Pullman-makuuvuonuyhtiön työläisten lakkona, jota rautatieläiset tukivat julistamalla kannatuslakon.

Pullman-makuuvuonuyhtiö oli niitä monia ihmeellisyyksiä ja erikoisuuksia, joita tapaa vain amerikkalaisessa elämässä. Pullman-yhtiöllä oli yksinoikeus makuuvaunupalveluun kaikilla Amerikan rautateilla. Se rakensi kaikki makuuvaunut ja ylläpiti niiden palveluskunnan, ja eri sopimuksin rautatiet kuljettivat näitä Pullman-vaunuja kaikissa junissa, joissa makuuvaunut katsottiin tarpeelliseksi. Rautatiet itse eivät omista makuuvaunuja. Pullman-vaunussa matkustajan oli ostettava rautatielippu sekä lisäksi Pullman-vaunulippu, jonka hinta oli 50 % tavallisen rautatielipun hinnasta, ja suoritettava tämän lisäksi eri maksu makuusijasta tai vuoteesta, sen laatuluokan mukaan.

Pullman-vaunuissa oli oma junailijansa ja palveluskuntansa. Junailijan tuli rautateiden junailijoiden ammattikunnan vaatimuksesta olla ammattikunnan jäsen ja valkoinen mies, sillä värillisiä ei ammattikuntaan otettu, kun sitä vastoin Pullman-vaunujen koko palveluskunta oli neekereitä. Näille yhtiö maksoi kurjaa palkkaa, saivatpa he alkuaikoina useilla rautateilla tyytyä pelkkiin juomarahoihin eli niihin tuloihin, joita matkustajat hyväntahtoisesti antoivat. Tämä järjestelmä oli voimassa aina vuoteen 1944, jolloin sotatyölautakunnan päätöksellä Pullman-yhtiön oli luovuttava jommastakummasta oikeudestaan, joko vaunujen valmistusoikeudestaan tai yksinoikeudestaan makuuvaunupalveluun. Tällöin yhtiö ilmoitti lupuvansa jälkimmäisestä, joten makuuvaunupalvelu siirtyy vähitellen rautatieyhtiöille.

Pullman-yhtiön tehtaat, joissa makuuvaunuja valmistettiin ja korjattiin, sijaitsivat Chicagossa. Yhtiö maksoi täälläkin kurjia palkkoja, josta syystä työläiset julistivat Pullman-tehtaat ja makuuvaunut lakkotilaan. Lakko muodostui katkeraksi ja osittain veriseksikin, minkä johdosta kaikki Lännen rautatieläisten ammattikunnat julistivat kannatuslakon ja kieltäytyivät kuljettamasta mitään junia, siksi kunnes Pullman-yhtiö oli taipunut lakkolaisten vaatimuksiin. Lakon johtajaksi tuli lämmittäjien ammattikunnan puheenjohtaja Eugene Debs, jonka nimi kuuluu Amerikan työväenliikkeen historiaassa kaikkein ensimmäisten joukkoon.

Lakko pysähdytti Carbonadonkin kaivosten toiminnan. Juhannus oli tulossa ja ilma ihana, joten tuntui ajan haaskaukselta viettää sitä joutilaisuudessa kaivoksilla. Eräät nuoret miehet, minä heidän joukossaan, päättivät kävellä Seattleen, vaikka sinne olikin matkaa 75 mailia, ja odotella siellä, kunnes lakko oli ohi.

Matkani Seattleen oli nyt kokonaan toisenlainen kuin edellisenä talvena, jolloin minulla ei ollut ruokaa, rahaa eikä edes yösiijaa. Nyt minulla oli hyvät vaatteet yllä, rahaa taskussa sekä vakinainen työpaikka, josta tämä pakollinen "lomautus" oli varmasti vain väliaikainen.

Elämä Seattleessa maistui myös aivan toiselta. Lindströmin majatalokin tuntui paljon mukavammalta, kun oli varaa maksaa asunnosta. Kaupungissa oli jo tuttuja suomalaisia, joiden luona vierailtiin utterasti. Illoin tehtiin huviretkiä Washington-järven rannalla sijaitseviin puistoihin ja viikonloppuina lähimpään naapurikaupunkiin Tacomaan. Sielläkin oli pari tuttua suomalaista perhettä.

Lakko kesti kolmisen viikkoa päättyen lakkolaisten perinpohjaiseen tappioon. Sen johtaja Debs tuomittiin vankilaan.

Paluumatkamme Seattlesta Carbonadoon saimme tehdä jo junassa. Työt kaivoksessa aloitettiin entistä kiihkeämpään tahtiin. Mutta Seattleessa vietetyt kolme viikkoa olivat olleet ihanimmat, mitä elämässäni milloinkaan oli osakseni tullut.

JÄLLEEN MATKALLE

Carbonadon hiilikaivokset olivat kuuluisia kaasuisuudestaan. Räjähdyksiäkin oli sattunut, vaikka ei vielä kovin tuhoisia. Varsinkin se kaivos, johon jouduin työhön, oli kaasuisen. Työtä tehtiin ns. sihtilamppujen valossa, jotka olivat hankalia käsitellä ja valaisivat kovin huonosti. Kaivoksissa ei saanut raapaista tulitikkuaakaan, sillä se saattoi sytyttää kaasun ja pahimmassa tapauksessa aiheuttaa räjähdöksen. Matti Honkala, joka oli tottunut työskentelemään rautakaivoksissa, joissa ei ollut kaasua, lähtikin entisille olinpaikoilleen onneaan koettamaan. Tottuneena hiilenkaivajana jäin vielä entiseen työhöni.

Mutta sitten tapahtui se, jota oli pelätty. Kaivos n:o 7, jossa olin työssä, räjähti. Onnettomuus ei ollut kaikkein tuhoisimpia, sillä vain seitsemän miestä menetti henkensä muiden työläisten pelastuessa. Räjähdyksen rajoittui vain kaivoksen yhteen osaan, ja se osa, jossa työskentelin, säilyi. Siinä olleet miehet pääsivät kaivoksesta erään sivukäytävän kautta, jonka olimme juuri saaneet puhkaistuksi maanpinnalle. Räjähdyksen voimasta kaivoksen pääkäytävä kuitenkin luhistui, ja kaivos suljettiin. Ja niin sulkeutuivat minunkin tulevaisuudensuunnitelmani jälleen läpitunkemattoman hämärän peittoon.

Työtoverini kanssa päätin lähteä Wyomingin hiilikaivoksille. Kummallakin oli rahaa niin paljon, että olisimme voineet ostaa matkalipunkin, mutta varoja täytyi käyttää säästämällä ruokaa varten. Siitä syystä ja kun ilmakin oli vielä kohtalaisen lämmin, päätimme matkustaa "pommikyädillä".

Tällainen "pommilla" matkustaminen kuului oikeastaan tapoihin.

Sellaista nuorta ja tervettä miestä, joka osti junalippunsa ja istui matkustajavaunussa herroiksi, ei oikein pidetty miehen mittaisena. Pommilla matkustamisen katsottiin kuuluvan nuoren miehen kunniasioihin, jota kunniaa en minäkään halunnut menettää.

"Pommaamisen" käsitteeseen ei sisältynyt suinkaan sitä, että olisi ollut myös varastettava ja tehtävä muuta pahaa, vaan ainoastaan se, että täytyi kyetä ottamaan kiinni liikkeessä olevasta tavarajunasta ja sukeltamaan joko vaunun alle tai kiipeämään katolle tai hankkiutumaan suljetun tavaravaunun sisään ja matkustamaan sillä tavalla ilmaiseksi. Varsinkin tuohon aikaan kun maa oli täynnä työttömiä ja kaikki liikehtivät, tavarajunat usein olivat täpö täynnä "pommeja". Ei pidetty alentavana, jos se, jolla sattui olemaan rahaa, maksoi hiukan kyydistään tavarajunan konduktöörille, mutta varsinaisen matkustajalipun ostamista katsottiin miehen kunnan puutetta osoittavaksi teoksi.

Olin jo ennenkin joutunut tekemään lyhyempiä pommikyütejä, mutta nyt oli matkaa toistatuhatta mailia ja tällä retkellä vasta ensi kerran jouduin kosketuksiin oikean väärentämättömän "jungle gang'in" (viidakkojoukon) kanssa. Nämä pesunkestävät "pommit", "genuine tramps", eivät tee milloinkaan työtä eivätkä sitä etsikään, vaeltelevat vain paikasta toiseen vailla mitään todellista päämäärää. Siitä huolimatta he ovat todellinen oma yhteiskuntansa omine lakeineen ja elämäntapoineen. He pitävät koko maata käsittäviä kokouksiaankin ja valitsevat niissä kansallisen johtajansa eli kuninkaansa.

Joutuessani tähän "jungle gangiin" oli "hoobojen kuninkaana" suomalainen, nimeltään Juhon Henrik Rautell, jonka tällä matkalla tapasin.

Nämä aito trampit ovat suurelta osaltaan ylemmistä kansankeroksista suistuneita yksilöitä. He ovat vararikkoutuneita liikemiehiä, hunningolle joutuneita opiskelijoita, kirjailijoita, taiteilijoita, onnettomasti rakastuneita tai muuten elämässään pettyneitä, mutta ylipäättään miehiä, joilla on takanaan sivistystä ja laaja, joskin katkera ja usein nurinkurinen maailmankatsomus.

Sain tietää, että silloinen "kuningas" Juhon Rautell oli suorittanut Suomessa ylioppilastutkinnon ja opiskellut Polyteknillisessä Korkeakoulussa. Hänellä oli aikoinaan ollut lupaava tulevaisuus taidemaalarina, mutta sittemmin hän oli syystä tai toisesta kadottanut maaperän jalkainsa alta, tullut Amerikkaan etsiäkseen unohdusta menneisyydestään ja lyöttäytynyt "jungle gangiin".

"Jungle gangissa" vallitsee omat lakinsa ja yhteiskuntajärjestyksensä. Tämä järjestys on ennen kaikkea kommunistista. Kaikki, mitä heillä on, on yhteistä, kuri ankara ja toveritunne lujia. He halveksivat kaikkia tilapäistramppeja ja pitävät heitä enemmän lypsylehmiään kuin tovereinaan. He eivät kuitenkaan tee suurempia varkauksia, ryöväyksiä eikä muitakaan raskaampia rikoksia, sillä he halveksivat sellaista. He pitävät maailmaa kosmopolina, jossa

ihmisellä on oikeus elää vapaasti, työtäkin tekemättä, jos vain ilman sitä suinkin tulee toimeen.

Hätätilassa voi yksi ja toinen, jolla on parhaat erikoislahjat, tehdä työtäkin, niinkuin Rautell, joka väliin kaupungeissa maalasi liike miehille kauniita mainoskilpiä, ansaiten nopeasti huomattavat summat, mikä kaikki taas oli joukon yhteistä hänen palattuaan "gangiin".

Trampit tietävät ja tuntevat tarkoin koko maan, millaiset olot ovat missäkin paikoin ja millaisia elämisen mahdollisuuksia heillä on kullakin paikkakunnalla. He tietävät, millaisia rautateiden jarrumiehet ja junailijat ovat kullakin linjalla. Radanvarrella oleviin vesitorneihin, joilla tavallisesti juniin hypätään veturien pysähtyessä ottamaan vettä, he junia odotellessaan jättävät toisilleen ihmeellisiä "nuolenpääkirjoituksia", joita vain he itse ymmärtävät. Näissä tiedonannoissa selitetään toisille, mihin ollaan menossa ja mitä mahdollisesti on odotettavissa.

Tällaisessa joukossa jouduin tekemään tämän matkani. Minulle selvisi heti, että rahoja ei sopinut näyttää eikä ilmaista niitä olevankaan, sillä kirjoittamattoman lain mukaan ne olisivat kuuluneet kaikille ja niillä ostettu ruokaa yhteisesti. Kun olin nuori, niin minua kohdeltiin hellävaroen ikäänkuin turmeltumatonta lasta. Kun vielä satuin saamaan tuttavakseni itsensä "hoobojen" kuninkaana, maanmieheni, niin pidettiin minua ikäänkuin aloittelijana ja joukon suojattina.

"Hooboilla" on omat leiripaikkansa, joissa viivytään väliin päiväkausia. Leireillään he valmistavat ruokansa ja kuluttavat aikaansa keskusteluissa, joissa käsitellään suuria kysymyksiä. Nuorimpana jäsenenä sain hoitaa tulta ja keittää soppaa. Jollakin käsittämättömällä tavalla ruokatarvikkeita aina löytyi — kana tai useampiakin perunoita, vihanneksia ja leipää.

Päästyäni Wyomingin alueelle hyppäsin eräänä varhaisena aamuna kulkevasta tavarajunasta Rock Springs'in ratapihalle jäädäkseen kaupunkiin. Tiesin, että Rock Springs'issä majaili suurehko joukko suomalaisia ja että seudulla oli useita hiilikaivoksia. Maksoi siis vaivan pysähtyä ja yrittää taas etsiä työtä.

En halunnut mennä tapaamaan suomalaisia suoraan näin "jungle gangin" jäljiltä nokisena ja puoliresuisena, vaan aion ensiksi ostaa uuden puvun ja puhtaat alusvaatteet. Rahat olivat kaikki säästyneet, kun matkalla oli syöty yhteisiä eväitä ja kyyti oli tullut ilmaiseksi. Kaaroin vastaantulevia kaivoksille meneviä työläisiä, joista useimmat tuntuivat puhuvan suomea, pelosta, että heidän joukossaan saataisi olla joku tuttu, ehkäpä sukulainenkin. Näin pääsin kaupungin valtakadulle, jossa kaupat sijaittivat. Astuin ensimmäiseen vaatekauppaan, jossa pieni mies juuri aukaisi ovea päivän liikettä varten. Oven aukaisija katsoo ensimmäistä asiakasta, rientää häntä vastaan ja sanoo: "Kah, Oskari! Mistäs sitä tullaan?"

Oven aukaisija ei ollut kukaan muu kuin vanha tuttavani Samuel Remes Kuopiosta. Hän oli ollut Black Hills'issä työssä samanlaisessa kaupassa, mutta kun kaivokset oli siellä suljettu, joutunut lähtemään sieltä kuten minäkin. Kauppa-apulaisiakaan ei enää tarvittu, kun ostajia ei ollut. Hän oli kuitenkin saanut työtä täältä paljon lähempää, kun minä sitä vastoin olin käynyt aina mantereen toisessa laidassa ja vasta nyt olin tulossa takaisin päin.

Rock Springs'issä oli kyllä useitakin kaivoksia ja suomalaisia enemmän kuin yhdelläkään toisella alueella vuoristovaltioissa, mutta työtä oli niukalti. Olisin sitä kuitenkin saanut kaivoksessa n:o 3, jossa oli vain kiinalaisia, mutta sinne en halunnut mennä. Ei ollut muuta neuvoa kuin jatkaa matkaa.

Seuraava pysähdys oli Carbonissa, ensimmäisellä amerikkalaisella työseudullani. Kun minulla nyt oli kokemusta monilta kaivoksilta, uskoin nyt saavani työtä paremmin kuin ensimmäisellä kerralla. Niin ei kuitenkaan käynyt, sillä Carbonin kaivokset olivat ehtymäisillään. Vain yksi kaivos oli enää toiminnassa ja siitäkin vähennettiin työvoimaa eikä uutta otettu tilalle.

Lähellä Carbonia, vaikka vähän syrjässä siitä, oli pantu työnalaiseksi uusi kaivosalue nimeltään Hanna, ja sinne otettiin työhön vielä uusiakin miehiä. Sinne nyt suuntasin kulkuni. Hanna olikin nuori ja nouseva kaivoskylä. Suomalaisiakin oli kerääntynyt sinne jo parisen sataa henkeä ja toisia tuli. Kaivosten johtaja piti suomalaisista ja antoi heille aina ensimmäisenä työn, kun sitä vain oli tarjolla. Suomalaisilla oli jo oma seurakuntansa ja raittiusseuransa, ja työnjohtajan kehoituksesta perustettiin parhailtaan soittokuntaa. Sen johtajaksi oli hankittu aina Suomesta asti Oulun pataljoonan soittokunnassa monia vuosia palvellut ja kuuluisaksi tullut kornetin soittaja. Kun olin nuori ja halusin liittyä soittokuntaan, sain työpaikan heti.

Nyt alkoi taas uusi vaihe elämässäni. Opin nopeasti soittamaan. Raittiusseuraan minut valittiin puheenjohtajaksi. Pohja elämälle oli taas löytynyt, vieläpä entistä laajempikin pohja, sillä työtä riitti joka puolella. Tuntui jo siltä, että monivaiheinen vaellus oli lopultakin päättynyt.

ULOS PALAVASTA KAIVOKSESTA

Hannan kaivos n:o 1 oli kahdessakin suhteessa kuuluisa kautta vuoristovaltioiden. Kaivos tunnettiin ensinnäkin siitä ominaisuudestaan, että siinä oli "korkein koli", vahvin hiilisuoni, mitä missään tiedettiin. Kahdeksan, yhdeksän jalan vahvuinen hiilisuoni on jo yleensä harvinaisuus, mutta Hannassa suonen vahvuus vaihteli kahdeksasta oisista kahteenkymmeneen kahteen jalkaan. Sen kasvillisuuden, josta tämä hiilisuoni oli muinaisina geologisina aikakausina

muodostunut, on täytynyt olla erityisen rehoittava, kun siitä hiiltyneenäkin oli kasaantunut näin vahva kerrostuma.

Kaivoksen hiili ei ollut kaikkein parasta laatua. Siinä oli paikoin "bonisuonia" ja "neekerin päitä", kuten kaivosmiehet niitä nimittivät, mutta yleensä hiilenkaivajien keskuudessa pidettiin kaivosta hyvänä.

Hiilikerrostuman vahvuudesta johtui monia etuja. Vahvasta suonestä hiiltä oli helppo irroittaa. Ei tarvinnut "mainata", hakata pikalla pohjaa vasten syvennystä tai uuttoa hiilisuonen alle, vaan sai "pomppia saletista", niinkuin ammattikielellä sanottiin. Tosin siinä meni tavallista enemmän ruutia, ja kaivosyhtiö peri ruudista kolme dollaria kaksikymmentävusi senttiä nelikolta, mikä oli lähes kaksinkertainen hinta, mutta siitä ei välitetty, sillä hiiltä irtaantui vielä palkoillekin päästäväksi.

Lisäksi oli Hannalla vielä eräs etu, jota muilla kaivoksilla ei ollut. Hiilikerrostuman paksuudesta nimittäin johtui, että hiiltä niillä ei otettu milloinkaan kaikkea, vaan aina sitä jäi "ruuman" kattoon riittävän vahvasti pitämään kattoa ylhäällä, niin ettei tarvittu tukipylväitä, "Kaivospropseja". Työskentelykin oli tämän vuoksi tavallista turvallisempaa — ka'on sor'umisia ei tapahtunut juuri koskaan.

Mutta edellä mainittujen hyvien puolien rinnalla oli tällä kaivoksella se paha maine, että se oli kovin kaasuinen. Räjähdyksvaara oli sitäkin suurempi, kun tuohon aikaan sähkö- ja karbidilamput olivat vielä tuntemattomia. Hiilikaivosten kaasuräjähdykset olivatkin tuolloin huomattavasti yleisempiä kuin nykyään.

Vuosina 1893—94 valinnut kuuluisa lamakausi alkoi juuri hiukan hellittää, ja Hannan kaivoksiinkin lisättiin työvoimaa. Suomalaisen työläisten luku kasvoi joka viikko. Tosin työtä tehtiin vasta vähän ja hiilivaunuja sai vain sen verran, että juuri leivissä pysyi, mutta siihenkin oltiin tyytyväisiä pitkän työttömyyden jälkeen.

Kaivoin Rintalan kanssa kahdennentoista tasanteen suulla ensimmäisessä "ruumassa". Minulla oli tapana tehdä kaikenmoisia koirankujeita. Kerran lähdin juoksemaan pitkin tasannetta "Kerolan ruuman" suulle huutaen minkä jaksoin: "Tuli on irti!" ja pinkoen edelleen kaivoksen uloskäytävää kohti. Jokainen voi aavistaa, mitä tuollainen huuto merkitsee kaivoksessa, jonka pelätään räjähtävän minä hetkenä tahansa. Juttu katkesi miehiltä siihen paikkaan ja kaikki lähtivät juoksemaan perään. Minulta sammui lamppu, ja yrittäessäni juosta pitkin pimeää käytävää kompastuin ja jäin makaamaan käytävän seinän viereen.

Pian olivat perässä juosseet miehet kintereilläni ja nähdessään minun makaavan maassa he luulivat minun pyörtyneen tai satuttaneen itseni. Joku tarttui olkapäästä ja tempasi minut pystyyn kyyneen, missä tuli oli irti, koska he eivät tunteneet käryä. Oli pakko tunnustaa, että olin tehnyt vain pilaa "Kerolan ruumalaisten" kustannuksella.

Tästä karkeasta, vaikkakin kaivostyöläisten keskuudessa hyvin ymmärrettävästä pilasta olin tällä kertaa vähällä saada hyvän selkäsaunan, mutta toverit päästivät minut kuitenkin vakavalla varoituksella olla toista kertaa tekemättä mokomia kujeita. Kukin palasi hiljalleen työpaikkaansa — jutun jatkaminen tilannetta liiankin elävästi muistuttaneen pilan jälkeen ei ollut oikein maistaa.

Täsmälleen kaksi viikkoa edelläkerrrotun jälkeen tunsivat kahdenentoista tasanteen ensimmäisissä ”ruumissa” työskentelevät savun hajua. Jossakin siis täytyi tulen olla irti, mutta missä, sitä ei tiedetty. Paikalle sattunut ”kaasupaasi” pääsi pian selville, että tuli oli syttynyt kahdenentoista tasanteen ns. ”takaenterillä”. ”Paasi” käski minun lähteä kiireesti viemään sanaa työmiehille ja kutsumaan kaikki nopeasti ulos kaivoksesta. Minua ei tarvinnut kahdesti käskä. Lähdin taas juoksemaan pitkin tasannetta huutaen jokaisen ”ruuman” suulla: ”Tuli on irti!” Saavuin myös ”Kerolan ruumalle”, jonne taas oli kokoontunut suuri miesjoukko juttua jauhamaan, ja ilmoitin, että tuli oli irti, sekä kehoitin miehiä lähtemään kiireesti ulos.

”Luuletko p-ie meitä monta kertaa narraavas”, huusivat miehet vastaan eivätkä hievahtaneetkaan paikaltaan, ”kyllä me sun tällä kertaa kuranssataan!” Tilanne muuttui kuitenkin tällä kertaa äkkiä vakavaksi, sillä samassa tuli myös ”traivari” (muulinajaja), neekeri Brown hoputtaen muuliaan ja huutaen kurkun täydeltä: ”Tuli on irti!”

Miesjoukko hätäntyi, pakokauhu ei ollut kaukana. Kerola yksin pysyi järkähtämättömän tyynenä.

”No täytynee kait sitten tässä alkaa koota kampeitaan, vaikka ei tästä nyt sentään niin lähdetä kuin jänis haavalta”, hän tuumi kiirehtimättä ja alkoi keräillä hajallaan olevia työkalujaan. Siitä toisetkin rauhoittuivat hiukan, mutta alkoivat kuitenkin juosta uloskäytävää kohti. Kerola kokosi rauhallisesti kapistuksensa työkalulaatikkoonsa, pani munalukon suulle ja avaimen taskuunsa ja sanoi: ”Parasta on pitää värkkilaatikon avain taskussa siinäkin tapauksessa, jos tästä lähtö sattuisi tulemaan, sillä kukapa sen tietää, mihin töihin sitä sielläkin saattaa joutua”.

”Manwayn”, kaivoksen uloskäytävän suulla kolmannelatoista tasanteella oli kauhistuttava tungos. Kolmannelatoista työskennelleet miehet ja muulit olivat jo ehtineet uloskäytävän suulle, kun kahdeneltatoista tulevat alkoivat tunkea takaa. Alempana kaivoksessa työskennelleet olivat myös jo tulossa ylös ja ensimmäiset nousivat jo kolmannelatoista tasanteelle. Uloskäytävä oli kapea ja jyrkkä, joten sitä myöten pääsi eteenpäin vain hitaasti ja vähän kerrallaan. Sorros lisääntyi savun käydessä yhä sakeammaksi. Heikkorintaisimmat yskivät ja pitelivät lakkiaan suunsa edessä. Toiset siunailivat, toiset kiroilivat, mutta Kerola ja minä laskettelimme vain onnistuksia.

Union Pacificin hiilikaivanto n:o 1 Hannassa Wyomingissa vuonna 1903 tapahtuneen räjähdysen jälkeen, jossa 96 suomalaista menetti henkensä. Onnettomuus oli suurin Amerikassa ja nähtävästi koko maailmassa, jossa suomalaisia yhdellä kertaa menetti niin suuri joukko henkensä. Kuvaa on otettu heti räjähdysen jälkeen.

Härmäläinen Stoltti juoksi pitkin kolmattatoista tasannetta uloskäytävälle lakittomin päin, kuolonkalpeana ja kauhun vallassa. Vapisevin kourin hän tarttui kiinni juuri ylös ponnistelevan muulin häntään päästäkseen paremmin eteenpäin sekä läähätti: ”Voi Herra Jumala, jos tämä nyt pommaa!” ”No, joko sinäkin pelkää”, sanoi Kerola ja jatkoi: ”Muistatko, kun vielä viime lauantai-iltana Ryssä Lekon kapakassa hyppelit yläpystyä ja vanhoit, että sinä et pelkää, vaikka paikalla keuhkot vedetään kankaalle, ja nyt on jo nokkasi pää valkoinen, kun saat haistaa hiukan palaneen käryä”.

”Älä puhu mitään”, sanoi Stoltti. ”Jos tästä vielä elävänä maan päälle päästään, niin Ryssä Lekon kapakan ovet saavat minun puolestani olla kiinni”.

”Jos tästä maan päälle päästään, niin minä menen ensi työkseni ottamaan hyvät ryypyt”, sanoi Kerola ja löi Stolttia olkapäälle jatkuen: ”Jos tulet mukaan, niin ostan sinullekin”.

Stoltti ei ollut nyt kuitenkaan puhetuulella. Ei hän kerskaillut enää entisillä urotöilläänkään, niinkuin aina ennen, piti vain kaksin käsin lujasti muulinhännästä kiinni. Heikkorakenteinen ja hengen-

ahdistusta poteva Ullavan Jani sai niin ankaran yskänkohtauksen, että lyyhisty siihen paikkaan.

"Auttakaa, auttakaa, minä tukehdun tähän paikkaan!", sai hän yskänsä lomassa vaivoin sanotuksi.

Kerola otti Ullavan Jania kainaloista kiinni ja nosti miehen pystyyn. Pian hän tointuikin niin paljon, että alkoi pysyä jaloillaan. Kerola sanoi: "Pidä minusta lujasti kiinni, niin mennään yhdessä niin kauas kuin päästään, ja kun ei enää päästä, niin siihen jää-dään".

Samaan aikaan, kun toiset pyrkivät ylös "manwayn" kautta, las-kettiin pelastusmiehiä "slooppia", nostoaukkoa myöten alemmille tasanteille, missä tiedettiin miehiä pyörtyneen savuun.

Maan päällä pelastuneita kohtasi paljon kauheampi näky, kuin he olivat aavistaneehtaan. Tieto palosta oli salamannopeasti levinnyt lähellä sijainneihin kaivosmiesten koteihin. Hädän kaameutta lisäsi kaivoksesta nouseva sankka musta savu. Näytti kuin itse helvetti olisi roihunut maan uumenissa. Kauhun valtaamat kaivostyöläisten vaimot ja lapset olivat keraantyneet kaivosaukon lähetyville odotta-maan tietoa alhaalla olevista omaisistaan. Heidän peikonsa oli ku-vaamaton, sillä jokainen tiesi, että kaivos saattoi räjähtää millä het-kellä hyvänsä.

Sitä mukaa kuin miehiä alkoi saapua kaivoksesta, ilo ja toivo lisääntyivät. Vaimot syleilivät puolisoitaan ja lapset kerääntyivät isänsä ympärille, niinkuin nämä olisivat palanneet vuosikymmeniä kestäneeltä matkalta. Ja liioittelematta puhuen iäisyyden partaalla he olivat käyneetkin, mutta pelastuneet sieltä vielä tällä kertaa.

Kaivospalo ratkaisi taaskin kohtaloni ja pudotti jo lujalta näyt-täneen pohjan tulevaisuudensuunnitelmieni alta. Kaivos tukittiin kokonaan, ja kaikki siinä työskennelleet saivat lähteä etsimään työtä muualta. Joillekuille suuriperheisimmille annettiin työtä kaivoksessa n:o 2, jota juuri alettiin panna käyntiin, mutta suurin osa ja kaikki perheettömät saivat lähteä. Oltuaan sen jälkeen suljettuna kaksi vuotta kaivos avattiin jälleen, kunnes siinä, kuten edellä on kerrottu, toukokuun 2. p:nä 1903 tapahtui Amerikan historian tuhoisin kai-vosräjähdys, joka tukki lopullisesti kaivoksen.

UUSILLE URILLE

Vanhoille jäljille palaaminen näytti toivottomalta. Hiilikaivokset joko seisoivat tai kävivät vain pari päivää viikossa, eikä uusia miehiä otettu työhön vielä missään. Black Hills'in kultakaivoksista oli joitakin avattu, mutta työnsaannin sanottiin olevan uusille tulokkaille toivotonta. Itä oli minulle kokonaan outoa ja sieltäkin virtasi työt-ömiä länteen päin, joten sinne ei kannattanut yrittääkään.

Läheinen Coloradon valtio oli minulle vielä tuntematon. Siellä tiedettiin olevan suomalaisiakin ainakin parilla kultakaivosseudulla, Telluritessa ja Leadvillessä. Mutta kummassakaan ei ollut ketään vanhoja tuttuja, joilta olisin voinut tiedustaa työmahdollisuuksia. Erään työtoverini kanssa päätimme lähteä Leadvilleen, minkä tie-dettiin olevan suurempi kaivoskaupunki.

Leadville sijaitsee Pohjois-Amerikan korkeimman vuorijonon, Kalliovuorten, sydämessä. Itse kaupunki, joka siihen aikaan muis-tutti enemmän kämppäkylää kuin kaupunkia ja jossa oli parikym-mentätuhatta asukasta, on täsmälleen 10 000 jalkaa merenpinnan yläpuolella. Kaupungin oikeustalo on tavallaan Amerikan, ehkäpä koko maailmankin "korkein" tuomioistuin — sen korkeus meren-pinnasta on yli kaksi mailia, eli vähän enemmän kuin kolme kilomet-riä.

Kaupunkia ympäröivät kukkulat kohoavat vielä viitisentuhatta jalkaa eli noin mailin yläpuolelle siitäkin. Ne ovat Amerikan kor-keimmat vuoret, joiden lumipeitteiset huiput luovat varjonsa kau-punkiin kesät talvet. Kasvillisuuden raja, jonka yläpuolella eivät puut enää viihdy, alkaa vain noin tuhannen jalkaa kaupungin ylä-puolella. Ilma on taalla jo niin ohutta, että uuden tulokkaan on vai-kea saada keuhkoihinsa riittävästi hapetta. Sellaisetkaan kotieläimet kuin kissat, koirat ja siat eivät siellä elä, jos ne tuodaan alemmista ilmakerroksista, vaan niiden täytyy siellä syntyä ja kasvaa. Lehmät, hevoset ja aasit tulevat kyllä toimeen.

Suomalaiset, joita sanottiin olevan parisen sataa, asuivat noin tuhannen jalkaa kaupunkia ylempänä eräässä taaksossa tai parem-minkin vuoren rinteeseen auenneessa rotkossa. Kaivokset olivat valtaosaltaan vielä siitäkin ylempänä, jos kohta joitakin sijaitti kau-pungin keskelläkin.

Leadvillen kaivokset ovat maailman merkillisimpiä, sillä niistä saadaan miltei kaikkia huomattavia metalleja. Kaivokset tuottavat kultaa, hopeaa, kuparia, nikkeliä, sinkkiä, lyijyä, rautaa, mangaania ja kobolttia. Myöhemmin alueelta on tavattu myös suunnattomat määrät molybdeenä, joka on välttämätön metalli valmistettaessa kestäväää koneterästä.

Tämä kaivosalue on merkillistä toisessakin suhteessa: siinä ei kulje mitään yhtäjaksoista "veiniä", malmisuonta, niinkuin on ta-vallista. Näyttää kuin luonto olisi aikojen alussa laskenut ensin kaikki nämä metallikerrostumat lähelle toisiaan, mutta sitten josta-kin syystä suuttunut järjestykseensä, kääntänyt kaikki nurin ja se-koittanut ne toisiinsa. Niinpä nyt voidaan kaivaa useimpia tai kaik-kiakin näitä metalleja samasta kaivoksesta. Niin ikään malmisuoni saattaa aueta mistä sattuu ja myös loppua milloin sattuu. Kaivos, joka tänä päivänä on köyhä, saattaa huomenna olla hyvin rikas, ja toinen, joka tänään on rikas, voi huomenna olla rutiköyhä, kun mal-misuoni loppuu eikä uutta aukenekaan. Toisinaan voi taas sattua

vastaan satumaisen rikkaitakin suonia, niin että sellaisia muualla maailmassa tuskin onkaan. Joka tapauksessa nämä kaivokset olivat epävarmoja, ja siitä kai johtuikin, että ne ylipäänsä olivat pieniä, eivät verrattavissakaan sellaisiin suurkaivoksiin kuin Homestakeen Black Hills'issä tai moniin muihin. Työnsaanti ja menestys riippui myös kokonaan näistä seikoista. Kun satuttiin löytämään uusia malmisuonia, otettiin työvoimaa, ja kun ne taas loppuivat, miehiä vähennettiin.

Kaivoksia oli kaupungin ympäristöllä kaikkiaan kolmisen sataa, niin että johonkin niistä oli aina mahdollisuus päästä työhön. Lyhyessä ajassa minunkin onnistui löytää jälleen paikka, ja uusi, toiveikkaampi tulevaisuus aukeni taas eteen. Se tuntui sitäkin turvatummalta, kun kulta- ja hopeakaivoksissa työskenneltiin joka päivä, pyhät mukaanluettuina, kahdessa vuorossa ja palkkakin oli tyydyttävä, vaikka ei niin korkea kuin Black Hills'issä.

Leadvillen suomalaisilla oli raittiusseura, ja soittokuntakin oli äsken perustettu. Ymmärrettävistä syistä minut näin ollen otettiin ilomielin vastaan. Yhteisvoimin rakennettiin sitten raittiustalo, josta muodostui suomalaisten kokoontumiskeskus. Siitä huolimatta, että elämä kaivoksilla oli yleensä karkeaa ja juopottelu uhkapeleineen kukoisti, Leadvillen suomalaisten elämä oli moitteetonta ja mallikelpoista paikkakunnan moniin muihin kansallisuuksiin verrattuna.

Olin saanut työtä erään uuden kaivoksen "saftin", kaivoskuilun avaamisessa. Siinä työskenneltiin päivittäin kolmessa vuorossa, aina kahdeksan tuntia vuorossaan, ja palkkaa maksettiin neljä dollaria päivältä, mikä oli siihen aikaan korkein mahdollinen palkka.

Kun unioni oli päässyt niin suureksi, että kaivostyömiesten enemmistö kuului sen jäsenyyteen, päätti unioni vaatia työnantajilta järjestönsä tunnustamista sekä samalla kahdeksantuntisen työpäivän voimaansaattamista ja kolmen dollarin vähimmäispalkkaa niin hyvin kaivoksessa kuin maan päällä ja sulattimoissakin työskenteleville. Kun kaivosten omistajat eivät vapaaehtoisesti suostuneet vaatimukseen, päätettiin julistaa lakko. Sen alkamispäiväksi määrättiin toukokuun 1. päivä 1896. Sopimukseen ei päästy, ja niinpä Vapun päivän vastaisena yönä työt pysähtyivät kaikilla kaivoksilla. Ja vaikka minä ja työtoverini saimmekin korkeampaa palkkaa kuin unioni vaati ja vaikka meillä jo olikin kahdeksan tunnin työaika, jouduimme mekin liittymään lakkoon.

Työtaistelusta muodostui kuitenkin sitkeämpi kuin oli odotettu. Touko-, kesä- ja heinäkuu kuluivat, eikä ollut toivoakaan lakon loppumisesta. Useimmat johtavat kaivokset rakennuttivat korkeat lankkuaitaukset alueensa ympärille, ja kaukaa etelästä hankittiin kaivoksille rikkureita. Unioni ei voinut antaa lakkolaisille säännöllistä avustusta, vaan ylläpiti ainoastaan ruokaloita, joissa lakkolaiset saivat käydä syömässä, mutta perheellisille tilanne kävi tukalaksi. Hermostuneisuus pääsi valtaan unionissakin, ja silloisen tavan mukaan

päätettiin turvautua väkivaltaan rikkureiden karkottamiseksi kaivoksilta.

Unioni tilasi puolitoistatuhatta kivääriä ammuksineen, joita päätettiin käyttää tarpeen tullen. Naiden päätösten tekoon lienee provo-kaatiollakin ollut osuutensa, mutta alkuvirike niihin oli unioniliik-keessä vallinneessa väkivaltaiseen toimintaan kallistuvassa hengessä. Lännen Kaivostyöläisten Liittohan olikin yhtenä suurimpana tekijänä myöhemmin syntyneen niin kutsutun I.W.W. liiton perustamisessa, joka julkisesti tunnusti sabotaašin ja väkivallan kuuluvan järjestyneen työväen menettelytapoihin.

Elokuun kolmatta päivää vasten yöllä mellakat alkoivat. Kivääreihin aseistetut miehet piirittivät ensinnä kaupungin seitsemännellä kadulla sijaitsevan Coronado-kaivoksen ja vaativat rikkurien häätämistä työmaalta. Kun kaivos oli suojattu lankkuaitauksella ja sieltä vastattiin vaatimukseen kivääritulella, alkoi yleinen laukaustenvaihto. Kaivosta olisi tuskin saatu antautumaan kivääritulella, mutta jotkut uskalikot saivat sijoitetuksi laatikon dynamiittia kaivosaukkoa ympäröivään kumpuun, ja kun se räjäytettiin, tukki se kaivoksen. Samalla toiset huimapäät saivat poikki öljysäiliön johtoputken, josta öljy vuoti maahan. Sen syttyessä tuleen paloivat myös kaikki kaivoksia ympäröineet rakennukset.

Aamuyöllä kerjettiin piirittää eräs toinenkin kaivos, mutta sen lopullinen hävitys jäi puolitiehen ennen aamunkoittoa. Se yö ratkaisikin lopullisesti lakon kulun, sillä jo seuraavana päivänä komennettiin kaupunkiin ja sitä ympäröiville kaivoksille kaksi rykmenttiä sotaväkeä, joista toinen oli ratsuväkirykmentti, ja lakkolaisten ankara vainoaminen alkoi.

Leadvillen lakko 1896 oli Amerikan tyypillisimpiä väkivaltalakkoja, joita sattui viime satäluvun loppupuolella ja vielä kuluvan vuosisadan alussakin. Ja Coloradon valtio on niistä ja niiden yhteydessä tapahtuneista verenvuodatuksista kuuluin.

Täällä sain ensi kerran kokemusta ja havainto-opetusta väkivaltaisesta lakosta ja siitä, mitä työväki näillä keinoin voittaa. Jo seuraavana iltana päätin kahden työtoverin kanssa lähteä koko paikkakunnalta.

JÄLLEEN LÄNTTÄ KOHTI

Ogdenin ratapiha Utahin valtiossa on tramppien kesken kaikkein kuuluisimpia Chicagon länsipuolella. Kuuluisuutensa se oli saanut siitä, että siellä tiedettiin olevan kaikkein pahimmat ratapihapoliisit.

Moinen komento oli sängen kiusallista trampeille. Vapaamatkustajaparan täytyi yrittää hypätä junasta ennen ratapihalle jarruttamista, eikä milloinkaan saanut rauhallisesti asettautua paikoilleen ratapihalla seisoviin juniin, vaan oli koetettava iskeä "ripoihiin" kiinni vasta sitten, kun junat puuskuttivat jo ulos ratapihalta. Kun

tietää lisäksi, että Ogdenissa, suuressa rautatieristeyksessä, on laaja ratapiha, jolla junat ajavat sisään ja ulos täydellä vauhdilla, käsitteä hyvin tästä aiheutuneen kiusan.

Tramppien mielestä tällainen keljuilu yhdellä paikkakunnalla oli aivan tarpeeton ja hyödytön, eihän se mitenkään vähentänyt "pommaamista": jokainen keksi omat keinonsa kiertääkseen tämän vaaran paikan. Arimmat jäivät pois jo lähimmällä "vesitankilla" tai sivuraiteella ja ottivat junan kunni taas samanlaisilla pysähdyspaikoilla. Tiukan tullen taas tiedettiin selvittävän sakolla. Ogdenin ratapoliisit pitivät nimittäin komentoaan yllä kokonaan itsekkäissä tarkoituksissa. Ei tunnettu ainoatakaan tapausta, että mies, jolla vain oli dollari taskussaan, olisi jäänyt näiden "jaardikoirien" käsiin. Jos oli dollari tarjota ratapihapoliisille, voi aivan turvallisesti hakea oikean junan ja asettua paikoilleen ratapihallakin, samoin jäädä pois junasta missä halutti. Joka tapauksessa Ogdenissa oli oma komentosensa, ja se tiedettiin joka paikassa Chicagon ja San Franciscon välillä.

Jaakko, Herman ja minä olimme matkalla länteen ehtineet jo Ogdeniin asti. Ensi päämääränämme oli San Francisco, mistä aioimme sitten matkata laivalla Vancouveriin. Jo keski-ikään ehtineeltä Jaakolta oli jäänyt Leadvilleen vaimo ja kaksi lasta. Kolmenkymmenen ohittanut Herman oli mennyt kihloihin vähää ennen lähtöään. Minä taas olin vasta vähän yli kahdenkymmenen ja hinteläkasvuksena näytin enemmän poikaselta kuin aikamieheltä.

Levähdettyämme Ogdenissa matkaa oli jatkettava. Hylkäsimme Jaakon ehdotuksen, että olisi uhrattu ratapihapoliiseille dollari miehen ja kiivetty junaan ratapihalla, eikä näin ollen ollut muuta neuvoa kuin odotella ratapihan länsipäässä ensinnä tulevaa tavarajunaa. Asetuimme noin vaununmitan päähän toisistamme, minä eellimmäisenä, ja sovimme siitä, että ensinnä iskee vaunun ripoihin kiinni eellimmäinen, ja jos hän onnistuu, sitten toinen ja viimeinen. Hypäyksen piti tapahtua vaunun etupäähän, sillä jälkipäästä vauhti voi paiskata miehen vaunujen väliin, ja jos silloin kädet kirpoavat, joutuu suoraan junan alle.

Kauan ei tarvinnutkaan odottaa, kun pitkä tavarajuna porhalsi täyttä vauhtia parin mailin pituisella ratapihalla pysähtelemättä. Koko juna oli umpinaisia hedelmävaunuja — Kaliforniassa oli parhaillaan hedelmien lähetyksiaika. "Juokse ja ota kiinni", huusi Jaakko minulle veturin ja etumaisten vaunujen ehdittyä ohi. Notkeasti kuin kissa aloin juosta, ja kun seuraavan vaunun eturivat tulivat kohdalle, tartuin niihin. Siipenä lensin ensin vaunun sivulla jalkojen roiskahtaessa vaakasuorina vaunun kylkeä vasten. Toinen käsi kuitenkin kirposi, mutta toisen sormet pitivät, ja pian sain vedetyksi toisenkin kouran uudelleen ripoihin. Vaikka en voinutkaan seurata toverien kohtaloa, olin varma heidän, kokeneiden, onnistumisesta ja uskoin pian tapaavani heidät vaunun katolla, jossa oli määrä yhtyä.

Tapahtui kuitenkin laskematonta. Jarrumiehet olivat tavallisesti hyvissä väleissä "pommien" kanssa, joilta he verottivat omaan pusiinsa sievoiset lisätulot, kultakin varojen mukaan. Kenellä oli "vartti" tai viisikymmentä senttiä, pääsi sillä "div'isionan" välin, s.o. matkan, minkä kukin miehistä seurasi junaa — sadasta sataanviitteenkymmeneen mailiin, joskus enemmänkin. Tätä verotusta varten olimme me kolme varanneet kukin "vartin" taskuumme. Mutta mikä lie vaivannut tämän junan jarrumiehiä: he olivat asettuneet säännöllisten välimatkojen päähän vaunujen katoille vahtimaan, tartuttiinko ripoihin, ja sen sijaan että olisivat auttaneet kiipeäviä, alkoivat heti potkia heitä kynsille ja tipauttivat tiepuoleen.

Kun tämän huomasi, en yrittänytkään nousta vaunun katolle, vaan vikkellästi kuin kärppä pujottauduin vaunujen väliin, laskeuduin sieltä varovasti ensin jarrujen ilmaletkun päälle ja pitäen kiinni vaunujen kytkimestä tapailin jalallani pyörien välistä jarrupuomia, jonka varassa pääsin vaunun alle ja asetuin istumaan jarrupuomin päälle saaden tukea vaununalisista sideraudoista. Näiden asennus oli vielä siihen aikaan sellainen, että ne sopivat hyvin kainaloiden alle. Tämä pommaamistapa oli hyvin tavallinen tramppien keskuudessa.

Mutta yhteys tovereihin oli poikki, ja heidät oli löydettävä. Kun jonkin aikaa olin istunut vaunun alla, nousin varovasti jälleen vaunujen väliin, vaikka liikehtiminen pahoin heittelevässä junassa olikin vaarallista. Havaittuani, että jarrumiehet olivat jo menneet junan jälkipäähän kytkettyyn omaan vaunuunsa ja katot olivat tyhjä, lähdin konttaamaan pitkin vaunujen kattoja löytääkseni toverit. Näin ryömin vaununjonon päästä päähän tapaamatta ketään.

Viimein korvani kuulivat jotain liikehtimistä eräästä vaunusta. Ja kun tarkastin lähemmin, huomasi, että vaunun kattoluukun sinetti oli murrettu auki ja tie vaunuun sitä tietä avattu. Nämä jäädytettävät hedelmävaunut olivat nimittäin sellaiset, että vaunun kumpaisessakin päässä oli jäälaatikot, joihin jäät pantiin kattoluukusta sisään. Jäälaatikon pohjassa oli taas matala aukko vaunuun, joten sitä tietä pääsi sisään.

Varovasti kohotin kattoluukkuja, pudottauduin aukosta jäälaatikkoon ja annoin luukun taas painua kiinni. Haparoituani pimeässä löysin vaunuun johtavan aukon ja ryömin siitä sisään. Vaikka vaunussa olikin pilkkaisen pimeää, huomasi heti, että olin tullut ventovieraaseen joukkoon. Äänistä ja liikkeistä päätellen vaunussa oli tusinan verran miehiä. Keitä ja minkälaista väkeä he olivat, sitä en voinut aavistaakaan. Mutta mitäpä siitä huolehtia, sillä kaikki trampithan ovat tavallaan samaa sakkia.

Vaunun kanta-asukkaat huomasivat myös, että uusi mies oli tullut joukkoon. Minut piiritettiin joka puolelta ja kysymyksiä alkoi sadella. Annetuista vastauksista ja murteellisesta kielestä voivat vaunun entiset asukkaat heti päätellä, että vastatullut oli aloittelija ja lisäksi ulkomaalainen.

Nämä trampit eivät olleet suinkaan sellaisia gentlemanni-tramppeja, joiden kanssa olin ennen joutunut tekemisiin, vaan oikeita "pommeja", jotka saattoivat tehdä mitä rikoksia tahansa. Niinpä minunkin taskuni kopeloitiin tarkoin, vaikka pimeässä ei voitukaan nähdä, mitä niissä saattoi olla. Tämä kuitenkin oli aivan turhaa, sillä minulla ei ollut mitään muuta kuin se yksi "vartin" raha, jonka olin Ogdenissa saanut yhteisestä matkakassasta, ja senkin sain kätkeytyksi.

Tämän alkutarkastuksen jälkeen jätettiin minut rauhaan, ja etsin sopivan paikan itselleni. Pian huomasin, että vaunu oli ollut sakin asuntona jo useamman päivän, sillä sen toiseen päähän oli muodostunut yleinen käymälä, josta levisi löyhyä koko vaunuun. Vaunuun oli lastattu keksejä ja juustoa Kaliforniaan vietäviksi. Keksilaatikoita oli tietenkin avattu ja vajuutettu tarpeen mukaan.

Matkan jatkaminen sujui siis hyvin. Mutta minua alkoi sittenkin harmittaa. Tovereista ei ollut aavistustakaan, ja tämä uusi sakki alkoi tuntua varsin epämiellyttävältä. Mutta ei ollut enää varaa valita. Suunnittelin livahtamista vaunusta samaa tietä kuin olin tullutkin, mutta ei päästetty. Joku joukosta makasi aina siinä päässä vaunua, josta tie katolle oli auki. He kenties pelkäsivät uuden tulokkaan antavan heidät ilmi eivätkä siitä syystä laskeneet.

Näin kului koko yö. Aamuyöstä oltiin taas jollakin varikkoosemalla, jossa junamiehistö vaihtui, mutta siitä ei ollut väliä, sillä vaunun ovet oli ulkoa lukittu ja sinetöity. Junan seisossa koettiin sentään olla hiljaa.

Puolenpäivän aikaan juna tuntui seisovan tavallista kauemmin. Oltiin kai jollakin asemalla. Äkkiä kuului vaunun ulkopuolelta äänestä puhelua, oven salvat väännettiin auki ja ovi tempaistiin selko selälleen. Valo tunkeutui pimeään vaunuun ja häikäisi ensin kaikkien silmät, niin ettei hetkeen eroittanut mitään. Ulkona kuului komentava ääni ja vaununovella viittoi mies kiivaasti revolverin piipulla tulemaan ulos ja kolme muuta miestä seiso vieressä käsi pistoolin kahvassa. Yhdellä miehistä näkyi olevan tähti takinrinassa merkinä siitä, että hän edusti lakia ja esivaltaa.

No mikäpä auttoi, kun kerran näinkin selvästi käskettiin, niin lähdeväähän oli. Toinen toisensa perästä, vaikkakin vastahakoisesti, miehet hyppivät alas, minä viimeisenä. Miehet komennettiin yhteen ryhmään vaunun viereen ja pari miestä pistoolit kädessä piti tarkoin silmällä, ettei kukaan pääsyt karkaamaan. Šeriffi ja joku toinen mies hyppäsivät vaunuun katsomaan vapaamatkustajien jälkiä. Hetken pengottuaan ja kiroiltuaan he tulivat alas. Joukkoa lähdettiin viemään läheiseen pieneen kylään, jossa näytti olevan paitsi veturitallia ja rautatien varikoita kolme kapakkaa ja yksi hotellin tapainen, pari kauppa, parturi ja puolisen tusinaa yksityisten taloja.

Kun oli tultu rakennuksen eteen, josta oli vaikea päätellä, oliko

se oikeustalo vai kapakka, joukko pysäytettiin, ja šeriffi alkoi pitää kuulustelua. Jokaiselta kysyttiin nimi, ikä, mistä oli kotoisin, mistä lähtenyt ja mihin matkalla. Viimein tuli minunkin vuoroni. Tällöin huomasin, että šeriffi osoitti suurempaa myötätuntoa minua kuin muita kohtaan, mistä se sitten lienee johtunutkaan, ja minussa heräsi toivon kipinä päästä eroon koko sakista. Päähäni pälkähti kertoa elämästäni liikuttava tarina: että isäni oli kuollut kaivosonnettomuudessa ja että olin jäänyt äitini ja viiden nuoremman sisareni ainoaksi elättäjäksi. Kuvailin edelleen, miten olin jäänyt työttömäksi kaivosten sulkemisen takia ja lähtenyt etsimään työtä Kalifornian hedelmäviljelyksiltä.

Kertomukseni uskottavuus, nuoruuteni ja varsinkin viattomalta näyttävä ulkomuotoni vaikuttivatkin. Šeriffi käski painua tieheni. Toiset hän korjasi kovakouraisesti huostaansa mutisten, että tämä oli juuri se sakki, jota oli kauan etsitty ja jota hän oli oikeastaan odottanutkin — hänellä oli ollut vihiä siitä, että sakki oli tulossa länteen.

Jouduttuani näin eroon vanhoista tovereistani ja vapauduttuani näin onnellisesti myös uusista tuttavuuksista, en aluksi tietänyt mitä tehdä. Päätin kuitenkin odottaa ensin tovereita siltä varalta, jos he hyvinkin sattuisivat tulemaan jollakin toisella junalla, ja lähteä jatkamaan matkaa vasta sitten, jos heitä ei kuulunut.

Odoteleminen kävi kuitenkin vaikeaksi, sillä minulla ei ollut rahaa enempää kuin kaksikymmentäviisi senttiä. Tässä aavikkokylässä tramppeja ei erityisesti vihattu, mutta ei suosittukaan. Kylässä sattui olemaan ns. "lunch saloon", jossa olutlasin ohella sai voileivän. Minulla ei ollut rahaa olueen, mutta ravintolaan sattui juhlijoita, jotka "triittasivat all around", jolloin kaikki saivat, jotka vain olivat saapuvilla. Ensimmäisen yönä makasin veturitallin seinän vieressä, missä ulos päättyvän höyryputken lähistössä sattui olemaan lämmin, vaikka yö olikin kolea. Aina kuullessani junan tulevan menin asemalle katsomaan, tapaisinko tovereitani, mutta aina turhaan.

INTIAANITANSIA NEVADASSA

Paikka, johon minut edellä kerrotulla tavalla oli tipautettu kuin taivaasta, oli Carlinin kylä keskellä Nevadan valtiota noin 250 mailia Ogdenista länteen, sellaisenaan mielenkiinnostomin ja kuivin kylä, mitä maailmassa olla mahtaa. Seudun luonto ei vielä ole niin majesteettillista kuin lännempänä: vuoretkin ovat vain hiekkakumpuja vailla mitään kasvillisuutta. Laaksopaikat ja alavammat maat, vieläpä lähistöllä virtaavan puron rannatkaan eivät näytä kasvavan mitään, sillä ne ovat valkoiset salpietarin ja suolan muodostamista kerrostumista. Päätin kuitenkin odottaa kylässä pari päivää ennen-

kuin jatkaisin matkaani ja keinotella itselleni ruokaa jollakin tavalla.

Seuraava päivä oli kuuma ja kirkas, jollaisia Nevadassa onkin enemmän kuin yhdessäkään toisessa valtiossa koko Amerikassa. Kuluttaakseni aikaa menin kylän lähellä juoksevan puron rannalle. Puron vesi näytti kirkkaalta ja tuntui viileältä. Kun uoma ei ollut leveä eikä syväkään ja pohja näytti olevan kovaa hiekkaa, päätin kahlata puron toiselle rannalle nähdäkseni, millaista siellä oli. Riisuin kengät jaloistani, käärin housunlahkeet polviin ja lähdin kahaamaan puron poikki.

Vaikka nopeasti virtaava vesi olikin pinnalta koleaa, tuntui se pohjalta hyvin lämpöiseltä. Ja mikä kummallisinta: joen pohja näytti ikäänkuin poreilevan. Kuopaisin hiukan jalallani pohjahiekkaa. Mutta tuskin olin sen tehnyt, kun parkaisten loikkasin rannalle, sillä hiekka oli kuumaa kuin kiehuva kattilan pohja. Joen takainen lakeus olikin täynnään kuumia lähteitä, joissa porisi ja höyrysi kiehuva vesi. Ja koko maa oli niin tuliperäistä, että jos joen vesi olisi padottu seisovaksi, se olisi kiehunut muutamassa minuutissa. Tällaisia ja vieläkin kummallisempia luonnonoikkuja tapaa Nevadassa tuhka tiheään.

Päivä kului taas iltaan, mutta tovereita ei vain kuulunut. Nevadaan yö saapui kuulakkaana. Ei tuntunut oikein nukuttavan eikä löytynyt sopivaa yöpaikkaakaan. Kävelin hiljalleen ilman erityistä päämäärää rataa pitkin pois päin kylästä. Vähän matkan paässä radaita näkyi aavikolla nuotiotuli, jonka ympärillä joku näytti liikuvan. Arvelin, että kenties toverit sittenkin olivat tulleet ja tehneet nuotion. Mutta tovereitten asemesta näkyi nuotiolla vain yksinäinen intiaani, joka istui tulen loimossa melkein tyhjä viinapullo polviensa välissä.

Aioin kääntyä heti takaisin, mutta intiaani viittoi kiihkeästi tulemaan nuotiolle. Minua hiukan arvelutti, mennäkö nuotiolle vai lähteä pois. Intiaani itsessään ei vaikuttanut mitenkään vihamieliseltä eikä peloittavalta, vaan suorastaan ystävälliseltä. Mutta miltei tyhjä viinapullo saattoi minut epäileväksi. Olin kuullut kerrotavan, että viina hurjistaa intiaanin kerrassaan raivoksi ja herättää hänessä alkuperäiset metsäläisvaistot niin, että valkoisten päänahkoja vaaniva villi saattaa siinä tilassa herätä hänessä uudestaan henkiin ja tehdä tuhojaan.

Verkalleen kuitenkin lähestyin nuotiota ja istahdin hiukan loitommalle alkaen kokoilla puoleksi palaneita puita sammuvaan valkeaan. Kulautettuaan pullosta viimeisenkin pisaran intiaani alkoi viittomakielellään, koska ei osannut englantia montakaan sanaa, kehoittaa minua noutamaan kylän kapakasta lisää tulilientä. Tiesin, että intiaaneille oli voimassa ankara kieltolaki ja että jokaista, joka hankki heille viinaa, uhkasi 30 dollarin sakko tai vähintään kuukauden vankeus. Intiaani ei kuitenkaan hellittänyt, vaan tarjosi

dollarin rahaa, kunhan vain hakisin "pintin" (= 0,57 litraa) viskiä. "Pintti" maksoi vain viisikymmentä senttiä, joten dollarista jäisi toinen puoli hakupalkkiota.

Kun kiinnijoutumisen vaara näytti kovin vähäiseltä ja viidenkymmenenkin sentin lisä matkakassaan oli suhteellisen suuri apu, suostuin pyyntöön. Hain viinan kapakasta ja toin pullon nuotiolla odottavalle intiaanille, joka ilostui siitä ikihäväksi. Hän koetti selittää, että olin ollut valkoiseksi mieheksi poikkeuksellisen rehellinen — useimmat valkoiset ovat niin turmeltuneita ja epärehellisiä, että ottavat intiaanilta rahan, mutta eivät tuokaan viinaa.

Otettuaan pari kulausta intiaani, joka nähtävästi ennestäänkin oli nousuhumalassa, tuli kerrassaan iloiselle tuulelle. Hän tarjosi pullostaan ryyppyä minullekin, mutta en ottanut. Intiaani tuli tästä vieläkin enemmän ihmeisiinsä — tavallisesti valkoiset halusivat vaivoistaan ainakin puolet viinasta. Osoittaakseen suosiotaan intiaani tahtoi näyttää minulle heimonsa kaikki sotatanssit. Nuotion lähelle sattunut vanha peltikanisteri sai toimittaa rummun virkaa ja minun oli lyötävä puukalikalla kanisterin kylkeen tuota kaikissa intiaanien sävelmissä punaisena lankana kulkevaa yksitoikkoista tahtia. Ja punanahka tanssi. Aina lomaan hän ryyppäsi pullostaan kulauksen, sen jälkeen meno kiihtyi aina villimmäksi ja hurjemmaksi. Tomahawkin verosta hän piti kädessään mustaa kekälettä, jonka hän väliin paiskasi nuotioon sellaisella raivolla, että säkenet ja porot pöllähtivät korkealle ilmaan.

Tanssi olisi kenestä tahansa ollut huvittava ja mielenkiintoinen, ellei lähellä olisi väijynyt joka hetki se vaara, että viinan villitsemänä intiaani olisi yht'äkkiä unohtanutkin olevansa "sivistynyt" ja uskonutkin tanssivansa todellista sotatanssia, jonka palkkioksi kuuluu valkoihoisen päänahka. Väsymyksestä ja viskin vaikutuksesta alkoivat intiaanin polvet viimein kuitenkin pahasti notkahdella, ja päästettyään ilmoille vielä pari hurjaa kiljähdusta hän lyhistyi nuotion viereen ja sortui siitä pian pitkälleen. Raskas kuorsaus vain ilmoitti, että sotatanssi oli loppunut. Koottuani vielä puita nuotioon katsoin itselleni sopivan paikan, laskeuduin pitkäkseni ja olin myös pian unten mailla.

Kun heräsin, oli tuli jo sammunut, mutta aurinko oli jo korkealla. Intiaani kuorsasi vielä raskaasti, oikean käden sormet yhä lujasti puristettuina tyhjän viinapullon kaulaan. Minulla ei ollut halua herättää yöllistä tanssijaa, vaan lähdin hiljalleen astelemaan kylään päin toivoen siellä viimeinkin tapaavani kadonneet toverit.

Näitä ei vieläkään näkynyt eikä kuulunut. Päätin odottaa kuitenkin vielä sen päivän ja vasta illan tullen jatkaa junassa länteen. Kapakassa oleskeleminen ei enää miellyttänyt ja sielläkin alettiin katsoa jo karsain silmin. Parin mailin päässä kylästä länteen oli lähellä rautatietä eräs karjaranchi, ja päätin käydä siellä pyytä-

mässä ruokaa, kun en tahtonut kuluttaa yöllä ansaitsemaani viittäkymmentä senttiä, vaan säästää sen "sadepäivän varalle".

Karjakartano oli tuollainen yksinäinen rähjä kuin aavikkovaltioiden ranchit tavallisesti ovat. Trampit vierailevat niissä yleensä harvoin, ensiksikin siitä syystä, että niitä tavallisesti vahtii lauma verenhimoisia koiria, ja toiseksi syystä, että niiden asukkaat käsittelevät hämmästyttävän huolimattomasti ampuma-aseita, varsinkin jos tramppi erehtyy lähestymään taloa.

Kun täällä ei kuitenkaan näkynyt mitään erityisen epäiltävää, päätin mennä taloon. Pari pahannäköistä koiraa tuli kyllä vastaan kiukkuisesti rähisten, mutta samalla ilmestyi myös emäntä ovelle ja kutsui koirat pois. Arastellen lähestyin emäntää ja pyysin ruokaa. Emäntä oli ensin vaiti ja sanoi vasta kotvan mietittyään: "Tuolla takapihalla on kasa risuja. Jos menet ja hakkaat ne pieniksi, niin minä annan sinulle päivällisen."

Menin pihalle, missä oli pieni kasa ohkaisia risupuuta ja vieressä pölkky ja kirves. Mistä nämä puut lieneekään saatu — mitään puun nimellistä ei näyttänyt kasvavan ainakaan silmäkantaman alalla. Otin kirveen ja aloin tottuneella kädellä pieniä puuta. Kun olin hetken hakannut, tuli emäntä jo käskemään syömään. Vastasin kuitenkin, ettei minulla sentään ollut niin hengen hätää, etten jaksaisi hakata kaikkiakin ja pilkoin puut viimeistä varpua myöten.

Emäntä oli tällä välin kattanut ruokaa oikein pöytään eikä tyytynyt pelkästään tökkäämään käteen armopalaa, niinkuin oli tavallista.

Siinä syödessäni hyvällä ruokahalulla istui emäntä pöytään. Hän sanoi: "Sinä näytät olevan kummallinen poika, sillä tässä on käynyt kymmeniä trampeja, joita minä olen pyytänyt hakkaamaan puuta sillä ehdolla, että saavat sitten syödäkseen, mutta kukaan ei ole niitä vielä hakannut. Ja sinä hakkasit ne kaikki, vaikka minä olisin antanut ruokaa jo vähemmästäkin."

Emännän myötätunnon olin voittanut, ja siitä syystä en malttanut olla toistamatta hänelle liikuttavaa tarinaa elämästäni. Se hellytti emännän kyyneleihin, ja hän virkkoi toivovansa sydämestään, että hänelläkin olisi minunlaiseni reipas poika. Lähtiessäni hän toi ruokahuoneesta ison pussin täynnään kaikenlaista ruokaa sekä gallonan pullon maitoa. "Ota nyt edes nämä mukaasi, niin tulet näillä eväillä toimeen ainakin pari kolme päivää. Antaisin sinulle rahaa, mutta minulla ei ole senttiäkään, kun mieheni meni Ogdeniin ja vei kaikki rahat mukanaan", hän virkkoi saatellessaan minua pitkän matkaa ja toivotellen eron hetkellä onnea matkalle. Niinpä niin, toisissa paikoin usutetaan koirat kintuille ja tarjotaan lyijyä, toisissa taas ollaan ystävällisiä ja annetaan ruokaa, tuumiskelin trampin elämän vaihtelevuutta kylää kohti astellessani.

Kun toverien odottelu näytti jo aivan turhalta, valmistauduin pimeään tullen matkalle yksin. Yksinäisellä aavikkoasemalla ei rata-

pihaa vartioinut kukaan, joten ei ollut mitään pelättävää. Kahden päivän oleskelulta olin perehtynyt Carlinin kyläpahaseen niin täydellisesti, että erosin siitä kuin vanhasta tutusta.

SEIKKAILUJA LOPPUMATKALLA

Junaanpääsy Carlinista ei kuitenkaan ollut niin helppo kuin olin kuvitellut. Rautatien hallinnon taholta oli ilmeisesti annettu kaikille junailijoille ja jarrumiehille ankara määräys vartioida kaikkia junia ja karkottaa kaikki salamatkustajat. Länteen menevät vaunut olivat kaikki umpinaisia, tarkoin lukittuja ja sinetöityjä, ja jarrumiehet kulkivat pitkin kattoja lyhdyt kädessä ja potkivat alas kaikki kiipeilijät.

Ei ollut siis muuta neuvoa kuin uusia Ogdenissa tehty tempuu. Otin junan kiinni sen liikkeessa ja sukelsin sitten sen alle. Kun jarrumiehet pysähdyspaikoissa tarkastelivat lyhtyjien avulla junan päästä päähän vaunujen alustat, täytyi heti junan seisahdettua hypätä pois vaunun alta, juosta vähän loitommalle radan varteen ja heittäytyä maahan tai muuten piiloutua junamiesten näkyvistä ja junan lähtiessä jälleen liikkeelle livahtaa taas vaunun alle. Tämä kilpa- tai paremminkin estejuoksu pimeässä uusiutui puolikymmentä kertaa saman yön aikana. Jarrumiehet olivat silloin tällöin nähneet vilauksen salamatkustajasta ja yrittivät saada hänet kiikkiin. Hekin jättäytyivät junasta ja tarttuivat siihen kiinni vasta sen kulkiessa. Mutta minulla oli se etu heihin verrattuna, että kytäsin aina pimeässä, sen sijaan että heidän liikuntansa paljasti lyhdyn valo.

Valoisaan aikaan ei ollut yrittämistäkään matkan jatkamista. Jäin päiväksi Winnemuccan kylään, joka oli Carlinia hieman suurempi ja miellyttävämpi. Kun karjakartanon emännältä saadut ruokavarat olivat huvonneet matkalla, oli mentävä pyytämään uutta suuhunpantavaa. Tultuani ensin ajetuksi muutamalta ovelta varsin kovakouraisesti osuin viimein taloon, mistä annettiin puolikas leipää ja iso lihakimpale. Ruokalepoon sopivan rauhallisen paikan löysin hautausmaan aidan takana kasvaneiden lehtipuiden siimeksestä, jossa nukuin uneksien tulevista seikkailuista.

Viimein alkoi ilta tummaa. Oli tuollainen leppoisa ja lauha elokuun ilta, jollaisia kesäillat Nevadassa ovat aina, vaikka aamuyöstä onkin jäätävän kylmä. Asetuin radan varteen sopivan matkan päähän ratapihan ulkopuolelle odottamaan junaa. Kohta pitkä tavarajuna hiljalleen kolistelikin ulos pihalta. Sillä ei näyttänyt olevan mihinkään kiirettä eikä sitä tunnutto erikoisesti vartioitavankaan, koska jarrumiesten tuttuja lyhtyjä ei vilkkunut vaunujen katoilla. Tällaisen junan kiinniottamisessa ei ole vähääkään jännitystä eikä hauskuutta. Laiskasti tartuin ohi vierivän vaunun ripoihin ja nou-

sin suoraan katolle. Tuntui kerrassaan nautinnolta istua vaunun katolla leppoisan tuulen hyväillessä ahavoituneita poskia. Vaunun alla pommatessaan saa aina olla pölyssä ja hiekkasateessa, jota junan vauhti irrottaa radalta.

Istuin hyvän aikaa nauttien kesäillan kauneudesta, tähtien tuikkeesta sekä nousevan kuun runollisesta hämärästä, jonka valossa seudun kukkulat muodostivat satumaisia varjoja. Mutta ennen pitkää yksinäisyys alkoi tuntua miltei peloittavalta. Niinpä lähdin kulkemaan pitkin vaunun kattoja, toivossa tapaavani joitakin tovereita. Erään vaunun päästä löysin miehen. Tuntui kuin jonkinlainen luottamuksellinen suhde olisi syntynyt heti meidän kesken. Mies vaikutti rehdiltä ja hyväntahtoiselta, jonka kanssa mielihyvällä teki seuraa.

Kauan emme kuitenkaan saaneet nauttia rauhasta. Eräs junamies oli lähtenyt tarkastuskierrokselleen ja tavattuamme meidät vaunun katolta alkoi meitä heti haukkua ja sysiä alas junan kiitäessä hyvää vauhtia. Kun emme hievahtaneetkaan, aikoi tämä rauhanhäiritsijä käydä kiinni ja potkaista meidät alas. Jos olisin ollut yksin, niin ties miten olisi käynyt, mutta uusi toveri ei ollutkaan arkalasta kotoisin. Hän nousi seisomaan, ja minä samoin kuin jarrumieskin ihan hätkähdimme hänen kookasta vartaloaan. Päätään pitempänä hän kohosi jarrumiehen eteen ja sanoi vakuuttavalla äänellä: ”Jollet nyt tuki suutasi ja laputa täältä tiehesi, niin silmänräpäyksessä löydät itsesi tienvierestä. Ja pane mieleesi, että me olemme silloin Watchworthissa (seuraava varikkoasema) kuin sinäkin.” Jarrumies ei halunnut enää jatkaa keskustelua, vaan lähti nopeasti koppivaunuunsa päin näyttäytymättä enää koko yönä, ja niin saimme ajaa oikein herroiksi vaunun katolla seuraavalle varikkoasemalle.

Aurinko oli jo korkealla, kun juna saapui Watchworthiin. Laskeuduimme vaununkatolta ja menimme ensi työksemme pesemään kasvomme lähellä juoksevan joen rannalle. Siellä tapasimme suuren joukon toisiakin tramppeja nuotiolta. Nämä olivat yön aikaan käyneet ”onkimassa” kylästä pari kanaa ja hankkineet vähän muutakin suuhunpantavaa, ja olivat juuri valmistaneet niistä hyvän mojakan. Vastatulleita tervehdittiin ystävällisesti ja kehoitettiin etsimään joitakin tyhjiä soppakannuja sekä tulemaan syömään. Tällaisten leiripaikkojen ympäriltä löytää aina tyhjiä kannuja, joten olimme pian piirissä nauttimassa maittavaa aamiaista.

Aterian jälkeen seurue alkoi hajaantua. Eräät olivat menossa itään, toiset länteen ja kolmannet risteyksestä erkanevaa haarataa Carson Cityyn. Paljon oli sellaisiakin, joilla ei ollut mihinkään kiirettä eikä mitään muuta päämäärää kuin saada tarpeekseen syödä. Lähdin kävelemään ratapihalle päin siltä varalta, jos hyvinkin sattuisin saamaan junan päiväsaikaankin.

Ratapihalla oli tavarajuna juuri lähdössä, kaksi veturia edes-

sään. Toisen veturin lämmittäjä alkoi viittoa minua luokseen tiedustaen, tarvitsinko kyytiä. Nopeasti kiipesin veturiin. Lämmittäjä käski mennä hiilisäiliöön lapioidaan hiiliä lähemmäksi uunia, rikkomaan isompia möhkäleitä ja poimimaan kivet pois hiilen seasta. Paikalta alkaa nimittäin jyrkkä nousu yli Sierra Nevada vuoriston, jossa rata kohoutuu yli 7000 jalan korkeuteen. Veturiinlämmittäjillä oli siinä aina todellinen urakka pitää höyry päällä vetureissa, mistä syystä he mielellään ottivat apulaisia, joita usein oli saatavissakin kyytiä etsivistä. Tällaiset ”apulaiset” täytyi kuitenkin pitää piilossa, ja minuakin varoitettiin pysymään hiljaa hiilisäiliön pohjalla aina kun juna seisoj asemilla. Suuremmitta seikkailuilta pääsin näin taas jatkamaan matkaa.

Junan tultua vuoristovarikolle täytyi minun luopua veturiinlämmittäjän virasta ja etsiä muita keinoja eteenpäin pääsemiseksi.

Illan hämärtyessä onnistuin löytämään avonaisen jäälaatikon ja sukeltamaan sukkelasti luukusta sisään. Tämän junan jarrumiehet tuntuivat taas olevan tavallista tarkempia, sillä lakkaamatta he kulkivat pitkin vaunujen kattoja ja kurkistelivat sisään lukitsemattomiin jäälaatikkoihinkin. Kun laatikosta vaunuun johtava reikä oli tiukasti suljettu, en tällä kertaa päässytäkään vaunun sisälle, vaan täytyi jäädä laatikkoon. Niissä on kuitenkin säleistä tehty välipohja, jonka päälle jäät asetetaan ja jonka läpi sulava vesi pääsee valumaan laatikon pohjalle. Minulla ei ollut muuta keinoa kuin mennä maata välipohjan alle ja vetää säleristikko päälleni, joten luukusta kurkistelevat jarrumiehet luulivat laatikon olevan tyhjä.

Jäälaatikossa piileksiminen on kuitenkin eräässä suhteessa vaarallista. Kattoluukku saatetaan panna kiinni ja säppi päälle, eikä silloin ole mitään mahdollisuutta päästä laatikosta pois. Ollenkaan harvinaista ei olekaan, että silloin tällöin löydetään jäälaatikoista jonkun salamatkustajan hengetön ruumis, vaikkei näistä tavallisesti kerrota sanomalehdissä. Kaiken tämän tiesin ja tunsin siitä syystä oloni jokseenkin epämiellyttäväksi.

Asemaani ei tehnyt tualaksi ainoastaan pelko tulla lukituksi jäälaatikkoon, vaan sain pian tuntea paljon pahempaakin. Rata Sierra Nevada vuoriston harjanteelta kallistuu jyrkkänä Tyynen meren rantaa kohti. Truckeystä Sacramentoon laskee rata tällä 120 mailin matkalla noin seitsemäntuhatta jalkaa. Länteen menevät junat saavat siis melkein koko matkan jarruttaa niin paljon kuin voivat. Jos kova jarruttaminen tuntuu ilkeältä matkustajavaunusakin istuessa, niin se on vasta pientä aavistusta siitä, miltä tuntuu istua tyhjän tavaravaunun päässä sijaitsevassa jääkopissa. Se ei ole tasaista jarruttamista, vaan hermojaviiltävää kiljunaa sekä rytkytystä ja tärinää, joka puistaa sekä sisukset että aivot sekaisin. Yritin istua ja seisoa, mutta menoa ei tuntunut voivan millään kestää. Oli asetuttava käsien ja jalkojen varaan ikäänkuin nelinkontin

ja muodostettava siten jonkinlaiset vieterit ruumiin painon alle, etteivät kaikki sisälmykset menisi kokonaan velliksi.

Tämä oli tuskallisin yö koko matkalla, mutta yritin kestää. Viimein kävi tilanne kuitenkin niin sietämättömäksi, että päätin lähteä pois, vaikka täytyisi kävellä loppumatka Sacramentoon. Pukkasin auki jääkopin luukun, jota onneksi ei ollut päältä lukittu. Huomasin, että vaunu seisoi juuri asemahuoneen kohdalla ja aseman nimikilpi oli kohdallani. "Rocklin". Nimi tuntui tutulta. Olin ennenkin kuullut sen jossain. Ja pian muistin, että Rocklin on kivilouhimo lähellä Sacramentoa, Kaliforniassa, jossa asustaa paljon suomalaisia. Päähäni valahti ajatus jäädä pois koko junasta ja koettaa tavata maanmiehiä.

Nopeasti laskeuduin vaunun katolta. Juuri kun pääsin maahan, tuli eräs mies hiipien vaunujen varjossa ja kysyi: "Onko siellä mukavaa paikkaa?" Moisesta tärinästä ja röykytyksestä kiukkuisena vastasin, että paikka on erinomainen, mene vaan sinne. Mies kiipesi notkeasti vaunun katolle ja sukelsi jäälaatikkoon minun lähtiessäni kävelemään pois päin.

Vähän matkan päässä näkyi tuli erään läpi yötä avoinna olevan kapakan ikkunasta. Menin sisään ja tiedustelin tiskin takana istuvasta miehestä, asuiko paikkakunnalla suomalaisia ja missä päin. Mies vastasi heti, että suomalaisia kyllä oli, muttei tiennyt neuvoa tarkemmin, missä päin he asuivat. Oli turhaa yrittää pimeässä etsiä ketään, ja kun satuin löytämään erään tallin, jonka ovi oli auki ja ylisillä heiniä, kiipesin sinne ja kaivauduin heiniin nukkuamaan, välittämättä mitään maailman menosta ja aavistamattakaan, että matkani päättyisikin sillä kertaa.

ODOTTAMATON KOHTAUS

Aamu oli tullut ja aurinko paistoi täydeltä terältä, kun heräsin. Lähellä olevaa katua kuului kulkevan miehiä, jotka puhelivat keskenään. Kun kuunteli tarkemmin, eroitti kielenkin: he puhuivat suomea!

Laskeuduin nopeasti alas tallin ylisiltä ja menin puhuttelemaan miehiä. He neuvoivatkin heti missä suomalaisia asui. Aivan lähellä sattui olemaan Juho Mäntylän iso kivilouhimo ja asuntola, jonne ohjasin askeleni.

Miehet olivat juuri syöneet aamiaisensa ja menneet työmaalleen. Kun talon emäntä kuuli, mistä olin tulossa, ja sai tietää, etten ollut saanut vielä aamiaista, hän laittoi pyytämättä ruokaa pöytään ja käski matkamiehen aterialle. Peseydyttyäni ja syötyäni jäin taloon odottamaan isäntää palaavaksi päivälliselle tiedustellakseni häneltä, oliko työtä saatavissa.

Päivällisen aikana ja myöhemmin illan kuluessa sain havaita, että en ollutkaan niin tuntematon ja vieras kuin olin luullut. Toimintani suomalaisten keskuudessa ja varsinkin raittiusseuroissa oli tullut tunnetuksi sanomalehtien välityksellä. Ja kun olin itsekin kirjoitellut suomalaisiin sanomalehtiin, joita luettiin tälläkin seudulla, muistettiin nimeni niistä. Paikkakunnalla oli niinikään raittiusseura ja soittokunta, joihin kumpaiseenkin olisin ollut erittäin tervetullut. Ja vaikka isäntä ei voinutkaan tarjota työtä, hän kehoitti kuitenkin jäämään taloon odottamaan, kunnes sitä jostakin ilmaantuisi.

Melkein kaikki paikkakunnan suomalaiset omistivat kivilouhimoita. Ne olivat tuollaisia pieniä työmaita, joissa louhittiin ja hakattiin valmiiksi kaikenlaisia rakennustöissä tarvittavia kiviä. Ennen, parempina aikoina, kun rakennustoiminta kaupungeissa, varsinkin San Franciscossa oli vauhdissa, niistä tuotettiin kiviä suuriinkin rakennusyhtiöihin. Nyt kun rakentaminen oli kokonaan lamassa, louhittiin ja hakattiin pääasiallisesti vain katu-
jen reunus- ja nupukiviä. Mutta niidenkin tarve oli pieni ja hinta

halpa, joten ansiot louhimoilla olivat paljon alhaisemmat kuin kaivoksilla.

Vaikka olinkin tervetullut vieras jokaisessa suomalaisessa kodissa, niin kenelläkään ei kuitenkaan ollut antaa työtä. Pari viikkoa odotettuna seudulle ilmaantui muitakin suomalaisia työnhakijoita. Päätin erään toisen suomalaisen kanssa lähteä tiedustelemaan työtä lähellä sijaitsevalta Offirin kultakaivokselta. Olihan se kaivostyö minulle tutumpaa kuin kivenlouhinta ja palkkakin kaivoksilla parempi.

Olin aina ennenkin onnistunut saamaan kaivoksilta työtä, ja niin kävi nytkin. Työpaikan löydettyämme asetuimme asumaan espanjalaiseen perheeseen, joita paikkakunnalla olikin eniten. Työ oli tuttua eikä ankaraakaan, mutta kaivos oli pieni ja kehnosti järjestetty: "ruumat" märkiä ja ilmanvaihto huono. Kun työnjohtajien puolelta ei kuitenkaan liikoja hätyytetty, niin menihän työskentely mukiin.

Elämä alkoi taas vakiintua, ja rahaakin tuli, kun työtä tehtiin joka päivä. Mutta täällä oli vaara, jota en ollut muualla kokenut: malaria. Se oli Kaliforniassa vielä tuohon aikaan yleisenä vaivana. Kesällä ei neljään kuukauteen sada pisaraakaan, ja kun sitten syyspuolella aletaan kastella ympäristöllä olevia hedelmäviljelyksiä joltamalla vettä kastelukanaviin, tulevat sääsket ja malaria niiden mukana.

Mekin saimme malarian. Tautiin ei tavallisissa oloissa kuole, mutta vaikea siitä on päästä eroonkaan. Meillä ei ollut muuta neuvoa kuin lähteä takaisin Rockliniin hoitamaan malariaamme ja jos mahdollista tiedustelemaan sieltä työpaikkaa.

Talven tullen aika vilkastui, ja minulle tarjottiin työtä useastakin kivilouhimosta. Jäin kuitenkin Mäntylän louhimoon, missä oli eniten suomalaisia, joukossa seudun suomalaisten soittokunnan jäseniä. Kun soittokunnan johtaja oli matkustanut muuanne eikä ollut varaa palkata johtajaa toisaalta, pyysivät soittajat minua johtajakseen. Myös raittiusseuran puheenjohtaja minusta tuli, ja ennen pitkää asemani varmistui taloudellisestikin. Liityin nimittäin yhteen kolmen suomalaisen kivimiehen kanssa ja vuokrasin eräältä amerikkalaiselta suurehkon kivilouhimon. Näin Rocklinista, jonne olin joutunut aivan kuin sattumalta, näytti tulevan minulle lopultaikin pysyvä olinpaikka.

Tulevaisuuteni taivaalle ilmestyi pian toinenkin kiintotähti. Seuraavana kesänä saapui näet Rockliniin jostakin itävaltioista Hanna Työkkö niminen suomalainen tyttö. Seudun kaikki suomalaiset naiset olivat naimisissa, kun taas nuoria naimahaluisia miehiä oli useita kymmeniä. Utta ja harvinaista tulokasta riennettiin katsomaan suurin joukoin, ja nuoret miehet tunsivat vastustamatonta halua päästä tutustumaan Hannaan, joka vielä oli kaunis ja käytökseltään miellyttävä.

Pysyttelin kauan aikaa syrjässä enkä erityisemmin etsinyt vastatulleen tuttavuutta, vaikka tunsinkin mielenkiintoa neitosta kohtaan. Ikäänkuin sisäisestä pelosta myös Hanna karttoi kauan minua, vaikka kumpaisessakin arkuuteen sisältyi salaista kaipausta ja toivoa päästä toistensa seuraan.

Eräissä tanssiaisissa, joissa johdin pientä orkesteria, se sitten tapahtui. Pyysin Hannaa tanssimaan ja tämä suostui, vaikka oli luvannut tanssin jo toiselle. Sanattomina liitelimme hyväksi vahattulla lattialla, kumpaisenkin sydämen sykkiessä tavallista kiihkeämmin. Kun emme päässeet puheen alkuun, pyysin neitoa kohta toiseenkin tanssiin, jonka aikana puhekin alkoi jo luistaa, ja ennenkuin ilta oli päättynyt, sain häneltä luvan lähteä saattamaan kotiin.

Kalifornian kesäillan lauhassa hämärässä kuljimme käsi kädessä kylän laitapuolelle metsikön reunassa sijainneeseen taloon, jossa Hanna palveli. Vielä veräjälläkin seisoi kauan, enimmäin aikaa nauttien äänettöminä illan ihanuudesta ja etenkin kahden nuoren kohtauksen salaperäisestä kaihosta. Ja ennenkuin erottiin, pyysin saada viedä Hannaa ulos vielä toistekin. Kohtaukset ja kävelyretket jatkuivat, ja ennen pitkää ymmärsimme rakastavamme toisiamme ja tunsimme tarvetta yhdistää elämämme kohtalot, millaisiksi ne sitten muodostuisivatkin.

Jouluaattona 1897 Rocklinin suomalaiset kokoontuivat vanhaan totuttuun tapaansa viettämään juhlaa raittiusseuran taloon. Joulupuu oli tuotu sisälle, tosin ei kuusi, vaan pitkäneulainen Kalifornian mänty. Minä, joka edellisenä jouluaattona olin pitänyt puheen, en ollut tällä kertaa mukana, ja poissa oli myös siirtokunnan ainoa tyttöihminen, Hanna. Paikkakuntalaiset ja varsinkin akat olivat aprikoineet, että meidän yhtäkkinen ja samanaikainen matkamme San Franciscoon saattoi merkitä jotakin.

Juuri kun illan ohjelma oli parhaillaan menossa, ilmestymme saliin ja ilmoitimme, että olimme nyt mies ja vaimo. Olimme San Franciscossa ensin ostaneet kihlat ja hankkineet avioliittolupakirjan. Suomalaisen merimieslähetyksensä hoitaja pastori A. Renwall oli sitten vihkinyt meidät edellisen päivän iltapuolella. Tiedoituksen johdosta oli hämmästys yleinen. Kaikki kiiruhtivat onnittelemaan nuorta paria, toiset hiukan katkeralla mielellä, toiset vilpittömästi ja sydämellisesti. Pidin vielä puheenkin ja Hanna lausui kauan sitten huolellisesti harjoittamansa runon. Ilta kului rattostasti ja varsinkin me nautimme onnestamme.

TAKAISIN KAIVOKSILLE

Siitä huolimatta, että minulla oli työpaikka ja osuuteni kivilouhimossa, missä olin harjaantunut nostokoneen käyttäjäksi, nuoret olivat päättäneet lähteä koettamaan onneaan muualla. Kivilou-

himot kävivät jatkuvasti huonosti rakennustoiminnan ollessa edelleenkin lamassa, ja kireän kilpailun vallitessa hinnat olivat pudonneet niin alhaisiksi, että ansiot jäivät kovin pieniksi. Olin saanut tietoja vanhoilta ystäviltä Leadvillestä Coloradon valtiosta, että lakko kaivoksilla oli päättynyt ja työt jälleen täydessä käynnissä. Nimenomaan kaivoksen entisiä kokeneita miehiä kaivattiin töihin. Niinpä teimme ratkaisevan päätöksen lähteä sinne, missä maksetaan parempaa palkkaa ja matkustimme jo ennen vuoden loppua Leadvillen kaivoskaupunkiin.

Täältä sainkin työpaikan heti. Nuoren vaimoni kanssa olin tietenkin erittäin tervetullut myös suomalaissiirtokunnan uudelleen heränneisiin henkisiin rientoihin, raittiusseuraan ja soittokuntaan. Näin elämä alkoi luistaa ja tulevaisuus kuvastui jälleen entistä valoisampana.

Mutta vähältä piti, ettei tämä vaihe jäänyt viimeisekseni ja elämäni päättynyt Leadvilleen. Työni oli eräässä kaivoksessa, jossa louhittiin koereikää, jolla etsitään uusia malmisuonia. Koekäytävä, ”trifti”, oli kolmannella tasanteella. Työ oli urakkatyötä, ja kun olin saanut kumppanikseni riuskan ja tottuneen kaivosmiehen, ansaitsimme hyvin. Eräänä päivänä tapahtui kuitenkin onnettomuus, joka oli viedä kumpaisenkin hengen.

Käytävä oli jo noin kuusisataa jalkaa pitkä. Noin viidenkymmenen jalan päässä kaivoskuilusta käytävä teki äkillisen mutkan. Käytävän peräseinään porattavin rei’in räjäytettiin kallio hajalla dynamiitilla. Sitä säilytettiin puulaatikossa kaivoskuilun lähellä. Dynamiitti jäätyy paljon pikemmin kuin vesi tai muu aine, eikä sitä jäätyneenä voi käyttää vaan se on ennen lataamista sulatettava. Olin juuri laittanut noin 50 puikkoa dynamiittia sulamaan kaksipohjaiseen laatikkoon, jonka toisen pohjan alle olin asettanut palamaan pari kynttilänpätkää ja laatikon ympärille takkini suojaksi lämpöä varjelemaan.

Takki oli jollakin tavoin kiskaissut tulen, syttynyt ja sytyttänyt dynamiitin palamaan. Jos dynamiitti olisi räjähtänyt, olisi siinä ollut riittävästi räjähdysainetta hajottamaan ja tukkeamaan koko kaivosaukon ja käytävän suun sekä surmaamaan ilmanpaineella käytävän päässä työskennelleet miehet. Mutta jollei dynamiitti saa syttyessään tärähdystä, se ei räjähdä, vaan palaa rätisten niinkuin raketti. Siitä kehittyvä savu on kuitenkin niin myrkyllistä, että se tappaa ihmisen.

Viimeistellessämme reikiä panostamista varten käytävän suulta alkoi kuulua hirmuista jyminää niinkuin suuresta tulipalosta. Aavistin heti, mistä oli kysymys, ja lähdin juoksemaan käytävän suulle päin. Mutta en päässyt käytävän mutkaankaan asti, kun vastaanani jo vyöryi paksu, myrkyllinen savupilvi, joka salpasi hengityksen. Savu leijaili kuitenkin vasta käytävän yläosassa, kun pohjaa vasten oli vielä parin jalan vahvuinen puhdas ilmakerros.

Kyyristyin maahan ja konttasin eteenpäin päästäkseni mahdollisimman lähelle aukon suuta. Tultuani käytävän mutkaan näin, että käytävän koko suu ja kaivosaukko oli yhtenä tulimerenä. Dynamiitti paloi täydellä roihulla ja myrkyllinen savu tunkeutui käytävän perää kohti uhaten muutamissa minuuteissa täyttää koko käytävän. Ainoa mahdollinen pakotie oli tulen ja myrkyllisen savun peittäminen.

Palasin käytävän perällä odottaneen toverini luo ja kerroin näkemäni. Kaikki pelastuksen toivo näytti menneen. Muistimme, miten pari kuukautta aiemmin läheisessä Belgia-nimisessä kaivoksessa kuusi miestä oli menettänyt henkensä juuri samalla tavalla.

Keksin kuitenkin toivonpilkahduksen. Kun savu nousee kaivoksen ilmarei’istä maan pinnalle, huomataan siellä tulen päässeen irti ja lähetetään pelastusjoukkue sammuttamaan paloa. Oli vain kyettävä pysymään hengissä siihen asti estämällä savun työntyminen käytävän pohjukkaan. Ja siihenkin oli keino. ”Näetkös, tuossa katossa on ilmanvaihtoputki. Se vetää ilmaa täältä käytävästä. Kun katkaisemme sen poikki, niin ilmankierto lakkaa eikä savu enää imeydy tänne perälle, ei ainakaan niin nopeasti, ettei jäisi aikaa odottaa ja miettiä muita keinoja. Ja dynamiitin palettua loppuun savu alkaa haihtua itsestäänkin.”

Toverini, joka oli vahva kuin karhu, tarttui ilmanvaihtolaitteihin, ja helisten tulivat putket alas katosta. Ja aivan oikein: savun työntyminen käytävän pohjukkaan muuttui paljon hitaammaksi. Peräännyimme hiljalleen sen edestä käytävän perää kohti. Kun nostoaukolta ei enää kuulunut palavan dynamiitin jyminää, niin arvasimme, että pahin vaara oli ohi. Aivan odotusten mukaisesti savukin alkoi vähitellen haihtua. Tuli nostoaukolla oli ilmeisesti jäänyt kytämään enää ainoastaan puolimäärässä kaivospölkkykasassa. Kaikesta huolimatta ilma käytävän pohjukassa alkoi käydä niin myrkylliseksi, ettei sitä voinut kauemmin hengittää, ja pelastuksentuoajat viipyivät. Tein päätökseni.

”Nyt on lähdeettävä! Osaamme täältä nostoaukolle vaikka ummessa silmin ja kerkiämme myös, jos juostaan lujaa. Aukon oikeassa seinässä on tikapuut. Niitä myöten kipaisemme ylemmälle tasanteelle, jossa ilma on puhdasta.”

Sidoimme lakkimme lujasti suun eteen ja lähdimme juoksemaan minkä jaloista pääsimme kaivosaukkoa kohti. Jos joku milloinkaan on juossut henkensä pelastamiseksi, niin me sen teimme. Käytävä oli meille tuttu, ja muutamassa sekunnissa olimme kaivosaukolla. Kuumuus oli siellä yhäkin hirvittävä, sillä propsiläjä paloi edelleen, vaikka dynamiitti olikin jo sammunut. Ja kuten olimme laskeneetkin, löysimme helposti ylös johtavat tikapuut ja henkeä vetämättä kiipesimme nopeasti sata jalkaa ylös seuraavalle tasanteelle, missä ei ollut enää mitään vaaraa.

Läähättäen ja hermot vielä jännittyneinä haimme pimeässä istu-

mapaikan, mihin pysähtyä henkaisuun raitista ilmaa. Siinä hetken istuttuamme ja ihmetelyämme pelastumistamme, ylhäältä alkoi kuulua kolinaa, kun nostokuilua myöten laskettiin alas hissi-koria pelastusmiehineen. Maan päällä oli huomattu savu, mikä sankkana pilvenä nousi kaivoskuilusta, ja käsitetty heti, mitä oli tapahtunut. Mutta savu nostokuilussakin oli niin sakea ja myrkyllinen, ettei pelastusjoukkue voinut laskeutua alas, ennenkuin se alkoi haihtua. Korin mennessä tasanteen kohdalla kuulimme miesten keskustelevan alhaalla olevien kohtalosta. Joku sanoi: "Kyllä ne pojan p-leet ovat kuolleet, ei tätä savua kestä yksikään ihminen minuuttia kauempaa". Huusin pimeästä käytävästä: "Ei me p-leet ollakaan kuolleita, täällä ollaan!" Pelastusjoukkue pysähtyi heti hissien silleen. Miehet ja työnjohtaja tulivat nyt puhuttelemaan meitä. Työnjohtaja ei voinut muuta kuin ihmetellä poikien kekseliäisyyttä ja tuumi lopuksi: "Kyllä vanha, parkittu kaivosmies tulee ulos vaikka palavasta helvetistä ja pelastaa nahkansa, missä tottumaton sen menettää".

Pelastusjoukkue meni alas ja sammutti tulen propsikasasta. Ilmanvaihto saatiin myös pian kuntoon ja käytävä puhdistettiin myrkyllisestä kaasusta. Kun aikaa oli vielä jäljellä, jatkoimme kaikessa rauhassa työtämme, panostimme ja räjäytimme poraamamme reiät ja menimme kotiin illalla säännölliseen aikaan. Jo kotiovelle jouduin kuitenkin antamaan tarkan selon siitä, missä ja miten olin takkini kadottanut.

VUOKRAAN KAIVOKSEN

Leadville on monessa mielessä erilaisempi kuin Amerikan muut kaivoskaupungit. Metallisuonien epävarmuudesta johtui, ettei alueella ollut suuria kaivoksia monine satoine, jopa tuhansinekin työläisineen niinkuin muualla, vaan ainoastaan pikku yrityksiä, joissa oli työvoimaa vain muutama kymmen, korkeintaan pari sataa miestä. Mutta kaivosten lukumäärää tuskin kukaan tiesi tarkalleen, niin runsaasti niitä oli. Kaivosten tuottavuuden epävarmuudesta aiheutui sekin, että paljon kaivoksia hylättiin kokonaan ja jätettiin kylmille, kun taas uusia avattiin. Monet näistä kylmille jääneistä kaivoksista olivat aikanaan olleet rikkaitakin, mutta ehtyneet sitten yhtäkkiä edeltäpäin aavistamatta.

Tällaisia hylkykaivoksia vanhat ja kokeneet kaivostyöläiset vuokrasivat omaan käyttöön. Monet heistä olivat aikoinaan olleet niissä työssä ja tiesivät yhtä ja toista niiden ominaisuuksista, mitä metalleja niissä oli ja mitä mahdollisuuksia oli löytää uusia suonia. Jotkut kaivosyhtiöillä työskennelleet olivat salanneetkin löytöjään siinä toivossa, että kun kaivos tulisi kannattamattomaksi ja hylättäi-

siin, he saisivat tilaisuuden vuokrata sen itselleen ja siten kahmaista ehkä suurenkin omaisuuden. Moni olikin juuri tällä tavoin päässyt varallisuuden alkuun, jopa kohonnut miljonäärienkin joukkoon, jos kohta yhtä paljon, ehkä enemmistökin oli sellaisia tapauksia, että yrittäjät olivat menettäneet pienet säästönsä, joskus huomattavatkin omaisuutensa viimeistä penniä myöten.

Hylkykaivoksia vuokrattiin tavallisesti siten, että vuokranottaja, "lessee", hankki ja ylläpiti koneet ja työvälineet sekä suoritti kaikki muutkin kustannukset, huolimatta siitä, saatiinko kaivoksesta mitään. Mutta jos metallia löytyi, kaivoksen omistaja kantoi kokonaisuudesta vuokraa sovittun prosentin, mikä tavallisesti oli kaksikymmentä, mutta rikkaimmiksi luokitelluista kaivoksista aina viisikymmentäkin prosenttia. Kaivoksesta nostettu malmi, "oori", vietiin kaupungin laidassa oleviin sulattimoihin, joissa siitä otettiin yleisanalyysi, mitä metallia ja kuinka paljon se sisälsi, ja maksettiin sen mukaan. Maksu sulattimosta meni kaivoksen omistajalle, joka otti siitä ensin oman osuutensa ja tilitti loput kaivoksen vuokraajille. Jos kaivos ei antanut mitään, ei siitä myöskään tarvinnut maksaa vuokraa, mutta kaikessa tapauksessa vuokraaja sai tehdä työnsä ilmaiseksi ja maksaa kulut, kun kaivoksen omistaja ei ollut niihin millään tavoin myötävelvollinen. Tuottamattoman kaivoksen sai luovuttaa omistajalleen ilman irtisanomista.

Tällainen kaivoksen "vuokraviljely", jos kutsuisi sitä sillä nimellä, oli epävarmaa hommaa. Se oli uhkapeliä, vaikkakin rehellisempää kuin tavallisissa pelipöydissä. Mutta uhkapeliähän oli koko kaivosteollisuus, varsinkin sellaisilla kaivoksilla kuin Leadville. Ja tässä jännityksessä kaivostyöläisetkin tunsivat olevansa jonkinlaisia osanottajia, jotka uskaltavat panokseksi ei ainoastaan toimeentulonsa vaan monesti henkensäkin. Siitä syystä myöskin tällainen uhkapeli, kokonaisten hylättyjen kaivosten taikka niiden osien vuokraaminen, oli hyvin yleistä.

Minuunkin tarttui tämä pelikuume. Olin aikaisemmin ollut työssä eräässä kaivoksessa, jonka vieressä oli tällainen hylätty kaivos. Olin perillä maanlaadusta ja tiesin, että eräs vielä louhimaton metallisuoni ulottui sen alueelle. Jos kaikki onnistuisi, laskelmoin, että kaivos voisi vuokrattuna hyvinkin korvata työn tulokset, vieläpä kohottaa pieneen varallisuuteenkin.

Kuusi miestä, minä niiden mukana, vuokrasimme yhtiössä tämän kaivoksen, Duncan n:o 3, tavallisilla ehdoilla. (Kaivoksella ei ollut mitään laitteita, ei nosto- eikä muitakaan koneita. Mutta kaikkia oli saatavissa huokealla hinnalla tai vuokralla vanhoilta hylätyiltä kaivoksilta.

Tottuneet työmiehet laittoivat kaivoksen pian kuntoon ja onnensyntä alkoi. Kun olin kouliintunut kivilouhimoilla nostokoneen käyttäjäksi, sain koneenkäyttäjän toimen toisten painuessa kaivokseen "mainareiksi".

Ja aivan oikein, laskelmani eivät olleetkaan pettäneet: metallisuoni löydettiin hyvin pian. Se ei kylläkään ollut erityisen rikas, sillä se sisälsi etupäässä vain rautaa ja mangaania, mutta hopeaakin niin paljon, että louhiminen kannatti hyvin.

Olin Amerikassa oloni aikana ja maata kiertäessäni kohdannut monta pettymystä sekä myös valoisia toiveita. Mutta tällä kertaa tulevaisuus näytti kaikkein lupaavimmalta. Työ kaivoksella jatkui ja metallisuonta näytti riittävän. Tosin siitä ei vielä suuria rikkauksia heltinyt, mutta jokaisen kuukauden ansiot kohosivat kaivoksissa maksettua palkkaa korkeammalle.

Talvi 1897 oli Leadvillen vuoristokaupungissa harvinaisen ankara ja luminen. Jo ennen joulua alkoivat lumipyryt ja jatkuivat kuukausimääriä. Kerrankin kaupunki oli lumisaarroksissa viikon päivät, kun yhtenä ainoana yönä tuli lunta viisi jalkaa. Ja ylempänä vuoristossa, missä suomalaiset asuivat, olivat lumimyrskyt vieläkin raivoisampia.

Parhailleen tällaiseksi myrsky-yöksi sattui sitten nuoren parin kodissa odotettu onnellinen tapahtuma. Lääkärin paikalle saanti tuntui ensin mahdottomalta, sillä kaikki lääkärit, joita kutsuttiin puhelimitse, kieltäytyivät lähtemästä. Viimein eräs nuori ja reipas saksalainen lääkäri suostui yrittämään paikalle. Osan matkasta hän pääsi hevosella ja lopun lumikengin. Synnytys osoittautui tavallista vaikeammaksi, ja oli kutsuttava vielä toinenkin lääkäri. Sellainen löydettiinkin, ja ennen aamunkoittoa oli perheeseen syntynyt kaksoiset, poika ja tyttö.

”Enkösin minä sitä sanonut”, kuiskasi Hanna korvaani, kun oli vähän tointunut, ”että kaksi niitä tulee. Sinä tahdoit poikaa ja minä tyttöä ja kumpaisenkin toivomukset tulivat täytetyiksi.”

Seuraavana aamuna taivas selkeni ja kolme kuukautta kestäneet lumipyryt lakkasivat. Aurinko paistoi taas kirkkaana, niin häikäisevänä kuin se kevättalvella voi loistaa korkeissa vuoristoissa, joissa ilmakerokset ovat niin ohuet, että talvella puhtaan lumen aikaan ei hangilla voi liikkua avoimin silmin, vaan on käytettävä värillisiä silmälasia. Ilmojen lämmitessä hanget alkoivat nopeasti sulaa ja kevät saapui kauneimpanaan. Onnelliset nuoret tunsivat nauttivansa siitä täysin rinnoin.

Kaivoksella uurastettiin tuloksellisesti. Työt voitiin järjestää niin, että laskettuani aamuisin miehet kaivokseen pääsin pistäytymään pariiksi tunniksi kotiin auttamaan vaimoa lasten hoitamisessa. Puolisen aikaan palasin kaivokselle nostamaan miehet ruokailutauolle ja iltapäivän käytin irroitettun malmin nostamiseen kaivoksesta.

Kotonakin kehittyi eräänlainen työnjako. Minä otin hoitaakseni pojan, jolle annettiin isänsä nimi, ja vaimo hoivasi tytön, joka peri nimen äidiltään. Ennen kesän loppua tyttö kuitenkin kuoli, ja vanhempien rakkaus kohdistui nyt poikaan kaksinkertaisena. Pieno-

kainen muodostui heille voimakkaaksi yhdyssiteeksi — olihan heidän elämällään nyt tarkoitus, jonka hyväksi kannatti ponnistella. Ensi kerran eläissään he kumpikin tunsivat voivansa nauttia elämästä, huolen jokapäiväisestä leivästä ja tulevaisuudesta pääsemättä sitä synkentämään.

YHDYSVALTAIN KANSALAIKSI

Vuoden 1898 marraskuussa toimitettiin Leadvillessakin vaalit, jotka olivat Coloradon valtiolle erityisen tärkeitä. Äänestyksessä valittiin valtion kuvernööri, liittovaltain senaattori sekä edustajat kongressiin.

Colorado on Yhdysvaltain tyypillisimpiä kaivosvaltioita. Sen taloudelliseen elämään vaikutti kaikkein eniten hopean hinta. Kun hopean kurssi oli korkealla, kaivokset kävivät hyvin ja varallisuus lisääntyi, kun taas sen laskua seurasi yleinen lamaannus koko valtiossa. Kaksi vuotta aikaisemmin tapahtuneissa presidentinvaaleissa demokraattisen puolueen presidenttiehdokas William Jennings Bryan pyrki virkaan ns. kaksoismetalliohjelmalla, jonka mukaan kumpikin jalometalli, kulta ja hopea, olisivat tulleet olemaan rahan laillisia arvoperusteita suhteessa 16: 1, s.o. kuusitoista unssia hopeaa olisi vastannut yhtä unssia kultaa. Tuo ohjelma olisi kohottanut yhdellä iskulla Coloradon ja toisetkin kaivosvaltiot loistavaan asemaan.

Vuoden 1896 presidentinvaaleissa oli demokraattisen puolueen ohjelma kuitenkin kärsinyt tappion, mutta se ei ollut lopettanut taistelua asiasta. Sitä piti yllä erityisesti Coloradon valtio, ja näissä välivaaleissa tahdottiin laskea perustus taas kaksi vuotta myöhemmin toimitettaville presidentinvaaleille.

Leadvillessa, jonka toimeentulo oli kokonaan hopean hinnan varassa, varustauduttiin vaaleihin kuumeisella kiireellä. Kaikki mahdolliset äänet oli koottava hopeaohjelman taa, koska se merkitsi kaivostyöläisille työtä ja parempaa palkkaa. Vaikka olin ollut maassa jo kahdeksan vuotta, en ollut vielä kansalaistunut eikä minulla olisi ollut siihen ennen tilaisuuttakaan, niin liikkuvalla pohjalla kuin elämäni oli tähän saakka ollut. Mutta nyt vakiinnuttuani ja tultuani tavallaan kaivoksen omistajaksi, tulevaisuuteni oli sitäkin kiinteämmin kytkeytynyt kaivoksiin ja hopean hintaan ja muihin siitä johtuneihin seikkoihin. Myös Kaivostyöläisten Liitto kehoitti kaikkia jäseniään hakemaan kansalaisoikeudet ja ottamaan osaa vaaleihin. Ja niinpä muutamia viikkoja ennen vaaleja menin muiden mukana kaupungintalolle ja sain heti kansalaispaperit ja

niiden mukana kaikki Yhdysvaltain kansalaisen oikeudet ja registreerasin itseni äänestäjäksi.

Kansalaiseksi pääseminen kävi tuohon aikaan mutkattomasti varsinkin tällaisissa tapauksissa, jolloin oli kysymys äänen hankkimisesta hopeaohjelman puolelle. Tavallisissa oloissa ja lain mukaan oli kansalaiseksi pyrkijän haettava ensin ns. ensimmäiset paperit, joissa ilmoitti haluavansa tulla Yhdysvaltain kansalaiseksi, ja vasta aikaisintaan kaksi vuotta sen jälkeen ja oleskeltuaan maassa vähintään viisi vuotta ja vähintään vuoden asianomaisessa valtiossa, voi tehdä lopullisen anomuksen kansalaisoikeuksien saamiseksi. Nyt riitti, kun hakija meni kahden todistajan kanssa kaupungintalolle ja todistajat, joiden tuli olla maan kansalaisia, vanhoivat tuomarille, että he olivat tunteneet hakijan viisi vuotta ja että hän oli sen ajan ollut maassa, ja heti annettiin täydet kansalaisoikeudet.

Samalla kuin mies sai kansalaisoikeudet, siirtyi vaimokin automaattisesti maan kansalaiseksi. Tällä seikalla oli Coloradossa sitäkin suurempi merkitys, kun siellä jo tuolloin naisilla oli kaikissa vaaleissa yhtäläinen äänioikeus kuin miehillä.

Äänestyksen perusteella Coloradon valtio valitsikin "hopea"-kuvernöörin sekä lähetti "hopea"-miehet senaattiin ja kongressin alahuoneeseen. Vaalit eivät sittenkään saaneet aikaan muutosta koko maassa, vaan hopean hinta jäi ennalleen ja kaivosvaltioiden ja kaivostyöläisten asema edelleenkin riippuvaksi siitä keinottelusta, jota hopealla käytiin.

KAIVOKSIEN OMISTAJA

Duncanin kaivokset, joista olimme saaneet vuokralle n:o 3:n, sekä vieressä olevat Matchlessin kaivokset omisti Coloradon valtion kuuluisa vallasnainen Mrs. Tabor. Hän oli Coloradon valtion aieman kuvernöörin ja Liittovaltain senaattorin Taborin leski. Taborin ja varsinkin Mrs. Taborin maine oli tunnettu ei ainoastaan Coloradossa, vaan maan pääkaupungissa Washingtonissakin. Hän oli aikansa älykkäimpiä ja kauneimpia naisia, joka näillä ominaisuuksillaan hallitsi ympäristöään. Hänen miehensä oli kaivoskeinottelulla ja varsinkin hopeakaupoilla koonnut itselleen suuren omaisuuden. Hän oli hopeakannan tarmokkaimpia esitaistelijoita ja oli sen harjalla kohonnut valtion kuvernööriksi, jopa tullut valituksi Liittovaltain senaattiinkin, jossa hän ajoi ponnekkaasti ohjelmaansa.

Senaattori Taborin maine poliitikkona olisi kuitenkin jäänyt huomattavasti vähäisemmäksi, ellei hänen loistava ja lahjakas puolisonsa Mrs. Tabor olisi ollut miehensä rinnalla. Hän oli Denverin

ja Washingtonin seurapiirien tunnustettu johtaja, joka tunsu ei ainoastaan ylhäisön salonkien tapahtumat vaan myös kaikki poliitiikan salaiset langat, joita hän ohjasi miehensä hyväksi ja samalla oman loistonsa ja perheensä varallisuuden kartuttamiseksi.

Mutta sitten seurasivat epäonnistumiset toisensa jälkeen, ensin tappiot politiikassa ja sen jälkeen myös taloudelliset menetykset. Demokraattisen presidentin Grover Clevelandin toisen hallituskauden aikana tapahtunut Yhdysvaltain historiassa ennennäkemätön taloudellinen lamaannus pudotti pitkiksi ajoiksi pohjan demokraattiselta puolueelta ja siihen lukeutuvilta poliitikoilta. V. 1896 valittiin presidentiksi McKinley, mikä murskasi lopullisesti "hopea"-miesten mahdollisuudet. Taborin omaisuus hupeni ja sen mukana mainekin. Senaattori kuoli ja rouva jäi yksin miltei tyhjin käsin. Hänellä oli vielä Duncanin ja Matchlessin kaivokset, mutta kun hopean hinta oli romahtanut, ei kaikkia niitäkään kannattanut enää käyttää, mistä syystä hän ryhtyi vuokraamaan niitä toisille. Tässä vaiheessa minäkin pääsin kaivoksen vuokraajaksi. Matchless kannatti kuitenkin vielä joten kuten, ja siitä hän piti edelleenkin kiinni. Hän uskoi vuorenvaramasti, että Matchless ("Verraton") sittenkin oli nimensä arvoinen ja sisälsi satumaisia rikkauksia, jotka hän kerran vielä nostaa päivänvaloon ja kohoaa entiseen rikkauteen ja maineeseen.

Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan vähitellen tuon ennen niin häikäisevän hienostonaisen tähti kokonaan sammui. Sanomalehdet, jotka aiemmin julkaisivat hänen kuviaan etusivuillaan, eivät muistaneet häntä enää olevan olemassakaan.

Vähän enemmän kuin neljännesvuosisata sen jälkeen kuin olin ollut Mrs. Taborin kaivoksen vuokraajana, sain sattumalta käsiini New York Times lehden numeron, jossa kerrottiin hänen traagillisesta kuolemastaan. Mrs. Tabor ei ollut kadottanut uskoaan kaivoksensa aarteisiin eikä myöskään ponnekkuuttaan puolustaa omaisuuttaan. Hän oli viimein menettänyt kaiken omaisuutensa, ja velkojat olivat ottaneet hänen kaivosomistuksensa omiin nimiinsä. Mutta Mrs. Tabor ei ollut vielä silloinkaan luopunut Matchlessistaan, vaan oli omin käsin rakentanut kaivoksen päälle itselleen hökkelin, johon asettui asumaan varustaen itsensä kiväärillä ja ammuksilla ja uhaten ampua jokaisen, joka tulee erottamaan häntä hänen omaisuudestaan.

Kaikki tunsivat Mrs. Taborin ja tiesivät, ettei hän niikseen tullen olisi siekaillut panna uhkaustaan täytäntöön. Mutta kun kaivos ei mitenkään ollut niin tuottava, että sen takia olisi kannattanut käyttää väkivaltaa, hän sai jäädä asumaan rakentamaansa hökkeliin. Eräänä talvena, kun kukaan ei pitkiin aikoihin ollut nähnyt Mrs. Taboria liikkeellä, viranomaiset menivät katsomaan ja löysivät hänet kuolleen hökkelistään, jossa ei ollut enää ruoan murua, eipä edes puunkalikkaa uuniin pantavaksi.

MATTI ÖRLINGIN SUOMEN-MATKA

Matti Örling oli Leadvillen ensimmäinen suomalainen asukas. Hän oli tullut seudulle kaivosteollisuuden ollessa parhaassa nousussaan. Uusia löytöjä tehtiin melkein joka päivä, ja prospektorit kaivoivat vuorien rinteitä. Se oli Amerikan "frontieri"-aikaa, jolloin jokainen "tappeli omasta puolestaan ja piru sai periä muut".

Matti oli jo nuorena poikana lähtenyt Kuorevedeltä maailmalle, ja kuljettuaan aikansa merillä jäänyt sitten tilaisuuden tullen Amerikkaan maihin. Saatuaan kuulla Kalliovuorilla tehdyistä kulturalöydöistä hänkin otti suunnan sinne. Matille olikin onni myötäinen ja hän löysi rikkaan kultasuonen läheltä vasta syntynyttä Leadvillen kaupunkia. Hänelle tarjottiin valtauksestaan ja kaivoksestaan kaksisataatuhatta dollaria, mutta hän ei myynyt. Matin kaivos osoittautuikin tuottoisaksi. Hänellä oli jo useita kymmeniä miehiä työssä ja huomattava pankkitili, ja hän ajeli komeimmilla hevosilla, mitä kaupungissa oli.

~~Mutta Matilla~~ oli eräs heikkous tai oikeammin kaksikin: hän otti väliin liian ryydyn ja unohtui usein korttipöytänsä. Oikeiden rehellisten kaivostyöläisten ja kulanetsijöiden kintereillä kulkevat aina kapakoitsijat ja uhkapelurit, jotka korjaavat monen kaivostyöläisen työllä ja vaivalla, jos kohta väliin yhtäkkiä saadut ansiot. Mattikin ekysi uhkapelurien kerittäväksi, jotka pian puijasivat kaikki hänen rahansa. Eräänä iltana, kun Matti oli tavallista hienommassa hiprakassa, huijarit yllyttivät häntä lyömään panokseksi koko kaivoksensa. Suomalainen on uhkapelurinakin yltiöpäinen, kun häntä sopivalla tavalla kiihotetaan. Ja niin Matti menetti yhtenä yönä koko omaisuutensa, ja heräsi seuraavana aamuna yhtä tyhjänä kuin oli kaivoksille tullutkin.

Kaivostyöläinen ja varsinkin kulanetsijä ei kuitenkaan saa vähästä masentua, on vain aina yritettävä uudestaan. Niin teki Mattikin. Hän lähti jälleen vuoristoon etsimään uusia rikkauksia. Ja kokeneena prospektorina hänellä oli taaskin onnea.

Hän teki uusia valtauksia ja kokosi omaisuuksia, jotka vuorolleen menivät taas entistä tietään. Eikä Matti ollut ainoita onnenpyörän heittelemiä, vaan samanlaisia olivat lähes kaikki kulanetsijät. Vanhojen prospektorien kesken vallitsee kuitenkin sellainen luja veljestunne, että jos yksi sortuu, on toisten autettava. Ja niin autettiin Mattiakin aina uudelleen jaloilleen ja Matti taas auttoi toisia, milloin hänellä oli siihen tilaisuus.

Kerran Matin hyvä ystävä John Sullivan niminen irlantilainen prospektori oli joutunut niin ahtaalle, että hänellä ei ollut rahaa ruokaan, eipä edes dynamiittiinkaan jatkaakseen työtään. Hänellä oli lupaavalta näyttävä valtaus, mutta se oli varojen puutteessa mennä käsistä. Matti sattui taas sillä kertaa olemaan varoissaan ja antoi rahansa Sullivanin käytettäväksi ja niillä rahoilla Sullivan

löysi koko paikkakunnan yhden kaikkein rikkaimman kultasuonen, joka myöhemmin tuotti omistajalleen miljoonia.

Tämä löytö antoi Matinkin elämälle taas uuden pohjan. Sullivan tahtoi Matin töihin kaivoksilleen ja maksoi hänelle korkeamman palkan kuin kenellekään muulle. Siinä sivussa hän varasi Matille muitakin tilaisuuksia kartuttaa kukkaroaan.

Sullivanin eli tavallisimmalta nimeltään "Little John'in" ("Pikku-Jussin") kaivokset — Sullivan kun oli silmiinpistävän pienikokoinen mies — olivat kuuluisia siitä, että niistä nostettiin puhdasta kultaakin, joka yleensä on harvinaista rikkaissakin kaivannoissa. Työläisiä ei mitenkään valvottu eikä tarkastettu, joten jokaisella, joka sattui löytämään puhdasta kultaa, oli tilaisuus viedä sitä kotiinsa. Sullivan tiesi samoin kuin kaikki muutkin, että tuollainen kullan kähveltäminen oli hyvin tavallista, eikä sitä oikeastaan varkautena pidettykään. Sullivan halusi kuitenkin antaa Matille etusijan auttaa itseään ja sijoitti siitä syystä hänet työhön aina sellaisiin paikkoihin, missä kullannokareita saattoi olla löydettävissä. Hän ei tosin suoraan sanonut, että ota ja pidä, mutta sanomattakin sen piti olla selvää.

Matti ei kuitenkaan varastanut, vaan tyytyi siihen palkkaan, jonka Sullivan hänelle maksoi. Eikä ylimääräisen kullan kokoaminen olisi Mattia paljoakaan hyödyttänyt, sillä kaikki olisi kuitenkin mennyt samaa tietä kuin palkkakin, viskiin ja pokeriin.

Mutta sitten Matin elämässä tapahtui käänne. Hän alkoi itsekin käsittää, että vanhuus lähenei, ja jollei pitänyt varaansa, voi vanhoilla päivillään jäädä vaivashoidon varaan. Sain Matin liittymään raittiusseuraan. Ja hän oli mies, joka piti raittiuslupauksensa, niinkuin hän piti jokaisen kerran antamansa sanan.

Rahaa rupesi karttumaan nopeasti, alkoipa Matin rasiaan kerääntyä kullannurusia, väliin hyväkokoisiakin. Matin oltua raittiusseurassa vähän toista vuotta hänelle tuli halu lähteä Suomeen. Hän alkoi puhua yhä useammin Suomesta ja lapsuutensa muistoista. Tosin hän ei ollut ollut kenenkään kanssa kirjeenvaihdossa vuosikymmeniin, mutta sittenkin kotimaa ja lapsuudenystävät alkoivat yhä useammin palautua mieleen.

Hän oli koko talven tehnyt ahkerasti työtä pyhät ja arjet. Kevään tullen hän puhumatta asiasta kenellekään osti lipun ja lähti matkalle Suomeen. Tosin Matin äkillistä lähtöä vähän ihmeteltiin, mutta kaikki pitivät hänen päätöstään oikeana ja hänelle toivottiin onnellista matkaa ja rauhallisia vanhuudenpäiviä synnyinseudullaan.

Mutta jos jo lähtöä ihmeteltiin, niin vieläkin enemmän kummasteltiin, kun Matti jo ennen joulua ilmestyi takaisin Leadvilleen. Matti oli entisekseen vähäpuheinen, mutta kohta kohdalta saatiin kuitenkin selville asioiden kulku. Hän oli tavannut veljensä, joka perittyään heidän entisen kotitalonsa eli siinä verraten hyvissä

otteissa. Hänen veljellään oli tytär, joka oli rakastunut naapurin renkipoikaan, vai oliko se nyt torppari, ja nuoret aikoivat mennä naimisiin. Mutta Matin veli ja hänen vaimonsa panivat jyrkästi naimakauppaa vastaan — eihän talon tytärtä sopinut rengille tai torpanpojalle antaa. Matti, joka itse ei ollut milloinkaan ollut naimisissa, mutta Amerikassa oli elänyt toisenlaisissa oloissa, joissa moisia säätyrajoituksia ei tunnettu, ehätti veljentyttärelleen avuksi. Kun hän sai tietää, että nuoret todella rakastivat toisiaan ja että esteenä näille oli vain talon puuttuminen, hän osti paikkakunnalta yhden arvokkaimman talon ja lahjoitti sen naimisiin aikoville. Talo oli ollut kuitenkin niin kallis, etteivät Matin rahat riittäneet sen koko maksuun, ja niin Matin oli lähdettävä takaisin Amerikkaan hankkimaan talonhintaa.

John Sullivan oli sattunut näkemään Matin vielä samana päivänä hänen palattuaan ja kutsui hänet heti työhön. Hän oli samalla vihjaissut, että kaivoksesta oli juuri löydetty erittäin rikas kulta-suoni, jolle Matti oli itse oikeutettu.

Matti menikin työhön heti seuraavana aamuna. Löytö olikin todellinen aarreaitta. Sille ei ollut pääsyä kenelläkään muulla kuin Matilla, ei edes kaivoksen johtajalla; sen käytävän suulle, joka johti tuolle ihmesuonelle, tehtiin ovi ja siihen lukko, jonka avaimen Matti sai taskuunsa.

Tavallisesti tällaiset poikkeuksellisen rikkaat kultasuonet ovat kovin ohuita ja lyhyitä. Mutta tämä sattui olemaan toista maata: Matti sai työskennellä kokonaisen vuoden, ennenkuin se ehtyi. Eikä koko aikana Matti astunut jalallaankaan kapakkaan eikä pelipaikkoihin.

Vuoden kuluttua Matti ilmoitti lähtevänsä uudelleen Suomeen. Kun häneltä kysyttiin, joko talon hinta oli tullut kokoon, vastasi Matti yksikantaan: "Jo, ja vähän enemmänkin." Niin Matti Örling jätti lopullisesti kulanetsinnän eikä hänestä kuultu enää sen jälkeen.

TAKAISIN KOTIMAAHAN

Keväällä 1900 vuokraamamme kaivos Duncan n:o 3 alkoi ehtyä. Myytäväksi kelvollista ja kaivettavaksi kannattavaa malmia oli vähän ja ansiot supistuivat pienemmiksi kuin kaivostyöläisten palkkatulot.

Keskuudessamme heräsi kysymys, kannattiko työtä jatkaa etsimällä uusia suonia. Yksi koekäytävä avattiin ja sitä vietiin eteenpäin parin viikon ajan, mutta se ei antanut suuriakaan toiveita. Tosin uusi suoni näytti aukeavan, mutta se oli ohut ja malmi köyhää. Sen louhiminen ei näyttänyt kannattavalta.

Niiden parin vuoden aikana, jolloin kaivos oli ollut meillä vuok-

rattuna, meille oli kerääntynyt pieni pääoma, eikä tuntunut houkuttelevalta antautua uhkapeliin, jollaiselta työn jatkaminen tässä vaiheessa vaikutti. Niinpä päätimme lopettaa kaivoksen vuokraamisen. Meillä ei ollut aavistustakaan siitä, että suoni oli juuri aukeamassa ja että seuraavat vuokraajat ansaitsivat siitä useita kymmeniätuhansia dollareita.

Meidänkin perheeseen oli pääomaa kertynyt niin paljon, että kannatti ajatella palaamista Suomeen ja asettumista siellä asumaan maaseudun rauhaan. Tosin meidän kumpaisenkaan isä ja äiti eivät olleet enää elossa, ja myös molemmat sisareni olivat siirtyneet luokseni Amerikkaan. Mutta Hannalla oli kotimaassa lukuisasti veljiä ja sisaria, joita hänen teki mieli nähdä. Ja Suomessa oli meille molemmille niin paljon sellaista, mikä pani meidät lähtemään Atlantin yli.

Pianhan perheen pieni irtaimisto oli muutettu rahaksi ja matkavalmistukset tehty. Kaivosseuduilla oli siihen aikaan vain kova raha käytännössä. Seteleitä kukaan ei pitänyt "oikeana rahana", vaan sen piti olla kultaa tai hopeaa. Minunkin kaikki varani olivat kultaa tai hopeaa. Ja kun kuultiin, että Suomessakin kultaraha vaihdettiin korkeampaan kurssiin kuin setelit, päätettiin rahat viedä Suomeen kultana.

Hanna ompeli pitkän vatsavöön, jonka vuorin väliin neulottiin kahdeksankymmentä kahdenkymmenen dollarin kultakolikkoa. Rahapusseihin jätettiin vain tarpeellinen summa matkakuluja, rahteja ja muita matkalla mahdollisesti sattuvia menoja varten. Amerikan matka oli sittenkin kannattanut, vaikka palkka koko oloajalta tulikin vasta viimeisen puolentoista vuoden aikana. Suuria rikkauksia ei tosin ollut vielä kertynyt, mutta niin paljon, että niillä voi ostaa pienoisen talon.

Tuollainen vyö painoi kyllä kokonaiset viisi paunaa, mutta ei se tuntunut hankalaltakaan kantaa, kierrettynä yli olkapäiden ja vyötärön ympäri iho- ja päällyspaidan väliin. Ja olihan se sentään tarakka, jonka ilomielin kantoi köyhään kotimaahan, kun tiesi, että sen varassa voi alkaa siellä uuden elämän.

Ikäänkuin hoputtaa kseen matkalle ja muistutuksena kaivostyön vaarallisuudesta tuli juuri päivää ennen lähtöä tieto suuresta kaivosonnettomuudesta Scofieldissa Utahin valtiossa, jossa kaksi serkkua ja useita hyviä ystäviä ja vanhoja kaivostovereita oli menettänyt henkensä. Uutinen oli omansa vahvistamaan päätöstämme jäädä pysyvästi Suomeen.

Matka alkoi toukokuun 3. päivänä 1900 ja jatkui suunnitelmien mukaan. Nyt kun ei ollut kiirettä eikä pahaa puutettakaan, pysähdyttiin muutamiksi päiviksi New Yorkiin. Kaupunki oli tulomatkalla jäänyt kokonaan näkemättä. Hannalla sattui olemaan siellä sukulaisia, Eskurin perhe, jonka vieraana viivytettiin jonkin aikaa. Saman Eskurin veli oli ollut ensimmäinen työtoverini Amerikassa.

Eskurilla sain tilaisuuden tutustua myös Amerikan suomalaiseen sanomalehteen "Siirtolaiseen", johon Amerikan-aikanani olin usein kirjoitellut.

Toukokuun 20. päivän iltapuolella hl. "Arcturus" kiinnitti köy-
tensä Helsingin Eteläsataman laituriin. Meidän lisäksi laivassa oli Amerikasta tulijoita ainoastaan puolisenkymmentä henkilöä, joita ei näyttänyt kukaan olevan rannalla vastassa, kun olivat sisämaahan menijöitä. Kun lapsi käsivarrella laskeuduin laiturille, eräs herrasmies tuli puhuttelemaan ja kysyi noin niinkuin yliolkaisesti ja hieman halveksivasti: "No miltäs nyt sitten tuntuu tulla takaisin kotimaahan, jonka kerran on jättänyt ja pakoon lähtenyt?" Tunsin kysymyksen suorastaan loukkaavan itseäni ja toisiakin matkustajia ja vastasin yhtä yliolkaisesti: "Eipä tunnu paljon miltään. Kun kerran on täältä nälkää pakoon lähtenyt, niin kaipa sen täältä vieläkin löytää." Ja siihen se keskustelu jäi.

Emme olleet ennen käyneet Helsingissä, joka tuona pilvisenä kevätpäivänä tuntui jokseenkin kylmältä ja miltei vieraammalta kuin Amerikka. Siellä olimme kielen puolesta tulleet jo joten kuten toimeen, mutta täällä näytti tie nousevan pystyyn. Vaikutti siltä, ettei Helsingissä päässyt suomen kielellä yhtään pitemmälle kuin Amerikassakaan, ja kun ruotsia emme osanneet, niin selviytyminen oli vaikeaa. Joissakin myymälöissä tulimme paremmin toimeen englannin kuin suomen kielellä, sillä englantia ymmärsi aina yksi ja toinen kauppa-apulainen, mutta suomea tuskin kukaan.

Mieli paloi Pohjanmaalle, ensin Kannukseen ja sieltä Lumijoelle ja Ouluun, joissa varmaan vielä osattiin suomeakin ja jonne olimme tervetulleita. Vaihdettiin kultakolikot Suomen markoiksi. Kuldollarin kurssi oli 5 mk 20 p, mutta dollarin setelin vain 5 mk 15 p, joten kuljettaminen oli sittenkin tuottanut kantopalkkansa.

Sunnuntaina pari päivää sen jälkeen oli Kannuksen asemalle kokoontunut tavallinen junaa ja sen jälkeen jaettavaa postia odottavien joukko. Kun junasta astui nuori mies kantaen lasta ja vaimo kantaen käsilaukkua, ei se herättänyt kenenkään huomiota. Ihmiset päättelivät kyllä vaatetuksesta ja varsinkin Amerikan-arkusta, että tulijat olivat Amerikasta palajia, mutta keitä, ei kukaan arvannut. Olihan paikkakunnalta niin paljon väkeä Amerikassa ja minäkin olin ollut siellä jo kymmenen vuotta, joten olin jo jäänyt ihmisten mielistä. Kun en myöskään ollut etukäteen ilmoittanut tulostani, ei kukaan ollut osannut tulla vastaanakaan.

Tarkemmin kyseltäessä löytyi joukosta toki entisiä tuttujakin, vaikkakaan ei kotikyläläisiä. "Kruunarin Jussi" lupautui lähtemään kyytiin. Ja niinpä iltapäivällä, keväisen auringon painuessa jo taivaanrantaan kohti, kääntyivät kärryt maantieltä kylätielle etempänä olevaa taloryhmää kohden. Koko lapsuus muistoinen tulvahti nyt siinä ajettaessa mieleeni. Tuossa kylätiestä vähän oikealla oli Ketotalo, joka ennen oli punaiseksi maalattu, mutta nyt oli vaihtanut

värinsä keltaiseksi. Tuolla tanhualla olin leikkinyt Ketotalon tyttöjen kanssa, jotka nyt olivat myös maailmalla. Olipa minulla kaukomaille lähtiessäni ollut heräävä ystävyysuhde Ketotalon Marianna-tyttösen kanssa, joka niin mielellään olisi tahtonut seurata mukana...

Mutta tuossapa tultiinkin jo "toistalojen" kohdalle. Siinä olivat "Erkin Jussin", "Eppun Jussin" ja Aapan talot, samassa rivissä ja samannäköisinä kuin ennenkin. Aapan talon portaiden edestä kääntyi tie sitten Viirijoen yli vievälle sillalle. Tuo silta ja sen alla oleva uimapaikka oli ollut naapurusten lapsien mieluisimpia leikkite-
reita.

Ja heti sillan korvaan tulivatkin näkyviin tutut tuuheat koivut, jotka reunustivat kotipihaa ja punaiseksi maalattua taloa. Koivut näyttivät kasvaneen, väristen hiljaa hiirenkorvalla. Talo vaikutti pienemmältä kuin olin kuvitellut, mutta valkoiset ikkunanpielet vilkuttivat silmää kuten ennenkin. Ja tanhuulta kääntyi tie sitten pihaan. Siinä veräjän kahden puolen kasvoi kaksi tuuhea pihlajaa, joiden välitse tie jatkui yli pienoisen puron rakennettua siltaa. Toisen veräjän pielessä seisoivat sama vanha pihlaja, jossa lapsina oli niin usein kiipeilty ja poimittu punaisia pihlajanmarjoja. Paikoillaan olivat haavatkin puron partaalla ja nuo korkeat koivut kartanolla. Mutta poissa oli se iso pihlaja, joka ennen kasvoi keskellä pihaa. Sen olivat mustalaiset hyväkkäät eräänä syksynä marjoja hamutessaan repineet niin, ettei puuvanhus enää toipunutkaan.

Tähän tuttuun pihaan ajoivat nyt kärryt ja niistä laskeutui nuori mies ja nainen sekä lapsi. Kukaan ei ollut osannut odottaa vieraita. Talon muu väki oli mennyt johonkin naapuriin, vain iso-
isä oli kotona. Tämä näki tulijat ja tunsu minut heti. Hän kiirehti pihalle meitä vastaan, mutta ei saanut sanotuksi muuta kuin: "Herra Jumala, Herra Jumala, onko se Oskari...! Minä kun olen sinua niin vartunut ja toivonut saavani nähdä sinut vielä ennen kuolemaani, ja nyt sinä tulit!" Kyynelet valuivat pitkin vanhuksen poskia hänen tervehtiessään pojanpoikaansa ja tämän vaimoa ja lasta, pojanpoikaansa, jota hän oli rakastanut ehkä enemmän kuin omia lapsiaan ja joka nyt oli palannut maailmalta. Sydänjuuriaan myöten heltynyt oli minunkin mieleni seisoessani jälleen syntymäkotini keväisellä pihanurmella.

Toinen osa

SUURI ADRESSI

Keski-Pohjanmaan kansa eli vielä viime vuosisadan lopulla omaa eristynyttä elämäänsä. Sitä eivät kiinnostaneet poliittiset eivätkä paljon muutkaan ulkopuoliset asiat. Jokapäiväisten kotiaskareiden ulkopuolella mielenkiinto kohdistui enimmäkseen vain talvisiin markkinoilla käynteihin ja ja hevoskauppoihin. Ei ainoastaan Kokkolan vaan myös Oulun, Raahen, Jyväskylän, Kuopion ja Iisalmen markkinat pidettiin tarkoin mielissä. Näiltä, varsinkin Kuopiosta ja Iisalmesta, tuotiin syystalvesta hevosia, joita sitten ruokittiin ja hoidettiin sekä myytiin toisilla markkinoilla pienillä voitoilla. Monet taas kulkivat syystalvella sisämaan pitäjissä vasikannahkoja ostelemassa ja viemällä niitä sitten Oulun markkinoille ansaitsivat vähäiset tarverahansa. Näistä asioista puhuttiin ja markkinamatkoilla saatuja kokemuksia kerrottiin miesjoukoissa ja kirkolla käytäessä.

Kaikki valtiolliset ja poliittiset kysymykset olivat vieraita ja kaukaisia. Niin paljon niistä tiedettiin, että keisari oli valtakunnan päämies ja että Helsingissä istuivat "Herrainpäivät", koska kerran Kannuksen kirkonkylän kauppias J. P. Sahlgren oli valittu niille edustajaksi. Ymmärrettiin myös, että esivaltaa vastaan ei sopinut asettua eikä sen säädöksiä arvostella — muutoin ihmisen kävi huonosti. Olihan esivalta, joka henkilöityi keisarissa, Jumalan asettama, eikä näin ollen voinut olla väärässä.

Mutta talvella 1899 alkoi kansan keskuuteen levitä outoja huhuja. Kerrottiin, että keisari oli rikkonut valansa, jonka hän oli juhlallisesti Suomen kansalle antanut ja jossa oli vannonut pitävänsä voimassa Suomen perustuslait ja luvannut hallita maata ja kansaa niiden mukaan. Kuultiin, että keisari oli antanut julistuksen, jolla perustuslaeissa säädettyä valtiojärjestystä muutettiin niin, että Venäjän Valtakunnan Neuvosto tuli korkeimmaksi lainsäätäjäksi myös Suomessa, jossa lakien säätäminen oli tähän asti kuullut Suomen Valtiopäiville eli ns. "Herrainpäiville".

Huhu tuntui oudolta ja uskomattomalta. Arveltiin, että keisari ei varmaankaan ollut tehnyt sitä omasta tahdostaan, rakastihan hän kansaansa ja myös Suomen kansaa, vaan että jotkut pahansuo-

vat ihmiset, jotkut sivulliset olivat päässeet sotkemaan asioita. Tuo vanhan Aaron Perttilän katsomus, että maassa tuli olla vain kuningas ja kansa, eli yhä voimakkaana Keski-Pohjanmaan rahvaan keskuudessa. Uskottiin, kuten Välskärin kertomusten Aaron Perttiläkin, että aina kun jotkut välikädet, herrat, pääsevät hallitsijan ja kansan väliin, syntyy sekaannusta ja kansa joutuu kärsimään. Niin olivat varmaan nytkin tällaiset viholliset päässeet väliin ja johtaneet kansan parasta tarkoittavan hallitsijan oikealta tieltä.

Tätä käsitystä vahvisti se, kun etelästä, aina Helsingistä saakka alkoi tulla tietoja, että kansa ryhtyi keräämään suurta adressia, anomusta, johon jokainen kirjoittaa nimensä, mikä adressi sitten viedään keisarille, jotta tämä saisi siitä tietää asian oikean laidan ja kansan tahdon. Mitä tuo adressi oikeastaan oli ja mihin se tähtäsi, siitä ei oltu tarkoin perillä; tiedettiin vain, että jokaisen täysikäisen kansalaisen oli kirjoitettava siihen nimensä tai pantava puumerkkinsä kirjoitustaitoisten kirjoittaman nimensä alle ja että kun tämä paperipinkka sitten näytetään keisarille, niin kaikki taas palautuu kohdalleen.

Adressipuuha sai poliittisesti valveutumattoman Keski-Pohjanmaankin kansan liikkeelle. Heräämiseksi sitä tuskin voi vielä sanoa, mutta jotakin ennenkuulumatonta ja -näkemätöntä liikehdintää se sai aikaan. Kirkonkylässä pidettiin suuri kokous, jossa valittiin miehiä joka kylästä keräämään nimiä adressiin. Keräyksen johtajiksi valittiin kanttori Gabriel Frändilä ja talollinen Juho Jokela, kansanomaiselta nimeltään ”Syrjän Janne”, jotka myös valtuutettiin Kannuksen pitäjän puolesta liittymään siihen suureen lähetystöön, joka vie adressin keisarille Pietariin.

Yliviirteen kylän yläpäähän valittiin nimien kerääjäksi ”Huukin Juhan Jaakko” ja alapäähän ”Kotkan Jäkki”. Viimeksimainittu oli ollut Amerikassa ja ostanut siellä ansaitsemillaan rahoilla pienen talon. Jaakko ei ollut liikkunut paljonkaan kotipitäjäänsä kauempana, mutta oli tiedoiltaan kuitenkin paljon yläpuolella ”Kotkan Jäkkiä”. Hän oli ainoa koko kylässä, jolle oli tullut jo monia vuosia ”Oulun Viikkosanomat” ja ”Kyläkirjaston Kuvalehti”. Kun hän lisäksi luki monenlaisia tietokirjojakin, hän oli saanut sikäläisissä oloissa harvinaisen valistuneisuuden ja kykeni selvittämään kyläläisilleen adressihanketta paljon paremmin kuin toiset.

Mutta lujalle joutui Jaakkokin yrittäessään valaista asiaa kylän varakkaimmille, mutta yhteiskunnallisesti takapajuisille isännille. Kun ”Jylhän Antti”, ”Eppun Jussi” ja ”Ketotalon Antti” pääsivät setvimään seikkaa, he antoivat tietää, että koko puuha oli saanut alkunsa siitä, että Suomen herroilla oli hätä. Keisari tahtoi vain ottaa heiltä pois liikaa valtaa ja käyttää sitä suoraan sivu herrojen ja Herrainpäivien kansan hyväksi. Ei kansalla mitään hätää ollut, herroilla hätä oli. Herrat olivat riistäneet kansaa ja eläneet talonpojan kustannuksella, ja nyt kun pelkäsivät menettävänsä tämän

vallan, heille oli tullut hätä. Ja nyt he hädissään kääntyvät kansan puoleen ja pyytävät näitä kirjoittamaan nimensä omaan laittamaansa adressiin. ”Siihen paperiin minä en nimeäni pane enkä kehoita muitakaan panemaan”, sanoi ”Eppun Jussi”, joka oli adressipuuhan kiihkein vastustaja. Ja hänen päätökseensä yhtyi moni muukin.

Nimiä adressiin keräytyi Kannuksestakin kuitenkin kuutisen sataa, ja kanttori Frändilä ja ”Syrjän Janne” matkustivat Helsinkiin liittyen siellä ”Suureen lähetystöön”, joka vei adressin Pietariin. Mutta puoletkaan täysi-ikäisistä Kannuksen pitäjäläisistä eivät kirjoittaneet nimeään eivätkä antaneet puumerkkiään adressiin.

Toisissa Keski-Pohjanmaan pitäjissä nimienkeräys onnistui paljon paremmin ja Pohjanmaa kokonaisuudessaan oli hyvin edustettuna adressissa ja ”Suuressa lähetystössä”.

Adressin ja lähetystön kohtalo tunnetaan historiasta. Kun epäonnistuminen tuli tiedoksi, herätti se kansan laajoissa kerroksissa surua, jopa nostatti vihaakin. Mutta tunnettiinpa toisissa piireissä jonkinlaista vahingoniloakin siitä, ettei edes otettu vastaan, vaan sai lähetystö palata takaisin tyhjin toimin.

”Johan minä sanoin, että niin siinä käy”, sanoi ”Eppun Jussi”, ”jos lähtee herrain kanssa marjaan, menettää marjansa ja ropeen-sakin.”

Aika on siitä vierähtänyt. ”Suuri adressi” ja ”Suuri lähetystö” kuuluvat jo historian lehdille ja muistojen joukkoon. Mutta menneisyyttä ovat Nikolai II:kin ja Venäjän tsaarinvalta.

VASTALAUSE KIRKOSSA

Heinäkuun 12. p:nä 1901 julkaistiin maassa uusi asevelvollisuuslaki, jolla Suomen nuorukaiset määrättiin suorittamaan asevelvollisuutensa venäläisissä joukoissa. Laki oli annettu Suomen perustuslakien vastaisessa järjestyksessä perustuen aikaisemmin samoin laittomasti voimaan saatettuun ns. valtakunnalliseen lainsäädäntöön.

Se oli ensimmäinen isku Suomen kansan sydämeen. Se vastustushalu maan venäläistämistä vastaan, joka v. 1899 annetun ns. helmikuun manifestin jälkeen oli kytenyt Suomen kansan mielessä, tämän uuden asevelvollisuuslain julkaisemisen jälkeen kiihtyi kansaa yhdistäväksi vastarintaliikkeeksi.

Alussa ei kuitenkaan eritoten maaseudulla oltu selvillä, mitä olisi ollut tehtävä. Varsinainen kansa, joka aina oli ollut lainkuuliaista, katsoi nytkin, että hallitsijan antamia säädöksiä oli arvostelematta noudatettava. Niinpä rahvaan keskuudessa ei aluksi nytkään syntynyt mitään oma-aloitteista liikettä. ”Suuren adressin”

kohtalo ei ollut ollut rohkaiseva, mistä syystä suurin osa kansaa ajatteli, että tähän uuteenkin koettelemukseen oli taivuttava.

Niissä piireissä, joissa ryhdyttiin aktiiviseen toimintaan laittoman asevelvollisuuslain estämiseksi, vedottiin maan papistoon. Käytännössä ollen oikeustavan mukaan mikään laki ei tullut Suomessa lopullisesti voimaan, ennenkuin se oli luettu maan kirkoissa. Papeja kehoitettiin nyt kieltäytymään lukemasta asevelvollisuuslakia kirkoissaan ja palauttamaan se protestoiden takaisin.

Tosin tiedettiin, että tällaisella vastalauseella asevelvollisuuslain voimaansaattamista tuskin kyettäisiin estämään, mutta uskottiin, että he herättäisi kansaa, joka oli kaikessa tottunut seuraamaan papiston esimerkkiä ja ohjeita, ja että siten saataisiin ehkä syntymään sellainen vastarintaliike, joka tekisi laittoman asevelvollisuuslain tehottomaksi ja mahdollisesti saisi aikaan sen peruutuksen.

Papiston suhteen petyttiin kuitenkin perinpohjaisesti. Vain muutama harva pappi kieltäytyi lain lukemisesta suuren enemmistön taipuessa vastaan sanomatta.

Papiston asenteseen oli nähtävästi kaksikin syytä. Ensimmäinen ja ehkä voimakkain oli se, että papit pelkäsivät kostotoimenpiteitä hallituksen puolelta, mahdollista viranmenetystä ja kenties maastakarkotustakin. Toinen ja eräiden kohdalla ehkä vielä voimakkaampi vaikutin oli se, että he noudattivat kirjaimellisesti apostoli Paavalin kerran seurakuntalaisilleen antamaa neuvoa, jonka mukaan esivalta on Jumalan asettama, ja jokainen, joka asettaa itsensä esivaltaa vastaan, on Jumalan säätyä vastaan. Tämä uskonnollinen katsomus oli epäilemättä voimakas myös Keski-Pohjanmaan rahvaan keskuudessa.

Joissakin tapauksissa valittiin eräänlainen välitie, jolla pappi pelastettiin pulasta, mutta protesti saatiin syntymään ja laki luke-matta. Näin meneteltiin mm. Kannuksen pitäjässä. Seurakunnan kirkkoherra F. J. Björklund, joka oli pappissäädyn edustajana Herrainpäivillä ja omaksui perustuslailliset käsitykset, ei vakaumuksesta tahtonut tätä laitonta asetusta lukea kirkossa, mutta toisaalta suuren perheen isänä ja huoltajana ei tahtonut saattaa itseään vaaraan, mikä kieltäytymisestä olisi mahdollisesti seurannut.

Pappi ja pieni ryhmä pitäjäläisiä, joihin kuului mm. lukkari Frändilä ja minä, sopi menettelystä. Lain lukeminen kirkossa päätettiin siirtää kuulutusten joukkoon ja niissäkin kaikkein viimeiseksi. Kun pappi saarnastuolista ilmoittaa, että hänellä on seurakunnalle luettavana uusi asevelvollisuuslaki, nousen minä kirkon penkistä ja panen seurakunnan puolesta jyrkän vastalauseen sen lukemista vastaan, kehoittaen pappia palauttamaan lain takaisin ja seurakuntaa poistumaan kirkosta vastalauseeksi laittomalle asetukselle.

Lain esittämistä lykättiin mahdollisimman kauan, joten se tuli

luettavaksi vasta elokuun toisena sunnuntaina. Oli kaunis pyhäpäivä ja kansaa kirkossa harvinaisen paljon. Harvoja lukuunottamatta seurakunnalla ei ollut aavistustakaan siitä mitä oli tekeillä. Kuten tavallista kirkkoherra saarnan jälkeen laskeutui alas saarnastuolista ja piti ns. alttaripalveluksen, nousten sen jälkeen takaisin saarnastuoliin lukemaan kuulutuksia, joita lukkari hänelle ojensi. Kansa, joka oli enemmän kiinnostunut kuulutuksiin kuin muuhun kirkonmenoon, nytkin odotti kuulutuksia. Ja paljonpa niitä tällä kertaa olikin, ilmoituksia kuolleista, avioliittoon aikovista, seurakunnasta poismuuttaneista, heinämaidan vuokrauksista ja kadonneista lampaista ja vasikoista. Kun kaikki nämä oli luettu, piti kirkkoherra pienen tauon ja sanoi: ”Sitten täällä on seurakunnalle luettavaksi lähetetty armollinen asetus heinäkuun 12:nnelta päivältä...”

Pitemmälle hän ei päässyt, sillä silloin tiesin vuoroni tulleen. Olin sijoittunut keskelle kirkkoa, käytävien risteykseen aivan vastapäätä saarnastuolia. Nousin seisomaan ja lausuin kuuluvalla äänellä: ”Minä seurakuntalaisten puolesta panen jyrkän vastalauseen mainittua asetusta vastaan ja kiellän kirkkoherraa sitä luke-masta. Kehoitan, että laitton asetus lähetetään vastalauseella varustettuna takaisin hallitukselle ja me seurakuntalaiset poistumme kirkosta.”

Seurakunnan keskuudessa syntyi kuvaamaton hämmennys. Kukaan ei osannut virkkaa sanaakaan. Äänettöminä ja avuttomina ihmiset vain katsoivat toisiinsa, mutta kukaan ei hievahtanutkaan paikaltaan poistua kirkosta.

”Salaliittolaiset” olivat kuitenkin ottaneet tämän laskuissaan huomioon. He olivat asettuneet eri paikoille kirkkoa ja alkoivat nyt poistua ensimmäisinä ja kehoittivat toisiakin poistumaan. Suurimman osan kirkon puhdistuksesta toimitti kanttori Frändilä. Hän oli saanut käteensä vanhan kolehtihaavin ja sen varrella hosuen kulki pitkin kirkon käytäviä hoputtaen kansaa ovelle. ”Menkää pois, menkää pois!”, hoki kanttori.

Jos kansa oli yllättynyt jo protestistani, ei se nyt ollut suinkaan vähemmän hämmästynyt kanttori Frändilän kerrassaan kummallista innosta.

Kansa soljui verkalleen ulos, mutta kokoontui heti ryhmiin kirkon ympärille keskustelemaan tapahtumasta. Näissä ryhmissä väiteltiin puolesta ja vastaan, osittain kiihkeästikin. Ne, jotka olivat perillä asiasta, selittivät tapahtuman syitä ja tarkoitusta. Toiset sen ymmärsivät ja hyväksyivätkin, mutta suuri osa oli sellaisia, jotka näkivät tapauksessa kauhean lain ja yhteiskuntajärjestyksen rikkomisen, joka ei voinut jäädä rankaisematta. Protestin esittäjälle, lukkarille ja papillekin sekä kaikille muille, jotka olivat olleet mukana salajuonessa, ennustettiin ankaraa rangaistusta.

Tätä rangaistusta ei kuitenkaan kuulunut eikä tapaus sinänsä

Tätä rangaistusta ei kuulunut eikä tapaus sinänsä

saanut mitään erikoista aikaan. Kaikista tällaisista protesteista huolimatta olisi laitton asevelvollisuuslaki varmaankin saatettu voimaan. Mutta tällaisilla ja monilla muillakin asiaan liittyvillä tapauksilla oli kuitenkin suunnaton herättävä vaikutus, joka sai kansan ja varsinkin asevelvollisuusikäisen nuorison tajuamaan, mitä oli tekeillä. Ja niiden seurauksena puhkesi maassa seuraavana keväänä tunnettu asevelvollisuus- ja kutsuntalakko. Suuri osa kutsuntoihin määrätystä nuorista miehistä jäi niihin saapumatta; monet pakenivat mieluummin vieraille maille, etenkin Yhdysvaltoihin. Kutsuntalakon seurauksena oli se, että laitton asevelvollisuuslaki jäi voimaansaattamatta ja viimein kumottiin kokonaan. Näin Suomen nuorukaiset pelastuivat sotapalveluksesta Venäjän armeijoissa ja joutumasta myöhemmin tsaari-imperialismin sotiin, ensin venäläis-japanilaiseen sotaan ja myöhemmin myös ensimmäiseen maailmansotaan.

Nousevasta vastarintaliikkeestä sain vaikutteita ja virikkeitä tulevaan poliittiseen toimintaani, joka oli johtava minut toisiin, monin verroin merkitsevempiin taisteluihin.

SALAINEN KOKOUS SKOLBYN MASSA- TEHTAALLA

Vuoden 1901 laitton asevelvollisuusasetus aiottiin nähtävästi saattaa voimaan kaikista vastalauseista huolimatta. Ja mikä pahinta: kansa ainakin Keski-Pohjanmaalla tuntui olevan jokseenkin välinpitämätön koko asiasta.

Tosin uusien asevelvollisten kohtalo tuntui pelottavalta. Ase-
tuksen mukaan suomalaistenkin tuli tästä lähtien suorittaa sotapal-
veluksensa venäläisissä joukoissa, joihin heidät tultaisiin hajoitta-
maan ympäri koko laajan Venäjän valtakunnan. Miten suomalaiset
siellä kieltä taitamattomina ja muutenkin ventovieraina tulisivat
toimeen? Vanhoista ajoista asti oli vallalla käsitys, että Venäjän
sotaväessä miehiä vieläkin lyötiin ja ankara ruumiinrangaistus oli
voimassa. Ei myöskään ollut tietoa siitä, kuinka paljon asevelvollis-
ia Suomesta tultaisiin ottamaan. Kaikki tämä oli omiaan herättä-
mään huolta ja murhetta Keski-Pohjanmaankin kansassa. Mutta
se oli tuota hiljaista ja alistuvaa surua, jollaista kansa oli alati kan-
tanut, olihan koettelemuksia aina ollut. Katsottiin, että tämäkin oli
tuollaisia kiertämättömiä, Jumalan lähettämiä rangaistuksia, ja oli
semmoisena kärsittävä.

Mutta oli toisin ajatteleviakin. He puhuivat päättävästi, että nyt
on pantava kova kovaa vastaan, jos muu ei auta, ja pelastettava
Suomen miehet joutumasta Venäjälle. He käsittivät, että se olisi
ollut jotain samanlaista kuin ennen pahantekijöiden lähettäminen
elinkaudeksi Siperiaan.

Talvella joulun jälkeen 1902 saapui Kannukseen kehoitus valita
edustaja salaiseen kokoukseen, joka aiottiin pitää Keski-Pohjan-
maalla Skolbyn aseman läheisyydessä myöhemmin ilmoitettavana
aikana. Näitä tietoja ei tosin levitetty jokaiselle eikä julkisesti, eikä
edes varmasti tiedetty, mistä ne tulivatkaan. Mutta siinä pienessä
ryhmässä, johon kuuluin ja joka oli tehnyt työtä asevelvollisuuslain
vastustamiseksi, asiasta keskusteltiin ja päätettiin lähettää pyy-
detty edustaja. Siksi valittiin minut.

Eräänä kylmänä talvipäivänä helmikuun puolivälissä v. 1902
saapui Skolbyn pienelle asemalle tavallista enemmän matkustajia.
Tuohon aikaan kulki Pohjanmaan radalla vain yksi matkustajajuna
päivässä kumpaankin suuntaan ja näiden lisäksi samoin yksi tava-
rajuna, jossa myös oli yksi, väliin kaksikin matkustajavaunua.
Matkustajia asemalle oli saapunut jo edellisenä päivänä kumpai-
sellakin junalla sekä etelästä että pohjoisesta.

Harvaan asutun ruotsinkielisen paikkakunnan väestön keskuu-
dessa suuren vierasjoukon saapuminen tietenkin herätti huomiota,
mutta nähtävästi useimmilla oli ollut tietoa asiasta, koska he eivät
mitenkään osoittaneet hämmästystä. Vieraita kehoitettiin mene-
mään aseman läheisyydessä sijaitsevan massatehtaan huoneisiin.
Sen suuri valmiin paperimassan säilytyshuone oli hyvin puhdistettu,
vieläpä lämmitettykin, niin että sinne mahtui hyvin muutamia
satoja ihmisiä pitämään kokousta ja viettämään yönsäkin. Tehtaan
omisti pietarsaarelainen tehtailija Labbart, joka oli luovuttanut
makasiinin kokousta varten.

Kokoukseen, joka pidettiin samana iltana, oli saapunut edustajia
melkein jokaisesta Suomen kolkasta, yhteensä noin viisisataa miestä.
Kokouksen avasi jonkin Helsingissä sijaitsevan toimikunnan puo-
lesta mies, joka esiteltiin professori Emil Nestor Setäläksi. Hän
ilmoitti, että kokouksen tarkoituksena oli ensiksikin laatia vasta-
lause laitonta asevelvollisuusasetusta vastaan ja toiseksi päätöslau-
selma, jolla kielletään tai ainakin voimakkaasti kehoitetaan kaikkia
asevelvollisuuskutsuntoihin veloitettuja jäämään pois kutsunnoista
sekä tehdä muitakin suunnitelmia laittoman asevelvollisuuslain
tehottomaksi saamiseksi.

Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Oulun Lyseon rehtori
Mauno Rosendahl ja varapuheenjohtajaksi iiläinen valtiopäivämies
Pekka Aulin, myöhemmin Ahmavaara. Kokouksen pääpuhuja oli
rehtori Rosendahl, jonka miehekkäät ja rohkeat sanat sattuivat
jokaisen läsnäolijan sydämeen.

Kokouksessa oli muitakin huomattavia edustajia ei ainoastaan
Helsingistä vaan maaseudultakin. Näiden joukossa oli mm. nivala-
lainen Kyösti Kallio, joka myöhemmin valittiin valtiopäiville, sitten
yksikamariseen eduskuntaan ja viimein Suomen presidentiksi. Edel-
leen olivat mukana vanha valtiopäivämies Paavo Niska eli Niska-
Paavo, hänkin Nivalasta, Ville Suvanto eli Sauna-Ville Ylivieskasta,

Kiiski Kestilästä ja kanttori Huoponen Kirvusta. Pännäisten asemapäällikkö Gustav von Numers oli tullut kokoukseen ihan virkallakki päässä.

Kokous hyväksyi paitsi vastalauseita laitonta asevelvollisuuslakia vastaan kaikille kutsuntavelvollisille osoitetun voimakkaan vetoomuksen, jossa heitä kehoitettiin jäämään kutsuntoihin saapumatta ja luvattiin tarpeen vaatiessa avustaa heitä maasta pois. Samalla annettiin kaikille kokouksessa oleville tehtäväksi toimia paikkakunnallaan niin, että kutsunnat jäävät tuloksettomiksi, ja levittämään tästä päätöksestä tietoa kutsuntavelvollisille ja heidän omaisilleen.

Suurin osa kokousvieraista vietti yönsä massatehtaan makasiinissa, jossa vielä tarjottiin kaikille yhteinen illallinenkin. Useat, varsinkin kokouksen toimihenkilöt, lähtivät kuitenkin jo samana iltana hevosilla Pietarsaareen ja sieltä koteihinsa, minä ja muut keskipohjalaiset vasta seuraavana päivänä junassa pohjoiseen.

Tieto siitä, että jotain poikkeuksellista oli menossa tuolla hiljaisella Keski-Pohjanmaan paikkakunnalla, oli vuotanut venäläisten viranomaistenkin korviin, koska kotiinpaluujunassa oli tavallista enemmän santarmeja. Ketään ei kokouksen johdosta kuitenkaan vangittu eikä mitään muitakaan jälkiseurauksia ollut.

Suurin osa Keski-Pohjanmaan väestöstä ei varmaankaan tiennyt kokouksesta mitään. Mutta tieto siitä, että kutsuntoihin ei tulevana keväänä mennä, levisi ja löysi vastakaikua kutsuntavelvollisten keskuudessa. Niinpä Kannuksestakaan ei mennyt kutsuntoihin ainoatakaan ja hyvin harva koko Keski-Pohjanmaalta.

Useimmat kutsutuista liittyivät mieluummin mukaan siihen siirtolaisvirtaan, joka seuraavana keväänä paisui jälleen entistä suuremmaksi. Eikähän tällainen Keski-Pohjanmaalle ollutkaan mitään uutta, olivathan sen miehet aiemminkin, vaikka olisivatkin saaneet suorittaa sotapalveluksensa kotimaassaan, mieluummin menneet Amerikkaan kuin "arvannostoon", kuten kutsuntaa kansanomaisesti nimitettiin.

Kutsunnoista kieltäytyminen ei Keski-Pohjanmaalla näin ollen muodostunut niinkään paljon poliittiseksi vastalauseeksi kuin entisten, jo vakiintuneiden tapojen seuraamiseksi. Eikä siitä kansan keskuudessa sellaisena puhuttukaan; todettiin vain, että sekin on mennyt Amerikkaan ja siihen se keskustelu tavallisesti päättyi.

Jo Skolbyn kokouksessa päätettiin, että keväällä pidetään toinen kokous Helsingissä. Myöhemmin kutsu tulikin, ja lähdin tähänkin kokoukseen. Se pidettiin Helsingin Vapaaehtoisen Palokunnan talossa Hakaniemenkadun varrella. Kokous tietenkin oli paljon edustavampi ja suuria herrojakin paljon enemmän mukana.

Puheenjohtajaksi valittiin professori Setälä, joka piti voimakashenkisen avauspuheen. Mutta sen pitemmälle kokous ei ollut vielä jatkunut, kun sisään astui virkapukuinen poliisiupseeri mukanaan

pari konstaapelia. paperista, että h määräyksestä j poistumaan.

Puheenjohtaja
Kanttori H
koko voir
kokousvä
punoitt
seurain

T
alk
lä

osanott
mieheen
Seurahuoneella.

Illalla Seurah
viimeistä sijaa myö
kokousta sanan varsina
vain yhteinen iltaseura, jos
lyhyitä puheita. Minäkin pid
puheeni suuremmalle yleisölle Suon.

Siitä huolimatta, että kokous palon
sen johdosta myöhemminkään ketään van
ainoaksi julkiseksi kokoukseksi, mikä silloise
toimesta hajoitettiin.

Kun kokouksessa ei ehditty tehdä päätöksiä, kaan suurempaa merkitystä. Seurauksiltaan kantava sittenkin tuo Skolbyn kokous, jossa kutsuntalakko julisteti teki sitten lopullisesti tyhjäksi Venäjän hallituksen aikoni viedä Suomen nuoriso suorittamaan asevelvollisuuttaan venäläisjoukoissa ja siten vähitellen venäläistä koko Suomen kansa.

VALTIOPÄIVÄMIESEHDOKKAANA

Valtiopäivät eivät olleet koskaan herättäneet kenenkään huomiota Kannuksessa eikä muuallakaan Keski-Pohjanmaalla. Vaalit, joissa talonpoikaissaätyyn valittiin kunkin tuomiokunnan edustajat, olivat aina menneet jokseenkin huomaamatta. Kokkolan tuomio

Valitsijamieheksi sekä mahdolliseksi
niikseen tulee. Kenelläkään ei
taan, joten valitsijamiehet tuli-
enenkään pään pälkähtänyt
mahdollisesti kannatettaisiin
Suurin osa piti asiaa joko
vaivaa keskustella, tai sit-
in kiinnitetty enemmän
talonpoikaissäädyinkin
päivistä oli tarkoitus
venäläistä sortoa ja
sitä ei ajateltu
kunnan pitäjissä.
tulleesta välin-
ttävästi vastus-
valitsijamie-
tustusliikke-
ehäksi.
at Kokko-
valtiopäi-
tiesivät,
nestää
Trajiin,
muutos
vapais-
ki-
Mutta
vaihdamise
keskuudessa
vaihdamise
pääväimieheksi
Siihen se
vuorostaan
lissä asuvan
Jonkinlaista
valituksi talonpoika
asunut kauppias
paikan meikem
Ruotsalainen
voimaan, tuomiokunta
pitkät ajat sen jälke
Enemmistö
Kokkolan maaseurakunta
kunta, johon kuuluivat Lesti-

kunta, johon kuuluivat Lesti- ja Vetelinjoen laakson pitäjät sekä Kokkolan maaseurakunta ja Kruunupyyn pitäjä, oli kaksikielinen. Enemmistö tuomiokunnan asukkaista kyllä oli suomenkielistä, mutta pitkät ajat sen jälkeen kuin v. 1863:n valtiopäiväjärjestys oli tullut voimaan, tuomiokunta oli lähettänyt aina ruotsinkielisen edustajan. Ruotsalainen talonpoika Slotte oli saanut pitää tämän edustajanpaikan melkein kuin perintönä. Ruotsalainen se oli Kannuksessa asunut kauppias Sahlgrenkin, joka kerran tuli tästä tuomiokunnasta valituksi talonpoikaissäätöön edustajaksi.

Jonkinlaista heräämistä suomalaispitäjissä ilmeni kuitenkin 80-luvun alkupuolella. Silloin suomalaisten pitäjien edustajat äänestivät enemmistöllään Kokkolan tuomiokunnan edustajaksi Ylivetelissä asuvan talonpojan Juho Torpan.

Siihen se sitten taas vakiintuikin, ja Juho Torpan katsottiin vuorostaan tulleen ikäänkuin tuomiokunnan perinnölliseksi valtiopäivämieheksi, jota kaikki suomalaisten pitäjien edustajat äänestivät yksimielisesti. Mitään poliittisia erimielisyyksiä suomalaisten keskuudessa ei ollut, joten ei ilmennyt mitään syytä edustajankaan vaihtamiseen.

Mutta sitten tulivat "routavuodet", venäläistämistoimenpiteet, laittomat asetukset ja ennen kaikkea tuo kansan keskuudessaakin huomioitu asevelvollisuusasetus, joka jakoi suomalaiset kahteen ryhmään: ns. perustuslaillisiin ja suomettelaisiin.

Tosin Keski-Pohjanmaan kansa siitä erosta ei liioin tietänyt muuta kuin sen, että perustuslailliset olivat kapinallisia ja vastustivat esivaltaa, kun taas suomettelaiset tahtoivat olla esivaljalle kuuliaisia ja alistuivat noudattamaan keisarin antamia asetuksia ja määräyksiä. Tiedettiin myös, että tuomiokunnan edustaja Juho Torppa kuului jälkimmäisiin ja oli valtiopäivilläkin kannattanut tätä alistuvaisuutta, joten hän senkin takia nautti Keski-Pohjanmaan väestön kannatusta.

Kun talvella 1904 valtiopäivät kutsuttiin kokoon ja määrättiin valittaviksi uudet valtiopäivämiehet, ei se Kannuksessa eikä muissaakaan Keski-Pohjanmaan pitäjissä herättänyt kenenkään huomiota. Kuntien valitsevat valitsijamiehet käskettiin kokoukseen Kokkolan käräjätuvalle, jossa tuomari Swahnin puheenjohtolla valittiin sitten tuomiokunnan edustaja valtiopäiville. Kunnissa ei toimitettu mitään vaaleja nyt enempää kuin ennenkin: kutsuttiin vain tavalliseen tapaan koolle kunnankokous enemmän muita kysymyksiä varten ja siinä sitten muiden asioiden ohella nimitettiin myös valitsijamiehet.

Kannuksen kunnan kokous pidettiin kuten ennenkin Juho Raasakan talossa, Juhon toimiessa puheenjohtajana. Kokoukseen oli saapunut parikymmentä isäntää eri kylistä. Kunnankirjuri, lukkari Frändilä ehdotti, että valitsijamiehiksi valittaisiin lautamies Juho Roiko-Jokela ja minut, joka myös omistin manttaaliin pantua maata

ja olin näin ollen kelvollinen valitsijamieheksi sekä mahdolliseksi valtiopäivämiesehdokkaaksikin, jos niikseen tulee. Kenelläkään ei ollut mitään Frändilän ehdotusta vastaan, joten valitsijamiehet tulivat yksimielisesti valituiksi. Ei myös kenenkään päähän pälkähtänyt ajatustakaan keskustella siitä, ketä mahdollisesti kannatettaisiin valittavaksi edustajaksi valtiopäiville. Suurin osa piti asiaa joko niin vähäpätöisenä, ettei siitä maksanut vaivaa keskustella, tai sitten katsottiin asian olevan itsestään selvä.

Mualla Suomessa lienee näihin vaaleihin kiinnitetty enemmän huomiota, ainakin toisten säätyjen ja paikoin talonpoikaissäädynkin keskuudessa. Näistä nyt kokoontuvista valtiopäivistä oli tarkoitus muodostaa nimenomaiset protestivaltiopäivät venäläistä sortoa ja maassa vallitsevaa laittomuutta vastaan. Mutta sitä ei ajateltu Kannuksessa eikä muissakaan Kokkolan tuomiokunnan pitäjissä. Pelkästä sattumasta tai paremminkin tottumukseksi tulleesta välinpitämättömyydestä johtui sekin, että minä, joka tietävästi vastustin venäläistä sortoa ja laittomuutta, tulin valituksi valitsijamieheksi. Ja Himangalla oli käynyt niin ikään, että vastustusliikkeen lukeutuva Sakari Pöyhtäri oli joutunut valitsijamieheksi.

Määräpäivänä eri pitäjien valitsijamiehet kokoontuivat Kokkolan maalaiskunnan käräjätuvalle valitsemaan edustajaa valtiopäiville. Ruotsalaisten pitäjien edustajat, jotka entuudestaan tiesivät, että eivät saisi valituksi ruotsalaista, olivat päättäneet äänestää minua, koska tiesivät minun kuuluvan venäläisyyden vastustajiin, joita enemmistö ruotsalaispitäjien asukkaita oli. Äänestyksen tulos meni niin tasan, että Juho Torppa voitti kahden äänen enemmistöllä. Hän itse ei kuulunut valitsijamiehiin, joten molemmat Ylivetelin äänät tulivat hänen hyväkseen. Suomalaisista vain Sakari Pöyhtäri äänesti minua ja minä puolestani Pöyhtäriä, mutta kun Kannuksen toinen edustaja Juho Roiko-Jokela äänesti Torppaa, tuli Torppa valituksi.

Näin päättyi ensimmäinen vaalitaisteluni, jos sitä siksi voi nimittää, tappioon.

OUTOJA HUHUA

Elämä Kannuksessa jatkui entistä rauhallista tahtiaan. Talvisin käytiin markkinoilla ja tehtiin pientä kauppaa milloin milläkin. Iltaisin kokoontui miesjoukkoja juttelemaan Björklundin kauppaan sekä hiljattain perustettuun yhtiökauppaan, joka oli eräänlainen osuuskaupan edeltäjä. Osuustoimintaliikkeestä ei kenelläkään ollut vielä tietoa, mutta käsitettiin, että yksityiset kauppiaat nytkivät kohtuuttomia hintoja. Pienet ja köyhät talonpojat perustivat tällöin oman kauppaosakeyhtiönsä, johon jokainen sijoitti osuudekseen

kymmenen markkaa ja sitoutui vaadittaessa luovuttamaan sata markkaa lisää.

Näinä iltapuhteina puhuttiin paljon enemmän kotoisista homista ja markkinamatkoista kuin poliittisista asioista. Tosin oli kuultu, että Suomen sotaväki oli hajoitettu. Ne muutamat kannuslaisetkin asevelvolliset, jotka olivat olleet Oulun pataljoonassa suorittamassa sotapalvelustaan, olivat tulleet kotiinsa, eikä uusia kutsuntoja pantu enää toimeen. Niin ikään tiedettiin kertoa, että korvaukseksi Suomen sotaväen lakkauttamisesta Venäjä vaati kymmenen miljoonaa markkaa vuodessa, mikä maksu kohoaisi asteittain kahteenkymmeneen miljoonaan markkaan. Mutta tällaiset seikat kulkivat kannuslaisten ohi jokseenkin huomiotta. Näyttihän kaikki kehittyvän vain hyvään suuntaan.

Mutta se pieni ryhmä, jonka muodostivat yhtiökaupan entinen hoitaja Ojanperä, asemakirjuri Sundelin, kirkkoherra Björklund, minä ja pari isäntämiestä, oli eri mieltä. Me katsoimme, että Suomen sotaväen hajottaminen oli laitton teko ja korvauksen vaatiminen siitä yhtä laitonta ja vastustettavaa. Mieli pitemme ei saanut kuitenkaan suurtakaan kannatusta. Kuultiin, että itse "Herrainpäivilläkin" asiasta oli ankarasti väitelty ja että "herrat" olivat äänestäneet sitä vastaan ja lähettäneet kirjelmän keisarille. "Eppun Jussi" ja "Ketotalon Antti", jotka olivat suuriäänisimpiä joukossa, julistivat jälleen: "Ei tästä nyt hyvä seuraa, kun herrat valtiopäivilläänkin nousevat keisaria vastaan." Ja siihen käsitykseen yhtyi suurin osa kuulijakuntaa.

Oudot huhut jatkuivat yhä. Kerrottiin, että Suomen kenraalikuvernööri, "keisarista ensimmäinen mies", oli murhattu. Muitakin murhia sanottiin tehdyn. Tuo Kannuksen pieni ryhmä, joka lukeutui "perustuslaillisiin", käsitti, että se oli protesti sitä Suomen venäläistämispolitiikkaa vastaan, jota kenraalikuvernööri Bobrikov oli tullut Suomeen toteuttamaan. Mutta enemmistö, jota "Ketotalon Antti" ja "Eppun Jussi" edustivat, toisti, että se oli nousua esivaltaa ja keisaria vastaan, joka ei jää eikä saakaan jäädä rankaisematta. Pahinta vain oli, että koko Suomen kansa sai kärsiä tämän rangaistuksen syntiensä tähden.

Mielet kiihtyivät ja väittely asioista jatkui. Kun vihdoinkin tuli tieto, että Venäjä oli julistanut sodan Japania vastaan, hidaslounteiset kannuslaisetkin alkoivat lämmitä. Vaikka pidettiinkin suurena onnena sitä, että nyt, kun Suomen sotaväki oli hajoitettu, poikiamme ei viety sotaan, oltiin sitä mieltä, että Venäjä voittaa sodan.

"Kukaan ei voi voittaa Venäjää", oli "Eppun Jussin" ja "Ketotalon Antin" vakuuttava päätöslauselma, johon uskottiin.

Tämän voittamattomaksi luullun Venäjän vallan edustajia oli jo lähetetty maaseudullekin. Kannuksen asemallekin oli sijoitettu kaksi koreassa virkapuvussa keikailevaa santarmiupseeria, jotka

joka päivä junien kulun aikaan tulivat asemalle ja siinä edestakaisin kävellen osoittivat kansalle, keitä he olivat ja ketä edustivat. Pitäjän oma poliisi, Kupila ja vallesmanni Söderström, joka tosin asui Himangalla, olivat myös saaneet venäläiset virkapuvut nauhoineen ja sapeleineen. Kaikki tämä oli muka omansa osoittamaan, että esivalta ei turhaan miekkaa kannan, vaan lainkuuliaisten turvaksi ja pahantekijöiden rangaistukseksi.

Näiden tapahtumien vaikutus rajoittui kuitenkin vain pelkäksi suukovuksi yksityisissä seuroissa ja juttelutilaisuuksissa. Mutta marraskuussa v. 1905 tapahtui jotain, joka sai jo hitaat kannuslaisetkin liikkeelle.

Eräänä sunnuntaipäivänä kansaa oli tapansa mukaan kokoonnutun asemalle odottamaan junien tuloja. Junien sunnuntainen odottaminen muodosti kosteikon kannuslaisten muuten yksitoikkoisen kuivaan elämään. Kannus oli ravintola-asema, jolla pohjoisesta ja etelästä tulevat junat sivuuttivat toisensa pysähtyen viideksitoista minuutiksi. "Juna-aika" oli jälkeen puolen päivän, joten mikä olikaan luonnollisempaa, kuin että kansa kirkonmenon päätyttyä lähti joukoittain junien tulolle. Ja oikeastaan moni saapui kirkkoonkin siinä mielessä, että sen jälkeen sai mennä asemalle näkemään junia ja matkustajia sekä katsomaan, miten herrat ravintolahuoneessa söivät. Junien lähdettyä jaettiin vielä posti, mikä tapahtui siten, että asemamiehistä joko Kalle Parkkoomäki tai Johan Pyykkö korkealla äänellä luki kirjeiden osoitteet ja heitti ne sitten asianomaisille tai heidän naapureilleen perille vietäviksi.

Tänä sunnuntaina asemalle oli kokoontunut tavallista suurempi joukko, sillä jostakin oli kuultu, että jotain erityistä oli tapahtunut. Kansa ei kuitenkaan uskonut, vaan odotti, että kun juna saapuu ja sen mukana posti, niin saadaan kuulla tarkemmin.

Junantulon aika lähestyi, mutta mitään ei näkynyt tehdyn junien vastaanottamiseksi. Ne kaksi veturia, jotka tavallisesti vaihdettiin, eivät olleet ollenkaan tulleet veturitallista. "Ollin Jussi", joka tavallisesti antoi puut veturiin, ei ollut täyttänyt halkomittaansa. Asemapäällikkö Söderström käveli virkahuoneessaan vastoin tavallisuutta lakittomin päin. Noita kahta virkapukuista santarmiakaan ei näkynyt, ja joku tiesi kertoa, että he olivat edellisenä päivänä matkustaneet etelään. Poliisi Kupila saapui tosin virkapuvussaan asemalle kuten ennenkin, mutta hänkään ei tietänyt mitään.

Vihdoin saapui asemalle asemamies Pyykkö. Häneltä udeltiin, mitä oli tapahtunut, kun junat eivät tule.

"Maassa on lakko", ilmoitti Pyykkö arvokkaasti.

"Lakko? Mikä se on?", kysyi "Ketotalon Antti".

"Kansa on päättänyt, ettei mikään juna kulje eikä yksikään pyörä pyöri eikä kukaan tee mitään, ennenkuin kaikki laittomat asetukset on kumottu ja Suomen perustuslailliset oikeudet saatettu

Äänioikeusmielenosoituksen maaseutuedustajat Helsingissä työväntalon pihalla 14. 4. 1905.

uudelleen voimaan sekä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus myönnetty kaikille, sukupuoleen, säätyyn ja ammattiin katsomatta”, selitti Pyykkö asiantuntevasti.

Hämmästyks oli yleinen. Suuri osa kuulijoista ei vieläkään käsittänyt, mistä oli kysymys ja mitä lakko oikeastaan tarkoitti. Pyykkö ei myöskään jatkanut valistustaan, vaan lähti hiljalleen astelemaan asuntoaan kohti ihmisten kysellessä toisiltaan, mitä kaikki oikein merkitsi.

Minäkin olin saapunut asemalle. Väki kokoontui heti ympärilleni kysellen, tiesinkö minä, joka olin ollut Amerikassakin, mitä tämä tarkoittaa ja mikä lakko oikeastaan on. Huomasin, että nä kansa haluaa kuulla, ja nousin asemahuoneen ylimmälle portaalle puhumaan. Selitin lyhyesti ne syyt, jotka olivat johtaneet lakkoon. Esitin, miten Venäjän tsaari oli syönyt Suomen kansalle antamansa lupaukset, jotka vieläkin olivat kehyksissään kirkkojen seinillä, valansa, jolla Suomen perustuslait oli vannottu pidettävän voimassa ja Suomen kansalle kuuluvat oikeudet turvassa. Askel

askelelta näitä oikeuksia oli kuitenkin rikottu. Laiton asevelvollisuusasetus, joka Kannuksessakin tunnettiin, oli näistä rikkomuksista vain yksi. Nyt tämä hallituksen harjoittama sorto oli nostattanut kansan suuttumuksen ei ainoastaan Suomessa vaan Venäjälläkin. Kansa oli päättänyt julistaa suurlakon ja sen avulla vaatia, että kaikki siltä riistetyt oikeudet oli palautettava ja uusia oikeuksia, joihin kuuluu yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, oli myönnettävä. Jokaisen velvollisuus oli kaikin keinoin tukea lakkoa ja niitä vaatimuksia, jotka sen yhteydessä oli esitetty.

Kun olin lopettanut, yleinen puheensorina täytti ilman. Kukaan ei aikonutkaan poistua, vaikka kukaan ei sittenkään näyttänyt tietävän, mitä olisi tehtävä. Kaikkien mielipide tuntui olevan, että oli pidettävä yhteinen kokous, jossa asioista voitaisiin kuulla enemmän ja keskustella laajemmin.

”Eppun Jussi”, joka koko ajan oli seisonut hiljaa sivussa, korotti kimakan äänensä ja sanoi: ”Vaikka minä en muuta tietäisi, niin sen minä tiedän, että joka itsensä esivaltaa vastaan asettaa, hän on Jumalan tahtoa vastaan. Tämä lakko on kapinaa, jota ei keisari eikä Jumalakaan jätä rankaisematta. Sen minä sanon, että tästä ei kunnian kukko laula. Tuommoiseen kokoukseen minä en tule enkä kehoita muitakaan menemään.”

Tämän sanottuaan hän lähti astelemaan maantielle päin. Mutta tällä kertaa häntä ei kukaan seurannut, vaan kaikki jäivät odottamaan tietoa, milloin kokous pidetään.

Asemamies Pyykkö, joka myös oli Kannuksen vapaaehtoisen palokunnan päällikkö, oli palannut asemalle. Hän ilmoitti, että palokunta tulee kutsumaan omalle talolleen yleisen kokouksen päivänä, josta ilmoitetaan myöhemmin.

Sen kuultuaan ihmiset alkoivat hajaantua ihmetellen, mitä oli tapahtunut ja mitä olivat jo kuulleet, sekä vieläkin enemmän sitä, mitä nyt tulisi tapahtumaan. Olikohan ”Eppun Jussi” sittenkin oikeassa vai oliko kaikki se, mitä minä olin sanonut, sittenkin totta?

KOKOUS PALOKUNNAN TALOSSA

Kansalaiskokoukseen Kannuksen Vapaaehtoisen palokunnan taloon oli saapunut melkoinen väkijoukko. Enemmistö oli kirkonkylällä asuvia ammattilaisia, Eklövin sahan työläisiä, pikkukauppiaita ja muuta maatonta väkeä, jota vastoin talojen isännät, emännät, pojat ja tyttäret pysyttelivät kotonaan. Kokouksen avasi asemamies Pyykkö ja antoi ensimmäisen puheenvuoron minulle. Selostin puheessani tilannetta ja varsinkin suurlakon vaatimuksia sekä korostin, että kansan oli nyt valmistauduttava käyttämään äänioikeuttaan omaksi hyväkseen.

Toisena puhujana oli kansakoulujen tarkastaja Juho Äijälä,

joka tiettävästi kuului suomettarelaisiin ja puolueensa mukana kannatti myöntöväisyysspolitiikkaa. Hän puhui lämpimästi suomalaisuuden puolesta ja annettuaan tunnustuksensa työväelle sen osoittamasta kunnosta esitti suomalaisen puolueen ohjelmavaatimuksen: Suomi suomalaisille ja valta kansalle, ja ehdotti Suomalaisen seuran perustamista.

Kolmantena puheenvuoron sai suutari Matti Karjalainen, joka oli käynyt suutarinopin Kajaanissa ja työskennellyt sittemmin Oulussa, missä hän oli kuulunut työväenyhdistykseen. Hän puhui voimakkaasti työväenyhdistyksen perustamisen puolesta. Esitys sai kannatusta jos vastustustakin. Tallimies Vanhala ja vaihdemies Olli kannattivat Suomalaisen seuran perustamista, mutta asemamiehet Pyykkö ja Parkkoomäki sekä sahatyöläiset työväenyhdistyksen perustamista. Opettaja Kankkonen ei ollut valmis päättämään, kumpaa olisi puoltanut. Minä, joka Amerikassa ollessani olin kuulunut Lännen Kaivostyöläisten Liittoon, kannatin myös työväenyhdistyksen perustamista. Päätettiin toimittaa koeäänestys, kuinka moni kannattaa suomalaisen seuran ja kuinka moni työväenyhdistyksen perustamista ja on valmis liittymään jompaankumpaan. Äänestyksessä 12 ilmoitti liittyvänsä Suomalaiseen seuraan ja 54 työväenyhdistykseen. Tuloksen tultua selville tarkastaja Äijälä ja hänen kannattajansa ilmoittivat poistuvansa kokouksesta, joten kokousta jäivät jatkamaan vain ne, jotka olivat äänestäneet työväenyhdistyksen puolesta. Näin perustettiin Kannuksen työväenyhdistys, jonka ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin minut ja sihteeriksi Matti Karjalainen.

VAPPU KOKKOLASSA VUONNA 1906

Vuoden 1905 marraskuun suurlakko ja sen seuraukset saivat sittenkin aikaan eloa Keski-Pohjanmaan piintyneisiin oloihin. Tosin keskipohjalainen talonpoika ei vielä kukaan paljon silmiään raotellut, mutta siltäkään ei voinut jäädä näkemättä, mitä tapahtui. Työväenyhdistyksiä syntyi lähes jokaiseen pitäjään. Ne eivät tosin olleet suuria eikä niiden vaikutus kauas kantava, mutta olemassaolollaan ne olivat muistuttamassa, että aika oli muuttunut. Talonpojat vihasivat ja halveksivat niitä sydämestään, mutta oli eräitä, jotka niitä suosivatkin.

Uudestaan järjestynyt suomalainen puolue suosi työväenliikettä ja sen esittämiä vaatimuksia. Suomalaisen puolueen johtohenkilöt liittyivät monilla paikkakunnilla työväenyhdistyksiinkin. Suomalaisen puolueen huomatuimmat johtohenkilöt Keski-Pohjanmaalla, tehtailija Pohjanpalon perheen jäsenet Tuomas, Juhani, Matti ja Martta, kannattivat lämpimästi työväenyhdistyksiä, avustivat niitä rakentamaan Ykspihlajan arvokkaan talon ja muutenkin suosivat

työläistensä kuulumista työväenyhdistykseen, Martan itsensäkin liittyessä siihen. Kokkolan yhteiskoulun opettaja maisteri Väinö Kivilinna ja kirjailija Teuvo Pakkala yhtyivät myöskin työväenyhdistykseen.

Kun vappu 1906 lähestyi, päättivät nämä yhdessä Ykspihlajan ja Kokkolan työväenyhdistysten kanssa järjestää suuren vappu-mielenosoituksen ja -kulkueen halki ruotsalaisen ja aristokraattisen Kokkolan kaupungin ja pitää vappukokouksen Kokkolan kaupungin laidassa olevalla Sundin kentällä. Minut kutsuttiin juhlaan puhujaksi.

Kulkue lähti Ykspihlajasta, ja Kokkolassa liittyi siihen Kokkolan työväenyhdistyksen rivistö. Kulkueen yhtenä airuena oli Martta Pohjanpalo leveä punainen nauha yli olkapään. Kokkolassa liittyi mukaan myös maisteri Kivilinna niin ikään punainen nauha olkapäällään. Yli tuhannen henkeä käsittävänä rivistönä marsittiin pitkin Kokkolan valtakatua, jonka kahden puolen Kokkolan ruotsalainen väestö oli kerääntynyt katsomaan mielenosoitusta, jonka kaltaista ei Kokkolassa ollut ennen nähty. Keuhkojen koko voimalla laulettiin työväen lauluja. Innostavina kaikuivat Internationalen sanat: "Alas lyökää koko vanha valta, silloin voitto teidän on!"

Pohjanpalon perhe ja maisteri Kivilinna, jotka olivat enimmin saaneet kokea ruotsalaisten sortoa, katselivat voitonriemuisina ihmetteleviä ja puoleksi peloissaan seisovia ruotsalaisia, ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: "Näin me suomalaiset tästä puoleen marssimme ja te saatte katsoa sivulta", kun taas työväki, jota enimmäkseen marsijat olivat, olisi sanonut: "Näin me työläiset lyömme alas koko vanhan maailman ja otamme vallan käsiimme." Kumpiakin elähdytti lapsellinen usko, että voitto oli näin äkkiä ja helposti saavutettu.

PIIRIKOKOUS ILMAJOELLA

Puolue-elämän vaikutukset alkoivat vähitellen tuntua maalais-oloissakin. Puhuttiin suomalaisesta ja nuorsuomalaisesta puolueesta, sosialidemokraattisesta puolueesta ja myös hiljattain Seinäjoella perustetusta maalaisliitosta. Ruotsalaisesta puolueesta ei suomalaisilla paikkakunnilla paljoakaan tiedetty, koska sillä ei ollut mitään tekemistä suomalaisen väestön kanssa.

Jokainen puolue järjestäytyi ja valmistautui tulevia valtiollisia vaaleja varten joilla uuden, yksikamarisen eduskunnan jäsenet piti valittaman. Maa oli jaettu kuuteentoista vaalipiiriin, joista jokaisesta tuli valittavaksi tietty luku edustajia tuleville valtiopäiville. Jokainen puolue alkoi järjestää näitä piirikokouksia, tehdäkseen niissä suunnitelmia vaaliagitaatiosta ja nimittääkseen ehdokkaita tuleviin vaaleihin.

Vaasan lääni oli jaettu kolmeen vaalipiiriin, eteläiseen, itäiseen ja pohjoiseen. Sosialidemokraattinen puolue, johon työväenyhdistykset kuuluivat, oli järjestänyt itäisen piirin toimiston Jyväskyläan, mutta eteläistä ja pohjoista piiriä varten oli vain yksi toimisto Vaasassa. Kaupungissa ilmestyi myös piirien sosialidemokraattien äänenkannattaja Vapaa Sana.

Näiden piirien ensimmäinen yhteinen kokous oli kutsuttu koolle Ilmajoelle. Kannuksen työväenyhdistyksen edustajaksi valittiin minut, jolla oli kauppa ja lisäksi polkupyörä. Kaupan asioilla ja kustannuksilla saattoi polkupyörällä ajaa Seinäjoelta Ilmajoelle, johon ei vielä ollut rautatietä. Tämä varsin pieni ja vähäpätöinen seikka itse asiassa avasi minulle tien politiikkaan, ensin eduskuntaan ja sitten kaikkiin myöhäisempiin vaiheisiin.

Kokous valitsi ensi työkseen läänin pohjoiselle vaalipiirille oman piiritoimikuntansa. Sen keskuspaikaksi tuli Pietarsaari. Toiseksi asetettiin jo ehdokkaat tulevia vaaleja varten.

Kokouksen johto oli jokseenkin täydellisesti vaasalaisten käsissä. Vaasan työväenyhdistys, joka oli perustettu jo 1883, oli vanhimpia koko maassa, väittivät toiset sitä Suomen ensimmäiseksi työväenyhdistykseksi. Vapaan Sanan toimittajat Janne Hautala, R. Valavaara ja sellaiset vanhat veteraanit kuin Lillnix ja Teerimäki hallitsivat tiedoillaan yksinkertaisia maalaisedustajia. Mutta tuppisuita eivät sentään olleet kaikki maalaisedustajatkaan. Näihin kuului tunnettu ylihärmäläinen hevoskasvattaja ja kilpa-ajaja Matti Takala, joka arvovallallaan ja puhujalahjoillaan lumosi kaupunkilaisetkin. Loistavin kyky kokouksessa oli kuitenkin entinen isokyröläinen kansakoulunopettaja Esa Paavo-Kallio, jonka vertaista puhujaa oli vaikea löytää.

Pohjoinen vaalipiiri oli kuitenkin niin heikosti edustettuna, että minutkin, joka suurimmalle osalle kokouksen osanottajia olin tuntematon, päätettiin asettaa edustajaehdokkaaksi ja jatkoksi joukolle, jonka muodostivat sellaiset kuuluisuudet kuin Esa Paavo-Kallio, Puoluetoimikunnan esittämä Aura Kiiskinen, pietarsaarelainen leipuri Kalle Suosalo ja kauhavalainen puukkoseppä E. Aali.

Vaalit oli määrätty pidettäväksi maaliskuun 15. ja 16. päivinä 1907. Kun Vaasan läänin pohjoinen vaalipiirikin oli Ilmajoen kokouksessa tullut järjestetyksi itsenäiseksi, pidettiin vaalipiirin ensimmäinen kokous Kannuksessa tammikuussa 1907. Siinä päätettiin lopullisesti edustajaehdokkaiden luvusta ja heidän järjestyksestään. Ymmärrettiin, että sosialidemokraattisella puolueella oli vaalipiirissä kovin pienet voimat ja voitonmahdollisuudet. Piirin toinen puoli oli väestöltään ruotsalaista, joiden keskuudessa sosialidemokraateilla ei ollut pienintäkään mahdollisuutta saada kannatusta. Suomalainen asutus taas oli miltei kokonaan pikkutalonpoikia ja mielipiteiltään vanhoillisia ja poliittiselta kannaltaan suomettarelaisia eli suomalaisen puolueen kannattajia. Ei ollut sel-

laista torppariväestöä kuin Hämeessä ja Etelä-Suomessa, joiden keskuudesta sosialidemokraatit toivoivat kannattajia, eikä myöskään teollisuustyöläisiä muualla kuin Pietarsaareissa, kourallinen puukontekijöitä Ykspihlajassa ja Kauhavalla sekä muutamia kymmeniä sahatyöläisiä Himangalla ja Kannuksessa.

Käsitettiin, että yhdenkin sosialidemokraattisen edustajan saaminen tästä vaalipiiristä oli suuri yritys. Suurimmat toiveet kiinnitettiin Pietarsaareen, jossa eniten oli teollisuustyöläisiä, vaikka tätäkin toivoa sumensi se, että suurin osa niistä oli ruotsalaisia; sen jälkeen Lapuaan, jossa oli enemmän torppareita, sekä vihdoin Kauhavaan, joka Etelä-Pohjanmaan pitäjistä oli enemmän työläismielinen.

Ehdokkaiden järjestys määrättiin lopullisesti sellaiseksi, että Pietarsaaren listalle asetettiin ensi tilalle Aura Kiiskinen ja Lapuan listalle Esa Paavo-Kallio. Minut asetettiin ensimmäiselle sijalle Kannuksen listalle, josta ei ollut toivoakaan saada enempää kuin muutama kymmenen ääntä. Minulle annettiin kuitenkin toinen tila myös Lapuan listalla, minkä johdosta Esa Paavo-Kallio sitten kokouksen jälkeen sanoikin, että ”se oli hyvä kun sinut asetettiin toiselle tilalle Lapuan listalla, että jos kaksi menee, sinäkin pääset”.

Näin oli ehdokaslistat aseteltu ja edustajaehdokkaat määrättiin ottamaan tehokkaasti osaa ennen vaaleja toimitettavaan agitaatioon.

ENSIMMÄINEN AGITAATIOMATKA

Ensimmäinen agitaatiomatka oli suunniteltu aloitettavaksi tammikuun puolivälissä 1907. Kun Keski-Pohjanmaan pitäjissä Lesti- ja Vetelinjoen laaksossa sosialistista puhujaa ei ollut ennen liikkunut ja sosialismin pelko väestön keskuudessa oli suuri, niin vasta muodostettu piiritoimikunta päätti lähettää tälle alueelle matkaan kaksi puhujaa yhdessä. Puoluetoimikunta oli antanut piirin käytettäväksi Viipurista kotoisin olevan, työväenliikkeessä jo hyvin tunnetun puhujan ja piirin edustajaehdokkaaksikin asetetun neiti Aura Kiiskisen. Minun tehtäväkseni uskottiin tiedustella huoneita ja kokouspaikkoja, joissa saisimme esiintyä.

Tämä oli kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Jollei minulla olisi ollut tuttavaa väestön keskuudessa, ei kokoushuoneita olisi saatu ollenkaan. Mutta poliittisessa toiminnassani olin jo tullut näillä paikkakunnilla tunnetuksi ja saanut kannatusta niiden harvojen perustuslaillisiin lukeutuvien keskuudessa, joita sentään sattui olemaan muutama jokaisella paikkakunnalla, ja nämä lupasivat hankkia huoneen. Toholammin yläpäässä ja Kaustisella sattui olemaan tähän ryhmään kuuluvia kansakoulunopettajia, jotka luovuttivat koulunsa puhujille. Kaustisen Köyhälläjoella asui eräs pienen talon

isäntä, joka oli työskennellyt Amerikassa samassa kaivoksessa kansani, ja hän lupasi huoneensa. Vetelissä valtiopäivämies Torppa, jalomielisyydestä kilpailijaa kohtaan, lupasi Vetelin nuorisoseuran talon puhetilaisuutta varten. Lestijärvelläkin saatiin huone tilauksi, mutta Halsua ja Perho näyttivät toivottomilta.

Sattui kuitenkin niin, että Halsuan lautamies Kauppinen, joka oli kohonnut herastuomarin arvoon, oli edellisenä syksynä ollut Kannuksen käräjillä ajamassa pieniä lakiasioita ja asunut talossani. Kun minäkin olin kehittynyt sellaiseksi pieneksi nurkkaasianajajaksi, joka myös ajoin käräjillä ihmisten pieniä asioita ja väliin vähän suurempiakin, olimme, pienet käräjäkoirat, sitten tutustuneet toisiimme. Tähän tuttavuuteen nojaten kirjoitin Kauppinen herastuomarille tulevani sinä päivänä Halsualle ja puhuvani hänen talossaan ja pyysin siitä ilmoittamaan yleisölle. Herastuomari vastasi myöntävästi ja kehoitti tulemaan.

Niin olikin ensimmäinen agitaatiomatka järjestetty, lukuunottamatta Perhoa, joka oli kaikkein kauimpana vaalipiirin äärimmäisellä laiteella.

Aura Kiiskinen oli ottanut osaa työväenyhdistyksen toimintaan Viipurissa, ollut viimeksi kaksi viikkoa Lahdessa kestäneillä erityisillä agitaatiokursseilla sekä tuonut mukanaan kirjallisuutta ja muitakin sellaisia tietoja, joita matkalla tarvittiin. Erityisen tärkeä lähdekirja oli "Kertomus Valtiovarain Tilasta" vuodelta 1905. Siinä oli esitetty senaatin kaikki toimikunnat ja niiden menot pääluokitain, joista ilmeni, miten kansalta verotettuja varoja oli käytetty. Siinä lueteltiin huikeita numeroita, jotka kuulostivat yksinkertaisen kansan korvissa kerrassaan satumaisilta. Kirjan avulla voi todistaa, miten maanviljelystoimikunta nieli monia miljoonia markkoja, köyhän talonpojan siitä mitään hyötymättä. Kaikki meni herrojen korkeihin palkkoihin ja muihin hyödyttömiin kuluihin. Kirjaa käyttäen oli myös helppo osoittaa, miten oikeustoimikunta nieli vieläkin suurempia summia. Mutta saiko kansa, joka nämä verot maksoi, oikeutta? — Vieläkin suuremman vaikutuksen yksinkertaiseen kansaan tekivät kirkollistoimikunnan menot, jotka olivat kaikista suurimmat. Kansa, joka ylläpiti kirkkonsa ja seurakuntansa sekä maksoi pappinsa ja lukkarinsa palkat, sai luovuttaa vielä kymmeniä miljoonia, joista kukaan ei tiennyt, mihin ne menivät. Voi poimia monia muitakin samanlaisia esimerkkejä, joiden edessä kansan mies ja nainen mykistyi. Ja kun näistä johti lopuksi sellaisen vetoomuksen, että kaikkia tällaisia epäkohtia vastaan oli nyt noustava, niin siinäpä olikin puheenaihetta kerrakseen.

Näin evästettyinä Aura Kiiskinen ja minä aloitimme yhdessä ensimmäisen vaalivalistusmatkamme talvella 1907. Ensimmäinen pysähdyspaikka oli Toholammin Sykäräisten kansakoulu. Puhuin siellä maalaisväestön oloista ja puutteista sekä vaatimuksista saada oloihin parannusta. Kun paikkakunnalla ei tunnettu torpparien

vapautuksen tarvetta, niin sopi vedota siihen, että talonpoikia rasi-tettiin maantienteko- ja kestikievarien pitovelvollisuudella, jotka hyödyttivät vain herroja. Talonpojan tuli pitää maantiet kunnossa, jotta herrat saivat ajaa kovaa, ja kestikievarit oli talonpojan pidettävä yllä, jotta herrat saisivat halpaa kyytiä. Kaikkien näiden ja muidenkin kohtuuttomien rasi-tusten poistamista vaati sosialidemokraattinen puolue. — Aura Kiiskinen puhui mielialheestaan valtiovarain tuhlauksesta. Kumpainenkin puhe otettiin vastaan ilman vastaväitteitä; mitäpä siihen kuulijoilla olikaan sanomista.

Samat asiat ja samoin seurauksin mentiin läpi myös Lestijärvellä Lapin taloon kutsutussa kokouksessa. Vaalien jälkeen vain huomattiin, että kumpaisestakin pitäjistä sosialidemokraatit olivat saaneet vain muutamia kymmeniä ääniä.

Kolmas paikka oli Halsuan herastuomarin Kauppinen talo. Nyt järjestettiin niin, että Kiiskinen jäi puhumaan Kauppiseen ja minä matkustin suoraan Perhoon, johon ei ollut saatu varmaa kokouspaikkaa, mutta toivottiin minun jonkun tuttavuuden perusteella sellaisen löytävän. Kauppinen herastuomari lupasi pitää huolen siitä, että kokous hänen talossaan tulee olemaan rauhallinen ja että puhuja, jota hän kyllä ei persoonallisesti kannattanut eikä hänen mielipiteitään hyväksynyt, saisi puhua häiritsemättä.

Kestikievarin kyydillä saavuin Perhoon Möttösen kestikievariin tammikuun tuiskussa ja illan kääntyessä jo pilkko pimeäksi. Kun astuin ovesta, oli sisälle kokoontunut jo tuvan täydeltä ihmisiä. Hämmästyin ensin sanattomaksi, mutta arvelin sitten, että tieto tulostani oli sittenkin levinnyt seudulle jo etukäteen, ja nyt köyhät perholaiset olivat tulleet kuulemaan sosialistista puhujaa saadakseen häneltä kuulla keinon köyhyydestä pelastumiselle.

Mutta keskusteltuaan siinä hetken ja kuultuaan puhujan nimen isäntä yksikantaan virkkoi, että tämä taisi ollakin väärä mies. He olivat odottaneet suomalaisen puolueen eduskuntaehdokasta toholampilaista Juho Ylikorpea. Isäntä jo vihjaisi, että vieraille ei taida löytyä talosta yösjakaan vaan hänen on haettava paikkansa jostakin muualta.

Tällöin puutuin asiaan ja selitin: "Te olette tulleet kuulemaan puhujaa ja minä olen tullut puhumaan, joten kaikki on kuin ollakin pitää. Kun teidän miehenne ei nähtävästi tuiskun takia ole uskaltanut lähteä, niin turhaa on häntä odottaakaan. Ja hänhän on sitä paitsi vain torppari, kun taas minä olen itsenäisen talon isäntä, kuten enimmäkseen teistäkin. Olemme siis tasaveroisia, ja minä ymmärrän teitä ja te minua."

Kun joukossa sattui olemaan pari sellaistaikin, jotka olivat olleet Amerikassa, niinkuin minäkin kerroin olleeni, niin he alkoivat heti vaatia, että puhujan oli annettava puhua. Toiset panivat vieläkin vastaan. Silloin vetosin heidän itsetuntoonsa vihjaisten: "Syy on siinä, ettette uskalla kuulla totuutta, jonka minä aion teille esittää."

Vastaus tuli heti yhteen ääneen: ”Kyllä uskalletaan, jos vain isäntä antaa luvan.” Tokihan isäntä luvan antoi, ja niin sain pitää ensimmäisen mestaruuspuheeni vaaliagitaattorina. Sitä seurasi yleinen keskustelu, jossa puhujaa kannatettiin miltei yksimielisesti. Isäntäkin muutti mielensä ja ilmoitti, että kyllä puhuja sai talossa olla yötä, vaikka aluksi oli tullut vähän estellyksi. Ja seuraavissa vaaleissa sosialidemokraattinen puolue sai Perhosta enemmän ääniä kuin yhdestäkään toisesta pitäjistä koko Vetelinjokilaaksossa.

Kun seuraavana päivänä palasin Halsualle Kauppisen taloon, jossa Aura Kiiskisellä oli ollut puhetilaisuutensa edellisenä iltana, niin tapasin matkatoverini itkemässä. Tämä kertoi, ettei hän ollut vielä missään muualla Suomessa kokenut sellaista törkeätä matalamielisyyttä ja loukkaavaisuutta kuin edellisenä iltana. Väkeä oli kokoonnutun Kauppisen taloon tupa täyteen, ja vanha isäntä esitteli puhujan. Mutta osoittaakseen eriävää mieltään talon nuori isäntä, joka oli kuulemma käynyt kansanopistoa ja vähän muitakin kouluja, asetui ivallisen näköisenä paitahihassaan pöydän taa nojaten kyynärpäät leveällä pöydän lautaan. Kun puhuja oli päässyt alkuun ja rauhallisella tavallaan ryhtynyt selittämään käsityksiään, nuori isäntä nosti hiukan toista lonkkaansa ja päästi ilmoille kuuluvan äännähdyksen samalla nauraa röhöttäen ”sukkelalle” vastaväitteelleen.

Puhuja, herkkäluonteinen nuori nainen, punastui hiusmartoan myöten. Kuulijakunta remahti hörönauruun, ja puhe keskeytyi hetkeksi. Puhuja yritti kuitenkin vielä jatkaa, mutta silloin nuori isäntä, joka oli varannut kenties loppumattomiin omatekoisia vastaväitteitään, päästi ilmoille toisen, jota taas seurasi yleinen naurunhohotus. Silloin puhujankin sisu kuohahti. Hän sanoi tottuneensa kaikenlaisiin vastaväitteisiin ja olevansa valmis vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, mutta sellaisiin ”argumentteihin”, joita nuori isäntä oli käyttänyt, ei kukaan kunniallinen ihminen vastaa.

Nuori isäntä ja kuulijakuntakin tuntuivat vähän nolostuvan. Tilaisuus loppui siihen ja kyläläiset alkoivat hiljalleen poistua enemmän häveten kuin voitonriemuisina.

Seuraava esiintymispaikka oli Veteli. Juho Torppa, valtiopäivämies ja vastaehdokkaamme, oli ilmoittanut kokouksesta hyvin ja nuorisoseuran talo oli kuulijoita tupaten täynnä. Torppa avasi kokouksen lausuen puhujat tervetulleiksi ja esitellen heidät yleisölle hyvän tavan mukaan. Mutta hän oli varannut tilaisuudessa itselleenkin puheenvuoron, jossa hän selitteli suomalaisen puolueen ohjelmaa ja sen etevämyyttä sosialistisen ohjelman rinnalla, ja hän todella hallitsi kuulija- ja seurakuntaansa niin hyvin, että oli jokseenkin turhaa yrittää täältä saada sosialidemokraattiselle puolueelle kannatusta.

Kaustisen kansakoululle, jossa myös sattui olemaan nuorsuomalainen opettaja, oli kokoontunut vain kourallinen kuulijoita. Mutta

opettaja, joka oli tuntenut seudulla yksinäisyyttä ja mielihiteittensä vuoksi kokenut vainoakin, oli iloinen saadessaan pitää puhujia vierainaan ja kestiti heitä kuin piispaa pappilassa.

Kovalta tuntui maaperä Vetelinjokilaaksossa sosialidemokraattiselle valistukselle. Vaaleissa alueelta saatiinkin vain muutamia ääniä. Mutta siemen sittenkin oli kylvetty, joka hitaasti on kasvanut niin, että myöhemmin sosialidemokraattinen puolue on saanut edustajan näistäkin pitäjistä ja juuri Halsualta, jossa ensimmäistä puhujaa niin ruokottomasti häväistiin.

Tämän jälkeen valistusmatka jatkui Etelä-Pohjanmaalle Härmään, Kauhavalle, Lapualle, Nurmoon, Ylistaroon ja Isoonkyröön. Keski- ja Etelä-Pohjanmaan väestön eroittaa toisistaan välillä oleva ruotsalainen väestö. Vaikka ero maantieteellisesti ei olekaan pitkä, niin kansatieteellisesti se on suuri. Eteläpohjalainen väestö on jäyhää sekä henkisesti että ruumiillisesti. Se on pinnalta katsoen kuin kirveellä veistettyä ja tavoiltaan samanlaista. Mutta suoraa ja rehellistä väkeä se on, siihen voi luottaa ja sen sanat ja myös teot on aina otettava täydestä. Se on hitaasti syttyvää, mutta myös hitaastisammuvaa. Puhujan on vaikea saada selville, onko hänen puheellaan ollut vaikutusta vai onko kaikki mennyt sivu korvien.

Etelä-Pohjanmaalle oli saatu perustetuksi työväenyhdistyksiä jo joka pitäjään. Ne olivat hankkineet puhujille huoneet valmiiksi ja levittäneet tietoja puhetilaisuuksista, niin ettei täällä tarvinnut mennä niin kylmään metsään kuin Keski-Pohjanmaalla. Tilaisuudet oli järjestetty tavallisesti jonkin talon tupaan. Talvi-illan pimennossa tuvat olivat huonosti valaistuja. Tavallisesti vain pieni lampuntuikka paloi pöydällä puhujan edessä, niin että hänen oli usein mahdoton erottaa lähemmin kuulijoita. Jonkinlainen hämärä ja harmaa ihmismassa oli vain edessä, mutta kasvojen ilmeistä ei voinut mitenkään päätellä, seurasivatko kuulijat puhetta vai eivätkö. Sen vain voi sanoa, että eteläpohjalaiset, nuo entiset puukkojunkkarit ja ”häjyt”, olivat maailman rauhallisinta kuulijakuntaa. Usein, puhujien oltua äänessä jo parikin tuntia, kuulijat eivät olleet vielä hievahtaneetkaan paikaltaan, monet eivät olleet vielä nostaaneet edes päätään siitä kumarasta asennosta, johon istuutuessaan olivat asettuneet. Oli mahdoton päättää, oliko väki myötä vai vastaan puhujan mielipiteitä.

Kauhava oli tuohon aikaan Etelä-Pohjanmaan pitäjistä ehkä kaikkien valistunein. Sieltä oli opettaja Sippolan aikoinaan alullepanema nuorisoseuraliike saanut alkunsa ja levinnyt jo muihinkin pitäjiin. Se ahdasmielisyys, jonka herännäisyysliike oli saanut aikaan entisen puukkojunkkarihengen tilalle, oli Kauhavalla jo alkanut hellittää otettaan. Kaikesta tästä johtuen puhetilaisuudet Kauhavalla muodostuivatkin mielenkiintoisemmiksi kuin missään muualla. Yleisö otti innokkaasti osaa keskusteluihin ja teki teräviä kysymyksiä ja vastaväitteitäkin.

Kauhavalla oli tilaisuudet järjestetty niin, että minä puhuin Ylipään Nuorisoseuran talossa ja Aura Kiiskinen Metsäkylässä. Kun Frändilän kestikievarissa sen jälkeen yhdyttiin, sanoi Aura: "Nyt meidän on tarkistettava ohjelmaamme sen valtiovarain kertomuksen suhteen. Minä jouduin sen kanssa eilisiltana lujille. Kun minä siellä Metsäkylällä esitin numeroita siitä kertomuksesta ja tulin kirkollisasiantoimituskuntaan ja esitin vanhan väitteemme, että näin suuria summia hallitus käyttää kirkollisiin menoihin, vaikka me itse rakennamme kirkkomme ja elätämme pappimme, nousi eräs talonpoika ja osoitti, että kirkollisasiantoimituskunnan menot ovat kaikki kouluille käytettyjä menoja. Ei suinkaan puhujakaan, joka vaatii kansanvalistuksen lisäämistä ja koulusivistystä kaikille, vastusta varojen käyttämistä tällaisiin tarkoituksiin? Hän lisäksi osoitti, että puhtaasti kirkollisiin tarkoituksiin käytetyt menot olivat tuskin sen suuremmat kuin paremmanpuoleisen seurakunnan menot. Minun oli vaikea pelastua pätkähästä, sillä hän oli oikeassa ja minä hongikossa. Tästä puolin täytyy pitää tarkoin silmällä, ettei metsäkylissäkään mennä puhumaan mitään, mikä ei pidä kuitaan, sillä sitä saattaa löytyä tietoa ja vastustajia sielläkin, missä ei luulisikaan."

Ja tästä puolin puhuin hyvin vähän valtiovarain hoidosta, josta en vielä juuri mitään tiennyt, ja sitävastoin suuntasin puheeni muihin silminnähtäviin ja kaikille käsitettäviin asioihin, kuten Etelä-Pohjanmaalla torpparien vapauttamisen ja tilattoman väen auttamiseen.

Ensimmäinen agitaatiomatka kokonaisuudessaan muodostui minulle harvinaisen antoisaksi ja kehittäväksi. Matkalta palattuani sainkin todeta, että olin oppinut itse paljon enemmän kuin mitä olin kyennyt muita opettamaan ja valistamaan.

Määräaikanaan maaliskuussa toimitettiin sitten vaalit. Ruotsalaiset saivat vaalipiiristä viisi edustajaa eli puolet piirin edustajamäärästä, suomalainen puolue neljä ja sosialidemokraatit yhden edustajan. Vastoin kaikkia otaksomia ja ennakkolaskelmia sosialidemokraattien listoilta tulin minä valituksi.

EDUSKUNTA KOKOONTUU

Vaalit olivat ohi. Hämmästyneenä kansa totesi, että sosialidemokraattinen puolue oli saanut kokonaista 80 paikkaa uudessa eduskunnassa. Kiinnostuneina odotettiin, mitä tämä uusi puolue, jolla ei ollut mitään menneisyyttä eikä kokemusta poliittisessa elämässä, nyt saisi aikaan ja miten se yrittäisi toteuttaa ohjelmaansa lainsäädäntöteitse.

Kysymysmerkkejä olivat toisetkin puolueet, sillä vaikka niiden valitsemien edustajien joukossa oli vanhaa koeteltua ja tottunuttakin ainesta, niin paljon uuttakin verta oli mukana. Lukuunottamatta ruotsalaista puoluetta, jonka edustajat lähes kaikki olivat olleet säätyvaltiopäivillä tai ainakin valtion viroissa ja komiteoissa, toisten puolueiden edustajat olivat suurimmalta osaltaan uusia tulokkaita. Ulkomailla herättivät ehkä sittenkin eniten mielenkiintoa uuteen eduskuntaan valitut yhdeksäntoista naista, jotka olivat alalään ensimmäisiä koko maailmassa.

Uusi eduskunta kutsuttiin koolle keväällä. Jokainen puolue oli ryhtynyt valmistaviin toimiin. Sosialidemokraattinen puolue oli kutsunut kokoon puoluepuoleiston, ja eduskuntaan valitut puolueen edustajat määrättiin tulemaan Helsinkiin kolme päivää ennen eduskunnan kokoontumista valmistautuakseen vaatimaan tehtävänsä.

Socialidemokraattisen puolueen edustajat kokoontuivat vasta rakennetun Työmies-lehden taloon Sirkuskatu 3:een. Talossa oli vielä puolivalmis avara ullakko, jossa oli hyvää kokoustilaa. Helsingin työväentaloa oli alettu vasta rakentaa ja Yrjönkadulla oleva vanha talo oli aivan liian pieni uuden eduskuntaryhmän tarkoitukseen.

Kokouksen avasi puoluejohtajien puolesta Jaakko Emil Perttilä ja puheenjohtajaksi valittiin Työmies-lehden toimittaja Yrjö Sirola. Hän piti aluksi valistavan puheen uusille edustajille muistuttaen sen työn tärkeydestä, jota varten kansa oli heidät valinnut.

Paitsi sitä, että tältä uudelta ja eduskunnan suurimmalta ryhmältä puuttui kokonaan kokemusta lainsäädäntötyössä, se muutenkin oli lähes kokonaan työväen ja maalaisväestön, etupäässä torp-

pariväestön keskuudesta koottua. Ryhmään kuului vain yksi filosofian tohtori, Nils Robert af Ursin, yksi maisteri, Väinö Wuolijoki, kuusi ylioppilasta ja seitsemän kansakoulunopettajaa. Nämä ja varsinkin viimeksimainitut tunsivat kyllä arvonsa tässä seurassa.

Kokouksen ensimmäisenä tehtävänä oli määritellä ryhmän asennoituminen eduskunnan alkutoimienpiteiden yhteydessä, joista tärkein oli puhemiehen vaali. Tohtori af Ursin esitti kannan, että sosialidemokraateille kuuluu eduskunnan suurimpana ryhmänä oikeus täyttää puhemiehen paikka, ja kehoitti ryhmää asettamaan oman ehdokkaansa. Työmiehen toimittaja Edv. Valpas-Hänninen piti sarkastisen puheen, jossa hän tuomitsi tämän ehdotuksen ministerisocialismina. Erinäisillä kansainvälisillä päätöksillä ja varsinkin Marxin ja Kautskyn lausunnoilla hän todisti, että sosialistit eivät — porvarillisessa yhteiskunnassa — saa tavoitella ministerin paikkoja, jollaiseksi hän käsitti eduskunnan puhemiehen paikankin, vaan että heidän on aina säilytettävä vapaat kädet ja pysyttävä arvostelevassa oppositiossa. Hän ehdotti päätettäväksi, että sosialidemokraattinen ryhmä, paitsi sitä, ettei se aseta omaa ehdokastaan, ei anna kannatustaan minkään porvarillisenkaan puolueen ehdokkaalle, vaan äänestää tyhjin lipuin.

Kolmannen kannan esitti toimittaja Taavi Tainio ehdottaen, että sosialidemokraattinen ryhmä ei asettaisi omaa ehdokastaan, koska puolueella ei ollut enemmistöä eduskunnassa ja sosialidemokraattien oli katsottava, että kaikki porvarilliset puolueet muodostavat yhden sosialisminvastaisen kokoomuksen, joka saattaisi sosialistisen puhemiehen suuriin vaikeuksiin. Mutta puolueelle ei ollut kuitenkaan samantekevää, kuka valittiin eduskunnan puhemieheksi, vaan sen tuli asettua kannattamaan sellaista porvarien asettamaa ehdokasta, joka nautti suurinta luottamusta sosialistisen ryhmän keskuudessa. Ja hän piti selvänä, että puolue ei voinut asettua kannattamaan laittomuutta suvainneita suomettarelaisia vaan sen oli annettava kannatuksensa laittomuuden tunnetuimmalle vastustajalle, nuorsuomalaisen puolueen ehdokkaalle Pehr Evind Svinhufvudille.

Maisteri Väinö Wuolijoki, Emil Perttilä, Yrjö Sirola, puoluesihteerit Turkia sekä monet muut puolueen huomatuimmat johtomiehet kannattivat Tainion esitystä. Ryhmän päätökseksi tuli, että eduskunnan puhemieheksi oli äänestettävä Svinhufvudia. Tämän lisäksi ryhmä päätti asettaa tohtori af Ursinin ehdokkaaksi ensimmäisen varapuhemiehen paikalle, mutta toisen varapuhemiehen vaaleissa päätettiin äänestää tyhjillä lipuilla ja antaa porvarien ratkaista keskenään, kenet he siihen toimeen halusivat. Näin tulivat kokouksessa hyväksytyiksi kaikki kolme tärkeää periaatekysymystä: äänestää porvaria, äänestää omaa miestä ja äänestää tyhjillä lipuilla. Tämän päätöksen mukaisesti eduskunnan puhemieheksi tuli valituksi Pehr Evind Svinhufvud, ensimmäiseksi varapuhemieheksi

Nils Robert af Ursin ja toiseksi varapuhemieheksi suomalaisen puolueen ehdokas E. G. Palmén. Tästä vaalista sanomalehtimies Rantakari sitten kirjoittikin, että eduskunnalla oli nyt kolme ”päättä”: ”Sikapää, sekapää ja äkäpää”.

Seuraavana tärkeänä kysymyksenä oli päättää, menikö sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä kirkkoon ja keisarilliseen linnaan, jossa valtiopäivät juhlallisesti avattiin. Edv. Valpas-Hänninen, joka oli kiivaasti vastustanut osanottoa puhemiesten vaaleihin, oli yhtä jyrkästi sitä mieltä, että kumpaankin tilaisuuteen oli mentävä, koska niistä mainittiin uudessa valtiopäiväjärjestyksessä, jonka puolue oli hyväksynyt ja jonka perusteella se oli ottanut osaa vaaleihin.

Toiset olivat sitä mieltä, että kirkkoonmeno oli vapaaehtoista, ja toiset sitäkin mieltä, että sosialistin, joka vaatii valtion ja kirkon eroa ja vastustaa kirkkoa, ei sopinut mennä kirkkoon ollenkaan, semminkään kun sitä valtiopäiväjärjestyksessä ei ollut nimenomaan määrätty edustajan velvollisuudeksi.

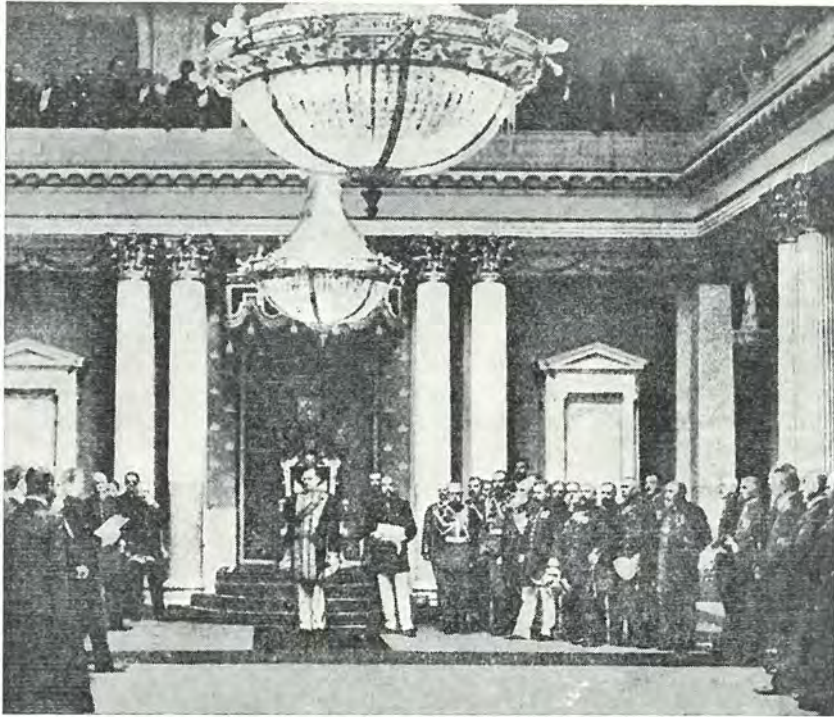
Mutta kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että keisarilliseen linnaan oli mentävä, koska valtiopäivien avaus tapahtui siellä. Ilmeistä kuitenkin oli, että useimpia veti sinne enemmän uteliaisuus kuin velvollisuudentunne, sillä harva, tuskin kukaan; oli siellä ennen käynyt. Ja päätökseksi tuli, että meno kirkkoon jätettiin vapaaehtoiseksi, mutta linnaan oli kaikkien mentävä.

Seuraavana päivänä eduskunta puhemiehensä johdolla marssi yhdessä ryhmässä Nikolain kirkkoon. Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän jäsenistä noin puolet, ehkä vähän enemmänkin liittyi mukaan kulkueen loppupäähän eikä kärkeen, jonne ryhmä jäsenmäärältään suurimpana olisi kuulunut.

Mutta kokouksessa ei nähtävästi ollut päästy täyteen yksimielisyyteen siitä, miten kirkossa oli meneteltävä. Luokkatietoisimmat olivat omaksuneet sen kannan, että sosialistin ei sopinut nousta seisomaan missään eikä kenenkään edessä, kaikista vähiten kirkossa. Ja osoittaakseen halveksumistaan kirkkoa ja kirkonmenoja kohtaan toiset edustajat istuivat silloinkin, kun muu seurakunta kirkkotapojen mukaan nousi seisomaan, kun taas toiset edustajat noudattivat kirkonmenoihin kuuluvia tapoja. Naisedustajat Ida Aalle ja Mimmi Kanervo painoivat penkkiä sitäkin lujemmin silloin kuin seurakunta nousi seisomaan. Muuten erittäin luokkatietoinen Edvard Valpas-Hänninen noudatti tarkoin kaikkia kirkonmenoihin kuuluvia ohjeita.

Kirkosta siirryttiin jälleen kulkueena keisarilliseen linnaan, jonka luona yhtyivät mukaan nekin edustajat, joiden omatunto ei ollut sallinut kirkkoon menoa. Linnassa seremonia muodostui lyhyeksi. Kenraalikuvernööri Gerard luki lyhyen valtaistuinpuheen ja julisti keisarin nimessä valtiopäivät avatuiksi. Puhemies Svinhufvud vastasi siihen pitemmällä puheella, muistuttaen vallinneesta

Eduskunnan puhemies Svinhufvud vastaa kenraalikuvernööri Gerardin lukemaan valtaistuinpuheeseen.

ja edelleenkin vallitsevasta laittomuudesta ja esittäen toivomuksen sen lopettamisesta.

Seuraava päivä olikin sitten jo ensimmäinen varsinainen työpäivä. Kansliatoimikunta oli toimittanut istumajärjestyksen niin, että äärimmäisinä vasemmalla istuivat sosialidemokraatit, siitä oikealla maalaisliittolaiset, sen jälkeen nuorsuomalaiset, sitten suomalaisen puolueen edustajat ja äärimmäisinä oikealla ruotsalaiset.

Hakaniemenkadun varrella sijainnut Helsingin vapaaehtoisen palokunnan talo, joka muuten on tilava, oli siinä suhteessa sopimaton, että se oli neliskulmainen ja pitkä, joten takimmaisiet joutuivat istumaan kaukana puhemiehestä ja puhujapaikasta. Sosialidemokraatit saivat kaikki vasemmanpuolisen käytävän vasemmalla puolella olevat istuimet ja muutamia vielä käytävän oikealtakin puolelta.

Seuraava päivä toi lisää sekaannusta ryhmän esiintymiseen. Hallituksen jäsen saapui eduskuntaan tuomaan hallituksen esityk-

siä. Ryhmä ei ollut arvannut tehdä tarkkaa menettelytapapäätöstä, miten tällaisessa tapauksessa olisi esiinnyttävä. Luokkatietoisimmat katsoivat, että sosialidemokraattisen edustajan ei sovi antaa mitään huomiota hallituksen jäsenelle. Kun senaatin nuorin jäsen senaattori Hugo Rautapää esittelijäsihteerinsä saattamana astui istuntosaliin ja puhemies sekä muiden puolue ryhmien edustajat nousivat seisomaan, toiset sosialidemokraattisen ryhmän jäsenet vaistomaisesti ja hyvää tapaa noudattaen seurasivat esimerkkiä, mutta toiset jäivät istumaan ja vieläkin useammat mielenosoituksellisesti kävelivät ulos salista. Salissa syntyi pieni sekaannus ja hämmennys, joka kuitenkin pian meni ohi, ja hallituksen edustaja esitti ja ojensi puhemiehelle hallituksen esitykset ja puhemies eduskunnan puolesta kiitti.

Seurauksena siitä kuitenkin oli, että sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä seuraavassa kokouksessa päätti, että ryhmän jäsentenkin on noudatettava hyvää tapaa ja esiinnyttävä säädyllisesti tai sitten jäätävä pois salista, mutta sitten, kun hallituksen edustaja on tullut sisälle, ei enää saa mielenosoituksellisesti lähteä ulos.

ERÄS HAASTATTELU

Suomen ensimmäinen yksikamarinen eduskunta oli avattu ja alkanut työnsä. Maailman sanomalehdistö, joka tätä ennen tuskin oli suuriakaan välittänyt siitä, mitä Suomessa tehtiin ja miten elettiin, oli lähettänyt joukon kirjeenvaihtajiaan seuraamaan tämän ihmelaitoksen, yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valitun yksikamarisen eduskunnan työtä.

Ulkomaisista sanomalehdistä venäläinen lehdistö oli huomattavimmin edustettuna. Syynä siihen oli se, että Venäjälläkin oli vuonna 1905 eli heti suurlakon jälkeen tapahtunut eduskuntauudistus ja yleisillä vaaleilla valittu valtakunnanduuma. Tosin taantumus oli siellä viimeksikuluneen vuoden aikana nostanut jo niin paljon päätään, että ensimmäinen duuma oli jo hajoitettu ja uusilla vaaleilla valittu duuma kokoontunut. Mutta tämä oli vieläkin radikaalimpi kuin edellinen.

Toisen duuman puheenjohtaja Golovin oli heti, kun Suomen eduskunta oli kokoontunut ja valinnut Svinhufvudin puhemieheksi, lähettänyt lämpimän tervehdyksen ja onnittelunsa omasta ja Venäjän valtakunnanduuman puolesta. Venäjän lehdistö halusi nyt erityisesti nähdä, millä tavalla Suomen uusi eduskunta suhtautui Venäjään ja sen valitsemaan eduskuntaan.

Ruskoje Slovon vai mahtoiko olla Ruskija Vjedomostin kirjeenvaihtaja oli saanut eduskunnan puhemieheltä Svinhufvudilta luvan haastatteluun. Kun Svinhufvud itse ei osannut venäjää eikä eduskunnassa ollut täysin venäjäntaitoista muita kuin sosialidemokraat-

tiseen eduskuntaryhmään kuulunut Santeri Nuorteva, pyysi Svinhufvud tätä tulkikseen. Kun venäläisen lehden kirjeenvaihtaja taas ei osannut sanaakaan suomea, jäi haastattelu kokonaan tulkin varaan.

Lausunnoissaan hyvin tarkkana miehenä Svinhufvud vastasi haastattelijan kysymyksiin muutamien harkituin sanoin, ilmaisten varovaisessa muodossa omansa ja eduskunnan käsityksen suhteista Venäjään ja eduskunnan tulevista suunnitelmista. Haastattelu julkaistiin jo samana iltana Pietarissa ilmestyvässä lehdessä, joka ehti Helsinkiin seuraavaksi aamuksi niin aikaiseen, että ruotsinkielinen sanomalehti Hufvudstadsbladet kerkesi saada siitä käännöksen palstoilleen. Haastattelu, sellaisena kuin se oli ilmestynyt venäläisessä lehdessä ja sitten käännöksenä Hufvudstadsbladetissa, oli enemmän kuin kahden palstan mittainen, innostuneesti ja suurella mielikuvituksella höystetty artikkeli.

Kun eduskunnan kansliatoimikunta, johon kuuluin, seuraavana aamuna kokoontui puhemiehen huoneeseen, istui Svinhufvud pöydän päässä kumartuneena lukemaan Hufvudstadsbladetia. Hiukan huojuttaen päättään käsiensä varassa kahden puolen hän ensi sanoikseen virkkoi:

”Herra Jumala, Herra Jumala. Kyllähän minä tätä jo aavistelin, kun se Nuorteva niin paljon puhui ja minä sanoin vain muuttaman sanan.”

Seuranneesta keskustelusta selvisi, että tulkki oli tehnyt tehtävänsä niin perusteellisesti, että haastattelu venäläisessä lehdessä oli enemmän Nuortevaa kuin Svinhufvudia. Se meni kuitenkin täydestä, eikä kukaan, edes Svinhufvudkaan, voinut jälkeinpäin sanoa, että haastattelu olisi ollut huono tai Suomea vahingoittava, pikemminkin päinvastoin. Tulkitessaan Nuorteva Venäjän oloja tuntevana oli arvellut, että Svinhufvud oli sanoissaan aivan liian varovainen, ja tahtoi antaa hänen sanoilleen enemmän lämpöä ja lentoa, joka vaikuttaisi venäläisiin. Ja siinä hän onnistuikin. Hyvä tulkki on sellainen, joka ei ainoastaan käännä sanatarkasti vaan lisäksi antaa tulkitsemälleen hengen ja elämän.

EDUSKUNTATYÖ JA UUDISTUSVAATIMUKSET

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä yksikamarinen eduskunta toivat mukanaan suuren joukon uudistusvaatimuksia. Uskottiin, että uusi eduskunta tulee käden käänteessä ei ainoastaan poistamaan epäkohdat vaan myös saattamaan voimaan kaikki uudistukset, joita kansa kaipasi. Jokaisen puolueen ohjelmat sisälsivät tukuittain näitä uudistusvaatimuksia.

Kaikkein yksimielisin näistä oli yleinen väkijuomain kieltolaki, joka kuului kaikkien muiden paitsi ruotsalaisen puolueen ohjel-

maan. Yleinen ja miltei yksimielinen oli myös oppivelvollisuuslaki, johon sisältyi kansakoulupakko. Torppariolojen uudistus ja tilatton väestön aseman parantaminen sisältyi myös kaikkien puolueiden ohjelmiin, mutta tässä mielipiteet kävivät jo pahoin ristiin. Samoin oli laita kunnallisen äänioikeuden ja kunnallislakien uudistuksen suhteen. Nekin sisältyivät jokaisen puolueen ohjelmaan, mutta ehdotukset olivat tärkeiltä osilta erilaiset.

Näiden lisäksi jokaisella puolueella oli ohjelmassaan omia erikoisvaatimuksiaan. Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän ohjelmaan liittyivät nimenomaisesti työväen asiat: työpäivän lyhentäminen ja lailla määrääminen, sairaus- ja tapaturmavakuutus sekä äitiysvakuutus, jota erityisesti ryhmän naiset ajoivat. Miina Sillanpään mielialasiana oli lisäksi vanhan palvelussäännön kumoaminen varsinkin kotiapulaisten aseman parantamiseksi ja af Ursinin sydämellä uuden leipurilain aikaansaaminen ja kahdeksantuntisen työpäivän toteuttaminen sen yhteydessä.

Vaatimuksia oli, mutta tietoa ja tottumusta niiden laeiksi laatimiseen ja voimaansaattamiseen puuttui. Tohtori af Ursin kykeni tekemään leipurilaista esitysehdotuksen, mutta jo kunnallislakien uudistamisessa täytyi tyytyä vain anomusehdotukseen, jolla hallitusta pyydettiin valmistamaan ja antamaan siitä esitys seuraavalle eduskunnalle. Samoin oli laita myös monien muiden uudistusaloitteiden, lukuunottamatta torppari- ja viljelyspakkolakia, joista puolitoimikunnan asettama komitea oli laatinut esitysehdotuksen.

Vuoden 1907 eduskunnan kokoontuessa vallitsi vielä edistyshenkinen suunta. Pian kuitenkin suunta alkoi muuttua ja vanha taantumus nostaa päätään. Se pääsi ensin voitolle Venäjällä, jossa duuma hajoitettiin uudelleen ja äänioikeus rajoitettiin melkein olemattomiin. Kolmas valtakunnanduuma, joka oli jo kokoonpantu taantumuksellisista ja johon kuului tunnettuja suomisyöjiä, laati sarjan Suomea sortavia ja sen perustuslaillisia oikeuksia loukkaavia lakeja. Samassa suhteessa varsinkin yhteiskunnallinen taantumus voitti alaa Suomessakin. Ja pahinta oli, että eduskunnan suurin huomio ja lähes koko työ jouduttiin kuluttamaan venäläisen taantumuksen ja laittomuuden torjumiseen oman uudistuslainsäädännön jäädessä suurelta osaltaan taka-alalle. Ja nekin uudistukset, mitkä eduskunta sai aikaan, jäivät paperille ja tulematta voimaan syystä, että keisari, joka edelleen oli Suomen suuriruhtinas ja korkein hallitsija, ei niitä vahvistanut.

Kieltolaki oli eräs niitä lakeja, jotka ensimmäisessä uudistuskuumeessa saatiin valmiiksi ja hyväksyttiin. Hyväksyminen tapahtui suuren innostuksen vallitessa. Puhemies Svinhufvud ehdotti, että eduskunta hyväksyisi lain seisaalleen nousten.

Eduskunnan kaikkien ryhmien jäsenet, paitsi ruotsalaisten ryhmä, jonka ohjelmaan kieltolaki ei kuulunutkaan, nousivat seisomaan. Nuorsuomalainen ryhmäkin oli kannattanut lakia vain puo-

S.d.-puolueen edustajakokous Kotkan T.y:n juhlasalissa 8—12. 9. 1909.

lolla sydämellään. Kun sen edustajan Heikki Renvallin piti muiden mukana nousta seisomaan, hän epäröidessään ei ehtinytkään oikaista itseään täysin, vaan jäi penkkiinsä puolikumaraan, mistä kehittyi sanonta, että Renvallin lippu kieltolakiasiassa oli puolitangossa.

Kieltolaki oli hyväksytty eduskunnassa innostuksen vallitessa ja innostusta se nostatti myös kansan keskuudessa. Eduskunta ja kansa eivät silloin vielä tieneet, miten hitaasti ja vaivalloisesti tällaiset yksimielisetkin uudistukset ovat saatettavissa voimaan ja miten vastahakoisesti kansakin niitä noudattaa.

Ensimmäinen vastus kieltolain voimaansaattamisessa kohdattiin kotimaisessa hallituksessa, joka, sen jälkeen kuin venäläinen hallitus oli kukistunut suurlakossa, oli muodostettu kotimaisista miehistä. Hallitus ei esittänyt lakia vahvistettavaksi. Sen johdosta tehtiin eduskunnassa hallitukselle välikysymys, johon kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö senaattori Ståhlberg vastasi,

esittäen ne syyt, joiden takia hallitus ei voinut suositella lakia vahvistettavaksi. Hallitus sai tällöin epäluottamuslauseen ja Ståhlberg erosi. Poliittinen tilanne solui vähitellen samoihin uumiin, missä oli ollut ennen suurlakkoa. V. 1909 eduskunta laati uuden kielto-lain, mutta sitäkään hallitus ei esittänyt vahvistettavaksi ennenkuin vasta 1917.

Suomeen lähetettiin uusia taantumuksellisia kenraalikuvernöö-rejä, ensin kenraali Böckmann ja sen jälkeen kenraali Frans Albert Seyn, joka alkoi toteuttaa Suomen venäläistämistä vieläkin suu-remmalla tarmolla kuin kenraalikuvernööri Bobrikov aikoinaan. Suomen eduskunta hajoitettiin joka vuosi ja v. 1910 vielä kaksiki-kin kertaa. Ensimmäinen v. 1910 kokoontunut eduskunta hajoiteti-hti heti sen kokoonnuttua ja syyksi ilmoitettiin, että puhemies Svinhufvud eduskunnan avajaisissa pitämässään puheessa oli sopi-mattomasti arvostellut hallitusta ja keisaria.

Kansa valitsi kuitenkin kaikissa uusissa vaaleissa osapuulleen samat edustajansa kuin ennenkin. Puolueiden voimasuhteet pysyi-vät myös suunnilleen ennallaan se pienenä erotuksena, että sociali-demokraattisen puolueen jäsenmäärä jokaisissa vaaleissa hiukan lisääntyi. Maalaisliitto, joka oli myös uusi tulokas Suomen poliitti-nessä elämässä, vahvistui niin ikään vuosi vuodelta vanhojen puo-lueiden menettäessä paikkoja näille uusille puolueille.

VÄITTELYKOKOUS LAPUALLA

Poliittisen innostuksen eräänä ilmenemismuotona olivat väittely-kokoukset, joita eri puolueiden puhujien ja myös edustajien välillä järjestettiin maaseudulle. Erityisesti sosialidemokraattinen puolue oli innostunut näihin väittelykokouksiin, sillä ne tarjosivat tilaisuuden halpahintaiseen agitaatiotyöhön. Minkäänlaista valistavaa arvoa näille väittäjäisille tuskin voi antaa, mutta kansan kiihoituksessa niillä oli melkoinen merkitys varsinkin vaalien edellä.

Yksikamarisen eduskunnan alkuvuosina olivat torpparikysymys ja tilattoman väestön asuttamiskysymys päivänpolttavia. Maan suu-rikuinen torppariväestö ja mökkiläiset, jotka yhteensä edustivat suhteellisesti suurempaa väestömäärää kuin itsenäiset maanomista-jat, vaativat oloihinsa parannusta: enemmän maata viljeltäväkseen ja turvatumpaa oikeutta viljelystensä omistamiseen.

Jokainen puolue oli laatinut omat ohjelmansa, jotka useissa kohdin suurestikin erosivat toisistaan. Radikaalisin ohjelma oli tietenkin sosialidemokraattisella puolueella, joka erityisesti vetosi torppareihin, mökkiläisiin ja tilattomaan väestöön. Syksyllä 1906 Oulun puoluekokous oli hyväksynyt ns. viljelyspakko-ohjelman, jonka mukaan kaikki viljelyskelpoinen maa, jota maan omistaja ei halunnut tai ei voinut viljellä, oli vaadittaessa luovutettava suh-

teellisen alhaisesta korvauksesta valtiolle jaettavaksi torppareille tai maattomille viljeltäväksi. Tämä ja torpparien vapautus muodostivat sosialidemokraattisen agitaation kulmakiven, jolla maaseudulla oli suurin vaikutus.

Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä torppariväestö oli kuitenkin häviävän pienenä osana ja muutenkin varallisuus maalaisväestön kesken paljon tasaisempi kuin monilla muilla seuduilla. Varsinkaan Keski-Pohjanmaalla ei sosialidemokraattisen puolueen ohjelmalla ollut sanottavasti tehoa väestöön eikä puolue sen tiimoilla saanut lisäkannatusta, vaan pikemminkin vieroksumista: pienet maanomistajat pelkäsivät, että sen nojalla heiltäkin voitaisiin ottaa osia heidän pienistä tiluksistaan. Vaalipiirin eteläosassa varsinkin Lapualla, mutta myös Nurmossa, Ylistarossa ja Isossakyrössä ohjelmalla oli jo vetovoimaa.

Eduskunta oli taas hajoitettu ja uudet vaalit määrätty toimitettaviksi. Vaalikiihoitus kohosi entistäänkin voimakkaammaksi ja varsinkin torpparikysymys näytteli siinä suurta osaa. Olin ollut eduskunnassa maatalousvaliokunnan jäsenenä ja joutunut jo siinä tarkemmin tutustumaan maatalousasioihin ja varsinkin torpparikysymykseen. Etelä-Pohjanmaan, Lapuan, Nurmon ja Isonkyrön torppariväestö, joka näihin asti oli seurannut enemmän suomalaisen puolueen johtajia ja varsinkin sen voimallista ja kunnioitettavaa edustajaa Lapuan rovastia Vilhelm Malmivaaraa, alkoi yhä enemmän kallistua sosialidemokraatteihin päin. Malmivaaran vaikutus oli kuitenkin jatkuvasti suuri, sillä herännäisyysliikkeen näkyvimpana johtajana hänen sanoillaan oli noilla ”körttiläisyyden” rintamoilla vähentymätön arvovaltansa. Mutta vastustamattomasti yhä suuremmassa määrin myös ”maalliset”, taloudelliset kysymyksetkin alkoivat askarruttaa ihmisten ajatuksia.

Ehkäistäkseen sosialidemokraattien vaikutuksen lisääntymistä Etelä-Pohjanmaalla suomalaisen puolueen johtomiehet kutsuivat Lapualle yleisen väittelykokouksen. Väittelijöiksi ilmoitettiin suomalaisen puolueen taholta rovasti Malmivaara ja maisteri Filppula (Alajoki) ja sosialidemokraattien puolelta minut. Väittelyn piti tapahtua Lapuan Nuorisoseuran kentällä helatorstaina puolenpäivän jälkeen.

Määräaikana olinkin kokouspaikalla, mutta vastaväittelijöitä ei tullutkaan. Saatiin tietää rovasti Malmivaaran ilmoittaneen, ettei hän suurena kirkollisena juhlapäivänä ota osaa maallisiin väittelyihin. Kirkosta tultuaan väki kuitenkin varautui nuorisoseuran kentälle kuulemaan odotettua väittelyä. Se oli suurimmalta osaltaan herännäisiä, jotka mustat puvut yllään ja virsikirjat nenäliinoihin käärittyinä arkoina ja odottavina tulivat paikalle. Mitään vastavaa, että rovasti tulee väittelemään jonkun kiertävän ihmisten viljitsijän kanssa, ei Lapualla ollut ennen tapahtunut. Mutta kun rovastia ei kuulunutkaan ja saatiin tietää, ettei hän tulisikaan eikä

muitakaan väittelijöitä kuin tuo sosialisti, niin koko tilaisuus näytti menevän myttyyn. Ilmoitin kuitenkin, että kun olin saapunut kaukaa ja kun kuulijoita oli kerran kokoontunut, niin halusin puhua.

Olin tuonut mukani paksun pinkan kirjoja, etupäässä maatalousvaliokunnan mietintöjä ja eduskunnan pöytäkirjoja, joissa selviteltiin torpparikysymystä ja sen käsittelyä eduskunnassa. Niihin nojaten aion osoittaa, miten oikeassa sosialidemokraattinen puolue oli ja miten toiset väärässä. Mutta yhtäkkiä muutinkin suunnitelmaa. Astuin puhujalavalle ja, pieni kun olin mitaltani, lisäkseni korkeuttani asetin kirjapakan lavan reunalle ja nousin sen päälle seisomaan. Körttikansa, jota oli peloiteltu villitsijällä, vetäytyi kauas aidan vieriin valmiina poistumaan heti tilanteen vaatiessa.

Aloin puheeni tyynesti, kehoittavasti ja rohkaisevasti. En herjannut kirkkoa enkä uskontoa, en uhannut tappaa pappeja enkä polttaa kirkkoja. Puhuin lämpimästi ihmisrakkauden ja omantunnonvapauden puolesta, jotka — kuten teroitin — eivät mitenkään ole esteenä ihmisten yhteenliittymiselle vääryyttä ja väkivaltaa vastaan. Eihän Jumalakaan ole vääryyden puolella vaan oikeuden.

Sitä mukaa kuin puhe jatkui, kansa siirtyi lähemmäksi puhujalavaa ja jo puheen puolivälissä väkeä oli aivan ahtautunut puhujalavan ympärille. Vakavat ja pelokkaat katseet kirkastuivat, ja ahmien kuulijat painoivat mieleensä jokaisen lausuman sanan. Rohkeimmat tulivat puheen jälkeen kiittämään puhujaa ja tunnustivat olevansa aivan samaa mieltä. Ja tuloksena oli, että seuraavissa vaaleissa sosialidemokraatit saivat Lapualla suuremman äänimäärän kuin mikään muu puolue.

VAPPU KOTKAN KATARINAN- NIEMELLÄ V. 1912

Kansainvälistä työväenjuhlaa vappua ei tosin estetty kokonaan viettämästä, mutta annettiin hallinnollinen asetus, jolla työväenjärjestöjä kiellettiin vappukulkuissa laulamasta ja soittamasta sekä kantamasta muita kuin valtakunnan lippuja, joten vappukulkuet saivat hautausmaattueiden leiman. Edelleen puhujia kiellettiin sekaantumasta politiikkaan ja kiihoittamasta työväkeä. Vaikka poliisiviranomaiset olivatkin suomalaisia miehiä, heidän oli pakko alistua voimaansaattamaan näitä määräyksiä.

Tällaisissa oloissa valmistauduttiin vappuun v. 1912. Kotkan työväki oli kutsunut minut juhlapuhujaksi. Vappua oli päätetty viettää entisellä paikalla Katarinanniemen kentällä, jonne oli aiottu marssia kulkueena vanhaan tapaan. Poliisiviranomaisilta oli kuitenkin saapunut täsmäntävä määräys, ettei työväen- eikä ammattiyhdistysten lippuja saanut kantaa muuten kuin kokoonkäärittyinä eikä

asettaa näkyville ennenkuin juhkakentällä. Myöskin laulu ja soitto oli sallittu vasta kentällä, joskin soittajat saivat kuljettaa torvensa mukanaan kulkueessa. Tämän myös oli suuntauduttava suoraan kentälle sivukatuja ja sieltä palattava takaisin samassa järjestyksessä.

Vapunpäivän aamu valkeni kauniina mutta koleana. Ei ainoastaan Kotkan vaan myös Hovinsaaren, Hallan ja Tiutisen työväki kokoontui Kotkan upean työväentalon pihalle ja järjestyi kulkueeksi, josta muodostui lähes kolmetuhatta henkeä käsittävä. Työväenyhdistysten ja ammattiosastojen airuet järjestivät osastonsa paikoilleen. Miltei kuolonhiljaisuus vallitsi kokoontumispaikalla; kenelläkään ei näyttänyt olevan toiselleen mitään sanottavaa. Airuetkin antoivat ohjeitaan enemmän viittoen kuin ääneensä komentaen. Lipunkantajasettuivat kukin osastonsa eteen, liput käärittäinä mustaan verhoon. Kaupungin poliisikunta oli myös jo täysilukuisena paikalla.

Poliisipäällikkö, Venäjän armeijassa everstin arvon saavuttanut suomalainen, asettui itse kaksitoistamiehisen poliisiryhmän etunäissä kulkueen kärkeen sijoittaen muut miehensä pareittain jokaisen ammattiosaston rivistön eteen. Poliisipäällikkökään ei puhunut mitään; olihan hän antanut viralliset ohjeensa jo edellisenä päivänä ja nyt oli kysymys vain niiden valvomisesta.

Kulkue lähti liikkeelle yhtä äänettömästi kuin oli kokoontunutkin. Tahti ja ryhti ei näyttänyt entisenlaiselta, hiljaa ja raskaasti nousi jalka maasta. Poliiseiltakin näytti puuttuvan virallinen mahitontisuutensa: melkein kuin jotain häveten hekin kulkivat edellä enemmän pää alas painettuna kuin pystyssä. Olivathan hekin suomalaisia, joiden sydämissä tietoisuus isänmaan sortamisesta herätti ahdistusta.

Saavuttiin juhkakentälle Katarinanniemelle. Puhujalava oli rakennettu entiseen tapaan, ja sen lipputankoon vedettiin kulkueen edellä kannettu valtakunnan lippu, mutta toiset liput asetettiin kokoonkäärittäinä nojalleen puhujalavan kaidetta vasten. Soittokunta asettui paikoilleen ja soitti ensimmäisenä Työväen marssin; Kansainvälistä ja Marseljeesia oli kielletty esittämästä. Muita työväenlauluja sai sekä soittaa että laulaa. Mieskuorolaulun jälkeen lausuttiin runo, joka etukäteen oli vaadittu nähtäväksi ja tarkastettavaksi. Sitten oli minun mentävä puhumaan.

Puhettani ei ollut vaadittu etukäteen sensuroitavaksi, olinhan eduskunnan jäsen, mutta niin paljon oli minunkin annettu tietää, että tuli olla varovainen. Haudanhiljaisuus vallitsi noustessani puhujakorokkeelle. Tavanomaiset aplodit jäivät tulematta. Jokainen odotti vakavan jännittyneenä, kaikkein eniten poliisipäällikkö, joka miehineen oli korva tarkkana asettunut lähelle puhujakoroketta.

Alkuhiljaisuuden jälkeen, jonka aikana yleisö ja minä seisomme silmätysten, aloitin matalalla ja tyynellä äänellä kuvaten Suomen työväenliikkeen nousua, joka johti kansamme suurlakkoa aikaisemmasta taantumuksesta ja venäläisen sarron mustasta yöstä ja avasi sille tien uusiin vapauksiin. Mutta jälleen oltiin luisumassa samantyyppiseen sarron ja väkivallan yöhön, jossa ei ainoastaan työväen vaan koko kansan vapaus, kansallinen itsenäisyys ja olemassaolo oli vaarassa. Sorto kohdistui tällä kertaa aluksi ja ensi kädessä työväkeä ja sen järjestöjä vastaan, joissa venäläinen sortovalta nyt näki lujimman vastustajansa. Vappukulkueen äskenen marssi oli ollut kuin hiljaista kuolemanmarssia. Se oli kuva siitä poliittisesta kuolemanmarssista, johon koko kansakunta nyt otti osaa. Eräät suomalaiset miehet olivat joutuneet auttamaan ja toimeenpanemaan näitä kansan tuhoksi suunniteltuja asetuksia ja määräyksiä. Heille useimmille oli oman virkapaikkansa säilyttäminen tärkeämpää kuin koko kansakunnan vapauden puolustaminen. Mutta nyt oli Suomen jokaisen miehen ja naisen, niin kansalaisten kuin virkamiesten ja poliisienkin omantunnonvelvollisuus pysyä yhdessä ja puolustaa kansakunnan kalleinta omaisuutta. Jos työväeltä riistettiin sen vapaudet, ne riistettiin myös koko kansalta.

Puheen jälkeen tuntui kuin jotakin raskasta ja painostavaa olisi vierähtänyt pois ihmisten mielistä. Kansan ja poliisien välit näyttivät myös ikäänkuin lämmenneen. Loppupuoli ohjelmaa kilpailuneen ym. suoritettiin jo hilpeän mielialan vallitessa. Kun sitten ohjelman päätyttyä järjestäydyttiin kulkueeksi paluumatkaa varten ja poliisit taas asettuivat rivien eteen, oli poliisipäällikkö kuin kokonaan toinen mies: avokatseinen, iloinen ja ystävällinen. Liikkeelle lähdettäessä hän kääntyi kansaan päin ja huudahti: "Liput liehuamaan! Soittakaa ja laulakaa!"

Ilon humaus kävi läpi rivien. Kaikki olivat aluksi hämmästyneitä, mutta pian jokainen käsitti, mistä oli kysymys. Melkein silmänräpäyksessä liput oli vapautettu kääreistään ja liehuivat monivärisinä ilmassa. Soittokunta asettui kulkueen eteen, kiiltävät torvet nostettiin huulille ja ensimmäisenä kajahtivat Marseljeesin tutut sävelet, innostavampina kuin ehkä milloinkaan ennen Katarinanniemellä. Ne syyttivät mieliin uskoa uuden aamun valkenemisestä.

Kulkue lähti liikkeelle. Mutta se oli aivan toinen kulkue kuin se, joka aamulla oli marssinut samaa tietä. Nyt marssi joukko liehuvin lipuin, soiton ja laulun kaikuessa, tahdikkaasti ja pystyin päin. Nyt marssittiin pääkatuja kaupungin liikekeskustan halki. Ihmiset riensivät joka taholta katuvierille nähdäkseen omin silmin, ettei työväen nousua ollut tänäkään vappuna voitu tukahduttaa "sarron yöhön".

SOSIALIDEMOKRAATTINEN PUHEMIES- EHDOKAS

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä oli vuodesta vuoteen noudattanut alkuperäistä ohjelmaansa eduskunnan puhemiehen vaaleissa. Enemmistö oli äänestänyt Svinhufvudia ja muut tyhjiillä lipuilla. Vuosien kuluessa Svinhufvudista oli tullut traditionaalinen puhemies.

Yhä uusiintuvat eduskunnan hajoitukset alkoivat käydä maalle kiusaksi, kun ne aina keskeyttivät kaikkien uudistuskäytännön, jota eduskunnassa Suomen venäläistämisen vastustamisen ohella myös pidettiin vireillä. Varsinkin työväenlainsäädäntö siitä kärsi. Eduskunta ja etenkin sen sosialidemokraattinen ryhmä kaipaivat työrauhaa.

Eduskunta oli jälleen v. 1913 hajoitettu ja uusilla vaaleilla valittu eduskunta kokoontunut jatkamaan kesken jäänyttä työtä. Taantumus oli sillä välin käynyt entistäkin julkeammaksi, ja eduskunnalle oli ilmoitettu, että jos puhemies valtiopäivien avauksessa valtaistuinpuheeseen vastatessaan jatkoi hallituksen ja hallitsijan moittimista ja puhui politiikkaa, eduskunta uudelleen hajoitetaan jo alkaessaan, ehkäpä jo avajaistilaisuudessa.

Sosialidemokraattisella ryhmällä oli useita vanhoja aloitteita kesken ja joukko uusia tekeillä, vaikka jokseenkin varmasti tiedettiin, että niiden läpiajaminen oli vaikeaa, jopa mahdotontakin. Siitä huolimatta eduskunnan säännöllisen työn jatkamista pidettiin niin tärkeänä, että sen hyväksi olisi tehtävä kaikki voitava. Eduskuntaryhmä tiedusteli Svinhufvudilta, aikoiko hän, siinä tapauksessa että tulisi jälleen valituksi puhemieheksi, vastauksessaan valtaistuinpuheeseen esittää muutakin kuin sen, minkä valtiopäiväjärjestys nimenomaan säättää. Svinhufvud vastasi, että hän ei tule alistumaan annettuun kehoitukseen, vaan haluaa edelleenkin esittää käsityksensä maassa vallitsevasta tilanteesta.

Tämä tieto asetti sosialidemokraattisen ryhmän aivan uuden tilanteen eteen. Sen tuli ottaa vastuu siitä, että eduskunta mahdollisesti taas hajoitettaisiin, tai luopua kannattamasta Svinhufvudia. Ryhmä päätti seurata jälkimmäistä linjaa ja estää siten, jos suinkin mahdollista, eduskunnan hajoituksen. Sen jälkeen tuli päätettäväksi, ketä esitettiin eduskunnan puhemieheksi. Pinteestä ei pelastuttu sillä, että koko ryhmä olisi äänestänyt tyhjiillä lipuilla, sillä silloin kolme puoluetta, ruotsalaiset, nuorsuomalaiset ja maalaisliittolaiset, olisivat kuitenkin äänestäneet Svinhufvudia ja hän olisi tullut valituksi siitakin huolimatta, että suomettarelaiset olisivat äänestäneetkin omaa ehdokastaan. Tämä tosin olisi valtaistuinpuheen vastauksessa todennäköisesti rajoittunut vain valtiopäiväjärjestyksen edellyttämään puheeseen. Ryhmän tuli siis äänestää joko suomettarelaista tai asettaa oma ehdokkaansa.

Mielipiteet ryhmässä jakoutuivat kolmeen, oikeastaan neljäänkin suuntaan: kannattaa Svinhufvudia kaikesta huolimatta ja antaa asian mennä menojaan; äänestää tyhjiillä lipuilla, joka merkitsi suunnilleen samaa; äänestää suomettarelaista ehdokasta; tai asettaa oma ehdokas. Ryhmän teoreettiseksi johtajaksi ja neuvonantajaksi kohonnut maisteri Otto Wille Kuusinen, joka ryhmän keskuudessa tunnettiin "Pikku-Kautskyn" nimellä, asettui johdonmukaisesti ja tinkimättä ajamaan oman miehen ehdokkaaksi asettamista. Hänen teoriansa ja laskelmansa perustuivat siihen, että sosialidemokraattisen ryhmän asettamalla ehdokkaalla ei ole mitään vaaraa eikä mahdollisuutta tulla valituksi, kun porvarit kuitenkin yhtyvät sosialisteja vastaan ja valitsevat oman miehensä, joko Svinhufvudin tai vieläkin todennäköisemmin jonkun suomettarelaisen, mutta sosialidemokraattinen ryhmä olisi täten kaikessa tapauksessa esittänyt vastalauseensa Svinhufvudin hännäävää politiikkaa vastaan, kuten Kuusinen lausui. Tämä kanta voittikin ryhmän enemmistön puolelleen.

Asia ei kuitenkaan ollut vielä tällä ratkaistu, sillä ryhmän täytyi vielä nimetä ehdokkaansa. Silloin Kuusinen ja ryhmän toimeenpaneva valiokunta kääntyi minun, ryhmän puheenjohtajan, puoleen vaatien minua ryhmän ehdokkaaksi ja vakuuttaen, että ehdokkuudessa, joka oli aivan teoreettista laatua, ei ollut mitään valituksi tulemisen vaaraa.

Svinhufvudin asema eduskunnan ensimmäisenä puhemiehenä oli jo niin vakiintunut, että yleensä katsottiin, ettei tehtävää pystynyt hoitamaan kukaan toinen, vielä vähemmän joku maallikko, jolla ei ollut takanaan koulusivistystä eikä lainopillisia opintoja. Tosin seitsemän vuoden eduskuntatyö oli jo paljon opettanut, mutta oli sittenkin eri asia ryhtyä johtamaan koko eduskuntatyötä. Estelin viimeiseen asti ja selitin, että valituksi tuleminen näytti jokseenkin varmalta: suomettarelaiset haluavat kostaa niin hyvin perustuslaillisille kuin sosialidemokraateille antamalla eduskunnan valitsemiseen sosialidemokraateille, etteivät he pysty sitä tointa hoitamaan, vaan vetävät häpeän niskoilleen. Hän osoitti, että jos suomettarelaiset vetäytyvät vaaleista joko äänestämällä tyhjiillä lipuilla tai jääden muuten pois tai jos he äänestävät omaa ehdokastaan, niin sosialidemokraatit suurimpana ryhmänä saavat kolmannessa äänestyksessä ehdokkaansa valituksi. Samaa mieltä oli myös oululainen toimittaja ja entinen edustaja Yrjö Mäkelin, joka oli mukana ryhmän kokouksessa. Kaikista näistä vastaväitteistä huolimatta ryhmä asetti minut ehdokkaaksi puhemiehen ja Kullervo Mannerin ensimmäisen varapuhemiehen toimeen.

Seuraavana päivänä oli puhemiesten vaali, ja ryhmä ilmoitti oman ehdokkaansa. Ilmoitus herätti silminnähtävää hämmästyystä eduskunnassa ja varsinkin sen ulkopuolella, kun kuultiin, että ryh-

mä oli asettanut ehdokkaakseen aivan tavallisen maalaisen eikä edes ryhmän sivistyneimpiä jäseniä. Vaali meni juuri niinkuin olin ennustanutkin ja tulin kolmannessa äänestyksessä valituksi juuri sillä tavalla, että suomettarelaiset pidättyivät äänestämästä. Mutta ensimmäisen varapuhemiehen vaalissa olivat porvarilliset puolueet jo yhtyneet eivätkä äänestäneetkään Kullervo Manneria, vaan valitsivat ensimmäiseksi varapuhemieheksi professori Lauri Ingmanin ja toiseksi ruotsalaisen hovioikeudenasesessorin Karl Gustav Söderholmin.

Vaalin tulos oli melkein kuin salama selkeältä taivaalta. Sosialidemokraattinen ryhmä Kuusista myöten oli hämmästyntynyt ja vielä enemmän hämmästyntynyt oli Suomen kansa. Jännityksen vallassa jäätiin odottamaan, mitä tästä kaikesta nyt seuraisi. Jokseenkin varmana pidettiin, että sosialidemokraatit nolaavat nyt itsensä pahimman kerran ja heidän on pakko paljastaa maailmalle kykenemättömyytensä. Ruotsalaisille vaali oli kuitenkin suurin kolaus siitä syystä, että en osannut ruotsin kieltä, vaan tulkin täytyi kaikki kääntää.

Alkumenot sujuivat kuitenkin moitteettomasti. Valtiopäivät avattiin säännöllisessä järjestyksessä ja vastauksessani valtaistuinpuheeseen rajoituin sanomaan vain sen, minkä valtiopäiväjärjestys edellytti.

Kriisi oli täten vältetty ja eduskuntatyö jatkui säännöllisissä uomissaan loppuun saakka yleiseksi tyydytykseksi. Eduskunnan kaikki ryhmät ja yksityiset jäsenet suhtautuivat sosialidemokraattiseen puhemieheen lojaalisti ja halusivat auttaa häntä hänen vaikeassa tehtävässään eduskunnan ja kansan yhteiseksi menestykseksi. Siitä oli todistuksena sekin, että istuntokausi muodostui pituudeltaan ennätysmäiseksi eduskunnan lainsäädännön alalla. Eduskunnan säilyttäminen oli sittenkin maksanut vaivan ja korvannut sen uhrauksen, jonka sosialidemokraattinen ryhmä joutui tekemään.

Mutta jos eri puolueet eduskunnassa suhtautuivat sosialidemokraattiseen puhemieheen lojaalisti, niin sitä eivät tehneet sosialidemokraattisessa ryhmässä ne, jotka tämän päätöksen olivat ensin ryhmässä esittäneet ja suurella voimalla läpi ajaneet. Jo seuraavana päivänä eduskunnan avajaisten jälkeen maisteri Kuusinen ja hänen sokeat kannattajansa esittivät, että ryhmän oli päätettävä kutsua puhemiehensä pois ja luovutettava puhemiehenpaikka porvareille, joille se oikeastaan kuuluikin. Näin hullunkurinen, takaperoinen ja järjetön ehdotus ei kuitenkaan tullut hyväksytyksi. Nousin kiivaasti vastustamaan Kuusisen esitystä. Sanoin, että koska ryhmä nyt oli minut kerran valinnut, niin tahdoin täyttää toimen niin hyvin kuin voin ja tulin yrittämään hankkia työlläni ja käytökselläni ryhmälle kunniaa enkä häpeää. Ja ilmoitin jyrkästi, etten tule luopumaan toimestani ennen istuntokauden päättymistä. Ryhmän enemmistö hyväksyiikin kantani ja kieltäytyi ottamasta asiaa uudel-

Edvard Valpas-Hänninen

Oskari Tokoi.

leen esille, ellei uusia pätevämpiä syitä ilmaantunut. Mutta kaiken aikaa Kuusinen ja pieni vähemmistö teki voitavansa saattaakseen puhemiehen aseman niin vaikeaksi kuin suinkin esittämällä puhemiehelle vaatimuksia, joita hän valtiopäiväjärjestystä noudattaen ei voinut ottaa huomioon.

Jos puhemiehen tehtävä oli muutenkin voimia kysyvä, oli se maallikolle ja varsinkin sosialidemokraatille vieläkin vaikeampi, sillä hänen tukenaan ei ollut oikeastaan ketään. Ryhmä oli tosin asettanut hänet ehdokkaaksi ja valinnut äänillään virkaansa, mutta sittemmin puoluetoimikunta ja suuri osa ryhmää katsoi ryhmän poikenneen pois entiseltä luokkataistelun linjalta ja pyrki kaiken aikaa enemmän jarruttamaan kuin kannattamaan valitsemaansa puhemiestä.

Kaikkia traditionaalisia muodollisuuksia vastustettiin. Niinpä ryhmä ja varsinkin puoluetoimikunta, vaikka virallisesti ei asiassa päätöstä tehtykään, antoivat puhemiehelle ohjeen, että tavaksi tulleet puhemiehen päivällisiä ei sosialidemokraattisen puhemiehen sopinut antaa ja että eduskunnan tarkoitukseen myöntämät varat oli luovutettava puolueen agitaatorihastoon ja Suomen Ammattijärjestölle. Tämän teinkin.

Eduskunnan puhemiesneuvosto, johon tällä erää kuului useita Suomen huomatuimpia lakimiehiä ja oppineita, antoi puhemiehelle

kuitenkin täyden tukensa ja apunsa siitäkkin huolimatta, että hän oli sosialidemokraatti ja maallikko, joten tehtävä tuli kunnialla loppuun suoritetuksi.

Seuraavalla istuntokaudella v. 1914 porvarit jo yhtyivät ja valitsivat puhemieheksi professori K. J. Ståhlbergin, mutta antoivat sosialidemokraateille ensimmäisen varapuhemiehen paikan, joksi minut valittiin.

SOTA JA V:N 1916 VAALIT

Elokuussa 1914 puhkesi maailmansota. Siitäkään huolimatta, että Venäjä heti alussa liittyi sotaan, Suomi ei siihen välittömästi joutunut. Kutsuntalakon ja Suomen armeijan hajoittamisen ansiosta Suomella ei ollut sotaväkeä, eikä suomalaisia muutenkaan olisi saatu pakotetuksi venäläisiin joukkoihin. Tosin Suomi oli joutunut makamaan sotaväkinsä korvauksena vuosittain kymmenen miljoonaa markkaa, mutta sitäkin eduskunta oli pitänyt laittomana, joka vuosi pannut sitä vastaan vastalauseensa ja vaatinut sitä peruutettavaksi. Kohtalon sallimuksena ja onnellisena sattumana voidaan pitää, ettei suomalaisia näin ollen joutunut sotaan lukuunottamatta niitä, jotka mahdollisesti vapaaehtoisesti olivat liittyneet Venäjän armeijaan, ja niitä, jotka toiselta puolen olivat menneet Saksan armeijaan, joita viimeksimainittuja oli paljon enemmän.

Poliittisen elämän sota tyystin tyrehtytti. Eduskuntaa ei kutsuttu kokoon koko sodan aikana, ja kiintymys eduskuntaan ja eduskuntatyöhön laimeni kansassakin. Porvaristo mukautui oloihin silmiinpistävän tyytyväisenä, sillä eduskunnassa esitetyt uudistukset olivat pitemmälle meneviä kuin se olisi tahtonut ja muutenkin eduskunnassa harjoitettu agitaatio oli ollut sille ainaisena kiusana. Siitä tuntui paljon huolettomammalta, kun eduskuntaa ei kutsuttu kokoon, vaan hallitus hoiti asioita suoraa tietä.

Sosialidemokraattinen puolue ja työväki tunsivat sitävastoin itsensä kokonaan syrjäytetyksi ja vaati eduskunnan kokoonkutsumista. Tätä ei kuitenkaan tehty, ja niin vaalikausi kului loppuun. V. 1916 määrättiin toimitettavaksi lainmukaiset vaalit.

Määräys vaalien toimittamisesta otettiin vastaan erilaisin tuntein. Työväki otti tiedon vastaan tyydytyksellä, mutta porvarilliset puolueet välinpitämättömyydellä tai levottomuudella. Sota jatkui, eikä ollut luultavaa, että uusilla vaaleilla valittavaa eduskuntaa edes aiottiinkaan kutsua kokoon, joten koko touhu oli turhaa. Sen lisäksi Saksa oli sodassa kiistämättömästi voiton puolella, ja suurin osa Suomen kansaa, varsinkin porvaristo, uskoi, että Saksa suoriutuu lopullisena voittajana, mikä varmaankin saisi aikaan perinpohjaisen muutoksen Suomenkin oloissa. Jopa pidettiin mahdollisena, että Suomi tulee erotetuksi Venäjästä ja saa täydellisen itsenäisyyden.

Kaikista näistä syistä pidettiin tarpeettomana toimittaa uusia vaaleja ja valita eduskuntaa, jolla ei tulisi olemaan mitään tulevaisuuden tehtäviä.

Tästä syystä vaalit olivatkin laimeat. Vain vähän enemmän kuin puolet äänioikeutetuista otti niihin osaa. Porvarillisiin puolueihin kuuluvista vain vähemmän kuin puolet viitsi mennä äänestämään, jotavastoin työväki riensi uurnille entiseen tapaansa. Seurauksena oli, että sosialidemokraattinen puolue vieläpä kohottikin äänimääränsä saaden valituksi 103 edustajaa. Suhteelliset vaalit suosivat suurinta puoluetta, niin että sen edustajat muodostivat enemmistön, vaikka sen äänimäärä oli vain 46 % kaikista annetuista äänistä.

Työväki riemuitsi, mutta porvaristo oli hiukan happamalla naamalla. Se luotti kuitenkin siihen, että eduskuntaa ei kutsuta kokoon ja että sodan lopussa kaikki muuttuu pohjaan myöten. Niin kävi, vaikka toisella tavalla kuin oli odotettu. Eduskuntaa ei tosin kutsuttu kokoon, mutta maaliskuussa 1917 puhkesi Venäjällä valankumous, joka todella muutti entisen perustuksen ja myös entiset suhteet Suomen ja Venäjän välillä.

Suomen Ammattijärjestön johdossa

III

VASTUULLISEEN TOIMEEN

Suomen Ammattijärjestö oli perustettu v. 1907. Se oli muodostettu jokseenkin täydellisesti Skandinavian maiden ammattijärjestöjen mukaiseksi. Heti perustettaessa liittyi siihen 19 ammattiliittoa. Vaikka ammattiyhdistysliike Suomessa ei ollutkaan aivan uutta, sillä ensimmäiset ammattiyhdistykset oli perustettu jo v. 1886, niin järjestön toiminta oli alussa vielä sittenkin kovin pientä ja heikkoa. Järjestön jäsenluku ei noussut kokonaisuudessaan vielä kahteenkymmeneentuhanteenkaan ja sen rahalliset varat olivat sangen vaatimattomat. Suurlakossa 1905 saatu voitto oli sittenkin antanut innostusta, rohkeutta ja varsinkin itseluottamusta ryhtyä seuraamaan muiden maiden ammatillisten järjestöjen jälkiä.

Ammattijärjestön puheenjohtajaksi valittiin sen varsinainen perustaja ylioppilas Eero Haapalainen. Hänellä oli kyllä laajat tiedotkin ammattiyhdistysliikkeestä, mutta vieläkin suurempi usko ja luottamus siihen, että pienikin ammattiyhdistys saa suuria aikaan, kun on vain uskallusta. Kun lisäksi joukoilla oli sama käsitys, muodostui nuoren järjestön toiminta ei ainoastaan aktiiviseksi vaan taistelevaksikin. Taistelukeinoina näyttelivät lakot huomattavaa osaa.

Järjestön pienuudesta ja taloudellisesta heikkoudesta johtui, että lakot muodostuivat katkeriksi. Suuri prosentti niistä hävitettiin. Suomen työnantajaluokka oli vanhoillista ja itsevaltiudestaan kiinnipitävää eikä tahtonut ottaa kuuleviin korviinsaakaan työväenjärjestöjen vaatimuksia, vielä vähemmän ryhtyä tasa-arvoisiin neuvotteluihin niiden edustajien kanssa. Ammattijärjestöjen työ muodostui tästä syystä pakostakin paikallaan polkemiseksi; pieniä voittoja seurasivat aina tappiot. Kun viimeksi oli käyty ja hävitty kirjaltajien suuri lakko ja kun lisäksi järjestön puheenjohtaja oli käytöksellään saattanut itsensä huonoihin väleihin laajojen joukkojen kanssa, heräsi Ammattijärjestön edustajakokouksessa v. 1912 kysymys uuden puheenjohtajan valitsemisesta.

En ollut mitenkään tehnyt itseäni tunnetuksi Suomen ammattiyhdistysliikkeessä, mutta siitä huolimatta ja ehkä senkin vuoksi, että tiedettiin minun olleen mukana Yhdysvaltain ammattiyhdistysliikkeessä ja siellä ottaneen osaa kaivostyöläisten toimintaan ja lakkoihin, edustajakokous kääntyi puoleeni pyytäen minua ehdokkaaksi Ammattijärjestön puheenjohtajan toimeen. Vaali oli jokseenkin yksimielinen.

Tuskin koskaan on miestä valittu niin mitättömin asiantunteuksin ja vähäisin edellytyksin niin vaikeaan ja vastuulliseen toimeen. Ryhdyin hoitamaan tehtävää parhaan ymmärrykseni mukaan. Suureksi avuksi työssäni oli vanha ja kokenut ammattiyhdistysmies Matti Paasivuori, josta sitten tulikin elinikäinen, luotettava ystäväni.

TYÖRIITOJEN SOVITTELUA

Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajan toimi oli vaikeahoitoinen monestakin syystä. Ensinnäkin oli työlästä päästä kosketuksiin Suomen suurimpien työnantajien ja heidän järjestöjensä kanssa, jotka eivät tahtoneet tietää mitään sellaisista kuin työväen ammatillisista järjestöistä. Toiseksi toimen hoitamista vaikeutti se, että ammatillisissa järjestöissä vallitsi kiihkeä taisteluhenki, joka suostumattomana valmisteluihin tai edes yrityksiin saada riitoja ratkaistuksi sovitteluilla johti lakkoon. Niinpä puhkesi jo heti samana keväänä useita suuria lakkoja, joista Kymin paperityöläisten lakko oli laajin ja vaikeimmin sovittavissa.

Kymin ja Voikkaan paperitehtailla, joissa työväkeä oli häikäilemättömästi sorrettu ja joissa jo aikaisemminkin oli esiintynyt katkeria ja pitkäaikaisia lakkoja, olivat teollisuudenharjoittajien ja työläisten välit vanhastaan tiukat. Kymi-yhtiö oli kaikkein voimakkaimpia ja mahdikkaimpia järjestyneen työväen vastustajia. Se ei halunnut olla työväenjärjestöjen kanssa missään tekemisissä puhumattakaan siitä, että olisi suostunut kirjallisiin työehtosopimuksiin.

Tällaisten edellytysten vallitessa joutui vastavalittu Ammattijärjestön puheenjohtaja kovalle koetukselle. Hän puristui heti kahden tulen väliin: toisella puolen itsepintainen ja vallastaan kiinnipitävä työnantaja ja toisella puolen katkeroitunut, taistelunhaluinen sekä Kymin tehtailla melkoisen hyvin järjestynyt työväki. Minun onnistui kuitenkin saada työnantajalta — joskaan ei työehtosopimusta — kirjallinen vakuutus, johon sisältyi työtä ja työväkeä koskevia ehtoja, joita työnantaja lupasi noudattaa. Käsitin, että lakon pitemmälle jatkaminen saattoi johtaa täydelliseen tappioon ja siitä johtuviin työväen vainoihin ja sekasortoon, ja ehdotin siitä syystä, että lakko lopetettaisiin näillä työnantajan tarjoamilla ehdoilla.

Tämäntapaisen ratkaisun esittäminen taistelunhaluiselle ja voimiinsa luottavalle työväelle vaati rohkeutta. Päätin kuitenkin uskaltaa. Ehdottaessani lakon lopettamista Voikkaan työväentaloon kokoontuneelle suurelle työläisjoukolla sain panna liikkeelle kaiken puhujantaitoni ennenkuin lakko päätettiin lopettaa esitykseni mukaisesti.

Lukuisissa muissakin työriidoissa ja lakoissa jouduin taistelemaan kahden tulen välissä saaden työväen omastakin keskuudesta vihamiehiä, mutta myös paljon todellisia ystäviä.

Seurauksena ponnisteluistani kuitenkin oli, että Ammattijärjestön arvo ja merkitys työnantajien keskuudessa lisääntyi, ja yhä useammat työriidat saatiin sovitetuiksi neuvotteluilla ja rauhallisin keinoin. Useimmat johtavat teollisuudenharjoittajat ja työnantajat antautuivat mielellään kosketuksiin Ammattijärjestön johdon kanssa, kun tiesivät, että kysymyksiä silläkin taholla käsiteltiin asiallisesti ja huomioonottaen tilanteiden vaatimukset.

Suurimmat ja voimakkaimmat Ammattijärjestöön kuuluvat liitot tahtoivat kuitenkin pitää kiinni itsenäisyydestään eivätkä alistua järjestön johtoon. Sellaisia liittoja olivat Metallityöläisten, Kirjatyöntekijäin, Muurarien ja Sahateollisuustyöläisten Liitto. Yhtenä syynä siihen oli se, että näiden johdossa oli vanhoja ja kokeneempia ammattiyhdistysmiehiä kuin järjestön puheenjohtaja, joten he vain vastahakoisesti halusivat alistua hänen määräämisvaltaansa.

Sahatyöläisten lakko Kotkassa keväällä 1914 muodostui enimmältä osaltaan tästä syystä pitkäaikaiseksi ja katkeraksi. Sahateollisuustyöläisten Liiton ja Suomen Ammattijärjestön ja varsinkin näiden puheenjohtajien kannat törmäsivät siinä jyrkästi vastakkain. Liiton puheenjohtajana oli Suomen Ammattijärjestön ensimmäinen puheenjohtaja Eero Haapalainen, joka tässä taistelussa tahtoi osoittaa johtajakykynsä etevämmyyden Ammattijärjestön johdon rinnalla.

Sahateollisuustyöväen Liiton ja työnantajan välit olivat lakossa kehittyneet sille asteelle, ettei työnantaja tahtonut neuvotella enää ollenkaan Liiton vaan suoraan Ammattijärjestön kanssa. Sen kanssa se suostui tekemään kirjallisen työehtosopimuksen ehdolla, että Ammattijärjestö sitä valvoo ja siitä vastaa.

Kun työpalkoista ja muista työehdoista oli päästy sellaiseen yhteisymmärrykseen, että niiden puolesta ei kannattanut enää lakkoa jatkaa, Ammattijärjestön puheenjohtaja ehdotti lakon lopettamista ja työehtosopimuksen allekirjoittamista. Kiista Ammattijärjestön ja Liiton johdon välillä muodostui niin kiihkeäksi, että eräs Liiton toimitsija, A. Pihlman, sai sydänhalvauksen ja kuoli väittelyn kestäessä. Kun Liiton toimeenpaneva komitea kieltäytyi tunnustamasta Ammattijärjestön ja työnantajien välillä laadittua sopimusta, Ammattijärjestön puheenjohtaja sekä J. H. Lumivuokko Ammatti-

järjestön valtuuskunnalta saamansa valtuuden nojalla allekirjoittivat sopimuksen ja julistivat lakon päättyneeksi.

Se oli ainoa sopimus, joka Ammattijärjestön toimesta allekirjoitettiin jonkin sen alaisen liiton noudatettavaksi vastoin asianomaisen liiton tahtoa.

Alkanut maailmansota vaikutti syvästi myös Suomeen huolimatta siitä, että sotatoimet eivät maahamme ulottuneetkaan. Aluksi pelättiin ja uskottiinkin, että Saksa lähettää laivastonsa Suomen vesille ja mahdollisesti armeijansakin Suomeen. Helsingin pommitusta pelättiin ja vallitsi kaupungissa aluksi oikea kauhupsykoosi. Se asettui kuitenkin hyvin pian ja elämä palautui rauhallisiin uomiin.

Työväen keskuudessa ja varsinkin työväenjärjestöjen toiminnassa sota sai aikaan paljon hankaluuksia. Ensinnäkin sodan alkuvuotena ja vielä seuraavanakin vuonna työttömyys kohosi huippuunsa. Vientiteollisuus pysähtyi melkein kokonaan, ja raaka-aineden saannin vaikeutuminen vaikutti kotimarkkinateollisuudenkin supistumiseen. Rakennusteollisuus pysähtyi samoin miltei tyystin. Suuret työläisjoukot joutuivat näin ollen täydellisesti toimeentuloa vaille. Työväenjärjestöjä ei tosin kokonaan lakkautettu, mutta niiden toiminnalle asetettiin suuria rajoituksia. Kokouksista, yksin johtokunnan kokouksistakin, oli tehtävä ilmoitus poliisilaitokselle, ja poliisi lähetti miehensä seuraamaan jokaista pienintäkin kokousta.

Selvää oli, että kaikki ammatillisten järjestöjen palkkaliikkeet täytyi keskeyttää siitakin huolimatta, että monet työnantajat ja teollisuudenharjoittajat käyttivät tilaisuutta hyväkseen huonontaa-keen työehtoja. Tässä tuli kuitenkin Ammattijärjestön avuksi sota-ajan pakolliset hallinnolliset määräykset, joilla entistä palkkatasoa yritettiin säilyttää. Mutta näinkin ollen järjestön raskaimmaksi ja pääasialliseksi tehtäväksi jäi työttömyyden torjuminen ja työttömien avustaminen. Paitsi työttömyystilaston kokoamista Ammattijärjestö pani toimeen suurimman avunkeräyksen työttömille, mitä Suomessa oli siihen asti nähty. Tästä syystä työläisten kiintymys Ammattijärjestöön ja ammatilliseen liikkeeseen ei sodankaan aikana laskenut, pikemminkin kasvoi.

V. 1915 työttömyys lievittyi. Silloin Suomenkin teollisuuslaitokset saivat suuria sotatarviketilauksia, ja työvoiman kysyntä alkoi nousta jo yli tarjonnan. Seuraavana vuonna, kun alettiin rakentaa suuria linnoitusvyöhykkeitä eri puolille maata, työvoiman tarve tuli niin polttavaksi, että hallitus, joka nyt oli jokseenkin täydellisesti venäläisten käsissä, julisti voimaan osittaisen työvelvollisuuden ja maaseuduilta kuljetettiin tuhansia miehiä linnoitustöihin, joissa maksettiin suhteellisen hyvää palkkaa.

Linnoitustöillä oli tulevaisuutta ajatellen kuitenkin varsin kohalokas vaikutus. Ensinnäkin ne vetivät pois kotijuuriltaan kymme-

niätuhansia nuoria maalaisia ja toivat heidät kokonaan vieraisiin oloihin, joissa vallitsi erittäin matala henki ja moraali lahjomisjärjestelmiseen ja keinotteluineen, mikä henkisesti turmeli suuren osan töihin joutuneista.

Kun sitten talvella 1917 puhkesi vallankumous ja linnoitustyöt yhtäkkiä lopetettiin, niistä tulvi kaupunkeihin ja työväenjärjestöihin sitä anarkismiin taipuvaa joukkoa, joka suisti Suomen työväenliikkeenkin pois entisiltä koetelluilta teiltä. Suomen Ammattijärjestön jäsenmäärä, joka vielä vuoden 1916 lopussa oli ollut ainoastaan 41 804, kohosi vuoden 1917 ensi puoliskolla 154 991:een ja vallankumousvuoden loppuun mennessä 160 695:een eli lähes nelinkertaiseksi. Myöskin sosialidemokraattisen puolueen jäsenmäärä kasvoi, jos kohta ei likikään niin huomattavasti, nimittäin 72 691:stä noin 82—83 000:een.

Nämä kurittomat ja tietämättömät joukot olivat alttiita uusille bolševistisille aatteille, joita vallankumous tullessaan toi. Niistä muodostui sittemmin se pohjasakka, josta vallankumouksen ja varsinkin myöhemmin puhjenneen suurlakon ja sisällissodan aikana syntyi tunnettuja irrallisia rosvojoukkoja, jotka panivat toimeen tihutöitä ja saivat aikaan niin suunnatonta vahinkoa ei ainoastaan koko Suomelle vaan varsinkin sen työväenliikkeelle.

Näitä joukkoja ja virtauksia vastaan joutui Suomen Ammattijärjestö noina kohtalokkaina vuosina taistelemaan kaikkein ankarammin. Toisin paikoin se saikin järjestystä aikaan, mutta sittenkään sen voimat eivät täysin riittäneet pitämään levottomia aineksia kurissa, ehkä enemmän siitä syystä, että työväen viholliset löysivät joukosta niin erinomaisen hedelmällisen maaperän, provokaatiolle ja kiihottivat sitä taisteluun työväen omia järjestöjä ja niiden lakipohjaista toimintaa vastaan.

Nuo vuodet olivat elämäni raskainta koettelemusten ja pettyysten aikaa. Ikäväkseni sain todeta, että se valistus, jota työväen keskuuteen oli vuosineljänneksen kuluessa kylvetty, sittenkin oli jäänyt vielä kovin pinnalliseksi.

VALLANKUMOUSMIEHIÄ ULKOMAILLA

Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajana jouduin tekemään matkoja myös ulkomaille. Ensimmäinen matka suuntautui Skandinavian työväenjärjestöjen edustajakokoukseen Tukholmaan v. 1912. Huonon ruotsinkielentaitoni takia Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea valitsi toiseksi edustajaksi Aug. Lindellin, joka puhui ruotsia ja Ruotsissa ollessaan oli tutustunut myös sikäläiseen työväenliikkeeseen.

Skandinavian työväenjärjestöjen kokous — kuten kansainväliset kokoukset yleensäkin — oli hyvin muodollinen ja vähän antava.

Kokouksessa esitettiin pääasiallisesti kohteliaisuuksia ja hyväksyttiin muutamia pyöreyttä ponsilausemia. Mielenkiintoisinta minulle oli koko matkalla se, että pääsin siellä tutustumaan huomattavaan englantilaiseen työväenjohtajaan Thomas Manniin, joka edusti ns. syndikalistista suuntaa. Mann piti Tukholmassa laajan esitelmän syndikalismista puhuen ruotsia taitamattomana englanniksi, jota kykenin seuraamaan vielä paremminkin kuin ruotsalaiset.

Puheessaan Mann esitti, että syndikalistinen työväenliike lepää kokonaan ammattiyhdistysliikkeen perustalla ja uskoo sitä tietä pääsevänsä yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen valtaan. Oli väitetty, hän huomautti, että syndikalistinen liike oli antiparlamentillinen ja kielsi poliittisen ja parlamentillisen toiminnan. Sitä se ei kuitenkaan täydellisesti ollut, vaan paremminkin ”non parlamentaristic”. Toisin sanoen syndikalismi ei anna sanottavaa arvoa valtiolliselle ja parlamentilliselle toiminnalle, koska työn ja pääoman välinen taistelu tapahtuu työmaalla eli siellä, missä työ ja pääoma kohtaavat toisensa. Niin pian kuin tämä taistelu siirretään sieltä johonkin muualle, se joutuu vieraiden ja usein keinottelijoiden käsiin, jotka sotkevat muuten selvän pelin.

Kokouksessa oli toinenkin samaa suuntaa kannattanut huomattava työväenjohtaja, norjalainen Emanuel Tranmael, joka oli saanut syndikalistiset ihanteensa Amerikassa ollessaan. Kokous oli kuitenkin syndikalisminvastainen ja hyväksyi valtiovallan ja ammattillisen liikkeen yhteistoimintaa korostavat päätöslausemat.

Toinen ulkomaanmatka, joka suuntautui Zürichissä syksyllä 1913 pidettyyn kansainväliseen ammattiyhdistysten edustajakokoukseen, oli paljon kiintoisampi ja näköaloja avartavampi. Koska tässä kokouksessa englantia oli yhtenä virallisena kielenä, en tarvinnut tulkkia mukaani. Matkalla pysähdyin Berliinissä tutustuakseni Saksan työväenliikkeeseen. Berliiniläiset ottivat minut vastaan erityisen ystävällisesti. Seuralaisekseni asetettiin mies, joka osasi englantia, ja minulle näytettiin ja esiteltiin kaikki huomattavimmat laitokset, varsinkin ammatillisten järjestöjen toimistot ja työpaikat. Saksan ammattiyhdistysliike oli tuohon aikaan kukoistuksessaan, joten pienen maan edustajalle siinä oli todellakin näkemistä ja oppimista.

Zürichin kokous oli Kansainvälisen Ammattiyhdistysliikkeen perustava kokous, jossa oli edustajia kaikista ammattiyhdistysliikkeen päämaista, ei ainoastaan Euroopasta vaan myös Amerikasta. Siinä ja varsinkin neuvottelujen lomassa pidetyillä päivällisillä jouduin tutustumaan kaikkien maiden ammattiyhdistysliikkeiden merkittävimpiin johtajiin ja sain siten solmituksi tuttavuuksia ja yhdysiteitä Suomen ja muiden maiden ammattiyhdistysten välillä.

Paluumatka tapahtui Itävallan, Puolan ja Venäjän kautta. Ensimmäinen pysähdyspaikka oli Wien. Reitti Innsbruckin kautta yli Tyrolin Alppien oli luonnonihana, ja vaikka matkoillani olinkin

nähty Amerikan Kalliovuoret ja Sierra Nevadan lumihuiput, olivat Alpit sittenkin elämys.

Wienissä tiesin olevan paljon venäläisiä vallankumouksellisia pakolaisia, niiden joukossa Suomessakin toimineen metallityöläisen A. Schotmannin. Kirjoitin tälle ja ilmoitin tulostani voimatta kuitenkaan tarkemmin määritellä, mille asemalle ja milloin saapuisin. Oli siis sangen vähän mahdollisuuksia tapaamiseen. Mutta Schotmann ei ollut neuvoton, vaan turvautui hotellien vierasluetteloihin ja erään hotellin nimikirjasta löysikin etsimänsä nimen ja tuli tapaamaan. Se oli iloinen yllätys vieraassa kaupungissa ja maassa, jonka kieltäkään en taitanut. On kyllä mainittava, että Itävallassa samoin kuin Sveitsissäkin tuli tuohon aikaan toimeen melkein millä kielellä tahansa.

Oleskelu Wienissä muodostui hauskaksi ja opettavaksi. Wien tarjosikin tuohon aikaan viljalti nähtävää ja kuultavaa. Kaupunki oli eri maiden pakolaisten yhtymäpaikka, jossa miltei kaikkien kansallisuuksien kulttuurimuodot, kielet ja tavat kohtasivat toisensa.

Siellä sain tutustua useihin huomattaviin Venäjän vallankumouksellisiin kuten Buchariniin, Tseretelliin, Rossanoviin ja Rjasanoviin. Bucharin oli nuori ja ihanteellinen venäläinen ylioppilas, oikea Kristus-tyyppinen kaunosielu, joka ihmisenä varmaankaan ei olisi tahtonut tehdä pahaa karpäsellekään. Tseretelli oli kaukasialainen ylimys, jonka oikeastaan sattuma oli heittänyt vallankumoukselliseen liikkeeseen ja työväenliikkeen johtoon. Rossanov taas oli hyväntahtoinen, tyyppillinen vanha venäläinen, josta oli vaikea sanoa, kumpaa hän rakasti enemmän, samovaariaan vai vallankumouksellisia teorioitaan. Vieraskäynnillä hänen luonaan join kupillisen ”vallankumouksellista teetä”, niinkuin Rossanov leikillisesti sanoi.

Ehkä kaikista mielenkiintoisin persoonallisuutena oli Rjasanov, tyyppillinen kirjatoukka ja tunnontarkka teoreettinen hiuksenhalvoja. Häntä pidettiin aikansa parhaimpana Marxin tuntijana ja hänen teorioidensa tulkitsijana. Hänellä oli arkistossaan kokoelma Marxin alkuperäisiä käsikirjoituksia, niiden joukossa suuria hylky-paperikaistaleita, joille Marx oli aikoinaan kirjoittanut venäjän kielen harjoituksiaan. Venäjän kysymys oli tullut Marxille hänen viimeisinä elinvuosinaan yhä tärkeämmäksi. Mutta tunnontarkkana teoreetikkona hän ei luottanut vieraskielisiin käännöksiin, vaan halusi itse oppia venäjän kielen vielä vanhoilla päivilläänkin. Kieliopintojaan hän oli piirrellyt sitten näille hylkypaperiliuskoille. Paperin puute näytti vaivanneen ukko Marxia.

Suomen eduskunnan puhemiehenä halusin tutustua myös Itävallan parlamentilliseen elämään. Itävallan Liittoparlamentti ei ollut koolla, mutta Ala-Itävallan maakuntapäivät istuivat parhailaan. Niihinkin tutustuminen antoi jo kuvan parlamentillisesta elämästä näissä kiihkeämmän verenkierron maissa. Jokin mielen-

kiintoinen asia lienee ollut maakuntapäivien käsiteltävänä, koska keskustelun kestäessä joukko edustajia saattoi hyökätä istuimiltaan puhujakorokkeen ympärille puhuen yhteen ääneen ja heristäen nyrkkiä toisilleen. Puhemiehellä oli edessään suuri kello, jota hän soitti koko voimallaan kehoittaen edustajia järjestykseen ja takaisin istuimilleen antaakseen puhujalle tilaisuuden esittää kantansa.

LENINIÄ TAPAAMASSA

Wienistä lähdettyäni poikkesin Krakovaan tapaamaan Venäjän vallankumousliikkeen huomattavinta johtajaa V. I. Leniniä. Tämä majaili nimittäin tuohon aikaan siellä. Schotmann oli niin kohtelias ja toverillinen, että lähti Wienistä asti mukaan tulkiksi. Tulkkia olisi tuskin tarvinnutkaan, sillä Lenin puhui välttävästi myös englantia, mutta Leninin hyvänä ystävänä Schotmann halusi häntä muutoinkin tavata.

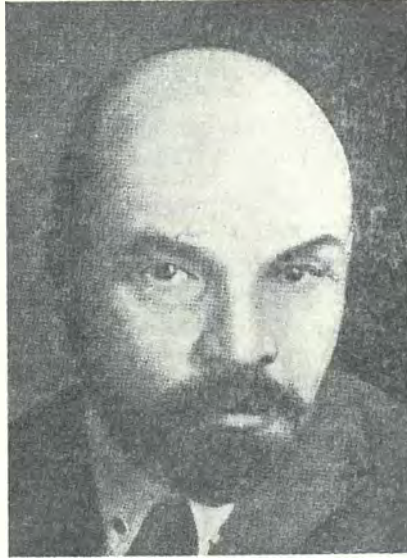
Tämä ensimmäinen kohtaukseni Leninin kanssa ei ollut erityisen mielenkiintoinen. Lenin ei ollut niitä miehiä, jotka liioin paljastavat tunteitaan. Hän tarkasteli kaikkea kylmästi ja harkitusti ja pikemminkin epäili kaikkia kuin olisi osoittanut luottamustaan. Keskustelu muodostuikin siitä syystä enemmän muodolliseksi kuin asioiden ytimiin käyväksi.

Niin paljon kuitenkin kävi selville, että Lenin osoitti täydellistä myötätuntoa Suomen työväenliikettä ja varsinkin sen taistelua kohtaan Suomen itsenäisyyden puolesta. Hän sanoi olevansa sitä mieltä, että vallankumouksen Venäjällä tapahduttua, mikä hänen mielestään ei ollut kaukaisen tulevaisuuden asia, kaikille Venäjän alaisuuteen kuuluville kansoille oli annettava täydellinen ja ehdoton itsenäisyys sekä vapaus itse päättää, halusivatko ne ja millä tavalla olla yhteydessä tai liitossa uuden Venäjän kanssa.

Keskustelun kuluessa Lenin ohimennen kysyi, miten ja millaisella passilla Suomen eduskunnan sosialistinen puhemies oikein matkusti. Vastasin, että puhemies matkustaa aivan tavallisena kansalaisena ja tavallisella passilla. Lenin halusi mielellään nähdä passin, joka oli kirjoitettu neljällä kielellä, nimittäin suomeksi, ruotsiksi, venäjäksi ja saksaksi. Häntä kiinnosti erityisesti passin venäläinen teksti. Kun hän oli sen lukenut, päästi hän makean naurun. Hän sanoi: ”Passin venäläisen tekstin mukaan sinä et ole mikään eduskunnan puhemies, et edes valtiopäivien edustaja, vaan tavallinen valtion päivätyöläinen”.

Passin suomalainen teksti oli kirjoitettu seuraavaan muotoon: ”Täten todistetaan, että valtiopäivämies Antti Oskari Tokoi on esteetön matkustamaan ulkomaille jne.” Venäläiseen tekstiin, joka tuli kysymyksen Venäjällä matkustettaessa, se oli käännetty seuraavaan muotoon: ”Täten todistetaan, että valtion päivätyöläinen

Lenin.

Antti Oskari Tokoi on esteetön jne.” Kääntäjä oli tehnyt virheen, joka muutti koko asian. Täten Suomen eduskunnan puhemiehestä oli tehty tavallinen valtion päiväpalkkalainen, mahdollisesti latvianlakaisija tai sylkikuppien puhdistaja.

Seikka tulikin esille heti saavuttuani Itävallan ja Puolan rajalle, missä passit tarkasti venäläinen santarmi. Juna pysähtyi Grannitzassa vain puoli tuntia passien tarkastusta varten. Kaikkien matkustajien passit vietiin tarkastavan santarmin konttoriin. Sieltä ne sitten jaettiin takaisin huutamalla passin omistajan nimi. Mutta minun nimeäni ei huudettuakaan, ja juna oli juuri lähdössä. Minulle tuli hätä käteen ja kiirehdin heti passeja jakavan santarmin puheille.

En osannut venäjää, mutta yritin selittää asian englanniksi, esitin nimeni ja tiukkasin passia. Santarmi, joka tuskin lienee ymmärtänyt sanaakaan puheestani, kohautti vain välinpitämättömänä olkapäitään, mutta meni kuitenkin takaisin konttoriinsa ja keskusteltuaan hetken toisen santarmin kanssa toi sieltä ”valtion päivätyöläisenkin” passin. Nipin napin kerkesin juuri lähtevään Pietariin-junaan. Sen jälkeen matka jatkui esteittä Helsinkiin asti.

Hoidin Ammattijärjestön puheenjohtajan tointa aina siihen saakka kuin onnettomasti päättyneen sisällissodan jälkeen pakenin ensin Venäjälle ja sieltä muihin maihin.

LÄHETYSTÖ PIETARIIN

Maaliskuun 13. päivä 1917 valkeni Helsingissä samanlaisena kuin monet muutkin maaliskuun päivät sitä ennen ja sen jälkeen. Edellisenä päivänä oli satanut hiukan lunta, mutta aamulla nousi aurinko kirkkaana ennustaen kaunista säätä. Pakkanen nipisteli hiukan ihmisten neniä ja poskia, mutta sekin oli tuollaista keveää keväistä nipistystä, jonka niin mielellään sietää.

Kaikki näkyi kulkevan säännöllistä rataansa. Aamulehdet sisälisivät tavallisia ”tiivistettyjä” ja huolellisesti sensuroituja uutisia taistelurintamilta. Mitään erityistä ei ollut tapahtunut eikä näytännyt olevan odotettavissakaan. Vartiomiehet seisoivat kasarmien porteilla kömpelöinä paksut turkit yllään, kuten ennenkin. Venäläinen laivasto-osasto seisoj Kruunuvuoren selällä lujasti kiinni jäätyneenä, aivan kuin olisi aikonut seisoa siinä tuomiopäivään asti. Kaikki oli niin tavallista ja yksitoikkoista, että keväinen aurinkokaan ei kyennyt luomaan siihen sanottavasti uutta eloa.

Mutta tuskin oli päästy käsiksi päivän tavallisiin töihin, kun jo alkoi kuulua kummallisia kuiskeita siitä, että sittenkin on tapahtunut jotain tavallisuudesta poikkeavaa. Mistä nämä huhut olivat saaneet alkunsa, ei kukaan tiennyt. Niitä kuitenkin levitettiin ja niitä kuunneltiin, sillä jo lähes kolme vuotta kestänyt sota sensuureineen oli tehnyt ihmisten mielet herkiksi ja vastaanottaviksi kaikille tiedoille, mitkä saatiin virallisen sensuurin ohitse.

Huhut olivat aluksi epämääräisiä ja ristiriitaisia, mutta vähitellen ne alkoivat kiteytyä selvempään muotoon. Ja viimein niistä oli pakko tehdä se johtopäätös, että Venäjällä oli keisari suistettu valtaistuimelta ja että valtakunnanduuma oli ottanut vallan käsiinsä. Huhut tiesivät kertoa myös hirvittävästä katutaisteluista Pietarissa ja muissa Venäjän suurissa kaupungeissa. Mikä näissä huhuissa oli totta, mikä valetta, sai jäädä kunkin itsensä arvattavaksi. Mutta kun ihmisluonne on kerta kaikkiaan sellainen, että mitä toivotaan, sitä myös uskotaan, niin uskottiin kaikki ja vielä vähän enemmänkin.

Huhut olivat tällä kertaa kuitenkin sen arvoisia, ettei niitä voinut jättää kiertämään ottamatta niistä täyttä selvyyttä. Jo iltapäi-

vällä kutsuttiin sosialidemokraattisen puolueen puoluehallinnon jäsenet kokoukseen keskustelemaan asiasta. Huhut olivat jo saaneet sellaisen voiman, että kokouksesta ei enää ilmoitettu poliisille, kuten siihen aikaan oli pakko. Samoin olivat tehneet muidenkin puolueiden puoluehallinnot.

Sosialidemokraattien kokouksessa oli tultu siihen päätökseen, että viipymättä oli lähetettävä lähetystö Pietariin ottamaan asioista selvää. Päätös ilmoitettiin muidenkin puolueiden kokouksille, joissa tehtiin samanlainen päätös. Sosialidemokraattinen puolue valitsi tähän lähetystöön Väinö Tannerin, K. H. Wiikin ja minut. Nuor-suomalainen puolue oli valinnut edustajakseen tohtori Rudolf Holstin, ruotsalainen puolue tohtori Leo Ehrnroothin ja suomettarelainen puolue tohtori Ernst Nevanlinnan. Matkalle päätettiin lähteä jo samana iltana yöjunalla.

Ilta kului nopeasti ja huhut saivat yhä suuremmat siivet. Jännitys alkoi kasvaa kaupungissa, mutta mitään ulkonaisia merkkejä mielialasta ei näkynyt. Kun sosialidemokraatit saapuivat illalla tapaamaan toisia matkalle lähteviä, saivat he kuulla, että tohtori Nevanlinna oli saanut pahoinvointikohtauksen, joten hän ei voinutkaan tulla mukaan.

Matkustaminen junalla ei missään suhteessa poikennut tavallisuudesta. Kouvolaan sivuutettiin Pietarista käsin vastaantuleva juna ja silloin saatiin ensi kerran kuulla, että Viipurin ja Pietarin välinen liikenne oli katkennut, joten pääsy Pietariin junalla oli mahdotonta. Paljon muutakin kuultiin, mutta kaikki tuntui sittenkin liikkuvan ilmassa. Oliko keisari kukistunut vai istuiko vielä satulassa? Siitä oltiin jo varmoja, että iskun hänen valtansa oli saanut, mutta oliko se täydellisesti kukistettu?

Kun lähetystö tuli aamulla Viipuriin vahvistui tieto siitä, että rata Kuokkalan ja Terijoen välillä oli poikki. Junaa ei siis enää lähtenyt Pietariin. Mutta lähetystöä varten järjestettiin paikallisjuna Kuokkalaan ja niin se pääsi vielä jatkamaan matkaa Pietaria kohti.

Kun lähetystö saapui Kuokkalaan, ei ollut muuta keinoa kuin etsiä hevosia tai lähteä kävelemään. Tiedettiin, että Siestarjoelta kulkee sähkörata Pietariin ja toivottiin junien siellä kulkevan. Oli sen vuoksi yritettävä saada kyytimies sinne. Matka Kuokkalasta Siestarjoelle on noin 30 kilometriä. Kauan ei tarvinnutkaan etsiä, ennen kuin saatiin kyytimiehet, ja kahdella hevosella lähdettiin taas matkaan. Kirkkaana ja kauniina paistoi maaliskuun iltapäiväaurinko ajeltaessa pitkin Suomenlahden rantaa Pietariin päin. Täynnä odotusta ja toivoa hoputettiin kyytimiehiä jouduttamaan matkaa, jotta saataisiin nähdä ja kuulla, onko sittenkin toteutunut se, mitä miljoonat olivat toivoneet.

Kun lähetystö saapui Siestarjoen yli johtavalle sillalle, seisoi sen päässä pari miestä vartiossa kiväärin jalalla. Mutta nämä var-

tijat eivät olleet vormupukuisia sotilaita, vaan siviilimiehiä, joiden pistinten nenässä lipatti pieni punainen lippu. Muutkin kivääriä kantavat olivat etupäässä siviilipukuisia, kun sitävastoin harmaisiin sotilaspukuihin pukeutuneet olivat aseettomia. Ja silmiinpistäväntä oli se, että kenelläkään näillä ei ollut olkalappuja tai muita arvonmerkkejä.

Sillanpäässä tuli vastaan noin kymmenen tai yhdentoista vuoden ikäinen poika, takkinsa rinnassa leveä punainen nauha. Väinö Tanner, joka osasi jonkin verran venäjää, pysäytti pojan, ja ottaen tätä rintapielestä kiinni kysyi: "Mitäs tämä punainen nauha sinun rinnassasi merkitsee?"

Poika loi meihin pitkän ja kysyvän katseen, joka näytti sisältävän puoleksi ihmettelyä, puoleksi moitetta. Näytti kuin hän olisi tahtonut kysyä: "Oletteko te ainoita muukalaisia Jerusalemissa, jotka ette tiedä, mitä täällä on tapahtunut?" Hän ei kuitenkaan kysynyt mitään, vaan sanoi viimein päättävästi ja varmasti: "Vapauttapa se tietenkin merkitsee!"

Nuori poika antoi lähetystölle vastauksen kysymykseen, josta se oli lähtenyt ottamaan selvää. Vastaukseen sisältyi ensimmäinen vakuutus siitä, että Suomen kansankin vapautuksen aika oli tullut ja että tsaarinhallituksen sorto maassamme oli loppunut.

Siestarjoella liehui punaisia lippuja tangoissa ja talojen katoilla ja punaisia nauhoja oli jokaisen rinnassa. Ilosta loistavia katseita kohtasi kaikkialla ja puheensorina täytti ilman missä ikinä ihmisiä tapasi. Kaikilla oli kiire ja jokaisella näytti olevan jotain tärkeätä toimitettavaa. Kaikki oli kuitenkin rauhallista. Erikoista oli vain se, että kaikki näyttivät ikäänkuin viettävän suurta yhteistä juhlaa, joka täytti jokaisen mielen ilon ja hartauden sekaisin tuntein.

Kun lähetystö ilmoitti olevansa tulossa Helsingistä ja matkalla Pietariin, päästettiin se pitemmittä puheita sillan yli toisella puolen seisovaan sähköjunaan, joka pian lähti Pietaria kohti. Juna kulki säännöllisesti ja aikataulun mukaan, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut.

Illan hämärtyessä juna saapui Pietariin Kamunno-Ostrovalle. Koetettiin etsiä ajuria Pietarin puolelle, mutta niitä ei näkynyt. Ne olivat joko vasta muodostettujen punakaartien riveissä tai loppumattomien mielenosoituskulkueiden mukana marssimassa ja kantomassa vallankumouksellisia lippuja ja tunnuslauseita.

Lähetystön jäsenet tallustivat pitkin Kamunno-Ostrovia Troitskin siltaa kohti. He saapuivat Troitskin sillan päässä sijaitsevalle Mars-kentälle juuri kun katulyhdyt syttyivät. Siinä tuli vastaan valtava mielenosoituskulkue. Tuhansittain miehiä, naisia ja lapsia-kin, enemmän tai vähemmän epäsäännöllisissä riveissä, kantaen punaisia lippuja ja vallankumouksen tunnuslauseita. Kansainvälistä, Marseljeesia, Ikuista Muistoa, Volja Norodnaa ja muita

vallankumouksellisia lauluja laulettiin ja väliin kohosivat voimakkaat hurraahuudet korkealle tähtitaivaaksi kaartuvaa avaruutta kohti.

Siinä lähetystölle selvisi, että pato oli murtunut ja tsaarinvalta kukistunut. Katutaistelut olivat jo päättyneet, vaikka sieltä ja täältä vielä kuuluikin kumea tykin jyrähdys, lyhytaikainen konekiväärien rätinä ja joku kivääreillä ammuttu yhteislaukauskin. Siellä varmaan vielä lakaistiin tsaarin hallituksen viimeisiä jätteitä historian jätteiden joukkoon, vaikka tuntui toiselta puolen siltä kuin siellä ammuttaisiin säännöllisiä kunnianlaukauksia uudelle majesteetille, kansanvallalle, joka oli noussut valtaistuimelle entisen tsaarinvallan tilalle.

Lähetystö pääsi Talvipalatsin torille. Sama näky kaikkialla. Valottomana ja synkkänä seiso i keisarillisen hallituksen vuosisatainen asunto. Hallitusjärjestelmän vaihtumisen merkiksi oli palatsin seinään vedetty leveä punainen vaate ja torin keskellä seisovan korkean obeliskin huippuun oli nostettu suuri punainen lippu.

Väsyneinä ja jalat likomärkinä ehdimme tuttuun suomalaiseen seurakuntataloon Pikku-Tallikadun varrella. Kirkkoherra Saarisen asunnossa meidät otettiin ystävällisesti vastaan. Mutta meidän ei enää tarvinnut kysyä mitään, sillä tiesimme jo, että Venäjän suuri vallankumous oli tapahtunut tosiasia.

Pikku-Tallikadulla lähetystö tapasi tohtori Genetzin ja Kyösti Vilkun sekä pari muuta suomalaista, jotka Seynin hallituskautena oli tuomittu kuuluisaan Krestyn vankilaan odottamaan karkotusmääräystä Siperiaan. Tohtori Genetz, jo vanha mies, oli enimmin kärsineen näköinen. Mutta hän oli myös liikuttunein äkkiarvaamattoman vapautuksensa johdosta. Vain vaivoin ja katkonaisesti hän saattoi kertoa viimeisistä kokemuksistaan. Heille oli jo ilmoitettu, että heidät piakkoin karkotetaan Siperiaan, ja he olivat jo tehneet matkavalmistuksensa odottaen vain määräyksen toimeenpanoa. Hän oli ollut kovin huolissaan matkan vaivoista ja valmistautunut kestäämään pahinta.

Yhtäkkiä he huomasivat tavatonta liikehtimistä. Tuntui kuin koko vankilajärjestys olisi äkkiä horjunut. Huutoa ja meteliä ja kaukaista amuntaa. Jännitys ja levottomuus kasvoivat vankien keskuudessa. Vartijat juoksivat kuin päättömät kanat pitkin loppumattomia käytäviä tekemättä oikeastaan mitään. Pauhu vahveni ja tuntui lähestyvän. Kuului viimein siltä, että vankilan portit aukenivat rymisten ja kansanjoukko tulvahti vankilan pihalle. Meteli ja huuto lisääntyi ja ihmiset työntyivät jo vankilan käytäviin. Kuului telkien narinaa ja avainten kilinää sekä rautaisten ovien valitusta niiden auetessa. Avain työnnettiin kiireesti heidänkin kopsinsa oveen ja raskas ovi tempaistiin selkosen selälleen. "Vapaat, te olette vapaat!" huudettiin sadoista suista, ja heitä viitottiin tulemaan ulos.

He eivät olleet uskoa korviaan eikä silmiään, sillä vapautus tuli odottamatta. Tohtori Genetz lankesi ensimmäisen tulijan kaulaan. Hän itki kuin pieni lapsi, sillä valtiolliselle vangille, juuri kun hän odotti karkotusmääräystä Siperiaan, oli vapaus kallis asia.

Vieläkin kihosivat kyneet tohtori Genetzin silmiin hänen kerroessaan vapautuksensa ensimmäisistä hetkistä. Nyt hän odotti vain tilaisuutta päästä omaistensa luo hiljaiseen ja rauhalliseen Sortavalaan. Mutta vapautuksensa merkinä hänkin kantoi takkinsa rintapielessä pientä punaista nauhaa, jonka vapauttajat olivat siihen asettaneet jo vankilan käytävässä.

Yön kuluessa lähetystö sai kuulla mm., miten Pavlowskin rykmentti oli ensimmäisenä liittynyt vallankumouksellisiin, miten rykmentti toisensa jälkeen yhtyi heihin, kunnes ainoaksi hallituksen turvaksi jäivät "faraonit", Pietarin kuuluisa poliisi, ja miten näiden vastustus nujerrettiin verraten vähäisin verenvuodatuksin. Venäjän suuri vallankumous oli todellisuuudessa melkein verettömästi kukistanut tsaarin hallinnon, jota oli uskottu lujaksi.

Aamulla lähetystö ajoi kuuluisalle Taurian palatsille, valtakunnanduuman kokouspaikkaan. Sinne olivat nyt majoittuneet vasta muodostetun "Väliaikaisen hallituksen" jäsenet. Kaikilla näytti siellä olevan tulinen kiire. Ohimennen, melkein sattumalta, lähetystö sai tavata Väliaikaisen hallituksen puheenjohtajan ruhtinas Lvovin, ulkoministeri Miljukovin ja oikeusministeri Kerenskin. Kun tiedustelimme näiltä, millä tavalla he olivat aikoneet järjestää Suomen ja Venäjän väliset suhteet, saimme tietää ainoastaan sen, ettei asiaa ollut vielä ajateltu. Se oli ollut aivan liian pieni kysymys otettavaksi esille suuren vallankumouksen pyörteissä. Pääasia oli ollut keisarinvallan kukistaminen. Vasta kun se on suoritettu loppuun, on aikaa keskustella sellaisista yksityiskohdista.

Lähetystölle kuitenkin ilmoitettiin Väliaikaisen hallituksen pitävän itsestään selvänä asiana, että tsaarinvallan järjestelmä Suomesakin kukistetaan ja sen edustajat suistetaan vallasta. Siitä syystä he kehoittivat suomalaisia ottamaan asiat omiin käsiinsä ja ensi tilassa muodostamaan oman hallituksen. Samalla he pitivät luonnollisena, että Suomen eduskunta, joka koko sodan aikana ei ollut kokoontunut, vaikka vaalitkin oli toimitettu, kutsutaan nyt koolle. Saatuaan nämä summittaiset, mutta samalla Suomen tulevaisuuden kannalta suuriarvoiset ohjeet lähetystö kiiruhti takaisin Helsinkiin.

Maaliskuun aurinko oli jo kallistumassa länteen. Edellinen yö oli ollut hieman kylmempi, joten lumi ei ollut sulanut päiväsydänäkään. Illan tullen pakkaneen kiihtyi, synnyttäen harmaata huurua, joka tarttui puihin ja rakennuksiin. Kun olimme saaneet tietoomme, että junat kulkivat jälleen Pietarista Helsinkiin, lähdimme Tanner ja minä tallustelemaan Suomen asemaa kohti. Maisteri Wiik, jonka perinpohjainen tutkijasielu ei sallinut hänen jättää

Pietaria näin vähillä tutkimuksilla, jäi sinne tekemään lisää muis-
tiinpanoja kapeaan mustakantiseen taskukirjaansa, joka hänellä
oli aina mukanaan. Sinne jättäytyivät myös lähetystön porvarilliset
jäsenet saapuakseen Helsinkiin vasta seuraavassa junassa.

Nevskillä oli katuvaunuliikenne jälleen saatettu kuntoon. Mikään
ulkonainen seikka ei sanottavasti poikennut entisestä. Vilkkaasti
liikehtivät venäläiset olivat vain entistä vilkkaampia. Vastaan tuli
aseistettuja punakaartilaisjoukkueita, joissa siviili- ja sotilaspukui-
set olivat sekaisin mitä suloisimmassa sopusoinnussa. Lähellä
Liteinajan kulmaa seisoj vanha, nähtävästi jo eläkkeellä ollut ken-
raali täydessä univormussaan. Mutta kauan ukko ei saanut kantaa
arvonmerkkejään. Ryhmä siviilipukuisia ihmisiä piiritti hänet,
joku viskasi punareunaisen lakin päästä ja kiskaisi olkalaput irti
heittäen ne katujojaan. Toinen olkalapuista repäisi mukanaan kie-
lekkeen harmaata kangasta, joka jäi roikkumaan melkein hihan-
suhun asti. Mutta väkivaltaa ukolle ei tehty, vaan hänet jätettiin
näin riisuttuna ja tasa-arvoisena seisomaan paikoilleen.

Helsinkiin päästyämme tapasimme kaiken ennallaan. Junat kul-
kivat säännöllisesti ja ihmiset menivät ja tulivat kuten ennenkin,
ehkä hiukan vilkkaampina. Vaikka suomalaiset ovat hitaasti innos-
tuvia, jokin sittenkin oli saanut heidät liikkeelle. Painava alakuloi-
suuden tunne oli kadonnut ihmisten mielistä. Ja, mikä tärkeintä,
huomasimme, että punainen nauha oli kerinnyt Helsinkiin ennen
meitä. Se koristi jo asemalla virkailijoiden ja palveluskunnan
rintoja. Toiset näyttivät kantavan sitä ilolla ja rakkaudella, kun
taas toiset ikäänkuin anteeksi pyydellen.

Kiiruhdimme suoraan puoluetoimistoon, jossa joukko tovereita
odotti. Paljon oli meillä kerrottavaa, mutta paljon oli kuultavaakin,
sillä vallankumous oli jo sillä aikaa tullut Suomeen hakematta ja
kutsumatta. Se oli suoritettu vaivatta ja verettömästi. Se oli pu-
donnut kuin kypsä hedelmä, jonka suomalaiset poimivat empien ja
ujostellen.

Myöhemmin kokoontui Säätytalolle eri puolueiden edustajia neu-
vottelemaan tilanteesta. Jokaisen rinnassa oli tuo vallankumouksen
tuttu tunnusmerkki, punainen nauha, nousevan vapauden hyväk-
sytty ja tunnustettu symboli. Siihen sisältyi ei ainoastaan työväen-
luokan vapautuksen toivo, vaan myös usko Suomen kauan kaivatun
itsenäisyyden ja vapauden toteutumiseen.

UUSIA NEUVOTTELUJA PIETARISSA

Sen jälkeen kuin oli käynyt selväksi, että Venäjän vallankumous
oli tapahtunut tosiasia, keisari-suuriruhtinas suistettu valtaistuimelta,
kenraalikuvernööri Seyn viety Venäjälle ja senaatti, jonka
varapuheenjohtajana eli siis pääministerinä oli ollut venäläinen

Karl H. Wiik.

Matti Turku.

Borovitinov, oli hajonnut, seurasi eri puolueiden leireissä kiireel-
listä toimintaa. Kokouksia pidettiin ja tulevasta ohjelmasta neu-
voteltiin.

Kahta asiaa pidettiin selvänä. Ensiksikin v. 1916 valittu edus-
kunta, joka ei vielä ollut kokoontunut, oli kutsuttava koolle. Toiseksi
oli muodostettava hallitus kotimaisista miehistä. Siitä, millä tavalla
eduskunta kutsutaan kokoon ja millä tavalla uusi hallitus muodos-
tetaan, oltiin eri mieltä.

Sosialidemokraattien kesken esiintyi kaksi kantaa. Toisen mu-
kaan vallankumous oli purkanut entiset Suomen ja Venäjän väliset
suhteet. Suomi oli täten automaattisesti tullut itsenäiseksi valta-
kunnaksi, jonka oli otettava asiain hoito omiin käsiinsä. Eduskun-
nan jäsenten oli tultava kokoon automaattisesti ja järjestyttävä
Suomen valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti, julistettava Suomi suve-
reeniseksi valtioksi ja asetettava oma hallitus. Tätä mielipidettä
edustivat Edvard Valpas-Hänninen ja Yrjö Mäkelin ja heihin yhtyi
vähemmistö sosialidemokraattisesta puolueuuevostosta ja ryhmästä.
Porvarienkin keskuudessa ilmeni samaa kantaa, vaikka paljon vä-
hemmin. Ainoa, joka julkisesti ja selvästi kannatti tätä mielipi-
dettä, oli ruotsalainen professori Ernst Estlander.

Tätä vastaan sosialidemokraattisen puolueen enemmistö omaksui sen kannan, että Suomen ei olisi katkaistava suhteita Venäjän uuteen hallitukseen, vaan selvitetävä Suomen ja Venäjän väliset suhteet neuvotteluilla. Tätä tietä toivottiin päästävän siihen, että Suomi saisi itsenäisyytensä ja että Venäjän uusi hallitus, mikä se lieneekin, sen myös vapaaehtoisesti tunnustaisi. Tämän käsityksen hyväksyi, vaikka eri syillä, myös toisten puolueiden johtohenkilöiden enemmistö. Sosialidemokraatit pitivät erikoisen tärkeänä näkökohdana sitä, että työväki oli Venäjällä noussut valtaan. Suomen työväen ja sosialidemokraattisen puolueen oli sen vuoksi saatava aikaan hyvät ja luottamukselliset suhteet uuden Venäjän kanssa, koska Suomen ja varsinkin sen työväen tulevaisuuskin suuresti riippui siitä.

Tämän mielipiteen voimakkaimpana edustajana ja tulkkina sosialidemokraattien joukossa oli kuluneiden vuosien aikana johtavaan asemaan kohonnut maisteri Otto Wille Kuusinen. Puoluesihteri Matti Turkia horjui kauan näiden kahden suunnan välillä, mutta taipui lopulta Kuusisen fanaattisella innolla ajamaan suuntaan. Tähän nojaten päätettiin yhtyä siihen laajennettuun lähetystöön, johon kaikki puolueet ottivat osaa ja jonka oli määrä mennä Pietariin ottamaan selkoa asioista ja yrittämään päästä kosketuksiin Venäjällä muodostetun uuden hallituksen kanssa. Vastakkaisella kannalla olleet pilkkasivat lähetystöhömmää kysyen, yhäkö Pietarin teitä aiotaan kulkea. Eikö Suomen ollut aika lähteä kulkemaan omaa tietään?

Lähetystö, johon kuului parikymmentä jäsentä Suomen kaikista puolueista, matkusti Pietariin. Siellä näytti kaikki yhä olevan epäjärjestyksessä. Saatiin kyllä kuulla, että uusi hallitus toimi Lvovin, Miljukovin ja Aleksandr Kerenskin johdolla. Muutamat lähetystön jäsenet pääsivät Lvovin puheille ja saivat pikimmältään tavata myös Miljukovia sekä Kerenskiä. Mutta jokainen näistä sanoi heidän käsiteltävänään olevan niin paljon muita asioita, että he eivät jouda kajoamaan Suomen asioihin, ja kehoitti suomalaisia itse hoitamaan omat asiansa. Niin paljon he sentään kerkesivät sanoa, että heidän käsityksensä mukaan Suomen ja Venäjän väliset suhteet eivät olleet vallankumouksen johdosta muuttuneet, vaan että keisarin ja suuriruhtinaan valtuudet olivat vallan luovutuksessa siirtyneet valtakunnanduumalle ja se taas oli luovuttanut ne Väli-aikaiselle hallitukselle. Tähän nojaten he sanoivat nimittävänsä Suomeen uuden kenraalikuvernöörin ja kutsuvansa Suomen eduskunnan kokoon. Suomen kotimaisen hallituksen muodostamisessa he sen sijaan eivät halunneet olla millään tavoin mukana, vaan kehoittivat suomalaisia muodostamaan sen oman makunsa ja harkintansa mukaan.

Myöhemmin ilmoitettiin, että Suomen kenraalikuvernööriksi oli nimitetty venäläinen semstvomies M. Stahovitš sekä että Väliaikai-

nen hallitus oli kutsunut Suomen eduskunnan koolle ja uusi kenraalikuvernööri tulee Väliaikaisen hallituksen nimessä avaamaan valtiopäivät.

Seuraavan päivän illaksi oli Pietarissa järjestetty päivälliset Suomen edustajille. Suomen uusi kenraalikuvernööri esittäytyi niillä lähetystön jäsenille. Hän piti lyhyen puheen, jossa korosti uusien ystävällisten ja luottamuksellisten suhteiden alkamista Suomen ja Venäjän välillä. Lähetystö oli tehnyt tehtävänsä ja riensi Helsinkiin järjestämään Suomelle uutta kotimaista hallitusta.

HALLITUKSEN MUODOSTAMINEN

V:n 1916 vaaleissa valittu eduskunta kutsuttiin kokoon. Kun Sosialidemokraattisella puolueella oli 103 edustajaa eli ehdoton enemmistö, katsottiin tästä johtuvan, että hallituksen muodostaminen, parlamentillisia tapoja noudattaen, kuului meille.

Puolue oli täten joutunut aivan uuteen ja edeltäpäin aavistamattomaan asemaan. Koko olemassaolonsa ajan se oli ollut ministerisocialismia vastustavalla kannalla. Sen sanomalehdistö ja agitaatio oli kohdistunut ministerisocialisteja ja revisionisteja vastaan. Sen ohjelma ja toiminta rakentui sille vallankumoukselliselle periaatteelle, että porvarillisen yhteiskuntajärjestyksen aikana sosialistit eivät voi eivätkä saa ottaa osaa hallitukseen eikä mihinkään tehtäviin, jotka edistävät porvarillisen järjestelmän säilymistä ja jatkumista. Vasta kun koko järjestelmä vallankumouksen avulla olisi poistettu, voisivat sosialistit muodostaa oman hallituksensa.

Nyt oli ilmeisesti jouduttu tilanteeseen, jossa oli kysymys sellaisen hallituksen muodostamisesta, joka rakentuisi vanhan yhteiskuntajärjestyksen pohjalle ja tulisi jatkamaan entisten perustuslakien mukaista toimintaa. Venäjänkään vallankumous ei ollut kumonnut taloudellista järjestelmää, vaan ainoastaan avannut tien uudelle kansanvaltaiselle ja parlamentilliselle elämälle.

Suomessa muutos ei ollut niinkään suuri, koska valtiollinen toiminta täällä oli kulkenut paljon kansanvaltaisemmissa uomissa kuin Venäjällä. Meillä oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä sen pohjalla valittu eduskunta, joka nyt kokoontui ilman uusia vaaleja. Tuli siis muodostaa sellainen kotimainen hallitus, joka jatkaa entisen hallituksen tehtäviä, tietenkin tarkoittaen toimia enemmän kansan hyväksi kuin aikaisemmat hallitukset.

Socialidemokraattinen puolue joutui täten varsin kiusalliseen asemaan. Tilanne maassa oli kehittynyt sellaiseksi, että puolueen oli otettava vastuu ja ryhdyttävä muodostamaan joko kokonaan sosialisteista kokoonpantua tai sitten kokoomushallitusta. Yksikään puolueen entinen päätös ja ohjelmakohta ei antanut siihen oikeutta.

Puoluekokousta ei voitu pitää ja siinä sääntöjen mukaisesti muutetaan ohjelmaa, vaan täytyi puolueen elinten: puoluetuomikunnan, puoluevaltuuston ja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän uskaltaa ottaa vastuu.

Edvard Valpas-Hännisen johtama ryhmä oli sillä kannalla, että puolueen tuli edelleenkin kieltäytyä muodostamasta hallitusta ja säilyttää itselleen vapaat kädet tulevaisuuden varalle. Toinen ryhmä kannatti sitä mielipidettä, että sosialistien ei sovi ottaa osaa porvarien kanssa muodostettavaan kokoomushallitukseen, mutta että tällaisen pakon edessä voi muodostaa oman hallituksensa ja ellei se saa eduskunnan kannatusta, se voi erota ja antaa sitten porvarien muodostaa oma hallituksensa. Kaikkia näitä vastaan enemmistö omaksui sen täysin parlamentillisen kannan, että puolueen yhdessä porvariston kanssa on muodostettava sellainen kokoomushallitus, joka mahdollisimman tarkasti vastaa eduskunnan kokoonpanoa.

Niin ihmeellistä kuin olikin, tämän suunnan innokkaimpana ajajana oli puolueessa johtoon noussut maisteri O. W. Kuusinen, joka aikaisemmin oli kaikkein ankarimmin arvostellut ministerisocialisteja ja aikoinaan ajanut pois puolueesta v:n 1905 suurlakon jälkeisen senaatin jäseneksi menneen entisen puoluesihteerin J. K. Karin. Hänestä oli yhdessä yössä tullut mitä innokkain ministerisocialisti ja revisionisti. Hänen esityksestään puoluevaltuusto hyväksyi päätöksen, että sosialistien oli ryhdyttävä muodostamaan uutta hallitusta ja otettava siinä johtava asema.

Aika oli tärkeä ja kiireellinen, joten täytyi toimia nopeasti. Puoluevaltuusto kääntyi minun puoleeni. Muistaen eduskunnan puhemiehenä saamani kokemukset kuitenkin epäilin puolueen ja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän kannatusta ja kieltäydyin ensin jyrkästi. Mutta kun minulle vakuutettiin, että tilanne oli muuttunut ja että ryhmän oli nyt eduskunnan enemmistönä helppo antaa kannatuksensa, ja kun puoluevaltuusto myös lupasi puolueen kannatuksen, ryhdyin muodostamaan uutta hallitusta.

Sen kokouksensaanti ei ollutkaan vaikeata, sillä kaikki puolueet suostuivat mielellään kokoomushallituksen muodostamiseen ja antoivat siihen miehensä. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan huoneessa eräänä iltana päästiin sitten yksimielisyyteen siitä, että uuden hallituksen kokoonpano tulisi olemaan sellainen, että sosialidemokraattinen puolue antaa hallitukseen kuusi jäsentä ja toiset puolueet yhteensä kuusi. Kun senaatin varapuheenjohtaja tulisi sosialidemokraattisesta ryhmästä ja hänellä äänten mennessä tasan olisi ratkaiseva ääni, saisi sosialidemokraattinen puolue juuri sellaisen enemmistön kuin sillä eduskunnassakin oli. Senaatin puheenjohtajana tulisi edelleenkin entisen ohjesäännön mukaan olemaan kenraalikuvernööri.

Näiden neuvottelujen tuloksena oli hallitus, jonka kokoonpano oli seuraava: senaatin varapuheenjohtaja ja talousosaston kanslian

päällikkö Oskari Tokoi, sosialidemokraatti; oikeustoimituskunnan päällikkö tohtori Antti Tulenheimo, suomalaisen puolueen jäsen; siviilitoimituskunnan päällikkö professori Allan Serlachius, suomalaisen puolueen jäsen; saman toimituskunnan apulaispäällikkö tohtori Julius Ailio, sosialidemokraatti; valtiovaraintoimituskunnan päällikkö Väinö Tanner, sosialidemokraatti; kirkollisasiaintoimituskunnan päällikkö professori Emil Nestor Setälä, nuorsuomalainen; maanviljelystoimituskunnan päällikkö maanviljelijä Kyösti Kallio, maalaisliittolainen; kamaritoimituskunnan (joka sittemmin sai elintarveasiat hoitoonsa) päällikkö maisteri Väinö Wuolijoki, sosialidemokraatti; kulkulaitostoimituskunnan päällikkö professori Väinö Voionmaa, sosialidemokraatti; kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö tohtori Leo Ehrnrooth, ruotsalainen; saman toimituskunnan apulaispäällikkö ja työväen asiain hoitaja kirvesmies Matti Paasivuori, sosialidemokraatti; salkuton, tohtori Rudolf Holsti, nuorsuomalainen. Prokuraattori, tuomari Pehr Evind Svinhufvud.

Tämä uusi hallitus astui tehtäviinsä 27. päivänä maaliskuuta 1917. Sen ensimmäisiä tehtäviä oli poistaa viroistaan ne edellisen senaatin nimittämät luottamusmiehet, joiden katsottiin työskennelleen Suomen etuja vastaan. Osa heistä oli tosin jo vallankumouksen yhteydessä poistunut ja niiden tilalle oli saatava uudet miehet. Osa sen sijaan istui vielä paikoillaan.

Tärkeintä oli vaihtaa läänien kuvernöörit ja uudistaa niiden hallinnot, jotka eniten olivat joutuneet venäläisvallan välikappaleiksi. Joidenkin entisten kuvernöörien katsottiin siksi nuhteettomasti palvelleen, että he voivat jäädä hoitamaan virkaansa ainakin toistaiseksi, mutta toisten tilalle asetettiin heti uudet. Kohtuuden ja suhteellisuuden mukaan olisi tullut asettaa myös sosialidemokraattisia kuvernöörejä, mutta kun puolue syystä tai toisesta ei näitä tehtäviä halunnut, annettiin sisäasiaintoimituskunnan päällikölle jokseenkin täysi valta nimittää mieleisiään henkilöitä.

Enimmin neuvotteluja oli käytävä Uudenmaan ja Vaasan läänin kuvernöörinpaikkojen täyttämistä. Lopuksi sovittiin siitä, että Helsingin kaupungin entinen poliisipäällikkö, luutnantti Bruno Jalander nimitettäisiin Uudenmaan läänin kuvernööriksi, mutta Vaasan lääniin sopivaa ehdokasta ei löydetty. Esitin lopulta, että onhan siellä vanha ystävämme veteliläinen valtiopäivämies Juho Torppa, joka sopii toimeen hyvin. Tosin hän ei ollut suorittanut lainopillisia tutkintoja, mutta rehellisenä ja kunnioitettavana talonpoikana hän ansaitsi tulla nimitetyksi maan suurimman maanviljelysläänin kuvernööriksi. Sitäpaitsi ruotsalainen aristokratia oli lääniä tähän asti hallinnut ruotsinkielisen virkakoneiston avulla, joten nyt oli aika panna suomalainen mies läänin kuvernööriksi.

Juho Torppaa kehoitettiin sähkösanomalla tulemaan Helsinkiin.

Hän ottikin nimityksen vastaan ja matkusti Vaasaan. Hän ryhtyi tarmokkasiin toimiin läänin virkamiehistön suomalaistamiseksi. Vaasan ruotsalaiset kuitenkin kostivat tämän myöhemmin ja sisälissodan aikaisen hallituksen muutettua Vaasaan Torppa erotettiin toimestaan ja hän vetäytyi maatilalleen Veteliin.

Samaan aikaan kuin hallitus saatiin kokoon, kokoontui eduskuntakin ja valtiopäivät avattiin huhtikuun 5. päivänä. Eduskunta valitsi puhemieheksi sosialidemokraatin, Kullervo Mannerin, mutta ensimmäinen ja toinen varapuhemies valittiin muista puolueista.

Eduskunnan kokoontuminen ja avaus tapahtui kaikin puolin vanhojen kaavojen mukaan, vain sillä erotuksella, että keisarin asemesta kenraalikuvernööri Stahovitš Venäjän väliaikaisen hallituksen nimessä julisti eduskunnan avatuksi ja piti avauspuheen. Maassa vallitsi rauha ja toiveikas mieliala, joten eduskunta ja hallitus kävivät työhön keskinäisen luottamuksen vallitessa. Tuntui kuin kaikki se epäluulo, soima ja skisma, mikä eri puolueiden välillä kuluneiden vaikeiden vuosien aikana oli vallinnut ja usein pahasti haitannut säännöllistä lainsäädäntöä, olisi kadonnut ja kaikki olisivat tahtoneet tehdä työtä yhteisen asian ja yhteisen isänmaan puolesta, jonka vapauden unelma näytti nyt toteutuvan.

Sovinnollisen mielialan osoituksena tulkoon mainituksi, että uuden, oikeastaan sosialistienemmistöisen hallituksen kaikkein ensimmäisenä päätöksenä oli määrätä vuoden yleiset rukouspäivät ja niiden tekstit. Sosialidemokraatit olivat liittyneet hallitukseen mukaan lojaalisti täyttääkseen kaikki velvollisuudet ja tehtävät, mitä maan perustuslait ja yleiset lait antavat hallitukselle. Missä määrin nämä toiveet ja unelmat sitten toteutuivat, sen osoittivat jo lähinnä seuranneet kuukaudet.

EDESSÄ SUURET JA VAIKEAT TEHTÄVÄT

Virkamieskoneiston uudistamisen ohella oli edessä paljon suuria ja vaikeita tehtäviä. Niistä oli ensi tilalla Suomen ja Venäjän välisten suhteiden järjestäminen niin, että Suomen itsenäisyys tulisi turvatuksi. Tässä oli lähdetty sille tielle, että järjestely oli aikaansaattava keskinäisen neuvottelun sekä Suomen ja Venäjän lainsäädäntöelinten laatimien lakien avulla.

Hallitus valmisti ja esitti myöhemmin eduskunnalle ehdotuksen laiksi Venäjän ja Suomen suhteiden järjestämisestä sille pohjalle, että Venäjän valtionpäämies edelleenkin tuli olemaan Suomen valtiovallan korkein haltija, mutta Suomen eduskunnalle ja kotimaiselle hallitukselle kuului täysi valta maan sisäisissä asioissa samoin kuin valta laatia sekä voimaansaattaa lakeja ja asetuksia.

Toinen ja kaikkein kiireellisin asia oli elintarviketilanteen säännösteleminen. Sota oli kuluttanut loppuun maan elintarvevarat niin, että vallitsi yleinen puute. Ne elintarvesäännöstelyt, joita sodan aikainen venäläinen hallitus oli voimaansaattanut, eivät olleet riittäviä. Sitäpaitsi ne nojautuivat Venäjällä annettuihin sotatilalakeihin, minkä vuoksi kansa noudatti niitä vastahakoisesti ja ne saivat aikaan enemmän sekaannusta kuin huojennusta. Eduskunnalle annettiin esitys uudeksi elintarvelaiksi, minkä eduskunta nopeasti käsitteli ja hyväksyi.

Tämä laki antoi hallitukselle suuret valtuudet elintarpeiden pakkoluovutuksessa, hintojen määräämisessä ja jakelujärjestön perustamisessa. Hallituksen uudella elintarveasiain päälliköllä Väinö Wuolijoen oli suunnaton tehtävä. Hallitus luovutti hänelle elintarvikeasioissa täydet valtuudet, joten hänestä tavallaan tuli elintarvediktaattori. Suurella taidolla ja kuluttajain sekä tuottajain ryhmien keskinäisillä neuvotteluilla ja sovittelulla onnistui hänen saada elintarvelaki voimaan ilman suurempia kahnauksia.

Muita tärkeitä päivänpolttavia kysymyksiä olivat kunnallisen äänioikeuden ja uusien kunnallislakien aikaansaaminen sekä kahdeksantuntisen työpäivälain hyväksyminen. Näitä erityisesti sosialidemokraatit vaativat ja pitivät niiden ajamista yhteistyön ehtona.

Eduskunnan jo v. 1909 hyväksymä kieltolaki oli jäänyt makamaan vihreän veran alle ja sitä kansa vaati vahvistettavaksi ja voimaansaattavaksi. Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö tohtori Ehrnrooth, jonka toimialaan se kuului, ryhtyi valmistamaan esitystä lain vahvistamiseksi. Hän ei ollut kieltolain kannattaja, mutta teki kuitenkin parhaansa saadakseen asian esittelykuntoon. Eräillä tahoilla oltiin sitä mieltä, että kieltolaki, joka oli puhtaasti Suomen sisäinen asia, olisi saatettava voimaan esittämättä sitä Venäjän Väliaikaiselle hallitukselle. Kun se kuitenkin olisi saanut aikaan sekaannusta ja vaarantanut lain voimaansaattamista ja voimassapitämistä, hallitus esitti kesäkuussa lain Väliaikaiselle hallitukselle vahvistettavaksi. Laki pääsi siten voimaan.

Yleisenä vaatimuksena oli, että ns. routavuosina laittomuutta harjoittaneet ja Venäjän hallituksen laittomia toimenpiteitä edistäneet virkamiehet oli saatettava syytteisiin ja rangaistukseen, ja tämä oli hallituksenkin kanta. Asian valmistaminen ja syytteiden nostaminen kuului senaatin prokuraattorille Svinhufvudille. Häntä pidettiin muutenkin tähän tehtävään sopivana, koska hän oli ainoa hallituksen jäsen, joka venäläisen hallituksen laittomalla päätöksellä oli karkotettuna elänyt Siperiassa kolme vuotta. Syystä tai toisesta syytteiden valmistaminen ja nostaminen viipyi niin, että ketään ei ehditty syyttää ennen hallituksen hajaantumista, eikä sitä jälkeenkään päin ole tapahtunut.

JÄRJESTYKSEN YLLÄPITO MAASSA

Vallankumouksen päivinä poliisilaitos ja järjestyksen ylläpito oli varsinkin kaupungeissa joutunut miliisin haltuun. Miliisin muodostivat työväki ja työväenjärjestöt, jotka asettivat omat poliisipäällikkönsä. Vaikkei alussa ilmaantunutkaan rettelöitä eikä epäjärjestyksiä, kysymys tuli ennen pitkää polttavaksi. Hallituksessa siitä muodostui ensimmäinen erimielisyyden aihe, sillä hallituksen porvarilliset jäsenet vaativat poliisilaitoksen palauttamista ennalleen, kun taas työväen edustajat pitivät tätä vaarallisena ja keskinäisen rauhan ja luottamuksen rikkoutumiseen johtavana tekona. Näistä erimielisyyksistä huolimatta sisäasiaintoimituskunnan päällikkö, professori Serlachius, esittämättä asiaa hallitukselle, antoi määräyksen, jolla maan poliisilaitos palautettiin ennalleen. Useat entiset poliisipäälliköt jäivät tosin kutsumatta entisiin virkoihinsa ja osa entisistä poliiseistakin oli eronnut. Eronneiden tilalle nimettiin useita miliisien päällikköinä toimineita poliisimestareiksi, kuten esimerkiksi Helsingissä Kustaa Rovio ja Tampereella Pekka Lönngren. Samaan aikaan Serlachius oli ryhtynyt toimenpiteisiin poliisikoulun perustamiseksi Saksanniemen kartanoon lähelle Porvoota, esittämättä asiaa hallitukselle tai keskustelematta siitä ainaakaan hallituksen sosialidemokraattisten jäsenten kanssa. Me saimme tästä tiedon vasta sen jälkeen kuin hallitus jo oli hajonnut.

Tämä oli selvänä osoituksena siitä, että porvarilliset puolueet ja niiden edustajat hallituksessa alkoivat harjoittaa salaista ja vahingollista politiikkaa hallituksen ja eduskunnan selän takana. Siten synnyttiin epäilystä ja hävitettiin se keskinäinen luottamus, joka alussa vallitsi ja jonka varaan hallitus oli perustettu ja työ eduskunnassa aloitettu.

Miliisilakkoja syntyi eri osissa maata. Pahimmaksi kehittyi niistä Turun miliisilakko, joka johti mellakoihin. Sitä vastoin Helsingin miliisilakko saatiin toimestani tyydyttävään sovintoon ja järjestys kaupungissa säilyi. Muuten oli ilmeistä, että sisäasiaintoimituskunnan päällikkö, jolle asia lähinnä kuului, osoitti haluttomuutta rettelöiden sovittamiseen, minkä vuoksi riitojen sovittaminen niin hyvin tässä kuin muissakin asioissa jäi senaatin varapuheenjohtajan tehtäväksi.

Järjestyksen ylläpito osoittautui vaikeaksi senkin vuoksi, etteivät työväenjärjestöt, jotka keväällä venäläismielisen poliisilaitoksen kukistuttua saivat poliisilaitokset haltuunsa, olleet halukkaita luovuttamaan niitä takaisin. Lisäksi perustettiin kaikkialla maassa ns. järjestyskaarteja, jotka miliisin lisäksi huolehtivat järjestyksestä. Kun maassa ei ollut omaa sotaväkeä ja poliisilaitos oli hajonnut, katsoi porvaristo joutuneensa aseettomaksi ja työväen miliisin sekä järjestyskaartien armoille. Tätä pelkoa lisäsivät Turussa tapahtuneet mellakat, joissa kauppojen ikkunoita rikottiin ja tava-

raa ryöstettiin, Turun miliisin tai järjestyskaartin sitä mitenkään estämättä.

Joissakin muissakin osissa maata tapahtui samanlaisia mella-koita, ja miliisi osoittautui tällöin haluttomaksi tai kykenemättömäksi huolehtimaan järjestyksestä. Toisin paikoin järjestys sen sijaan oli kiitettävä ja hulinat estettiin. Sosialidemokraattinen puoluetoimikunta otti aluksi jyrkän ja selvän kannan näihin levottomuutta herättäneihin tapauksiin ja kehoitti noudattamaan lakia ja järjestyksiä, mutta myöhemmin se joutui ulkopuolisten ja hulinaan taipuvaisten voimain ankaran painostuksen alle ja sen ote herpaantui. Tähän sosialidemokraattisen puolueen ja muiden työväenjärjestöjen voimattomuuteen samoin kuin siitä johtuviin moniin epäjärjestyksiin oli omat syynsä.

Sodan loppuvaiheissa haalittiin venäläisten sotilasviranomaisten toimesta suuret joukot takapajuisissa oloissa elänyttä väestöä ns. patteritöihin, jotka sitten vallankumouksen tapahduttua yhtäkkiä lopetettiin. Kymmenentuhannet työläiset joutuivat täten työttömiksi ja tuuliajolle. Niillä ei ollut mitään päämäärää ja, mikä pahinta, ei myöskään riittävästi tietoja voidakseen rauhallisesti suhtautua aikansa tapauksiin. Nämä tietämättömät joukot liittyivät vallankumouksen jälkeen työväenyhdistyksiin ja sen kautta sosialidemokraattiseen puolueeseen. Jäsenmäärän huima nousu ei ollut tervettä. Se vei puolueen ja työväenjärjestöt pois entisiltä kotteluilta teiltään. Sitä joudutti vielä sekin, että venäläinen sotaväki, joka vallankumouksen jälkeenkään jäi maahan, oli anarkismiin taipuvaa ja vaikutti osaltaan työväen tietämättömämpiin väestönsosiin.

Puolue ja varsinkin puoluetoimikunta joutui tavallaan tienhaaraan. Puolueen aikaisempi ohjelma ja koko toiminta oli rakennut oppositiokannalla oloon, eikä puolue siten ollut valmistautunut ottamaan kantaakseen hallitusvastuuta. Paitsi sitä, että puolueeseen liittyi uusi vallankumouksellinen tai paremminkin anarkistinen aines, myös se osa puolueen vanhoja jäseniä, joka oli alun pitäen sosialidemokraattien hallitukseen menoa vastaan, alkoi yhä enemmän hyökätä hallitusta ja sen järjestyksen ylläpitämiseksi tarkoitettuja toimenpiteitä vastaan. Tällöin puoluetoimikunta ja koko sosialidemokraattinen sanomalehdistö joutuivat ymmälle. Se ei oikeastaan tiennyt mitä tehdä. Periaatteessa sen olisi tullut tukea hallitusta, mutta käytännössä se joutui ellei suorastaan suosimaan niin ainakin välinpitämättömästi suhtautumaan niihin vaarallisiin hyökkäyksiin, joita kohdistettiin hallitusta vastaan.

Täten jouduttiin omituiseen ristiriitaiseen asemaan. Sosialidemokraatit oli suurin puolue. Sillä oli enemmistö eduskunnassa ja hallituksessa. Siitä huolimatta se entisten perintedensä mukaisesti esiintyi tavallaan oppositiopuolueena. Sen edustajien asema hallituksessa muodostui näin ollen erittäin vaikeaksi, kun heillä ei ollut tarvittavaa poliittista selkänjojaa. Tätä epävar-

muuden tilaa porvaristo käytti menestyksellä hyväkseen suistaakseen sosialidemokraatit pois näin heikoilla perustuksilla olevista valta-aseista. Tuskin milloinkaan ja missään maassa hallituspuolue on ollut niin hajanainen ja heikko kuin Suomen sosialidemokraattinen puolue osoittautui olevan näiden kuukausien aikana.

Saksanniemen poliisikoulun ohella porvaristo alkoi suojeluskuntaliikkeen muodossa koota ja harjoittaa aseellisia joukkoja. Nämä järjestäytyivät nopeasti ja niille kuljetettiin salaa aseita Saksasta. Sen sijaan Suomesta sodan aikana Saksaan suuntautuneella jääkäri-liikkeellä ei ymmärtääkseni ollut mitään erityistä poliittista ohjelmaa, vaan jääkärit olisivat olleet valmiit palvelemaan mitä sellaista hallitusta tahansa, joka koko tarmollaan ajoi Suomen itsenäisyyden asiaa. Tämä kävi ilmi mm. seuraavasta tapahtumasta. Huhtikuun 20. päivänä pidin eduskunnassa ohjelmapuheen, jossa erityisesti korostin Suomen itsenäisyyttä ja vetosin siihen, että Venäjän tulisi omien etujensa ja hyvien naapuruussuhteiden takia myöntää Suomelle itsenäisyys ja siten rakentaa pohjaa kummankin maan ja kansan tulevalle rauhalliselle kehitykselle, sekä mainitsin samalla myös jääkäri-liikkeestä. Puheeni vaikutuksesta jääkärit olivat tehneet Tukholmassa päätöksen kannattaa johtamaani hallitusta. Päätöksen toi minulle kolmimiehinen jääkärien lähetystö, johtajanaan myöhemmin kenraaliksi kohonnut Martin Wetzter. Samalla kuin kiitin luottamuksesta, lausuin, että asemani riippuu kokonaan sosialidemokraattisen puolueen ja Suomen työväen kannatuksesta enkä vastoin niiden tahtoa voi tehdä sitoumuksia minkään toisen järjestyksen tai ryhmän kanssa.

Samaan aikaan kuin porvaristo aseistautui, varustauduttiin työväestönkin taholla tulevaisuuden varalle. Kesällä pidettiin Tampereella työväen järjestyskaartin edustajakokous. Vastoin sosialidemokraattisen puolueen edustajan, puoluesihteerin Matti Turkian voimakasta vetoamista, päätettiin kokouksessa järjestyskaartit muodostaa punakaarteiksi, joilla oli kokonaan itsenäinen ja puolueesta riippumaton johto. Täten muodostui maassa ennen pitkää kaksi vastakkaisista aseistettua rintamaa, joista kumpikaan ei ollut hallituksen kontrolloitavissa.

Tilannetta pahensivat kunnallishallintojen valtaukset. Ne saivat alkunsa Turusta ja levisivät vähitellen maan muihinkin kaupunkeihin. Levoton ja yhä enemmän kurittomaksi käynyt työväki kyllästyi odottamaan kunnallista äänioikeutta ja ryhtyi väkivaltaisilla keinoin hankkimaan käsiinsä kunnallista valtaa. Kaupunkien valtuustot piirrettiin ja niitä vaadittiin luovuttamaan valtansa työväen valitsemille kunnallishallinnoille. Turun tapauksessa valtuustoa pidettiin useita vuorokausia piirityksessä. Vasta sen jälkeen kuin matkustin paikkakunnalle ja puheessani vetosin työväkeen ja järjestyksen tärkeyteen, vapautettiin valtuusto. Paikallinen miliisi ei laisinkaan puuttunut asiaan. Myös Raumalla ja Tampereella kävin

selvittämässä samanlaiset väkivaltaiset kunnallistalojen piiritykset. Helsingissä sai sosialidemokraattinen puolue toimikunta aikaan sopimuksen.

Tilanne kehittyi sellaiseksi, että keskinäinen luottamus, jonka varaan hallitus oli perustettu, alkoi horjua. Hallituksen porvarilliset jäsenet tiesivät, että heillä oli puolueensa takanaan, mutta sosialidemokraateilla ei ollut sitä tukea. Sosialidemokraattiset jäsenet ja ehkä eniten minä uskoimme yhä vilpittömään yhteistyöhön pyrkimättä ottamaan selkoa yksityisten jäsenten hommista ja tavoitteista siinä hyvässä ja lapsellisessa luottamuksessa, että jokainen vilpittömästi yrittää parastaan yhteisen asian hyväksi.

Hallituksen sosialidemokraattisilta jäseniltä puuttui kiinteä keskinäinen yhteys. Hallitustehtävät olivat heille uusia ja tilanne vakava. Se vaati jokaiselta kaiken ajan omien tehtäviensä suorittamiseen ja jokainen joutui siten toimimaan oman harkintansa mukaan, neuvottelematta yhteisesti suuristakaan kysymyksistä. Kun lisäksi puolue toimikunnan ja hallituksen jäsenten kesken ei tapahtunut mitään yhteisiä neuvotteluja, vaan välit kylmenivät päivä päivältä, muodostui toiminta hajanaiseksi ja heikoksi. Porvarillisten jäsenten yhteistoiminta kävi sitävastoin yhä kiinteämmäksi ja suuntautui sosialidemokraatteja vastaan. Se perustus, jolle hallitus vallankumouksen jälkeen rakentui, heikkeni päivä päivältä, ja tarkkaavan huomioitsijan oli ennen pitkää helppo nähdä, että oli vain ajan kysymys, milloin se luhistuisi.

SUOMEN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN JÄRJESTÄMINEN

Suomen ja Venäjän väliset suhteet olivat jääneet pääasiallisesti ennalleen. Poliittiset olot Venäjällä kehittyivät yhä sekavammiksi. Vallankumous, jota Venäjän liittolaisetkin suosivat ja jonka tarkoituksena oli lujittaa Venäjän taistelutahtoa Saksaa vastaan, epäonnistui siinä suhteessa kokonaan. Armeijan taisteluhalu tyystin luhistui.

Venäjän Väliaikainen hallitus yritti tehdä parastaan ja koota joukkoja taisteluun. Tästä syystä se jouti hyvin vähän kiinnittämään huomiotaan Suomen ja Venäjän välisiin asioihin eikä toivottuja keskinäisiä neuvotteluja saatu aikaan. Suomen hallitus teki kaikkensa saadakseen asian mahdollisimman pian pois päiväjärjestyksestä, koska se suuresti olisi helpottanut rauhoittumista maassa ja antanut lujemman perustan hallituksen toiminnalle.

Toukokuussa nousi Venäjän Väliaikaisen hallituksen päämieheksi duuman sosialivallankumouksellisen ryhmän jäsen Aleksandr Kerenski, joka tässä ominaisuudessaan teki matkan myöskin Suomeen. Helsingin työväentalolle järjestettiin suuri vastaanotto-

kous, jossa Kerenski ja minä puhuimme. Kerenski lupasi puheessaan Suomen kansalle itsenäisyyden ja vapauden järjestää omat kotoiset asiansa luottamuksellisen yhteistoiminnan pohjalla. Lupauksensa vahvistukseksi hän suuteli minua. Suomen kansa ja varsinkin työväki toivoi parasta.

Suomen hallituksen jäsenet tekivät useita matkoja Pietariin tarkoituksella saada käyntiin neuvottelut ja niiden pohjalla valmistetuksi sellainen yhteinen esitys, joka tyydyttäisi kumpaakin osapuolta. Mitään yhteistä aloitetta ei kuitenkaan saatu aikaan, eikä Väliaikainen hallituskaan puolestaan valmistanut omaa ehdotustaan.

Tällä välin yleinen poliittinen tilanne Venäjällä muodostui päivä päivältä yhä sekavammaksi. Sitä pahensi sekin, ettei Väliaikainen hallitus ottanut selvää kantaa maareformiin, vaan jätti kaiken ennalleen. Se pani kyllä toimeen vaalit saadakseen aikaan uuden valtakunnanduuman, jonka oli lopullisesti päätettävä asiasta. Mutta bolševikit, joiden johtohenkilöt vallankumouksen jälkeen olivat palanneet maahan, aloittivat ankaran agitaation Väliaikaista hallitusta vastaan ohjelmalla "Maata ja rauhaa". He vaativat, että rauha Saksan kanssa oli heti ja ehdoista välittämättä solmittava ja sota lopetettava. Edelleen, että maa oli heti ja uuden valtakunnanduuman kokoonkutsumista odottamatta luovutettava talonpojille jaettavaksi ja viljeltäväksi. Tätä ohjelmaa ajoi erittäinkin V. I. Lenin.

Vallankumouksen aikana työväen perustamat "työ- ja sotamiesneuvostot" saivat vähitellen ohjaket käsiinsä myös rintamalla, jotka jätettiin monin paikoin viholliselle. Bolševikkipuolue edisti tätä kehitystä agitaatiollaan ja maata ja rauhaa esittävällä ohjelmallaan, johon lisättiin vielä kolmas kohta: "Kaikki valta työ- ja sotamiesneuvostoille".

Tämä oli taktillisesti oikein laskettu edessäolevien valtakunnanduuman vaalien varalta. Siitä johtui agitaatio duumaa ja sen vaaleja vastaan. Bolševikit näkivät, etteivät he voisi saada vaaleissa sellaista enemmistöä eivätkä edes niin huomattavaa vähemmistöä, että he sen avulla voisivat päästä valtaan. Sitävastoin työ- ja sotamiesneuvostot, vaikka niissäkään bolševikit aluksi eivät saisi enemmistöä, olisivat paljon helpommin vallattavissa.

Aleksandr Kerenski oli tullut Väliaikaisen hallituksen päämieheksi liittolaisille antamansa lupauksen ja heiltä saamansa avustuksen turvin. Hän oli saanut Amerikasta 175 miljoonan dollarin lainan ja teki voitavansa palauttaakseen kurin rintamalla saadakseen Venäjän armeijan uudelleen hyökkäämään. Tämä kuitenkin epäonnistui.

Liittolaiset olivat ottaneet sen kannan, että Venäjä oli pidettävä jakamattomana ja säilytettävä alueellisesti sellaisena kuin se oli ollut tsaarinhallituksen aikana. Sen vuoksi he vastustivat pienten kansojen eroamista Venäjän valtakunnasta. Sen ohella, että sota ja

Pietarin ensimmäinen Sotilas- ja työläisneuvosto, tammikuussa 1918.

maassa vallitseva sisäinen tilanne ei antanut Väliaikaiselle hallitukselle aikaa ryhtyä Suomen hallituksen kanssa neuvottelemaan Suomen ja Venäjän välisten suhteiden uudelleen järjestämisestä, teki tämäkin seikka Väliaikaisen hallituksen vastahakoiseksi sopimaan Suomen kanssa ennen sodan päättymistä ja ei ainakaan ennen kuin uusi valtakunnanduuma oli kokoontunut. Siihen mennessä se piti kiinni siitä kannasta, että Suomen ja Venäjän suhteet oli periaatteessa säilytettävä ennallaan ja että Väliaikainen hallitus edusti Suomessa korkeinta valtiotalta.

VÄITTELYKOKOUS KEISARILLISESSA LINNASSA

Helsingissä toiminut Työ- ja sotamiesneuvosto oli ottanut päämajakseen keisarillisen linnan. Se oli katsonut, että rakennus kuului Venäjän hallitukselle ja oli vallankumouksen perintönä jou-

tunut heille. Neuvosto oli muodostettu Suomessa majailleista venäläisistä maa- ja merisotilaista, joiden johtoon oli noussut Venäjältä lähetettyjä miehiä. Sen puheenjohtajana oli Itämeren maista kotoisin ollut juutalainen Schenmann ja varapuheenjohtajana lättiläinen Smilga. Neuvosto oli kokonaan venäläinen ja venäläismallinen, eikä Suomen työväen järjestöillä ollut siinä mitään edustusta eikä muutakaan osaa.

Vaikka kenraalikuvernööri Stahovitš ei ollutkaan periaatteessa työ- ja sotamiesneuvostojen kannalla, hän nojautui kuitenkin tähän neuvostoon Suomen ja Venäjän välisissä kysymyksissä. Kun Suomen työväen järjestöt voimakkaimmin painostivat Suomen ja Venäjän välisten suhteiden pikaista ratkaisua sillä pohjalla, että Suomen sisäinen itsenäisyys tulisi turvatuksi, vetosi kenraalikuvernööri tähän Työ- ja sotamiesneuvostoon. Toukokuussa 1917 järjestettiin kenraalikuvernöörin ja Työ- ja sotamiesneuvoston toimesta keisarillisessa linnassa väittelykokous asiasta. Keskustelussa kenraalikuvernööri Stahovitš edusti sitä kantaa, että Suomi edelleen oli erottamaton osa Venäjää ja että Suomen ja Venäjän väliset suhteet olisi rakennettava tälle pohjalle. Toiselta puolen esitettiin, että suhteet olivat vallankumouksen johdosta muuttuneet ja että Suomi oli sisäisissä asioissa tullut itsenäiseksi. Keskinäisen turvallisuuden ja hyvän sovun ylläpitämiseksi suostui Suomen hallitus kuitenkin toimimaan yhdessä Venäjän kanssa sotaa ja ulkomaanasioita koskevissa kysymyksissä reaaliunionin pohjalla, jonka ehdot olisi tarkoin määriteltävä yhteisessä sopimuksessa. Tämän kannan esitin kokouksessa, jossa tulkkina toimi Helsingin kaupungin silloinen poliisimestari Kustaa Rovio.

Keskustelun jälkeen Työ- ja sotamiesneuvosto, muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, asettui kannattamaan kenraalikuvernööri Stahovitšin esittämää kantaa. Kenraalikuvernööri esitikin sen jälkeen käsityksensä, että hän tässä asiassa edusti ei vain Väliaikaista hallitusta, vaan myös Venäjän kansan mieltä ja tahtoa ja että suomalaisten oli otettava tämä huomioon.

Jälkeenpäin tapahtuneessa yksityiskeskustelussa kenraalikuvernööri tiedusteli minulta, minkä takia suomalaiset niin kiihkeästi juuri tällä hetkellä vaativat itsenäisyyttä ja tämän kysymyksen nopeaa ratkaisua. Tähän vastasin: "Me suomalaiset haluamme ratkaista omat kysymyksemme omalla tavallamme, sillä me olemme kansallisesti, sivistyksellisesti ja kielellisesti niin eri kansa, emmekä tahtoisi jättää asioitamme riippuvaksi niistä vaiheista ja vaaroista, jotka Venäjän kansalla ovat edessä".

Kenraalikuvernööri sanoi, että Venäjä on kaikki vaaransa jo voittanut. "Katsokaa, miten rauhallista siellä kaikki on, kun sitä vastoin täällä Suomessa tilanne on paljon sekavampi ja enemmän levottomuutta herättävä". Tähän vastasin: "Niin se tällä kertaa

saattaa näyttää, mutta katsotaan mitä siitä tuonnempana vielä seuraa".

Kantani selviää parhaiten kesäkuun 12. päivänä 1917 eduskunnassa pitämästäni puheesta, jossa mm. sanoin: "Meidän tarkoituksemme tähtää paljon etemmäksi. Suomen kansan ja Suomen eduskunnan tarkoitus on Suomen itsenäisyyden ja vapauden saavuttaminen, sellaisen itsenäisyyden, joka vastaa Suomen kansan arvoa kansakuntien joukossa, joka vastaa sitä asemaa, mikä meillä kulttuurikansana tulee olla. Vain vapaa ja itsenäinen Suomi, niinkuin minä olen jo sanonut, on kyllin arvokas naapuri myöskin Venäjälle. Minä voin sanoa, että me tulemme ennenpitkää huomaamaan sen tosiasian, että itsenäinen valtio on aina vahvempi puolustamaan olemassaoloaan kuin epävapaa valtio. — Minä siis rohkenen olla sitä mieltä, että itsenäisyytemme ja vapauspyrkimyksemme on terveellä pohjalla ja minä luulen, että meidän on myöskin koetettava ymmärtää venäläisiä tovereita ja Venäjän kansaa, sillä minä uskon, että parempi on meidän olla Venäjän ystävänä kuin vihamiehenä. Me olemme Venäjän kansalle kiitollisuuden velassa siitä, että me nyt täällä tällä hetkellä keskustelemme näistä asioista, jotka meidän kansamme kehitykselle ovat niin äärettömän tärkeitä. Se kansa, joka on vapauden hankkinut itselleen ja avannut tien myös meidän vapaudellemme, se kansa ei voi olla meidän vapautemme sortajana vastaisuudessa, vaan tarjoutuu meille tilaisuus vastaisuudessa sovinnossa saada täydellinen itsenäisyys, riippumattomuus Suomen kansalle".

Kesäkuun 15. päivänä aloitettu sosialidemokraattisen puolueen edustajakokous asettui Suomen itsenäisyyden kannalle.

Heinäkuun 10. päivänä edustaja E. Huttunen, joka oli ollut neuvotteluissa Venäjän työväen edustajiston kanssa, ilmoitti eduskunnassa, että Venäjän työ- ja sotamiesneuvostot hyväksyivät Suomen itsenäisyyden.

Marraskuun 26. päivänä 1917 eduskunnassa pitämässäni puheessa lausuin mm.: "Me tahdomme, että Suomi julistetaan ulkonaisestikin itsenäiseksi, riippumattomaksi valtioksi, jolla on oikeus asettaa omat ulkomaiset asiamiehensä ja konsulinsa ja että Suomen ja Venäjän väliset suhteet järjestetään sellaisilla sopimuksilla — nimittäin kauppasuhteet ja muut suhteet, joita aina valtioiden välillä tulee olla ja jotka kummankin maan edustuslaitokset tasavertoisina hyväksyvät — — — sekä että Suomi saa lähettää edustajansa myöskin rauhanneuvotteluihin."

VALTALAKI JA EDUSKUNNAN HAJOITUS

Hallitus oli antanut eduskunnalle esityksen laiksi Suomen ja Venäjän välisten suhteiden järjestämisestä. Se rakentui sikäli entiselle pohjalle, että korkein valtiovalta Suomessa, siihen kuuluvine lakien vahvistamisoikeuksineen, edelleenkin olisi tullut kuulumaan Venäjän valtionpäämiehelle, jonka edustajana Suornessa tulisi olemaan kenraalikuvernööri. Suomen eduskunnan lainsäädäntövaltaa ja Suomen hallituksen toimeenpanovaltaa kaikissa Suomen sisäisissä asioissa ehdotettiin laajennettavaksi niin, että Suomi sisäisesti tulisi nauttimaan itsenäisen maan oikeuksia.

Sinä aikana, jolloin eduskunta käsitteli lakiesitystä, tilanne muuttui jatkuvasti Venäjällä ja Suomessakin. Venäjällä joutui valta yhä enemmän työ- ja sotamiesneuvostoille. Myös Pietariin perustettu Työ- ja sotamiesneuvostojen Keskusneuvosto otti Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan esityksestä tämän asian esille ja laati ehdotuksen, joka Suomen itsenäisyyden suhteen oli eräiltä osiltaan pitemmälle menevä kuin Suomen hallituksen esitys. Tätä ei senaatin puolelta esitetty eduskunnalle, mutta sosialidemokraattisten edustajien toimesta se tuli esille hallituksen esitystä käsiteltäessä. Samaan aikaan lisääntyi täydellisen itsenäisyyden vaatimus Suomessakin, ja se mielipide vahvistui, että Suomi oli tullut vallankumouksessa erotetuksi Venäjästä ja että sen itsenäisesti ja Venäjän hallituksen tai lainsäädäntölaitosten mieltä kuulematta oli laadittava laki täydellisen itsenäisyyden pohjalla.

Tällä pohjalla eduskunta Suomen perustuslakien muuttamista koskevassa järjestyksessä heinäkuun 18. päivänä 1917 hyväksyi niinkutsutun "valtalain", jolla Suomen eduskunta otti itselleen korkeimman valtiovallan Suomessa kaikissa muissa asioissa paitsi ulkomaan- ja sota-asioissa, joissa Suomi edelleenkin olisi yhteistoiminnassa Venäjän kanssa. Tämän myönnytyksen eduskunta teki siitä syystä, että Venäjä oli sodassa, ja siinä mielessä, että eduskunta siten osoitti lojaalisuuttaan Venäjän kansaa kohtaan, joka vallankumouksessa oli noussut valtaan ja myös siinä toivossa, että Venäjän kansa ja sen hallitus on tulevaisuudessa vapaasta tahdostaan myöntävä Suomelle täydellisen suvereenisuuden.

Valtalain käsittelyn aikana ilmeni kuitenkin huomattavaa erimielisyyttä hallituksen jäsenten kesken. Oikeustoimituskunnan päällikkö Antti Tulenheimo oli valmistanut eduskunnalle annetun esityksen, joka huomattavasti poikkesi eduskunnassa ensilukemisessa jo hyväksytystä valtalaista ja piti tiukasti kiinni omasta esityksestään vaaten hallituksen muitakin jäseniä, jotka olivat esityksen hyväksyneet, sitä eduskunnassa kannattamaan. Kun eduskunnan voimakas enemmistö oli kuitenkin hyväksynyt valtalain, jota sosialidemokraatit erikoisesti ajoivat, katsoivat hallituksessa olleet sosialidemokraatit olevansa velvolliset kannattamaan sitä. Ja muutkin

hallituksen jäsenet omaksuivat, joskin vastahakoisesti, sen kannan, että eduskunta valtiovallan korkeimpana edustajana oli hallituksen yläpuolella, joten hallituksen, varsinkin kun kysymyksessä oli laajemman itsenäisyyden toteuttaminen, oli alistuttava eduskunnan päätökseen. Tosin toisten hallituksen jäsenten kanssa ennakolta neuvottelematta pidin sitten valtalain toisessa käsittelyssä eduskunnassa puheen, jossa ilmoitin, että "vallankumouksellisen hallituksen jäsenenä en katso voivani heittäytyä poikittain vallankumouksen tielle", vaan puolestani sallin sen jatkuvan, varsinkin kun tässä oli kysymys Suomen itsenäisyyden mahdollisimman laajasta toteuttamisesta.

Ja niin valtalaki hyväksyttiin ja yhtenäisyys hallituksessa säilyi senkin jälkeen, kunnes tuli kysymykseen nousta puolustamaan valtalakia Venäjältä tulevaa hyökkäystä vastaan.

Venäjän Väliaikainen hallitus, jonka päämiehenä edelleen oli Aleksandr Kerenski, katsoi, että se edelleenkin oli Suomen korkeimman valtiovallan haltija ja että Suomen eduskunta yksipuolisesti ja Venäjän hallituksen kanssa neuvottelematta julistaessaan Suomen itsenäiseksi ja Venäjän valtiovallasta riippumattomaksi oli rikkonut Suomen ja Venäjän väliset suhteet. Siitä syystä Väliaikainen hallitus julisti Suomen eduskunnan hajoitetuksi ja määräsi uudet vaalit toimitettaviksi lokakuun 1. ja 2. päivänä. Hajoitusmanifesti annettiin heinäkuun 30. päivänä. Voimassaolevan lain mukaan tuli Suomen hallituksen julkaista se Suomen asetuskokoelmassa, ennenkuin se sai lain voiman. Eduskunnan vaalipäivää silmälläpitäen hajoitusmanifestin tuli olla julkaistuna viimeistään elokuun 1. päivänä.

Hallitus joutui kiusalliseen asemaan eduskunnan ja Väliaikaisen hallituksen väliin. Eduskunnan perustuslakien mukaisessa järjestyksessä hyväksymän "valtalain" mukaan eduskunnan hajoittaminen ja kokoonkutsuminen oli oleva Suomen sisäinen asia, minkä kanssa Venäjän hallituksella ei ollut mitään tekemistä. Venäjän hallitus ei tosin ollut lakia vahvistanut eikä se ollut tullut voimaan siinä järjestyksessä kuin Suomen lait siihen asti olivat voimaan saatetut. Suomen eduskunta ei kuitenkaan ollut tarkoittanutkaan alistaa sitä Väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi, vaan katsoi sen tulleen lakivoimaiseksi hyväksytyään sen itse viisi kuudettaosan äänten enemmistöllä.

Hallituksen valittavana oli: pitääkö se eduskunnan päättämää lakia lakivoimaisena ja toimintaansa ohjaavana vai pitääkö se Väliaikaisen hallituksen antamaa manifestia eduskunnan hajoittamisesta laillisena. Jälkimmäisessä tapauksessa se oli julkaistava Asetuskokoelmassa ja eduskunta hajoitettava.

Tiedettiin, että hallituksen kaikki sosialidemokraattiset jäsenet tulisivat vastustamaan hajoitusmanifestin julkaisemista. Toiselta puolen taas tiedettiin, että hallituksen porvarilliset jäsenet olivat

sitä mieltä, että hajoitusmanifesti oli julkaistava, eduskunnan ha-
jaannuttava ja uudet vaalit toimitettava.

Ennakolta näytti selvältä, että kun kumpaisellakin ryhmällä oli hallituksessa kuusi jäsentä ja puheenjohtajana oli sosialidemokraatti, jonka ääni tulisi olemaan ratkaiseva, eduskunnan kanta pääsisi voitolle. Senaatin varsinaisena puheenjohtajana oli kuitenkin kenraalikuvernööri, jolla oli oikeus ottaa osaa hallituksen istuntoihin ja päätöksiin. Koko aikana ei kenraalikuvernööri ollut kertaakaan ottanut osaa hallituksen istuntoihin eikä pyrkinyt määräämään sen tehtäviä ja toimia. Tähän tärkeimpään istuntoon, jossa periaatteessa oli ratkaistava kumpi on Suomessa korkein valtionvallan haltija, Suomen eduskunta vai Venäjän Väliaikainen hallitus, saapui kuitenkin kenraalikuvernööri Stahovitš.

Senaatin täysistunto alkoi ja Stahovitš otti puheenjohtajan paikan. Ensimmäisenä annoin ääneni talousosaston kanslian päällikkönä minä. Pöytäkirjaan merkitty lausuntoni kuuluu: "Koska Venäjän Väliaikaisen hallituksen antaman, eduskunnan hajoitusta koskevan manifestin perusteluissa oli esitetty väitteitä, jotka, jos ne tulisivat tunnustetuiksi, rajoittaisivat Suomelle perustuslakien mukaan kuuluvaa itsemääräämisoikeutta ja siirtäisivät Suomen sisäisten asiain käsittelyn laitoksille, joita Suomen perustuslait eivät tunne, ja kun manifesti oli annettu kuulematta Suomen Senaatin mieltä, sekä kun lisäksi hän myötävaikuttamalla manifestin julkaisemiseen joutuisi vastustamaan eduskunnan viime heinäkuun 18. päivänä tekemää päätöstä Suomen korkeimmasta hallitusvalasta, jolle eduskunnalle hän katsoi olevansa vastuunalainen, ja kun hän edelleen manifestin julkaisemisella syvästi loukkasi kansamme työtätekevän luokan mieltä, jonka edustajana hän oli maan hallitukseen astunut, ei hän katsonut voivansa myötävaikuttaa manifestin julkaisemiseen, vaan äänesti sen julkaisemista vastaan."

Tämän kannan puolesta äänestivät eri perusteluin kaikki muutkin hallituksen sosialidemokraattiset jäsenet: Väinö Voionmaa, Väinö Tanner, Väinö Wuolijoki, Matti Paasivuori ja Julius Ailio. Julkaisemisen puolesta äänestivät E. N. Setälä, Antti Tulenheimo, Leo Ehrnrooth ja Allan Serlachius. Kyösti Kallio ilmoitti myös äänestävänsä julkaisemisen puolesta, mutta samalla merkitytti pöytäkirjaan, että hän protesteeraa manifestia vastaan. Kun Rudolf Holstin tuli antaa äänensä, hän pyysi istunnon keskeyttämistä voidakseen tarkemmin miettiä asiaa. Noin viidentoista minuutin kulluttua istunto jatkui. Holsti, joka alkujaan oli sillä kannalla, että manifestia ei olisi julkaistava, oli tällä välin muuttanut mielensä ja äänesti sen julkaisemisen puolesta, tosin vastahakoisesti ja pannen vastalauseensa. Kun kenraalikuvernööri viimeisenä antoi äänensä ja kannatti manifestin julkaisemista, julkaistiin se samana päivänä Suomen asetuskokoelmassa. Eduskunnan hajoitus tunnustettiin siten lailliseksi ja uudet vaalit määrättiin toimitettaviksi.

Senaatin täysistunnossa oli läsnä myös porkuraattori Svinhufvud, joka periaatteessa oli manifestin julkaisemista vastaan. Hän ei kuitenkaan merkinnyt pöytäkirjaan vastalauseitaan.

Tämä ratkaisu katkaisi lopullisesti sen yhdistävän siteen, mikä oli pitänyt koolla eri ryhmiä hallituksessa ja eduskunnassa, ja ajoi ne julkisesti toisiaan vastaan, johtaen lopulta sisällissotaan. Oliko sisällissota voitu välttää, jos hajoitusmanifestia ei olisi tunnustettu lailliseksi, on tietenkin mahdoton varmasti sanoa, mutta mahdollisuudet olisivat olleet olemassa.

Sosialidemokraattinen puolue oli toivonut eduskunnan voivan jatkaa työtään. Puolue oli lujasti Suomen itsenäisyyden toteuttamisen kannalla ja olisi sen vuoksi halunnut ryhtyä toteuttamaan heinäkuun 18. päivänä hyväksyttyä "valtalakia". Sitäpaitsi monet tärkeät uudistukset, niiden joukossa mm. kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki, olivat vielä pahasti kesken. — Porvarillisella taholla sen sijaan mielellään vapauduttiin tästä sosialisti-enemmistöisestä eduskunnasta, joka oli alkanut tulla heille epämukavaksi. Porvarillinen johto odotti uusissa vaaleissa voivansa saada toivomansa muutoksen eduskunnan kokoonpanoon. Väitettiin näiden puolueiden johtomiesten tässä tarkoituksessa olleen Väliaikaisen hallituksen kanssa neuvotteluissa eduskunnan hajoittamisesta.

Kaikki sujui kuitenkin toistaiseksi rauhallisesti. Mitään mella-koita ja mielenosoituksia ei tapahtunut. Hallitus jatkoi vielä senkin jälkeen säännöllistä työtään. Porvarillisissa puolueissa ryhdyttiin heti kiireellisiin vaalivalmistuksiin. Se tappio, joka vuoden 1916 vaaleissa osoitetun leväperäisyyden takia oli kärsitty, aiottiin nyt korvata ja saada kaikki äänestysuurnille. Peitetyllä ilolla porvarillinen sanomalehdistö ilmaisi käsityksensä eduskunnan hajoittamisesta, tietäen heikäläisillä olevan suuret voiton mahdollisuudet.

Sosialidemokraattisessa puolueessa hajoitus sai aikaan hämmästyttäjä sekä sekaannusta. Yhteisrintaman pohja oli täten kokonaan sortunut, joten sen jatkuminen hallituksessakin katsottiin mahdollottomaksi. Puolue ei tämän jälkeen enää missään muodossa kannattanut hallituksen toimia.

Pahinta sekaannusta syntyi sen johdosta, että oltiin epätietoisia, oliko puolueen tunnustettava eduskunnan hajoitus ja otettava osaa vaaleihin, jotka se katsoi laittomiksi, vai oliko jäätävä vaalilakkoon. Mieli-piteet jakautuivat jokseenkin tasan. Se ryhmä, joka oli vastustanut puolueen jäsenten menoa hallitukseen, sai lisää kannatusta. Osa puolueen sanomalehdistöä kannatti vaaleihin osanottoa, kun taas toinen osa asettui vaalilakon kannalle.

Elokuun 29. päivänä hajoitetuksi määrätyn eduskunnan puhe-mies Kullervo Manner kutsui eduskunnan koolle. Eduskuntatalo oli kuitenkin venäläisten punahousuisten ulanien vartioima. Edustajia ei laskettu sisään, minkä vuoksi puhemies kutsui edustajat Säätö-talolle, jota ei vartioitu. Täällä sosialidemokraattisen edus-

kuntaryhmän taholta ehdotettiin, että eduskunta jatkaisi säännöllistä työtään. Lähes kaikki muut toistenkin puolueiden edustajat olivat saapuneet, paitsi suomalaisen puolueen edustajat. Heidän puolestaan Onni Hallsten protestoi Väliaikaisen hallituksen harjoittamaa laittomuutta ja väkivaltaa vastaan. Edustajat Gadolin, Talas ja Hultin esittivät, että eduskunta, luopumatta oikeuksistaan, panee vastalauseen harjoitettua laittomuutta vastaan. Edustaja Malmivaara yhtyi vastalauseeseen sekä ilmoitti, että koko maassa ei ole ainoatakaan, joka hyväksyisi Väliaikaisen hallituksen toimenpiteet. Kuitenkin kaikki vastalauseeseen esittäjät ilmoittivat, että heidän ryhmänsä ei tule ottamaan osaa eduskunnan istuntoihin.

Sosialidemokraattinen puoluetoimikunta päätti tehdä vielä viimeisen yrityksen hajoitetun eduskunnan koossa pitämiseksi, esittääkseen siten vastalauseensa eduskunnan hajoitusta vastaan. Eduskunnan puhemies kutsui eduskunnan täysistuntoon eduskuntataloon toivossa, että huomattava osa eduskunnan porvarillisistakin jäsenistä ottaisi osaa istuntoon. Määrätyinä aikana kokoontui edustajia eduskuntatalon ovelle, mutta sosialidemokraattisen ryhmän edustajien lisäksi ei muita saapunut kuin Lucina Hagman. Puhemiehen vastuulla kenraalikuvernöörin toimesta ovelle asetettu sinetti rikottiin ja täysistunto pidettiin, "valtalaki" vahvistettiin ja eduskunnan hajoitusta vastaan esitettiin protesti. Tämä istunto jäi ainoaksi protesti-istunnoksi, sillä selvästi oli nähtävissä, että sosialidemokraatit eivät yksinään voineet jatkaa eduskunnan työtä, kun kaikki toiset puolueet siitä kieltäytyivät.

Seuraavana päivänä porvarillinen sanomalehdistö pilkkasi eduskunnan kokoontumista. Helsingin Sanomat mm. kirjoitti: "Olisi luullut sosialidemokraattisen puolueen omaavan niin paljon säädyllisyyttä ja kunniantuntoa, etteivät olisi menneet rikkomaan sinettiä eduskuntatalon ovelta, jonka vieraan vallan edustaja oli siihen asettanut."

ELINTARVETILANNE JA VOIMELLAKAT

Vaikka eduskunnan hajoitusmanifestin julkaiseminen asiallisesti pudottikin pohjan kokoomushallituksen yhteistoiminnalta, se ei kuitenkaan johtanut hallituksen täydelliseen hajoamiseen. Sosialidemokraattinen puolue ei ollut löytänyt selvää kantaa, eikä puolueen jäseniä sen johdosta vielä kehoitettu eroamaan hallituksesta. Sen sai aikaan vasta kärjistynyt elintarvetilanne.

Elintarvepäällikkö maisteri Väinö Wuolijoki oli hallituksen toisilta jäseniltä saanut jokseenkin täydet valtuudet hoitaa elintarveasioita harkintansa mukaan. Hän olikin saanut aikaan maassa huomattavan järjestyksen. Uudet elintarvelain mukaiset elintarvelautakunnat oli asetettu ja ne toimivat joustavasti ja hyvin. Niitä

muodostettaessa oli yleensä noudatettu suhteellisuutta, niin että lautakuntiin nimitettiin jokaisen yhteiskuntaryhmän edustajia. Missä maataviljelevä väestö oli enemmistönä, oltiin kuitenkin haluttomia nimittämään lautakuntiin työväen edustajia.

Pahin erimielisyys ei sittenkään syntynyt lautakuntien kokoonpanon eikä elintarvelain yleisen noudattamisen, vaan elintarpeiden puutteen vuoksi. Erimielisyyttä lisäsi ja mieliä kiihotti se, että maanviljelijät vastustivat viljan luovuttamista elintarvelautakunnille hallituksen määräämillä hinnoilla. Maalaisliiton äänenkannattaja kehoitti julkisesti vastustamaan viljan luovutusta sanoen mm., että "talonpojat tulevat kirves kädessä aittojensa ovilla puolustamaan vilja-aittojaan ja vastustamaan viljan luovutusta".

Yrittäessään saada ylimääräiset viljavarat sen käytettäväksi hallitus käsitti, että ne eivät riitä, vaan viljaa oli saatava ulkoa. Ensinnä ryhdyttiin neuvotteluihin Venäjän hallituksen kanssa ja saatiinkin aikaan sopimus, jonka mukaan Venäjän hallitus lupasi toimittaa viljaa maahan. Vastikkeeksi lupasi Suomen hallitus toimittaa sellaista tavaraa, jota Venäjä tarvitsi. Aluksi Venäjän hallitus lupasi kaksisataa vaununlastia viljaa: vehnää, ruista ja myös kauraa, jota viimeksimainittua sanottiin olevan helpoimmin saatavissa.

Toiveet viljan Venäjältä saannista jäivät kuitenkin toteutumattomiksi unelmiksi, sillä tilanne Venäjällä paheni jatkuvasti. Yleinen sekasorto pääsi valtaan, niin että liikenne joutui täydelliseen anarkiaan. Tuskin yhtään vaununlastia viljaa tuli Venäjältä tämän sopimuksen perusteella.

Suuremmat toiveet oli viljan saannista Amerikasta. Elintarvepäällikkö pääsi neuvotteluihin Amerikan hallituksen edustajan kanssa ja sijoitti noin kaksi ja puoli miljoonaa dollaria New York City Bank'iin viljan ostoa varten. Viljakauppoja oli jo saatu aikaan ja lähetyksen Amerikasta piti alkaa. Kulkuyhteys oli kuitenkin vaikea Saksan vedenalaisten takia ja pääsy suoraan Suomen satamiin oli mahdoton. Siitä syystä suunniteltiin, että vilja kuljetettaisiin norjalaiseen Narvikin satamaan ja sieltä junalla Ruotsin kautta Suomeen. Tämäkin toimenpide myöhästyi kansainvälisten vaikeuksien takia niin, ettei viljaa sitäkään tietä saatu. Ja sen jälkeen kuin Saksa sekaantui maamme sisäisiin asioihin lähettämällä sotaväkeä Suomeen, sekin vilja, joka jo oli ollut matkalla, käännytetään muuanne. Amerikan lähetystöstä saatujen tietojen mukaan ainakin yksi laivanlasti oli saapunut Narvikiin, mutta käännytetty sieltä Belgiaan tai Ranskaan.

Täten Suomi jäi kokonaan riippuvaksi niistä viljavararoista, mitä sillä itsellä oli. Kun kävi ilmeiseksi, että ulkoa ei saada viljaa, kiristyi tilanne molemmin puolin. Peläten jäävänsä itsekin ilman, tulivat talonpojat yhäkin haluttomammiksi sitä luovuttamaan. Kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa taas levottomuus kasvoi. Tilan-

netta kärjisti vielä sekin, että jotkut suurtilalliset niittivät kevät-kylvönsä karjanrehuksi mieluummin kuin luovuttivat ne viljana elintarvelautakunnille. Työväki alkoi yhä äänekkäämmin vaatia tarmokkaampia toimenpiteitä. Se vaati ryhdyttäväksi viljavarastojen ja muidenkin elintarvevarojen takavarikoimiseen, tarjoten siinä perustamiensa järjestyskaartien apua. Kun hallitus ei ottanut näitä vaatimuksia huomioon, järjestyskaartit ottivat itse erällä paikkakunnilla aloitteen ja takavarikoivat viljaa sekä luovuttivat sen elintarvelautakunnille jaettavaksi.

Suomen kansan melkein ainoa ravintorasva, voi, alkoi käydä vähäksi ja sen hintaa nostettiin. Kansan mielestä voipulaa ei pitänyt olla, koska Suomi siinä aina on tullut omillaan toimeen, vieläpä lähettänyt sitä niin suuret määrät ulkomaillekin, että se metsäntuotteiden jälkeen on ollut maan suurin vientitavara. Kun sota oli keskeyttänyt voinviennin Englantiin ja muihin maihin, piti voita olla riittävästi.

Näin päätteli yleinen mielipide. Todellista voipulaa ei ollutkaan, vaan se johtui kahdestakin syystä: ensinnäkin ja suurimmalta osalta siitä, että Voinvientiosuusliike Valio pidätti voita varastossaan, vaatien siitä korkeampaa hintaa kuin hallitus oli määrännyt, ja toiseksi siitäkin, että elintarvehallitus oli ryhtynyt vieläkin pahempien päivien varalta panemaan voita säästöön, joten voiannoksia täytyi pienentää. Syntyi voimellakoita, niistä pahimmat Turussa. Siellä järjestysvalta oli kaikkein edesvastuuttomimman miliisin käsissä, joka enemmän suosi kuin yritti ehkäistä mellakoita.

Kun muuta ratkaisua kipeäksi käyneeseen voitilanteeseen ei näyttänyt löytyvän, suostui elintarvepäällikkö Wuolijoki Valion ja maataloustuottajain vaatimukseen ja korotti voin hintaa kahdella markalla eli kahdeksaan markkaan kilo.

Niin pian kuin tieto voin hinnan korotuksesta levisi, se oli kuin tulta kuiviin tappuroihin. Järjestykseen ja kuriin alistumaton aines sai yhä enemmän kannattajia. Kivityömies Miettisen johdolla pidettiin Helsingissä suuria mielenosoituskokouksia, joissa vaadittiin voivarastojen luovuttamista elintarvelautakunnille ja hinnan pitämistä ennallaan. Samoissa kokouksissa vaadittiin myös elintarvepäällikkö Wuolijoen erottamista ja uuden päällikön nimittämistä. Kun Helsingin miliisi ei millään tavalla sekaantunut mielenosoituksiin, niin mielenosoittajat päättivät ottaa aloitteen omiin käsiinsä, takavarikoida Helsingissä olevat Valion ja hallituksen voivarastot ja jakaa ne ihmisille entisillä hinnoilla. Päätös pantiin täytäntöön elokuun 11. päivänä. Samalla meni lähetystö elintarvepäällikön luo.

Lähemmin neuvottelematta hallituksen toisten jäsenten kanssa Väinö Wuolijoki antoi seuraavana päivänä vain lyhyesti tiedoksi, että hän on jättänyt paikkansa hallituksessa, ja kehoitti valitsemaan tilalleen uuden elintarvepäällikön.

Tähän Wuolijoen äkilliseen ja tilannetta suuresti panentaneeseen päätökseen vaikutti suurimmalta osalta se, että puoluetoimikunta ja puolueen sanomalehdistö yhä enemmän asettuivat puolustamaan mellakoitsijoita, antamatta pienintäkään tukea hallituksen niille toimille, joilla järjestystä ja kuria yritettiin pitää voimassa.

Hallitus kokonaisuudessaan joutui vaikeaan asemaan siitäkin syystä, ettei muilla hallituksen jäsenillä ollut tarkkoja tietoja Wuolijoen aikaisemmista toimista. Paikkaa tarjottiin valtiovarainoimistuskunnan päällikölle Väinö Tannerille, jolla läheisten suhteittensa takia Valioon ja muihinkin osuustoiminnallisiin laitoksiin oli siihen parhaat edellytykset. Hän kuitenkin kieltäytyi.

Tällöin hallituksen jäsenet ehdottivat, että minä ottaisin toimen vastaan, koska minun katsottiin nauttivan työväen keskuudessa suurinta luottamusta. Ilmoitin miettiväni asiaa. Seuraavana eli elokuun 16. päivänä, neuvoteltuani puoluetoimikunnan jäsenten kanssa, lupasin ottaa toimen vastaan ja esitin hyväksyttäväksi ohjelman, jonka mukaan voin ja maidon rajahinnat oli alennettava takaisin samoiksi, missä ne olivat olleet ennen viimeistä, elokuun 3. päivänä tapahtunutta korotusta. Voin vähittäishinnaksi olisi täten tullut kaupungeissa 6 markkaa kilolta ja maidon 50 penniä litralta. Jotta tuottajat eivät olisi lopettaneet tuotantoaan, ehdotin, että tuottajille korvattaisiin valtion varoista voista 2 markkaa kilolta ja maidosta 10 penniä litralta. Kun tämä ehdotus ei saavuttanut kannatusta, ehdotin, että ainakin maidon rajahinta alennettaisiin 10 pennillä. Senaatin enemmistö hylkäsi kuitenkin tämänkin ehdotukseni. Äänestyksessä asettuivat ehdotuksen puolelle Paasivuori, Ailio sekä Voionmaa, joka viimeksimainittu kuitenkin merkitsi hallituksen pöytäkirjaan, että hän käskystä äänestää esityksen puolesta. Tanner ei ollut istunnossa saapuvilla.

Tämän äänestyksen jälkeen ilmoitin, että en katsonut voivani ottaa vastuulleni elintarvetilanteen vastaista kehitystä enkä muutaakaan, mitä siitä mahdollisesti seuraa, sekä tiedoitin luovuttavani paikkani hallituksen puheenjohtajana ja jäsenenä.

Tämän jälkeen puheenjohtajan toimeen astui lähinnä ollut hallituksen jäsen, professori Emil Nestor Setälä. Seuraavana päivänä puoluetoimikunta antoi kehoituksen toisillekin hallituksen jäsenille jättää paikkansa ja he luopuivatkin seuraavien päivien aikana paitsi Paasivuori ja Tanner, jotka istuivat paikoillaan, kunnes Väliaikainen hallitus syyskuun 8. päivänä oli suostunut heidän eronpyyntönsä.

Tätä puoluetoimikunnan päätöstä kehoittaa jäseniään luopumaan hallituksesta jouduttivat maaseudulta tulevat hälyttävät tiedot, joissa kaikissa vaadittiin puolueen jäsenten kutsumista pois hallituksesta. Muiden muassa vanha veteraani Eetu Salin Porista kirjoitti, että jolleivät meidän edustajamme heti paikalla jätä paikkaansa hallituksessa, niin me kärsimme raskaan vaalitappion.

Näin hajaantui sekasorron vallitessa Suomen ensimmäinen itsenäinen kansallinen kokoomushallitus, joka oli alkanut toimintansa suurin toivein ja jossa Suomen työväki ensi kerran oli suurimpana osallisena. Siltä puuttui historiallinen pohja ja käytännöllinen kokemus ja tottumus. Puolue, joka tähän hallitukseen otti osaa johtavana puolueena, ei ollut valmistautunut kantamaan siitä johtuvaa vastuuta, vaan ensimmäisten vastoinkäymisten edessä vajosi entiselle oppositiokannalle. Tämä ensimmäinen hallituskokemus muodostui kohtalokkaaksi ja puolueelle raskaaksikin. Mutta sittenkin se oli alkua sille tielle, jolle sosialidemokraattinen puolue myöhemmin on suuntautunut. Sen kielteisetkin kokemukset ovat olleet omansa ohjaamaan myöhemmin muodostettuja hallituksia välttämään niitä vaaroja, jotka tämän ensimmäisen hallituksen kaatoivat.

EDUSKUNTA VAALIT V. 1917

Työväki, järjestynyt, on siitä omituista, että se kunnioittaa ja tottelee enemmän porvareita, vastustajiaan ja vihollisiaan, kuin niitä, jotka se itse on asettanut luottamustoimiin, siitäkin huolimatta, että nämä vilpittömästi ja rehellisesti tekisivät parhaansa työväen hyväksi. Heti kun sosialidemokraattisen puolueen edustajat erosivat hallituksesta, vähenivät mellakat huomattavasti ja suhteellisen rauhalliset olot palasivat maahan. Voin hinta, vaikka olikin kohonnut kahdeksaan markkaan kilolta, tuntui nyt siedettävältä. Puoluekin tunsu taas varman maaperän jalkainsa alla, kun se oli päässyt vastustuspuolueen asemaan.

Vaaleihin valmistauduttiin vanhan tavan mukaan ja niinkuin varustautuu se, joka on tottunut vähemmistönä taistelemaan enemmistöä vastaan. Käsitettiin, että edellisen eduskunnan enemmistö, joka muodosti pohjan hallitukselle, ei sittenkään ollut todellinen, vaan perustui vaaliteknillisiin syihin ja etupäässä siihen, että porvaristo v. 1916 oli veltosti ottanut osaa vaaleihin. Tiedettiin myös, että porvaristo, joka salaisesti oli toiminut eduskunnan hajoittamiseksi, nyt panisi kaikki voimansa liikkeelle palauttaakseen eduskuntaan aikaisemmat voimasuhteet ja mahdollisesti työntäkseen sosialidemokraatit vieläkin enemmän taakse päin. Olihan heillä nyt vaali-aiheenaan kuluneet kuukaudet ja niiden aikana vallinneet rauhattomat olot voimellakkoineen, poliisilakkoineen, kunnanvaltuustojen valloittamisyrityksineen ja muine sellaisine tekoineen, joista voitiin syyttää työväkeä ja sosialidemokraattista puoluetta ja varsinkin hallitusta, jossa sosialidemokraateilla oli ollut pieni enemmistö.

Vaalit toimitettiin verraten rauhallisissa oloissa ja vaalien tulos oli odotuksen mukainen. Sosialidemokraattinen puolue hankki kyllä

suuremman äänimäärän kuin koskaan sitä ennen, vieläpä hiukan suuremman kuin niissä sota-ajan vaaleissa, joissa se sai valituksi eduskunnan enemmistön. Mutta siitä huolimatta se sai nyt valituksi vain 92 edustajaa. Vaalien tuloksiin suhtauduttiin aluksi kylmästi ja sosialidemokraattinen puoluekin valmistautui eduskuntatyöhön vanhaan totuttuun tapaan, kuitenkin entistäkin voimakkaammin painostaen Suomen itsenäisyyden aikaansaamista "valtalain" pohjalla samoin kuin kunnallislakien ja kahdeksantunnin työpäivälain hyväksymistä.

EDUSKUNTA KOKOONTUU UUSISSA VAIHEISSA

Vaaleissa valittu uusi eduskunta kokoontui 1. päivänä marraskuuta. Pian sen jälkeen, eli marraskuun 7. päivänä, suoritettiin Venäjällä ns. lokakuun vallankumous. Bolševikit, jotka kaiken aikaa olivat työskennelleet maaliskuun vallankumouksen jälkeen valtaan astuneen Väliaikaisen hallituksen ja sen määräämillä vaaleilla kokoonpannun valtakunnanduuman syrjäyttämiseksi ja bolševistisen vallan perustamiseksi, olivat lopulta onnistuneet suunnitelmiaan. Lenin, jonka Kerenski oli määrännyt vangittavaksi, oli pillekellyt Suomessa ja oli nyt palannut takaisin Pietariin ja puolestaan määrännyt Kerenskin vangittavaksi. Tämä joutui vuorostaan pakenemaan maasta päästen vaivalloisen matkan jälkeen pohjois-Venäjän kautta myöhemmin Englantiin.

Eduskunta kokoontui aikana, jolloin Suomen ja Venäjän välinen yhteys pian katkesi ja jolloin Venäjällä ei ollut virallista edustajaa Suomessa. Venäjällä valtaannoussut Kansankomissaarien neuvosto, päämiehenään Lenin, oli tosin nimittänyt Suomeen Venäjän valtiovallan edustajaksi Pietarin-suomalaisen metallityömiehen Jukka Rahjan. Tämä ei halunnut ottaa osaa eduskunnan marraskuun 13. päivänä tapahtuneeseen viralliseen avaukseen, jota muuten ei voitu suorittaa aikaisempia juhlallisia menoja noudattaen. Valtaistuinsi keisarillisessa linnassa, jossa eduskunnan juhlalliset avajaiset aikaisemmin aina oli toimitettu, oli nyt venäläisen Työ- ja sotamiesneuvoston hallussa.

Eduskunnan kokoonnuttua esiintyi ensimmäisenä kysymys siitä, mikä ja missä on Suomen korkein valtiovalta. Sen jälkeen kuin Venäjällä oli tapahtunut uusi vallankumous ja korkein valta oli joutunut työ- ja sotamiesneuvostoille, ei porvaristokaan, joka aikaisemmin oli tunnustanut Venäjän Väliaikaisen hallituksen Suomen korkeimmaksi valtiovallan hoitajaksi ja pitänyt eduskunnan hajoitustakin laillisena, enää halunnut tunnustaa Venäjän uutta työväen muodostamaa hallitusta. Sosialidemokraatit sitävas-

toin pitivät kiinni edellisen eduskunnan hyväksymästä valtalaista ja sen mukaan vaativat eduskuntaa julistautumaan Suomen korkeimman valtiovallan hoitajaksi kaikissa Suomen sisäisissä asioissa.

Se pieni ryhmä porvarillisia jäseniä, joka oli jäänyt hallitukseen sosialidemokraattien siitä erottua ja jonka puheenjohtajana oli professori Emil Nestor Setälä, oli edelleen vallassa. Mutta se ei voinut olla Suomen korkeimman valtiovallan haltija, minkävuoksi eduskunnassa porvarillinen enemmistö herätti ajatuksen kolmimiehen valtionhoitajakunnan asettamisesta, joka toistaiseksi ja siksi kunnes uusi hallitusmuoto ehdittäisiin laatia, olisi Suomen korkeimman valtiovallan haltija.

Tämän valtionhoitajakunnan jäseniksi ehdotettiin P. E. Svinhufvud, J. K. Paasikivi ja valtioneuvos Alexis Gripenberg. Sosialidemokraatit puolestaan esittivät valtalain hyväksymistä ja korkeimman valtiovallan ottamista eduskunnan käsiin, joka sitten tämän vallan nojalla vahvistaisi edellisen eduskunnan hyväksymät lait, joista tärkeimpinä pidettiin kunnallislakeja sekä kahdeksantunnin työpäivälakia.

Eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt kumpaistakaan ehdotusta, sillä osa eduskunnan porvarillisista jäsenistäkin epäili hyväksyä valtionhoitajakuntaa, mutta ei myöskään hyväksynyt valtalakia. Pulma jäi siten entiselleen ja tilanne maassa kärjistyi senkin johdosta, että Venäjällä tapahtunut uusi vallankumous vaikutti kiihottavasti Suomen työväkeenkin. Venäjän bolševikkien taholta harjoitettiin voimakasta painostusta samanlaisen vallankumouksen aikaansaamiseksi myös Suomessa. Toiselta puolen se vaikutti myös porvaristoon ja kiihotti tätä varustautumaan kaikkien mahdollisuuksien varalta.

Marraskuun 10. päivänä kokoontui Ammattijärjestön edustajakokous ja vähän myöhemmin myöskin sosialidemokraattisen puolueen ylimääräinen puoluekokous. Ammattijärjestön edustajakokous hyväksyi päätöslauselman Suomen itsenäisyyden voimaansaattamisesta valtalain pohjalla sekä vaatimuksen, että Suomen eduskunnan oli hyväksyttävä ja voimaansaattettava kunnallislait, kahdeksantunnin työpäivälaki ja muut eduskunnan hyväksymät lait sekä asetettava joko työväenhallitus tai sellainen hallitus, jossa työväellä on johtava asema. Siltä varalta, että eduskunta ei näitä vaatimuksia hyväksyisi, valtuutti edustajakokous Ammattijärjestön toimeenpanevan komitean yhdessä sosialidemokraattisen puolueen puolue-toimikunnan kanssa julistamaan suurlakon näiden vaatimusten läpikäymiseksi. Samaan aikaan sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä valmisti ja eduskunnalle esitti ns. "Me vaadimme" ohjelman, jossa kaikki nämä vaatimukset oli koottu yhteen. Niihin sisältyi myös torpparien vapautus ja maanhankinta tilattomille.

Kun eduskunta ei hyväksynyt näitä vaatimuksia, julistivat Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea ja sosialidemokraattisen puo-

lueen puoluetoimikunta marraskuun 14. päivänä suurlakon, joka pysäytti maassa kaiken toiminnan.

Se ei kuitenkaan ollut lakko sanan oikeassa merkityksessä, vaan aseellinen nousu ja vallankumous, kuten Eetu Salin siitä aivan oikein sanoi nähdessään punakaartilaisen kiväärin kanssa vartioivan Senaatintaloa. Aseelliset punakaartilaiset hävittivät Saksanniemen poliisikoulun ja aseelliset huligaanijoukot, jotka eivät olleet edes punakaartilaisia eivätkä toimineet minkään järjestön alaisina, saivat tilaisuuden panna toimeen murhia ja tihutöitä eri osissa maata, murskaten siten pohjan työväen oikeutetuiltakin vaatimuksilta ja nostattaen yleistä mielipidettä työväkeä vastaan. Myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet, että provokaatiolla oli siinä huomattava osa.

Päivä jälkeen suurlakon alkamisen eduskunta kokoontui ja edustaja Santeri Alkion ehdotuksesta hyväksyi päätöslauselman, jossa sanottiin: "Koska sitä valtionhoitajakuntaa, jolle eduskunta on päättänyt antaa Suomen korkeimman hallitusvallan käytön, ei vielä ole voitu valita, päättää eduskunta toistaiseksi itse käyttää sitä valtaa, joka voimassaolleiden säännösten mukaan on kuulunut keisarille ja suuriruhtinaalle." Ehdotus hyväksyttiin 127 äänellä 68 ääntä vastaan.

Eduskunta, joka täten asiallisesti oli hyväksynyt valtalain, ei ottamansa vallan nojalla kuitenkaan ryhtynyt enempään toimenpiteisiin, josta syystä suurlakkoa ei vielä julistettu päättyneeksi. Mutta jo seuraavana päivänä eduskunta ryhtyi käyttämään ottamaansa korkeinta valtiovaltaa ja vahvasti kunnallisen äänioikeuslain sekä kahdeksantunnin työpäivälain.

Vaikka eduskunta ei toteuttanutkaan kaikkia suurlakossa asetettuja vaatimuksia, suurlakkokomitea julisti suurlakon päättyneeksi, mutta kehoitti työväkeä olemaan varuillaan kaikkien mahdollisuuksien varalta. Toisin sanoen, lakko julistettiin päättyneeksi, mutta vallankumous jatkui, kuten lakkokomitean jäsen O. W. Kuusinen tästä päätöksestä lausui. Lakon lopettamista kiirehti erikoisesti se, että kurittomien ja kaikesta johdosta piittaamattomien huligaanijoukkojen tihutyöt alkoivat käydä peloittaviksi.

Suurlakkokomitean sitä vaatimusta, että oli muodostettava työväenhallitus, ei myöskään ollut toteutettu, mutta sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä lupasi esittää hallituksen jäsenen ehdokaslistan ja se tyydytti sillä kertaa suurlakkokomiteaa. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä esittikin eduskunnalle hyväksyttäväksi seuraavan ehdokaslistan: Hallituksen puheenjohtajaksi eli pääministeriksi ja samalla maataloustoimituskunnan päälliköksi Oskari Tokoi; oikeustoimituskunnan päälliköksi Juho Oskari Arjanne; sisäasiaintoimituskunnan päälliköksi Yrjö Esaias Mäkelin ja apulaispäälliköksi Johan Henrik Välisalmi; valtiovaraintoimituskunnan päälliköksi Edvard Gylling; kirkollistoimituskunnan pääl-

liköksi Väinö Jokinen; kulkulaitostoimituskunnan päälliköksi Sulo Wuolijoki ja apulaiseksi Konstantin Lindkvist; kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päälliköksi Yrjö Elias Sirola; sosiaalitoimituskunnan päälliköksi J. H. Lumivuokko ja salkuttomaksi jäseneksi Johan Edvard Salin. Porvarit esittivät oman listansa, jossa pääministerinä oli P. E. Svinhufvud. Porvarien lista sai eduskunnassa äänten enemmistön, ja Suomi sai porvarien muodostaman hallituksen.

Suomen asema valtiona ja suhde Venäjään ei kuitenkaan sillä päätöksellä tullut vielä ratkaistuksi. Vaikka eduskunta oli päättänyt toistaiseksi ottaa käsiinsä korkeimman valtiovallan ja oli sitä jo käyttänytkin vahvistamalla kunnallisen äänioikeuslain ja kahdeksantuntisen työpäivälain, jäi suhde Venäjään yhäkin epäselväksi. Joulukuun alussa eduskunta päätti antaa perustuslakivaliokunnan tehtäväksi laatia esitys Suomen itsenäisyysjulistukseksi. Perustuslakivaliokunnan esityksestä eduskunta 6. päivänä joulukuuta 1917 julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi. Tämä päivä julistettiin myöhemmin Suomen itsenäisyyden päiväksi ja sellaisena sitä on siitä lähtien juhlittu.

Samalla kun eduskunta julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi, se kehoitti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin Suomen itsenäisyyden tunnustetuksi saamiseksi. Svinhufvudin hallitus, joka tunsu suurta myötätuntoa Saksaa kohtaan, kääntyi ensiksi Saksan keisarikunnan hallituksen puoleen ja pyysi tältä tunnustusta. Mutta Saksan hallitus, joka jo oli salaisissa alustavissa neuvotteluissa Venäjän bolševistisen hallituksen kanssa, kehoitti Suomen hallitusta kääntymään Venäjän hallituksen puoleen ja pyytämään tätä tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, minkä jälkeen Saksan hallituskin sen mielihyvin tekee. Svinhufvudin hallitus ei kuitenkaan halunnut kääntyä Venäjän hallituksen puoleen, vaan toivoi tunnustusta muilta mailta.

Kun asia pitkistyi, minkään ulkovallan vielä tunnustamatta Suomen itsenäisyyttä, päätti sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta kääntyä asiassa suoraan Venäjän hallituksen puolueen ja lähetti tapaninpäivänä v. 1917 edustajansa Pietariin esittämään pyynnön, että Neuvostohallitus tunnustaisi Suomen itsenäisyyden. Lähetystöön kuuluivat Eetu Salin, Evert Huttunen ja O. W. Kuusinen. Kun Neuvostohallituksen päämies Lenin tiedusteli, minkä takia Suomen työväki pyytää tunnustusta Suomen itsenäisyydelle, vaikka sillä on porvarillinen hallitus, vastasivat lähetystön jäsenet, että Suomen työväki pitää Suomen itsenäisyyttä kaikkein tärkeimpänä asiana, siitä huolimatta, minkälainen hallitus maassa oli. Neuvostohallitus ilmoitti suostuvansa nimenomaan Suomen työväen pyynnöstä tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, mutta vaati, että Svinhufvudin oli tultava Pietariin esittämään tällainen pyyntö suoraan Neuvostohallitukselle.

Kun lähetystö palasi Pietarista, se kääntyi heti Svinhufvudin puoleen kehoittaen häntä menemään Pietariin esittämään asiansa,

jolloin tunnustus tulee. Uudenvuoden jälkeisenä päivänä Svinhufvud matkustikin Pietariin. 3. päivänä tammikuuta 1918 Neuvostohallitus tunnusti Suomen itsenäisyyden ja seuraavana päivänä Venäjän Työ- ja sotamiesneuvosto vahvisti tämän tunnustuksen. Tammi-kuun 6. päivänä Ruotsi, Ranska ja sen jälkeen myös Saksa tunnustivat Suomen itsenäisyyden ja vähitellen toisetkin valtat. Suurten liittolaismaiden, Englannin ja Amerikan, tunnustukset saatiin vasta v. 1920.

Se, että Suomen eduskunta julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi ja tälle itsenäisyydelle oli jo saatu Venäjän ja eräiden toisten maiden tunnustus, ei vielä ratkaissut Suomen sisäistä tilannetta. Aseellinen varustautuminen jatkui kummallakin puolen. Yhteentörmäystä, jota tuskin mitenkään enää olisi voitu välttää, joudutti se, että eduskunta päätti julistaa suojeluskunnat laillisiksi järjestysjoukoiksi. Suurlakkokomitea, jonka muodostivat Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea, sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän valitsevat henkilöt sekä sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta, oli tosin hajonnut, mutta sen tilalle oli muodostettu ns. "Vallankumouskomitea", jonka puheenjohtajana oli Kullervo Manner. Siihen kuului joitakin puoluetoimikunnan jäseniä, mutta enemmistönä olivat punakaartin ja Helsingin sos.dem. kunnallisjärjestön edustajat. Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea kieltäytyi ottamasta osaa Vallankumouskomiteaan eikä valinnut siihen jäseniään. Marraskuussa pidetyssä Ammattijärjestön edustajakokouksessa valittiin kaksi puheenjohtajaa, J. H. Lumivuokko ja minut, sekä sihteeri-rahastonhoitajaksi Aatu Halme. Ammattijärjestö pysyttäytyi sivussa poliittisista asioista, joten työväen poliittinen johto jäi kokonaan Vallankumouskomitean asiaksi, joka tulisella kiireellä ryhtyi valmistautumaan lähestyvään vallankumoukseen ja aseelliseen taisteluun. Sitä varten oli Venäjältä tilattu juna-lasti aseita, mikä kuitenkin viivästy, niin että suojeluskunnat ehtivät järjestyä ja olivat vähällä kaapata koko junan Kämärällä. Se pääsi kuitenkin jatkamaan matkaansa Helsinkiin, missä aseet jaettiin Helsingin punakaartille ja lähetettiin maaseudullekin.

Kolmas osa

SOTA ALKAA

Tammikuun 28. päivän aamuna 1918 — oli sunnuntai — menin Helsingissä Ammattijärjestön puheenjohtajana sen toimistoon Sirkuskatu 3. Mitään erikoista ei näyttänyt olevan tekeillä; taivaskin oli selkeä ja pieni pakkaneen porotti. Vähän sen jälkeen saapui toimistoon myös sihteeri Aatu Halme, jolla oli kädessään painettu Vallankumouskomitean allekirjoittama julistus, jossa ilmoitettiin, että vallankumous on alkanut. Työväki on ottanut hallitusvallan käsiinsä ja senaatin jäsenet on vangittu. Julistuksessa korostettiin edelleen tapauksen merkitystä, ja kansaa kehoitettiin noudattamaan työväen asettaman uuden hallituksen määräyksiä.

Kun minulla ei ollut asiasta tarkempia tietoja — enhän kuulunut Vallankumouskomiteaan — sanoin Halmeelle, että tähän kuulostaa joltakin. "Lähdetäänpäs Smolnaan." (Smolnaksi kutsuttiin entistä kenraalikuvernöörin palatsia, jonka Vallankumouskomitea oli ottanut päämajakseen.)

Kun saavuimme Smolnaan, vallitsi siellä sanoinkuvaamaton mieltenkuuhu ja sekasorto. Selvisi, että senaatin jäseniä ei ollutkaan vangittu, vaan he olivat saaneet asiasta vihiä ja livistäneet tiehensä. Täytyi antaa uusi julistus, jossa sanottiin, että "senaatti on määrätty vangittavaksi" jne., vaikka ensimmäistä julistusta oli julkisesti jo jaettu kansalle.

Sain tietää syyn, miksi senaatin jäsenet olivat päässeet pakenemaan. Vallankumouskomitea oli antanut Helsingin punakaartille määräyksen toimittaa vangitsemiset, ja punakaartin päällikkö oli luvannut ne tehdä. Mutta pelosta, että kohtaisivat aseellista vastarintaa, punakaartilaiset kieltäytyivät käskyä noudattamasta, ennenkuin saisivat 400 kivääriä lisää. Ryhdyttiin nopeasti hankkimaan niitä Viaporin venäläisiltä sotilailta, mutta kului kokonaista neljä päivää ennen kuin ne saatiin. Tällä välin kaikki hallituksen jäsenet ja muutkin, jotka pelkäsivät joutuvansa punakaartin pidättäviksi, kerkisivät poistua kaupungista. Kun julistusta jaettiin kaduilla, saivat sen varmaankin hallituksen jäsenetkin luettavakseen. Hallitus oli jo aikaisemmin valmistautunut tällaisen tapauksen varalle,

sillä osa sen jäsenistä, professori Setälän johdolla, oli siirtynyt Vaaseen, Svinhufvudin vielä jäädessä Helsinkiin, mistä hän sitten onnistui pakenemaan Saksaan.

Vallankumous oli kuitenkin julistettu ja entinen hallitus määrätty vangittavaksi, joten perääntyminen ei voinut enää tulla kysymykseen. Nopeasti ryhdyttiin muodostamaan uutta vallankumouksellista hallitusta, kesällä hajoitettun eduskunnan puhemiehen Kullervo Mannerin johdolla. Vallankumouskomitea oli jo tehnyt ehdokaslistan uuden hallituksen kokoonpanoksi. Kun Ammattijärjestö ei ollut Vallankumouskomiteassa edustettuna, kehoitti se Ammattijärjestön toimeenpanevaa komiteaa valitsemaan yhden tai useampia jäseniä uuteen hallitukseen. Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea päätti luovuttaa toisen puheenjohtajistaan hallitukseen. Kun olin aikaisemmin ollut hallituksessa ja tällöin tutustunut elintarvekysymykseen, niin minusta tuli uuden hallituksen elintarve-ministeri.

ELINTARVEMINISTERINÄ

Elintarvetilanne oli jatkuvasti pahentunut. Se olikin todellisuudessa eräs vallankumouksen ja sisällissodan aiheuttajia. Uusi vallankumoushallitus ei kuitenkaan valmistanut mitään uutta ohjelmaa, vaan päätti sovelluttaa eduskunnan aikaisemmin hyväksymää elintarvelakia ja saattaa sen kaikilta osiltaan voimaan, jollei muu auttanut, turvautumalla pakkoon niskoittelijain pitämiseksi kurissa. Tähän nojaten hallitus esityksestäni heti alussa antoi julistuksen, jossa elintarvelautakuntia kehoitettiin pysymään koossa ja, siinä tapauksessa, että porvarit niistä luopuivat, valitsemaan tilalle uudet jäsenet sekä sovelluttamaan elintarvelakia koko ankaruudella. Jollei muu auttanut, oli viljaa ja elintarpeita pakkoluovutettava elintarvelain mukaan.

Selvää kuitenkin oli, että oman maan viljavarat eivät riittäisi pitkälle, ellei muualta saataisi apua. Ensimmäisenä käännettiin tietenkin Venäjän puoleen. Toivottiin viljaa sieltä nyt saatavan, kun siellä oli työväen hallitus ja sieltä käsin oli harjoitettu erikoista agitaatiota Suomessa toimitettavan vallankumouksen hyväksi sillä lupauksella, että viljaa annetaan riittävästi, niin että uhkaava nälänhätä tulee poistetuksi.

Jo aikaisemmin oli Venäjän hallituksen kanssa tehty sopimus viljan saamisesta, vaikkei sitä tähän mennessä ollut saatu muuta kuin aivan pieniä eräitä. Esteenä olivat olleet Venäjällä vallinneet kuljetusvaikeudet, sillä maan koko kuljetuslaitos oli vallankumouksen aikana mennyt sekaisin. Bolševikkien noustua valtaan se oli vielä entisestäänkin huonontunut. Uskottiin kuitenkin, että Venäjän uusi hallitus tulee siinä suhteessa tekemään parhaansa ja toi-

mittaa Suomeen viljaa ja elintarpeita siten tukeakseen Suomen vallankumousta ja sen vallankumoushallitusta.

Vallankumoushallituksen elintarvepäällikkönä ryhdyinkin ensin toimenpiteisiin viljan hankkimiseksi Venäjältä. Lähetin valtuuskunnan, johon nimitin Heikki Väლისalmen ja Sipi Niemisen, Pietariin neuvottelemaan Venäjän hallituksen jäsenten kanssa viljan hankkimisesta ja Suomeen toimittamisesta. Viljan ostoa varten päätettiin ottaa rahaa Suomen valtion varoista.

Suomen Pankin jouduttua vallankumouksellisen hallituksen haltuun huomattiin, että sen kultavarat oli jo aikanaan, kenties kuinka kauan sitten, siirretty muuante, joten sen kassaholvit olivat tyhjä. Seteliraha oli myös kulutettu vähiin, lukuunottamatta venäläisiä seteleitä, joita siellä oli useita miljoonia ruplia. Näillä venäläisillä seteleillä, jotka lähes kaikki olivat Venäjän Väliaikaisen hallituksen antamia ns. "kerenkoja", päätettiin ostaa viljaa.

Viljalähetystön toimet edistyivät kuitenkin kovin hitaasti. Kaos Venäjällä oli niin täydellinen, että sieltä ei kukaan voinut saada mitään. Sen sijaan että olisivat saaneet viljaa, lähetystön jäsenet ryövättiin eräässä hotellissa, johon heidät oli kutsuttu neuvottelemaan, ja kaikki mukana olleet rahat vietiin. Ryöväyksen oli toimeenpannut pieni joukko merisotilaksi pukeutuneita miehiä.

Lähetystö sai kuitenkin selville, että Pietarin venäläisillä rata-pihoilla saattoi olla Suomeen aiottua viljaa, jota sinne oli keräytynyt jo Väliaikaisen hallituksen aikana ja joka sen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti oli matkalla Suomeen, mutta sitten uuden vallankumouksen puhjettua jäänyt sinne. Lähetin taas Vilho Leikkaan erikoisvaltuuksin Pietariin etsimään Suomeen tarkoitettuja viljavaunuja ja toimittamaan ne perille.

Hän sai Venäjän hallituksen luvan käydä kaikilla Pietarin rata-pihoilla etsimässä Suomen viljavaunuja ja toimittaa ne Suomeen. Vaikeus oli kuitenkin siinä, että vaikka vaunuja löytyikin, niitä ei saatu sieltä pois, kun ei ollut vetureita. Silloin varustettiin yksi suomalainen veturi miehistöineen tähän tarkoitukseen. Vaunut kerättiin ja niin saatiin toistasataa vaunullista viljaa toimitetuksi Suomeen.

VILJAN HAUSSA

Sen jälkeen kuin jo kokoontunut Venäjän perustuslakia säätävä kansalliskokous oli hajoitettu ja kaikki valta julistettu siirrettyksi työ- ja sotamiesneuvostoilta, ja näiden Keskusneuvosto oli valinnut Kansankomissaarien Neuvoston, tämä uusi hallitus oli ottanut entisen aateliston tyttökoulun, Smolnan, keskuspaikakseen. Talossa oli suuri kokoushuone neuvoston yleiskokouksia ja huoneita hallituksen kaikkia osastoja varten.

Toivossa saada elintarpeita Venäjältä matkustin Pietariin esittämään asiaa Kansankomissaarien Neuvostolle ja Työ- ja sotamiesneuvostojen Keskusneuvostolle. Saatuani Kansankomissaarien Neuvoston puheenjohtajalta Leniniltä lupauksen, että hallitus puolestaan tekee voitavansa, vaikka maassa vallitsevien kuljetusvaikeuksien takia ei voikaan suuria toiveita siinä suhteessa antaa, kehoitin esittämään asian illalla pidettävälle Yleisvenäläiselle kokoukselle.

Smolnan valtavan suuri juhlasali oli tungokseen asti täynnä laajan Venäjänmaan kaikista osista sinne valittuja edustajia. Suuremmitta vaikeuksista ja muodollisuuksista sain asiani esille, Helsingin poliisimestarin Rovion toimiessa tulkkina. Kokous hyväksyi yksimielisesti päätöslauselman, jossa luvattiin toimittaa Suomeen elintarpeita ja kaikkein kiireellisimpänä asiana päätettiin, että Pietarin elintarvevarastoista oli heti lähetettävä Suomen elintarvehallitukselle kaksikymmentä vaununlastia viljaa.

Tätä viljaa, enempää kuin muutakaan apua, ei milloinkaan saatu Suomeen, joten koko päätös avunannosta jäi ainoastaan paperille.

Yritin saada viljaa Suomeen myös Amerikasta. Olihan Väinö Wuolijoen ollessa Suomen elintarvepäällikkönä saatu aikaan sopimus viljan hankinnasta Amerikasta, ja se oli jo maksettukin. Käännyin Pietarissa ollessani tässä tarkoituksessa sikäläisen Amerikan-lähetystön puoleen ja pääsinkin helposti Yhdysvaltain lähettämään, marylandiläisen senaattorin Joseph Francesin puheille. Sattui niin onnellisesti, että tapasin siellä Amerikan Punaisen Ristin edustajan, eversti Raymond Robbinsin, joka oli ollut Leadvillen kaivoksilla samaan aikaan kuin minäkin. Tosin emme tunteneet toisiamme, mutta ammattitoveruus ja aikaisempi työskentely samoissa kaivoksissa tekivät meistä ystävät.

Myös senaattori Frances oli erittäin ystävällinen. Kuultuaan, että vallankumoushallitus noudattaa lakipohjaista elintarveohjelmaa ja jakaa elintarpeita kaikille, puolueisiin ja säätyihin katsomatta, hän piti mahdollisena, että Amerikka auttaa Suomea elintarpeilla. Kun keskustelussa tuli mm. mainituksi, että punaiset olivat pidättäneet kokonaisen junalastin Saksaan aiottua metalliromua, etupäässä kuparia, josta Saksassa oli ankara puute, hän lupasi heti paikalla sähköttää Amerikan hallitukselle ja kehoittaa tätä heti lähettämään viljaa Suomeen. Sen perille toimittamisesta sovittiin, että vilja lähetetään Amerikasta Narvikin satamaan Norjaan, ja jollei pohjois-Suomea siihen mennessä ole puhdistettu valkoisista, toimitetaan sieltä Muurmannin satamaan ja rautateitse Pietarin kautta Suomeen. Mutta viljan perilletuloa ei voitu odottaa ennen kuin aikaisintaan keväällä.

Pietarin Smolnassa tapasin Siperian työ- ja sotamiesneuvostojen edustajan, joka kehoitti hakemaan viljaa Siperiasta. Hän sanoi siellä olevan viljaa mätänemäänkin, koska kuljetusvaikeuksien takia sitä ei voida sieltä lähettää minnekään. Kuultuaan, että Suomen

rautateiden liikkuva kalusto oli kunnossa, hän kehoitti lähettämään Siperiaan suomalaisia junia viljanhakuun.

Lähemmin neuvotellessani Kansankomissaarien Neuvoston jäsenten kanssa nämäkin suosittelivat tällaista menettelyä. He lupasivat antaa kaikki tarvittavat paperit samoin kuin luvan saada venäläisiltä rautateiden varikoilta kaikkia tarpeita ja muutakin avustusta, mitä tällaisella matkalla tarvittaisiin.

Vaikka yritys aluksi näyttikin liian uudelta, jopa mahdottomalta, niin uhkaava elintarvepula pakotti lopulta turvautumaan siihen. Helmikuun loppupuolella ryhdyttiin järjestämään juna Siperian matkaa varten. Retken teknilliseksi johtajaksi tuli veturinkuljettaja Jaakko Rahja, joka osasi hyvin venäjän kieltä, ja taloudelliseksi johtajaksi, tehtävänään viljan osto ja muut rahalliset toimet, viipurilaisen "Työ"-lehden toimittaja Evert Huttunen, joka myös osasi venäjää. Matkan rahallinen puoli järjestettiin siten, että Suomen Pankista otettiin kaksi miljoonaa ruplaa venäläisiä "kerenkoja", joilla kotimaassa ja ulkomailla ei ollut mitään kaupallista arvoa, mutta jotka Venäjällä menivät täydestä. Junaan tuli mukaan kolminkertainen miehistö ja ammattitaitoiset mekaanikot, korjausvaunu kaikkine välineineen, yksi kolmannen luokan makuuvaunu, konduktöörin vaunu ja niin paljon umpinaisia tavaravaunuja kuin veturin arveltiin jaksavan kiskoa perässään. Veturiksi asetettiin Tampereen Pellava- ja Konetehtaassa vastikään valmistunut veturi n:o 611.

Näin varustettuna lähti retkikunta ainoalaatuisimmalle viljanostoretkelle mitä kenties missään maassa milloinkaan on tehty. Matka sujui suunnitelmien mukaisesti junan miehistön saadessa sen kestäessä kaikkea tarvittavaa apua (polttoainetta ym.), niin että juna kulki yötä päivää. Varikkoasemilta annettiin mukaan luotsi, joka tiesi edessä olevat nousut ja laskut ja siten kykeni auttamaan veturinkuljettajaa. Jo neljän päivän kuluttua juna saapui Omskiin, Siperian silloiseen pääkaupunkiin. Sieltä ei ollut kuitenkaan viljaa saatavissa, vaan meikäläisiä kehoitettiin menemään etemmäksi, aina viisisataa virstaa idempänä sijaitsevaan Novoje Nikolajevskiin.

Täällä Evert Huttusen onnistui, tosin huomattavien vaikeuksien jälkeen saada viljaa, ja juna lastattiin siperialaisella vehnällä Suomeen tuotavaksi. Juna lähti heti kotimatkalle, sillä retken onnistumisesta saattoi riippua paljon, mahdollisesti koko vallankumouksen menestys. Huttunen, joka jäi Siperiaan, sähkötti sieltä, että matka oli onnistunut ja että juna oli matkalla kotiin, sekä kehoitti lähettämään lisää junia hakemaan viljaa, jota hän siellä sillä aikaa ostee.

Jo tieto siitä, että matka näytti onnistuvan, oli omansa virkistämään mieliä ja antamaan toiveita elintarvepulan lieventymisestä.

Junan paluu tapahtui kuitenkin paljon hitaammin kuin menomatka. Lasti osoittautui liian raskaaksi, eikä suhteellisen pieni suomalaisten veturi ollut jaksaa kiskoa sitä Uralin vuorten yli, kun ei saatu mitään apua. Jyrkimmissä nousuissa junamiehet juoksivat veturin rinnalla radan kahden puolen ja heittelivät käsin ratapenkereestä veturin pyörien alle hiekkaa, jotta pyörät ”toppaisivat” ja veturi jaksaisi hinata junan mäkien päälle. Näin päästiinkin Uralin harjanteelle, mutta alas laskeuduttaessa ilmaantui toinen ja aivan odottamaton hankaluus. Kun vaunuja täytyi alamäessä kovasti jarruttaa, luisuivat niiden vieterien lehdet pois sijoiltaan, niin että vaunuja täytyi nostovehkeillä kohottaa ja vieterit korjata, ennenkuin matkaa voitiin jatkaa. Se tehtiin omin neuvoin, tarvitsematta turvautua venäläisten apuun, jota tuskin olisi saatukaan.

Pitkänäperjantaina 1918 saapui Siperiasta tuo ensimmäinen suomalainen viljajuna Helsinkiin. Se oli pisin yhtäjaksoinen matka, mitä mikään suomalainen juna siihen asti ja vielä sen jälkeenkään on tehnyt. Ilo Helsingissä oli suuri ja tapahtuman johdosta pidettiin Kansallisteatterissa yleinen juhla, jonka avasin lyhyellä puheella. Varsinaisen juhlapuheen piti näyttelijä Aarne Orjatsalo. Hänen puheensa oli puhetaidon suurimpia mestarinäytteitä, ja sillä hän hankki osakseen Suomen porvariston ja taiteilijatoveriensa leppymättömän vihan.

Sillä aikaa kuin tätä ensimmäistä junaa odoteltiin takaisin, lähetettiin jo toinen ja kolmaskin juna hakemaan viljaa Siperiasta. Tilanne Suomessa oli kuitenkin sillä välin huonontunut niin suuresti, että suomalaisen hallituksen päivät näyttivät olevan luetut. Myös Venäjällä olivat olot sekavoituneet. Monin paikoin vallitsi yleinen kurittomuus ja anarkia, ja paikalliset työ- ja sotamiesneuvostot tekivät mitä itse tahtoivat, tottelematta Keskusneuvoston määräyksiä. Niinpä toinen viljajuna joutui paluumatkallaan paikallisten punakaartilaisien pidättämäksi, ja nämä vaativat siitä osuutensa, ennenkuin sallivat junan jatkaa matkaansa. Elintarpeista oli Venäjälläkin suuri puute. Kun viljalla lastattu juna, joka lisäksi oli matkalla Suomeen ja siis pois maasta, oli kulussa maan halki, niin sitä ei enää haluttu laskea ”verottamatta” eteenpäin. Sen onnistui kuitenkin jatkaa matkaa aina Vologdan ja Pietarin väliselle Tiffinin asemalle, vaikkakin useita vaununlasteja viljaa olikin ollut pakko luovuttaa matkalla venäläisille. Mutta Tiffinissä tie lopullisesti nousi pystyyn. Kun juna oli lähtemässä omin luvun, avasivat venäläiset punakaartilaiset tulen veturia vastaan ja ampuivat sen seulaksi. Siihen päättyi toisen viljajunan matka. Kolmaskin viljajuna oli vielä saanut lastinsa Siperiasta, mutta sen paluumatka katkesi paljon lyhyempään. Venäläiset ryöstivät koko junan, ja sen, samoin kuin toisenkin viljajunan miehistön venäläiset punakaartilaiset pidättivät vastavallankumouksellisina. Suomen sisällissota oli silloin jo päätynyt.

Vaikka elintarvetilanne punaisten puolella kieltämättä olikin vakava ja kaikki yritykset elintarpeiden saamiseksi Suomeen ulkomailta jäivät puolitiehen tai kokonaan toteutumatta, ei lopullinen häviö sittenkään johtunut siitä, vaan yksinomaan sotilaallisista seikoista.

PUNAINEN HALLITUS TOIMESSA

Punainen hallitus, joka syntyi vallankumouksen pyörteissä, ei ollut bolševistinen eikä sen ohjelma mitään osalta perustunut diktatuuriin, vaan sen tarkoituksena oli kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen voimaansaattaminen. Se seikka, että aluksi sen oli pakko hallita julistuksilla, johtui tilanteesta, mutta jokaisessa näissä julistuksissa korostettiin lainkuuliaisuutta ja lakipohjaisen yhteiskuntajärjestyksen tarpeellisuutta. Hallitus uskoi vilpittömästi, että Suomen kansan suuri enemmistö antaisi sille jakamattoman kannatuksensa sen yrittäessä toteuttaa kansanvaltaista yhteiskuntajärjестystä. Edelleen sen tarkoituksena oli Suomen itsenäisyyden, riippumattomuuden ja suvereenisuuden toteuttaminen, ja se uskoi siinä saavansa kansalaisten kannatuksen. Se uskoi, että tällaisen ohjelman toteuttamiseksi edes sisällissotaa ei tarvittu taistella, vaan että kaikki rajoittuu enintään muutamiin vähäisiin etuvartiokahakoihin. Se uskoi, että kun kansa saa tietää totuuden ja kuulla uuden hallituksen ohjelman, se niin yksimielisesti liittyy sen taakse, ettei mitään sisällissotaa synny. Kaikesta tästä johtui, että sen sotilaalliset valmistelut olivat aivan riittämättömät pitempiäaikaiseen ja säännöstelyä johtoa vaativaan sotaan. Sanalla sanoen: sisällissodan alkaessa punaisella hallituksella ei ollut armeijaa sanan oikeassa merkityksessä, vaan ainoastaan hajanaisia, suurimmalta osaltaan kuriin ja järjestykseen tottumattomia joukkoja, joilla ei ollut keskitettyä johtoa.

Punainen hallitus panikin aluksi suuremman huomionsa siviililainsäädäntöön kuin sotilaallisiin valmisteluihin. Paitsi kansalle osoitettuja julistuksia, se laati ehdotuksen uudeksi valtiosäännöksi, joka rakentui kansanvaltaiselle parlamentilliselle pohjalle. Se oli hengeltään ja suureksi osaksi muodoltaankin samanlainen kuin myöhemmin vuonna 1919 hyväksytty tasavaltainen hallitusmuoto.

Punaisen hallituksen oli kuitenkin pakko pian havaita, että sen usko kansan suureen kannatukseen oli ollut väärä. Suomen kansan enemmistö ei ollut kypsä muutokseen. Marraskuun suurlakon aikana tapahtuneet murhat ja muut vastuuttomien joukkojen tekemät tihutyöt koituivat nyt punaiselle hallitukselle raskuudeksi, ja se sai kantaa niistä vastuun. Havaittiin, että vallankumouksen toteuttaminen ei ollutkaan niin helppoa kuin oli luultu. Oli varustauduttava sitkeään aseelliseen taisteluun.

Adolf Taimi ja Eero Haapalainen, joiden tehtäväksi tuli aseellisen toiminnan järjestäminen, uskoivat, että Neuvostohallitus tulee antamaan niin voimakasta ja nopeata apua, että sodan voittaminen käy helpoksi. He uskoivat myös, että maassa vielä majoillut venäläinen sotaväki tulee mukaan tai ainakin luovuttaa aseita, joten ylivoima olisi nopeasti saavutettavissa.

Mutta jos petyttiin kun luultiin, että kansan enemmistö antaa punaiselle hallitukselle kaiken kannatuksensa ja tunnustaa sen maan lailliseksi hallitukseksi, niin vieläkin enemmän petyttiin venäläisten avunannon suhteen.

Tilanne muodostui siitäkin syystä sekavaksi, että jos venäläinen sotaväki punaisten puolella olisi sekaantunut sisällissotaan, olisi tämä kansan keskuudessa nostattanut suuremman vastarinnan punaista hallitusta vastaan ja kääntänyt väestön mielialat valkoisten puolelle. Tämän vuoksi hallitus kehoitti Neuvostohallitusta niin pian kuin mahdollista viemään joukkonsa pois Suomesta, mutta antamaan aseita ja elintarpeita sekä muuta tarvittavaa apua.

Venäjällä vallitsi kuitenkin sellainen kaaos, ettei Neuvostohallitus kyennyt tekemään mitään, ei antamaan apuaan, joskaan ei tekemään vahinkoakaan. Mitä tulee Suomessa majoilleeseen venäläiseen sotaväkeen, niin se lukuisissa tapauksissa suorastaan sabotoi punaisen hallituksen toimia. Ja se johtoapu, jota venäläisten tahoilta annettiin punaisen hallituksen asevoimien yleisesikunnalle, oli sen laatuista, että myöhemmin on johtunut epäilemään, eivätkö sen tekemät sotasuunnitelmat olleetkin tarkoitetut auttamaan enemmän valkoisia kuin punaisia. Esimerkiksi venäläisen eversti Svetšnikovin suunnitelmat tähtäsivät hyökkäyksen tekoon Pohjanmaalle, mutta jättivät Karjalan kannaksen ja Savon radan kokonaan puolustamatta. Tämä johti sittemmin siihen, että punaisten rintama lyötiin yhdellä kertaa poikki kolmesta kohdasta.

Lukuunottamatta tätä venäläistä eversti Svetšnikovia, punaisen hallituksen sotajoukkojen esikunnassa — puhumattakaan rintamien johdosta — ei ollut muita upseerikoulutuksen saaneita miehiä kuin luutnantti Ali Aaltonen, joka Tampereen valloituksessa joutui vangiksi ja myöhemmin ammuttiin.

Punaisen hallituksen muukin toiminta muodostui hajanaiseksi, heikoksi ja epävarmaksi, sitä painosti kaiken aikaa tieto tulevasta häviöstä. Kun hallituksen istunnossa hyväksyttiin ehdotus uudeksi hallitusmuodoksi ja siihen liitettiin mm. pykälä kuolemanrangaisuksen kieltämisestä, sanoi Yrjö Sirola, että tämä pykälä on oikeastaan tarkoitettu meitä itseämme varten, ”vaikka pahoin pelkään, ettei sitä silloin oteta huomioon”.

Ainoa hallituksen jäsen, joka säilytti fanaattisen uskonsa voittoon, oli O. W. Kuusinen. Hänen uskonsa oli niin lapsellisen luja, että kun tuli tieto saksalaisten mairinnoususta ensin Ahvenanmaalle ja sitten Tammisaareen, hän jyrkästi kieltäytyi sitä uskomasta ja

oli varma siitä, ettei se voinut edes olla mahdollista. Hän perusti uskonsa siihen, ettei Saksan työväki koskaan tulisi sallimaan sitä, että Saksan armeijaa ja aseellisia voimia käytettäisiin Suomen työväkeä vastaan. Sotilaallinen häviömme johtuikin ennen kaikkea siitä, että Saksa lähetti Suomeen suhteellisen suuren joukon säännöllistä sotaväkeä ja että suomalaiset ”jääkärit”, jotka oli koulutettu Saksassa kuriin ja järjestykseen, ottivat johdon valkoisessa armeijassa.

SUHDE TYÖ- JA SOTAMIESNEUVOSTOON

Venäläinen Työ- ja sotamiesneuvosto, jonka puheenjohtajana oli Scheinmann niminen Itämerenmaiden juutalainen, suhtautui punaiseen hallitukseen kylmästi ja määräävästi. Suomessa majoillut venäläinen sotaväki oli suurimmalta osaltaan Venäjän rajamaista, Puolasta ja Itämerenmaista kotoisin olevia miehiä, jotka eivät tunteet erikoista myötätuntoa Venäjää kohtaan ja suhtautuivat kylmästi myös Suomen työväen vallankumousyritykseen. Sen sijaan, että se olisi edes pyrkinyt avustamaan taistelevia suomalaisia tovereita, sillä oli alati uusia vaatimuksia esitettävänä työväen hallitukselle.

Kiusallisin ja vaikeimmin ratkaistava kysymys oli venäläisen sotaväen rahoittaminen. Kaikki mahdollisuudet tulla rahoitetuksi Venäjältä käsin olivat rauenneet ja sen vuoksi venäläinen sotaväki vaati punaista hallitusta hankkimaan rahaa kustannuksiinsa. Kun Venäjältä tulisi jäämään Suomeen paljon enemmän omaisuutta kuin Suomella oli Venäjällä, pitivät he luonnollisena ja selvänä, että se raha, jonka Suomen hallitus luovuttaisi heille, luettaisiin myöhemmin sen omaisuuden korvaamiseksi, mikä Venäjältä oli Suomeen jäänyt. Sitäpaitsi Venäjän rahalla ei Suomessa ollut mitään arvoa, eikä sitä kaupoissa kukaan ottanut vastaan, joten he tarvitsivat Suomen rahaa tullakseen toimeen.

Tohtori Edvard Gylling, joka oli ottanut hoitaakseen rahaministerin toimen, joutui varsin kiusalliseen asemaan. Hän yritti kiertää Työ- ja sotamiesneuvoston esittämiä vaatimuksia, mutta kun näitä alettiin tehostaa uhkauksin, ei ollut muuta neuvoa kuin suostua. Ensin myönnettiin viisi miljoonaa markkaa. Mutta ei kestänyt kauan, ennenkuin oli myönnettävä toiset viisi miljoonaa ja loppuvaiheissa vielä kolmannen kerran viisi miljoonaa markkaa. Kun viimeistä vaatimusta ei heti tyydytetty, uhkasi Scheinmann, että jollei sitä määrätuntiin mennessä makseta, Kruunuvuoren selällä oleva venäläinen laivasto avaa tulen Helsinkiä vastaan ja pommittaa kaupungin raunioiksi.

Punainen hallitus oli kahden tulen välissä: toisella puolen ko-

toiset valkoiset ja toisella venäläinen Työ- ja sotamiesneuvosto sekä sen takana venäläinen sotaväki.

Työ- ja sotamiesneuvoston taholta selitettiin, että jokainen markka jää Suomeen, sillä venäläiset kuluttavat rahat täällä, joten miljoonien myöntäminen vain lisää rahan kiertokulkua ja auttaa liike-elämää. Totuus kuitenkin oli se, että nämä rahat hyvin vähän jos ollenkaan joutuivat liikkeelle Suomessa, vaan ne katosivat tuntemattomille teille.

RAUHAN LÄHETYSTÖ RUOTSISTA

Maaliskuun alkupäivinä saapuivat Tukholman kaupungin pormestari Carl Lindhagen ja Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen sihteeri Gustav Möller Helsinkiin tunnustelemaan rauhanmahdollisuuksia. Suomen sisällissota oli suuresti kiinnostanut Ruotsissa niin porvaristoa kuin työväkeäkin. Ruotsin porvaristo toivoi, että Suomen työväen uhkaava valtaannousu saataisiin estetyksi, koska se voisi olla esimerkkinä Ruotsin ja muun Skandinavian työväelle pyrkiä valtaan samoilla keinoilla. Siitä syystä Ruotsissa kerättiin vapaaehtoisia Suomen valkoisten joukkojen avuksi. Ennen saksalaisten maahantuloa nämä antoivatkin valkoisille huomattavaa apua, varsinkin Tampereen valloituksessa. Toisaalta Ruotsin työväki ja varsinkin sosialidemokraattisen puolueen johtaja Hjalmar Branting näkivät sen suunnattoman vaaran, mihin Suomen veljespuolue ja koko työväenluokka oli joutunut, ja ryhtyivät sen vuoksi toimiin saadakseen aikaan rauhan, ennenkuin tapahtuisi kaikkein pahin.

Oliko tämä ruotsalainen rauhanlähetystö saanut Suomen valkoisilta lupauksia siitä, että nämä puolestaan olisivat valmiit tekemään rauhan joillakin tietyillä ehdoilla, ei ole milloinkaan tullut selvityksi, eikä sitä rauhanlähetystökään ilmoittanut. Luultavinta onkin, että Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen johtajat tahtoivat ensin päästä selville, olisiko Suomen punainen hallitus valmis tekemään rauhan ja millaisilla ehdoilla. Jos ehdot olisivat heidän mielestään hyväksyttävät, olisivat he luultavasti olleet halukkaita painostamaan Ruotsin hallitusta ryhtymään välittäjäksi.

Joka tapauksessa ruotsalaiset, varsinkin pormestari Lindhagen, vetosivat punaisen hallituksen rauhanrakkauteen ja toivoivat, että se ilmoittaisi olevansa valmis neuvottelemaan rauhasta kunniallisilla ehdoilla, minkä ilmoituksen he veisivät maansa hallitukselle. Parhaan käsityksen pormestari Lindhagenin ajatuksista saa, kun lainaa katkelman puheesta, jonka hän piti Helsingin Vanhalla Ylioppilastalolla. Tässä puheessaan hän mm. lausui: "Suomella on kaksi ehtoa: joko Ranskan vallankumouksen verinen tie, joka johti taantumukseen, tai humaninen tie. Suomi saa vapaudestaan kiittää sitä, että sillä ei ole ollut aseita. Vuoden 1905 suurlakko oli aseeton. Jos sillä

olisi ollut aseet, venäläiset olisivat varmaankin sen pyyhkäisseet pois ja hävittäneet koko maan".

Lindhagenin ja Möllerin vetoamukset olivat kuitenkin turhia, sillä punainen hallitus ei katsonut aikaa sopivaksi rauhanneuvotteluille. Tätä kantaa edusti fanaattisella innolla erittäinkin Kuusinen, joka oli vuoren varma siitä, että sota voitetaan. Jo silloin liikkuneita huhuja saksalaisten miihinoususta Ahvenanmaalle hän piti lapsellisena peloituksena. Saksalaisten maassaolosta saatiin kuitenkin pian varmuus. Kun Lindhagen ja Möller palasivat Ruotsiin, pidättivät saksalaiset heidät Ahvenanmaalla. Vasta sen jälkeen kuin Ruotsin hallitus oli uhannut lähettää sotalaivansa heitä noutamaan, ellei muu auta, saksalaiset vapauttivat heidät.

Rauhanlähetystö sai palata tyhjin toimin ja sota jatkui entistä suuremmalla raivolla.

SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLINEN SOPIMUS

Punainen hallitus käsitti, että sen oli nopeasti saatava Suomen ja Venäjän välillä aikaan sopimus, millä Suomen itsenäisyys lopullisesti ja pysyvästi turvattaisiin. Käsitettiin myös, että tällä sopimuksella olisi hankittava Suomelle sellainen taloudellinen asema, joka takaisi sille menestymisen mahdollisuudet. Uskottiin, että kun tällainen Suomelle edullinen sopimus saataisiin aikaan, se vahvistaisi hallituksen asemaa. Kun kansalle tehtäisiin tiettäväksi sopimuksen ehdot, uskottiin kansan liittyvän kannattamaan hallitusta ja sen yrityksiä Suomen itsenäisyyden ja taloudellisen tulevaisuuden turvaamiseksi.

Tätä syystä tehtiin jo aikaisin helmikuussa Neuvostohallitukselle esitys neuvottelukunnan muodostamiseksi tällaisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Neuvostohallitus ei kuitenkaan voinut tällaista neuvottelukuntaa puolestaan asettaa, vaan kehoitti Kansanvaltuuskuntaa lähettämään valtuutettunsa Pietariin. Heidän tuli tuoda tullessaan sopimusehdotus, mistä sitten siellä neuvoteltaisiin suoraan Kansankomissaarien Neuvoston kanssa. Samalla ilmoitettiin, että Neuvostohallituksen puolesta neuvotteluja tulisi johtamaan Kansankomissaarien Neuvoston oikeusosaston komissaari, latvialainen lakimies Tutška, joka puolestaan oli nimittänyt lähimmäksi sovittelijäksi Pietarin yliopiston lainopin professorin Richterin. Punainen hallitus nimitti puolestaan edustajikseen Edvard Gyllingin ja minut sekä meille sihteeriksi ja apulaiseksi Sulo Wuolijoen. Mutta vasta helmikuun lopulla neuvottelut saatiin alkuun.

Punainen hallitus päätti, että neuvottelujen ja sopimuksen pohjaksi oli otettava se, että Suomi on oleva itsenäinen ja suvereeninen tasavalta, joka tasa-arvoisena venäläisen neuvostotasavallan kanssa neuvottelee ja allekirjoittaa sopimuksen.

Venäläisten taholta ilmoitettiin, että he ovat valmiit tunnusta-

maan tämän periaatteen, mutta he tulevat tekemään myönnytyksiä ainoastaan sellaiselle tasavallalle, joka on työväenluokan hallitsema. Tästä syystä ensimmäinen erimielisyys koski Suomen tasavallan nimeä. Suomen hallitus esitti nimeksi "Suomen Tasavalta", kun taas venäläiset vaativat, että nimen tulisi olla "Suomen Sosialistinen Työväen Tasavalta", jolloin sen yhteiskunnallinen luonne tulisi näkyviin jo nimessä. Tämän käsityksen mukaan sopimuksen johdanto sai seuraavan sanamuodon:

"Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan Kansankomissaarien Neuvosto ja Suomen Sosialistisen Työväen Tasavallan Kansanvaltuuskunta ovat näiden vapaiden tasavaltain ystävyiden ja veljeyden lujittamiseksi tehneet seuraavan sopimuksen."

Sopimuksen tärkeimmät artikkelit sisälsivät seuraavia määräyksiä: Ensimmäisessä ja toisessa artiklassa Venäjän Federatiivinen Neuvostotasavalta luovuttaa Suomen Sosialistiselle Työväen Tasavallalle kaiken entisessä Suomen Suuriruhtinaanmaassa sijaitsevan ja hallussaan pitämänsä kiinteän omaisuuden ja Suomen Sosialistinen Työväen Tasavalta luovuttaa samalla tavalla Venäjän Neuvostotasavallalle kaiken Venäjän Neuvostotasavallan alueella olevan kiinteän omaisuuden. Sopimuksen kolmannen artiklan mukaan suostuu Suomen Sosialistinen Työväen Tasavalta ostamaan sen alueella olevaa muutakin Venäjälle kuuluvaa omaisuutta ja on sillä siihen etuosto-oikeus. Edelleen Venäjän Federatiivinen Neuvostotasavalta luovuttaa Suomen kauppalavaston kansallistamisen edistämiseksi kaikki Suomen valtiolle, kunnille sekä yksityisille kuuluneet, Venäjän hallituksen aikaisemmin rekviroidut laivat niiden nykyisessä kunnossa. Samoin luovutetaan kaikki muukin ennen rekviroidu omaisuus, mikäli se on Suomen rajojen sisäpuolella.

Kaikkia näitä luovutuksia ja niistä johtuvia korvauksia käsittelemään asetetaan erityinen Suomen ja Venäjän välinen selvityskomitea ja pidetään niistä eri tiliä. Entiset molemminpuoliset velat ja sitoumukset tunnustetaan ja niitä selvittämään asetetaan erikoinen finanssikomitea.

Erittäin kauaskantava ja suuriarvoinen oli sopimuksen 9:s artikla, jossa sopimuksen tekijät takaavat molemminpuolisesti näiden tasavaltojen aluksille esteettömän pääsyn kaikkiin meri-, järvi- ja jokisatamiin ja ankkuripaikkoihin ja kanaviin sekä myöntävät mainituille aluksille vapaan ja esteettömän tavaranelastaus- ja purkamis-oikeuden sekä luotsilaitoksen käytön. Mainitun oikeuden käytön teknilliset ehdot määrätään eri sopimuksella.

Suomen kautta kulkeville Venäjän hallituksen omistamille kaapelilinjoille myönnetään Suomen puolesta exterritoriaaioikeus viideksikymmeneksi vuodeksi.

Kumpaisenkin maan kansalaisoikeuksista sisälsi sopimus määräyksen, että kaikilla Suomen kansalaisilla, jotka kuuluvat työväenluokkaan ja talonpoikaisväestöön eivätkä pidä vierasta työvoimaa, on

Kalle Hämäläinen.

Edvard Gylling.

Sulo Wuolijoki.

Venäjällä ollessaan samanlaiset kansalaisoikeudet kuin venäläisilläkin. Sitävastoin Suomen puolelta ei voitu mennä näin pitkälle siinä pelossa, että venäläiset täten voisivat ottaa haltuunsa koko Suomen, vaan liitettiin sopimukseen kohta, jossa määrättiin, että Suomen Sosialistinen Työväen Tasavalta puolestaan sitoutuu myöntämään Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan kansalaisille mahdollisimman helpot ehdot.

Enimmin väittelyä sai aikaan Petsamon Suomeen liittämistä koskeva kohta. Kansanvaltuuskunta oli päättänyt kiinteästi vaatia, että Petsamon alue, joka jo aikoinaan tsaarinhallituksen aikana oli luvattu Suomelle, oli tällä sopimuksella Suomeen liitettävä. Suomalaiset neuvottelijat esittivät sopimukseen otettavaksi seuraavan kohdan: "Venäjän Federatiivinen Neuvostotasavalta luovuttaa Suomen Sosialistiselle Työväen Tasavallalle täydelliseksi omaisuudeksi alempana määrätyn alueen:

Venäjän ja Suomen välinen raja kulkee täst'edes nykyisellä Venäjän ja Suomen välisellä rajalla olevasta Korvatunturista suorassa linjassa Petsamojoen lähteille, sieltä Petsamojoen itäistä vedenjakajaa pitkin sekä suorassa linjassa Muotkavuonon ja Kalastajaniemen yli, päättyen Jäämeren rannalla Supuskan kohdalla."

Tähän venäläiset vaativat sen lisäyksen, että paikalliselta väestöltä on vapaasti kysyttävä, suostuuko se liittymään Suomeen. Tästä taas suomalaiset olivat niin varmoja, että he ilman muuta hyväksyivät tämän ehdon.

Sopimuksen venäjänkieliseen käännökseen oli joko erehdyksessä tai tahallisesti päässyt sellainen sanamuoto, että raja olisi tullut kulkemaan Petsamojoen itäistä vedenjakajaa pitkin sekä siitä Muotkavuonon kiertäen Jäämeren rantaan. Tämä olisi hyväksyttynä merkinnyt sitä, että kalarikas Muotkavuonon perä olisi jäänyt venäläisille. Tähän muutokseen, josta Richter yritti pitää tiukasti kiinni, suomalaiset ja varsinkin Sulo Wuolijoki eivät suostuneet, vaan veto-

sivat Kansankomissaarien Neuvostoon. Siellä Lenin tunnetulla suoraviivaisuudellaan ratkaisi asian julistamalla, että kun suomalaiset toverit kerran tahtovat, että rajan tulee kulkea siitä, mihin he sen esittivät, niin pannaan se sitten siihen, ja niin asia ratkesi pitemmittä keskusteluitta.

Sen jälkeen sopimus 1. päivänä maaliskuuta 1918 juhlallisesti allekirjoitettiin ja allekirjoittajien sineteillä vahvistettiin. Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan puolesta sen allekirjoittivat Vladimir Lenin, Leon Trotski ja Josef Stalin sekä Suomen Sosialistisen Työväen Tasavallan puolesta Edvard Gylling ja minä. Kaikilla toisilla oli sinettinsä ja tohtori Gyllingillä maisterisormuksensa, jonka kannassa oli sinetti, mutta minulla ei ollut mitään sellaista. Nimikirjaimet täytyi kaivertaa lyijypalaseen, jolla sitten ne painettiin sopimuksen alle valutettuun kirjelakkaan.

Näin oli ensimmäinen sopimus Neuvostoliiton kanssa allekirjoitettu. Vaikka sitä sittemmin ei tunnustettu, muodostui se lähtökohdaksi myöhemmille sopimuksille, kuitenkin se erotuksena, että tämä ensimmäinen oli Suomelle edullisin. Siitä on Neuvostoliitto myöhemmissä sopimuksissa paljon tinkinyt ja lopuksi peruuttanut koko Petsamon luovutuksen.

Sillä välin kuin sopimuksesta neuvoteltiin ja ennenkuin se tuli Suomen Kansanvaltuuskunnan hyväksyttäväksi, oli tilanne Suomessa siinä määrin muuttunut, että Yrjö Sirola, sen jälkeen kuin sopimus oli hyväksytty, sanoi siitä, että sillä nähtävästi ei tule olemaan muuta kuin arkistoarvo. Löytyneekö sitä edes Suomen arkistoissa?

KANSANVALTUUSKUNNAN VIIMEISET PÄIVÄT

Tilanne rintamilla huononi jatkuvasti. Rohkeita ja monin paikoin sankarillisiakin yrityksiä tehtiin valkoisten takaisin työntämiseksi, mutta kun johto oli heikko ja sotilaskuri puuttui, yksityiset uroteot eivät voineet saada aikaan mitään pysyvää. Sen jälkeen kuin Tampere kukistui ja saksalaiset nousivat maihin Tammisaaressa, lopullinen kohtalo oli jo nähtävissä. Helsingin ja Viipurin välinen yhteyskin alkoi tulla uhatuksi. Tällöin heräsi kysymys Kansanvaltuuskunnan muuttamisesta Viipuriin ja sieltä mahdollisesti Pietariin. Tällainen muutto merkitsi kuitenkin vieläkin enemmän moraalisesti kuin sotilaallisesti. Joukot rintamilla ja kotona, joita oli viimeiseen asti pidetty siinä uskossa, että sisällissota tullaan voittamaan, näkisivät siinä selvän luhistumisen merkin. Oli olemassa vaara, että punakaartit, jotka monin paikoin jo olivat ottaneet täydellisen vallan käsiinsä, eivät viime tingassa tulisi laskemaan Kansanvaltuuskuntaa pois Helsingistä, vaan vaatisivat, että kaikkien on

Saksalaisia joukkoja tunkeutumassa Helsinkiin.

sorruttava yhdessä. Tästä syystä Kansanvaltuuskunnan muutto Viipuriin tehtiin äkkiä ja siitä joukoille edeltäpäin ilmoittamatta.

Luottamus Kansanvaltuuskunnan johtoon ja varsinkin sotilaalliseen johtoon oli siinä määrin laskenut, että alettiin esittää vaatimuksia koko järjestelmän muuttamisesta. Eri rintamien edustajat tulivat vaatimaan, että taistelua johtamaan oli valittava joku rajattomilla diktaattorinvaltuuksilla varustettu henkilö. Uskottiin, että joukkoihin palautuisi kuri ja järjestys, jos käskijänä olisi joku, jolla olisi rajaton valta.

Heti Kansanvaltuuskunnan Viipuriin saapumisen jälkeen pidettiin Kansanvaltuuskunnan jäsenten ja eri rintamilta tulleiden edustajien yhteinen kokous. Siinä Kansanvaltuuskunnan puheenjohtaja Kullervo Manner valittiin diktaattoriksi rajattomin valtuuksin. Eri rintamien edustajat lupasivat tästä puolin noudattaa diktaattorin antamia käskyjä.

Tilanne ei ollut kuitenkaan enää autettavissa, ja diktaattori Kullervo Mannerin antamat käskyt kaikuivat kuuroille korville. Niitä ei kukaan noudattanut.

Sotilaallisten toimien ohella tuli kaikkein tärkeimmäksi pakolaiskysymys. Joka suunnalta alkoi saapua pakolaisia, jotka pyrkivät Pietaria kohti. Oli ilmeistä, että Kansanvaltuuskunnankin täytyisi lopulta siirtyä Pietariin. Kansanvaltuuskunta ei kuitenkaan halunnut lähteä Viipurista ennen kuin viimeisen hädän tullessa.

Sitä ei tarvinnutkaan enää kauan odottaa, sillä valkoiset hyökkäilivät jo Viipurin ja Pietarin välistä rataa vastaan saaden sen jo paristakin paikasta poikki. Niillä hajanaisilla joukoilla, joita Viipuriin oli saatu kootuiksi, kaupunkia ei olisi voitu pitkälle puolustaa. Lännempänä olevat punakaartilaisjoukot olivat joutuneet vangeiksi, suurin osa Lahdessa, toiset Riihimäellä ja osa Kouvolassa, joten sieltä päin ei ollut mitään apua odotettavissa. Kotka säilyi kauimmin punakaartien hallussa; siellä pidettiin vielä vapunpäivänä työväen vappujuhla, missä puhui August Vesa. Mutta seuraavana päivänä sekin antautui. Karjalan kannakselle jääneet joukot peräytyivät Inkerinmaata kohti. Venäjältä ei ollut mitään apua edes toivottavissa. Sitä syystä Kansanvaltuuskunta eräänä yönä matkusti laivalla Pietariin, minne minä olin jo aikaisemmin siirtynyt rautateitse. Ainoastaan Edvard Gylling kieltäytyi lähtemästä. Monien vaarallisten seikkailujen ja piileskelyn jälkeen hän pääsi pakenemaan Turun kautta Ruotsiin, mistä sittemmin tuli Venäjälle.

Niin oli työläisten vallankumousyritys päätynyt ja sen muodostama hallitus sekä pieni joukko muita paennut Pietariin. Mutta lähes satatuhatta joutui vankileireihin ja näistä saivat monet tuhannet hengellään ja vieläkin useammat pitkäaikaisilla vankeusrangaistuksilla ja kärsimyksillä maksaa uskonsa työväen valtaannousun mahdollisuuteen.

Venäjän sekasortoisissa oloissa

II

PAKO VENÄJÄLLE

Kansanvaltuuskunnan pako Pietariin oli historian surullisimpia näytelmiä. Eivät ainoastaan valkoiset voittajat, vaan myös osa omista kannattajista olivat alkaneet tahkota kirvestä sen jäsenten pään menoksi, koska heitä pidettiin kaikkeen syyllisinä. Kansanvaltuuskunnan tullessa Pietariin kaupunki oli täydessä sekasorrossa. Kansankomissaarien Neuvosto oli muuttanut Moskovaan ja Brest-Litovskin rauhan jälkeen Saksan lähettiläällä kreivi Mirbachilla oli suurin sananvalta.

Mainitun rauhan ehtoihin kuului mm., että Neuvostohallituksen oli luovutettava Suomi Saksan valvontaan, joten sillä ei ollut mahdollisuutta eikä kykyäkään auttaa Suomesta paennutta Kansanvaltuuskuntaa. Kansanvaltuuskunnan jäsenten saavuttua Venäjälle heille päinvastoin ilmoitettiin, että Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaan Neuvostohallituksen olisi pakko vaadittaessa ottaa suomalaiset pakolaiset kiinni ja luovuttaa heidät Saksan välityksellä Suomen hallitukselle. Siitä syystä suomalaisia kehoitettiin siirtymään etäämmäksi Pietarista ja Suomen rajasta. Suomalaisille sanottiin, että Neuvostohallitus ei kylläkään mielellään heitä luovuttaisi, jos vain jokin neuvo auttaa. Mutta kun Pietari varmaankin on täynnä suomalaisia vakoilijoita, niin nämä voisivat esittää Saksan lähetystölle ja tämä taas Neuvostohallitukselle, että tuossa on sekin ja sekin "punikki", joka olisi otettava kiinni ja luovutettava. Pietarissa toiminut Suomen Passitoimisto, joka yhä oli venäläisten hallussa, kehoitti sen vuoksi suomalaisia ottamaan passit toisille nimille ja siten välttämään kiinnijoutumisvaaran.

Suomalaisia pakolaisia saapui jatkuvasti, juuri ennen sisällissodan päättymistä kokonainen junanlasti naisia ja lapsia aina Turusta asti. Heitä kerääntyi Pietariin useita tuhansia, eikä heillä ollut minäkäänlaista turvaa eikä toimeentulon mahdollisuutta muutenkin näkäänäkevässä kaupungissa. Epätoivo ja epäluulo kohosivat huippuunsa, eikä uhkauksiakaan suinkaan puuttunut. Tämä mieliala johti sitten niihin murhiin, joita myöhemmin pantiin Pietarissa toimeen ns. Kuusisen klubilla.

Kansanvaltuuskunta käsitti, että sisällissota oli täydellisesti menetetty, eikä se enää yrittänytkään jatkaa sotaa eikä esiintyä Suomen hallituksena, vaikka englantilaisten viranomaisten taholta siihen kehoitettiin, luvattiinpa antaa apuakin. Huomautettiin, että moni muukin hallitus on maanpaossa, mutta ne aiotaan vielä asettaa toimiinsa, ennenkuin peli on lopussa. Kansanvaltuuskuntakin voisi olla yksi näistä siitäkkin huolimatta, ettei Englanti ole sitä tunnustanut, mutta se ei ole tunnustanut mitään muutakaan hallitusta Suomelle. Kansanvaltuuskunta kuitenkin näki, ettei sotaa voitu edes teoreettisesti jatkaa, sillä Venäjän kädet olivat sidotut ja sen velvollisuutena oli estää sotatoimien jatkuminen Saksan liittolaiseksi tullutta Suomea vastaan.

Kansanvaltuuskunta ei halunnut myöskään sitoa itseään Venäjän sisäisiin asioihin eikä määritellä kantaansa Venäjällä vielä esiintyneihin eri puolueihin ja ryhmiin. Siitä syystä se päätti keskittää kaiken toimintansa ja kykynsä suomalaisten pakolaisten avustamiseen. Kansanvaltuuskunta päätettiin lakkauttaa ja tilalle perustettiin Suomalaisten Pakolaisten Keskuskomitea, johon valittiin viisi jäsentä: puheenjohtajana Manner ja jäseninä Kuusinen, Turckia, Letonmäki ja minä.

Järjestetyn ja tehokkaan avustustoiminnan aikaansaaminen oli kuitenkin varsin vaikeata. Koko Venäjällä ja varsinkin Pietarissa vallitsi mitä suurin sekasorto. Elintarpeista ja muista tarveaineista oli suuri puute. Vähäistä ennen Suomesta peräytymistä oli Pietariin onnistuttu kokoamaan useita kymmeniä vaununlasteja Suomen valtion aikaisemmin ostamaa viljaa. Siperiassa oleva kaupparetkikunta oli sieltä myös lähettänyt venäläisellä junalla 27 vaununlastia, etupäässä kauraa, mutta joukossa myös 6 vaununlastia jauhoja. Oli siis toiveita, että Suomesta saapunut pakolaisjoukko voitaisiin ruokkia tällä aikaisemmin hankitulla viljalla. Mutta kun Pietarin kaupungissa itsessään oli suuri elintarvepuula, ilmoitettiin suomalaisille, että Pietarin elintarvelautakunta oli takavarikoinut kaiken suomalaisillekin kuuluneen viljan, yhteensä 120 vaununlastia, ja että suomalaiset saisivat elintarvelautakunnalta saman määrän kuin Pietarin omalle väestölle riittää jaettavaksi. Keskuskomitea oli kuitenkin ehtinyt purkaa kaksi vaununlastia jauhoja, joista osa oli jo leivottu, kaksi vaununlastia jauhoja oli Suomen asemalla ja ne liitettiin myöhemmin Buin siirtolaan menevään junaan. On itsestään selvää, että yllättävä takavarikointi teki raskaan vaikutuksen niihin, joiden tehtäväksi oli annettu pakolaisten ruokkiminen.

Pietariin aikaisemmin perustettu ”Kauppakamari” oli myös vähään ennen ostanut suurehkon määrän vaatetavaraa, etupäässä alus- ja liinavaatteita sekä kenkiä ja muita tarvikkeita, ja niitä oli tarkoitus antaa puolialastomille pakolaisille. Mutta niitä kerittiin jakaa vain pieni osa ennenkuin nekin venäläisten viranomaisten toimesta takavarikoitiin. Viipurista tulleen ”Helios” laivan lastissa oli aika lailla

Lenin puhuu Moskovan Punaisella torilla toukokuun 1 p:nä 1919.

pukukankaita, jotka taas matruusien toimeenpaneva komitea takavarikoi. Tällainen epävarmuus siitä, minkä saa pitää, mikä taas takavarikoidaan, jos pakolaisille jotakin saa hankituksi, lisäsi suuresti niitä vaikeuksia, joita pakolaisten avustamisessa muutenkin oli aivan riittävästi.

Myös pakolaisten majoittaminen oli varsin hankalaa. Ensin luvattiin heitä varten jokin käyttämätön koulurakennus, mutta sittemmin se kiellettiin ja sijaan luvattiin tyhjäksi jääneet Pavlovskin kaartin kasarmit Mars-kentän laidasta. Kasarmirakennukset olivat kyllä suuret, mutta niin kehnoissa kunnossa, että vain harvoin näkee sellaista siivoa missään. Ryhdyttiin kuitenkin puhdistamaan yhtä rakennuksen osaa ja se saatiinkin sellaiseen kuntoon, että sinne saattoi sijoittaa pakolaisia. Mutta kun pakolaisten joukossa oli paljon vaimoja ja lapsia, oli selvää, ettei moinen asunto voinut jäädä vakinaiseksi.

Jo silloin kun Viipurissa oltaessa alkoi näyttää täysin selvältä, että valtaa ei voitu Suomessa enää kauan pitää, virisi Kansanvaltuuskunnassa kysymys siitä, mille seudulle Venäjää suomalaisten olisi koetettava ryhmittä. Mielipiteet jakautuivat kahtia. Gylling ja minä kannatimme Aunusta, mutta enemmistö oli sitä mieltä, että pakolaisille olisi koetettava etsiä rauhallisempi olinpaikka edempää Itä-Venäjältä, ehkäpä aina Siperiasta asti. Kansanvaltuuskunnan enemmistö nimittäin katsoi, että Aunus olisi liian karu ja köyhä ottamaan vastaan suurempaa siirtolaismäärää ja sitäpaitsi niin lähellä Suomen rajaa, että se voisi joutua Suomen valkoisten uudistusvien hyökkäysten kohteeksi. Johtomiesten keskuudessa oli yleensä vallalla se käsitys, että Suomen työväki oli maksanut niin raskaan veriveron aseelliselle toiminnalle, että olisi yritettävä pelastaa ne jäännökset, mitkä pelastettavissa olivat, rauhalliseen työhön, johon-

kin rauhallisempaan kolkkaan ja alkaa siellä hiljalleen rakentaa uutta yhteiskuntaa.

Tässä tarkoituksessa lähetettiin useampia retkikuntia Itä-Venäjälle kiireellisesti etsimään edes väliaikaista siirtolapaikkaa Pietariin kerääntyneiden pakolaisten sijoittamiseksi sinne. Tällöin Lauri Hyvärinen onnistui Vologdan itäpuolella, Kostromanjoen rannalla sijaitsevan pienen Buin kaupungin neuvoston kanssa saamaan aikaan sopimuksen, jonka mukaan sikäläiset sotavankeja varten rakennetut melko hyvät puukasarmit luovutettiin suomalaisten pakolaisten asuttaviksi.

Ensimmäinen pakolaisjuna, pääasiallisesti vaimoja ja lapsia, lähetettiin sinne jo toukokuun 8. päivän tienoissa ja toisia junia myöhemmin. Näin syntyi suomalaisten pakolaisten kesken sittemmin kuuluisaksi tullut Buin siirtola, joka oli tarkoitettu ainoastaan väliaikaiseksi levähdyspaikaksi matkalla kaukaiseen itään. Aiottua lopullista siirtolaa ei kuitenkaan perustettu milloinkaan, ja Buin siirtolakin hajaantui myöhemmin kokonaan.

Sen jälkeen kuin Pietari oli täten saatu tyhjennetyksi enimmästä pakolaisista, entisen Kansanvaltuuskunnan jäsenet, jotka nyt muodostivat suurimman osan Keskuskomitean jäsenistä, muuttivat Moskovaan ollakseen lähempänä ja paremmassa yhteydessä Kansankomissaarien Neuvostoon, joka oli asettunut Kremliin. Pietariin jätettiin kuitenkin osa Keskuskomiteaa, johtajanaan tamperelainen sanomalehtimies M. Evä.

Käsityksen Moskovan turvallisuudesta sain heti kaupunkiin tullessani. Juna saapui Nikolain-asemalle yöllä. Minulle ja perheelleni, joka pakolaisjoukossa aikanaan oli kulkeutunut Pietariin, oli osoitettu asunto Tverskajan varrella olevassa Hotel Luxissa. Kun pikajuri yöllä ajoi Moskovan autioita katuja, lojui tällä useiden virstojen matkalla kolme miehen ruumista kadulla korjaamatta, ja puolipimeässä olimme vähällä ajaa niiden yli. Onnellisesti kuitenkin pääsimme hotelliin ja sieltä saatiin kohtuullisen iso huone, jossa oli tilaa perheen kaikille seitsemälle jäsenelle. Toiset Keskuskomitean jäsenet löysivät asunnon joko Hotel Internationalista tai Metropolista. Mutta Kullervo Manner ja O. W. Kuusinen, joita katkerimmin syytettiin tapahtuneesta häviöstä, eivät uskaltaneet asettua hotelleihin, vaan etsivät yksityiset asunnot, joiden osoitteita eivät edes toiset Keskuskomitean jäsenet saaneet tietää.

NEUVOTTELUJA SUOMALAISEN LEGIOONAN PERUSTAMISESTA

Moskovassa entisen Kansanvaltuuskunnan jäsenet tunsivat olevansa vähemmän haluttuja vieraita. Tosin heille ei sitä sanottu suo-

raan, mutta kaikissa tilaisuuksissa annettiin ymmärtää, että olisi parempi, jos he häipyisivät jonnekin maaseudulle.

Sen jälkeen kuin Saksan suurlähettiläs kreivi Mirbach oli asettunut Moskovaan, liittolaismaiden lähettiläät eivät halunneet sinne tulla. Amerikan lähettiläs senaattori J. Frances oli asettunut Vologdaan, ja kun häntä kehoitettiin siirtymään Moskovaan, niin hän vastasi tuntevansa olonsa paljon turvallisemmaksi täällä Venäjän kansan keskuudessa. Amerikan Punaisen Ristin edustaja eversti Raymond Robbins oli kuitenkin tullut Moskovaan ja hoiti siellä Amerikan asioita, sikäli kuin niitä tarvitsi hoitaa. Seurustelun hänen kanssaan jo vanhan tuttavuudenkin perusteella ja sain häneltä tietoja liittolaismaiden suhtautumisesta Venäjään. Englannin asioita hoiti Englannin kenraalikonsuli Bruce Lockhart, joka myöhemmin julkaisi kirjan toiminnastaan Venäjällä. Häneltä hankin sellaisiakin tietoja, joita venäläiset eivät tahtoneet suomalaisille ilmaista. Hän mm. ilmoitti, että englantilaiset yhäkin haluaisivat jollakin tavalla avustaa Suomen punaisia. Kuultuaan, että Suomesta oli vetäytynyt Muurmännin radan varteen huomattava joukko entisiä punakaartilaisia, joilla ei ollut mitään tehtävää eikä päämäärää, hän ilmoitti, että englantilaiset, jotka olivat tulleet Muurmännille, haluaisivat järjestää ne erikoiseksi joukko-osastoksi liittolaisten komentoon, ruokkisivat ja vaatettaisivat ne sekä harjoittaisivat kykeneviksi säännölliseen palvelukseen.

Lockhartin alustaman asian vuoksi minut lähetettiin Kremlin tiedustelemaan, olisiko Neuvostohallituksella mitään englantilaisten apua vastaan. Lenin, jonka puheille pääsin, ilmoitti, että Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaan heillä ei ole oikeutta antaa kysymykseen suoraa vastausta, saatikka julkista suostumusta. Hän kuitenkin, tapansa mukaan, siristi hiukan vasenta silmänsä ja sanoi: "Jos englantilaiset tahtovat auttaa teitä, niin antakaa heidän auttaa." Tämän ilmoituksen katsottiin sisältävän Neuvostohallituksen puolelta annetun myönnytyksen ryhtyä neuvotteluihin englantilaisten kanssa.

Kun samaan aikaan saapui hälyttäviä tietoja Muurmännin radan varteen majoittuneista suomalaisista, joita siellä kaikkiaan oli enemmän kuin kaksituhatta, miten ne ovat nälkään ja keripukkiin kuolemaisillaan, päätti entinen Kansanvaltuuskunta, joka nyt toimi suomalaisten pakolaisten Keskuskomiteana, lähettää sinne valtuutetuina Väinö Jokisen ja K. E. Primus-Nymanin ja antoi heille seuraavan valtakirjan:

"Moscow 4. 5. 1918.

This is to certify that Mr. K. E. Primus-Nyman is authorized to enter into preliminary negotiations and — in conjunction with Mr. Väinö Jokinen — to act on behalf of the Council of Commissioners of the Finnish People regarding the schemes as to an eventual co-

Keisarin vaakunan polttaminen Annitskin linnan lähellä Pietarissa 5. 3. 1917.

operation between the said Council and the Representatives of the Allied Powers in Finland and Northern Russia.

The Council of Commissioners of the Finnish People

Oskari Tokoi

O. W. Kuusinen"

Valtuutetut lähtivät matkalle toukokuun 7. päivänä 1918 ja saapuivat Muurmanniin 15. päivän aamuna. Samana päivänä pidettiin alustava neuvottelu, johon amiraali Kempin johdolla ottivat osaa korkein brittiläinen, ranskalainen ja venäläinen sotilaspäällystö, Yhdysvaltain varakonsuli sekä suomalaiset Primus-Nyman, Jokinen ja Vasten. Jo siinä päätettiin, että suomalaiset ryhtyvät työskentelemään yhdessä liittoutuneiden kanssa. Se merkitsi myös sitä, että liittoutuneet koko ajan auttoivat suomalaisia mm. luovuttamalla lääkkeitä haavoittuneille ja sairaille. Sen jälkeen kuin suomalaisjoukkojen päällystö oli yhtynyt kannattamaan sellaista suunnitelmaa, että suomalaisista muodostetaan liittolaisten komennon alainen erikoisryhmä "Suomalainen Legioona — Finnish Legion", tehtiin kesäkuun 7. päivänä Muurmannin satamaan ankkuroituneen englantilaisen sotalaivan "Glorian" kannella lopullinen sopimus:

"1. Suomalaiset toimivat yhtenäisenä joukko-osastona omien päällikköjensä johdolla.

"2. Suomalaisjoukot harjoitetaan, varustetaan ja muonitetaan sekä palkataan liittolaisten toimesta ja he saavat kaikki määräykset ja toimintaohjeet liittolaisjoukkojen johdolta.

"3. Suomalaisjoukkoja käytetään taisteluun yksinomaan saksalaisia ja Suomen valkoisia vastaan, eikä niitä kuljeteta ilman omaa suostumustaan 500 virstaa kauemmaksi Näsöstä etelään, eikä muualle kuin Venäjän Karjalaan ja Suomeen."

Sopimusneuvotteluihin ottivat liittoutuneiden puolelta osaa kenraalimajuri Poole, amiraali Kemp ja yleisesikuntaeverstit Buntin ja Thornhill sekä suomalaisten puolelta, paitsi Primus-Nyman ja Väinö Jokista, joukkojen puolesta niiden päällikkö Iivo Ahava ja Aleks Tuorila sekä lisäksi Eino Rahja, joka oli sinne lähetetty Pietarista seuraamaan asiain kulkua. Miehistö hyväksyi sopimuksen yleisessä kokouksessa Näsössä kesäkuun 9. päivänä 1918.

PAKOLAISILLE OLINPAIKKAA ETSIMÄSSÄ

Suomalaisten pakolaisten olot Buin siirtolassa eivät ottaneet vakiintuakseen, minkä takia heräsi kysymys pysyvemmän paikan hankkimisesta. Koko suuresta Venäjän valtakunnasta, ainakaan Euroopan puolelta, sellaista ei näyttänyt löytyvän.

Moskovassa kesäkuun alkupäivinä 1918 pidettiin yleisvenäläinen neuvostojen kokous, jossa oli edustajia myös Siperiasta. Kun aikaisemminkin oli jo aiottu yrittää saada Siperiasta suomalaisten asuttavaksi sopiva alue, jossa he pääsisivät elämään rauhassa uutta elämää, käännyttiin Moskovassa olleiden Siperian edustajien puoleen. Semipalatinskin edustajat ilmoittivat, että heidän alueellaan on maata ja ruokaa vaikka miten paljon, alue odottaa vain asukkaita, ja he ovat valmiit luovuttamaan suomalaisille pienen valtakunnan kokoisen alueen, jota saavat viljellä ja asua miten tahtovat.

Keskuskomitea päätti lähettää erityiset valtuutetut ottamaan asiasta selkoa ja, jos olot näyttivät tyydyttäviltä, tekemään Siperian neuvostojen kanssa kiinteän sopimuksen paikan luovuttamisesta suomalaisille pakolaisille.

Kukaan Keskuskomitean jäsen ei kuitenkaan halunnut lähteä niin pitkälle ja tuntemattomalle matkalle. Komitea päätti, että minun on perheineni tehtävä tuo tutkimusretki, varustettuna asianomaisilla passeilla sekä valtuuksilla.

Parissa päivässä asiat saatiinkin kuntoon, ja kesäkuun 12. päivän aamuna astuin perheeni ja venäjän kielen tulkin Lauri Hyvärisen kanssa Moskovan Jaroslavin-asemalta Siperiaan menevään kansainväliseen makuuvaunuun, jossa meille oli varattu kokonainen osasto.

Jos Venäjän talvi on ankara, niin sen kesät kauneudellaan pal-kitsevat kylmiä viimoja kestäneiden vaivat. Matka Moskovasta alkoi mitä kauneimman sään vallitessa. Juna kulki säännöllisesti aikataulun mukaan, tosin ei sellaisella kiireellä kuin toisissa maissa, mutta mihinkäs oli hoppua; kun aikaa oli ja tiessä mittaa, joka arvioitiin noin 8000 kilometriksi. Sivutettiin Jaroslav ja Vologda ja pysähdyttiin Buissa, jossa jouduttiin näkemään ja kuulemaan, miten kiihkeästi sikäläiset suomalaiset pakolaiset odottivat pääse-vänsä jonnekin muuante. Mutta päästyämme keski-Venäjällä sijaitsevaan Glasovin kaupunkiin meille ilmoitettiin, että junia ei lasketa itään päin ennen kuin saadaan tarkempia määräyksiä.

Pysähdyksen syy selvisi vasta vähitellen: Siperiasta oli alkanut tulla sellaisia tietoja, että siellä on syntynyt kapina Neuvostohalli-tusta vastaan, joku amiraali Koltšak joukkoineen ahdistaa neuvosto-hallituksen joukkoja ja on onnistunut jo valloittamaan Omskin sekä uhkaa hyökätä sieltä länteen. Kansalle kuitenkin vakuutettiin, että kaikki on hyvin ja pian ohi, ja kun tässä muutama päivä odotetaan, niin sitten taas päästään jatkamaan matkaa. Ja mikäs oli odotel-lessa, kun Glasovissa tuntui vielä olevan ruokaakin saatavissa ja kesä oli kauneimmillaan — pieni odotus muodostui vain nautin-noksi.

Parin päivän kuluttua saapui Glasoviin myös Siperiaa kohti matkalla ollut suomalainen pakolaisjuna, joka omia aikojaan oli lähtenyt matkalle Pietarista. Siinä matkusti mm. Hilja ja Jaakko Pärssinen ynnä monia muita tunnettuja suomalaisia ja joukko helsinkiläisen voimisteluseura Jyryn jäseniä.

Pakollista oleskeluamme mainitussa venäläisessä koulukaupun-gissa virkistivät jalkapallo-ottelut meikäläisten nuorten miesten ja venäläisen urheiluseuran jäsenten välillä. Huomattuaan urheilu-kentällään suomalaisia tilapäisesti palloa potkimassa venäläiset haas-toivat meikäläiset otteluun, jota kaikki suomalaiset ja puolet kau-punkilaisia tulivat katsomaan. Ensi puoliaika oli voitonvarmojen venäläisten, mutta väliajalla suomalaiset hieman järjestelivät jouk-kuettaan uudelleen ja perivät toisella puoliajalla ylivoimaisen voi-ton. Häviönsä venäläiset ottivat tyynesti vastaan, mutta haastoivat meikäläiset uusintaotteluun. Meikäläiset suostuivat haasteeseen. Venäläiset lupasivat järjestää joukkueensa uudelleen ja koettivat vahvistaa sitä Vjatkasta pyytämillään Maanmittauskorkeakoulun jalkapallojoukkueen jäsenillä sekä lisäksi Tukholman olympianki-soihin v. 1912 osaaottaneella keskushyökkääjällä, joka sattui mat-kustamaan kolmannessa Siperiaan pyrkineessä junassa.

Peli alkoi tällä kertaa paljon varovammin. Venäläiset olivat alussa taas ylivoimaisia ja saivat ennen puolta-aikaa enimmät maalit. Mutta sen jälkeen suomalaiset huomasivat, että venäläisten paras pelaaja, Tukholman olympiankisojen mies, alkoikin väsyä, ja meikäläisten yhteiseksi tunnuslauseeksi tuli: ”Tuon pitkän miehen

kimppuun”. Ja he pitivätkin niin hyvän huolen ”pitkästä miehestä”, että tämä väsyi kokonaan, sitä vastoin kuin suomalaisten peli-into pääsi oikeaan vauhtiinsa. Ja niin päättyi tämäkin uusintaottelu venäläisten häviöön.

Glasovin joukkue sekä kaupunki ottivat kuitenkin häviön sankarillisesti vastaan ja kestiivät suomalaisia jalkapalloilijoita, ja penkkiurheilijatkin saivat kunniaista osansa. Suomalaisia pakolaisia alettiin Glasovissa katsoa paljon suuremmalla kunnioituksella kuin heidän sinne tullessaan.

URALILTA TAKAISIN

Siperiasta lienee lopulta saatu rohkaisevampia tietoja, koska junalle annettiin lupa matkan jatkamiseen. Tosin Voršaginaan oli vielä pysähdyttävä pariksi päiväksi, mutta se tauko oli hyvin terve-tullut, sillä sieltä sai ostaa kahvia.

Suuren Kamajoen varrella sijaitseva Permin kaupunki, joka on etäällä rautatieasemasta, niinkuin yleensä Siperian suuremmat kaupungit, sivutettiin ilman pitempiä pysähdyksiä. Permistä itään alkavat maisemat jo muuttua. Maa on aina Pietarista lähtien tasaista, toisinaan aavikoita, toisinaan metsää kasvavaa, kuten var-sinkin Kostroman lääni, mutta nyt se vaihtuu aaltoilevaksi, kumpu-pen pyrkiessä kohoamaan toistensa yläpuolelle ja mitä ihanimpien laaksojen puroineen ja vihreine metsineen jäädessä kukkuloiden väliin. Rata, joka tähän asti on kulkenut silminkantamattomiin suorana viivana, kirkkaiden rataakiskojen päiden sulautuessa yhteen äärettömässä avaruudessa, alkaa tehdä kaarteita ja väliin jyrkkiä-kin mutkia. Toisin paikoin juna kulkee korkeiden ratavallien päällä, toisin paikoin leikkausten vierevät rinteet vuorostaan kohoavat niin ylös, että vaunun ikkunasta on vaikea erottaa niiden yläreunaa. Metsät muuttuvat tuuheiksi havumetsiksi, joissa näkee lehtipuita ainoastaan siellä täällä pienissä sikermässä.

Permistä noin 120 virstan päässä sijaitsee Šalja-niminen pie-nehkö kaupunki tai oikeammin rautatien varikkopaikka Uralin läntisellä rinteellä. Uralia ei oikeastaan voi vuoristoksi kutsua-kaan sanan varsinaisessa merkityksessä, niinkuin Kalliovuoristoa, Alpeja tai muita. Se on paremminkin tuuheaa metsää kasvavaa ylänköä, ihanaa ja raitista ihmisten asuinpaikaksi, ainakin kesän aikana ja miksikäs ei myös talvella. Ilma on niin kuultavan kirkasta ja kevyttä, että veturin vihellys kuuluu kymmenien virstojen pää-hän ja kaikki kiirii kukkulalta toiselle, niin että luulisi kymmeniä vetureita olevan liikkeellä, kun yksi vain kiljuu ja puhkuu.

Šaljaan juna sitten taas pysähdytettiin odottamaan parempia tietoja. Näitä ei kuitenkaan saapunut, vaan päinvastoin tuli sana, että Koltšakin joukot lähenevät nopeasti Jekaterinburgia eli ny-

kyistä Sverdlovskia, jossa keisariperhettä pidettiin vangittuna. Rata kylläkin oli selvä Jekaterinburgiin, mutta junaa ei laskettu eteenpäin. Jotkut junan matkustajat, mm. eräs Irkutskista kotoisin ollut ja nähtävästi hyvin vaikutusvaltainen Karlovitš seurueineen, pääsivät eteenpäin erikoisjunalla. Hän kehoitti myös lähetystön jäseniä mukaansa vakuuttaen, että rintaman läpi kyllä selvittää ja nähtävästi olisi selvittykin, sillä takaisin hän ei tullut. Muutamat suomalaiset kävivät Jekaterinburgissa ja kertoivat nähneensä siellä talon, jossa keisariperhe oli korkean lankkuaitauksen takana ja jossa se sitten surmattiinkin.

Tähän šaljaan se sitten matka päättyikin, sillä viikonpäivät odoteltuamme saimme käskyn kääntää junan takaisin ja matkustaa sinne, mistä kukin oli lähtenyt.

Palumatka Moskovaan tapahtui kummelluksitta, ellei ota lukuun pientä välikohtausta, joka oli vähällä muodostua nuorimman poikani pään menoksi. Oli jo sivuutettu Perm, kun juna yöllä äkkiä pysäytettiin eräällä vähäpätöisellä asemalla ja punakaartilaisjoukko piiritti sen laskematta ketään ulos tai päästämättä sisälle. Koko juna nuuskittiin mitä tarkimmin ja kysyttäessä saatiin tietää, että punakaartilaiset etsivät noin 13-vuotiasta keisarin poikaa Alekseita, joka oli päässyt Jekaterinburgista karkuun.

Poikani sattui nukkumaan tulkkimme Lauri Hyvärisen kanssa eräessä makuuvaunussa. Kun kaikki makuulla olleet komennettiin ylös, niin ilmaantui hänkin sieltä Hyvärisen selän takaa. ”Ah vot”, sanoivat venäläiset, ja nyt poikaan kiinni. Hän oli samankäinen ja -kokoinen ja — he vakuuttivat — samannäköinenkin kuin keisarin poika, joten hän ei voinut olla kukaan muu. Vaikka Hyvärinen olisi kuinka yrittänyt vakuuttaa, että poika on supi suomalainen eikä osaa venäjää puhuakaan, niin hänen esityksilleen ei annettu mitään arvoa. Viimein Hyvärinen muisti, että keisarin pojan piti olla nilkku toisesta jalastaan. Hän esitti tämän viimeisen valttinsa ja se lopulta auttoi. Poikaa marssitettiin ja tutkittiin tarkoin, ontuuko hän vai ei, ja kun punakaartilaiset tulivat varmoiksi siitä, että hän oli terve, niin he päästivät pojan kynsistään. Mutta junan joka soppi tutkittiin tarkoin ja kaikki patjat ja tyynyt sohittiin pistimillä niin, että hiirtä suurempaa elävää ei missään olisi voinut jäädä henkiin. Mitään ei kuitenkaan löydetty. Tapauksesta jäi mieleen ajatus, että mahdollisesti keisari Nikolai II:n poika sittenkin pääsi karkuun, ja jollei häntä jossain muualla saatu kiinni, hän kukaties jäi eloon.

MATKA ARKANGELIIN

Päästyäni Moskovaan Uralilla keskeytyneeltä turhalta matkalta pidettiin heti Keskuskomitean kokous, jossa suunniteltiin uutta yri-

tystä suomalaisten pakolaisten auttamiseksi vakinaisempaan olinpaikkaan, jossa he tulisivat toimeen. Tällöin Neuvostohallituksen eräät edustajat ehdottivat, että suomalaisten pitäisi asettua Arkangeliin. Siellä olisi parikymmentä norjalaisten aikoinaan rakentamaa sahaa, jotka nyt seisoivat tuottamattomina. Vienajoen varsilla olisi hyvää metsää, ja kun suomalaiset ovat oivallisia metsä- ja sahatyöläisiä, seutu ja sen teollisuus sopisi heille mainiosti. Suomalaiset saivat perustaa oman osuuskuntansa ja ryhtyä harjoittamaan metsä- ja sahateollisuutta omilla joukoillaan sekä hallita sitä itse täydellisesti. Tarjous tuntui sitäkin huokuttelevammalta, kun se oli ainoa ja sitäpaitsi näytti mahdolliselta. Järjestettiin heti taas retkikunta Arkangeliin ottamaan asiasta selkoa ja — jos venäläisten puheissa huomataan olevan perää — ryhtymään valmistaviin toimiin asian pikaiseksi alkuunpanemiseksi. Matkalla oli toinenkin tarkoitus. Yhdysvaltain Venäjän-lähettilään, senaattori Francesin kehoituksesta oli Amerikasta tietävästi lähetetty yksi laivanlasti viljaa Narvikiin, sieltä Suomeen toimitettavaksi, mutta Kansanvaltuuskunnan kukistuttua lasti oli jäänyt tuohon norjalaiseen satamaan. Kun englantilaisen laivasto-osaston tiedettiin olevan Muurmanskissa, päätettiin tiedustella siltä, ryhtyisikö se avustamaan viljalastin kuljettamista Norjasta Muurmanskiin tai Arkangeliin ja sieltä Venäjällä oleville suomalaisille pakolaisille. Samalla päätettiin hankkia tarkempia tietoja Muurmannin radan varteen perustetusta Suomalaisesta Legioonasta.

Retkikuntaan valittiin nyt kolme miestä: entisen Kansanvaltuuskunnan jäsen Emil Elo, toimittaja Kalle Hämäläinen ja minä sekä tulkiksi taas Lauri Hyvärinen.

Heti juhannukselta 1918 matkansa aloittanut retkikunta pysähtyi ensi kerran Vologdassa, jossa kävin puhuttelemassa Amerikan lähettilästä senaattori J. Francesia. Hänenkin tietämänsä mukaan viljaa oli todella lähetetty Amerikasta, mutta sen myöhempiä vaiheita hän ei tietänyt. Suomalaisen Legionan muodostamista hän piti hyvänä entenä ja antoi minulle suosituskirjeen Arkangelissa olevalle Amerikan konsulille Frank Poolelle, jolta saisin tarkempia tietoja, kenties avustustakin. Venäläisiltä viranomaisilta oli hankittu jo ennen lähtöä kaikki mahdolliset passit ja suositukset, joten matkan onnistuminen näytti edeltäpäin varmalta.

Kun junankulku Vologdasta Arkangeliin oli huono, päätti retkikunta suorittaa matkan jokilaivalla ensin Suhona- ja sitten Vienanjokea pitkin. Jokilaivat eivät olleet erityisen isoja eivätkä nopeakulkuisia, mutta myötävirtaan ne etenivät riittävällä vauhdilla. Muuten ne olivat suhteellisen mukavia hyvine makuukoppeineen ja muine mukavuuksineen, niin että matka todella tuntui nautinnolta. Joen varsikylien laitureissa pysähdyttiin, ja joka paikassa kirjavapukuinen venäläinen rahvas tuli laiturille.

Venäläiset kylät ja kaupungit ovat kuuluisia kirkoistaan, mutta tuskin koko laajassa Venäjänmaassa löytyy toista paikkaa, jossa kaupungin kokoon katsoen on niin paljon kirkkoja ja luostareita kuin Suhonan varrella sijaitsevassa Veliki Ustjugissa. Olisi tehnyt mieli jäädä edes päiväksi katsomaan tätä pyhättöpaikkaa, mutta matkan tarkoitus ei sitä sallinut. — Vähän ennen lähdön jälkeistä puoltapäivää — oli sunnuntai — laiva saapui Suhona- ja Vienajokien yhtymäkohtaan Kotlasin kaupungin laituriin. Siinä nyt ei mitään erikoista ollut, eikä Kotlas suinkaan tarjoa matkailijalle katsomista, sillä kaupunki on aivan keskinkertainen, likainen venäläinen pesä ja ympäristön luonto yksitoikkoista ja kylmää. Mutta laivassa oli Kotlasiin jätettävää tavaraa, mm. muutamia kymmeniä säkkejä suolaa, jotka olisi ollut nostettava laiturille. Siinä oli kuitenkin tulla tenä eteen. Suolan lossaaminen laivasta kuului satamatyöläisten ammattiosastolle, ja kenelläkään muilla ei ollut oikeutta kajota siihen. Mutta näinä vallankumouksen kirkkaina alkuvuosina pyhätyö oli kielletty ja satamatyöläiset eivät halunneet kieltoa rikkoo. Pyhätyön kieltö ei nyt oikeastaan johtunut sabatin kunnioituksesta, vaan siitä syystä että työläisille oli laissa varattu yksi vapaapäivä viikossa ja se oli sunnuntai.

Laivan päällystön puolelta yritettiin satamatyöläisiä houkuttaa nostamaan nuo suolat rannalle, jotta laiva pääsisi jatkamaan matkaa tarvitsematta sellaisen pikkuseikan takia seisoa maanantaihin asti. Ammattiosaston jäsenet lupasivat pitää kokouksen ja pohtia asiaa. Kokous kesti neljä tuntia, minkä jälkeen monien ja kiivaidenkin väitteiden ja vastaväitteiden jälkeen hyväksyttiin, että suolasäkit otetaan pois laivasta, jos työstä maksetaan kaksinkertainen palkka. Laivan päällystö suostui mielellään ehtoon ja lastin purkaus alkoi. Se vei kymmeneltä mieheltä kaksikymmentä minuuttia, ja laivan päällystö maksoi siitä miehille kokonaisen tunnin eli siis oikeastaan kolminkertaisen palkan kaksi ruplaa mieheen, mutta neljä tuntia kestäneestä kokousajasta ei maksettu kopeekkaakaan. Niin päästiin irti Kotlasista, ja aamulla laiva saapui Arkangeliin.

Yöt pohjois-Venäjällä ja Vienanjoen alajuoksulla ovat yhtä valoisat kuin Suomessakin, joten matka oli ihmeen ihana. Ennen perille tuloa tapahtui kuitenkin vielä pieni välinäytös. Eräältä laiturilta nousi laivaan tšekan miehiä etsimään aseita ja muita vastavallankumouksellisia dokumentteja. Kaikki tarkastettiin perin pohjin löytämättä mitään kelpaavampaa kuin Kalle Hämäläisen matkalaukusta amerikkalainen Colt-revolveri, jonka etsivät panivat taskuunsa antamatta omistajalle edes kuittia pakkoluovuttamastaan aseesta.

Vienajoen alajuoksulla laiva jo sivuutti lukuisia suuria tukki-lauttoja ja lähempänä joensuuta useita sahoja, joista toiset tukkiränneistä päätellen olivat melko suuriakin, arviolta kuusi- ja kahdeksanraamaisia. Meistä näyttivät kaikki seisovan ikäänkuin odotta-

massa meitä ottamaan ne haltuumme ja suomalaisia metsä- ja saha-työläisiä panemaan ne käyntiin.

Vienanmereen laskiessaan Vienajoki aukeaa ensin leveäksi lahdeksi, jonka vasemmallä puolen on Pakaritsan satama. Siihen päättyy Arkangeliin tuleva rautatiekin. Kaupunki on taas joen itäisellä rannalla, jonne rautatie ei mene, vaan johon jokilaivat pysähtyvät, ja siinä vähän alempana on merisatamakin.

Arkangeli on hyvin vanha kaupunki ja rakennettu kapeasti joen rantaa pitkin, sillä jo muutaman sadan sylen päästä rannasta aukeaa pohjaton tundra, suo, joka tuskin kurkea kantaa. Siitä huolimatta, että kaupungin asukasluvu oli noin 75 000 henkeä, siinä ei ollut enempää kuin yksi kunnollinen joen suuntaan kulkeva katu, sillä toiset kaksi sen takana olevaa katuä olivat jo suon päälle rakennettuja. Mutta mittaa siinä kadussa oli ainakin viisi kilometriä. Joki lopullisesti yhtyy Vienanmereen vasta parikymmentä virstaa alempana, ja yhtymäkohdassa sijaitsivat Arkangelia suojelevat ns. Mutjukin patterit.

Asiamme toimittaminen Arkangelissa onnistui meille huonosti. Parikymmenen seisovan sahalaitoksen saanti suomalaisten haltuun näytti aivan mahdottomalta. Kenelläkään ei tuntunut olevan harmaintakaan aavistusta siitä, kenen ne olivat. Ennen vallankumousta niistä suurin osa oli kuulunut norjalaisille yhtiöille, mutta osa venäläisille. Kuka ne nyt omisti, siitä ei ollut minkäänlaista tietoa. Entiset lailliset omistajat olivat häipyneet paikkakunnalta — ei kukaan tiennyt minne. Uuden hallituksen puolesta ei ollut ryhdytty mihinkään toimiin sahalaitosten suhteen. Niitä ei ollut julistettu millään päätöksellä eikä lailla takavarikoiduiksi ja hallitukselle kuuluviksi. Kenenkään päähän ei ollut myöskään pälkähtänyt tehdä mitään niiden panemiseksi käyntiin. Elettiinhän yhä sellaista venäläistä "svabodaa", että hurrattiin saavutetulle vapaudelle ja ajattelemaatta, että jotakin pitäisi tehdä myös toimeentullakseen.

Kun esitimme asian Arkangelin Työ- ja sotamiesneuvostolle näyttäen samalla valtakirjamme ja Moskovasta saamamme asiakirjat, niin se oli neuvoston jäsenille jotakin aivan uutta ja ennenkuulumatonta, johon he eivät olleet valmistautuneet eivätkä kyenneet antamaan vastausta. He lupasivat kuitenkin miettiä asiaa, mutta ennen kuin asia neuvostossa näytti kypsyvän päätökseen, heillä tuntui olevan ratkaistavana niin paljon muita asioita, että päätöksen odottaminen alkoi meistä näyttää aivan toivottomalta.

ETSISKELYJÄ VIENANMERELLÄ JA MUURMANSKISSA

Kun sahalaitosten ostamisesta, vuokraamisesta tai joillakin muilla keinoin suomalaisten haltuun saamisesta ei näyttänyt tulevan

mitään, niin päätimme yrittää saada selvää Norjaan saapuneesta viljasta ja sen toimittamisesta Venäjälle. Siinä Arkangelin Työ- ja sotamiesneuvostokin tuntui olevan hyvin halukas antamaan apuaan. Olihan mahdollista, että vilja tuotaisiin Arkangelin satamaan, ja jos se sinne kerran saataisiin, niin se silloin olisi myös heidän käsiensä ulottuvilla. Siitä syystä he kehoittivat meitä menemään Muurmanskiin tiedustelemaan asiaa ja sopimaan viljan kuljetuksesta englantilaisen laivaston komentajan, amiraali Kempin kanssa. He antoivat meille erikoispassin, jolla sai hytin Vienan Kemiin lähtevään "Solovetski" laivaan ja sieltä sitten rautatietä Muurmanskiin. Matka sopi mainiosti suunnitelmiimme siitäkkin syystä, että silloin oli tilaisuus käydä myös Suomalaisen Legioonan päämajassa Näsössä ja ottaa selvää senkin toiminnasta. Sillä aikaa kuin lähetystö olisi matkalla Muurmanskissa, lupasi Arkangelin Työ- ja sotamiesneuvosto miettiä myös sahakysymystä ja uskoi sen jälkeen voivansa ilmoittaa siitä myönteisen päätöksen.

"Solovetski" laiva kuului samannimiselle luostarille ja piti kesän aikana yllä säännöllistä matkustajaliikennettä Vienanmeren satamien välillä. Se oli verraten nykyaikainen, jahdin mallinen, solakka ja nopeakulkuinenkin laiva, jossa oli erittäin mukavat hytit sellaisille matkustajille, jotka jaksoivat hytin lunastaa. Enimmät matkustajat olivat kuitenkin ns. kansimatkustajia.

On todellinen nautinto matkustaa kesäsydännä Vienanmerellä. Siinä harvoin vallitsee myrskyksi mainittavia tuulia, joten kulku pienemmälläkin aluksella on tasaista. Keskipäällä aurinko tuskin laskee ollenkaan, onhan Vienanmeren pohjoisin sopukka Kannanlahti jo napapiirin alueella.

Matkalla Kemiin poikettiin vanhassa ja kuuluisassa Solovetskin luostarissa jättämässä ja ottamassa matkustajia ja lastia. Laiva viipyi tässä kotisatamassaan puolen päivää, joten matkustajilla oli tilaisuus käydä tutustumassa tähän kreikkalaiskatolisen kirkon yhteen historiallisimpaan ja rikkaimpaan luostariin, jota suomalaiset eränkävijät olivat aikoinaan havitelleet.

Lähtiessään Solovetskista laiva saikin äkkiä määräyksen mennä Sorokkaan eikä Kemiin. Matka Solovetskista Sorokkaan kesti vain kolmisen tuntia. Yllättäneen sakean sumun takia oli Sorokan edustalla pysähdyttävä ulommaksi odottamaan rantaan pääsyä ja uusia määräyksiä.

Aamulla selkeni sumun seasta mahdollittoman suurelta näyttävän sotalaivan runko neljine savupiippuineen, keulassa ja perässä suuret tykit. Aamuhämäräisessä autereessa näytti kaikki tietenkin monin verroin todellista suuremmalta. Sotalaiva, joka ei ollut sen kummempi kuin tavallinen englantilainen torpedonhävittäjä tai paremminkin torpedoristeilijä, nimeltä "Attentive", oli saanut ennen meitä lähistöönsä kaksi muutakin laivaa: venäläisen matkustajalaivan "Severnaja Zvezdan" (Pohjantähden) ja Solovetskin luosta-

rille kuuluneen pienehkön matkustajalaivan. Aamun tullen englantilaiselta laivalta lähti vähäinen joukko merisotilaita ottamaan myös "Solovetskin" haltuunsa.

Englantilaisilta saimme kuulla, että "Severnaja Zvezdalla" oli August Wesley ja ranskalaisen kapteeni Metzlin johtama osasto Suomalaisen Legioonan jäseniä englantilaisen sotalaivan avustamana valtaamassa ja miehittämässä Vienanmeren satamia. Työ oli jo oikeastaan loppuun suoritettu, sillä Kouta, Kieretti, Kemi ja viimeksi Sorokka olivat jo vallatut ja bolševikit jättäneet ne laukaustakaan ampumatta.

Sorokassa oli tapahtunut hauska välinäytös. Sinne oli edellisenä päivänä saapunut Pietarista punakaartilaisjohtajan Eino Rahjan komennuksessa ollut juna hakemaan pakolaisia ja koko Suomalaista Legioonaa pois Muurmanniin Pietariin, jossa suomalaiset johtajat olivat tulleet katumapälle koko legioonan muodostamisesta ja päättäneet hakea miehistön pois ja siten purkaa koko sopimuksen.

He olivat pysähtyneet yöksi Sorokkaan aavistamatta mitään erikoista. Kun he aamulla heräsivät ja saivat sumun seasta näkyviinsä suuren englantilaisen sotalaivan hahmopiirteet, ammottavien tykin suiden suuntautuessa rantaa kohti, päättivät he nopeasti lähteä siitä paikasta takaisin. Päätöstä kiirehti vielä se, että auringon noustessa havaittiin lahden etelärannalta liikehtimistä. Näytti aivan selvältä, että englantilaiset olivat laskeneet miehiä siellä jo maihin ja nämä olivat saartamassa kaupunkia nähtävästi aikoen katkaista rautatien etelästä päin. Silloin Rahja antoi junalle niin nopean perääntymiskäskyn, että mukanaolleista miehistäkin suurin osa jäi pois junasta. Kävi sittemmin ilmi, että lahden etelärannalla oli lehmäkarja lähtenyt liikkeelle ja Rahjan joukot olivat luulleet sitä englantilaisiksi.

Heti kun Rahjan juna oli poistunut ja Sorokan valkoiset venäläiset nähneet englantilaisen sotalaivan, heidän toimintansa aika oli tullut. He valtasivat kaupungin keskusasetat ja varmuuden vuoksi vangitsivat Eino Rahjan jälkeensä jättämät suomalaiset punakaartilaiset ja muut kaupunkiin kerääntyneet suomalaiset. Kun "Severnaja Zvezdalla" olleet Suomalaisen Legioonan miehet myöhemmin aamulla nousivat maihin, kaupunki oli jo vaihtanut omistajaa, oikeastaan kaksikin kertaa. Venäläisten vangeiksi joutuneet suomalaiset heti vapautettiin ja tuotiin "Severnaja Zvezdalle", jossa he lupasivat liittyä Suomalaiseen Legioonaan. Eino Rahja, joka oli lähtenyt hajoittamaan Suomalaista Legioonaa ja tuomaan sen miehistöä Pietariin, joutui täten sattuneen pienen harhanäyn johdosta vahvistamaan sitä parillakymmenellä miehellä.

Legioonan työ päättyi sillä kertaa siihen. Mekin siirryimme "Severnaja Zvezdalle" ja yhdessä legioonan miesten kanssa matkustimme sen päämajaan Näsöön. Siellä emme joutaneet kauan viipymään, vaan kiirehdimme Muurmanskiin ottamaan selkoa, oliko Narvikissa mahdollisesti Suomeen tarkoitettua viljaa ja voitaisiinko se

kuljettaa pohjois-Venäjälle. Muurmanskissa pääsimme heti siellä olleen englantilaisen laivaston päällikön amiraali Kempin ja liittolaisten sotavoimien ylipäällikön kenraalimajuri Poolen puheille. Kohtaus oli järjestetty englantilaiselle taistelulaivalle "Glorialle". Kumpikaan sotaherra ei tiennyt viljasta mitään, mutta lupasi ottaa asiasta selkoa. Myöhemmin saimme tietää, että yksi viljalaiva oli tullut Narvikiin, mutta tilanteen Suomessa saksalaisten mairinnou-sun jälkeen muututtua se oli käännetty menemään Ranskaan tai Belgiaan. Sitävastoin kenraali Poole korosti suomalaisten järjesty-mistä Suomalaiseksi Legioonaksi, jota hän sikäläisten liittolais-joukkojen ylipäällikkönä piti Suomen itsenäisyyden ja vapauden kannalta hyvin tärkeänä, koska se liittolaisten johdon alaisena tulisi taistelemaan Suomen vapauttamiseksi saksalaisten vallasta. Le-gioona ja siihen liittyneet suomalaiset tulisivat täten kuulumaan yhteiseen rintamaan, joka taistelee kaikkien ja varsinkin pienten kansojen itsenäisyyden ja vapauden puolesta.

Kohtauksen jälkeen palasimme Näsöön ja sieltä ensimmäisellä laivalla Arkangeliin, josta meidän piti matkustaa takaisin Moskovaan.

SUOMALAISIA ARKANGELISSA

Olo Arkangelissa muodostui kuitenkin pitempiaikaiseksi kuin olimme suunnitelleet. Sen sijaan, että sikäläinen Työ- ja sotamies-neuvosto olisi laatinut meidän Muurmannelta palattuamme lopulliset ehdotuksensa sahalaitosten luovuttamisesta suomalaisille, pantiin asunnossamme Hotel Petrogradissa toimeen tulomme jälkeisenä yönä kotitarkastus. Keskellä yötä, kuten tavallista Venäjällä, aseelliset miehet piirittivät talon ja meidät suljettiin huoneisimme. Kaikki matkatavaramme, vaatteet ja taskut pengottiin, vuoteet ja vuodevaatteet, tulisijat ja komerot nuuskittiin, yksin lattiapalkitkin väännettiin rautakangilla ylös ja lattian alustatkin tarkastettiin. Kun ei edes aseita löytynyt, niin vangitsemisia ei toimitettu. Seuraavana aamuna menimme Työ- ja sotamiesneuvostoon vaatimaan selitystä. Neuvoston puheenjohtaja, lättiläinen Lindeman, jonka olin tullut tuntemaan jo Helsingissä, kohteliaasti seiitti, että siinä on tapahtunut jokin väärinkäsitys, sekä pyyteli anteeksi.

Lindeman oli ystävällinen ja kertoi, että Arkangeliin oli saapunut paljon suomalaisia pakolaisia, joista toiset olivat sairaaloissa-kin ja toisten asema oli kovin kurja, ja kehoitti minua ottamaan heistä selkoa ja tekemään jotain heidän hyväkseen. Noin niinkuin ohimennen ja muuna asiana hän virkkoi: "Meillä on täällä Arkangelin vankilassa kaksi suomalaista valkokaartilaista, jotka on aikoi-naan lähetetty tänne sieltä pohjois-Karjalasta, ja me emme nyt tiedä, mitä niille pitäisi tehdä; toiset ovat olleet sitä mieltä, että ne olisi

ammuttava, mutta sitäkään ei ole vielä tehty." Hän kehoitti minua lähtemään tarkastamaan Arkangelin vankilaa ja samalla puhutte-lemaan suomalaisia vankeja. Ehdotus tuntui hienolta vihjaukselta siihen, että sinne voi joutua kuka tahansa tarvitsematta erityisem-min tietää syytä.

Arkangelin vankila olikin näkemisen arvoinen, ei mallivanki-lana, vaan sellaisena kuin vankilat olivat kolme sataa vuotta sitten, sinne joutuneiden tuntiessa olevansa elävinä haudattuja. Mainitut kaksi suomalaista olivat sijoitetut sellaiseen puolipimeään karhunkoppiin, joka ei miltään kulmalta ulottunut edes ulkoseinään, vaan jossa seinät ja katto oli tehty kokonaan rautaristikoista, ja valo tuli kaukaa käytävän perällä olevasta ikkunasta. Vangit olivat enemmän metsänelukan kuin ihmisen näköisiä. Alituinen pelko oli syöpynyt heidän katseisiinsa, mutta kun he kuulivat puhuttavan suomea, niin jonkinlainen ilon ja toivon kajastus näytti leikkivän heidän pelokkailla kasvoillaan. Kuulustelin miehiä ja sain selville, että toinen oli kuolajärveläinen pienen talon omistaja, jo vanha ja vähäkuuloinen; häntä oli sodassa käytetty kuormarenkinä. Toinen oli kotoisin Iisalmelta ja ollut Amerikassakin, oli pakko-otolla jou-tunut armeijaan ja sen mukana pohjois-Karjalaan ja siellä vangiksi. Pyysin päästämään miehet irti, sillä he olivat aivan vaaratto-mia, ja niin miehet vapautettiin ja he liittyivät myöhemmin Suoma-laiseen Legioonaan.

Kun Arkangeliin kerääntyneet suomalaiset pakolaiset olivat saaneet kuulla, että sinne oli saapunut suomalainen retkikunta aina Moskovasta, niin he piirittivät Hotel Petrogradin ja vaativat, että heidän hyväkseen oli jotain tehtävä, heistä suurin osa kun oli suorastaan kuolemassa nälkään. Sairaalassa oli kolme miestä, eikä kukaan pitänyt niistä mitään huolta. Suomalaisten pakolaisten asema Arkangelissa oli mitä sääliä. Pakolaiset, joita oli lähes kaksisataa, itkivät sitä, että heiltä oli kielletty lupa matkustaa mi-hinkään. Pietariin heitä ei lasketa, Moskovaan heitä ei lasketa, joten heidän täytyy nääntyä tänne Venäjän pohjoisimpaan kolk-kaan. He sanoivat minulle: "Kaikki toiset johtajat ovat meidät jättäneet ja hylänneet, ja jos nyt vielä te jätätte, niin se on rikos ja häpeä sitä liikettä kohtaan, jonka puolesta mekin olemme tais-telleet." Tähän vastasin: "Tulkoon mitä tahansa, minä en jätä teitä. Tilanne on hirvittävän sekava, mutta me yritämme tehdä kaik-kemme teidän pelastukseksenne, ja jos me sorrumme, niin sorru-taan yhdessä." Ja ryhdyin jakamaan avustusta näille suomalaisille pakolaisille niistä varoista, mitä meillä oli mukana.

Samoihin aikoihin saapui Moskovasta Arkangeliin lähetetty uusi valtuutettu A. Hurskainen. Moskovassa oli alettu pitkästyä ja epäilläkin retkikuntamme matkan onnistumista ja päätetty lähettää mies ottamaan siitä selvää. Hurskainen tuli juuri parhaaseen aikaan nähdäkseen sen kurjuuden, missä Arkangelin suomalaiset

pakolaiset elivät. Tutkittuaan kaikki seikat ja mahdollisuudet hän hyväksyi täydellisesti sen kannan, jonka olimme ottaneet. Hän itsekin aikoi jäädä Arkangeliin, mutta halusi ensin käydä Moskovassa selostamassa tilannetta ja jättäen varmuuden vuoksi kaikki matkatarvaransa jo Arkangeliin kehoitti toisia pysymään siellä, kunnes palaa takaisin.

Mutta ennenkuin hän ehti palata tapahtui sellaista, mikä muutti tilanteen täydellisesti.

Suomen vapauden puolustamista pohjois-Venäjällä

III

MITEN ARKANGELI VALLOITETTIIN

Elokuun 1. päivä v. 1918 ei Arkangelissa mitenkään poikennut edellisistä päivistä. Neuvostohallitus näytti olevan vallassa ehdottomasti. Päivä oli lämmin ja kaunis ja aurinko paistoi täydeltä terältä vanhan Vienan kaupungin yllä.

Satamassa näytti kyllä kaiken päivää vallitsevan kuumeinen kiire. Kahteen vesirattain varustettuun jokilaivaan lastattiin kaikenlaista tavaraa tulisella vauhdilla. Ja neuvostoherrat näkyivät olevan erittäin lukuisasti mukana tässä lastaustyössä. Puolenpäivän aikaan nauhattiin kaupungilla kadunkulmiin kuulutuksia, joissa sanottiin, että kukaan ei saanut liikkua kadulla kello 8:n jälkeen sinä ja seuraavina iltoina. Ihmiset pysähtyivät ja lukivat julistukset, pudistivat merkittävästi päätään, mutta kukaan ei näyttänyt tietävän, mistä määräys johtui, tai jos joku tiesi, niin ei halunnut siitä puhua.

Asuimme lähellä jokirantaa "Petrograd" nimisessä hotellissa, joka itse asiassa oli viheliäinen kolmannen luokan matkustajakoti. Se oli aivan luostarin kirkon kohdalla. Ja luostarin kirkko ja varsinkin kellotapuli on mielenkiintoinen laitos. Kellojen soitto on nähkääs venäläisen jumalanpalveluksen kaikkein tärkeimpiä kohtia. Siitä huolimatta, että bolševikit olivat olleet Arkangelissakin vallassa jo yhdeksän kuukautta, luostari kirkkoineen seisoi paikoillaan ja jumalanpalvelukset kellonsoittoineen toimitettiin säännöllisesti.

Arkangelin luostarin kelloja soitettiin joka tunti, alkaen kello viideltä aamulla. Siinä soitossa oli jotakin ihmeellistä. Se oli taidetta. Luostarin kelloja helkyteltiin vanhaan tapaan siten, että jokaisen kellon kieleen oli kiinnitetty nuora ja soittaja seisoi ylhäällä tornissa kellojen keskellä ja nyki naruista kutakin vuorollaan. Ja niitä kelloja ja naruja oli ihmeellisen paljon. Suurimmat kellot riippuivat tukevissa kantimissaan tornin keskellä, pienemmät ympärillä ja kaikkein pienimmät riveittäin tornin luukkujen yläreunassa. Myös naruja kertyi mahdoton määrä. Niitä riitti soittajan jokaiseen sormenpäähän ja jalkoihin sekä kyynärpäihin ja ties mihin paikkoihin ne kaikki olikaan kiinnitetty.

Kun soittaja alkoi helkytellä kellojaan, hän ensin muutaman keran harvassa tahdissa antoi suurimman kellon kielen pomahtaa sen laitaan. Kumeana kiiri kaiku kautta kuulakan aamuilman, johon vähän päästä yhtyi pienempien kellojen tahdikas kilahtelu ja viimein kaikkein pienimmät aina aisakellon kokoisia myöten liittyivät konserttiin. Soitossa saattoi erottaa monta eri sävelmää ihmeellisen tarkasti esitettyinä.

Sellaiseen soittoon saivat siinä "Petrograd" hotellissa majailevat herätä joka aamu. Ja tulkoon heti sanotuksi, että ei ole ollenkaan epämieluisia herätä luostarin kellojen soittoon, vaan sitä saattaa kuunnella pitkät ajat ja on se omansa johtamaan ihmisen ajatuksia kauas korkeuksiin ja matalien asioiden yläpuolelle.

Kun käsky oli annettu pysyä sisällä ja mennä levolle aikaisin, tottelivat suomalaisetkin sitä ajatellen, että aamullapa tuosta taas herää kellojen helähdyksiin. Ja niin herättiinkin. Kellot soivat samoja jo tutuksi tulleita surunvoittoisia säveliään, ja kirkas elokuun aurinko valaisi pohjolan taivasta.

Uteliaisuus kuitenkin kiihotti nousemaan ja pukemaan ylleen tavallista kiireemmin. Yö kylläkin oli kulunut rauhallisesti, sillä mitään melua tai kolinaa ei ollut kuulunut. Mutta sittenkin johtui arvelemaan, että mahdollisesti jotain on voinut tapahtua.

Saavuimme ensimmäiseen tuttuun kadunkulmaan. Siinä oli tavallisesti seisonut punakaartilainen kivääri jalalla vahdissa. Mutta poissa oli nyt punakaartilainen eikä mitään muutakaan vartijaa ollut asetettu tilalle. Kävelimme vähän matkaa pohjoiseen päin kaupungin keskustaa kohti, kun vastaan tuli kulkuvahti. Mutta se ei ollut venäläinen, vaan englantilainen merisotilasvartio, johtajanaan meille jo ennestään tuttu skotlantilainen kersantti.

Emme olleet ensin uskoa omia silmiämme, mutta mikäpä siinä auttoi. Englantilainen torpedoristeilijä "Attentive" oli valoisan yön aikana saapunut Arkangelin kaupungin rantaan ja laskenut maihin pienen merisotilasjoukon. Mutjakin patterit olivat ensin avanneet tulen englantilaista sotalaivaa vastaan, vaan kun tämä oli laskenut puolitusinaa "kapsäkkejä" pattereihin, olivat ne vaienneet ja varusväki antautunut. Itse kaupungissa ei ollut ammuttu laukaustakaan, sillä komissaarit, kaupungin entinen virkakunta ja pieni punakaartilaisosasto oli jo iltayöstä lähtenyt niillä kahdella jokilaivalla, joihin päivällä lastattiin tavaraa, ylös Vienajokea myöten päästäkseen joko Kotlasiin tai aina Vologdaan asti.

Kaupunki oli vallattu kesäisen yön hiljaisuudessa ampumatta laukaustakaan. Ja rauhalliseksi kaupunki jäi valloituksen jälkeenkin.

Jo ennen Arkangelin valloitusta ulkomaisten diplomaattikunnat olivat vetäytyneet sinne. Yhdysvaltain lähetystö oli ottanut asunokseen kuvernöörin talon ja toisten maiden lähetystöt muut parhaat rakennukset. Myöhemmin Yhdysvaltain lähettiläs senaattori J. Frances asettui asumaan "Vaikats" laivalle, ollakseen valmis läh-

temään minä hetkenä tahansa. Tällä laivalla sainkin sitten myöhemmin tavata häntä, diplomaattikunnan vanhinta, ja hänen välityksellään esittää Suomea koskevia asioita tälle diplomaattikunnalle ja varsinkin Yhdysvaltain hallitukselle. Myöhemmin pohjois-Venäjällä olleiden liittolaisvoimien päällikkö, kenraali Poole esikuntineen muutti myös Arkangeliin.

Liittolaisten tarkoituksena ei ollut tulla hallitsemaan Venäjää, vaan auttamaan sitä saamaan itselleen kansanvaltaisen hallituksen, jollainen kommunistinen hallitus heidän mielestään ei ollut. Siitä syystä he kaikkein ensimmäisenä kehoittivat venäläisiä muodostamaan Arkangeliin oman suvereenisen hallituksensa, jonka he sitten tunnustavat ja jota tukevat. Tämän mukaisesti muodostettiinkin Arkangeliin Peter Tšaikovskin hallitus, jonka jäsenet oli koottu kaikista muista ryhmistä, paitsi kommunisteista.

Täten liittolaiset olivat perustaneet Venäjälle samaan aikaan kaksi hallitusta, Koltšakin hallituksen Siperiaan ja Tšaikovskin Arkangeliin, ikäänkuin nähdäkseen kumpi näistä oli elinvoimaisempi.

Tšaikovskin hallitus yritti toteuttaa kansanvaltaisia periaatteita antamalla kansalle, varsinkin työläisille, sellaisia vapauksia, joita sille tsaarit ja kommunistit eivät olleet antaneet, ja voitti sillä työväen kannatuksen, sikäli kun sitä enää oli jäljellä. Mutta toisella puolen tsaristit, joiden johdossa sanottiin olleen keisarin veljen Mikaelin, juonittelivat Tšaikovskin hallitusta vastaan. Eräänä yönä he kaappasivat koko hallituksen ja kuljettivat sen Solovetskin luostariin panttivangiksi. Liittolaisten edustajat sanoivat silloin kuitenkin, että leikki menee liian pitkälle, ja komensivat heidät tuomaan Tšaikovskin hallituksineen takaisin Arkangeliin. Tämä pieni vallankaappaus taas pian unohdettiin kokonaan, vaikka Tšaikovskin hallituksesta ei tullut pitkäikäistä, se kun vaihtui liittolaisten poistuttua tsaarin-kenraali Millerin hallitukseksi, jonka vuorostaan kukistivat kommunistit.

Mutta varmana voi pitää, että ei koskaan toista kertaa, ei ennen eikä jälkeen, kommunistinen hallitus ja sen sotavoimat ole olleet niin heikot kuin ne olivat silloin kun englantilaiset valloittivat Arkangelin.

ESITYS SUOMEN OLOISTA AMERIKKALAISILLE JA VENÄLÄISILLE

Emme kuitenkaan millään muotoa tahtoneet sekaantua Venäjän sisäisiin asioihin, vaan koko toimintamme kohdistui suomalaisten pakolaisten avustamiseen sekä toisaalta Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolustamiseen. Päätimme Arkangelissa muodostaa suomalaisia edustavan komitean, jonka avulla yrittäisimme vaikuttaa

liittolaismaiden edustajiin ja samalla pitää pohjois-Venäjälle jääneitä suomalaisia koossa ja yhdistää niiden voimat auttamaan vapaustaistelua.

13. päivänä elokuuta 1918 pidettiin Arkangelin suomalaisten pakolaisten kokous Hotel Petrogradissa, minun ollessa puheenjohtajana ja sihteerinä Emil Eion. Päätettiin perustaa komitea huolehtimaan Suomen kysymyksestä sekä Venäjällä olevien suomalaisten asioista, koska oli jouduttu eristetyiksi aikaisemmin perustetuista komiteoista. Komitean nimeksi hyväksyttiin ”Suomalaisten Työläisten Komitea Arkangelissa”. Siihen valittiin minun lisäksi Aarne Orjatsalo ja Emil Elo sekä varajäseneksi Kalle Hämäläinen ja pöytäkirjan tarkastajiksi H. Haaranen ja H. Tuomisto.

Ensimmäisinä toimenpiteinä komitea päätti laatia ja liittolaismaiden diplomaattikunnalle sekä Tšaikovskin hallitukselle esittää erityisen Suomen asemaa käsittelevän promemorian. Tämän laitoiksi valittiin minut ja Emil Elo. Promemoria toimitettiin englannin, venäjän ja suomen kielillä. Venäjänkielisen käännöksen laati Venäjän laivastossa palvellut helsinkiläinen G. Maltšev, joka myöhemmin käytti nimeä Joki.

18. päivänä elokuuta 1918 esitin Yhdysvaltain lähettiläälle J. Francesille sekä ruhtinas Tšaikovskille seuraavan promemorian:

Promemoria.

”Kun Suomen Suuriruhtinaskunta v. 1809 yhdistettiin Venäjään, vahvasti keisari Aleksanteri I Suomessa jo ennen voimassaolleet perustuslait ja muut lait edelleen voimassapysyviksi siten, että Venäjän keisari oli samalla Suomen Suuriruhtinas, jonka tuli hallita maata Ruotsalaisilta perittyjen lakien mukaan. Näitä perustuslakeja täydensivät erittäinkin vuonna 1863 annettu ja v. 1906 uudistettu Valtiopäiväjärjestys, jonka mukaan Valtiopäiville kuului lakien säätäminen ja hallitsijalle niiden vahvistaminen ja voimaansaattaminen ja hallintaoikeus. Suomi oli siis valtio, jota hallittiin sen omien lakien mukaan ja jolla oli Venäjän kanssa yhteinen valtiopäämies sekä sama ulkopoliittikka ja jonka sotalaitos oli Venäjän sotilashallinnon alainen.

Kun maaliskuun vallankumouksessa v. 1917 Venäjällä monarkistinen hallitusjärjestelmä kukistui ja keisari suistui pois valtaistuimelta, kukistui samalla myöskin Suomen suuriruhtinaan valta. Keisarivallan kukistuttua Venäjällä oli luonnollista, että Venäjän Valtakunnan Duuma otti haltuunsa kaiken valtiovallan Venäjällä, kun taas Suomen lakien mukaan, valtaistuimen tultua tyhjäksi, Suomen Suuriruhtinaan valta joutui Suomen Eduskunnalle.

Näin ei kuitenkaan heti tapahtunut vaan katsoi silloinen Venäjän väliaikainen hallitus saaneensa Venäjän Valtakunnan Duumalta myöskin kaiken Suomen Suuriruhtinalle kuuluneen vallan, myöskin Suomen sisäisiin asioihin.

Kun Venäjän vallankumouksessa julkilausutut ylevät periaatteet kansojen vapaudesta ja itsemääräämisoikeudesta tulivat tunnetuksi Suomessa, herättivät ne valtavan vastakaivan kaikissa suomalaisissa. Ne monet laittomuudet ja vääryydet, joita tsaarivallan aikana oli kärsitty, unohdettiin. Usko uuteen vapaaseen ja valoisaan aikaan täytti sydämmet ja mielet.

Tässä mielessä suostui allekirjoittanut muodostamaan Suomen uutta hallitusta, senaattia, jonka päämieheksi hän suostui. Siinä ohjelmapuheessa, jonka hän piti Suomen eduskunnassa toukokuun 14 p. v. 1917, lausui hän m.m. että vapaan Venäjän kansan arvo vaatii, että sen läheinen naapuri — ja hän lisäsi — sen liittolainen on vapaa ja itsenäinen kansa, jota Venäjään liittää vapaat siteet sekä yhteiset poliittiset ja taloudelliset edut. Samalla hän lausui olevansa vakuutettu, että Venäjän kansa on vapaasta tahdostaan myöntävä Suomelle vapauden ja itsenäisyyden.

Huhtikuussa Suomen eduskunnan kokoonnuttua esitti Suomen senaatti Venäjän väliaikaiselle hallitukselle ja eduskunnalle annettavaksi lakiehdituksen, jonka mukaan kaikki Keisarille ja Suuriruhtinalle kuuluneet Suomen sisäisiä asioita koskevat oikeudet annettaisiin Suomen senaatille ja ainoastaan ulkopoliittikkaa ja sotalaitosta koskevat asiat olisivat esitettävät Venäjän hallitukselle. Venäjän silloinen väliaikainen hallitus ei kuitenkaan tähän ehdotukseen suostunut. Allekirjoittanut katsoi velvollisuudekseen huomauttaa asian tärkeydestä silloiselle Venäjän väliaikaisen hallituksen puheenjohtajalle, ruhtinas Lvoville ja Suomen silloiselle Kenraalikuvernöörille Michael Stahovitchille, erittäinkin siitä vaarasta, että eräät Suomen poliittiset ryhmät alkavat yhä enemmän etsiä Saksan apua. Oli nimittäin tunnettua, että heti sodan puhjettua Suomessa muodostui poliittinen ryhmä, joka alkoi yhteistoiminnan Saksan kanssa, avustaen sitä kaikin voimin saattaakseen Saksan lopulliseen voittoon ja sen avulla saadakseen aikaan Suomen lopullisen erottamisen Venäjästä.

Kun sovinto Venäjän väliaikaisen hallituksen ja Suomen eduskunnan välillä ei syntynyt, päätti Suomen eduskunta 18. päivänä heinäkuuta v. 1917 säätää lain ”Korkeimman valtiovallan käytöstä Suomessa”. Tämä laki hyväksyttiin eduskunnassa perustuslakien säätämässä järjestyksessä ja sai se asian toisessa lukemisessa yli 5/6 äänten enemmistön. Mainitun lain mukaan tuli korkein valta kaikissa Suomea sisäisesti koskevissa asioissa Suomen eduskunnalle, kun taas ulkopoliittikan asiat ja sotalaitosta koskevat kysymykset jäivät edelleen Venäjän kanssa yhdessä sovittavaksi.

Venäjän väliaikainen hallitus katsoi puolestaan, että Suomen eduskunta oli mennyt yli valtuuksiensa ja julisti 31 päivänä heinäkuuta 1917 eduskunnan hajoitetuksi ja esti sen kokoontumisen asevoimin.

Samaan aikaan kuin poliittinen tilanne maassa kärjistyi, paheni

myöskin elintarvepula. Elintarvepäällikön erottua hallituksesta ilmoitti allekirjoittanut suostuvansa ottamaan elintarvepäällikön toimen ja ehdotti samalla senaatille hyväksyttäväksi ohjelman, jonka mukaan valtion olisi tullut suorittaa osa tärkeimpien kulutustarpeiden hinnasta ja siten tehdä elintarpeiden saanti vähävaraisillekin kuluttajille mahdolliseksi. Kun tälle ohjelmalle ei saatu senaatin kannatusta ja kun senaatin enemmistö oli päättänyt julaista asetuskokoelmissa eduskunnan hajoituskäskyn, antoi allekirjoittanut kenraalikuvernöörille 14 päivänä elokuuta kirjelmän, jossa viitaten edellämäinittuihin syihin ilmoitti luopuvansa hallituksesta.

Toisaalla myöskin yhteiskunnalliset uudistusvaatimukset nousivat esille erittäin voimakkaina, mikä johtui suureksi osaksi siitäkin, että erittäinkin keisarivallan viimeisinä vuosina tarpeellinen reformilainsäädäntö oli melkein kokonaan pysähtynyt. Varsinkin torpparien vapauttamista, uusien kunnallislakien ja 8 tunnin työaikalakien voimaansaattamista vaadittiin hyvin innokkaasti. Kun eduskunta uusien vaalien jälkeen kokoontui marraskuun 1 päivänä, esitti sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä ohjelmallisen vaatimuksen, johon koko maan työväki yhtyi. Siinä vaadittiin:

1. Voimaanpantavaksi eduskunnan 18 päivänä heinäkuuta hyväksymä laki korkeimman valtiovallan käyttämisestä Suomessa.
2. Valtiollisen äänioikeusrajan alentamista 20 vuoteen ja erinäisten yleisen äänioikeuden rajoitusten poistamista.
3. Eduskunnan jo hyväksymien kunnallislakien vahvistamista.
4. Eduskunnan niin ikään hyväksymän 8 tunnin työaikalain vahvistamista.
5. Elitarvekysymyksen tehokasta järjestämistä niin, että vähävaraistenkin toimeentulo saataisiin turvatuksi.
6. Torpparien julistamista viljelemiensä maiden haltioiksi siihen asti kunnes eduskunta ehtii säätää lain näiden viljelmien lunastamisesta valtion avustuksella itsenäisiksi tiloiksi.
7. Työväen vakuutuslakien (työttömyys-, vanhuuden-, työkyvyttömyys-, sairaus- ja tapaturmavakuutuslakien) säätämistä, ja
8. Myönnettäväksi työväen vakuutusrahaston pohjarahastoksi 40 miljoonaa markkaa.

Nämä vaatimukset, jotka sosialidemokraattinen puolue oli ottanut ohjelmaansa niin hyvin realisen elämän aiheuttamia uudistusten tarpeita kuin myöskin niiden toteuttamismahdollisuuksia silmälläpitäen, olivat sellaisia, että jokaisen liberaalisen puolueen olisi pitänyt voida ne hyväksyä. Mutta uusissa vaaleissa olivat porvarilliset puolueet liittoutumisien ja voimakkaan agitatsioonin avulla saaneet eduskuntaan niukan enemmistön eivätkä nyt halunneet suostua ainoankaan näistä vaatimuksista. Päinvastoin alettiin konservatiivisten puolueiden toimesta vahvistaa jo aikaisemmin kesällä perustettuja aseelli-

sia suojeluskuntia sekä myöskin perustamaan salaisia sotilas- ja upseerikouluja. Samojen piirien toimesta aikaisemmin Saksan armeijaan värvätyt ja siellä kouluutetut suomalaiset, luvultaan noin 3000—4000, kuljetettiin, ainakin suureksi osaksi, Saksasta Ruotsiin odotamaan sopivaa hetkeä Suomeen hyökkäämistä varten. Väestöä ylytettiin nousemaan aseellisin voimin karkoittamaan siellä vielä majajleiva venäläinen sotaväki.

Kun elintarvepula yhä paheni, eikä ainoakaan tarpeellisista ja odotetuista uudistuksista toteutunut, puhkesi maassa marraskuun 14 päivänä suurlakko. Saman kuun 15 päivänä eduskunta päätti ryhtyä käyttämään korkeinta valtiovaltaa Suomessa (josta kenraalikuvernööri Nekrasov oli jo aikaisemmin poistunut Venäjällä tapahtuneiden valtiollisten muutosten takia) sekä vahvisti ja määräsi voimaan saatettavaksi uudet kunnallislait ja 8 tunnin työaikalain. Myöhemmin Svinhufvudin hallitus omavaltaisesti on peruuttanut nämä molemmat lait. Suurlakko kesti ainoastaan 6 päivää, mutta kärjistyneen tilanteen vuoksi ei lakko erällä paikkakunnilla kulunut verettömästi eikä ilman ihmisuhreja.

Myöhemmin, joulukuun 6 päivänä päätti eduskunta perustuslain säätämässä järjestyksessä, että Suomi on oleva itsenäinen tasavalta ja ryhtyi hankkimaan sille tunnustusta.

Heti sen jälkeen kuin eduskunta oli päättänyt ryhtyä käyttämään korkeinta valtiovaltaa Suomessa, alettiin muodostaa uutta hallitusta. Kun eri puolueet eivät päässeet yksimielisyyteen asiassa, esitti allekirjoittanut eduskunnalle hyväksyttäväksi ehdokaslistan uuden hallituksen jäseniksi ja herra Svinhufvud esitti toisen ehdokaslistan. Eduskunnan enemmistö hyväksyi viimeksimainitun listan. Siten tuli Svinhufvud uuden hallituksen päämieheksi. Asema Suomessa alkoi muodostua entistä kriittisemmäksi sen johdosta että Svinhufvudin hallitus ryhtyi heti palauttamaan voimaan tsaarivallan aikaista poliisijärjestystä sekä puuhaamaan asevelvollisuuteen perustuvaa sotilaitosta, joita hankkeita työväestö vastusti. Yhä äänekkäämmäksi kävi vaatimus, että Svinhufvudin hallitus oli kukistettava ja hallituksen kannattajain sekä sen vastustajain taholla alettiin varustautua kaikkien tapausten varalle. Työväestö kuitenkin toivoi, että hallitus luopuisi jyrkästä kannastaan. Mutta niin ei tapahtunut. Päinvastoin hallitus kiristi poliittista tilannetta vielä senkin kautta, että se ryhtyi erinäisiin ulkopoliittisiin toimiin, jotka herättivät suurta tyytymättömyyttä. Ja ainoastaan eduskunnan agraariryhmän valtiollisen kypsyuden puutteesta johtuvaksi täytyy katsoa, ettei hallitus niin hyvin sisä- kuin ulkopoliitikansaakaan vuoksi saanut vastaansa eduskunnan enemmistöä. Tammikuun 22 päivänä hyväksyi eduskunnan enemmistö salaisesti perustetut valkokaartit hallituksen virallisiksi sotajoukoiksi.

Samaan aikaan oli Viipurin kaupungin miliisi saanut selville erään valkokaartin asevaraston Viipurissa ja ryhtyi sitä takavarikoimaan,

kohdaten siinä aseellista vastarintaa, jolloin paikkakunnalla majailleva venäläinen sotaväki myöskin sekaantui asiaan ja asevarasto takavarikoitiin. Tämän johdosta hyökkäsivät Karjalassa muodostetut valkokaartin osastot Viipuriin aikomuksella valloittaa kaupungin ja katkaista yhteyden Suomen ja Venäjän välillä. Se yritys ei kuitenkaan onnistunut, sillä Viipurin miliisi ja varusväki löivät hyökkääjät takaisin.

Vallankumouksen puhkeamista ei kuitenkaan voitu enään välttää ja 26 päivänä tammikuuta antoi sosialidemokraattisen puolueen muodostama vallankumouskomitea julistuksen, jossa ilmoitti ryhtyvänsä muodostamaan uutta hallitusta, antaen samalla käskyn Svinhufvudin hallituksen vangitsemisesta.

Tammikuun 27 päivänä muodostettiin uusi hallitus Kullervo Mannerin johdolla. Tähän hallitukseen allekirjoittajaa pyydettiin elintarvepäälliköksi, mihin tehtävään hän työväen toivomuksen mukaan suostui. Kaikki Svinhufvudin hallituksen jäsenet pakenivat ja, kuten myöhemmin on saatu selville, herra Svinhufvud matkusti eräällä valtion jäänmurtaajalla Saksaan, missä oli Saksan hallituksen kanssa tehnyt nyttemmin jo osittain tunnetuksi tulleen, Suomea ankarasti rasittavan liittosopimuksen.

Herra Svinhufvudin ja Saksan hallituksen välillä tehdyn sopimuksen mukaan laskettiin ensimmäiset saksalaiset sotajoukot maihin maaliskuulla Ahvenanmaalla ja sittemmin myöhemmin Hangossa, Tammisaaressa ja Loviisassa. Saksalaisia joukkoja lienee kuljetettu myöskin rintaman eri osiin Vaasan kautta, ja saksalaisten upseerien kerrotaan olleen kaiken aikaa johtamassa valkokaartin osastoja. Mutta vaikka saksalaiset laskivatkin maihin melkoisen suuria voimia eri osiin Suomenlahden rannoille ja kävivät hyökkäämään useista kohdin, lyötiin useat hyökkäykset takaisin ja vasta huhtikuun lopulla onnistui saksalaisten ja valkokaartilaisten yhdistynein voimin murtaa punakaartilaisten rintama ja katkaista yhteys Suomen ja Venäjän välillä sekä valloittaa Helsinki.

Työväen muodostaman hallituksen jäsenistä suurin osa siirtyi Venäjälle, ainoastaan kaksi heistä jäi Suomeen. Niistä toinen saatujen tietojen mukaan on ammuttu ja toisen kohtalosta ei ole tietoa. Punaisen kaartin osastoista vain pieni osa pääsi siirtymään pois Suomesta, yhteensä noin 4,000 miestä on tullut Venäjälle ja muu osa miehistä, luvultaan noin 60,000, joutui saksalaisten ja valkoisten vangeiksi, joista sitten osa, saatujen tietojen mukaan useita tuhansia miehiä, on ammuttu taikka kuollut vankileireillä nälkään ja tauteihin, sekä osa päätetty viedä vankeina pakkotyöhön Saksaan.

Valkoisten päästyä saksalaisten avulla voitolle, on myös Suomen eduskunta kutsuttu koolle. Mutta kaikki 92 sosialidemokraattista edustajaa ovat, yhtä lukuunottamatta, estetyt ottamasta osaa eduskunnan työhön. Osa heistä on vangittu, eräitä ammuttu ja suuri osa on valkoisten vainoa paeten siirtynyt ulkomaille. Vaikka Suo-

men eduskunnassa perustuslain nimenomaisen määräyksen mukaan on oleva 200 jäsentä, ei näiden 91 edustajan tilalle ole valittu uusia eikä myöskään kutsuttu eduskuntaan heidän varamiehiään. Kun eduskunnan jäsenistä vähän enempi kuin puolet siis on koolla, niin on selvää ettei eduskunta sellaisessa kokoonpanossa edusta Suomen kansaa eikä myöskään sen päätöksillä, olkoot ne mitä laatua tahansa, voi olla laillista pätevyyttä. Niin ollen herra Svinhufvudin hallituksen toiselta puolen ja Saksan hallituksen toiselta puolen välillä tehty liittosopimus, jonka eduskunta mainitussa kokoonpanossaan on hyväksynyt, on katsottava laittomaksi eikä sitä, siitä olen vakuutettu, Suomen kansan enemmistö koskaan tule hyväksymään.

On myöskin nyttemmin osottautunut aivan oikeaksi se käsitys, jonka Svinhufvudin hallituksen toiminta heti alussa synnytti Suomen demokraattisissa piireissä, nimittäin, että sanottu hallitus järjestelmällisesti pyrkii itselleen anastamaan eduskunnalle kuuluvaa valtaa ja että tämän vallananastuspolitiikan lopullisena tarkoituksena oli Saksan suojeluksen alaisen monarkistisen valtion perustaminen. Eduskunnan valtaa koetettiin faktillisesti vähentää juuri siinä mielessä, että uuden monarkian käsiin voitaisiin keskittää mahdollisimman suuri osa valtiovallasta. Koko tuo demokraattisen hallitusjärjestelmän hävittämistä tarkoittava politiikka oli yhtenä perussyynä niihin suuriin kamppailuihin, joita Suomessa on viime aikoina käyty; työväestö piti demokraattisen järjestelmän säilyttämistä ja kehittämistä sekä itselleen että koko maalle erittäin tärkeänä ja se tahtoi tätä järjestelmää kaikin voimin puolustaa monarkistien hyökkäyspolitiikkaa vastaan.

Vallankumouksen tapahduttua perustetun työväenhallituksen tarkoituksena olikin saada maahan parlamentaarinen ja demokraattinen hallitusmuoto, lähinnä Sveitsin mallin mukaan. Tätä varten valmistettiin ja julaistiin ehdotus uudeksi hallitusmuodoksi, joka aiottiin asettaa yleisellä kansanäänestyksellä hyväksyttäväksi. Aivan väärä on siis se valkoisten esittämä ja ulkomaillakin levittämä väite, että Suomen työväki olisi tahtonut syrjäyttää kansan enemmistön tahdon ja perustaa proletariaatin diktatuurin.

Ulkopolitiikassa työväen hallitus noudatti ankaraa puolueettomuutta ja ystävällisiä suhteita muiden maiden kanssa. Venäjän hallituksen kanssa ryhdyttiin neuvottelemaan sopimuksen aikaansaamisesta ja maaliskuun 1 päivänä allekirjoitettiin Suomen ja Venäjän välillä sopimus, josta liitän venäjänkielisen jäljennöksen mukaan. Tässä sopimuksessa kiinnittää huomiota sen kapean alueen yhdistäminen Suomeen, joka liittyy Norjan rajaan ja jonka alueen kautta Suomi tulisi saamaan sataman Jäämeren rannalla. Tähän on Suomella historiallinen oikeus, sillä jo ammoisista ajoista on suomalaisilla ollut kalastusoikeus Jäämeren rannoilla, mutta Venäjän ja Norjan välisessä rajankäynnissä v. 1829 tuli Suomi Jäämerestä eristetyksi. Kuitenkin keisari Aleksanteri II v. 1864 antamallaan julis-

tuksella, joka on julaistu Venäjän asetuskokoelmissa, lupasi tämän alueen Suomelle vastikkeeksi Systerbäckin kivääritehtaan aluetta vastaan, joka silloin liitettiin Venäjään. Kun tätä lupausta ei kuitenkaan ole toteutettu ja kun Suomen kauppa ulkomaiden, etenkin Länsi-Euroopan ja Amerikan kanssa vaatii avointa satamaa ja kun se ei mitenkään loukkaa muiden maiden etuja, on tämän sataman Suomelle saaminen katsottava oikeaksi ja kohtuulliseksi.

Olen puolestani vakuutettu, että puolueeton ja oikeamielinen tutkimus on osottava niiden päämäärien, joihin työväen asettama hallitus Suomessa pyrki, olleen oikeat ja täysin mahdolliset toteuttaa. Näiden päämäärien saavuttamisen kuitenkin teki tyhjäksi saksalaisten sekaantuminen Suomen asioihin sekä Suomen valkoisten ja Saksan välinen liitto.

Toivossa, että ystävälliset suhteet Suomen ja Venäjän sekä muiden liittolaismaiden välillä saadaan uudelleen palautetuksi ja että Suomen kansa saa vapauden ratkaista ja päättää omasta asemastaan, sekä uskoen, että Te puolestanne olette auttava Suomen kansaa saamaan sen vapauden, jätän Teille tämän selostuksen. Olen myöskin vakuutettu siitä, että Suomen kansa vielä kerran on osottava omaavansa oikean käsityksen asemastaan ja tehtävästään kansakuntien joukossa.

Arkangelissa 18 päivänä elokuuta 1918.

O s k a r i T o k o i.”

JULISTUS VENÄJÄLLÄ JA AMERIKASSA OLEVILLE SUOMALAISILLE

Senaattori Frances oli erikoisesti kiintynyt esitettyyn memorandumiin ja halusi saada lisää tietoja Petsamoa koskevasta asiasta. Hainkin Arkangelin kuvernementin kirjastosta vuoden 1864 asetuskokoelman, jossa mainittiin Petsamon luovuttamisesta Suomelle, ja Frances lupasi tehdä voitavansa ei ainoastaan Suomen itsenäisyyden tunnustamiseksi, vaan myöskin Petsamon saamiseksi Suomelle.

Toimintamme Arkangelissa muodostui kuitenkin äärimmäisen vaikeaksi. Pohjois-Venäjän suomalaisten pakolaisten avustaminen, Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolustaminen ja lopuksi Suomalaisen Legioonan koossapitäminen olivat sinänsä vaikeita tehtäviä. Työn teki sitäkin hankalammaksi se, että vaikka suomalainen Legioona perustettiin Moskovassa olevan Keskuskomitean aloitteesta, komitea oli ryhtynyt kaikkiin mahdollisiin toimiin legioonan hajottamiseksi ja leimasi provokaattoriksi jokaisen, joka tahtoi pitää sitä koossa. Tällainen provokaatio Moskovassa olevan Keskuskomitean puolelta saattoi ei ainoastaan Suomalaisen Legioonan, vaan myös tuhannet muut suomalaiset pakolaiset, jotka olivat paenneet pohjois-

Venäjälle, mitä vaarallisimpaan asemaan. Ei legioonalla eikä keneläkään muillakaan ollut pienintäkään mahdollisuutta päästä sieitä pois. Vähäisinkin kapinayritys olisi heti tukahdutettu verisesti. Samat miehet, jotka olivat mukana Suomalaisen Legioonan perustamisesta koskevan sopimuksen teossa, lähettivät legioonan jäsenille salaisia kirjeitä, joissa mm. käskettiin toimia siihen suuntaan, että pääsisivät Pietariin niin pian kuin suinkin mahdollista, jollei muuten niin riisumalla pois aseensa, koettaen ne ensin tehdä käyttökunnottomiksi. Samaten olisi muu omaisuus kuten veturit ja rautatiekalusto tehtävä käyttökunnottomaksi. Edelleen käskettiin August Wesley ”tehdä vaarattomaksi”.

Kaikki nämä kirjeet joutuivat liittolaisten tietoon ja he ryhtyivät kaikkiin varotoimiin uhkaavan vaaran torjumiseksi. Ne myös ilmoittivat asiasta minulle samalla antaen ymmärtää, mitä tulee tapahtumaan, jos levottomuuksia syntyy.

Käsittäen tilanteen vaarallisuuden laadimme ja Arkangelin kuvernementin kirjapainossa painatimme seuraavan julistuksen, jota sitten jaettiin kaikkialla pohjois-Venäjällä ja lähetettiin muuannekin:

”Suomalaisille kaikkialla.

Suomalaisten työläisten järjestyminen englantilaisten avulla saksalaislahtarivallan karkoittamiseksi Suomesta.

Suomalaisen Sosialidemokraattisen Ulkomaisen Järjestön Keskuskomitea on Moskovassa antanut julistuksen, jossa se varoittaa suomalaisia liittymästä Englannin armeijaan ja sanoo jo liittyneiden olevan velvollisia siitä luopumaan, leimaten mainitun armeijaan liittymisen imperialististen ryöstöpyyteiden tukemiseksi ja työväen valankumouksen pettämiseksi.

On mielestämme väärin, että komitea, jonka takana on tuskin mikään suomalainen sosialidemokraattinen järjestö, vielä vähemmin Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, esiintyy harkitsemattomilla julistuksillaan Suomen sos-dem. puolueen nimessä, ja väärin on myöskin leimata ne työläiset, jotka jo ovat järjestyneet englantilaisten avustamana pelastamaan maataan saksalais-suomalaisten lahtarien hirmuvallasta, Venäjän työläistovereita vastaan taisteleviksi.

Otettuamme selkoa suomalaisten järjestyisestä eri osastoiksi Englannin armeijan yhteyteen, voimme vakuuttaa ettei heillä ole aikomusta, eivätkä he ole velvolliset missään muodossa sekaantumaan Venäjän kansalaissotiin, vaan rajoittuu heidän tehtävänsä yksinomaan taisteluun Suomen takaisin valloittamiseksi saksalais-suomalaisilta lahtareilta, jotka kiduttavat tuhansia tovereitamme kuolettavissa vankiloissaan.

Tällainen taisteluun järjestyminen ei voi olla rikos kansainvälistä työväenliikettä vastaan, eikä myöskään vahingoksi Venäjän todellisen työväenluokan eduille. Mutta rikos on Suomen sosialidemokraa-

tiaa ja Suomen työtätekevää luokkaa kohtaan, jopa Venäjänkin työväenluokkaa kohtaan, koettaa sekoittaa Venäjän oloja tuntemattomia ja kieltä taitamattomia suomalaisia työläisiä Venäjän sekaviin kansalaissotiin, joissa Venäjän eri työläisryhmät ja talonpoikaisväestökin taistelevat toisiaan vastaan ja joissa suomalaisetkin saattavat joutua tietämättömyydessään taistelemaan ei ainoastaan suomalainen työläinen toista suomalaista työläistä vastaan vaan myöskin venäläistä työläistä, ehkäpä puoluetoveriaankin vastaan.

Me emme tahdo, että tippaakaan suomalaisten työläisten verta enään vuodatetaan Venäjän kansalaistaisteluissa, vaan että kaikki suomalaiset kumoukselliset voimat käytetään Suomessa apua odottavien tovereittemme pelastamiseksi. Siinä tehtävässä suomalainen työläinen varmimmin täyttää myöskin kansainvälisen työväenliikkeen hänelle osottaman tehtävän.

Suomalaiset kaikkialla! Järjestykää karkoittamaan maastamme saksalaiset ja muut kansamme sortajat!

Archangelissa 6 p. elokuuta 1918.

Oskari Tokoi, Emil Elo, Kalle Hämäläinen, Aarne Orjatsalo,
Vilho Halme.”

Amerikan suomalaisille päätettiin myöskin lähettää tilannetta selostava seuraava kirjelmä:

”Suomalaisille Amerikassa.

Viestit ovat teillekin kertoneet, miten onnettomaan asemaan veljemme kotimaassamme Suomessa ovat joutuneet.

Suomen porvariston taantumukselliset hankkeet, uhkaava nälänhätä, jota vallassaolevien taholta ei vakavasti edes yritettykään torjua, sekä toiselta puolen Venäjän sytyttävät kumoustaistelut sekä Suomessa majailleiden Venäjän hillittömien bolševikijoukkojen alinomainen yllytys, saivat vakavan suomalaisen työläisenkin tarttumaan aseisiin torjuakseen porvariston taholta uhkaavan taantumuksen ja luodakseen Venäjän ikeen alta vapautuneesta Suomesta kansanvaltaisesti hallittavan maan.

Suomen valkoinen porvaristo oli kuitenkin itsensä pelastamiseksi myönyt Saksalle Suomen vapauden.

Saksan hallituksen kanssa tehdyllä salaisella sopimuksella se luvutti Suomen Saksan imperialistien mielivallan alaiseksi, kuten kansaan siirtomaan. Palkkioksi tästä lähetti Saksa sotajoukkonsa Suomen työväen vapautustaistelua kukistamaan — Suomen valkoisten pyövelitehtäviin.

Kun Venäjän bolševikit, pettäen lupauksensa, jättivät Suomen työväen huonosti varustettuina yksin valkokaartilaiden ja saksalaisten sotajoukkoja vastaan, eivät he voineet urhoollisimmallakaan taistelulla ylivoiman edessä kestää.

Suomen työväki hävisi taistelussaan ja joutui valkoisten ja saksalaisten hillittömän koston uhreiksi. Suomessa toistui näytelmät, joille saa esikuvia hakea kammoittavista Rooman orjateurastuksista.

Naisia ja lapsiakaan ei ole säästetty. Laumoittain on työläisiä telotettu ja teljetty vankileireihin. Näänyttävää nälkää he ovat saaneet kestää ja vielä kamalampi nälkä onnetonta maata odottaa. Eristettyyn asemaansa joutuneena ei se voi muualta elintarpeita hankkia, eikä oman maan tuotanto riitä sen tarpeita tyydyttämään.

Voiko kukaan suomalainen, olkoonpa missä tahansa, jolla ihmisyyden rinnassa sykkii ja joka vähänkin kotimaataan muistaa, olla kaikesta tästä välinpitämätöin ja toimeettomana katsella heimomme sortumista saksalaisten ja sen liittolaisten verisiin jalkoihin tai näänyttävään nälkään.

Eikö jokaisen suomalaisen velvollisuus ole tehdä voitavansa — ei ainoastaan suomalaisena, vaan myöskin ihmisenä, tovereittemme ja maamme pelastamiseksi.

Vetoamme teihin, satoiin tuhansiin kansalaisiimme!

Nyt on teidän vuoronne ja aikanne toimia. Ja keinoja teiltä ei puutu. Te voitte antaa suuren avun, jos te vaan tahdotte.

Suomen lahtarien ja saksalaisten kynsistä Venäjälle pelastuneet työläiset ovat muodostaneet Suomalaisen Legionan, joka on ottanut päämääräkseen liittolaisvaltojen avulla Suomen vapauttamisen. Mutta sen joukot eivät ole voineet kasvaa riittävän suuriksi, koska kotimaastamme eivät toverit vielä ole voineet päästä siihen liittymään.

Te, kansalaisemme siellä Amerikassa, olette siinä suhteessa onnellisemmassa asemassa. Te voitte joukkojamme kartuttaa. Rientäkää te riveihimme.

Muodostakaa joukko-osastoja ja yhtykää meihin! Amerikan hallitus on sen varmaankin salliva ja liittolaiset teidän meihin yhtymistä avustavat.

Ne taas teistä, jotka eivät taisteluun kykene, voitte auttaa antamalla yrityksellemme taloudellista apua.

Järjestykää, kohdistakaa kaikki tarmonne Suomen pelastamiseksi! Kiirehtikää; aika kutsuu!

Suomalaisten Työläisten Komitea:

Archangelissa 14 p. syyskuuta 1918.

O. Tokoi.

E. Elo.”

Yhdysvaltojen lähettiläs otti kirjeen toimittaakseen Amerikkaan ja lupasi, että amerikkalaiset laivat varmaankin tulisivat kuljettamaan Amerikassa muodostuneet suomalaiset joukot pohjois-Venäjälle.

Myös kirje oli tullut perille, koska se oli julkaistu Fitchburgissa ilmestyvässä suomalaisessa sanomalehdessä ”Raivaajassa”. Kir-

jeessä esitetty vetoamus ei kuitenkaan herättänyt vastakaikua Amerikan suomalaisissa, joten yritys raukesi siihen.

Arkangelissa toiminut Suomalaisten Työläisten Komitea oli jatkuvasti kosketuksissa liittolaismaiden edustajiin. 18. p:nä syyskuuta 1918 esitin Liittolaisvaltojen edustajille osoitetun seuraavan kirjelmän:

”Saatujen tietojen mukaan Suomessa oleva Saksan hallituksen virallinen edustaja on antanut Saksan hallituksen puolesta virallisen selityksen, jossa hän ilmoittaa, että Saksa on pakotettu pitämään joukkojaan Suomessa suojellakseen Suomen ja Ruotsin etuja liittolaisvaltoja vastaan.

Kun Suomen kansan enemmistön mielipide on varmaankin liittolaisvaltain puolella ja toivoo liittolaisten apua vapautuakseen saksalaisten pakkovallasta, on tämän Saksan edustajan antaman selityksen tarkoituksena Suomen kansan mielipiteen nostattaminen liittolaisvaltoja vastaan. Sen vuoksi on mielestäni aivan välttämätöntä, että liittolaisvaltain täällä olevat edustajat kiireellisesti selittävät, että liittolaisvaltain tarkoituksena ei ole Suomen vapauden ja etujen loukkaaminen vaan päinvastoin Suomen kansan, samoin kuin kaikkien muidenkin pienten kansojen vapauden suojeleminen saksalaiselta pakkovallalta. Samalla olisi selitettävä, että liittolaisvallat puolestaan pitävät Suomen vapauden ja etujen julkeana loukkauksena sitä, että saksalaiset sotajoukot majailevat Suomessa, ja kehoitettava Suomen hallitusta vaatimaan saksalaisten joukkojen pikaista poistamista maasta.

Tällaisella selityksellä, jos sellainen liittolaisten puolelta viipymättä annetaan, tulisi olemaan suuri kantavuus Suomen kansan keskuudessa ja edistäisi se saksalaisvastaisen liikkeen kasvamista Suomessa.

Archangelissa 18—9—1918.

Oskari Tokoi.”

Vähän myöhemmin tein selvän ja suoran esityksen, että Yhdysvallat ja Englanti, jotka eivät olleet vielä tunnustaneet Suomen itsenäisyyttä, tekisivät sen mahdollisimman pian, koska sillä teolla olisi arvaamattoman suuri merkitys Suomen kansan mielipiteisiin.

LÄHETYSTÖ SUOMESTA

Myöhemmin alkoikin saapua sellaisia tietoja, että tyytymättömyys saksalaista komentoa vastaan oli Suomessa kasvamassa, mitä tyytymättömyyttä lisäsi saksalaisen prinssin valitseminen Suomen kuninkaaksi. Syyskuun lopulla tiedettiin Arkangelissa, että Uhtualla, jossa Karjalan Legioonaa piti vartiopalvelusta, oli rintaman läpi saapunut kaksi suomalaista, jotka olivat pyytäneet päästä

Arkangeliin tapaamaan siellä olevaa suomalaisten komiteaa ja liittolaisjoukkojen johtoa. He olivat sanoneet itsellään olevan tärkeän ehdotuksen sovinnon aikaansaamiseksi.

Arkangelissa annettiin määräys lähettää miehet mahdollisimman pian sinne. Miehet ilmoittivat nimikseen luutnantti Nykänen ja Suomen Leipurityöläisten Liiton jäsen Vihreä. He kertoivat, että Suomessa oli Santeri Alkion johdolla syntynyt liike tarkoituksena saada aikaan sisäinen sovinto ja rauha ja maahan kansanvaltainen yhteiskuntajärjestys. He kertoivat tullessaan lähetetyiksi tänne ottamaan selkoa, millä ehdoilla maanpakolaiset olisivat halukkaat rauhaan ja palaamaan takaisin maahan.

Neuvoteltuamme liittolaisten Intelligence-toimiston kanssa, jonka palveluksessa jo silloin olimme, laadimme Emil Elo ja minä ehdotuksen seuraavaksi sopimukseksi:

”Me eri puolueisiin ja kansankerroksiin kuuluvat suomalaiset olemme siinä varmassa vakaumuksessa, että ainoa mikä voi pelastaa Suomen siitä onnettomasta tilasta, johon sen sisälliset taistelut ovat johtaneet, on eri kansankerrosten mahdollisimman laaja yhtyminen sellaisten päämäärien toteuttamiseksi, jotka voivat luoda Suomen kansalle rauhallisen kehityksen edellytykset.

Sisäisen kehityksen luomisen edellytys tietysti on se, että maa saadaan puhdistetuksi saksalaisista sotajoukoista ja vastoin kansan tahtoa pystytetty kuningasvalta kukistetuksi. Mutta jollei oloja pyritä maassa järjestämään niin, että siellä tulee kaikilla kansalaisilla olemaan samat kansalaisoikeudet ja mahdollisuudet rauhalliseen kehitykseen ja työhön, ei kansan enemmistön voimain yhdistäminen ole mahdollinen. Sivistynyttä kansakuntaa ei voida menestyksellä kauan hallita millään diktatuurilla, eikä kansan eheyttä ja puolustuskykyä saavuttaa. Hallitusjärjestelmän täytyy olla kansan enemmistön tahdon mukainen ja yhteiskunnallisen rauhan saavuttamiseksi ja sen säilyttämiseksi on taas välttämätöntä tyydyttää kehityksen synnyttämät tarpeet ja taata yhteiskunnan suoja heikoimmille väkevemmän sortoa vastaan.

Onnettoman luokkasodan jälkeen sisäisen rauhan saavuttamiseksi on välttämätöntä, ettei revitä auki sen tuottamia haavoja, vaan koetetaan niitä parantaa ja kärsimyksiä kummallakin puolen lievittää. Kostosta on luovuttava eikä maan työ- ja puolustuskykyisiä voimia vankiloissa kidutettava. Vanha on unohdettu ja tutkimukset kummankin puolen syyllisyydestä tai syyttömyydestä jätettävä historian tehtäväksi. Kaikki voimat, jotka tahtovat luoda edistyvän Suomen, tarvitaan Suomen vapauden turvaksi ja uuden Suomen rakentajaksi.

Ylläviitatun tarkoituksen saavuttamiseksi, vapaan, yhtenäisen, edistyvän Suomen tasavallan luomiseksi me hyväksymme alempana esitetyt vaatimukset ja yhdymme niiden toteuttamisessa yhteiseen

taisteluun, kehoittaen kaikkia vapautta ja edistystä rakastavia Suomen kansalaisia siinä meihin yhtymään. Vaatimukset ovat:

1. Saksalaisten karkoittaminen Suomesta ja Suomen itsenäisyyden turvaaminen
2. Kuningasvallan kukistaminen ja kansanvaltaisen tasavallan muodostaminen
3. Eduskunnalle vastuunalaisen, eri yhteiskuntaluokkia edustavan hallituksen muodostaminen
4. Eduskunnan ennen tammikuun 26 1918 hyväksymien lakien ja päätösten voimaansaattaminen
5. Yhdistymis-, kokoontumis-, sana- ja painovapauden sekä muiden kansalaisoikeuksien turvaaminen
6. Yleinen amnestia kaikille luokkataisteluun osaanottaneille, jotka eivät ole tehneet itseään syytäksi yksityisiin rikoksiin
7. Järjestöiltä ja yksityisiltä vallankumouksen johdosta takavarikoitujen omaisuuksien palauttaminen ja vahinkojen kohtuullinen korvaaminen vähävaraisille luokkataistelun uhreille
8. Uusien eduskuntavaalien toimittaminen ja uuden eduskunnan pikainen kokoonkutsuminen

Archangelissa lokakuulla 1918

Oskari Tokoi”

Tätä sopimusehdotusta lähetettiin myös suoraan Suomeen ja vietiin rajan yli liittolaisten lentokoneella.

Jos sisällissota sellaisenaan oli kansallinen onnettomuus, niin tämän onnettomuuden jatkona seurasi se silmitön sokeus, että vielä sittenkään kuin kuningasvalta oli Suomessa kukistunut ja uusilla vaaleilla valittu eduskunta jo seuraavana keväänä kokoontunut, ei hyväksytty ja saatettu voimaan tämänsisältöistä ohjelmaa, joka varmaan olisi pelastanut maan niistä onnettomuuksista, joita sille sen jälkeen on koitunut.

Olivatko nämä lähetystön jäsenet todella esittämässään tarkoituksessa matkalla vai olivatko vain tavallisia urkkijoita, ei myöhemminkään ole selvinnyt. Liittolaisten Intelligence-osaston johtaja kapteeni Hitching, joka heitä tutki tarkemmin ja joka toimitti heille passin ja matkan englantilaisella laivalla takaisin Suomeen, vakuutti heidän olleen oikealla asialla. Hitching sitäpaitsi oli oleskellut Suomessa ja tunsii hyvin Suomen olot. Ehdotukseen ei saatu koskaan minkäänlaista vastausta.

Suomalaisten pakolaisten asema Arkangelissa vähitellen kävi toivottomaksi siitä syystä, että siellä ei ollut mitään työtä eikä toimeentuloa eikä pääsyä mihinkään muuannekaan. Elintarpeet olivat vähissä ja vieraita alettiin kohdella yliolkaisesti.

Sen jälkeen kuin liittolaisjoukkojen päämaja oli muutettu Arkangeliin, kenraali Poole kehoitti muodostamaan siellä olevista terveimmistä suomalaisista Suomalaiseen Legioonan liitettävän komp-

panian, joka siellä vaetetetaan, aseistetaan ja harjoitetaan sekä sen jälkeen lähetetään pohjois-Karjalaan. Kun kaikki terveet ja ase-kuntoiset suomalaiset miehet koottiin yhteen, saatiin niistä 70 miestä käsittävä komppania, jonka päälliköksi luutnantin arvolla kenraali Poole nimitti Aarne Orjatsalon. Komppania majoitettiin Solombolan kasarmiin ja harjoitukset alkoivat.

Emil Elo ja minut liitettiin upseereina yleisesikunnan ns. Intelligence-osastoon. Tehtäväksemme annettiin Suomen asioiden seuraaminen ja esikunnalle esittelemine. Jouduimme tällöin olemaan ikäänkuin Suomen edustajina liittolaisten yleisesikunnassa.

LIITTOLAISTEN JOUKOT ARKANGELISSA

Samalla kuin liittolaisjoukkojen pääesikunta muutettiin Muurmannista Arkangeliin, laskettiin maihin liittolaisten sotaväkeä. Ensimmäisinä tuotiin Royal Scots ja myöhemmin Highland Scots rykmentti sekä pari pataljoonaa ranskalaisia sotamiehiä. Maihin lasketut joukot olivat kuitenkin aivan riittämättömät alkamaan mitään sotilaallista hyökkäystä. Eikä sellainen aluksi ollut tarkoituksaan, vaan kysymys oli moraalisen tuen ja aineellisen avun antamisesta Arkangeliin muodostetulle venäläiselle hallitukselle, jonka uskottiin pystyvän saamaan venäläisistä kokoon sellaisen armeijan, joka kykenisi hyökkäämään bolševikkeja vastaan. Venäläisiä kuitenkin oli niin vähän ja nekin keskenään niin riitaisia, että mitään kunnollista venäläistäkään armeijaa ei voitu koota. Ja niin kului se aika turhiin ja riittämättömiin valmisteluihin, jolla Moskovon hallitus kykeni saamaan kokoon riittävän suuret joukot pysähdyttääkseen hyökkäyksen, mikä sitten myöhään syksyllä aloitettiin.

Vasta sen jälkeen kuin amerikkalaisia joukkoja tuotiin Arkangeliin, siellä syntyi jonkinlaista elämää ja toimintaa. Sotilaallisesti sekään ei suurta muutosta saanut aikaan, mutta paikallisesti sitävastoin paljon.

Amerikkalaisia oli kaikkiaan nelisentuhatta miestä, suurin osa kotoisin Michiganin valtiosta, joukossa suomalaisiakin. Uutta elämää amerikkalaiset toivat mukanaan monella tavalla. Heillä oli soitto-kuntakin, jota ei ollut englantilaisilla eikä ranskalaisilla, ja se soitteli joka päivä kaupungin rantapaviljongilla, kuvernöörin talon edustalla. Se toi mukanaan jazzimusiikin, joka venäläisillekin oli uutta ja otettiin vastaan suurella riemulla.

Amerikkalaiset antoivat kaupungille muutenkin eloa ja puheenaihetta. Sattui niin, että kaupungin raitioteiden henkilökunta teki lakon — Arkangelissa on nimittäin sähköraitiotie, joka tosin kulkee vain yhtä katua, mutta tämä onkin viitisen kilometriä pitkä Solombolan saarelta yläluostariin ja vielä vähän kauemmaksikin. Kun kaupungista ei löytynyt muita katuvaunun kuljettajia, niin kysyt-

tiin amerikkalaisilta. Ja niiden joukossa oli Detroitin, Lansingin ja muidenkin Michiganin kaupunkin raitiovaununkuljettajia ja konduktöörejä, jotka nyt ottivat vaunujen kuljetuksen haltuunsa. He ajoivat kovempaa kuin milloinkaan venäläiset ja tarjosivat ihmisille maksuttoman kyydin. Arkangelin katuvaunuliikenteen historiassa ei liene milloinkaan ollut niin vilkasta liikettä kuin niinä päivinä, jolloin michiganilaiset sotilaat pitivät sitä huostassaan. Se ei kuitenkaan kestänyt monta päivää, sillä kaupungin johto käsitti, että liikennettä ei kannata jatkaa amerikkalaisella työvoimalla, siitä kun ei ollut kopeekankaan tuloa kaupungille, ja lakko lienee sovittu.

Vasta myöhään syksyllä liittolaisjoukkoja siirrettiin rintamalle auttamaan venäläisiä, jotka omin voimin eivät näyttäneet pääsevän eteenpäin. Mutta eivät amerikkalaisetkaan olleet halukkaita taistelemaan Venäjän sisällissodassa, sillä he eivät käsittäneet, minkä takia heidän olisi kaukana pohjoisessa pitänyt tapella jonkin sellaisen asian puolesta, josta heillä ei ollut harmaintakaan aavistusta. Ja varsinkin sen jälkeen kuin aselepo maailmansodan päärintamalla saatiin aikaan ja marraskuun 11 päivänä allekirjoitettiin, heillä ei ollut muuta halua kuin päästä kotiin. Ja siihen oikeastaan sammui koko hyökkäys, joka kesällä 1918 aloitettiin.

Kun liittolaiset eivät halunneet sekaantua Venäjän sisäisiin oloihin, tapahtui pohjois-Venäjällä vallankaappaus jo vuoden 1919 alussa. Se kansanvaltaiselle pohjalle rakentunut hallitus, jonka johdossa aluksi oli vanha vallankumousmies Peter Tšaikovski, syöstiin vallasta ja tilalle tuli tsaarin-kenraali Miller. Myös liittolaisten sotilasjohdossa tapahtui muutoksia pahempaan suuntaan. Kenraali Poolen tilalle tuli suuruudenhulluutta potanut kenraali Maynard, joka toiminnallaan sai aikaan täydellisen sotilaallisen ja poliittisen sekasorron. Vihdoin kesällä 1919 lähetettiin sinne nuori ja kuuluisuuttakin saavuttanut kenraali Ironside, joka tutkittuaan asiaa esitti liittolaisten hallitukselle, että joukot kutsutaan pois pohjois-Venäjältä ja venäläiset jätetään selvittämään keskinäisiä riitojaan omin neuvoin. Syksyllä 1919 liittolaisten joukot, niiden mukana Suomalainen Legioona, evakuoitiinkin.

Arkangelissa perustettu ja siellä harjoitellut Suomalaisen Legioonan seitsemäs komppania määrättiin lokakuun alussa 1918 siirrettäväksi pohjois-Karjalaan ja yhdistettäväksi siellä olleisiin legioonan pääjoukkoihin. Komppanian mukana minutkin siirrettiin Suomalaisen Legioonan päämajaan Näsöön. Sitä ennen yritti Moskovassa toiminut Keskuskomitea saada legioonan hajoitetuksi. Se oli lähettänyt Suomen sisällissodassa jonkin verran kuuluisuutta saavuttaneen Werner Lehtimäen, joka Amerikassa olleena osasi melko hyvin englantia, pohjois-Venäjälle tutkimaan asiaa ja tuomaan legioonan pois. Tieto matkan tarkoituksesta tuli Arkangeliin, ja minulta vaadittiin selvitystä, mitä Lehtimäelle tehdään. Ehdotin, että Lehtimäki kut-

sutaan Arkangeliin tutkittavaksi. Hän tulikin sinne, ja liittolaisjoukkojen yleisesikunnan päällikkö eversti Thornhill vakuuttui siitä, että hän oli vilpittömästi hyväksyessään legioonan toiminnan, siinä mielessä kuin se alkujaan oli perustettu, sekä lähetti hänet siihen otettavaksi.

EVERSTI BURTON

Muurmannin Suomalaisen Legioonan päällikkyydestä käytiin pitkiä neuvotteluja. Aluksi päällikkönä toimi ranskalainen kapteeni Metz, mutta myöhemmin tehtävään nimitettiin kanadalainen everstiluutnantti Richard S. P. Burton. Hänenkin nimityksensä oli aluksi väliaikaista laatua, ja liittolaisten päämajassa oltiin aluksi sitä mieltä, että päälliköksi voitaisiin asettaa joku suomalainen. Ei kuitenkaan ollut sellaista suomalaista, joka olisi täyttänyt edes alkeellisimmatkaan pätevyysvaatimukset. August Wesley, joka oli ollut Amerikassa ja taisi kohtuullisen hyvin englantia ja lisäksi oli ollut Suomessa punaisten armeijassa upseerina, piti itseään päälliköksi sopivana. Kun myöhemmin Aarne Orjatsalo liittyi legioonaan ja sai tällöin luutnantin arvon sekä nimekseen Alaric Arnee, sen takia, että kenraali Poole ei osannut lausua hänen sukunimeään, niin hänenkin ehdokkuutensa päälliköksi tuli esille, osasihan hän puhua useita kieliä sekä esiintyä valloittavasti ja puolusti kunnialla paikkaansa millaisessa upseeriklubissa tahansa.

Liittolaisten yleisesikunnan päällikkö eversti Thornhill halusi kuulla asiasta mielipiteeni. Tiesin sen sisäisen sekaannuksen, mikä mahdollisesti syntyisi, jos jompikumpi suomalainen tulisi päälliköksi, ja asetuin jyrkästi sille kannalle, että toimeen on nimitettävä joku liittolaisten upseeri. Kuri ja järjestys on parhaiten taattu, jos päällikkönä on upseeri, joka ei ole sekaantunut mihinkään sisäisiin kiistelyihin, vaan nauttii kaikkien kunnioitusta ja lisäksi kykenee liittolaisten esikunnassa arvovaltaiseen edustukseen. Esitykseni otettiin huomioon ja legioonan päälliköksi nimitettiin eversti Burton.

Nimitys osoittautui onnellisimmaksi ratkaisuksi mitä odottaa saattoi. Eversti Burton ei ollut ainoastaan sotilas, vaan suuri ihmistuntija ja ennen kaikkea alaistensa todellinen ystävä, joka tahtoi ja kykeni selvittämään monet ilmenneet vaikeatkin asiat.

Eversti Burton oli syntynyt Torontossa, Kanadassa. Ammatiltaan hän oli ollut ennen sotaa kemian insinööri sekä myös tie- ja vesirakennusinsinööri. Rauhan aikana hän oli palvellut monissa hallituksen toimissa, mm. työvankileirin johtajana. Hänen suurta ihmistuntemustaan sekä johtamiskykyään osoitti seuraavakin tapaus. Kanadan hallitus alkoi rakennuttaa teitä Ontarion maakunnan pohjoisiin erämaihin. Hallitus päätti lähettää rikosvankeja tietekoon, mutta kukaan vankilanjohtaja ei halunnut erämaahan sellaisen jou-

kon kanssa. Insinööri Burton tarjoutui lähtemään. Hän valitsi itselleen 400 pahinta rikollista ja kulki heidän kanssaan satojen mailien päähän asutuista seuduista. Lähtöhetkellä hän piti miehilleen puheen: ”Minä olen valinnut teidät luottamuksella. Te olette niin kauan vapaita ja tasa-arvoisia kuin me pysymme yhdessä. Minä luotan teihin ja te voitte luottaa minuun. Minä annan kunniasanani, että teitä kohdeillaan hyvin ja tasa-arvoisesti, jos te annatte kunniasananne siitä, että luotatte minuun ettekä petä minua tai tovereitanne. Kun me palaamme takaisin parin vuoden kuluttua, teillä on mahdollisuus päästä pysyvään ja lopulliseen vapauteen.”

Miehet olivat hämmästyneitä ja liikuttuneita. He olivat rikosvankeja ja maailman hylkyjä, joihin kukaan ei luottanut ja joita kukaan ei kunnioittanut. Monelle heistä tällaista luottamusta osoitettiin ensi kerran koko elämässä. Monet vuodattivat kyyneleitä, ja jokainen kunniasanallaan lupasi seuraavansa johtajaansa. Burton johti joukkonsa erämaahan ja viipyi siellä puolitoista vuotta, ja koko joukosta karkasi ainoastaan kolme miestä ja nekin myöhemmin joutuivat kiinni.

Hän eli lisäksi parasta miehuutta, oli kaksi tuumaa yli kuuden jalan, solakka ja ryhdikäs ja herätti kunnioitusta ja luottamusta jokaisessa, joka hänet kohtasi. Sellainen mies oli eversti Burton, josta tuli Muurmannin Suomalaisen Legioonan päällikkö.

Muurmannin Suomalainen Legioona

IV

LEGIOONAN KOKOONPANO

Maailmassa lienee ani harvoin ollut sekavampaa sotajoukkoa kuin oli Muurmannin Suomalainen Legioona. Sen päävoimat muodostuivat niistä hajallisista ryhmistä, jotka talvella 1918 joutuivat valkoisten tieltä pakenemaan pohjois-Suomesta rajan yli Vienaan. Kuolassa ja Kemijärvellä sekä Kuusamossa muodostetut punakaartilaisjoukot, huonosti aseistettuina ja kokonaan harjaantumattomina sekä johtoa vailla, eivät kyenneet pitämään puoliaan paremmin varustettuja ja johdettuja valkoisia vastaan, vaan joutuivat perääntymään rajan toiselle puolelle. Ainoa sotilasopetusta saanut oli Kuusamon kirkonkylässä asuneen kauppiaan poika Iivo Ahava, joka oli palvellut venäläisissä joukoissa ja siellä kohonnut aliupseerin arvoon ja joka vallankumouksen puhjettua oli saapunut kotiseudulleen.

Tätä noin tuhannen miehen suuruista joukkoa, joka oli eri-ikäistä, poikasista vanhoihin miehiin asti, seurasi joukko vaimoja. Se perääntyi vastavalmistunutta Muurmannin rataa kohti, jossa toivoi saavansa avustusta siellä mahdollisesti olevilta venäläisiltä joukoilta. Valkoiset kuitenkin seurasivat perässä yli rajan ja jälkitaisteluja käytiin Soukelon kylässä ja Kivisalmessa lähellä Ruvan kylää. Kun valkoiset eivät myöskään kyenneet tai eivät tahtoneet seurata kauemmaksi, niin perääntyvät punaiset saapuivat Näsöön, Muurmannin radan varteen.

Siellä ei kuitenkaan ollut minkäänlaista turvaa eikä edes asuntoa, joten tämän tuhatpäisen joukon oli majoituttava lähellä Näsön vaihdetta olleihin santakuoppiin, joissa oli pari rautatietyöläisiä varten valmistettua parakkia. Lisää kotuksia laitettiin, toisten asuessa havumajoissa tai nuotiotulilla. Minkäänlaisia toiveita ei ollut päästä pitemmälle mihinkään käsin. Edessä oli jäinen Vienanmeri, matkustaminen etelään, Pietariin päin, oli kielletty siellä vallinneen sekasorron ja nälän takia, samoin myös pohjoiseen, Muurmannille. Tilanne oli kauhistuttava, sillä mukana olleet elintarpeet alkoivat loppua ja mistään ei ollut saatavissa lisää. Punatauti ja keripukki rai-

vosivat valtoinaan ja joka päivä saatiin useita kaivaa maahan. Oli päiviä, jolloin parikymmentäkin kuoli. Koko tämä joukko oli tuomittu katoamaan vain lyhyen ajan kuluessa.

Pelastukseksi tuli tälle suomalaisjoukolle se, että amiraali Kempin johtama pieni englantilainen laivasto saapui Muurmannille ja laskeutui maihin. Sen tarkoituksena oli estää saksalaisia saamasta sukelluslaivoilleen tukiasemaa Muurmannilla ja Jäämeren rannoilla. Laivasto saapui sinne alkujaan venäläisten kutsusta, mistä syystä se ei kohdannut mitään vastustusta. Sen maalle laskemat pienet joukot saivat myös vapaasti edetä etelään pitkin Muurmannin rataa ja muodostaa tukiasemia saksalaisten etenemistä vastaan.

Englantilaisten mukana tuli Muurmannille myös pieni joukko-osasto ranskalaisia ja myöhemmin serbialaisia ja italialaisia. Liittolaivojen päällikkö kenraali Poole kuitenkin käsitti, että joukot olivat riittämättömiä ja lisäksi pohjolan raakaa ilmasto ja kulkuvaikeuksia kokonaan kokemattomia ja että tarvittiin kipeästi apua. Edetessään etelään he joutuivat kosketuksiin Näsön santakuopissa majailleiden suomalaisen punakaartin rippeiden kanssa ja tarjoutuivat ottamaan ne palvelukseensa, ruokkimaan, vaatettamaan, aseistamaan ja harjoittamaan ne liittolaisten johdon alaiseksi joukoksi taistelemaan saksalaisia vastaan ja estämään saksalaiset pääsemästä Muurmannin radalle.

Oli selvää, että tällainen joukko, jossa oli tuskin yhtään tervettä miestä ja nekin, jotka vielä jaksoivat liikkua, olivat nälän uuvuttamia, ei ollut erittäin haluttua. Heikoimpia varten saatiin ensin laittaa sairaala, johon englantilaiset lähettivät lääkärin ja lääkkeitä, jossa moni vieä toipui, mutta monta myös saatiin kätkeä maan poveen.

Legioonan majapaikaksi valittiin Näsön satama ja sen läheiset Muurmannin rautatien parakit ja asemahuoneet sekä Näsön vaihde. Lisää pakolaisia saapui Suomesta melkein joka päivä. Varsinkin sen jälkeen kuin Suomen sanomalehdissäkin oli kerrottu Legionan perustamisesta, vankileireiltä karanneita ja muuten pakoon päässeitä miehiä alkoi saapua aina etelä-Suomesta asti. Näin kerääntyi vähitellen puolentoistatuhannen miehen suuruinen joukko, joka järjestettiin aikaisemmin kerrotulla tavalla.

Sen kokoonpano muodostui täten kirjavaksi. Siinä oli hyvää ainesta, mutta oli kunnotontakin. Monet legioonalaiset olivat sotilas-harjoituksiin ja ankaraan sotilaselämään liian vanhoja tai muuten kykenemättömiä. Osa oli taas kuriin tottumaton ja haluton väkeä, jolle pohjolan metsissä eläneenä oli kurin ja järjestyksen alainen sotilaselämä kauhistus. Tällaisen joukon harjoittaminen ja koossapitäminen kysyi ponnistuksia ja suurta sovittelukykyä. Se, että siinä onnistuttiin, on suurimmalta osalta Legionan taitavan päällikön eversti Burtonin ansiota.

TARKASTUSMATKA

Sen jälkeen kuin Muurmannin Suomalainen Legioona oli ensin kunnolleen ruokittu, vaateitettu ja aseistettu ja sitä oli jo hiukan harjoitettukin, se hajoitettiin pitkin pohjoista Vienaa. Päämaja, tykki- ja harjoituskomppania sekä osa työkomppaniaa jäivät edelleen Näsön lahden poukamaan. Ensimmäinen sekä konekiväärikomppania lähetettiin Ruvan kylään, neljäs komppania Tuntsan ja toinen Kanasen kylään, osa kolmatta eli työkomppaniaa ja lisäksi kuudes komppania Kannanlahteen ja seitsemäs komppania Zažeikan siltojen vahtiksi. Näiden paikkojen väliset matkat olivat pitkät ja kulkuyhteys varsinkin kelirikon aikana huono. Lukuunottamatta Kannanlahtea ja Zažeikkaa, joiden kautta kulki sota-aikana rakennettu Muurmannin rata, muihin kyliin pääsi vain joko jalan tai vesitse. Kanasen kylä, joka sijaitsee suuren Koutajärven länsipäässä, oli sentään jonkinlaisessa "laivayhteydessä" Näsön kanssa, sillä Koutajärvellä oli kaksi vanhaa höyryalusta, joita tukkiyhtiöt olivat käyttäneet tukkien hinaajina. Kauimpana päämajasta olivat Ruvan ja Tuntsan kylät. Nämäkin olivat kuitenkin jonkinlaisessa tietoyhteydessä muuhun maailmaan, sillä Ruvaan oli pystytetty lennätinasema, joka kykeni ottamaan vastaan tietoja kauempaakin sekä lähettämään niitä Kannanlahden samanlaiselle asemalle, josta taas oli puhelinyhteys päämajaan. Myös Ruva ja Tuntsa olivat puhelinyhteydessä keskenään.

Joukot olivat olleet asemissaan jo muutaman viikon, kun päämajasta lähti tarkastusmatkalle pieni retkikunta, johon kuuluivat eversti Burton ja hänen adjutanttinsa, kapteeni Littlehills, kersantti Ballard, everstin lähetti Kuusiniemi, tulkki ja pari sotamiestä sekä minä.

Näsöstä Koutajärven rantaan on noin viisi kilometriä. Polku kulki yli korkean, moneen kertaan palaneen harjanteen, joka erottaa Koutajärven merestä. Järvi on noin 70 metriä korkeammalla merenpintaa, ja jos yrittävä ihmiskäsi kaivaisi uoman Näsön lahden perukasta Koutajärven pohjukkaan, mikä matka on tuskin kahta kilometriä pitempi, muodostuisi siitä maailman suurimpia vesivoimalaitoksia. Nyt Koutajärvi, joka kokoaa vetensä laajalta vienalaiselta alueelta ja Suomenkin puolelta, laskee vetensä Läckäminän putousten ja Koutajoen kautta Koutalahteen.

Vaikka neljänkymmenen kilometrin vesimatka yli saarekkaan ja kauniin Koutajärven vaati alukselta kolmisen tuntia, se ei tullut ikäväksi, sillä jokaisessa salmassa avautui aina uusi ja jos mahdollista entistä lumoavampi näköala. Kanasen kylän rantaan ankkuroitaessa tunsimme luonnon ihanuudesta virkistyneemme.

Kanasen kylässä oli v. 1918 ainoastaan puolikymmentä taloa, jotka eivät suuruutensa eivätkä rakenteensa puolesta mitenkään eronneet tavallisista metsäasunnoista muussa kuin siinä, että niissä oli pienet neliskulmaiset lasi-ikkunat. Legionan toisen komppanian

olikin ollut pakko ensitöikseen laittaa asuttavaan kuntoon erään norjalaisen sahayhtiön ennen sotaa alullepanema työläisten kasarmiksi tarkoitettu rakennus, johon mahtui suurin osa komppaniaa; loput oli sijoitettu taloihin. Noin kaksitoista kilometriä kylästä Tolvanjärven päähän oli korkealle kukkulalle rakennettu ulkovartioasema, jossa kymmenkunta miestä aina vuorollaan toimitti vartiopalvelusta.

Matka Kanasen kylästä Suomen rajalle päin kulki ensin eräaseen Koutajärven pohjukkaan. Siitä alkoi aluksi ankara soutaminen ja lopuksi silloin tällöin ankara sauvominen, mikä kysyi voimaa ja ennen kaikkea taitoa. Lopulta virta kävi niin valtavaksi, että vene oli vedettävä maalle eräaseen poukamaan, mihin karjalaiset ennen meitä vuosisatojen ajan ovat veneensä vetäneet. Matka jatkui jalan yli kivikoiden ja soiden, joiden pehmeimpiin paikkoihin oli asetettu pari latuskaiseksi veistettyä hirttä rinnan portaikoksi.

Jos koskia ylös sauvominen ja soutaminen kysyy voimia, niin kapea, mutkainen ja usein jyrkkä ja kivinen, toisin paikoin hyllyvä polku tuntui aivan loppumattomalta, varsinkin kun ylöspäin kulki-
jan oli aina kannettava eväät ja varustukset mukanaan. Mutta sitäkin ihanammalta tuntui, kun Susijärven poukama äkkiä aukeni eteen. Tuolla taempana siinsi järven kirkas selkä melkein silmäkantamattomana ulappana, joka kapeni kahden kauniin harjanteen väliin, mistä vedet vaahtopäisinä hyrskyinä vaeltavat alas kosken pyörteitä, joita tuskin yksikään laskija on onnistunut alas viilettämään. Tosin kaksi uskalikkoa legioonalaista, näistä kylistä pois vetäytyttäessä, yritti laskea tämän kuusi kilometriä pitkän putouksen, mutta se maksoi toisen hengen.

Norjalaiset tukkiyhtiöt olivat aikoinaan hankkineet Susijärven useita veneitä, joita oli järven kumpaisessakin päässä matkalaisten käytettävänä. Tavarat lastattiin yhteen veneeseen ja sillä soudettiin järven toiseen päähän, noin kuusitoista kilometriä. Susijärven erottaa Ruvanjärvestä parin kilometrin kannas, mikä oli kuljettava jalan. Kun Ruvanjärvestä taas oli veneitä alapäässä, päästiin viimeinen parinkymmenen kilometrin taival soutamalla.

Ilta-aurinko oli jo mailleen menossa, kun Ruvan kylä alkoi hiljalleen tulla näkyviin saaren takaa. Kylän toinen puoli onkin rakennettu saarelle, ja ympärillä näki hiukan viljeltyjäkin maita, mikä muuten oli harvinaista Vienan kylissä. Kylässä, joka kaikkiaan käsitti puolisensataa taloa eli mökkiä, oli paitsi kirkkoa myös koulu, mitä viimeksimainittua käytettiin kasarmina.

Ruvan vartioasema ja siellä majoilleet joukot oli alistettu kapteeni Haggardin komentoon. Hänellä oli apunaan yksi englantilainen lennätinupseeri ja pari englantilaista aliupseeria sekä komppaniain päällikköinä suomalaiset miehet.

Kapteeni Haggard, kuuluisan englantilaisen kirjailijan H. Rider Haggardin poika, oli nuorena ensin lukenut papiksi, mutta isän seikkailijaveri lienee kiertänyt suonissa, koska hän oli lähtenyt vaelta-

maan maita mantereita ja matkannut Intiat ja Afrikat sekä liittynyt maailmansodan alkaessa armeijaan, jossa oli kohonnut kapteeniksi. Suurena ihmistuntijana hänen oli onnistunut heti valloittaa ei ainoastaan sotilaitensa vaan myös kyläläisten jakamaton suosio ja kunnioitus. Sen sijaan että venäläiset upseerit olivat kohdelleet kyläläisiä halveksuen, Haggard asettui asumaan heidän keskuuteensa kuin yksi heistä ja jakoi heidän kanssaan ilonsa ja surunsa sekä ruokansakin. Hän asusti kylän laidassa mökissä, jossa oli kaksi huonetta — toinen oli hänellä ja hänen tovereillaan, toinen alkuasukkaiden hallussa. Hänen ”upseerimessinsä” tarkastajatkin asettuivat, ja kun lattian joka neliötuuma otettiin käytäntöön, niin sovittiinhan siihen nukkumaan omilla makuusäkeillä.

Seuraava päivä sattui olemaan sunnuntai. Karjalaisten tapoihin kuuluu viettää sunnuntaipäivät ”kyläilemällä”. Uusien vieraiden saapuminen kylään oli pannut uteliaat kyläläiset liikkeelle. Aamiaisen aikaan tuli karjalaisia tyttöjä katsomaan vieraita. Heillä oli yllään räikeän kirjavat puvut. Hameet ulottuivat ylhäältä kainaloiden alta maahan asti, joten vyötäryys on hiukan kainaloiden alapuolella.

Tytöt seisoivat ovensuussa niin lähellä toisiaan kuin suinkin mahdollista hiljalleen supatellen ja tirskuen keskenään. Vieraita kehoitettiin tulemaan peremmäksi, mutta he tuppautuivat vain lähemmäksi toisiaan ja kikattivat sitä makeammin.

Eversti Burton, jolla oli aina huumorintajua, käski tulkkinsa pyytämään vieraita pöytään syömään. Tytöt eivät hievahtaneet paikaltaan ikäänkuin eivät olisi kutsua kuulleetkaan.

Kun vieraat eivät halunneet syödä, pyysi Burton heitä juomaan edes kupin teetä, joka Karjalassakin on hyvin haluttu juoma. Mutta taaskin samoin tuloksin: tytöt vain tyrkkivät toisiaan ja hihittivät.

Kun näytti mahdolltomalta saada vieraita houkutelluksi syömään tai juomaan, sanoi eversti Burton tulkilleen: ”Kun vieraat eivät halua syödä eivätkä juoda, niin menepäs näyttämään heille meidän uutta ulkokuonetta”. Kapteeni Haggard oli nimittäin ensi töikseen rakennuttanut takapihalle uuden ulkokuoneen, joka lienee ollut laatuun ensimmäinen Karjalan sivistyshistoriassa.

Tulkki täytti käskyn tunnollisesti ja vakavana sanoi tytöille: ”Tulkaapas nyt tytöt tänne. Eversti haluaa näyttää meidän uutta ulkokuonetta.” Vieraat lähtivät kaikki seuraamaan tulkkia. Saatue, tulkki edellä, kiersi ensin pihaan rakennetun pienen puuvajan ja sen takaisen yhtä pienen ladon ja navettarakennuksen. Taimpana seisoivat uuden uutukainen laudoista kyhätty pieni neliskulmainen rakennus. Tulkki meni edellä ja avasi oven sekä alkoi juhlallisesti ja asiantuntemuksella selittää rakennuksen erikoisuuksia sekä sen tarjoamia mukavuuksia. Hän näytti istuimen ja seinälle ripustetun sanomalehtinipun, joka käsitti etupäässä englantilaisia kuvitettuja kuukausijulkaisuja.

Ja tapahtui ihme. Vieraiden kielenkannat heltisivät. Jokainen tuppautui ovelle näkemään huoneen sisustuksen, sillä se oli heille aivan uutta. Jokaisella oli myös asiassa omat johtopäätöksensä, joissa yhteistä oli kuitenkin se, että he kaikki pitivät huonetta erinomaisena. Yksi ja toinen sanoi jo olevansa sitä mieltä, että heillekin olisi rakennettava tällainen huone.

Ensimmäisen päivän tarkastus oli täten loppuun suoritettu. Tämän ensimmäisen tarkastuksen suorittivat karjalaiset tytöt ja tulivat siinä sellaiseen päätökseen, että tarkastettu laitos oli käytännöllinen ja hyvä. Ja luultavaa onkin, että Vienan kylissä on jo lukuisia samanlaisia ulkokuoneita.

MUONAN KULJETUSTA

Kun suomalainen samoili v. 1918 Vienan kyliä ja saloja, joutui hän ihmettelemään, kuinka nämä ihmiset ovat voineet siellä asua satoja, ehkäpä tuhannenkin vuotta kenenkään päähän pälkähtämättä ajatusta rakentaa kunnollisia teitä. Syypäänä siihen varmaankin on ollut Venäjän hallitus, jolla ei ole ollut mitään kiirettä vetää karjalaisia muun maailman yhteyteen. Sille on riittänyt, kun se on saanut niiltä veronsa ja muut antimensa sekä miehiä sotapalvelukseen tarvitsematta antaa mitään takaisin tai tehdä mitään heidän hyväkseen.

Niinpä tiet ja kulkuneuvot vielä siihen aikaan, jolloin Muurmannin Suomalainen Legioona siellä majaili, olivatkin samalla tasolla kun ne olivat olleet Juho Vesaisen aikoihin. Vaikka karjalaisilla olisi ollut halua (jota heiltä myöskin puuttui), eivät he olisi omin voimin voineet rakentaa kunnollisia teitä kymmenien jopa satojen kilometrien laajuisten salojen ja soiden poikki, joita usein suuret järvien selät halkovat. Siitä syystä järvet ja joet ovat pysyneet kulkuteinä kesin talvin. Järvien päissä odottavat veneet ovat yhteisiä ja niitä on käytetty hyvässä sovussa, niin että pahempaa hankausta ei ole syntynyt. Ja kun kiirettä ei ole ollut, niin järvien päihin kulkuteiden varsiin on rakennettu metsäsaunoja, joihin on voinut yöpyä odottamaan, jos veneitä ei ole sattunut olemaan paikalla. Talvella taas järvien jäälapoille syntyvät talvitiet kuin itseltään. Mutta kun järvien välillä on paikoin leveitäkin kannaksia, täytyy matkalaisen tavaroineen päivineen ylittää ne "kinttupolkuja" myöten, eikä näitä ole muuten kunnostettu kuin heittämällä puita vetelimpien paikkojen yli.

Syksyin ja kevään vallitsevan kelirikon eli "rospuuton" aikana ihmiset elävät toisistaan täydellisesti eristettyinä, sillä järvien kiertäminen on melkein mahdotonta. Siitä syystä salokyläläisten on hankittava tarveaineensa silloin kuin pääsee liikkumaan.

Syysrospuutto oli tulossa ja Tuntsan, Ruvan ja Kanasen kylissä oleville suomalaisille joukoille oli varattava muona sen yli. Armeijan päävarastosta oli Legioonalle lähetetty kolmen kuukauden muona, joka oli kuljetettava perille. Sen vieminen Kanasen kylään oli helppoa norjalaisten tukkiyhtiöiden rakentamalla kahdella pienellä laivalla Koutajärven yli. Todellinen matkanteko alkoikin vasta sieltä. Mutta olipa miehiä muonan kuljetukseen sen jälkeen kuin oli ilmeistä, että saksalaisilla ja valkoisilla suomalaisilla ei näyttänyt olevan hyökkäyshalua. Tässä muonankuljetuksessa pohjolan tukkijätkät ja erämiehet kykenivätkin osoittamaan kuntoaan. Tyhjän veneen voi kyllä tavallinenkin mies sauvoa ylös, mutta lastissa olevan veneen sauvominen kysyi paljon enemmän voimaa ja taitoa.

Muonan kuljetus sujui hyvin ja hauskasti, sillä ilmatkin olivat kauniit ja saksalaiset enempää kuin valkoisetkaan eivät osanneet häiritä. Olisi siinä ollut lihaa, voita, jauhoja, ryynejä, soppakannuja ja kannumaitoa, kun olisivat arvanneet tulla. Vartio-osasto oli kylläkin tavannut valkoisten pienen partiojoukon Tolvantojärven päässä, mutta vähäisen kahakan jälkeen se oli perääntynyt Suomen puolelle.

TIETO ASELEVOSTA SAAPUU

Sen jälkeen kuin muona oli saatu perille, jäin tovereineni Ruvan kylässä olleiden joukkojen luo. Kylä oli monessa suhteessa Vienan huomattavimpia. Siinä oli kirkko ja tsaarinvallan viimeisinä vuosina sinne oli rakennettu kansakoulu. Tsaarinhallituskin oli ihan toisissaan alkanut opettaa karjalaisille venäjän kielen aakkosia. Myös koulu oli otettu legioonan haltuun, ja sen uloslämpivä sauna oli ahkerasti käytetty.

Legioonalaisten "päämaja" oli kuitenkin talonpoikaistalossa, jossa upseerit asustivat. Se oli valittu siitä syystä, että lähellä oli sopiva kunnas, johon voitiin pystyttää kaksi antennimastoa langatonta lennätintä varten.

Siinä talossa kului meiltä aika hupaisasti, sillä langattoman avulla saatiin tietoja maailman tärkeimmistä tapauksista. Saapui yhä uusia hälyttäviä tietoja, joissa jo kerrottiin Saksan levottomuuksista, mutta sodan pikaista loppumista ei vielä osattu odottaa. Mutta sitten yhtäkkiä marraskuun 11. päivän iltana 1918 langaton naputti tiedon aselevon allekirjoittamisesta ja saksalaisten sotajoukkojen antautumisesta liittolaisille.

Tieto tuntui aluksi melkein tyrmistyttävältä. Kaikkein enimmin siitä iloitsivat englantilaiset upseerit ja heistä kapteeni Haggard ehkä välittömimmin. Hänhän ei ollut alkujaankaan sotilas vaan pappi, jonka kohtalo oli kutsunut saarnatuolista sotapoluille ja sitten sijoittanut kaukaiseen ja kylmään Vienan korpeen vierasta

kieltä puhuvien yksinkertaisten ihmisten keskuuteen ja lisäksi vielä melkein yhtä yksinkertaisten ja hänelle kokonaan tuntemattomien suomalaisten päälliköksi.

Hän oli kylläkin tällä ajalla oppinut jo pitämään näistä hiukan synkkämielisistä ja luoksepääsemättömistä ihmisistä. Mutta sittenkin koti, vaimo ja omat lapset olivat sydäntä lähinnä. Ei ollut ihme, että monia kovia kokenut ja paljon nähnyt kapteeni Haggard pyyhki kyyneleitä silmistään kuullessaan rauhan sanoman. Nuori luutnantti ja nuoret kersantit puhkesivat villiin riemuun, ja sinä iltana Ruvan päämajassa oli ilo ylimmillään.

Mutta suomalaisiin tieto vaikutti kokonaan toisella tavalla. Jokainen kysyi itseltään ja toisiltaan: Mikäs on nyt meidän kohtalomme? Sen sijaan että englantilaiset rauhan tultua voivat palata kotimaahansa rakkaitensa luo ja heidät siellä otetaan ilomielin ja juhlallisesti vastaan, meillä suomalaisilla ei ollut toivoakaan mennä kotimaahan ja tulla siellä vastaanotetuiksi muussa tarkoituksessa kuin vedettäväksi oikeuden eteen ja vankilaan, ehkäpä ammuttaviksi. Oliko Englannilla ja liittolaisilla, jotka olivat ottaneet meidät palvelukseensa, enää tämän jälkeen halua auttaa ja tukea komenkinsensa alaisia Suomalaisen Legioonan jäseniä siinä, että mekin voisimme mennä turvallisesti kotimaahamme omaistemme luo? Siinä kysymys, joka nyt polttavana kohosi jokaisen suomalaisen mieleen. Se oli omansa synnyttämään levottomuutta ja pelkoa; melkein tuntui siltä kuin sota olisi päättynyt liian äkkiä ja kesken niitä suunnitelmia, joita vastaisuutta varten oli tehty.

LEGIOONA VARTIOPALVELUKSESSA

Aselevon allekirjoittamisen jälkeen Suomalaisen Legioonan asema ja tehtävät suuresti muuttuivat. Sen sopimuksen mukaan, jonka pohjalla legioona muodostettiin, sitä ei voitu käyttää sota-toimiin Venäjää vastaan, vaikka sota Venäjää vastaan aselevosta huolimatta jatkui ja kiihtyi. Niillä joukoilla, jotka edelleenkin jäivät karjalaisiin kyliin, ei oikeastaan ollut mitään tehtävää, kun taas Muurmannin radan varrella olleita joukkoja voitiin käyttää töihin ja vartiopalvelukseen. Nämä tehtävät tulivatkin hyvin tärkeiksi, varsinkin vartiopalvelus.

Siitä huolimatta, että pohjois-Venäjällä, Arkangelissa ja varsinkin Muurmannilla sekä Vienassa oli seitsemän maan aseellisia joukkoja, oli vaikea löytää luotettavia miehiä vartiopalvelukseen. Siellä oli englantilaisia, ranskalaisia, italialaisia, serbialaisia, venäläisiä valkoisia, pieni joukko amerikkalaisia sekä suomalaisia. Varkaudet näyttivät seuraavan sotaa. Junista, joilla kuljetettiin tavaraa Muurmannin satamasta etelään, katosi matkalla suuria määriä, varsinkin ruokaa ja vaatteita. Ei auttanut muu kuin panna

aseelliset vartijat jokaiseen junaan, samoin kuin varastopaikkoihinkin. Kun kaikkia muita joukkoja koeteltiin eikä parannusta tullut, kääntyi yleisesikunta suomalaisten puoleen ja pyysi Suomalaisen Legioonan päällikköä järjestämään junien ja varastohuoneiden sekä siltojen vartiointin. Se tehtiinkin, mutta sillä ehdolla että suomalaiset toimittavat vartiopalvelusta ainoastaan Muurmannin ja napapiirin välillä. Ja sen jälkeen kuin suomalaiset pantiin vartioimaan, varkaudet melkein tyyten loppuivat. Suomalaiset vielä kerran osoittivat, että heihin voi luottaa, ja Suomalaisen Legioonan maine yleisesikunnan silmissä kohosi suuresti.

AGITAATIOMATKA PAANAJÄRVELLE

Suomesta saapuneet tiedot kertoivat, että ns. tynkäeduskunta oli viimeinkin hajoitettu ja valtionhoitaja Mannerheim määrännyt uudet vaalit toimittaviksi maaliskuun 15. ja 16. päivinä 1919. Siitä huolimatta että legioonalaiset palvelivat liittolaisten armeijassa, he käsittivät olevansa Suomen kansalaisia ja oikeutettuja käyttämään äänioikeuttaan. Siitä, olivatko he merkityt äänestysluetteloihin vai eivät, heillä ei ollut varmaa tietoa, mutta asiasta päätettiin ottaa selkoa. Ehdotin, että mennään käymään Suomessa ja pidetään siellä edes yksi kunnan vaalikokous, lähetetään valtakirjat ja pyydetään otetta vaaliluettelosta, jolla sitten vaalipäivinä käydään äänestämässä lähimmässä äänestyspaikassa.

Mutta kuka menee ja miten menee, sillä koko Legioona ei voinut yhtenä joukkona mennä? Päätettiin, että suksikomppania tekee retken Suomeen Paanajärvelle. Taisihan se päätös olla vastoin sotilassääntöjä, sillä Legioona oli liittolaisten komennon alainen osasto, joka ei noin vain omasta aloitteestaan voinut lähteä liikkeelle ja mennä rajan yli toisen valtakunnan puolelle, varsinkaan aseistettuna, ja ilman aseita sellainen retki taas oli uskallettu, sillä vihollisuhteet edelleenkin vallitsivat Suomen ja Venäjän rajalla.

Suksikomppania, jossa silloin oli 125 miestä, majaili Kannanlahdessa. Sieltä täytyi kulkea ensin Näsöön ja sieltä Kanasen, Ruvan, Soukelon ja Vartiolammin kylien kautta Kuusamon Paanajärvelle. Matkaa tätä tietä tuli noin 190 kilometriä.

Tammikuun lopulla tulivatkin tasaiset pakkassäät. Vaikka sukset eivät erittäin hyvin luistaneetkaan, ilmat kuitenkin olivat tasaisen kylmät. Ensimmäisenä päivänä päätettiin hiihtää Kannanlahdesta Näsöön, noin 50 kilometriä, ja sieltä seuraavana päivänä noin 90 kilometriä Ruvan kylään, siitä Vartiolammin kylään ja vasta neljäntenä päivänä noin 18 kilometrin taival Paanajärven Mäntyniemen taloon, jossa suomalaisen rajavartioujoukon tiedettiin majoilevan.

Matka suunniteltiin niin, että perillä ollaan lauantaina puolen-

päivän aikaan ja viivytään yö talossa, jotta keritään lähettää tietoja ympäristön kyliin ja kutsua ihmisiä sunnuntaina pidettävään vaalikokoukseen, jossa minä puhuisin. Matkan varrella tarvittava muona lähetettiin kahdella hevosella Vartiolammin kylään, ja siitä kukin otti kahden päivän annoksen reppuunsa.

Tammikuun 19. päivänä painui Kannanlahdesta 125 miestä käsittävä hiihtojoukko meren jäälle ja siitä poikki lahtien ja niemien Näsön kylää kohti, jossa oli Legioonan päämaja. Viidenkymmenen kilometrin taival ei tuntunut tottuneista hiihtäjistä mitään, mutta lyhyt tammikuun päivä, varsinkin kun liikkeelle lähdettiin vasta puolenpäivän rinnassa, ehti kulua loppuun ja pimeä saavutti. Kun taival on kokonaan tietöntä ja viitoittamatonta, uhkasi taival venyä pitkäksi, sillä suunnat alkoivat mennä sekaisin. Taivas kuitenkin selkeni ja tähtien avulla löydettiin oikea suunta ja päästiin perille ennen puoltayötä.

Kun seuraava taival oli kokonaista 90 kilometriä, oli matkalle lähdettävä aikaisin. Edellisinä päivinä oli kuitenkin satanut tuoretta lunta ja päälle tullut kova pakkanen, joten keli oli huono. Heikoimmat pyrkivät jo väsymään, mutta vaikka en ollutkaan erityisesti harjoitellut pitkän matkan hiihtoa ja lisäksi ikääkin oli jo karttunut yli viidenkymmenen, pysyin kuitenkin koko matkan etumaisten joukossa, ja viimeisetkin saapuivat perille puolenyön tienoissa. Seuraavan päivän matka ei enää ollut enempää kuin 35 kilometriä, joten se sujui hyvin, ja Vartiolammin kylässä kaikki saivat levätä tarpeekseen, sillä seuraavana aamuna lähdimme vasta päivän koittaessa ollaksemme perillä puolenpäivän aikaan.

Vaikka tiedettiin, että Mäntyniemen talossa majaili rajavartio-osasto, ei oltu varmoja sen suuruudesta. Varsinkaan ei oltu selvillä siitä, millä tavalla se ottaisi tulijat vastaan. Siitä vain oltiin varmoja, että jos se vastaankin panee, se voidaan nopeasti voittaa.

Kaiken varalta joukko jaettiin kolmeen osastoon: Yksi osasto heti Paanajärven alapäästä hiihtää jäätä Mäntyniemeeseen, toinen kaartaa metsiä Mäntyniemen kohdalla sijaitsevan vaaran päälle ja sieltä laskee suoraan pihalle ja kolmas joukko hiihtää pitkin rantaa, niin että jokainen joukko on perillä samaan aikaan, kuitenkin niin, että vaaran päältä laskevat joukot tulevat ensinnä talon pihaan.

Sille joukolle, jonka tuli laskea vaaran päältä talon pihalle, määrättiin johtajaksi rohkea ja notkea suksimies Pekka Kakkinen. Hänen vesipullonsa täytettiin tulisella Jamaica-rommilla, josta voi antaa tuliaisryppyt, jos niinkuin vastaanotto on suopea, mutta reppuun pantiin myös riittävästi luoteja, siltä varalta että vastaanotto on epäystävällinen.

Pekka joukkoineen, noin 25 miestä, hiihti vaaran päälle ja laski sieltä huimaa vauhtia keskelle talon pihaa. Mäntyniemessä oli vain kymmenkunta miestä, kersantti Pullin johdolla, ja niistäkin

suurin osa sattui olemaan saunassa ja kersantti Pulli parin toverinsa kanssa heiniä hakemassa.

Vieraita ei siis ollut odotettu, joten Pekan joukon ilmestyminen talon pihaan oli täydellinen yllätys. Hämminki kävi sitäkin suuremmaksi, kun saraan aikaan toinen kolonna hiihtää pihaan järven rantaan pitkin ja kolmas nousee törmää ylös järven jäältä. Saunassa olleet rajavartiomiehet tulivat ulos ilkiälästomina, kädet ylhäällä, ja ilmoittivat, että he antautuvat taistelutta. Pekka Kakkinen, joka ensimmäisenä kiiruhtaa saunan ovelle, ottaa rommijullon repustaan ja sanoo: "Mitä te siinä höpisette antautumisesta! Menkää pistämään housut jalkaanne ja naita päällemme ja ottakaa tästä saunaryppyt." Se oli miehille merkinä siitä, että oli tultu sopumielessä eikä tappeluaikeissa. Myöhemmin kersantti Pullikin tovereineen saapui heinäkuormineen, ja hänen kanssaan sopu sitten virallisesti vahvistettiin.

Kun Mäntyniemeeseen oli puhelin, niin soitettiin Paanajärven yläpäähän, jossa oli rajavartioston esikunta, ja ilmoitettiin, että täällä on vieraita, joita voi tulla puhuttelemaan, sillä vieraat ovat tulleet ystävällisessä tarkoituksessa noin vain niinkuin vaaliagitaatiomatkalle.

Esikunnan upseerit eivät ottaneet uskoakseen, vaikka kersantti Pulli kuinka vakuutti. Mutta kun suksikomppaniolla oli mukanaan pari soittoniekkaa, hanuristi Sipola ja viulunsoittaja Ahola, ja pelit pantiin soimaan puhelimen ääressä, niin uskoivat. Mutta kun ilta alkoi lähestyä, eivät he kuitenkaan tulleet, ennenkuin saivat tarkempia ohjeita ylemmiltään, ja saapuivat Mäntyniemeeseen vasta seuraavana päivänä, sunnuntaina.

Mäntyniemessä kuitenkin sillä aikaa pidettiin hauskaa, tanssittiin ja talonväkeä kestittiin sekä ruoalla että juomalla. Ruokaa oli kaikille ja samoin rommia, joskaan legioonalaiset tekemänsä päätöksen mukaisesti eivät itse sitä nauttineet, vaan se oli varattu talonväelle ja rajavartiolle. Puhelimella ym. keinoilla levitettiin tietoa, että Mäntyniemessä on sunnuntaina suuri vaalikokous, jossa puhuu Suomen eduskunnan entinen puhemies ja Suomen entinen pääministeri Oskari Tokoi.

Siitä huolimatta, että matkat olivat pitkät, tieto oli levinnyt nopeasti ja laajalti, aina Helsinkiä myöten, ja Mäntyniemen avara pirtti oli seuraavana päivänä väkeä täynnä. Se kylläkin oli selaista köyhää kansaa, etupäässä torppareita ja muita työläisiä, mutta oli talollisiakin. Puhuin ja osoitin, että ns. punikit, joita on tuomittu kuolemaan ja pitkäaikaisiin vankeusrangaistuksiin, ovat yhtä hyviä ja maan parasta tarkoittavia kuin valkoisetkin. Kehoitin kuulijoita lähestyvissä vaaleissa äänestämään Suomen sosialidemokraattisen puolueen ehdokkaita ja levittämään siitä tietoa ympäri Suomen. (Seuraavissa vaaleissa Suomen sosialidemokraattinen puolue saikin valituksi 80 edustajaa, siitä huolimatta

että kymmeniätuhansia oli vankileireillä ja vailla äänioikeutta, ja osoitti olevansa Suomen suurin puolue. Vaalien tulos oli yllättävä. Tätä tietenkään Kuusamon Paanajärven Mäntyniemessä pidetty puhe ei aikaansaanut, vaan se oli vain eräs pieni lisä vuoden 1919 vaaliagitaatiossa.)

Vaalikokoukseen saapuivat myös rajavartioston upseerit Paanajärven yläpäästä. Seurustelu oli ystävällistä, ja upseerit lupasivat saattaa esikuntansa ja Suomen hallituksenkin tietoon Suomalaisen Legioonan suksikomppanian matkan ystävällisen tarkoituksen.

Olivatko upseerit unohtaneet täyttää lupauksensa vai muutenko olivat sepittäneet oman kertomuksensa ajan hengen mukaan, ei ole tietoa. Suomesta myöhemmin saapuneet sanomalehdet näet sisälsivät pitkiä kertomuksia siitä, miten ”punaisten rosvojoukko” oli hyökännyt rajan yli, mutta ”meidän urhoolliset rajavartijamme karkoittivat sen verissäpäin takaisin yli rajan”.

Koska oltiin vaalimatalla, niin useimmat suksikomppanian miehet lähettivät jollekin kotiseutunsa tuttavalle valtakirjan äänestysluettelo-otteen hankkimista varten. Tarkoitus oli tulla vaalipäivänä sillä äänestämään Paanajärvelle tai johonkin muuhun läheiseen äänestyspaikkaan. Minä lähetin seuraavan valtakirjan:

”Allekirjoittanut valtuuttaa Suomen Ammattijärjestön sihteerirahastonhoitajan Aatu Halmeen ottamaan Helsingin 22. äänestysalueen vaaliluettelosta sellaisen otteen kuin vaalilain 46 pykälässä sanotaan.

Mäntyniemessä, Kuusamon pitäjässä, tammikuun 24 p. 1919.

Oskari Tokoi (ja todistajien nimet alla)”

Samanlaisia valtakirjoja lähettivät toisetkin, ja rajavartioston miehet ottivat postirahat ja lupasivat toimittaa kirjeet postiin. Koskaan ei kuitenkaan saapunut tietoa, oliko Aatu Halme saanut kirjettä ja valtakirjaa, eikä myöskään tullut vaaliluettelo-otetta, joten legioonalaisten äänet jäivät käyttämättä. Mutta sitä suurilukuisempana Suomen työväki kävi äänestysuurnilla.

Vaaliagitaatiomatka Kuusamoon sujui kaikin puolin rauhallisesti ja suunnitelmien mukaisesti. Mutta Legioonan päällikölle, eversti Burtonille se aiheutti vaikeita jälkiselvittelyjä. Suomen hallitus oli tehnyt ilmoituksen ja esittänyt vastalauseen Englannin hallitukselle sen johdosta, että tämän joukkoihin kuuluvat Muurmannin Suomalaisen Legioonan aseistetut miehet olivat hyökänneet rajan yli ja tehneet vahinkoja, josta syystä Suomen hallitus vaatii selvitystä ja mahdollista hyvitystä.

Eversti Burtonia syytettiin siitä, että hän oli sallinut komenkseen kuulumien miesten mennä rajan yli, ja häneltä vaadittiin selitystä, uhattiinpa mahdollisella sotaaoikeudellakin. Silloin eversti Burton päätti hänkin tehdä matkan Paanajärvelle ottaakseen selon

koko jutusta. Mukanaan kapteeni Haggard, kersantti Paul Lehto ja lähetti August Kuusiniemi hän ajoi suoraan Paanajärvelle majoittuneeseen rajavartioston esikuntaan, missä heidät kaikki pidätettiin. Mutta eversti Burton oli niitä miehiä, joita ei voitu peloitella. Hän vaati ja sai luvan lähettää valtionhoitaja Mannerheimille sähkösanoman, jossa hän jyrkin sanoin vaati vapauttaan. Mannerheim vastasi, että englantilaiset upseerit on vapautettava, mutta suomalaiset lähetettävä pidätettyinä Helsinkiin. Silloin Burton lähetti toisen sähkeen, jossa hän sanoi, että jollei myös suomalaisia heti vapauteta, niin hänkin tulee Helsinkiin ja asia selvitetään siellä. Tällöin Mannerheim käski vapauttaa suomalaisetkin, jotka oli jo kuljetettu Kuusamon kirkolle, ja palauttaa heidät eversti Burtonin komentoon sekä osoittaa englantilaisille upseereille ja heidän palvelijoilleen kohteliaisuutta.

Kun eversti Burton palasi tältä matkalta, hän antoi liittolaisten joukkojen esikunnalle ja sitä tietä Englannin hallitukselle selityksen, joka tyydytti, ja sen jälkeen asiasta ei enää puhuttu muualla kuin suomalaisissa sanomalehdissä ja Legioonan miesten keskuudessa.

JOULUYÖ RAKONUOTIOLLA

Olin paluumatkalla Muurmannin Suomalaisen Legioonan ulkoasemilta. Tarkoitus oli ehtiä jouluksi legioonan päämajaan, Näsöön. Mutta joulun edellisenä päivänä oli satanut tavallista sankemmin lunta ja keli oli huono. Huonollakin kelillä olisi hiihtäen kyllä ehtinyt, mutta kun sattui tavallista enemmän kuormastoa, oli matka tehtävä poroilla.

Paljon lumen ja vaikean kelin takia porot alkoivat uupua jo alkutaipaleella. Ja kun metsäporo kerran uupuu, ei siitä tavallisesti vetojuhtaa tule enää sinä talvena, vaan väsynyt poro on parasta päästää metsään talven lopuksi odottamaan seuraavaa vuotta. Eikä poroa näin ollen saa liiaksi hätyyttää.

Matkan alkutaivalta varten minulle oli varattu porovaljakko, jossa oli kaksi poroa. Toinen oli riski porohärkä, mutta toinen heikkorakenteinen vasa, joka väsyi pian ja oli matkan varrella pikemmin haittana kuin apuna. Susijärven puolivälissä alkoivat porot usein pysähdellä, ja lopulta näytti siltä, että matka keskeytyy kokonaan. Päästyämme järven alapäähän metsätaipaleelle ei ollut muuta keinoa kuin jättää vasa metsään ja koettaa keinotella toisella Kanasen kylään. Toverit, joille sattui vahvemmat porot, ottivat kuorman ja riensivät edeltä kylään. Matka sujui vaivalloisesti, sillä poro tuskin jaksoi vetää tyhjää kelkkaa. Vasta lähellä puoltayötä pääsin Kanaseen, kävelen poron edellä ja puolittain vetäen väsymyksestä laahustavaa eläintä kelkkoineen perässäni.

Sonnustautuessani varhain aamulla viimeiselle taipalelle väsynyt poro täytyi jättää kylään. Sain sieltä virkeän hirvasporon sekä pulkan. Ajo kelkalla ja pulkalla on aivan erilaista. Kelkkakyyti sujuu melkein keneltä tahansa, mutta pulkalla ajaminen vaatii jo tasapainon hallintakykyä, sillä pulkka pyrkii pyörähtelemään ja kallistelemaan kumpaisellekin puolelle, kun vielä poro saattaa tehdä äkillisiä käänteitä, vieläpä kääntyä ajajaan päinkin, ellei osaa hoitaa ajohihnaa oikein.

Alkutaipaleella sattui monia kommelluksia. Mutta kun ajohihna oli lujasti sidottu ranteeseen, pysyi sentään kaikesta huolimatta mukana. Poroajelu lumisessa luonnossa ja revontulten räis-kyessä oli ja on todella terveellistä ja hauskaa urheilua.

Lyhyt talvinen päivä alkoi pian vaihtua kellertäväksi, siitä vähitellen punertavaksi, tummentuen tummentumistaan, ja pian valoviiru eteläisellä taivaanrannalla osoitti vain suuntaa, missä päin auringon kultainen kerä kulki. Toverien porot alkoivat väsyä.

Kun matka oli vasta vähän sivu puolen, ei ollut muuta keinoa kuin katsoa sellaista sopivaa paikkaa yöleiriä varten, missä olisi ruokaa väsyneille poroille ja tarpeeksi suuri kelohonka nuotiotulta varten.

Oletteko koskaan viettäneet yötä tulen ääressä pohjolan talvisen taivaan alla? Ellette ole, niin maksaisi vaivan matkustaa pitkänsä matkan saadakseen oikean kuvan pohjolan talvisesta yöstä ja revontul-ten leimunnasta sekä nauttiakseen ”rakonuotion” lämmittävästä hohteesta.

Pian olikin sopiva paikka löydetty. Poroille etsittiin paikka, missä arveltiin olevan jäkälää lumen alla. Eläin sen kyllä vaistoa ja alkaa kuopia lunta etujalallaan. Poroja ei kuitenkaan voitu päästää irralleen, vaan ne pantiin ”liekaan”, missä ne saivat liikkua ja kaivaa niin laajalla alalla kuin köysi ulottui, ja kun jäkälä siitä loppui, siirrettiin poro toiseen paikkaan.

Suomalaiset kyllä väittävät, että rakonuotio, samoin kuin saunakin, ovat suomalaisten keksimiä. Väite kuitenkin tuntuu yksipuoliselta ja huonosti perustellulta, sillä Muurmannin rannikolle tuodut serbialaiset väittivät, että samanlainen rakonuotio, joita he pohjo-lassa näkivät, oli Balkanin paimentolaisheimojen keskuudessa tunnettu jo ammoisina aikoina.

Pian raikui talvi-illan auer kirveiden iskusta kumisevan kelohongan kylkeen ja rytisten kaatui suuri honka jäiseen tantereeseen. Hongan tyvestä katkaistiin kaksi parin sylen mittaista tukkia ja asetettiin ne maahan lyötyjen seipäiden väliin päällekkäin. Kum- paankin päähän pistettiin tukkien väliin vahva lastu niin, että siihen jäi noin tuuman verran rakoa. Rakoon aseteltiin tervaisia las- tuja ja ne sytytettiin tuleen. Pian tarttui tuli tervaisten honkien kylkeen leviten päästä päähän ja hohkuen lämmintä loimuaan kauas kahden puolen.

Nuotion molemmille puolille asetettiin sopivat tukipylväät ja näiden päälle kannatusorsi sekä sitä vasten kallelleen toisia puita, joiden päälle pantiin paksu havukerros niin, että tulen loimu hei- jastui täten muodostunutta kaltevaa katosta vasten. Nuotion koh- dalle jätettiin vain parin jalan levyinen aukko, mistä savu nousi ilmaan. Katosten alle leviteltiin paksultti havuja, joten miellyttävä yömaja oli valmis pehmoisine havuvuoteineen.

Päällysvaatteet ja kengät riisuttiin. Joka miehellä oli omat pie- net kenttäkattilansa, joissa kukin valmisti illallisensa. Syötyään kallistui kukin havuvuoteelleen jalat nuotioon päin, ja pian olivat miehet syvässä unessa.

Pakkanen kiihtyi ja sieltä täältä kuului sen puristuksessa hal- keilevien kelohonkien kumea jymäys. Tähdet tuikkivat terävästi ja kuun kelmeä sirppi kohosi taivaanrannalle. Revontulet syttyivät. Niiden loimu näytti lähenevän ja alenevan. Pian katosivat tähdet ja kuu revontulien kelmeän loimun taa. Revontulen liekit laskeu- tuivat niin lähelle, että naavakuusten latvat näyttivät syttyvän tu- leen. Selvästi kuului revontulien sähinän ja sieraimissa oli tuntevi- naan fosforin käryä.

Valvoin kauan katsellen pohjolan talviyön ilotulitusta, jollaista ei näe missään muualla. Hiljaisena lepäsi luminen tanner, jolla vastasatanut puhdas lumi valkoisen hohtavana kimalteli, ja sen yllä revontulet leikkien räiskyivät.

Talvisen luonnon rauha oli suurenmoinen. Rauhallisena vaelteli ihmismielikin aatosten avarassa meressä. Poissa oli sota, riita ja kateus. Vasta täällä löysi ihminen todellisen joulutunnelman. Ja se jätti mieleen syvän kaipauksen siitä ikuisesta rauhasta, jota ihmis- kunta vielä turhaan odottaa. Sen rauhan tunsin ensi kerran joulu- yönä jäisen pohjolan hiljaisessa salossa vuonna 1918.

KENRAALIN KALA- JA SAUNAMATKA

Kenraali M. Turner, 236. jalkaväkiprikaatin komentaja, oli mitä tyypillisin anglosaksi. Ruumiinrakenteeltaan hän oli keskikokoinen, mutta tukevaa tekoa, muistuttaen hyvin paljon kuvissa esitettyä ”John Bullia”, jolta poskiparta oli ajeltu. Hän oli luultavasti sivuut- tanut jo keski-ään, vaikka hänen ikänsä ei millään tavalla ollut ulko- muodosta eikä liikkeistä pääteltävissä. Eikä hänen arvonsa prikaa- tin komentajanakaan ollut mistään muusta nähtävissä kuin siitä, että hänen olkalapuissaan oli pienet sapelit ristissä, mikä oli prikaa- tikenraalin arvon merkki. Muuten hänen pukunsa oli aivan saman- lainen kuin aliluutnantin tai minkä upseerin tahansa. Puheessaan hän oli säyseä ja kohtelias. Hän saattoi keskustella vastaantulevan sotamiehen kanssa samalla tavalla kuin alaistensa upseerienkin. Kunnianteosta hän lausui, että jos joku ei sattunut huomaamaan

tai muusta syystä ei halunnut tehdä sitä, ei hänkään sitä huomannut. Yksinkertaisuudessaan ja vaatimattomuudessaan hän oli kaikkein pidetyimpiä upseereita, mitä minkään maan armeijassa on ollut. Siitä huolimatta, että hän ei millään tavalla ulkonaisesti osoittanut ylemmyyttään, hän tiesi, että hän oli komentaja, ja sen tiesivät myöskin muut. Jo yksin hänen rauhallinen, tyyni ja aina hyväntuulinen esiintymisensä levitti samanlaisen tunnelman koko prikaatiin, johon Suomalainen Legioonakin kuului.

Hänen kasvojensa ilmeet eivät myös millään tavalla ilmaisseet, mitä hän kulloinkin ajatteli. Hänen sileäksi ajelluilla kasvoillaan lepäsi aina leppoisan hyväntuulinen ilme. Vihastuminen näytti olevan hänelle tuntematon käsite ja hätiköimisestä hän ei tiennyt senkään vertaa. Tilanteissa, jolloin joku toinen olisi saattanut tulistua tai ainakin näyttää hermostuneelta, hän tavallisesti pisti tupakkaa piippuun ja vasta kotvan mietittyään esitti käsityksensä tai antoi määräyksensä.

Kenraali Turnerista oli vaikea päättää, mitkä asiat hänen mieltään enimmäkseen kiinnostivat, sillä hän otti kaiken yhtä rauhallisesti. Mutta jokaisella ihmisellä on kuitenkin omat intohimonsa, jokin herkempi kohta tai jokin asia, mihin innostuu enemmän kuin muihin. Ja kenraali Turnerilla se oli kalastus ja metsästys, ennen kaikkea kalastus. Kun siitä tuli puhe, niin tarkka havainnoitsija saattoi huomata, että hän puhui siitä suuremmalla antaumuksella ja innostuksella kuin mistään muusta. Ja kun hän sai kuulla, että Suomalaisessa Legioonassa oli hyviä kalamiehiä, jotka tunsivat seutujen kalavedet sekä kalastustavat, teki hän usein kalamatkoja päämajamme ja sieltä järvien rannoilla sijaitseville ulkoasemille. Muurmanski, prikaatin esikunnan majapaikka, on Jäämeren rannalla, mutta Jäämeri ei sovi urheilu- eikä huvikalastukseen. Sen sijaan Karjalan järvet, joet ja varsinkin kosket ovat siinä suhteessa maailman parhaita.

Tehtyään muutamia onkiretkiä Suomalaisen Legioonan seitsemän komppanian asemapaikalle Zažeikkaan, missä Imanterojoki alkaa laskunsa samannimisestä järvestä Vienanmereen, ehdotti kenraali Turner retken tekemistä syvemmälle Karjalan sydänmaille, Kanasen, Tuntsan ja Ruvan kyliin.

Eräänä valoisana kesäyönä lähti kymmenkunta miestä käsittävä joukko noin kolmensadan virstan kierrolle Karjalan sydänmaille. Matkan johto annettiin eversti Burtonille ja kenraali Turner liittyi mukaan tavallisena sotilaana. Matka Näsöstä Koutajärven rantaan tehtiin jalan ja siitä poikettiin Koutajoen laskupaikkaan, Läkkinän putousten niskaan, missä tiedettiin olevan hyvän kalastuspaikan, josta lohikin voi koukkuun tarttua. Kesäyö oli kuitenkin kalastukseen liian kirkas. Toiset jo väsyivät turhaan onkimiseen, mutta ei Turner. Kun kukaan ei enää viitsinyt ruveta soutajaksi, kenraali lähti yksin soutelemaan kosken niskaa siinä kohdin, missä

virta alkaa kiihtyä nieluksi putouksia kohti. Aivan putousten niskassa jakaa suuri saari virran kahteen haaraan. Toinen uoma kapenee ja jyrkkenee, ja valkovahtoinen vesi kuohuu siinä kallioiden välitse. Toinen laskee vetensä laajemmalla alalla ja ensimmäisen verraten matalan putouksen alla tyyntyy ja levenee suvamoksi, ikäänkuin levätäkseen ja voimia kootakseen, ja vasta sitten hyökkää ryöppyisään nieluun yhtyäkseen toisen ryöppyisän putouksen alapuolella sen kanssa yhdeksi virraksi.

Toiset seurueen jäsenet olivat vetäytyneet saaren yläpähän ja laittelivat kuntoon nuotiotulia keittääkseen mukaan otetuista kannutuista herneistä ja lihasta sopan, koska kalasopasta ei mitään tullut. Kenraali Turner, joka vielääkään ei ollut menettänyt luottamustaan kalaonneensa, yhä souteli matalamman ja leveämmän putouksen yläpuolella. Juuri kun nuotiotuli oli saatu syttymään, rannalla olijat huomasivat, että kala oli tarttunut kenraalin koukkuun. Äkkiä hän lakkasi soutamasta, pisti piipun suupielestään veneen tuhdolle ja alkoi kelata siimaa. Mutta tätä tehdessään hän ei ollenkaan huomannut joutuvansa virran vaaralliselle kohdalle. Virta veti venettä, jota ei enää soudettu, voimakkaasti kuohuja kohti ja sinne pyrki myös koukkuun tarttunut kala.

Rannallaolijat huomasivat vaaran ja eversti Burton huusi minkä jaksoi: ”Päästä irti, senkin narri, tai muuten menet kosken kuohuihin”. Mutta Burtonin olisi pitänyt tietää, että oikea kalastaja panee henkensä alttiiksi, ennenkuin luopuu vetämästä jo koukkuun tarttunutta kalaa veneeseen. Turner, kalastaja ja sotilas samalla kertaa, seiso rauhallisena kuin kanto keskellä venettä, väliin kelaten siimaa, väliin päästään sitä juoksemaan rullalta, miten milloinkin tilanne vaati.

Pekka Kakkinen ja Aatu Hannula olivat vanhoja erämaankävijöitä, poromiehiä, kalastajia ja koskenlaskijoita. Sanomatta toisilleen sanaakaan kumpainenkin hyökkäsi rannalla olevaan toiseen veneeseen ja työnsi sen yhdellä sysäyksellä veteen. Pekka hyppäsi keulatuhdolle ja Aatu keskituhdolle ja parilla voimakkaalla vedolla he olivat kenraalin veneen luona, mikä oli juuri painumassa kosken kurimoon. Pekka loikkasi airo kädessä kenraalin veneen perään, pisti aironsa veteen ja nopealla nykäyksellä ohjasi veneen sellaiseen uomaan, jota voi laskea alas, sillä takaisin palaaminen ei enää voinut tulla kysymyksenäkään. Yksikseen toiseen veneeseen jäänyt Hannula huomasi, että hänenkin oli mahdoton ajatella palaamista, ja hyppäsi myös veneensä kokkaan sekä ohjasi sen toisen jälkeen. Näin mennä huristi kaksi venettä peräkkäin kosken kuohuja alas. Ne hyppelivät kuin lastut kivien ja kuohujen keskellä, ja edellä kiitävässä veneessä seiso Turner rauhallisena kuin onkija ainakin yhä tähyten kuohuihin, päästämättä käsistään vapaa ja siimaa, mihin kala kerran oli tarttunut.

Päästiin onnellisesti suvantoon, jossa kosken ryöpyt täydellisesti tyyntyivät. Onkeen tarttunut lohikin oli tässä yhteisessä koskenlaskussa väsynyt, niin että se tyyneen veteen tultua melkein vastustelematta antoi nostaa itsensä veneeseen.

Kenraali Turner oli saanut kalastajanmaineensa pelastetuksi, vaikka tämä hänen kalastusretkensä olisi ilman apua saattanut muodostua viimeiseksi. Vedettyään kalan veneeseen hän rauhallisena etsi tuhdolta alas pudonneen piipun, pisti sen suupieleensä ja sytytti tupakan, minkä jälkeen vasta rauhallisesti virkkoi: "Lähdetään nyt sitten sinne yöpaikalle, koska tuo veitikka kuitenkin saatiin veneeseen".

Syötyä paneuduttiin hiukan levolle, aamuauringon jo kiivetessä taivaalle. Hiukan torkahdettua lähdettiin jatkamaan matkaa Kanasen kylään. Päivällä pidettiin siellä toisen komppanian tarkastus ja pieni paraati, mutta päätarkoitus oli päästä illaksi kalaan. Noin viisi virstaa kylästä oli koskien alapuolella maailman parhaat harriin onkivedet. Hyvissä ajoin lähdettiin sinne, ja alkumatka kuljettiin "Alligaattorilla", jonkin ruotsalaisen sähköyhtiön Koutajärvelle toimittamalla hinaajalla, ja loppumatka kolmella veneellä soutaen ja sauvoen.

Harrien onkiminen vaatii aivan erikoista taitoa, sitävastoin kuin ahvenia voi onkia kuka tahansa. Niitä ei pyydystetä matosyötillä vaan perhosongella. Mutta harri ei lähesty syöttiä niinkuin muut kalat, hitaasti ja varovasti, ja ala hiljalleen nyppäillä, vaan nopeana kuin hopeinen salama se hyppää veden päällä kelluvaan perhoseen kiinni, ja jollet juuri siinä silmänräpäyksessä arvaa olla varuillasi, niin kala sylkäisee perhosen ja koukun pois suustaan ja livahtaa virtaan.

Kakkis-Pekka ja jotkut toisetkin Kanasesta mukaan tulleet legioonalaiset nostelivat harreja koskesta kuin silakoita nelikosta. Mutta toiset, joihin kenraali Turnerkin kuului, saivat melko utte- rasti ahertaa yrittäessään narrata näitä nopealiikkeisiä veden asukaita. Tyytyväisinä tuloksiin palattiin Kanaseen yöksi, sillä nyt ei tarvinnut jäädä ilman kalasoppaa.

Aamulla varhain lähdettiin pitemmälle matkalle ja kuljettiin milloin jalan, milloin soutaen tai sauvoen Susijärven kautta Tuntsajärvelle. Tuntsan kylässä oli legioonan neljännellä komppanialla majapaikkansa. Seuraavana päivänä sieltä taas soutaen ja jalan päästiin Ruvan kylään, mihin legioonan ensimmäinen ja viides komppania oli sijoitettu. Viivytyämme siellä kaksi päivää ja käytyämme kalastamassa Ruvan koskessa ja Soukelojärveen laskevan Kuman kosken alla lähdimme paluumatkalle, jolla kenraalille oli varattu pari yllätystä. Ensinnäkin oli Ruvajärven ja Susijärven välissä pari kilometriä pitkä jyrkkä ja vuolas Koutakoski, jonka vain tottuneimmat koskenlaskijat uskalsivat laskea. Kenraali päätettiin houkutella laskemaan tämä koski yhdessä Pekka Kakkisen

kanssa. Se kävi sitäkin helpommin päinsä, kun hän itsestään oli halukas tällaisiin seikkailuihin ja jo tottunut luottamaan legioonalaisten laskutaitoon.

Pekka jäi vielä sonnustamaan vihtavaulua veneen perään melaa varten, kun toiset jo lähtivät kävelemään ollakseen vastassa kosken alla. Lähdettäessä sanottiin Pekalle: "Anna veneen vähän ryypätä vettä, että koskenlasku joltakin tuntuu."

Kun saavuimme kosken alle, venettä ei vielä kuulunut. Mutta kauan ei tarvinnut odottaa, kun mutkan takaa kosken tyrskyistä keikahti ylös veneen keula. Kosken alimmainen "hammas" oli kaikkein kuohuisin, ja hetken näytti siltä kuin vene olisi kadonnut tyrskiyihin. Mutta pian se taas Pekan varman käden ohjaamana ilmestyi näkyville ja rauhallisesti ohjasi suuntansa putouksen alisen suvanon rantaan.

Totesimme, että Pekka oli ottanut kehoituksen varteen, sillä vene oli vettä puolillaan. Jossakin kuohuisimmassa kohdassa Pekka oli ohjannut veneen niin lähelle tyrskyjä, että kosken nostattamat laineet kaatuivat suoraan veneeseen täyttäen silmänräpäyksessä sen puolilleen. Veneeseen sijoitetut tavarat uiskentelivat vedessä ja keskituhdolla istuvan kenraalin jalat peitti vesi puolisääreen. Mutta piippu suupielessä hän rauhallisesti virkkoi: "Olipa se aika ryöppy. Enpä ole sellaista koskea ennen laskenut, vaikka olen monissa maissa käynyt."

Kanasesta lähdettäessä oli annettu määräys, että palaamaksi on lämmitettävä sauna. Kanasen sauna oli oikea karjalainen sisäänlämpiävä sauna, pimeä ja nokinen. Mutta siinä oli myös se oikea saunan tuntu ja löyly, jota ei ole enää näissä uudenaikaisissa uloslämpiävissä hökötyksissä, ja siitä syystä päätettiin tarjota kenraalillekin oikein alkuperäinen suomalainen kylpy.

Pojat olivat tehneet työtä käskystä ja lämmittäneet kiukaan kiljuvan kuumaksi. Kenraali Turner, joka koko matkan ajan oli tottunut tottelemaan eikä käskemään, riisuutui nöyrästi ulkosalla, missä toisetkin riisuutuivat, ja painautui mustasta aukosta sisään. Ovella työnsi Hannula jokaiselle saunamiehelle käteen uuden vastaan, ja eversti Burton, joka jo oli tottunut saunatapoihin, hoiti komentajan virkaa saunassakin.

"Hauda vasta, niinkuin näet muidenkin tekevän", hän komensi kenraalia heittäämään vastansa kiukaalle ja kaatamaan vettä päälle. "Nouse nyt tänne lauteille, mihin näet toistenkin nousevan", hän jatkoi, kiiveten itse edellä, ja kenraali perässä lauteille.

"Heitä nyt vettä kiukaalle", virkkoi Burton alas jääneelle, ja kiuas paukkui kuin tykillä ammuttaessa, kun kylmää vettä heitettiin kuumille kiville ja tulinen löyly kiiriskeli pitkin laipiota lauteilla istuvien selkään. Nämä köyristivät hieman selkäänsä ja tarttuivat vastoihinsa, joilla alkoivat vimmatusti hosua.

”Ota nyt vasta ja tee niinkuin näet toistenkin tekevän”, komenteli Burton Turneria. Näytti selvältä, että löyly oli aivan liian kuumaa tottumattomalle, mutta kenraali Turner oli niitä miehiä, jotka eivät milloinkaan luovu leikistä kesken. Ja välittämättä kuumuudesta hän kesti nytkin sen minkä muutkin.

Viimein olivat toisetkin saaneet tarpeekseen ja alkoivat yksi kerrallaan kömpiä alas lauteilta, mutta kenraali ei ollut ensimmäinen ”pakolainen”. Alas tultuaan hän kysyi: ”Mitä nyt on tehtävä?” Burton osoitti lattialla sijaitsevaa pitkää, yhdestä puusta koverrettua ruuhaa, jossa oli vettä, ja sanoi: ”Pese nyt itses tuossa ja sitten saat mennä ulos”. Kenraali totteli määräystä, pesi itsensä ruuhessa ja punaisena kuin keitetty krapu työntäytyi ulos saunan nokisesta ovesta. Istuutuen saunan seinustalla olevalle puupenkille, hien virratessa pitkin löylyn paahtamaa pintaa hän hetken kuluttua tuumi: ”Olen minä käynyt kuumissakin paikoissa, Intiassa, Ceylonilla ja Afrikassa, mutta en missään ole tavannut niin helvetin kuumaa kuin karjalaisessa saunassa.”

EVERSTI BURTON SUUTTUI

Muurmannin Suomalaisen Legioonan päämaja oli kaikille kävijöille avoin. Legioonan sotilaat saivat tulla esittämään asiansa eversti Burtonille niinkuin hyvälle isälleen ja hän heitä aina kuunteli huomaavasti ja teki parhaansa kaikkien valitustenkin tyydyttämiseksi. Sinne pääsivät myös karjalaiset asukkaat esittämään vaatimuksiaan ja useimmissa tapauksissa pyytämään apua. Kun Muurmannin päärata kulki noin kolmen kilometrin päässä ja sieltä tuli ainoastaan haararata Näsön kylään ja satamaan, niin venäläiset veturinkuljettajat aina pysäyttivät matkustajajunansakin Näsön vaihteeseen ja tulivat veturilla Suomalaisen Legioonan päämajaan, sillä siellä heille aina tarjottiin jotain suuhunpantavaa, usein ryyppy tulista rommia. Veturi- ja junamiehistö saattoi viipyä parikin tuntia Näsössä ja matkustajat saivat sen ajan odottaa vaihteessa.

Englantilaisessa armeijassa kuului sotilaan ruokaosuuteen myös annos rommia. Suomalaisessa Legioonassa tämä rommiannos kuitenkin sai aikaan enemmän pahennusta kuin hyvää, ja siitä syystä legioonalaiset yhteisesti päättivät olla ottamatta rommiannosta vastaan. Päätös herätti liittolaisten päämajassa suurta ihmetystä, sillä kaikki toiset joukot vaativat rommiannoksen suurentamista. Suomalaisen Legioonan rommiosuus jäi yleisesikunnan käytettäväksi ja jaettavaksi sen harkinnan mukaan. Siitä lähetettiin osa sairaaloille ja myös Kannanlahden ja Näsön päämajoihin, joissa siten oli vieraille suunavausta tarjottavana. Tämä se osaltaan teki päämajan karjalaisille ja varsinkin Muurmannin radan junamiehistölle niin mieluisaksi pysähdyspaikaksi.

Toinen ja ehkä vielä pätevämpi syy, joka johti karjalaisia Näsön päämajaan, oli siellä ollut vaatevarasto. Legioonalle luovutettu vaatevarasto oli suurempi kuin mitä miehistö kohtuudella tarvitsi, ja ravintoaineita, varsinkin teetä, jota suomalaiset eivät paljoakaan käyttäneet, oli runsaasti. Moni repaleinen karjalainen sai sieltä vaatekerran tai uudet kengät ja myös jotain suuhunpantavaa. Eversti Burton oli aina valmis antamaan: hän käski vain varusmestaria menemään varastoon katsomaan, eikö sieltä jotain löytyisi, ja ainahan sieltä myös löytyi.

Tulipa sitten eräänä päivänä pyytämään vaatetusapua Venäjän armeijassa sodan aikana palvellut väpeli, joka vallankumouksen puhjettua oli tullut kotiinsa Kanasen kylään. Eversti aluksi mrielistyi miehen käytökseen ja kuultuaan, että hän oli entinen väpeli, käski varusmestarin hakea miehelle täydellisen täysivillaisen alusvaatekerran, uudet housut, takin ja kengät sekä uuden englantilaisen sinellin ja antoi nämä kaikki miehelle. Mies oli niin liikuttunut ja kiittollinen, että hän venäläisen tavan mukaan heittäytyi kontalleen lattialle everstin eteen aikoen suudella tämän kengänkärkiä.

Kukaan ei ollut milloinkaan nähnyt everstin suuttuvan. Mutta nyt hän suuttui ja hänen kasvonsa punottivat sekä vihasta että häpeästä. Hän oli nähnyt ja kokenut sellaista, mitä ei ollut uskonut enää olevan olemassa. Hän oli kohdellut miestä tasa-arvoisena ihmisenä, mutta tämä esiintyi matelevana kuin orja ja alamaisena kuin koira. Oli vain hiuskarvan varassa, ettei hän potkaissut miestä vasten ikeniä. Mutta hän maltoi mielensä, käänsi äänettömänä selkensä ja viittasi miestä poistumaan.

Kun hän oli rauhoittunut, hän puhkesi puhumaan ja sanoi: ”Minä en ole ennen tällaista alennusta nähnyt enkä kokenut. En ihmettele, että tämä kansa on ollut orjuudessa, kun se kärsii vääryyttä ja alistuu suutelemaan ruoskaa ja herrainsa saappaita. Löytyykö maailmassa voimaa, joka tämän kansan kohottaa, niin että se tuntee oman arvonsa. Ja jollei se nouse, se pysyy orjuudessa. Sen herrat ja käskijät saattavat vaihtua, mutta tällainen kansa, niin kauan kuin se nuolee herransa saappaita, ei milloinkaan nouse orjuudesta.”

Eversti Burton, joka tavallisesti oli iloinen ja hilpeä, oli koko sen päivän hiljainen ja mietteliäs. Tapaus oli koskenut häneen kovasti.

SUOMALAISTEN SUHDE KARJALAIISIIN

Suomalaisen Legioonan suhde karjalaisiin oli kaiken aikaa ystävällinen. Hyvää suhdetta edisti sekin, että samaan aikaan kuin Suomalainen Legioona perustettiin, sai alkunsa myös Karjalainen

Legioona, johon liittyi noin 3000 miestä ja jonka päämaja oli Vienan Kemissä. Paitsi alistuminen liittolaisten ylijohtoon kumpaisellakin legioonalla oli yhteistä se, että ne samalla harrastivat synnyinmaansa itsenäisyyden asiaa. Suomalainen Legioona tahtoi tehdä voitavansa Suomen itsenäisyyden toteuttamiseksi ja Karjalaisella Legioonalla oli ihanteena itsenäisyyden ja vapauden hankkiminen Karjalalle. Kumpikin legioona käsitti tai ainakin toivoi, että ne voivat asiaa parhaiten ajaa liittolaisten palveluksessa ja saada siten puolelleen näiden suosion ja kannatuksen.

Tässä mielessä Suomalaisen Legionan karjalaissyntyinen upseeri Iivo Ahava siirrettiin Karjalan Legioonaan ja yhdysupseeriksi tuli myöhemmin Ilmari Tiesmäki. Lisäksi lähetettiin karjalaisten avuksi Kemiin toimittaja Kalle Hämäläinen, joka ryhtyi toimittamaan karjalaisille monistettua suomenkielistä sanomalehteä, jossa asioita selostettiin.

Kun asiaa täten oli kypsytelty, päätettiin pitää Karjalan kuntien edustajien kokous Vienan Kemissä helmikuun 16. päivänä 1919. Kokousta varten laadin pitkän ja seikkaperäisen alustuksen, jossa kansatieteellisten ja historiallisten tosiasian nojalla osoitettiin, että Karjalan kansan olisi saatava itsenäisyys sekä vapaus itse päättää, haluaako se elää Suomen vai Venäjän yhteydessä.

Alustus, jonka kokoukselle esitti Iivo Ahava karjalaisten isänmaanystävien alustuksena, päättyi ehdotukseen, että kokous valitsisi viisimiehisen "Kansalliskomitean", joka valtuutettaisiin toimimaan väliaikaisena hallituksena, ja että tämän komitean tulisi ryhtyä toimiin perustavan kansalliskokouksen kutsumiseksi koolle, joissa vaaleissa kaikilla 20 vuotta täyttäneillä olisi äänioikeus.

Kokouksen olisi vaadittava, että Karjala tunnustetaan itsenäiseksi ja että sen lopullinen liittyminen Venäjään tai Suomeen jäisi karjalaisten itsensä päätettäväksi.

Edelleen olisi vaadittava, että Karjala saisi lähettää kaksi miestä tulevaan rauhankongressiin esittämään Karjalaa koskevia vaatimuksia. Kokouksen olisi myös päätettävä, että Karjalan luonnonrikkaudet on säilytettävä Karjalan kansallisena omaisuutena ja että Karjalan tulevan valtiomuodon tulee ehdottomasti olla demokraattinen.

Kokouksen suunnitelmia ja Karjalan itsenäisyyttä suosi Karjalaisen Legionan päällikkö eversti Wood, joka oli irlantilainen ja Irlannin itsenäisyyden harras kannattaja, mutta 237. prikaatin komentaja kenraali Prize vastusti hankkeita, ja Karjalainen Legioona kuului prikaatiin. Kokouksessa Prize luki liittolaisten yleisesikunnasta Muurmanskista saapuneen sähkeen, jossa ilmoitettiin, että liittolaisjoukkojen johto ei kannata Karjalan irrottamista Venäjästä, vaan se pitää Venäjää jakamattomana kokonaisuutena. He kyllä tulevat huolehtimaan karjalaisten hyvinvoinnista, mutta ehdolla että yhteys Venäjään säilytetään ennallaan.

Siitä huolimatta kokous kuitenkin yksimielisesti päätti vaatia, että Karjala on tunnustettava itsenäiseksi ja että sen lopullisesta liittymisestä Venäjään tai Suomeen päättää Karjalan väestön valitsema kansalliskokous. Karjalan rajat olisi määräävä Laatokka, Syvärinjoki, Äänisjärvi, Vienanmeri, Jäämeri pohjoisessa ja Suomen raja lännessä, joten Karjalan pinta-ala tulisi olemaan noin 215 000 neliökilometriä.

Lisäksi kokous valitsi viisihenkisen Karjalan Kansalliskomitean.

KUOLEMANTUOMIO

Muurmannin Suomalaisen Legionan eristetty asema oli omansa herättämään miesten herkissä mielissä kaikenlaisia kuvitelmia ja monenmoiset huhut tapasivat heissä erinomaisen herkän maaperän. Suomesta tosin saatiin silloin tällöin sanomalehtiä, joita käytiin salaa hakemassa rajan lähimmistä suomalaisista kylistä. Tiedettiin paljon enemmän siitä, mitä Suomessa tapahtui, kuin siitä, mitä tapahtui Venäjällä ulkopuolella Vienan sekä Arkangelin läänin. Bolševikit yrittivät salaa lähettää kaikenlaisia lentolehtisiä provosoidakseen legioonalaisten mieliä ja kehoittaakseen heitä nousemaan johtajiaan vastaan. Kaikki tällaiset yritykset kuitenkin kilpistyivät sen tosiasian edessä, että legioonalaisia kohdeltiin sen sopimuksen mukaisesti, joka legioonaa muodostettaessa oli alun perin tehty ja jota Neuvostohallituskin oli suositellut, ja toiseksi sen tosiasian edessä, ettei ollut mitään mahdollisuutta edes yrittää kapinaannousua ja karkaamista bolševikkien puolelle.

Päätettiin kuitenkin hankkia tietoja muustakin maailmasta ja sitä varten toimitettiin taipaleelle Kalle Hämäläinen ja Lauri Hyvärinen, joka viimeksimainittu osasi suomea, ruotsia ja venäjää ja oli ollut kohtalotoverini kaikilla viimeisillä retkillä. Heidän tehtävänä oli pyrkiä pohjois-Norjan kautta Eurooppaan ja mahdollisesti Suomeenkin. He lähtivät matkalle Muurmanskista ja onnistuivat pääsemään Norjan Kirkkoniemeen ja sieltä etelämmäksi. Mutta siellä nousi tie pystyyn täydellisesti.

Matkallaan he kuitenkin saivat käsiinsä Venäjällä toimineen suomalaisten vallankumouksellisten Keskuskomitean julistuksen, jossa minut ja eräät toverini tuomittiin kuolemaan. Tuomittujen joukossa oli mm. matkalla ollut Kalle Hämäläinen sekä Emil Elo, Alaric Arnee, August Wesley ym.

Meitä syytettiin siitä, että olimme pettäneet vallankumouksen ja antautuneet englantilaisten ja amerikkalaisten imperialistien kätreiksi. Ja kaikki nämä syytökset siitä huolimatta, että kuolemantuomion allekirjoittajat olivat hyväksyneet ja valtuuttaneet Suomalaisen Legionan muodostamisen. Kuolemantuomion lopussa oli käsky, jossa sanottiin: "Kuolemantuomion täytäntöönpano on

jokaisen vallankumouksellisen työläisen velvollisuus.” Tuomion allekirjoittajina olivat O. W. Kuusinen, Kullervo Manner, K. M. Evä, Jukka Rahja ja J. K. Lehtinen.

Vähän sen jälkeen kuin tämä tuomio oli julkaistu, Jukka Rahja ammuttiin kuoliaaksi Leningradissa ns. Kuusisen klubilla tapahtuneessa kommunistien keskinäisessä verilöylyssä, J. K. Lehtinen haavoitettiin samassa verilöylyssä raajarikoksi, K. M. Evä kuoli myöhemmin ja Kullervo Manner vangittiin ja lieene kuollut jossakin Venäjän kaukaisilla vankileireillä. Niin ihmeellisellä tavalla järjetömät väkivaltaiset tappotuomiot kohdistuivat niiden laatijoihin.

Kuullessani kuolemantuomioni sanoin, että se varmaankin merkitsee pitkää ikää. Ensinnäkin siitä syystä, että vallankumouksellinen työväki, jolle kuolemantuomion täytäntöönpano jätetään, ei ole niin järjetön ja raaka, että se näillä perusteilla ketään tappaisi, ja toiseksi siitä syystä, että bolševikkien ja Suomen valkoisten kesken, jotka viimeksimainitut olivat myös ladelleet meille kuolemantuomioita, tulee nyt tappelu siitä, kuka heistä saa kuolemantuomiot panna täytäntöön, ja ennen kuin tämä tappelu on loppuunsaorittettu, kerkiää jo kuolla vanhuuttaan.

Osoitukseksi siitä, miten kiihkeästi myös Suomen valkoiset vihasivat minua, Englannin pohjois-Venäjällä toimineen yleisesikunnan päällikkö, eversti Thornhill, joka sieltä käsin kävi Englannissa neuvottelemassa pohjois-Venäjän ja myöskin Suomalaisen Legioonan asioista, palattuaan kertoi mm. erään kenraalin sanoen, että hän ampuu minut vaikka tapaisi kirkossa.

Meille julistetut kuolemantuomiot eivät mitenkään vaikuttaneet asioiden kulkuun eikä niitä kukaan kauan muistanutkaan, joten ne jäivät vain historian lehdille osoituksena siitä vihasta, mikä näinä vuosina ihmisten mieliä sokaisi.

K A A O S M A I N E N T I L A N N E

Sen jälkeen kuin keskusvaltojen ja liittolaisten välinen aselepo oli solmittu, Muurmännin Suomalaisen Legioonan asema muodostui epäselväksi. Sitä tarkoitusta, jota varten liittolaiset olivat legioonan muodostaneet ja ottaneet varustaakseen, ei enää ollut olemassa. Pelkoa saksalaisten etenemisestä Jäämeren rannalle ei enää ollut, eikä suomalaisten valkoisten taholta, jotka edelleen olivat vihollisuus-suhteissa Neuvostohallitukseen, ollut enää pelättävissä hyökkäystä Muurmännin radalle. Sen sopimuksen mukaan, jolla Legioonaa muodostettiin, sitä ei voitu käyttää hyökkäykseen Neuvostohallitusta eikä sen joukkoja vastaan. Täten Muurmännin Suomalainen Legioonaa oli kuin kuuma peruna, jota ei voinut kunnolla pitää kädessä eikä sitä sopinut pudottaakaan. Sopimuksen mukaan sitä piti ruok-

kia sekä vaatettaa ja maksaa sille sovittu palkkakin, sen tuottamatta enää mitään nähtävää hyötyä.

Liittolaisten ja Neuvostohallituksen väliset suhteet olivat yhtä epäselvät. Liittolaiset olivat aluksi tulleet Neuvostohallituksen kutsusta ja liittolaisina, mutta myöhemmin välit kehittyivät epästävällisiksi ja johtivat vihollisuuksiin ilman sodanjulistuksia.

Vihollisuudet johtuivat siitä, että liittolaiset ja heidän pohjois-Venäjällä olleiden joukkojensa johto asettuivat avoimesti tukemaan niitä vastavallankumouksellisia nousuja ja hallituksia, joita Venäjällä jo kesällä 1918 ja sitä seuraavana vuonna syntyi. Elokuussa 1918 Arkangelissa muodostettu Tšaikovskin hallitus sai liittolaisten tunnustuksen. Kun tätäkin hallitusta pidettiin liian sosialistisena, se kukistettiin ja tilalle asetettiin täysin tsaarilainen kenraali Millerin hallitus. Samaan aikaan Siperiasta edennyt Koltšak hallituksineen sai liittolaisten täyden kannatuksen ja myöhemmin Itämerenmaissa nousut kenraali Judenitš. Pahin virhe oli siinä, että liittolaisten johto uskoi venäläisten vastavallankumouksellisten pystyvän kokoamaan ympärilleen sellaiset voimat, että ne kykenevät kukistamaan bolševistisen hallituksen ja palauttamaan voimaan joko tsaarillisen tai demokraattis-porvarillisen hallituksen, tarvitsematta antaa muuta kuin taloudellista ja diplomaattista apua. Aluksi olisi kyllä tarpeellista antaa aseellistakin apua, mutta sittenkin aseellinen hyökkäys jäisi suurimmalta osaltaan venäläisten itsensä asiaksi.

Pian kuitenkin huomattiin, että venäläiset olivat haluttomia taistelemaan, ja se vähäinen taisteluinto, mitä oli, oli enemmän bolševikkien kuin vastavallankumouksellisten puolella. Ja sen jälkeen kuin aselepo Euroopan päärintamalla saatiin aikaan, kenelläkään ei ollut halua tapella. Ne liittolaisjoukot, joita Muurmänniin ja pohjois-Venäjälle tuotiin Englannista, Ranskasta, Serbiasta, Italiasta ja myöhemmin myös Amerikasta, osoittivat ilmeistä haluttomuutta sodan jatkamiseen alueella, johon heillä ei ollut vähintäkään mielenkiintoa. Jokainen ryhmä, kansallisuus ja joukko halusi kyllä yllyttää toisia taistelemaan, mutta ei itse halunnut ottaa siihen osaa. Suomalaista ja myöhemmin muodostettua Karjalaista Legioonaa pidettiin parhaimpina ja harjaantuneimpina erämaataisteilijoina, mutta ne olivat liian pieniä ja lisäksi Suomalaisella Legioonalla oli alun perin sopimus siitä, ettei sitä voitu käyttää taisteluun neuvostojoukkoja vastaan, ja Karjalainenkin Legioonaa osoitti selvää haluttomuutta siihen.

Tilanne aselevon solmimisesta kesään 1919 asti pysyi sekavana. Ei edes liittolaisten johto näyttänyt tietävän, mitä olisi tehtävä. Venäjä ja koko Venäjän kysymys oli myös kuin kuuma peruna, jota heiteltiin kädestä toiseen. Tilannetta vielä vaikeutti se, että liittolaisten yleisesikunnan päällikkönä oli kenraalimajuri Maynard, joka oli kokonaan kyvytön hallitsemaan tilannetta. Häntä vaivasi jon-

kinlainen suuruudenhulluus, joka myöhemmin kehittyikin täydelliseksi mielisairaudeksi.

Englannin hallitus lähetti erikoisen asiamiehen, eversti Levinin tutkimaan tilannetta ja antamaan siitä raportin hallitukselle. Eversti Levin kääntyi myös eri ryhmien puoleen tiedustellen näidenkin mielipidettä. Niinpä Suomalaisen Legioonankin upseereilta, mm. eversti Burtonilta ja minulta kyseltiin, mitä me ajattelimme tilanteesta. Lausunnoissamme esitimme, että liittolaisten on mitä pikimmin jätettävä Venäjän asiat kokonaan venäläisten hoidettaviksi ja vedettävä joukkonsa pois. Länsimaat eivät tunne venäläisiä oloja eivätkä käsitä, että vaikka he asettaisivat sotajoukkojaan jokaiseen venäläiseen kylään, niin he eivät kykene kontrolloimaan venäläisiä eikä heidän sisäisiä riitojaan, vaan on heidän annettava ratkaista ne itse. Tämä käsitys sitten pääsikin voitolle, kenraalimajuri Maynard kutsuttiin pois ja hänen tilalleen lähetettiin kenraaliluutnantti Ironside, jonka tehtäväksi annettiin liittolaisten evakuoiminen koko pohjois-Venäjältä.

LEGIOONAN MYÖHEMMÄT TEHTÄVÄT

Oli selvää, että Muurmannin Suomalaisen Legioonan asema näin muuttuneissa oloissa muodostui ei ainoastaan epäselväksi, vaan vaaralliseksi. Kuten jo on mainittu, legioona oli kokoonpantu mitä erilaisimmista aineksista, joissa oli tilaa monenlaisille mielipiteille ja selvälle provokaatiollekin. Neuvosto-Venäjän taholta haluttiin saada sekaannusta ja epäjärjestystä liittolaisten keskuudessa, ja Suomalainen Legioona oli hyvin altis tällaiselle provokaatiolle. Levottomuutta lisäsi se, että liittolaiset eivät mitenkään voineet antaa selviä lupauksia siitä, mikä tulisi olemaan legioonan ja sen jäsenten kohtalo, sen jälkeen kuin liittolaisten joukot evakuoitaneen pohjois-Venäjältä. Muiden maiden joukot voitiin kuljettaa kotimaihinsa ja ne otetaan siellä ystävällisesti, jopa sankareinakin vastaan, sitävastoin kuin Suomalaisen Legioonan lähes kaikki jäsenet oli Suomessa leimattu rikollisiksi kapinallisiksi, osa vankileireiltä karanneitakin, jotka eivät vapaina kansalaisina voineet mennä Suomeen. Oli siis aivan luonnollista, että monissa heräsi halu päästä rintaman läpi bolševikkien puolelle, sillä he eivät myöskään halunneet jäädä Venäjän vastavallankumouksellisten hallitsemalle alueelle.

Tilanne, joka alkoi muodostua uhkaavaksi ja legioonalaisille pahaenteiseksi, saatiin kuitenkin toimestani onnellisesti sovituksi. Huhtikuun 26. p:nä 1919 allekirjoitettiin Näsön vaihteessa liittolaisten yleisesikunnan edustajan kenraali M. Turnerin ja Legioonan edustajien välinen seuraava sopimus:

1. Ne ehdot, joiden alaisena Suomalainen Legioona on elänyt ja elää liittolaisten hallussaan pitämällä alueella, jäävät muuttumattomiksi.

2. Legioonaa ei tulla käyttämään bolševikkeja vastaan.

3. Legioonaa voidaan käyttää entisen sopimuksen mukaan ja ylipäällikön määräyksen mukaan sellaisiin tehtäviin kuin siltujen ja varastohuoneiden vartioimiseen, ei kuitenkaan missään tapauksessa Pohjoisen kääntöpiirin eteläpuolella eikä Imanteron pohjoispuolella.

4. Siitä, että legioonalaiset saavat vaatteet, ruuan ja palkan liittolaisilta, he taas puolestaan tekevät sellaista työtä kuten rakennustyötä, halonhakkuuta, puusepäntyötä sekä yleensä sellaista työtä, mitä vaadittaisiin, jos liittolaiset rauhankin aikana pitäisivät aluetta hallussaan, kuten voimassaolleen sopimuksen mukaan on ennenkin tehty.

5. Suomalainen Legioona lupaa, että se noudattaa lakia ja järjestystä keskuudessaan ja että legioonalaiset eivät yritä kapinoida tai ryhtyä mihinkään omavaltaisiin toimiin, kunnes täydellinen sopimus Suomen hallituksen kanssa on saatu aikaan kotimaahan paluun ehdoista.

6. Liittolaiset lupaavat edelleen käyttää kaikkea mahdollista painostusta jouduttaakseen Legioonan paluuta kotimaahan. Samoin lupaavat liittolaiset saada aikaan sopimuksen Englannin ja Suomen hallituksen välillä Legioonan kolmen jäsenen ja yhden englantilaisen upseerin lähettämistä Helsinkiin tekemään suoranaisen sopimuksen Suomen hallituksen kanssa Legioonan kotimaahan paluun ehdoista.

Sopimuksen allekirjoittivat kenraali M. Turner, minä ja kaikki Näsössä olleet Suomalaisen Legioonan upseerit.

SOPIMUS LEGIOONAN KOTIUTTAMISESTA

Sopimus johtikin pikaisesti toimiin. Englanti lähetti valtuutetut, joihin kuuluivat eversti Burton, Mikko Pikkuvirta ja Matti Anttonen Suomalaisen Legioonan edustajina (legioona aluksi valitsi myös minut edustajakseen, mutta Suomen hallitus kieltäytyi minua ottamasta vastaan edes neuvottelijana) sekä eversti Levin Englannin hallituksen edustajana, Helsinkiin tekemään sopimusta Suomen hallituksen kanssa. Matkalla edustajisto neuvotteli Englannin hallituksen edustajien kanssa Englannissa. Suomalaisen Legioonan edustajia ei kuitenkaan otettu vastaan Helsingissä, vaan neuvottelu paikaksi hyväksyttiin Tallinna Virossa. Suomen hallituksen sinne lähettämät valtuutetut olivat aluksi hyvin ankaria ja vaativat Suomen hallitukselle täydellistä rankaisuoikeutta kaikkien legioonalaisten suhteen. Kun neuvottelut tällä pohjalla Englannin halli-

tuksen puolesta ilmoitettiin mahdottomiksi, suostuttiin ottamaan uusi ja lievämpi kanta. Lopuksi hyväksyttiin sopimus, jonka pääkohdat ovat seuraavat:

1. Legioonalaisten tutkiminen tapahtuu Suomen lakien määräämässä järjestyksessä, mutta on tutkimuksessa oikeutettu läsnäolemaan myös Englannin hallituksen valtuuttama ja muutkin englantilaiset viranomaiset, joille on jätettävä englanninkieliset käännökset tutkintopöytäkirjoista.

2. Legioonalainen, jota tutkimuksissa ei havaita syypääksi mihinkään rikolliseen tekoon, pääsee ilman muuta vapaaksi.

3. Legioonalainen, joka havaitaan syypääksi vain sellaiseen rikokseen, että hän armahduksia soveltamalla tulisi tuomituksi ainoastaan ehdolliseen rangaistukseen, vapautetaan Legioonasta ja jätetään suomalaisen oikeuden tuomittavaksi.

4. Legioonalainen, joka on ottanut osaa kapinaan niin raskauttavalla tavalla, ettei ehdollinen vapaus voi tulla kysymykseen, jää edelleen Legioonan kirjoihin, ja englantilaiset vievät hänet takaisin Suomen rajojen ulkopuolelle. Asian laita on sama, jos hän kapinan jälkeen on tehnyt Suomeen kohdistuvan valtiollisen rikoksen.

5. Ne legioonalaiset, jotka valmistavassa tutkimuksessa havaitaan syyllisiksi muihin kuin valtiollisiin rikoksiin eli ts. yksityisrikoksiin, jäävät joka tapauksessa Suomeen ja tulevat tuomituksi Suomen lakien mukaan.

6. Legioonalaiset saavat tutkintoaikanaan elatuksen Englannin hallitukselta, joka myös kustantaa vapautetuille ja ehdonalaisten vapautteen laskettaville siviilivaatteet ja vapaan matkan kunkin kotipaikkakunnalle.

Suomen edustajat kuitenkin esittivät luettelon henkilöistä, joita he eivät suostu ollenkaan ottamaan mainitun sopimuksen piiriin, vaan jotka ilman muuta on jätettävä liittolaisten huoltoon. Aluksi näitä henkilöitä oli kaikkiaan 101, mutta myöhemmin tarkistettuna luettelo supistui käsittämään 59 henkilöä. Näiden "mustallelistalle" asetettujen joukossa oli tietenkin minun nimeni ensimmäisenä.

Suomen hallituksen puolesta sopimuksen allekirjoitti valtionhoitajan ominaisuudessa ja hänen puolestaan ulkoministeri Rudolf Holsti. Valtionhoitaja Mannerheim, joka oli ollut kesälomalla, sittemmin ilmoitti vastalauseensa sopimusta vastaan ja kehoitti prokuraattoria ryhtymään toimiin sen kumoamiseksi, mutta valtioneuvosto myöhemmin vahvisti sopimuksen.

Englannin hallituksella, joka joutui elättämään ja vaatettamaan Legioonan jäsenet, oli kaikki syy painostaa Suomen hallitusta sellaisiin ehtoihin, joiden vallitessa Legioonan jäsenet voitiin palauttaa Suomeen. Englannin hallituksen edustajan lordi Actonin tarkokkaan toimenpiteen vaikutuksesta saatiinkin Suomessa kapinallisten armahdulakia laajennetuksi, sillä ankaran nälänhädän valli-

tessa maa oli riippuvainen Englannista saatavista elintarpeista, joiden tuominen uhattiin katkaista, ellei yleistä armahdusta laajenneta.

Ennen kuin Suomalainen Legioona ehti saapua Suomeen, oli eduskunta kokoontunut ja valinnut valtionhoitajan tilalle presidentiksi vapaamielisen oikeusoppineen professori K. J. Ståhlbergin. Samaan aikaan kuin Legioonan jäsenet olivat tutkittavana, eduskunta hyväksyikin uuden armahdulain, jolla kaikki vankeustuomiot seitsemään vuoteen asti tehtiin ehdollisiksi. Suomen sanomalehdistö asettui amnestialain vahvistamista vastaan, mutta presidentti Ståhlberg vahvisti lain, ja siten avautui tilaisuus saada Suomalaisen Legioonan asia järjestykseen ja Legioonan jäsenet lasketuiksi vapautteen Suomessa.

LEGIOONAN HAJOAMINEN

Sen jälkeen kuin Legioonan kotimaahan paluuta koskeva sopimus oli kumpaiseltakin puolen hyväksytty, Englannin hallitus ei viivytellyt paluun toteuttamista. Englannin hallituksen huostassa oli suuri ja verraten uudenaikainen matkustajalaiva "Kursk", joka lähetettiin Muurmanskiin toimittamaan Suomalaisen Legioonan jäsenet Suomeen. Englannin hallitus lähetti myös uuden edustajansa olemaan legioonalaisten mukana valvomassa, että sopimuksen kaikki ehdot täytetään ja että legioonalaiset saavat oikeudenmukaisen kohtelun Suomessa. Englannin hallituksen edustaja, siirtomaiden sodissa ja hallinnoissa kokenut eversti Warren saapui Legioonan päämajaan Näsöön jo heinäkuun lopulla 1919 tutustuakseen legioonaan ja sen jäseniin. Tämä aika oli meille ja eversti Warrenillekin suuriarvoista. Warrenilla oli tilaisuus tutustua asiaan täydellisesti ja lisäksi kesän kauneimmillaan ollessa tehdä matkoja legioonan ulkoasemille, soudella järviä ja kalastella. Hänen kuniakseen pantiin toimeen tanssiaisia ja kisoja, joihin hän oli kovasti kiintynyt. Warrenista, joka aluksi oli hyvinkin kriitillinen, tuli mitä parhain ja luotettavin ystävä, jonka vaikutuksesta legioonan jäsenten kotiinpaluu saatiin onnellisesti suoritetuksi.

Elokuun lopulla 1919 annettiin käsky kaikille ulkoasemilla olleille legioonalaisille kokoontua Näsöön, mistä lähtö määrättiin tapahtuvaksi ensin junalla Muurmanskin satamaan ja siltä "Kursk" laivalla Suomeen. Matkainnossaan Ruvan joukkoihin kuuluneet kaksi uskalikkoa koskenlaskijaa halusivat vielä näyttää taitoaan ja laskea putoukset aina niskasta alkaen. Niitä ei kukaan ollut ennen laskenut, ja vanhemmat miehet kielsivät heitä uhkarohkeasta yrityksestä, mutta he eivät totelleet. He ottivat mukaan kaksi konekivääriä ja muuta kamaa, jotka muuten olisi ollut kannettava. Vene kuitenkin kaatui kosken kovimmissa tyrskyissä ja rikkoutui kal-

liota vasten. Miehet ja tavarat katosivat kuohuihin, ja kosken alle vesi toi vain veneen sirpaleita sekä miehistä toisen. Toinen jäi tietymättömiin.

Lähtö tapahtui elokuun 27. päivänä 1919. Kaikki muut paitsi ne 59, jotka sopimuksen mukaan olivat jääneet mustalle listalle, ja näiden lisäksi parikymmentä sellaista, joilla oli hevoset ja jotka sopimuksen mukaan matkustaisivat hevosineen maitse Kemijärvelle, nousivat junaan. Mutta ennenkuin Suomalainen Legioona täten hajaantui, sen jäsenten yhteisessä ja täysilukuisessa kokouksessa hyväksyttiin päätöslauselma, jossa legioonan synty ja tarkoitus vielä kerran ilmaistiin ja kaikki sitä vastaan kohdistetut hyökäykset kumottiin.

”Päätöslauselma Suomalaisen Legionan miehistön kokouksessa Knäsössä 27 p. elokuuta 1919.

1. Sen johdosta, että Suomessa ja eräissä maissa on levitetty erehdyttäviä ja kokonaan vääriäkin tietoja Suomalaisesta Legionasta ja eräistä sen yksityisistä jäsenistä, pitää kokous tarpellisena lausua seuraavaa:

Kun joukko entisiä punakaartilaisia maanpakolaisia silloisissa toivottomissa oloissa perustivat Suomalaisen Legionan, sopivat he silloin englantilaisten kanssa siitä, ettei Suomalaisen Legionan joukkoja tulla käyttämään Neuvostovallan joukkoja vastaan. Kokous toteaa nyt, että Legionan toiminnassa on koko ajan noudatettu tätä sopimusta. Legionan tarkoituksena on alusta asti ollut palvella työväenluokan yhteistä asiaa ja kokous on vakuutettu siitä, että Legionaa ja sen yksityisiä jäseniä vastaan heitettyt syytökset on perättöminä torjuttavat.

2. Pöytäkirja tarkastettu ja hyväksytty, aika ja paikka kun edellä.

Emil Pyttynen, Lauri Kauppinen.”

Legioona oli jäseniltään kantanut maksua kerätäkseen rahaston käytettäväksi Suomen työväenliikkeen henkiin herättämiseksi. Kokouksessa päätettiin, että mainitusta rahastosta on puolet käytettävä Suomen sosialidemokraattisen puolueen valistustyöhön ja toinen puoli Suomessa mahdollisesti puutteeseen joutuneiden legioonalaisten avustamiseen. Mainittu rahasto luovutettiin eversti Burtonin haltuun perille toimitettavaksi. Myöhemmin eversti Burton antoi minulle Englannissa V. Tannerin ja Yrjö Räisäsen allekirjoitaman kuitin, jossa vastaanottajat ilmoittivat saaneensa 114 000 Suomen markkaa legioonan lahjana Suomen työväelle. Täten legioona myös rahallisesti oli mukana Suomen työväenliikkeen uudelleen herättämisessä.

Eronhetki painui legioonalaisten mieliin. Legioona oli muodostunut heille pelastuksen kallioksi ja avannut myös tien paluulle kotiin, jonne suurin osa heistä ikävöi. Vielä ei ollut tietoa lopulli-

sista vaiheista, mutta tähän asti oli onnistuttu paremmin kuin niissä oloissa oli saattanut kuvitella. Ikävimmän vaikutuksen teki se, että 59 toimeliaimman ja uskollisimman jäsenen, jotka olivat antaneet kaikkensa asian onnistumiseksi, piti jäädä toistaiseksi tuntemattoman kohtalon varaan. Luotettiin kuitenkin siihen, että Englannin hallitus heidän suhteensa täyttää lupauksensa, niinkuin oli tähänkin asti tehnyt.

Legioonan pääosa, yhteensä noin 1500 miestä ja naista, vietiin Suomeen ”Kursk” laivalla, joka saapui Helsingin edustalle syyskuun 24. p:nä. Legioonalaiset sijoitettiin läheiseen Villingin saareen siksi ajaksi kuin tutkimukset jokaisen jäsenen menneisyydestä oli toimitettu.

Legioonalaisten tutkiminen ei kuitenkaan tapahtunut juoheaan eikä vastuksitta, sillä suomalaiset viranomaiset tekivät kaikkensa saadakseen legioonalaiset tuomituiksi, kun taas Englannin hallituksen edustaja teki kaikkensa saadakseen heidät vapautetuiksi. Asia kehittyi sille asteelle, että Englannin hallituksen edustaja marrask. 19. päivänä ilmoitti vaativansa tutkimusten keskeyttämistä, ellei parannusta tule ja Suomen hallitus aseta uutta ja ymmärtäväisempää tuomaria kuulustelijaksi. Tämä ultimaatumi auttoikin ja uusi tuomari asetettiin. Kuulustelut veivät kuitenkin aikaa aina kevääseen 1920 saakka. Lopputulos oli se, että lähes kaikki Villinkiin sijoitetut legioonalaiset pääsivät vapaiksi, sillä vain 36 legioonalaista katsottiin sellaisiksi, joihin armahdukset eivät ulottuneet. Englannin hallituksen toimesta nämä siirrettiin myöhemmin Englantiin ja sijoitettiin siellä Portsmouthin kasarmeihin, kunnes syksyllä 1920 lähetettiin sieltä Kanadaan. Tämän 36-henkisen joukon johtajana oli eräs legioonan uskollisimpia ja tarmokkaimpia upseereita, luutnantti Emanuel Rae.

EVERSTI BURTON KÄY KEMIJÄRVELLÄ

Paitsi niitä 59 legioonalaista, jotka jäivät Näsöön odottamaan lopullista kohtaloon, joutui Suomalaisen Legioonan pääryhmästä erilleen jo Vienassa n. 20 miestä, joilla oli omat hevoset, ja heidän mukanaan joukko naisia ja lapsia. Sopimuksen mukaan heidän oli määrä mennä omilla hevosillaan rajan yli Suomen puolelle ja ilmoitautua Kemijärvellä Lapin rykmentin komentajalle vastaisia tutkimuksia varten.

Saatuaan Villinkiin tiedon mainitun joukon saapumisesta Kemijärvelle Legioonan komentaja ja edustaja eversti Burton päätti matkustaa sinne selvittämään heidän asiansa. Burton oli legioonassa oppinut niin paljon suomen kieltä, että kykeni sillä hankkimaan itselleen kaikkein välttämättömimmät tarpeet. Kersantti Ballard oli oppinut suomea jonkin verran enemmän. Eversti päätti ottaa

mukaansa ainoastaan Ballardin, mutta ei tulkkia, koska hän ja Ballard tulisivat kyllä välttämättömissä asioissa toimeen ja olikin parempi, että he eivät osanneet kovin paljon suomea, sillä he siten selviytyivät pikemmin legioonalaisia koskevista kuulusteluista. Eiväthän he menneet sinne kuulusteltaviksi, vaan komentajina.

Eversti Burton myöhemmin kertoi matkastaan seuraavaa. He saivat Rovaniemellä kyytihevosen Kemijärvelle. Mutta jo ensimmäisellä taipaleella ajoi heitä vastaan everstin vakituinen kuski Näsössä-oloajoilta, ”Niku”, niinkuin häntä lyhyesti kutsuttiin. Eversti tunsu Nikun ja hänen mustan virkun hevosenensa jo etäältä, huusi hänelle halloota ja pysäytti hevosenensa. Niku ja hänen hevosenensa olivat olleet everstille kaikki kaikessa, ne olivat olleet aina valmiit lähtemään matkalle, milloin eversti vain kyytiä tarvitsi. He olivat suorastaan rakastuneet toisiinsa, ja siitä syystä kohtaus oli ei ainoastaan yllättävä, vaan sydämellinenkin.

Eversti kysyi, mihin Niku oli matkalla. Niku selitti olevansa matkalla Ouluun, vankilaan. Hänet oli Kemijärvellä tuomittu vankilaan ja hän oli nyt matkalla suorittamaan rangaistustaan.

”Ja omalla hevosellasi ja ilman vartijaa?” tiedusteli eversti.

”Niin”, sanoi Niku. ”Kemijärvellä ei ollut antaa hevosta, ja siitä syystä määrättiin menemään omalla hevosella ja ilmoittautumaan viranomaisille Oulussa.”

Silloin everstiltä pääsi railakas nauru ja samalla kiivastuen hän sanoi: ”Tämähän on helvetin maa, jossa miehen täytyy ajaa vankilaan omalla hevosellaan ja ilman saattajaa. Käänny heti ympäri ja palaa meidän mukana takaisin.” Samalla hän tiedusteli Nikulta passia — kyllä kai ainakin sellaisen täytyi olla mukana. Kun Niku ei oikein ymmärtänyt everstin suomen kieltä, selitti tämä: ”Niin, niin, passport, propuska, give that to me”. Nyt Niku oivalsi, mistä oli kysymys, ojensi vanginpassinsa everstille, joka pisti sen taskuunsa. Niin jatkettiin yhdessä matkaa Kemijärvelle.

Perille päästyä eversti Burton meni suoraan Lapin rykmentin komentajan majuri Villamon esikuntaan. Siellä hän ensimmäiseksi vei Nikun Villamon eteen, näytti tälle hänen vanginpassiaan ja repi sen tuhannen kappaleiksi. Hän heitti palat lattialle ja sanoi: ”Tämä mies on vapaa”. Ja siihen keskustelu sekä Nikun vankilamatka päättyi.

Muidenkin legioonalaisten kuulustelu kävi yhtä juoheaan. Kun mies tuotiin kuulusteltavaksi, eversti Burton sanoi ainoastaan: ”Hyvä mies, vapaa”, ja kuulustelu oli suoritettu. Suomalaiset viranomaiset yrittivät esittää syytöksiään, mutta Burtonin kielentaito ei ulottunut niin pitkälle, että kuulusteluja olisi voitu jatkaa, ja hän oli päätöksissään lyhytsanainen ja tiukka. Kaikki Kemijärvelle saapuneet legioonalaiset vapautettiin ehdoitta, sillä Burton ei suostunut edes ehdolliseen vapauteen.

Suomalaiset upseerit pyysivät eversti Burtonia asumaan Lapin

rykmentin esikunnassa, mutta hän oli siinäkin itsepäinen. Hän halusi asua legioonalaistensa matalissa majoissa ja seurustella heidän ja tavallisen kansan kanssa. Legioonalaisiaan hän rakasti kuin isä lapsiaan.

Maaliskuun lopulla 1920 kaikkien legioonalaisten jutut oli selvitetty Helsingissä ja kaikki kuljetettu kotiseuduilleen paitsi ne 36 miestä, joita ei voitu laskea ehdolliseen vapauteen. Nämä legioonan jätteet tuotiin maaliskuun 25. päivänä Villingistä Helsingin asemalle sieltä junassa vietäviksi ensin Turkuun ja sieltä laivassa Englantiin. Asemalla oli maanpakoon lähteviä saattamassa monituhantinen työväenjoukko. Saattajain mukana oli myöskin Englannin Suomen-lähettiläs lordi Acton ja useita englantilaisia sotilashenkilöitä rohkaisemassa ja toivottamassa lähtijöille onnea matkalle.

Näin lopullisesti hajaantui Muurmannin Suomalainen Legioona, joka oli syntynyt mitä vaikeimmissa oloissa ja kaiken aikaa joutunut toimimaan yhtä vaikeissa oloissa, mutta jota kaiken aikaa oli elähdyttänyt Suomen itsenäisyyden ja vapauden aikaansaaminen ja ennen kaikkea Suomen työväenluokan pelastaminen ja kohottaminen siitä asemasta, johon se onnettoman sisällissodan johdosta oli joutunut. Välittömällä toiminnallaan legioona ei ollut saanut suuria aikaan, mutta sen välillinen vaikutus Suomen asioiden kehitykseen ja varsinkin armahdusten aikaansaamiseen kymmenientuhansien vankileireillä olleiden Suomen työläisten vapauttamiseksi oli kieltämätön. Ja sellaisena Muurmannin Suomalainen Legioona saakoon paikkansa Suomen historian lehdillä ja eläköön rakkaana Suomen työväen mielissä ja työväenliikkeen historiassa.

Englannin lähettiläs lordi Acton myöhemmin erotessaan lähettäläntoimesta lausuikin Suomen presidentille jäähyväispuheessaan: ”On muistettava, että itsenäinen Suomi on vallankumouksen lapsi, ja yleensä sanotaan, että lapselle, joka halveksii alkuperäänsä, tavallisesti käy huonosti.”

Neljäs osa

Tuntematonta tulevaisuutta kohti

I

LÄHTÖ MUURMANNILTA

Ne 59 Suomalaisen Legioonan jäsentä, joita Suomen hallitus ei suostunut ottamaan vastaan edes tutkittaviksi, jäivät edelleen Näsöön. Heidän komentajakseen ja huoltajakseen tuli englantilainen luutnantti Charles Thomas Wetton. Vaikka hän olikin Etelä-Afrikan sodan veteraaneja ja kauan palvellut Englannin armeijassa, häntä tuskin kannattaisi mainita sotilaana, mutta ihmisenä ja varsinkin Suomalaisen Legioonan ja suomalaisten ystävänä hän ansaitsee erikoisen kiitoksen. Hän oli vilpitön ja hyväuskoinen, luonteeltaan hiljainen kirjaton, joka Etelä-Afrikan sodasta oli kirjoittanut teoksenkin. Oli suorastaan ihmeellistä, että mies, joka lähes koko elämänsä oli kantanut aseita, oli säilyttänyt sellaisen hyvän uskon ihmiseen. Legioonalaisiin hän luotti rajattomasti siitakin huolimatta, että ne aina eivät sitä ansainneet.

Pitkällisen ja epätoivoisen odottamisen aikana kymmenkunta jäljellejääneistä legioonalaisista katosi. Kuten myöhemmin saatiin tietää, he olivat menneet Kuolan vuonon toisella puolen olevaan karjalaiseen Golovitsan kylään. Huhut olivat lisäksi kertoneet englantilaisille, että karkurit olisivat vieneet mukanaan suuret määrät aseita. Näiden huhujen johdosta liittolaisten päämajasta lähetettiin majuri Erving yhden englantilaisen platoonan kanssa hakemaan legioonalaisten hallussa olleet aseet pois.

Majuri Erving oli nähtävästi pumpattu täyteen villejä huhuja, kun hän eräänä lokakuun yönä miehineen lähestyi majapaikkaamme hajoitetussa piiritysketjussa. Majuri varmaan uskoi hyökkäävänsä hyvin järjestettyyn kapinalliseen linnoitukseen. Hänen hämmästyksensä ei ollut vähäinen, kun hän tapasi sikeässä unessa olleen kylän ja parakin, jossa legioonalaiset asuivat ja jonka edustalla oli ainoastaan yksi vahti. Tämä vartija se sitten majurin pyynnöstä herätti luutnantti Wettonin, joka unenpöpperössä silmiään hieroen saapui majuria vastaan ja toimitti hänelle ja hänen miehilleen kuumaa aamuteetä.

Aamulla toimitettiin aseiden tarkastus ja havaittiin, että oli kadonnut ainoastaan yksi konekivääri ja noin kymmenkunta kivää-

riä eli yhtä monta kuin miehiäkin. Huhut jäljelläolevien legioonalaisten kapinallisuudesta olivat olleet kokonaan tuulesta temmattuja. Kaikki aseet lastattiin sitten rautatievaunuihin ja lähetettiin Muurmanskiin.

Majuri Erving viipyi Näsössä useita päiviä ja hänestä tuli mitä vilpittömin legioonan ystävä. Hän lupasi toimia niin, että legioonalaiset pian pääsevät Englantiin.

Legioonan varastossa oli jäljellä myös suuri määrä vaatteita sekä jonkin verran elintarpeita, ja kun lähtökutsu viimeinkin annettiin, nämä kaikki jaettiin karjalaisille. Näsön kylässä on tuskin koskaan ennen tai jälkeenkään ollut niin suurta päivää kuin oli se, jolloin Muurmannin Suomalaisen Legionan varastot jaettiin heille. Paitsi uusia univormuja ja sinellejä he saivat puolipitoisia villaisia alusvaatteita, sukkaa, kenkiä ja, mikä tärkeintä, 300 paunaa hyvää englantilaista teetä.

Lokakuun puolivälissä tuli vihdoinkin tieto, että evakuoitessaan koko pohjois-Venäjän englantilaiset tulevat kuljettamaan pois myös kaikki ulkomaalaiset ja niiden mukana Suomalaisen Legionan jäljellejääneet miehet. Muurmanskissa meille annettiin jonkinlaiset passit, joihin oli merkitty nimi, ikä ja sormenjälkimerkit. Niiden piti oikeuttaa maihinpääsyyn Englannissa. Kaikkien näiden valmistelujen jälkeen lopultakin lokakuun 20. päivänä 1919 Muurmannin Suomalaisen Legionan rippeet nousivat "Cassel" nimiseen laivaan matkatakseen jonnekin, mistä vielä ei ollut harmainta aavistusta.

ODOTTELUA EDINBURGHISSA JA VIRON SATAMISSA

"Cassel" pysähtyi kokonaiseksi viikoksi Edinburghin satama-kaupunkiin Skotlantiin. Siellä oleskelu muodostui rattoisaksi. Joka päivä sopi pistäytyä Skotlannin vanhassa pääkaupungissa, jossa vieraille riitti katseltavaa ja opittavaa pitemmäksikin aikaa. Edinburgh on aikoinaan sijainnut meren rannalla, mutta sitten kun meri on paennut etemmäksi, jäänyt kokonaan kuivalle maalle, ja sen satama sijaitsi nyt jo noin kolmen mailin päässä kaupungista. Mutta se kuivunut merenlahti, jonka rannalla kaupunki vieläkin seisoo, on yhä todistamassa, että Edinburgh kerran on ollut satamakaupunki. Ja vieläkin enemmän sitä todistaa tässä lahdelmassa sijainneelle korkealle kalliosaarelle rakennettu vanha Skotlannin kuninkaallinen linna, joka ennen seiso i luoksepääsemättömänä veden ympäröimänä. Tämä Skotlannin kuninkaiden asunto oli nyt museona, mutta sen rakennukset, kuninkaiden vanhat muistomerkit ja kalleudet kuuluttivat katselijalle Skotlannin historiallista loistoa. Samalla kalliosaarella on eräs vieläkin vanhempaa valtaa edustava muistomerkki: roomalaisten aikoinaan rakentama kappeli, ei kyllä-

kään kovin suuri, mutta vanhanajan rakennustaiteellisenä tuotteena sitä puhuvampi. Edinburghin kalliosaari huipulle johtavine kiertoteineen on merkillisimpiä nähtävyyksiä Euroopan monien vanhojen linnojen ja rakennusryhmien joukossa.

Sieltä "Cassel" suuntasi keulansa kohti Pohjanmerta sekä Tanskan salmien kautta Itämerelle. Laivan matkustajien joukossa oli puolalaisia, lättiläisiä, liettualaisia, virolaisia ja venäläisiä, jotka olivat matkalla Itämerenmaihiin liittyäkseen siellä Neuvostovaltaa vastaan kapinaan nousseen kenraali Judenitšin joukkoihin. Mukana oli meidän suomalaisten lisäksi myös Arkangelissa toimineet Puolan ja Viron konsulit sekä pieni joukko puolalais-kansallisia sotilaita. August Wesley, yksi Suomalaisen Legionan perustajia, oli liittynyt virolaisiin ja värväytyi jo Viron kansalliseen armeijaan kehoittaen meitä toisiakin tekemään samoin. Laivan lastina oli kenraali Judenitšin joukoille vietäviä aseita ja muonaa, jotka oli määrä toimittaa maihin Virossa.

Matkalla poikettiin ensin Danzigissa, johon jätettiin puolalaiset, ja sitten Riiassa, johon jätettiin lättiläiset ja liettualaiset, minkä jälkeen "Cassel" laski ankkurinsa Tallinnan satamaan.

Oli jo ehditty marraskuun puoliväliin, ja talvi teki tuloaan. Tallinnan satama oli jäänriitteessä ja ilma kylmän kolkko ja painostava. Olo Tallinnan satamassa muodostui legioonalaisille pitkäksi ja kiusalliseksi, sillä kukaan ei näyttänyt tietävän, mitä oli edessä. Meitä kävi puhuttelemassa suomalainen upseeri, jonka sanottiin olleen Suomen suojeluskuntien päällikkö, eversti Malmberg. Hänellä kuitenkin ei ollut mitään esityksiä eikä valtuuksia, jotka olisivat koskeneet legioonalaisten asemaa.

Vihdoinkin Tallinnassa ollut Englannin konsuli tuli laivalle ja ilmoitti, että legioonalaiset saavat palata Suomeen samoilla ehdoilla kuin nekin, jotka aikaisemmin oli Suomeen tuotu ja jotka nyt majailivat Villingin saarella, minne heidätkin kuljetetaan. Mutta hän ilmoitti myös, että viittä miestä, nimittäin minua, Emil Eloa, Kalle Hämäläistä, Vilho Vihuria ja Ilmari Tiesmäkeä, Suomen hallitus ei suostu päästämään Suomen rajojen sisäpuolelle ja että he saavat jäädä laivalle ja tulla Englantiin.

Myöhemmin sitten selvisi, että Englannin konsuli joko puhui vastoin parempaa tietoaan tai oli saanut kokonaan väärät ohjeet, sillä legioonalaiset, jotka hänen sanaansa luottaen menivät Tallinnasta Suomeen, kaikki ilman muuta vangittiin ja vietiin suomalaisiin vankiloihin, eikä heille kenellekään suotu sitä kuulustelua, mikä toisille legioonalaisille, ja useat heistä tuomittiin pitkäaikaisiin vankeusrangaistuksiin, jotkut elinkaudeksi. Muurmannin Suomalaisen Legionan koko historian aikana se oli ainoa tapaus, jolloin Englannin hallitus rikkoi lupauksensa ja aikaisemman sopimuksensa. Johtuiko se Englannin Tallinnassa olleen konsulin taitamattomuudesta vai liiasta innostuksesta päästä eroon Englannin halli-

tukselle jo taakaksi tulleista legioonalaisista, ei ole tiedossa, mutta joka tapauksessa se osoitti, että hallitusten edustajainkaan antamiin lupauksiin ei aina voi luottaa.

Me viisi hylättyä legioonalaista jäimme "Casselin" ainoiksi matkustajiksi. Meille ei annettu edes lupaa poistua laivasta, sillä virolaiset viranomaiset eivät ottaneet vastuulleen turvallisuuttamme, niin vainottuja olimme, kun tiesivät, että kaupunki vilisi täynnä suomalaisia valkoisia upseereita ja muita legioonalaisten ja varsinkin minun vihamiehiäni, jotka olisivat olleet valmiit kaappaamaan minut ja toisetkin missä ikinä näkisivät. Sensuuntaisia yrityksiä tehtiinkin. Eräänä aamuna englantilainen luutnantti Griffin ilmoitti minulle, että eräs suomalainen upseeri oli tiedustellut häneltä, tunsiko hän minut. Luutnantti Griffin oli vastannut hyvinkin tuntevansa. Silloin upseeri oli tarjonnut Griffiniin suurehkoa rahasummaa palkkioksi, jos tämä suostuisi toimittamaan minut pois laivasta ja Englannin lipun suojista niin kauas, että he voisivat saada minut käsiinsä. Tähän luutnantti Griffin kertoi vastanneensa, että Suomen hallituksella ei ole niin paljon rahaa, että se voisi ostaa englantilaisen upseerin luovuttamaan viholliselle joukostaan miehen, jonka Englannin hallitus on ottanut lippunsa suojaan, ja siihen se keskustelu jäi.

Mutta vielä myöhemmin tekivät Suomen valkoiset upseerit yrityksen saada minut haltuunsa. "Cassel" siirtyi Tallinnan satamasta Narvan edustalle purkamaan siellä Judenitšin armeijalle tuomaansa aselastia. Narvan lahti ja satama oli niin matala, että "Casselinkaan" kokoinen laiva ei voinut uida laituriin, vaan sen oli pysähdyttävä melkoisen pitkän matkan päähän satamasta. Laivan siinä seisoessa eräänä pimeänä iltana ajoi sen viereen virolainen moottorivene, josta sen kannelle nousi kolme upseeria. Yksi näistä oli virolainen ja kaksi Suomen valkoisen armeijan upseeria. Miehet menivät laivan kapteenin puheille ja esittivät asiansa. Toinen suomalaisista ojensi kapteenille paperin, jossa minut määrättiin vangittavaksi, ja virolainen upseeri ilmoitti, että hän on Viron hallituksen edustajana mukana määräystä toimeenpanemassa, ja koska laiva on Viron aluevesillä, niin hän vaatii, että vangitsemisen on toimeenpantava ja minut luovutettava heille.

Laivan kapteeni ilmoitti rauhallisesti, mutta päättävästi, että hän ei ota määräyksiä keneltäkään muilta kuin Hänen Majesteettitaan Englannin kuninkaalta tai hänen edustajaltaan. "Te olette kutsumatta nousseet englantilaiselle laivalle, ja jollette nyt nopeasti poistu, niin minulla on täällä laivalla yksi plutoona Royal Scots sotilaita, jotka varsin mielellään heittävät teidät yli laidan. Hyvästi!" Keskustelu katkesi siihen, ja upseerit kiireenkaupalla hyppäsivät veneeseensä ja poistuivat yön pimeyteen.

Aamulla ruokapöydässä kapteeni kertoi minulle ja muulle pöytäseuralle illallisen tapauksen. Se ei herättänyt sen suurempaa huo-

miota, eikä siitä sen jälkeen mitään puhuttukaan. Uusia pidätysyrityksiä ei enää tehty, ja matka Englantiin alkoi sen jälkeen ja jatkui ilman keskeytyksiä.

ENGLANNIN HALLITUKSEN VIERAANA

Marraskuun lopussa 1919 "Cassel" saapui Englantiin Newcastlen satamaan. Meillä Muurmannin Suomalaisesta Legioonasta jäljelle jääneillä viidellä miehellä ei ollut aavistustakaan siitä, mihin meitä viedään ja mikä on oleva kohtalomme. Satamassa oli kuitenkin vastassa vanha ystävämme, luutnantti Thomas Wetton, joka Edinburghissa oli jäänyt pois laivasta ja matkustanut Lontooseen. Hän ilmoitti, että tulemme nyt olemaan Englannin hallituksen vieraina ja hän saattaa meidät Lontooseen, hallituksen meille varamiin asuntoihin.

Monivaiheinen ja väliin synkältäkin näyttänyt matka oli päätynyt. Tallinnassa eronneiden toverien kohtalosta oli jo saatu tieto, mikä raskaana painoi mieliämme. Luutnantti Wetton kuitenkin vakuutti, että Englannin hallitus on käyttävä kaiken arvovaltansa vapauttaakseen heidätkin tai ainakin lieventääkseen heille annettuja tuomioita.

Asia oli luutnantti Wettonin omaltakin osalta paljon kipeämpi kuin se olisi ollut hänelle tärkeä pelkästään englantilaisena ja ihmisenä. Tallinnasta Suomeen menneiden ja siellä valkoisten huostaan joutuneiden joukossa oli nimittäin nuori ja kaunis suomalainen tyttö, Aino Kauppinen, ja hänen kaksi veljeään Akseli ja Lauri, jotka kumpikin olivat Suomalaisen Legionan upseereita. Luutnantti Wetton oli rakastunut korviaan myöten neiti Kauppiseen, josta myöhemmin tulikin rouva Wetton. Tästä syystä hänen ja hänen veljiensä kohtalo oli Wettonin sydämellä ja kannusti häntä tekemään voitavansa kaikkien hyväksi.

Lontoossa meille oli varattu asunto erääseen Finchbury Parkin kauniiseen pikku huvilaan, jota oli käytetty haavoittuneiden upseerien toipumiskotina. Lisäksi saimme Englannin hallitukselta kymmenen puntaa kuukaudessa ruokaa ja muita tarpeita varten, joten elämä siltä osalta järjestyi hyvin.

Huvila sijaitsi Lontoon pohjoisosassa erittäin kauniilla seudulla, ei kaukana maanalaisen rautatien pohjoisimmasta päätekohtasta. Huoltajamme, luutnantti Wettonin asunto oli myös kohtuullisen lähellä. Kaikki entiset potilaat olivat jo lähteneet lepokodista, ja sen hoitajalla, Miss Dexterillä, oli nyt enää ainoastaan viisi tervettä miestä "potilainaan".

Englannin lauha talvi teki tuloaan, ja pitkät talvi-illat kuuluivat avonaisen hiilivalkean ääressä. Jollei Suomeen jääneiden toverien

kohtalo ja oma vielä epävarma tulevaisuus olisi mieliä painanut, olo olisi muodostunut hupaisaksi. Joka tapauksessa Englannin hallitus kohteli "vieraitaan" hyvin ja piti huolen heidän mukavuudestaan.

ENGLANTILAISTA SANANVAPAUTTA

Ken tahtoo saada käsityksen englantilaisesta sananvapaudesta, hän menkään lauantai-iltana tai sunnuntaina iltapäivällä kuuluisan Hyde Parkin kulmassa olevan Marble Arch'in läheiselle aukealle. Siellä on tusinan verran puhujalavoja kenen tahansa sellaisen käytettävänä, jolla mielestään on tärkeää sanomista kansalle. Ei tarvitse etukäteen pyytää kokouslupaa eikä ilmoittaa, mistä aikoo puhua, nousee vain puhujalavalle ja avaa suunsa. Kansa, joka tavan tietää, kerääntyy ympärille, ja poliisi pitää huolen siitä, että puhujaa ei häiritä.

Tuossa yhdellä lavalla seisoo konservatiivi selittämässä, minkä takia Englannin kansan ja valtakunnan asioita konservatiivit osaa johtaa parhaiten. Puhuja kuvailee, miten koko Englannin historia on konservatiivisen eli vanhoillisen valtio-opin historiaa. Konservatismi ei ole taantumuksellista, kuten sanotaan, vaan eteenpäin pyrkivää liikettä, jonka ei tarvitse ottaa taka-askelia, koska jokainen eteenpäin otettu askel on visusti harkittu.

Viereisellä lavalla tulinen kommunisti esittää, miten välttämättömyyksiä Englannin kansalle ja koko maailmalle on hyväksyä kommunistiset yhteiskuntakäsitykset. Hän osoittaa, että venäläinen neuvostojärjestelmä yksin kykenee pelastamaan ihmiskunnan ja saattamaan voimaan lopullisen kansanvallan, sillä se kansanvalta, joka perustuu parlamentarismiin, alahuoneeseen ja lordien huoneeseen, ei ole kansanvaltaa vaan sen irvikuva. Puhuja kertoi miten kommunismi yhdessä yössä on muuttanut koko Venäjän kansan luonteenkin. Kapitalistisissa maissa, joissa yksityinen omistus houkuttelee ihmistä parempaan elämään, kannattaa ihmisen varastaa, valehdella ja tehdä vääryyttä. Mutta silloin kun kukaan ei voi näillä rumilla keinoilla hankkia itselleen etuja eikä oikeuksia, tällaiset paheet lakkaavat itsestään, kuten Venäjällä on tapahtunut. Puhuja kertoo Moskovassa käydessään kokeilleensa asiaa jättämällä vilkasliikkeisen kadun kulmaan näkyvälle paikalle kalliin kultakuorisen kellonsa ja hänen palattuaan tunnin perästä paikalle, kello oli koskemattomana siinä. Tällaista rehelliseksi tekevää uudistusta tarvittaisiin Englannissakin.

Joku joukosta kysyy puhujalta, onko tämä todella käynyt Venäjällä, mihin toinen tietää, ettei mies ole milloinkaan liikkunut Englannin saarivaltakunnan rajojen ulkopuolella. Väittely päättyy yleiseen nauruun, ja siirrymme toisen puhujalavan ääreen kuulemaan, mistä siellä saarnataan.

Sillä lavalla onkin oikea tulisieluin anarkisti, joka ei luota kommunismiin eikä sosialismiin enempää kuin Englannin koko nykyiseen järjestykseenkään, vaan vaatii, että kaikki on lyötävä sirpaleiksi ja ihmiskunnan palattava alkuperäiseen tilaansa, jossa jokaisella on oma vapautensa elää niinkuin tahtoo ilman kuninkaita, parlamentteja ja komissaareja. Hän viittaa Buckingham-palatsiin päin ja julistaa, että ennen ei tästä valtakunnasta tule hyvää, ennenkuin tuo palatsi tuolla on levitetty maan tasalle ja siinä asuvat perinnölliset kuninkaat sukulaisineen hävitetty sukupuuttoon ja tuo parlamenttitalo tuolla Thames-joen rannalla torneineen kaadettu jokeen. Hän huutoo käsillään ja pauhaa, mutta ihmiset vain hymyilevät. Joku puisttaa päätään ja menee ohi, ja poliisit vartioivat puhujan rauhaa.

Seuraavalla lavalla puhuu Pelastusarmeijan upseeri ja väliin veisataan virsikin mukana tuodun urkuharmonin säestyksellä. Eräällä korokkeella seisoo arvokkaannäköinen, turbaanipäinen hindu valkea kauhtana yllään. Hän puhuu arvokkaasti ja rauhallisesti, hiukan murtaen englantia, ja todistelee, miten Englanti sortaa Intiaa ja sen monisatamiljoonaista kansaa ja miten välttämättä Intian on saatava itsenäisyys. Kuulijat ovat ilmeisesti kiintyneet puhujaan, koska tuon tuostakin osoittavat mieltymystään taputtamalla käsiään.

Vuosina 1919—20 vallankumouksellinen humala oli Englannissakin korkealla, joten puhujat innostuivat sitä korostamaan. Sanomalehdet kertoivatkin, että Englannin parlamentin alahuoneessa oli pääministeri Lloyd Georgelle tehty kysely, oliko hän kuullut tai tiesikö muuten, että Marble Arch'in puhujalavoilla julistetaan väkivaltaisia oppeja ja kehoitetaan kansaa nousemaan kuninkaallista hallitusta vastaan ja hävittämään parlamentti sekä valtaistuin, ja mitä pääministeri aikoo tehdä tällaisen vaaran torjumiseksi. Tähän Lloyd George oli vastannut, että hän ei ainoastaan tiedä siitä, mitä siellä puhutaan, vaan on itsekin käynyt puheita kuulemassa. Ja vastaukseksi siihen, mitä hän aikoo tehdä, hän vain tahtoo kehoittaa Englannin parlamenttia ja muitakin viranomaisia antamaan puhujalavojen siellä olla paikoillaan ja ihmisten puhua mitä haluavat, sillä ne puhujalavat siellä Marble Arch'in kulmassa ovat Englannin valtakunnan lujin tuki ja perustus. Niin kauan kuin ne ovat olemassa ja niitä käytetään, me tiedämme mistä puhutaan ja mitä ihmiset vaativat, mutta jos ne hävitetään, me emme tiedä, mitä ehkä salaisuudessa suunnitellaan, ja siinä on vaara koko valtakunnalle. Vastaus tyydytti kyselijät.

Toinenkin asiaa valaiseva juttu oli sanomalehdissä. Siinä kerrottiin, että poliisi oli pidättänyt erään huimapään, joka oli vaatinut verilöylyä Englannin kuninkaalliselle huoneelle ja perillisille. Nuorukainen vietiin oikeuteen, jossa tuomari, sen sijaan että olisi tuominut pitkäaikaiseen vankeuteen, otti hänet nuhdellakseen ja

neuvoakseen. Tuomari sanoi hänelle: ”Minä huomaan, että sinä olet nuori ja innokas, sinulla on halua ja kykyä ja tahdot parantaa tätä maailmaa, mutta olet vaarallisella tiellä. Jos käytät kykyjäsi ja lahjojasi hyödyllisesti ja rakentavasti etkä vihan lietsomiseen, voit saada tässä yhteiskunnassa paljon hyvää aikaan. Samalla kuin päästän sinut vapaaksi, neuvon sinua käyttämään suuria lahjojasi oikein.” Kerrottiin että nuori mies oli lähtenyt oikeushuoneesta miettiväisenä ja nöyränä.

Näiden kahden tapauksen jälkeen poliisi entistäkin tarkemmin valvoi, että Marble Arch'in puhujalavat olivat ihmisten vapaasti käytettävissä. Nähdessäni nämä puhujalavat sekä kuullessani niiltä esitettyjä puheita minulle alkoi selvitä Englannin valtakunnan perustuksen kestävyys.

KARL MARXIN HAUDALLA

Katsellessamme Lontoota eräänä kauniina keväisenä sunnuntaina jouduimme sattumalta High Gaten hautuumaan portille. Kun aikaa riitti, astuimme portista sisään nähdäksemme, mitä mielenkiintoista ikivanha vainajain lepopaikka saattoi tarjota.

Lähinnä porttia oli melkein lukematon määrä vanhoja hautakappeleita 15:nneiltä ja 16:nneiltä vuosisadalta. Niistä useimmat olivat pieniä loistorakennuksia ja taideteoksia veistoksineen ja patsaineen. Niiden nimikilvissä tapasi Englannin aateliston vanhimpia nimiä. Kappeleita ja muita vanhoja hautapatsaita katsellessamme ja niihin kiinnitettyjä pronssitauluja tai kiveen kaiverrettuja kirjoituksia lukiessamme aika vierähti iltapuolelle. Olimme edenneet yhä kauemmaksi hautuumaan sisäosaan, jossa vuosiluvut jo muuttuivat lähemmäksi nykyaikaa ja nimikirjoitukset osoittivat siirtymistä ritarikaudesta porvarilliseen aikaan. Samalla hautapatsaat muuttuivat yksinkertaisemmiksi ja vanhanaikaiset hautakappelit hävisivät jo melkein olemattomiin. Tosin joku äveriäämpi porvari tai teollisuusmagnaatti oli rakennuttanut jonkin kappelinkin, mutta näissäkin oli porvarillisuuden leima.

Edempänä ja varsinkin hautuumaan eräissä osissa haudat olivat jääneet melkein kaikkea huoltoa vaille ja vainajat unohdetut. Heillä ei nähtävästi ollut ollut mitään erikoista sijaa Englannin vanhempaan tai uudempaan historiassa. Mutta nimiluettelot ja varsinkin niihin piirretyt usein varsin sykkähdyttävät muistolauseet antoivat ajattelemisen aihetta.

Olimme tässä laajassa hautuumaassa hajaantuneet eri suuntiin, sen mukaan mitä mielenkiintoista kukin luuli löytävänsä. Vihdoin Kalle Hämäläinen, joka oli edennyt nykyaikaa kohti, huusi toisille: ”Tulkaapas, pojat, tänne, täällä on mielenkiintoista”. Me toiset noudatimme kutsua ja näimme Hämäläisen seisovan erään aita-

Karl Marxin hauta.

mattoman ja ruokkoamattoman haudan ääressä, jota kattoi harmaasta graniitista veistetty vaatimaton hautapatsas. Itse hauta ja sen päällä kallellaan ollut kivi eivät mitenkään eronneet ympäristöstään, vaan melkein hukkuivat toisten samanlaisten ja monien enemmän koristeltujen hautojen joukkoon. Kun toiset eivät näyttäneet kiinnittävän huomiota näin vaatimattomaan pikkuporvarilliseen hautaan, vaan aikoivat mennä ohi, Hämäläinen viitto kädellään lähemmäksi ja sanoi: ”Katsokaapas, kenenkä hauta tässä on”.

Lähestyimme ja luimme kiveen kaiverretun kirjoituksen: ”Karl Heinrich Marx 5 k. ja 5. p. 1818 — 3 k. ja 14. p. 1883”. Siinä kaikki. Ei mitään erikoisia mainintoja tai muistolauseita, kuten toisissa hautapatsaissa. Kevät oli jo pitkällä, mutta hauta ympäristöineen oli kokonaan unohdettu hoitamatta. Hautapatsasta vasten ruostunut rautalangasta väännetty häkkyrä, jossa oli vielä tynkiä kuihtuneesta kukkalaitteesta, oli merkinä siitä, että joskus edellisenä kesänä joku oli tuonut kukkia tällekin haudalle.

Pelkkä sattuma oli meidät ohjannut tälle haudalle. Siinä kaikki rinnakkain äänettöminä seisomme ja katsoimme hautakumpua. Sen alla lepäsi mies, joka enemmän kuin kukaan toinen oli vaikuttanut meidänkin tekoihimme ja vaelluksiimme samoin kuin koko maailman työväenliikkeeseen. Siinä lepäsi ”Kommunistisen Manifestin”

kirjoittaja, kommunististen ja sosialististen oppien teoreettinen ja tunnettu johtaja. Nykyajan suurin herättäjä ja sorrettujen kansanluokkien opettaja, jonka vaikutus on ollut suorastaan maailmaa mullistava, lepäsi siinä melkein tuntemattomana ja unhoon jääneenä.

Kerrotaan, että myöhemmin Neuvostoliiton hallitus oli pyytänyt lupaa siirtää Karl Marxin maalliset jäännökset Moskovaan ja siellä pystyttää hänelle nimensä ja oppiansa arvoisen muistomerkin, mutta Englannin työväki, joka katsoi itsensä Marxin maallisten jäännösten lähimmäksi perilliseksi, oli antanut pyyntöön kieltävän vastauksen. Niinpä Marxin tomumaja yhäkin lepää Lontoon pohjoisosassa sijaitsevan High Gaten hautuumaan mullissa. Onko Englannin työväki käyntimme jälkeen pitänyt haudasta parempaa huolta, ei ole tiedossani. Mutta asian laita onkin niin, että Marx ei elä jälkimaa- ilman pystyttämässä muistomerkeissä ja hautakirjoituksissa, vaan jälkeenjättämässään opeissa ja teoissa, jotka elävät ihmisten mielissä.

Seisoimme Karl Marxin haudalla kauan äänettöminä, ajatusten harhaillessa menneisytydessä ja eleyissä monivaiheisissa vaeluksissa, jotka ikäänkuin sattumalta olivat johtaneet tälle paikalle. Heräsi ajatus, onko ihmisen elämä sittenkin ainoastaan sattumusten varassa ja oliko sekin pelkkä sattumus, että Marx kerran syntyi ja tuli tänne haudatuksi, ja olivatko hänen oppinsa ja kirjoituksensa vain sattuman tuloksia. Mutta sattumusten sarjaan ajatus kutoi tietyn yhteyden, niin että kaiken pohjalla näytti sittenkin olevan yhdistävä voima, joka liittää sattumat ihmiskunnan historian katkeamattomaan ketjuun.

SOTILASVIHKIÄISET PORTSMOUTHISSA

Maailmassa ei liene käyty sotaa eikä suoritettu vallankumousta tai muuta mullistavaa tekoa, jossa ei olisi mukana romantiikkaa. Oiva esimerkki on edellä mainittu Aino Kauppisen ja luutnantti Thomas Wettonin rakkausromanssi. Wetton oli tyypillinen englantilainen vanhapoika, uskonnollismielinen ja ihanteellinen, oikea ”maman kultapoika”, jolla ei ollut minkäänlaisia taipumuksia rakkausseikkailuihin tai mihinkään muuhunkaan seikkailuun, joihin sotapoluilla kiertelevä nuorimies tavallisesti joutuu. On hyvinkin uskottavaa, että hän ei ollut tehnyt aikaisemmin tuttavuutta eikä rakentanut lemmensuhteita kehenkään tyttöön. Ja sitten hän Karjalan korvessa tapaa nuoren, sinisilmäisen ja pellavatukkaisen suomalaisen tytön, oikean metsän keijukaisen, ja rakastuu, rakastuu niinkuin vain piintynyt vanhapoika voi tehdä. Miten tämä rakkausseikkailu oikein sai alkunsa, on vaikea sanoa. Luultavasti siinä aluksi ei paljoa puhuttu, sillä Aino Kauppinen ei osannut sanaakaan englantia eikä luutnantti Wetton suomea. Mutta vaikka heidän

ikäeronsa olikin neljännesvuosisata, heidän rakkautensa oli kestävä ja lisääntyvää lajia, sillä se muutaman kuukauden ero, jonka Aino oli Suomessa ja Thomas Englannissa, ei sitä jäädyttänyt, ja niin Aino-neiti matkusti sulhasensa luo Englantiin vapaaehtoisesti niiden 36 legioonalaisen mukana, joita Suomessa ei voitu vapauttaa ja jotka Englannin hallituksen toimesta sijoitettiin Portsmouthin sotilaskasarmiin.

Häät vietettiin Portsmouthissa, legioonalaisten majapaikassa — täytyihän häistä tulla Suomalaisen Legioonan häät. Vihkiminen suoritettiin sikäläisessä kongregationaalisessa kirkossa vanhojen englantilaisten tapojen mukaisesti. Suomalaisen Legioonan holhooja tai sanoisiko suojelusenkeli, eversti Warren luovutti alttarin edessä morsiamen sulhaselle ja tulevalle puolisolle. ”Best mannina” eli puhemiehenä toimin minä, ja muutkin tilaisuudessa tarvittavat henkilöt oli saatu kokoon, niin että vihkiminen tapahtui kaikkien sääntöjen mukaan. Aino oli tätä tilaisuutta varten erityisesti opetellut niin paljon englantia, että osasi oikealla ajalla vastata papin esittämään kysymykseen: ”yes”. Portsmouthin 36 suomalaista legioonalaista, komentajanaan luutnantti Rae, olivat muodostaneet kirkon oven eteen kunniakujan, jonka yläviistoon ojennettujen pistimien alitse luutnantti Wetton vastaviihtyn ja Suomen kansallispukuun pukeutuneen nuoren vaimonsa kanssa asteli ulos.

Muurmannin Suomalaisen Legioonan monivaiheinen historia, kuten kaikki hyvät romaanit, päättyi siis siihen, että rakastuneet saivat toisensa, ja vihkiminen toimitettiin vanhan Englannin vanhassa Portsmouthin kaupungissa.

SANTERI NUORTEVA LONTOOSSA

Suomen sisällissodan aikainen Kansanvaltuuskunta nimitti Amerikkaan edustajakseen siellä silloin jo olleen entisen kansanedustajan ja Suomessa paljon toimineen sanomalehtimiehen Santeri Nuortevan. Hänen edustajantehtävänsä Amerikassa kuitenkin supistuivat hyvin vähiin, sillä Yhdysvaltain hallitus ei ollut vielä tunnustanut Suomen itsenäisyyttä, vaan sisältyi sen suunnitelmiin Venäjän keisarivallan aikaisten rajojen ja valtiollisten suhteiden ennallaan säilyttäminen. Ja sen jälkeen kuin Suomen punainen hallitus oli kukistunut ja Suomeen perustettu saksalaismielinen hallitus ja saksalainen sotaväki saapunut Suomeen, Yhdysvaltain suhde Suomeen oli tullut entistäkin kylmemmäksi. Samoin sen suhteet Venäjäänkin pysyivät kylminä.

Englanti sen sijaan oli ryhtynyt neuvotteluihin Neuvostohallituksen kanssa, ja vaikka se ei sitä vielä ollut tunnustanut, pyrki sen kanssa kauppasuhteisiin. Siitä syystä Neuvostohallitus lähetti Englantiin teollisuusmiehen ja insinöörin Krassinin kauppa-asia-

miehekseen, joka samalla myöskin pyrki parantamaan diplomaattisia suhteita. Venäjän Neuvostohallituksella oli kuitenkin siihen aikaan vähän ulkomaiseen edustukseen pystyviä miehiä, ja siitä huolimatta että Santeri Nuorteva oli Suomen kansalainen, hänet katsottiin varsin sopivaksi myös Neuvostohallituksen palvelukseen.

Krassin oli jo syksyllä 1919 ottanut yhteyden Nuortevaan ja kehoittanut tätä tulemaan Englantiin apulaisekseen. Englannin hallitus oli kuitenkin vastustanut Nuortevan maahantuloa. Kesällä 1920 Krassin oli kuitenkin lähettänyt Nuortevalle diplomaattipassin ja pyytänyt häntä tulemaan Englantiin luottaen siihen, että asia Nuortevan saavuttua saadaan järjestykseen.

Nuorteva tulikin ja, kuten itse kertoi, maahanpääsy tapahtui aivan esteettömästi, mutta kuitenkin kokonaan pääministeri Lloyd Georgen tietämättä. Tulon jälkeisenä päivänä Krassin neuvotteluissa Lloyd Georgen kanssa otti puheeksi apulaisen maahan laskeamisen. Lloyd George lausui, ettei hänellä ollut mitään sitä vastaan, että Krassin tuottaa maahan jonkun apulaisen, jonka hekin hyväksyvät, mutta he eivät voi mitenkään hyväksyä eikä maahan laskea sellaista miestä kuin esimerkiksi sitä Santeri Nuortevaa, jonka nimen jäljessä heillä on kolme ristiä merkinä siitä, että hän on kaikkein vaarallisimpia ja kaikkein vähimmän maahan haluttuja. Krassin kertoi, että hänen oli vaikea pidättää nauruaan huomattessaan, ettei Lloyd Georgella ollut vielääkään aavistusta siitä, että Nuorteva oli jo Lontoossa.

Nuortevan maassaolo ei kuitenkaan pysynyt kauan salassa Lloyd Georgelta. Hän oli niitä miehiä, jotka aina ja kaikkialla tekevät itsensä tunnetuiksi. Pian hän julkaisi pitkiä haastatteluja lontoolaisen työväenlehden "Daily Worker'in" palstoilla. Oli selvää, että Lloyd George ei sallinut Nuortevan jäädä maahan. Mutta hänen oleskelunsa Lontoossa muodostui sentään pitemmäksi kuin sellaisessa tilanteessa muissa maissa olisi ollut mahdollista. Englannin hallitus ja poliisi ovat pitkämielisiä ja toimivat hitaasti mutta varmasti. Niinpä Nuortevakin sai olla aivan vapaana ja kulkea missä tahtoi, vaikkakin häntä salaa vartioitiin tarkoin. Sinä aikana hän haki käsiinsä myös minut, ja saimme keskustella vapaasti kaikista asioista ja selvittää toisillemme monta hämärältä tuntunutta seikkaa. Nuorteva kuitenkin kaiken aikaa tiesi, että hänet tullaan lähettämään pois maasta, ja valmistautui kaiken varalta.

Vihdoin se tapahtuikin kesällä 1920. Englantilainen poliisi saapui Nuortevan asuntoon, pyysi häntä seuraamaan itseään ja ilman pitempiä kuulusteluja vei junaan lähetettäväksi matkalle jonnekin, josta hänelle ei ilmoitettu. Saattajaksi pantiin valpas Scotland Yardin mies, joka piti silmällä, että Nuorteva ei päässyt kosketuksiin kenenkään ulkopuolisen kanssa eikä edes saanut tilaisuutta lähettää itsestään mitään tietoja.

Mutta Scotland Yardin miehellä ei ollut nähtävästi aavistusta-

kaan siitä, kuinka kekseliään miehen kanssa hän oli tekemisissä, ennenkuin vasta parin päivän kuluttua, jolloin "Daily Worker" julkaisi Nuortevan lähettämän pitkän ja yksityiskohtaisen kirjeen, missä kerrottiin kaikki, hänen vangitsemisensä ja junaan kuljettamisensa sekä mihin suuntaan häntä vietiin. Scotland Yardissa hie-rottiin älynystyriötä ja mietittiin, miten Nuorteva oli voinut lähettää kirjeen lehteen, mutta asiasta ei saatu selvää.

Se kuitenkin tapahtui hyvin yksinkertaisella tavalla. Nuorteva käsitti, että hän ei saa tilaisuutta panna kirjettä postiin, mutta hän kirjoitti noin vain huvikseen ja sulki kirjeen etukäteen mukaansa ottamaan kuoreen, jossa oli jo "Daily Workerin" osoite ja postimerkki. Hän ei yrittänytäkään postittaa kirjettä, vaan antoi sen sopivan hetken tullen solahtaa rautatievaunun penkin alle luottaen siihen, että vaunun siivooja pääteasemalla hyväntahtoisesti postittaa kirjeen. Niin tapahtuikin, ja kirje saapui nopeasti perille ja julkaistiin Scotland Yardin hämmästykseksi "Daily Workerissa".

Samalla aikaa kuin Nuortevan kirje oli matkalla lehteen, hänet itsensä vietiin Newcastle'n satamaan ja siellä sijoitettiin englantilaiseen torpedohävittäjään, jolla kuljetettiin Tallinnaan ja siellä laskettiin maihin varoittaen häntä olemaan toista kertaa pyrkimättä Englantiin edes diplomaattipassilla.

Nuorteva otettiin Venäjällä vastaan ystävällisesti, ja Neuvostohallitus, jonka päämies Lenin oli Nuortevan vanha ystävä, otti hänet erikoiseen suosioonsa. Mutta vastoinkäymiset seurasivat häntä Venäjälle entistäkin pahempina. Tosin hän aluksi sai vaikutusvaltaisen aseman ja kutsutti perheensäkin Amerikasta Venäjälle. Mutta kommunistisessa liikkeessäkin, johon Nuorteva kuului, on kaikenlaisia kadehtijoita, vihamiehiä ja nousukkaita, jotka salaisilla ilmiannoilla yrittävät työntää kilpailijoitaan sivuun.

Amerikan kommunistien kesken oli äsken suoritettu ryhmätaisteluja ja Nuorteva niissä saanut vihamiehekseen Itävallan juutalaisen ammattivallankumouksellisen Louis Frainan, jolla myös oli korkeita ystäviä Venäjällä. Fraina käytti tilaisuutta hyväkseen ja teki Nuortevasta raskaita vaikkakin valheellisia ilmiantoja Venäjän valtiolliselle poliisille, miten Nuorteva oli muka lähetetty sinne englantilaisena vakoojana tarkoituksenaan kukistaa Neuvostohallitus. Valtiollinen poliisi vangitsi Nuortevan. Läheinen ystävyys Leniniin lienee sen verran auttanut, että häntä ei tuoreeltaan ammuttu, vaan pidettiin tutkintovankeudessa. Pitkän ja kiduttavan tutkintovankeuden jälkeen Nuorteva vapautettiin ja lähetettiin Karjalan Neuvostotasavaltaan eräänlaiseen maanpakoon, jossa hän myöhemmin kuoli, kommunistien, joiden hyväksi hän oli enimmin työtä tehnyt, hylkäämänä ja unohtamana.

Santeri Nuorteva oli Venäjän vallankumouksellisen liikkeen innoittama ja kohottama suuri lapsi; loistava puhuja, joka osasi puhua yhtä innostuneesti missä vain ja melkein millä kielellä ta-

hansa. Hän oli mielikuvitukseltaan vilkas ja uskoi ihmisistä hyvää eikä varmaankaan tehnyt vääryyttä kenellekään. Sellaisia miehiä vallankumoukset kohottavat paljonkin, mutta kaikki he hukkuvat niiden kuohuaaltoihin, sillä vain kaikkein häikäilemättömimmät luonteet pysyvät vallassa.

LÄHTÖ ENGLANNISTA

Oleskelu Englannissa pitkittyi syksyyn 1920. Syynä siihen oli se, että Englannin hallitukselle nähtävästi ei ollut niinkään helppoa löytää sopivaa olopaikkaa meille ja Portsmouthiin majoitetuille legioonalaisille. Neuvottelut Kanadan hallituksen kanssa venyivät syyspuolelle, jolloin metsätyöt alkoivat Kanadassa.

Jos Englannin hallitus piti meistä viidestä Lontooseen sijoitusta hyvää huolta, ei Portsmouthissakaan ollut legioonan miehillä moittimisen syytä. Ruoka, asunto ja palkka saatiin eikä töillä rasi-tettu liiaksi. Joukon johtaja luutnantti Emanuel Rae, alkujaan Savitaipaleen Pietikäisiä, oli Venäjän vallankumouksen aikana tullut Amerikasta Suomeen, liittynyt punakaartiin, siirtynyt toisten mukana Venäjälle ja tullut Suomalaisen Legioonan jäseneksi. Tarmo, kunto ja englannin kielen taito olivat tehneet hänestä upseerin.

Elämä ja olo vanhan Portsmouthin linnoituksen kasarmeissa ei tosin ollut niin vapaata kuin Vienassa, sillä oli noudatettava vanhan aristokraattisen Englannin sotilasjärjestystä, joka aiheutti legioonalaisille ei ainoastaan pientä vastusta vaan joskus hauskojakin kommelluksia. Lisäksi mielipiteet tässä pienessä joukossa olivat jakautuneet: toiset olivat Venäjän neuvostojärjestelmän ja siellä vallitsevan "svabodan" ihailijoita, kun taas toiset omaksuivat vanhan sosialidemokraattisen käsityksen ja mukautuivat kuriin ja järjestyksenalaisiin olosuhteihin.

Me viisi olimme Lontoossa hajaantuneet lopulta yksityisiin asuntoihin. Eriäminen ei aiheutunut mielipiteiden eroavaisuuksista, vaan siitä, että Finchbury Parkin huvilan omistaja vaati talonsa takaisin Englannin hallitukselta. Miss Dexter, joka oli saanut siinä asunnon ja palkan, yritti kovasti panna vastaan, mutta Englannin hallitus luovutti huvilan siitä huolimatta alkuperäiselle omistajalle, ja meidän oli Lontoossa etsittävä muualta asunnot, jotka löydettiin muutamien suomalaisten avulla.

Viimein tuli tieto, että Englannin hallitus oli Kanadan hallituksen kanssa tehnyt sopimuksen, jonka mukaan legioonan rippeet Englannin hallituksen kustannuksella lähetetään Kanadaan, missä heille on hankittu työpaikat. Kaikille maksettiin lopputili ja annettiin Englannin sotaministeriön allekirjoittama erotodistus kunniallisesta palveluksesta Englannin armeijassa sekä varattiin matkaa varten tarvittavat passit. Muurmannin Suomalaisen Legioonan vii-

meisten jäsenten siirtyminen yksityiselämään oli siten loppuun suoritettu.

Lokakuun 21. päivänä 1920 Portsmouthissa olleet miehet tuotiin siviilipukuisina Lontoon Euston asemalle, johon myöskin Lontoossa olleet muutamien sikäläisten suomalaisten saattamina olivat saapuneet. Lukuunottamatta Emil Eloa, joka maalarina oli hyvin tarpeen sodanjälkeisessä Lontoossa ja jäi sinne, kaikki liityimme Euston asemalla toisiin legioonalaisiin.

Englannin hallitus ei jättänyt vieläkaan suojeltaviaan huoltoa ja hoivaa vaille, sillä luutnantti Wetton oli määrätty saattamaan miehet perille sekä huolehtimaan siitä, että he Kanadassakin saavat sopimuksenmukaisen kohtelun.

Liverpoolin satamassa meidät sjoitettiin Canadian Pacific linjan "Minedosa" nimiseen matkavalmiiseen laivaan, joka pian nosti ankkurinsa ja suuntasi keulansa Atlantin ulapalle. Niin katosivat näkyvistä Englannin rannat ja sen mukana koko vanha manner, ja katseet suuntautuivat taas uuteen maahan ja uusiin tuntemattomiin oloihin. Minulle ja muutamille muille se maa oli kyllä ennestään tuttu. Mutta tuliko sekään enää ottamaan meitä vastaan ystävinä vai yhäkö tämä maanpakolaisen elämä sielläkin jatkuisi?

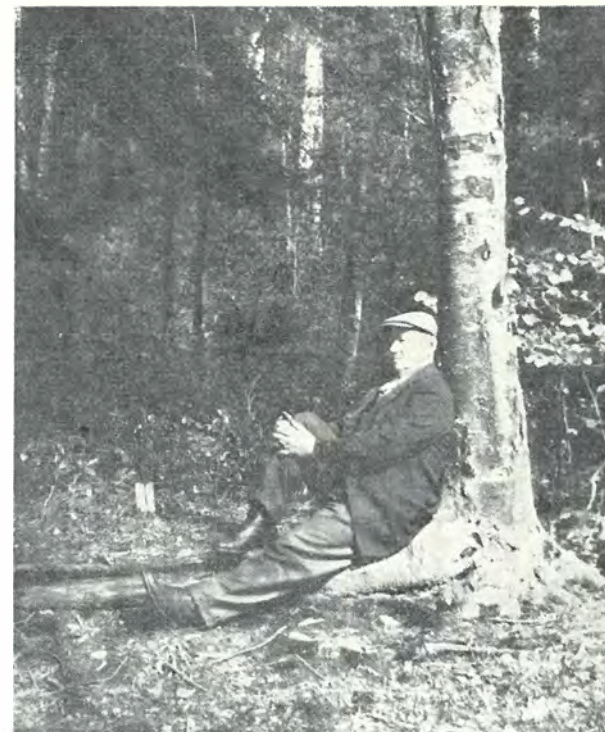
ELÄMÄ TUKKIKÄMPÄLLÄ

Kanadan hallitus, jonka huostaan jouduimme, ei vieraina vaan tavallisina työläisinä, oli varannut meille laajan maansa mahdollisimman eristetyn kolkkan. Se tukkikämpä, johon meidät vietiin, sijaitsi Ontarion maakunnan pohjoiskulman ja Quebecin maakunnan rajalla, vähintään viidenkymmenen mailin päässä lähimmästä pysyvistä ihmisasutuksesta. Tukkiämpälle oli ensinnäkin rautatiematkaa maihinnousupaikasta, Quebecistä, lähes puolitoistatuhatta mailia ja sitten hevos- ja jalkamatkaa lähimmältä rautatieasemalta lähes sata mailia.

Matka ja luonto sekä yksinäinen erämaa, johon nyt oltiin menossa, ei legioonalaisista tuntunut ollenkaan vastenmieliseltä — olivathan he lähes kaikki synnynnäisiä eränkävijöitä ja korpien kuljijoita. Luonto muutenkin vastasi pohjois-Suomen ja Vienan luontoa järvineen ja jokineen, vaaroineen ja kankaineen. Metsät näyttivät rehoittavimmilta ja kasvillisuus voimakkaammalta kuin Vienassa.

Tukkiyhtiöllä, jonka palvelukseen legioonalaiset oli otettu, oli kämppejä jo välilläkin, mutta kun metsät niiden ympäriltä oli jo edellisinä talvina kaadettu, meidät vietiin kämpälle, joka oli edempänä järvien takana. Kun luutnantti Wetton ja hänen nuori rouvansa eivät halunneet kävellä eikä heille sitäpaitsi ollut tilaakaan kämpällä, he jäivät yhdelle näistä entisistä kämppäasunnoista, jossa olivat riittävän lähellä voidakseen olla legioonalaisille avuksi, jos sellaista tarvitaan. Luutnantti Wettonin asiaksi oli annettu myös pitää silmällä, että legioonalaiset tekivät työtä sopimuksen mukaan. Sitä apua ei kuitenkaan kummaltakaan puolen tarvittu, sillä useimmat olivat koko miehuutensa ajan työskennelleet pohjolan tukkimetsissä ja uitoissa. Kun joukkoon kuitenkin kuului ”etelän variksia”, kuten pohjolan tukkijätkäin sanonta kuuluu, niin vanhat tukkimiehet pyrkivät jo halveksimaan ja nokittelemaan heitä. Etelästä kotoisin olleiden joukossa oli kuitenkin nuoria, rivakoita ja voimakkaita miehiä, jotka lupasivat näyttää, miten tukki etelän-

Kirjan tekijä Kanadan tukkiyömailla.

mieheltäkin kaatuu, kun metsään päästään. Tällaisessa pienessä kinastelussa aika sitten kuluikin, ja perille päästiin toisen päivän illalla. Liit tavarat jätettiin sille kämpälle, johon luutnantti Wetton rouvansa kanssa jäi, ja sieltä ne haettiin järvien pian jäädyttyä.

Kanadalainen tukkikämpä, ainakaan niillä pohjoisilla leveysasteilla, ei mitenkään poikennut suomalaisista tukkiämpistä. Työkunta käsitti noin 80 miestä ja kymmenkunta hevosta. Miesten asunto, jossa oli makuutilaa 60 miehelle, oli 40 jalkaa pitkä ja 25 jalkaa leveä pyöreistä hirsistä salvettu rakennus, jossa seinähirsien väliin oli lyöty sammalta. Seinät olivat juuri niin korkeat, että seinänvieressä oli tilaa kaksikerroksisille sängyille eli puulaatikoille, joissa kussakin makasi kaksi miestä. Ikkunoita oli ainoastaan kaksi kämpän kummassakin päässä harjan alla ja lisäksi oviseinällä oven kahden puolen pienet nelikulmaiset ikkunat. Keskellä kämppeä oli valtavan suuri, tynnyrinmuotoinen, vahvasta rautapelistä tehty uuni, jossa poltettiin sutria puita ja huone siten pidettiin lämpöisenä. Välikattoa ei ollut, mutta siten olikin parempi, jotta pahin

katku uunin ympärillä kuivuvista vaatteista nousi ylös kattoon. Makuusijojen pehmikkeinä oli irtonaisia heiniä, joiden päällä oli huopa, ja peitteenä toinen huopa. Muita mukavuuksia sai kukin hankkia makunsa ja varojensa mukaan. Tällainen uusi kämpppä ei ollut niinkään huono asunto kuin saattaisi luulla. Legioonalaiset, joista suurin osa oli asunut epämukavammissakin kämpissä ja Muurmannilla puoliksi maan alla olleissa ahtaissa parakeissa, pitivät asunto-oloja uudessa kotimaassa ei ainoastaan siedettävänä vaan kerrassaan loistavana.

Miesten asunnon vieressä oli toinen samanlainen, mutta vähän pienempi kämpppä: yhteinen keittiö ja ruokailusali, jossa kokki ja hänen apulaisensa asuivat. Kämpän työnjohtajalle ja kirjanpitäjälle oli rakennettu pieni erikoinen asunto eli "office", konttorihuone. Sepällä ja sepän apulaisella oli oma asuntonsa pajan yhteydessä. Mutta kaikki söivät yhdessä ja samanlaista ruokaa, mikä tukkiyhtiön puolesta kaikille valmistettiin. Hevoset kuuluivat yhtiölle ja niille oli laitettu oma suojansa. Lisäksi oli vielä varastohuone jossa kämpän ruokatavarat ja muut välttämättömät tavarat säilytettiin.

Kun vielä lisätään, että kämpppä sijaitsi erittäin kauniilla paikalla sievän järvenlahden kaltevalla rannalla tuuhean kuusimetsän siimeksessä, kaukana maailman melskeestä, niin voi aavistaa, että rauhallisempaa paikkaa legioonalaiset tuskin olisivat voineet toivoakaan. Lisäksi ruoka oli monipuolista ja hyvää, ainakin sellaista, jota pohjois-Suomen tukkijätkät eivät koskaan olleet saaneet, tuskin osanneet uneksiakaan. Ei siis ollut ihme, että legioonalaiset suhtautuivat uusiin oloihin tyytyväisinä sekä iloisina siitä, että kaikki oli sittenkin päätynyt hyvin.

Paitsi suomalaisia, tukkikämpällä oli jokseenkin sama määrä Kanadan ranskalaisia. Ranskalaiset ovat Kanadan vanhimpia asukkaita, joiden esi-isät ovat tulleet maahan ennen englantilaisia ja sen perusteella pitävät itseään oikeina ja alkuperäisinä kanadalaisina. He puhuvat ainoastaan ranskaa, sillä niissä osissa Kanadaa, joissa ranskalaisia asuu, ei ainoastaan kotikielenä vaan myös koulujen opetuskielenä on ranska, ja se oli myös Quebecin maakunnan virallisen kielenä, ja Kanadan parlamenttissakin ranskan kielellä oli samat oikeudet kuin englannilla. Näiden Kanadan ranskalaisten tukkijätkien englannin taito ei ollut sanottavasti parempi kuin suomalaistenkaan. Mutta työnjohtaja oli jäykkä ja umpimielinen irlantilainen, joka tiesi, että hän on kämpän johtaja, ja sen saivat tietää muutkin. Tuskinpa kuri ja järjestys näillä kaukaisilla tukkikämpillä säilyisikään, ellei työnjohtaja arvoaan tuntisi ja pitäisi sitä myös voimassa.

Oli hyvin ymmärrettävää, että vanhojen kanadalaisten tukkijätkien ja uusien suomalaisten välit aluksi olivat kylmät. Ranska-

laiset muodostivatkin niillä main oikeastaan oman metsämiesluokansa, joka hallitsi lähes kaikkia tukkikämppiä. Vaikka he olivat maan vanhoja asukkaita, he erosivat muista kielensä ja tapojensa puolesta. He melkein kaikki olivat farmareita eli pikkutilallisia, jotka tulivat talveksi tukkikämpille ansaitsemaan rahaa ja menivät kesäksi kotiinsa asumaan taloan, vaihtamatta vaatteitaan, edes ihovaatteitaan, koko talven aikana. Peseminen pohjolan pakkasessa, jossa lämpömittari useimmiten on neljäkymmentä astetta alapuolella nollan, on mahdotonta, kun muuta paikkaa ei ole kuin järven avanto, ja siihen ei sisu taivu.

Kämppä jakaantui ihan kuin itsestään kahtia: suomalaiset ottivat vasemman puolen ja ranskalaiset, jotka olivat tulleet jo aikaisemmin, olivat sijoittuneet oikeanpuoliselle seinämälle. Ranskalaiset, jotka alun perin olivat epäilleet, että suomalaiset tulokkaat eivät mahda olla oikeita metsämiehiä, saivat tähän käsitykseensä uutta vahvistusta, kun näkivät suomalaisten laittautuvan makuulle. Sen sijaan että ranskalaiset vetäytyivät pitkäkseen vuoteelleen niissä alusvaatteissa, joita olivat työssä käyttäneet, suomalaiset riisuivat pukimensa ja kaivoivat pusseistaan puhtaat yövaatteet. Herrojapa taisivat ollakin, tuumivat ranskalaiset.

Seuraavana päivänä miehet jaettiin työkuntiin. Toiset pantiin raivaamaan teitä tukkien järvenrantaan kuljettamista varten, toiset kaatamaan tukkeja, jotkut laittamaan tukkiteloja ja jotkut hevosten apulaisiksi. Vielä tarvittiin kämpällä sepänapulaisia ja sellaista nikkaria, joka osasi tehdä mitä tahansa tarvitaan: korjata rekiä, työkaluja ja valmistaa tarpeen tullen uusiakin. Ossi Korpi-vaara, helsinkiläinen kirvesmies ja puuseppä, oli kuin luotu sellaiseen tehtävään. Ja löytyihän joukosta kokin apulainen, sahan teroittaja ja seppäkin. Helsinkiläinen ylioppilas Ilmari Tiesmäki pantiin työhön keittiöön ja Kalle Hämäläinen, joka työssä ollessaan loukkasi peukalonsa, "kämppä-äijäksi", jonka tuli huolehtia kämpän puhtaanapidosta ja lämmityksestä.

Niin työt tukkikämpällä saatiin alkuun, ja talven kuluessa suhteet jatkuvasti parantuivat. Ranskalaisetkin vähitellen alkoivat uskoa, että suomalaiset ovat yhtä hyviä metsätyömiehiä kuin hekin.

Valkopetäjät, joilla kuului olevan erityinen kysyntä Euroopassa, olivat kaukana järvenrannasta, ja niiden luo oli ensin tehtävä tiet. Metsäpalot näillä kaukaisilla seuduilla olivat joskus menneisyydessä hävittäneet valkopetäjät ja tilalle oli kasvanut vähemmän arvokasta metsää, etupäässä kuusia ja palsamikuusia. Mutta valkopetäjät, jotka metsäpaloilta säästyneinä olivat kasvaneet läpimitaltaan neljä, jopa viisikin jalkaa paksuiksi suoriksi ja oksattomiksi, vastasivat jokainen arvossaan kokonaista kuusikkoa, ja noin puolet suomalaisista pantiin aukaisemaan teitä niiden luo.

SAUNA

Mihin ikinä suomalainen menee, sinne hän rakentaa myös saunan. Se oli Kanadan tukkikämpälle tulleiden suomalaistenkin ensimmäisiä tehtäviä. Tosin siihen ei voitu käyttää tukkiyhtiön aikaa, mutta kun sunnuntait olivat muusta työstä vapaat, ryhdyimme heti ensimmäisenä sunnuntaina saunan rakennushommiin. Sopi- van kokoisia kuusia kasvoikin riittävän lähellä. Työ kävi niin nopeasti, että ennen iltaa sauna oli kiuasta vaille valmis, sillä jokainen tiesi tehtävänsä ja halu saada sauna valmiiksi kannusti kaikkia. Seuraavana sunnuntaina rakennettiin kiuas, ja illalla kyl- vettiin.

Oikeaa koivunoksista tehtyä suomalaista saunavastaa ei kuiten- kaan ollut saatavissa, mutta kun metsässä kasvoi pehmeähavuisia seetripuita, niin otettiin niitä ja tehtiin tukevat vastat. Seetrin havu on niin pehmeää, että kun sen kuumilla kivillä hyväksi hautoo, parempaa saunavastaa ei ole olemassakaan. Sitäpaitsi siitä lähtee miellyttävä, hiukan väkevä haju, joka teki saunomisen nautinnolli- seksi. Se päivä olikin erikoinen juhlapäivä suomalaisille, jotka eivät olleet saaneet saunanlöylyä sitten kun Suomesta Villingin saarelta lähtivät.

Ranskalaisille sauna oli uusi yllätys. Heistä enimmät eivät olleet kuulleet sellaisesta puhuttavankaan. Aluksi he eivät uskal- taneet tulla lähellekään, vaan kaukaa katsoivat kun saunan höyryä- västä ovesta alastomina juoksimme ulos talvipakkaseen ja toiset vielä kieriskelivät lumessa. Mutta kun talvi kului ja ranskalaiset näki- vät, miten terveitä ja puhtaita sekä paremmin pakkastakin kestäviä suomalaiset olivat, ja kun täit kevätpuolella alkoivat heitä nähtä- västi vaivata entistä enemmän, sitävastoin kuin suomalaiset olivat näistäkin kiusanhengistä vapaita, yksi ja toinen alkoi pyrkiä sau- naan. Ja ennenkuin talvi oli lopussa, lähes kaikki muukalaiset irlan- tilaisesta työnjohtajasta alkaen tulivat joka sunnuntai saunaan, ja niin oli suomalainen sauna tullut koko kämpän yhteiseen käyttöön. Työnjohtaja virkkoi, että hän seuraavanakin talvena, vaikka ei suomalaisia enää työhönsä saisikaan, rakennuttaisi kämpälleen sau- nan. Sen sijaan että aina edellisinä talvina miehiä oli sairastunut ja joutunut pois kämpältä, tänä talvena ei koko kämpällä ilmaan- tunut yhtään sairaustapausta, ja sen hän laski saunan ansioksi. Entisten Muurmannin Suomalaisen Legioonan jäsenten aloitteesta suomalainen sauna oli täten alkanut valloitusretkensä Kanadan tukkikämpillä.

PAPPI TUKKILAISTEN VIERAANA

Ranskalaiset tukkijätkät ja irlantilainen työnjohtaja olivat kaikki uskonnoltaan roomalaiskatolisia. Roomalaiskatolinen kirkko

pitää jäsenistään huolta, jotta lampaat eivät pääsisi eksymään lau- masta. Vaikka matka sivistyksen ja kristillisen kirkon rintamilta tukkikämpille olikin pitkä, roomalaiskatolinen kirkko lähetti pap- pinsa joka kuukausi sinne puhumaan seurakuntalaisilleen ja jaka- maan sakramentteja. Sivullisista suomalaisista näytti kuitenkin siltä, että tämä pyhä tarkoitus tuntui enemmän sivuasialta verran siihen, että pappi näillä matkoillaan keräsi seurakuntalaisilta kirkon saatavat.

Tukkiyhtiön puolesta ei kenellekään työläiselle maksettu palk- kaa viikoittain eikä suotu etuantiakaan, eikä sitä kukaan tarvin- nutkaan, kun ei ollut mihin kuluttaa. Poikkeus kuitenkin tehtiin papinmaksujen suhteen. Tosin rahaa ei annettu miehille, mutta ilmoitettiin, että yhtiön konttorista maksetaan papille summa, minkä kukin on joko ennen luvannut tai nyt lupaa, ja se lyhennetään sit- ten talven palkasta.

Suomalaisilla ei kuitenkaan ollut osuutta näissä jumalanpalve- luksissa eikä myöskään papinmaksuissa, sillä kirkonmenot, jos niitä sellaisiksi voi kutsua, suoritettiin ”kokkikämpässä” ja miesten lupaukset merkittiin vain listaan, joka esitettiin työnjohtajalle. Perästä päin moni ranskalainen kyllä valitteli sitä, että kalliiksi tulee papin ylläpito ja matkakustannukset, sillä vähintään viitonen oli itse kunkin joka kerralla hänelle luovutettava ja usein enem- mänkin.

Ranskalaiset väliin kyselivät suomalaisilta, milloin heidän pap- pinsa tulee kämpälle jakamaan ehtoollista ja perimään saataviaan. Suomalaiset selittivät, että he olivat kadottaneet kaiken yhteyden kirkkoon ja papistoon, niin että he eivät olleet kenenkään kirjoissa eikä kenellekään velkaa, joskaan ei saamassakaan. Sitäpaitsi heillä ei ollut tietoa siitäkään, onko suomalaista pappia mailla halmeilla- kaan ja onko kukaan suomalainen pappi Kanadassa kiinnittänyt edes huomiotaan tämän piskuisen syntisjoukon maahantuloon.

Eräänä maaliskuun päivänä, kun keväinen aurinko jo lämmitti hyisiä hankia, järven jäältä ohjautui kämpällemme hevonen, jonka vetämässä reessä istui kaksi miestä. Ensimmäisenä nousi siitä keskikokoinen, vielä nuorenpuoleinen mies musta turkki yllään ja suuntasi askelensa kokkikämpälle. Ilmari Tiesmäki, joka toimi kokin apulaisena, luuli tulijaa ensin joksikin tukkiyhtiön asiamie- heksi. Hänen hämmästyksensä ei ollut vähäinen, kun hän tarkem- min katsottuaan havaitsikin hänet Iisakki Heinoseksi, vanhaksi koulutoverikseen Helsingin Normaalilyseossa.

Ilmari Tiesmäki (ent. Backman) kiirehti tulijaa vastaan ja huudahti: ”No, Iisakki p...le. Sinäkö täällä!” Jos Ilmari oli hämmästynyt nähdessään Iisakin nousevan reestä, niin vieläkin enemmän hämmästynyt oli Iisakki nähdessään entisen koulutove-

rinna tulevan kädet ojossa vastaan ja tervehtivän noin tutunomaisella tavalla.

He eivät olleet nähneet toisiaan moniin pitkiin vuosiin. Ilmari tiesi ainoastaan, että Iisakki oli eronnut lyseon ylempiltä luokilta ja sitten mennyt johonkin. Sitävastoin Ilmari oli suorittanut ylioppilastutkintonsa ja jatkanut lukujaan Helsingin Yliopistossa suorittaen jo ensimmäisen lainopillisen tutkintonsa, kunnes sisällissodan alkaessa antautui Kansanvaltuuskunnan palvelukseen ja tuli leimatuksi kapinalliseksi, mutta onnistui pakenemaan ja tuli Muurmannin Suomalaiseen Legioonan.

Iisakki oli sanomalehdistä saanut lukea Muurmannin Suomalaisen Legioonan rippeiden tulosta ja päättänyt lähteä tapaamaan. Mutta hänellä oli ollut sellainen käsitys, että hylätyt legioonalaiset olivat niitä kaikkein sivistymättöimpiä ja paatuneimpia roistoja, mitä Suomesta on koskaan karkotettu, mutta joita hänen pappina ja syntisten holhoojana tuli yrittää ohjata paremmalle tielle. Mutta nyt hän heti ensimmäisenä kohtaakin vanhan helsinkiläisen koulutoverinsa, joka oli jatkanut lukujaan yliopistossa senkin jälkeen kuin hän itse oli jo koulunpenkin jättänyt!

Keskustelu muodostui rattoisaksi. Kumpaisellakin oli paljon kerrottavaa elämänsä vaiheista sitten viime näkemän. Ilmari sai kuulla, että Iisakki koulusta erottuaan oli tullut Amerikkaan ja täällä suorittanut papintutkinnon sekä toimi nyt suomalaisten pappina pohjois-Ontariossa ja sellaisena oli lähtenyt puhuttelemaan myös uusia tulokkaita.

Vaikka entiset punakaartilaiset ja myöhemmät legioonalaiset eivät mitenkään olleet vielä tulleet synnintuntoon, eivätkä siitä syystä erityisesti pappia odottaneet, oli papin vierailu heillekin suureksi iloksi. Saatiin kuulla kumpaiseltakin puolen paljon uutta ja muodostaa ikäänkuin ensimmäinen välitön kosketus Kanadassa jo ennen olleiden ja vastatulleiden välille. Samalla papin tulo kämpälle osoitti, että hän oli todellinen kristitty, joka oli ottanut täydestä käskyn mennä kaikkeen maailmaan ja saarnata evankeliumia kaikille luoduille. Tosin evankeliumin sanoman julistaminen jäi vähäiseksi, mutta se mitä muuta keskusteltiin oli suureksi nautinnoksi.

Työnantaja esitti, että suomalaisetkin voivat ilmoittaa, kuinka paljon kukin haluaa luovuttaa papille palkastaan. Hän hämmästyi kuitenkin kovasti saadessaan kuulla, että kukaan ei tähän tarkoitukseen halunnut mitään luovuttaa, vaan tahtoi mieluummin säästää täytenä palkkansa tulevia muita tarpeita varten. Eräs joukosta antoi kuitenkin entisistä säästöistään papille viitosen, joka suinkaan ei riittänyt hänen kyytikustannuksiinsa. Mutta joka tapauksessa pappi, joka ensimmäisenä saapui tervehtimään Muurmannin Suomalaisen Legioonan rippeitä, oli käyntiinsä tyytyväinen.

LEGIOONAN RIPPEIDEN HAJAANTUMINEN

Talvi oli mennyt ja aurinko alkoi lämmittää rinteitä. Vesipäiviä ilmestyi järven jäälle. Jääpuria ilmestyi kokkikämpän räystäihin yön aikana, jolloin vielä oli kylmä. Merkatut puut oli kaadettu ja ajettu järven jäälle odottamaan sen sulamista ja uiton alkamista.

Talvi kuitenkin ei ollut kulunut jälkiä jättämättä. Selviä hajaantumisen merkkejä legioonalaisten keskuudessa alkoi ilmaantua jo ennen kevättä, jolloin lopullinen eriyminen vasta tapahtui. Kämpälle saatiin Yhdysvalloissa ja Kanadassa ilmestyviä suomalaisia sanomalehtiä, joukossa myös kommunistisia. Kommunistiset aatteet Amerikan suomalaisten keskuudessa olivat nousemassa, ja kommunistiset lehdet julkisesti puhuivat pian lähestyvistä maailmanvallankumouksesta, joka tulee pyyhkäisemään pois kapitalistisen riistojärjestelmän myös Yhdysvalloista ja Kanadasta. Eräs legioonalainen sai luvan käydä Torontossa tapaamassa sukulaisiaan ja oli sieltä tullessaan täynnä kommunistista innostusta ja maailmanvallankumouksaatteita. Muurmannilta ja Englannista lähdön jälkeen näytti maailmantilanne kokonaan muuttuneen, ja nyt oli enää ainoastaan kuukausista kysymys, kun maaiivanvallankumous tulisi tapahtumaan.

Toiset legioonalaiset eivät uskoneet nyt enempää kuin enenkään pian tapahtuvaan vallankumoukseen, mutta toiset, ja heitä oli lähes toinen puoli, uskoivat siihen vuoreniujusti. Yhteisen kohtalon side, joka entisiä legioonalaisia oli pitänyt koossa, alkoi löyhtyä. Toisiaan vastaan heiteltiin jo ei ainoastaan pistelyjä vaan selviä uhkauksiakin. Kommunismiin ja vallankumoukseen luottavat olivat varmat siitä, että heittäytymällä nousevan vallankumouksen puolelle he kohoavat sen harjalla johtoon ja maineeseen. Olihan heillä jo kokemusta ja joidenkin mielestä ansioitakin siihen, ja silloin sosialistipettureille, jotka tällaisen pakoretken ovat aikaansaaneet, kostetaan.

Kevään odotus tästäkin syystä muodostui tavallista kiihkeämmäksi. Olihan luvattu, että keväällä tukkitöiden loputtua jokainen saa vapaasti etsiä itselleen sellaisen olinpaikan ja toimen Kanadassa kuin itse haluaa.

Kun viimeiset valmistukset tukkikämpän sulkemiseksi oli tehty, niin koko kämpän miehistö, suomalaiset ja ranskalaiset, lähtivät kahdessa ryhmässä lähimmälle rautatieasemalle New Liskeard'iin, jossa maksettiin palkka koko talven työstä. Palkan suuruutta ei legioonalaisille ollut etukäteen ilmoitettu, joten jokainen odotti osuuttaan. Tosin ranskalaisilta saatiin kuulla, että rahapalkka vaihteli 65 dollarista 80 dollariin kuukaudelta. Entiset pohjois-Suomen tukkijätkät, jotka pitkin talvea olivat halveksien katselleet etelä-Suomen miehiä, uskoivat saavansa tuon korkeimman palkan. Lopputilissä kuitenkin selvisi, että etelä-Suomen miehistä useimmat

saivat korkeimman palkan ja että minä, joka ennen en ollut ollut tukkikämpillä, olin yksi heistä, kun taas pohjolan miehet, muutamia lukuunottamatta, saivat tyytyä alimpaan palkkaan. Oliko se oikeudenmukaista vai ei, jää arvoitukseksi, mutta se katkaisi viimeisetkin toveruussiteet legioonalaisten välillä.

Seuraavana päivänä lopullinen ero sitten tapahtui. Yhdessä vielä matkustettiin rautatietä vähän etelämpänä olevaan Cobaltiin asti, mutta siinä pohjoissuomalaiset, jotka lähes kaikki olivat maailmanvallankumousmiehiä, jäivät pois junasta, toisten suunnatessa matkansa etelään Torontoon ja Sudburyyn. Kun juna Cobaltin asemalta lähti liikkeelle, eräs vallankumousmiehistä kohotti kätensä ja huusi: "Parrikaateilla tavataan".

TORONTOSSA

Neljän toverini kanssa asetuin aluksi Torontoon. Suomalaisen Legioonan entinen ylipäällikkö eversti Burton asui siellä, joten meistä tuntui ikäänkuin turvalliselta asettua hänen lähettyvilleen, joka niin isällisellä ja rohkealla tavalla oli selvittänyt monta pulmalliselta näyttäneitä kysymystä. Mutta mitään vaikeita pulmia ei enää oikeastaan ollutkaan, sillä olimmehan jokainen vapaita ihmisiä vapaassa maassa.

Vapaus tuntui sittenkin ahdistavalta, kun ei ollut tietoa uudesta työpaikasta eikä ansioista. Tukkipäältä saatu lopputili, kolmisen sataa dollaria, oli nopeasti kulumassa, ja jos uutta työpaikkaa ei löytynyt, niin tulevaisuus muuttui synkäksi. Vuokrasimme halvan asunnon ja söimme halvoissa ravintoloissa.

Oleskelu Torontossa muodostui muuten mielenkiintoiseksi. Torontossa oli Kanadan suomalaisten kommunistien järjestön majapaikka, sihteeri ja toimeenpaneva komitea. Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisille kommunisteille oli annettu määräys tarkoin tutkia jokaisen maahantulleen suomalaisen menneisyys ja jokaiselta epäluulonalaiselta kieltää puolueluottamus ja saattaa sellainen yleisen vainon ja boikotin alaiseksi. Meidät oli jo aikaisemmin merkattu vastavallankumouksellisiksi, Kalle Hämäläiselle ja minulle kuolemantuomiotkin jo langetettu ja luokkatietoista työväkeä kehoitettu panemaan tuomio täytäntöön missä ikinä meidät tapaisivat.

Toronton suomalaiset kommunistit ja heidän johtonsa kuitenkin epäröivät tällaisen ratkaisevan askelen ottamista. Olimmehan tulleet maahan hallituksen kutsusta ja sellaisina nautimme hallituksen suojaa, joten oli vaarallista ryhtyä meitä suoralta kädeltä vainoamaan ja sitäkin vaarallisempaa yrittää toimittaa pois päiviltä maassa, jossa oli voimassa laki ja järjestys. He tekeytyivätkin ensin ystävällisiksi ja kutsuivat meitä seuratalolleen ja yksityisiin perheisiin vieraikseen yrittäen taivuttaa tunnustamaan ja teke-

mään parannusta. Kommunistisen järjestön vanha veteraani ja entinen sihteeri August Almquist hyvää tarkoittavasti esitteli meille: "Kyllä se olisi hyvä, että tekin pyytäisitte anteeksi ja sopisitte asianne kommunistisen puolueen kanssa, sillä sen jälkeen kuin tässä vallankumous kuitenkin tapahtuu, voivat teitä pidellä pahoin."

Minun tuli sääli vanhaa miestä, joka vilpittömästi ja hartaalla uskolla oli pannut luottamuksensa pian lähestyvään maailmanvallankumoukseen, ja jotta en olisi tehnyt pilkkaa vanhan miehen lapsellisesta uskosta, lohduttelin häntä: "Minä sydämestäni kiitän hyväntahtoisuudestanne, mutta olkaa aivan levollinen puolestamme, sillä siihen mennessä kuin odottamamme maailmanvallankumous tapahtuu, te ja minäkin olemme jo saaneet sovinnon kaikkien kanssa ja päässeet siihen rauhaan, jossa ei enää ole tuomareita eikä tuomittavia ja jossa ketään ei pidellä pahoin."

Eräänä sunnuntaina meidät oli kutsuttu vieraisille eräeseen suomalaiseen perheeseen. Tänne oli tullut myös suomalaisen kommunistijärjestön sihteeri, nuori ja innokas vallankumousmies John Hill sekä muutamia puolueen keskuskomitean jäseniä. Kun oli juotu kahvit ja hetken rupateltu maailman asioista, otti sihteeri esille täyteläisen salkkunsu ja nosteli sieltä pöydälle lentolehtisiä, kirjasia ja koneella kirjoitettuja arkkeja. Saatuaan paperinsa mieleiseensä järjestykseen hän hetken emmittyyään aloitti: "Minun velvollisuudekseni on annettu toimittaa kuulustelu teidän toiminnastanne ja suhteistanne kansainväliseen kommunistiseen puolueeseen ja maailmanvallankumousliikkeeseen. Siitä syystä minä pyydän teitä vastaamaan nyt aluksi muutamiin teille esitettäviin kysymyksiin." Hän nähtävästi mietti hetkisen, ennenkuin alkoi esittää kysymyksiään.

Kalle Hämäläinen, joka tarkkaavimmin oli seurannut sihteerin puuhia, käytti syntynyttä hiljaisuutta hyväkseen ja kääntyen sihteerin, joka yhä selaili papereitaan, sanoi: "Kuulepas, nuori mies. Minä sanon, että sinulle on parasta, jos et esitä kysymyksiäsi etkä sekaannu asioihin, joista et tiedä kerrassaan mitään. Pane paperit salkkuusi ja jätä tekemättä kysymykset, joihin kumminkaan emme vastaa, sillä me emme ole sinulle emmekä sinun komiteallesi velvolliset tekemään tiliä mistään."

Sihteeri näytti ensin häkeltyvän, mutta oivallettuaan, ettei pääsisi sen pitemmälle, hän alkoi koota papereitaan takaisin salkkuunsa. Toisiltakin tuntui juttelu takeltuvan siihen. Joku vilkaisi kelloonsa, ja sihteeri joukkueensa kanssa teki lähtöä. Lakkejamme haimme mekin, ja niin erottiin. Sihteeri kuitenkin kehoitti vielä käymään suomalaisten seurojen talolla. Mutta kuulusteluja ei enää tämän jälkeen yritettykään toimittaa, ja kun vallankumousta ei kuulunut, niin suomalaisten kommunistien toimeenpanemat kuulustelut vähitellen loppuivat kokonaan.

Aika kului kesän puoliväliin, jolloin työnvälitystoimistot alkoi-

vat lähettää työväkeä Kanadan läntisiin maakuntiin, ensin heinänteekoon ja sitten elonkorjuuseen ja puintiin. Kun varat jouten ollen uhkasivat huveta loppuun eikä muita töitä näyttänyt olevan tarjolla, niin päätin toverieni kanssa liittyä miesjoukkoon, joka ensin lähetettiin Winnipegiin, joka on Manitoban maakunnassa, ja sieltä eri lähetyksinä johonkin lähemmäksi.

HEINÄTÖISSÄ AAVIKOLLA

Winnipeg on suuren lännen portti, samoin kuin Chicaco Yhdysvalloissa. Kaupunki sijaitsee aavikon reunassa tai paremmin sanoen aavikolla. Se on enemmän kuin 300 000 asukkaan kaupunki, vielä nuori ja rakennustavaltaan uudenaikainen, leveine katuineen ja puistoistutuksineen, joita aavikollakin saadaan kastelun avulla kasvamaan. Vaikka pilvenpiirtäjiä ei olekaan, on kaupungin keskustassa useammankerroksisia uudenaikaisia liiketaloja, jotka puolestaisivat kunnialla paikkaansa vaikka missä suurkaupungissa. Mutta siitä huolimatta Winnipegillä on enemmän laajuutta kuin korkeutta, ja rannattoman aavikon keskellä koko kaupunki tuntuu pieneltä keitaalta, joka melkein häviää sitä ympäröivään äärettömyyteen.

Torontosta lähetetty työläisjoukkio sijoitettiin Winnipegissä uudelleen ja toimitettiin aavikolla sijaitseville farmeille heinätoihiin ja myöhemmin viljankorjuuseen. Mutta ainoastaan harvassa talossa tarvittiin useampia kuin yksi mies, joten ero tähän asti yhdessä pysyneiden legioonalaisten kesken muodostui niin täydelliseksi, että heistä kukaan ei enää tämän jälkeen nähnyt toisiaan. Ilmari Tiesmäki ja Kalle Hämäläinen sentään joutuivat samaan taloon, mutta sekään yhdessäolon aika ei muodostunut pitkälliseksi. Minä sain työn eräällä farmilla, jonka omistaja asui lähimmässä La Passnimisessä kaupungissa, ja farmilla oli tavallisesti vain kaksi työläistä, joista toinen oli lähtenyt pois, ja minä pääsin nyt hänen paikalleen. Meidän oli itsemme laitettava ruoka, johon kuului pelkästään leipää, voita ja muniä, ja vesi piti hakea parin mailin päässä sijainneelta toiselta farmilta.

Joka ei ole nähnyt Kanadan suurta vilja-aavikkoa, hän tuskin käsittää, mitä vilja-aavikko todellisuudessa on. Aavikko ulottuu Winnipegistä ja vielä idempääkin n. 1000 mailia eli n. 1600 kilometriä länteen. Se käsittää Manitoban ja Saskatchewanin maakunnat sekä toisen puolen Albertan maakuntaa, kohoten länsirannikolla korkeaksi Kalliovuoristoksi. Sen ääret ulottuvat pohjoiseen n. 800 mailia eli n. 1200 kilometriä ja etelään Yhdysvaltojen puolelle kaksi sen vertaa. Näille lakeuksille mahtuisi kaksi kolmasosaa koko Euroopasta ja vielä sittenkin jäisi laitoja jäljelle. Se on maailman suurin ja rikkain vilja-aaita, jossa riittää leipää, jos maa kokonaan

viljellään, koko ihmiskunnalle ja vielä jäisi myytävääkin, jos vain enää olisi ostajia. Mustaa kasvismultaa Kanadan puolella Manitobassa ja Saskatchewanissa on paikoin parikin sylvä paksult ja joka paikassa niin vahvalti, että syväänkään kynnettäessä raaka multa ei tartu auran kärkeen.

Tällaiselle aavikolle, n. 80 mailia Winnipegistä länteen, minutkin eräänä heinäkuun yönä 1921 laskettiin. Paikassa ei ollut asemaa eikä edes ratavartijan asuntoa, vaan vaihde, jossa juna niin paljon hiljensi vauhtia, että matkamies voi jotenkuten turvallisesti pudotautua alas.

Yö oli pimeä, mutta lämmin. Heinäsirkkain sirinä täytti ilman ja vieno länsituuli toi kuivan heinäntuoksun jostakin kaukaa, missä heinää oli jo katkaistu. Valoja ei näkynyt missään, eikä myöskään ollut tietoa, oliko muuta tietä kuin rautatie edes lähimaillakaan. Ei siis ollut ajattelemistakaan lähteä etsimään tulevaa työpaikkaa, vaikka nimi olikin tiedossa, vaan oli haettava sopiva paikka levätäkseen aamuun asti. Ratapenkereen hiekka tai ehkä paremminkin multa oli pehmeää ja lämmintä. Etsin mukanani olleesta sotilas-säkistä sinellini ja levitin sen alleni.

Maatessani heinäkuun lämpöisenä yönä pehmeällä hietavuoteella äärettömän avaruuden keskellä aivan yksin, kuulematta muuta kuin heinäsiirkkojen vienoa musiikkia, ja haistellessani länsituulen tuomaa suloista heinäntuoksua tuntui siltä, että tässä maailmassa olisi vielä riittävästi ihmisille tilaa riitelemättä, tappelematta ja toisiaan vainoamatta. Yön hiljainen rauha ja leppeän tuulen hyväily tuudittivat minut suloiseen uneen, josta aamulla havahdin läheiseltä farmilta kuuluneeseen kukonlauhuun.

Kun avasin silmäni, oli päivä jo valkenemassa, ja heti huomasiin, että vain muutaman sadan jalan päässä oli farmitalo ja taempaan aavikon äärettömässä etäisyydessä näkyi useampiakin. Leveähkö kylätiekään ei ollut kaukana. Näitä aavikoita risteilevät tiet ikäänkuin verkon silmät. Ne kulkevat ristiin niin, että joka kymmenennen mailin päässä toisistaan on aina valtatie ja siitä haarautuu joka mailin päästä pienempi poikkitie yhdistäen varrellaan olevat farmitalot valtatiehen.

Likeisimmässä talossa ilmoitettiin, että farmille, johon olin ottanut pestin, oli noin parin mailin matka. Mutta talossa kehoitettiin minua jäämään aamiaiselle, ja isäntä lupasi valjastaa hevoset ja lähteä tulokasta viemään uuteen työpaikkaan. Vastaanotto ei tuntunut ollenkaan kylmältä — harvoinpa täällä aavikolla vieraita mahtoi kulkea.

Heinäkorjuu aavikolla, jolle pilven hattarakaan ei varjoaan levitä, vaan aurinko paistaa täydeltä terältä kohottaen päiväsydännä lämmön 100 asteeseen Fahrenheitia, on hikistä hommaa. Minulle annettiin parivaljakko, jolla aamupäivällä ajoitin niittokonetta ja iltapuolella haravaa sekä kokosin edellisenä päivänä niitettyä heinää

suureen suovaan, latoja tai muita suojia kun ei ollut. Heinä tuli tehdyksi nopeammin kuin oli laskettu, ja tekemästäni heinäsuovasta sain isännältä tunnustuksen.

Ihmisellä on aina jotain uutta opittavaa. Vaikka olinkin kasvanut maalla ja viljellyt Suomessa maata, en ollut tottunut käsittelemään aavikon suuria kyntöauroja ja kuusivaljakkoja. Sellaiseenkin oli totuttava. Siinä talossa ei ollut uudenaikaisia traktoreja, mutta oli hevosia. Heinäkorjuun jälkeen sain ruveta kyntämään peltoa seuraavan kesän kylvöä varten. Kyntöaurassa oli kolme terää ja sen eteen valjastettiin kuusi hevosta. Kun olin Suomessa tottunut kyntämään yhdellä hevosella ja kääntämään ketoa kahdella, tuntui kuuden hevosen käsittely aluksi hankalalta. Mutta pian siihenkin tottui, ja itsekin hämmästyin, miten ison alan mies voi kyntää päivässä.

Heinä oli tehty ja kynnölle määrätty ala käännetty. Talossa ei ollut vehnän viljelystä ollenkaan, joten isäntä tämän jälkeen ei enää tarvinnut työmiestä, vaan maksoi minulle lopputilin. Läheisillä farmeilla vehnän korjuu jo oli alettu, mutta olin päättänyt palata Winnipegiin ja yrittää päästä Yhdysvaltojen puolelle, jossa minulla oli sukulaisia ja paljon tuttavvia ja jossa voisin alkaa elämän uudelleen.

YKSINÄISTÄ HARHAILUA

Seuraavan päivän iltana olin jälleen Winnipegissä aikeissa pyrkiä Yhdysvaltain puolelle. Tällä välin luutnantti Thomas Wetton ja hänen nuori rouvansa olivat myös tulleet Winnipegiin. Luutnantti Wetton oli viimeinkin ottanut eron armeijasta ja saanut paikan Winnipegissä siirtolaisvirastossa. Vaikka minulla ei ollutkaan minkään valtakunnan passia, vaan ainoastaan kunniallinen erotodistus Englannin armeijasta ja oleskelulupa Englannissa sekä maahantulolupa Kanadaan, saatiin asia Wettonin avulla niin järjestetyksi, että Yhdysvaltain konsuli liitti näihin todistuksiin viisuminsa, kuten tavallisesti passiin, ja antoi maahantuloluvan Yhdysvaltoihin. Kun minulla oli myös lääkärintodistus, niin kaikki näytti olevan kunnossa Yhdysvaltoihin siirtymistä varten.

Mutta sittenkin oli unohtunut yksi asia: käydä ilmoittautumassa Yhdysvaltain siirtolaisvirastossa ja ottamassa sieltä muodollinen lupa päästä siirtolaisena maahan. Rajalla tie nousikin pystyyn, ja minut palautettiin takaisin. Ilmoitin olevani tyytymätön päätökseen ja vetoavani Yhdysvaltain Työvirastoon, jonka alaisena siirtolaisvirasto toimi.

Näin oli ensimmäinen yritykseni siirtyä Yhdysvaltain puolelle epäonnistunut, eikä ollut muuta keinoa kuin odottaa lopullista ratkaisua, jos se joskus tulisi.

Ensimmäisen kerran näinä vaiherikkaina vuosina tunsin olevani yksin. Kaikki toiveet olivat murtuneet, ja hajautuneet olivat myös ystävät ja toverit. Tosin se seikka, että en enää ollut vastuussa kenenkään legioonalaisen puolesta, tuotti huojennusta, mutta sittenkin yksinäisyys alkoi tuntua peloittavalta. Ei tehnyt mieli palata enää aavikolle viljankorjuuseen, eikä Winnipegissä tuntunut olevan töitä saatavissa, joten kaikki tiet näyttivät menneen solmuun.

Vailla päämäärää ostin piletin Port Arthuriin, jossa tiesin olevan melko suuren suomalaisen asutuksen. Mutta päästyäni sinne ei minulla ollut halua etsiä suomalaistenkaan seuraa. Tunsin olevani kuin yksinäinen haaksirikkoinen yksinäisellä luodolla rannatoman ulapan keskellä. Menneiden vuosien kuvat vilisivät sielun silmien edessä kuin elävä filmi ja tuhannet ristiriitaiset ajatukset raatelivat sielua. Perhe, vaimo ja lapset, joista toiset olivat vielä pieniä, olivat kolme vuotta sitten jääneet Moskovan laiteille. Viesitit tiesivät kertoa siellä vallitsevasta hirveästä nälänhädästä, joka oli vaatinut miljoonia uhreja. Olivatko he tai jotkut heistä sortuneet siellä vallitsevan nälän ja sisällissotien kauhuihin, sillä aikaa kuin minä olin ollut hyvin vaateetettu ja kyllin ravittu? Kaikki nämä ristiriitaiset ajatukset nousivat syyttävinä ja polttavina. Se itsepuolustus, että olin toiminnallani ehkä pelastanut satoja, kenties tuhansiakin kuolemasta ja että olin yrittänyt parhaani toverien ja koko Suomen työväenluokan pelastamiseksi, ei tuntunut merkitsevän mitään.

Yhtäkkiä mieleeni juolahti ajatus: Port Arthurissahan on Suomen konsulaatti. Koko kysymyshän selviää sillä, että ilmoittaudun konsulaatissa ja pyydän tätä passittamaan ja lähettämään minut Suomeen. Konsuli varmaankin on iloinen saadessaan tehdä tällaisen palveluksen ja saadessaan kunnian luovuttaa Suomen hallitukselle ja oikeudelle miehen, jota siellä on toivottu kiinni saatavaksi. Aikaisemmin se olisi varmaan merkinnyt nopeaa kuolemantuomiota ja sen yhtä pikaista täytäntöönpanoa, mutta viimeisten tietojen mukaan se merkitsisi elinkautista tai vähintään kymmenen vuoden vankeutta.

Tuskan hiki nousi otsalle ajatellakseni tällaista ratkaisua. Ajatuksissani kävelin jo sen rakennuksen lähelle, jossa Suomen konsulaatti sijaitisi. Katselin ikkunoihin, näkyisikö sieltä liikettä. Mutta kun ei näkynyt, niin jatkoin kävelyä edestakaisin talon edustalla.

Lieneekö ollut pelkuruutta vai jotain muuta, mutta jouduin kysymään itseltäni: Mitä hyötyä siitä sitten olisi, jos nyt antautuisin? Sanctaanhan niinkin, että parempi hiiri vapaudessa kuin leijona vankeudessa. Se seikka, että Suomen vankilassa voisin olla ehkä lähempänä perhettäni, ei merkinnyt paljoakaan, koska en mitenkään voisi heitä auttaa, vaan mahdollisesti tuottaisin vieläkin enemmän

surua ja rasitusta. Ja mitä enemmän sitä ajattelin, elämänhalu ja vapaudenkaipuu heräsivät minussa uudestaan voimakkaina. Enhän ollut vielä mitään menettänyt. Voihan tie vielä aueta ja tulla tilaisuus Yhdysvaltoihin pääsemiseen, saada tiellä toimi ja ruveta taas tekemään työtä ja vaikuttamaan maanmiesteni keskuudessa ja samalla myös auttamaan perhettäni, vieläpä mahdollisesti pääsemään yhteenkin sen kanssa.

Näissä mietteissä poistuin konsulinviraston lähettyviltä ja kävelin laivarantaan katsomaan, olisiko laivaa lähdössä johonkin sisäjärvien alatasamiin. Suuri linjalaiva "Naronic" olikin lähtövalmiina Superior-järven alapäähän. Ostin lipun Sault Sainte Mariehin ja menin laivaan, nukuin siellä yön taas levollisesti sekä heräsin aamulla täynnä uusia tulevaisuudensuunnitelmia.

Ne tulevaisuudensuunnitelmat olivat kuitenkin hämärät. Mutta niin paljon niissä oli runkoa, että päätin jäädä Sault Sainte Mariehin odottamaan Yhdysvaltain Työviraston päätöstä ja vasta sen jälkeen, jos se on kielteinen, ryhtyä tekemään uusia suunnitelmia. Jos taas päätös on myönteinen, niin matkustan suoraan Fitchburgiin serkkuni luo, joka voi auttaa minua johonkin toimeen, ja kun siellä ilmestyy suomalainen sosialidemokraattinen sanomalehti "Raivaaja", joka oli tukenut minua näillä matkoilla, niin sekini voi olla apuna uuden elämän alkamisessa.

Päivät Sault Sainte Mariessa kuluivat laiskotellessa ja kirjoittellessa. Siellä oli myös suomalaisia, mutta he olivat kaikki kommunisteja, joten seurustelusta heidän kanssaan ei tullut mitään. Mutta sitten eräänä päivänä sattui kadulla vastaan pitkä, avokatseinen ja rohkeannäköinen mies, joka heti ensi sanoikseen kysyi: "Etkö sinä ole Oskari Tokoi?" Olin näin odottamattomasta kysymyksestä hämmästynyt, mutta myönsin heti. "Mutta kukas sinä sitten olet?" Mies vastasi: "Minä olen Frank Aaltonen, Hollolanlahdesta, mutta asun tässä lähellä olevassa Sokerisaarella ja tulini sinua hakemaan sinne."

"Mutta mistä tiesit tulla minua täältä hakemaan", utelin.

"Fitchburgista 'Raivaajan' toimituksesta kirjoitettiin minulle, että sinä olet täällä, ja kehoitettiin minua hakemaan sinut Sokerisaarelle, siksi kunnes asiaksi Yhdysvaltain Työvirastossa on ratkaistu", sanoi Frank.

Asia näytti olevan tarkoin tiedossa ja hänellä tuntui olevan valmiita suunnitelmia myös tulevaisuuden suhteen. Pitemmittä keskusteluita menin ja maksoin asunnon, otin vähäiset kapistukseni ja niin soudettiin joen poikki Sokerisaarelle, jossa oli Frankin asunto ja melkoisen laaja puutavaraliike.

Sokerisaari tosin oli jo Yhdysvaltain puolella, joten rajan ylittäminen tapahtui ennen virallista lupaa, mutta kun oleskelu Sokerisaarella oli tarkoitettu ainoastaan väliaikaiseksi, niin samahan oikeastaan oli, kummalla puolen rajaa virallista lupaa odotti.

Siellä työskennellessäni ja lämpöisessä järvenvedessä pulikoidessani muu maailma ja ympäristö alkoivat jo kokonaan unohtua, kaikkosipa mielestä sekin, että olin hakenut Yhdysvaltain puolelle. Mutta sitten saapui kirje ja siinä Yhdysvaltojen Työviraston virallinen lupa. Tuli kiire lähtö ilmoittautumaan Sault Sainte Marien siirtolaisvirastoon.

Vaikka luvan täten olinkin saanut missä tahansa Yhdysvaltojen alueella liikkumiseen, jäin Sokerisaarelle useammaksi kuukaudeksi. Siellä oli työtä ja elämä miellyttävää. Se oli oikeastaan kuin virkistysparantola sairaalle sielulle, ja sain sieltä uutta voimaa ja rohkeutta tulevia mahdollisia taisteluita varten. Sellaisen voimakkaan ja rohkean miehen kuin Frankin seura teki hyvää. Vasta syksyn tullen, kun tie- ja muut ulkotyöt alkoivat loppua ja talvihakkuut eivät vielä olleet alkaneet, matkustin Fitchburgiin. Ylitin Yhdysvaltain rajan syyskuun 22. päivänä 1921.

JÄLLEEN YSTÄVIEN SEURASSA

Matkustaessani Fitchburgiin en ollut pitänyt mielessäni enkä päämääränäni julkiseen elämään astumista. Päinvastoin olin suunnitellut antautumista hiljaiseen yksityiselämään ja johonkin sellaiseen toimeen, missä ei joutuisi tekemisiin suuren yleisön kanssa eikä millään tavalla ainakaan minkään yhteiskunnallisen liikkeen johtavaan asemaan.

Mutta toisin kuitenkin kävi. Kohtalon langat olivat jo etukäteen niin kutoutuneet, että ne vetivät minut julkisuuteen. Suuntataistelut Amerikan suomalaisessa työväenliikkeessä riehuivat parhaillaan korkealla. Kommunistisia oppeja kannattavat suomalaiset olivat vallanneet Amerikan Suomalaisen Sosialistijärjestön koko maassa niin tarkoin, että oikeastaan jäljellä oli ainoastaan itäinen kolkka, jonka keskuksena oli Fitchburg ja siellä ilmestyvä suomalainen sosialidemokraattinen sanomalehti "Raivaaja". Ja tämänkin valloitus oli ollut hyvin täpärällä ja vain muutamien rohkeiden miesten avulla tullut pelastetuksi joutumasta kommunistien käsiin. Mutta sittenkin täälläkin tunnettiin avun tarvetta. Jo paikkakunnalle saapumiseni jälkeisenä iltana paikallisen työväenyhdistyksen johtomiehet ja lehden toimittajat sekä laulukuo-ro saapuivat tervehdyksille serkkuni kotiin, johon olin asettunut asumaan. Puheini ja lauluini "Terve joukkohon, sama meillä on usko ja henki" minua tervehdittiin.

Minun oli aluksi melkein mahdoton käsittää muutosta, mikä elämässäni taas tapahtui. Nautin täysin siemauksin uudesta ympäristöstäni ja siitä ystävydestä, jota osakseni tunsin saavani. Yritin vastata tervehdyspuheisiin, mutta tunsin itseni niin kömpelöksi, että sanat tuntuivat tarttuvan kurkkuun. Kuitenkin sain jotenkuten sanotuksi sen mitä mielessäni liikkui ja kerrotuksi tärkeimmät kohdat matkani vaiheista.

Minua vaadittiin puhumaan myös suuremmalle suomalaiselle yleisölle. Puhetilaisuus järjestettiin paikalliseen työväenyhdistyksen avaraan taioon, johon mahtui puolisen tuhatta ihmistä. Suomalaisen yleinen mielipide ei kuitenkaan ollut niin yksimielinen kuin

se pinnalta näytti. Paikkakunnalla, niinkuin muuallakin, mieliteet jakautuivat kolmeen pääryhmään. Yhdessä kulmassa olivat sosialidemokraatit, mutta heitä vastassa toisessa kiihkeät kommunistit sekä kolmannessa ehkä vieläkin kiihkomielisemmät suomalaiset valkoiset, joita elähdytti Suomen sisällissodan voittojen nostattama innostus ja halu kostaa kaikille "punikeille", missä ikinä heitä tapaa.

Minulle sanottiinkin jo etukäteen, että tulen jo ensimmäisessä puhetilaisuudessa kohtaamaan kaikki nämä voimat ja että vastustajani tulevat käyttämään tilaisuutta hyväkseen hyökätäkseen kimppuuni ja tekemään voitavansa nujertaakseen minut. Taisteluissa karaistuneena ja ystävilta saamastani myötätunnosta varmistuneena luotin kuitenkin puhetaitooni ja päätin tyynesti kohdata vastustajani avonaisella areenalla.

Avara kokoushuone olikin kansaa täynnä. Paikallisen työväenyhdistyksen soittokunta aluksi soitti ja yhdistyksen puheenjohtaja esitteli minut. Aloitin puheeni rauhallisesti, kertoen Suomen työväen taisteluista, äänioikeuden ja yksikamarisen eduskunnan voitosta sekä työskentelystä ja siirtyen maailmansotaan ja Venäjän vallankumoukseen sekä Suomessa tapahtuneeseen kumoukseen ja hallituksen muodostamiseen, jossa olin puheenjohtajana. Selostelin sitten Suomen sisällissodan syitä ja vaiheita ja lopetin puheeni sodan onnettomaan päättymiseen luvaten väliajan jälkeen jatkaa seikkailuistani ja toimistani Venäjällä sekä Muurmannin Suomalaisessa Legioonassa.

Vihaisista katseista ja kiiluvista silmistä huolimatta puhetta kuunneltiin rauhallisesti. Väliajalla monet vain lausuivat, että tuo kaikki oli heille suurimmalta osaltaan tuttua, joten he odottavat jotain uutta. Ja kun aloin jälleen, niin esitinkin todella uutta, jota ei ollut ennen kuultu. Kerroin Venäjän kaaosmaisista oloista ja siellä vallinneesta kurjuudesta, jonka seurauksena oli Muurmannin Suomalaisen Legionan muodostaminen. Selvittelin legionan ohjelmaa ja tarkoitusta sekä sen välillistä vaikutusta siihen, että tuhansien suomalaisten työläisten henki oli pelastunut ja vankilan portit avautuneet kymmenilletuhansille. Puheeni jälkiosaa ihmiset kuuntelivat hiiskahdustakaan päästämättä ja sen päätyttyä useimmat niistä, jotka olivat tulleet uhka povessaan ja aikoen näyttää huu-tia, poistuivat melkein kuin varkain huoneesta. Ainoastaan muutamia kysymyksiä tehtiin ja nekin kaikki rauhallisessa ja hyväätar-koitavassa mielessä.

VANGITSEMINEN

Viholliseni, kommunistit ja ns. valkoiset, eivät kuitenkaan jättäneet minua rauhaan, vaan punoivat juoniaan karkottaakseen minut maasta. Levätessäni monivaiheisen retken aikaansaamasta henki-

sestä väsymyksestä asuin serkkuni, kellosepän, luona ja päivisin aikani kuluksi harjoittelin korjaamaan kelloja. Se oli minulle uusi ja mielenkiintoinenkin ammatti. Jäisin ehkä pysyvästikin tähän ammattiin, arvelin. Tosin hienot taskukellot olivat liian pieniä tukkijätkän käsiteltäväksi, mutta seinä- ja isompikokoiset pöytäkellot ja herätyskellotkin alkoivat jo pysyä käsissä. Elämä ystävällisessä ja varakkaassa perheessä alkoi tuntua miellyttävältä ja tulevaisuudentoiveet päivä päivältä kirkastuivat.

Puhujapyyntöjä saapui eri osista maata. En kuitenkaan halunnut lähteä pitemmille puhujamatkoille, ennenkuin sain tilaisuuden tarkemmin tutustua oloihin maassa ja varsinkin Amerikan suomalaisten mielipiteihin ja eri suuntiin, joita tuntui olevan paljon. Kuitenkin järjestettiin vuoden viimeiseksi lauantai-illaksi, uuden vuoden aatonaatoksi, puhetilaisuus lähimmälle paikkakunnalle, Gardneriin, joka sijaitsi ainoastaan 13 mailin päässä ja jossa oli avara työväentalo ja melkoisen suuri suomalainen asutus.

Tapani mukaan olin sinä päivänä serkkuni liikkeessä työssä korjaillen herätyskelloa. Liikkeeseen tuli kaupungin poliisilaitoksen etsivän osaston päällikkö Mr. Flaherty. Hän pysähtyi tiskin eteen ja sormellaan viittasi minut puheilleen. Menin ja kysyin, mitä herra poliisitarkastajalla olisi asiaa. Tarkastaja kysyi kohteliaasti: "Onko teidän nimenne Oskari Tokoi?"

"Kyllä", vastasin.

Tarkastaja veti taskustaan pienen virallisilla leimoilla varustetun paperin ja hiljaisella kohteliaalla äänellä lausui: "Tässä on vangitselmääräys. Olkaa hyvä ja seuratkaa minua."

Panin päällystakin ylleni, otin hattuni ja seurasin tarkastajaa kenenkään liikkeessäolijan huomaamatta mitään erikoista olevan tekeillä.

Matkalla poliisiasemalle, joka ei ollutkaan kaukana, ei puhuttu mitään. Saavuttuamme päivystyshuoneeseen tarkastaja kehoitti minua tyhjentämään taskut. Pöydälle ilmestyi nahkahansikkaat, pari lyijykynänpätkää, pari nenäliinaa, rahakukkaro, jossa oli muutamia dollareita, pieni taskuveitsi ja yksi hakaneula, mutta ei mitään muita aseita, ei edes tupakkaa eikä tulitikkuja.

"Siinäkö kaikki?" kysyi tarkastaja.

"Siinä kaikki", vastasin.

Poliisitarkastaja, joka luuli vanginneensa hyvin vaarallisen henkilön, oli ilmeisesti hämmästynyt näin pienestä saaliista, sillä hän kuvitteli miehen taskuissa olevan ainakin pari revolveria, ehkäpä pomminkin. Kun poliisikamarin kirjoihin oli merkitty ikä, koko, paino, kotipaikka, maahantulopäivä, silmien ja tukan väri sekä muut tarpeelliset tiedot siltä varalta, että vangittu sattuisi karkaamaan, tarkastaja kutsui päivystävän poliisin ja käski tämän ohjata minut koppiin.

Sanaa sanomatta päivystävä poliisi vei minut koppiosastoon,

jossa oli puolisen tusinaa rautaristikkokehyksisiä koppeja, avasi yhden niistä ja pyysi astumaan sisään sekä sen jälkeen lukitsi oven.

Ensi kerran elämässäni näin vankikopin sisältä. Kaikki oli tapahtunut niin äkkiarvaamatta, että en ollut kerinnyt edes ajatella, mitä tämä kaikki merkitsi. Sitäpaitsi kaikki tuntui niin hassunkuriselta, että minua enemmän nauratti kuin huoletti koko tapaus. Käsitin kyllä, että asia voi olla vakavakin ja parhaassakin tapauksessa merkitä karkotusta Suomeen, jossa hallitusta pitävä valta varmaan ilomielin ottaisi minut vastaan ja tarjoaisi pitempikäisen asunnon ristikkojen takana. Vaikka tiesinkin, että minua tässä maassa ei tulisi edes syyttämään mistään sellaisesta rikoksesta, josta vankilatuomio seuraisi, niin sittenkin pidätys saattoi muodostua pitempikäiseksi. Tunsin kuitenkin täällä olevani ystävien ympäröimänä, jotka varmaankin tulevat hankkimaan minulle lainopillista apua ja muutenkin puolustamaan minua.

Näissä mietteissä heittäydyin ensin pitkäksi vankikopin puolelle penkille, joka tulisi olemaan makuulaveri kenties pitkäksi aikaa. Kauan en kuitenkaan saanut siinä maata, ennenkuin kopin oveen koputettiin: serkkuni sekä eräs toinen mies seisoivat ristikkojen edessä. Se toinen mies esittäytyi James Walshiksi, senaattori Walshin sukulaiseksi, ja sanoi tullessaan puhuttelevaan minua vapauttamistarkoituksissa. Hän kuitenkin ilmoitti, että mitään ei voida tehdä ennen kuin pyhät ovat ohi, joten asia on otettava levollisesti ja odotettava ensimmäistä arkipäivää.

Samana iltana Gardnerissa oli työväentalon avara sali kertynyt täyteen uteliasta yleisöä kuulemaan harvinaista puhujaa. Kun aika tuli, puhujan paikalle astuikin "Raivaajan" monivuotinen toimittaja F. J. Syrjälä ja ilmoitti, että tämän illan puhuja on katalien ilmiäntojen perusteella vangittu eikä voi tulla puhumaan. Mutta Syrjälä puhui, puhui voimakkaasti saaden aikaan yleisen kansanliikkeen minun vapauttamisekseni sekä ilmiäntajien saattamiseksi häpeään.

Ne kaksi päivää, jotka jouduin viettämään Fitchburgin kaupungin poliisilaitoksen vankikopissa, muodostuivat monessa suhteessa hauskoiksi. Paitsi sitä, että poliisilaitoksen puolelta minulle osoitettiin kaikkea huomaavaisuutta, tuttavat kävivät oikein kunniantervehdyksillä tuoden kukkia ja varsinkin kirjallisuutta ajanvietteeksi. Kerkesin lukemaan mm. August Strindbergin "Punaisen huoneen", saaden siitä ei ainoastaan nautintoa vaan myös elämän ohjeita.

Poliisitarkastaja Flaherty, joka ilmeisesti oli lukenut poliisikirjansa tarkasti ja edelleen uskoi vanginneensa yhden ihmiskunnan vaarallisimpia miehiä, oikein yhteiskunnan vihollisen, oli myös päättänyt käyttää tätä aikaa hyväkseen saadakseen haravaansa syytettyä vastaan jotakin, jolla hänet saataisiin tunnustamaan.

Seuraavana päivänä tarkastaja pyysi minua puheilleen ja alkoi hyvin osaaottavassa hengessä tiedustella entisyyttäni.

"Tehän olette ollut Venäjällä?" kysyi tarkastaja.

"Olen ollut", vastasin.

"Te kai tunnette paljon venäläisiä johtomiehiäkin?" uteli tarkastaja.

"Tunnen, tunnenhan minä niitäkin koko joukon", myönsin.

Tarkastaja otti taskustaan kuvan, näytti sitä ja hyvin tarkkaavaisena tiedusti: "Tunnetteko mahdollisesti tätä miestä?"

Kuvan alla oli nimi Linder. Muistin, että muutamia viikkoja aikaisemmin oli New Yorkissa maailman pankkiliikkeiden keskuksesta Wall-kadulla aikaansaatu pommiräjähdyks ja siinä muutamia ihmisiä kuollutkin. Tapaus oli herättänyt maailmanlaajuisista huomiota ja amerikkalaiset lehdet kertoivat siitä sanoin ja kuvin selittäen sen venäläisten anarkistien toimeenpanemaksi. Samalla mainittiin, että erästä Linder-nimistä miestä pidettiin sen järjestäjänä, ja häntä etsittiin nyt kaikkialta.

Katsoin kuvaa tarkasti ja annoin sen tarkastajalle takaisin sanoen, että vaikka tunnen koko joukon venäläisiä johtajia, en tunne tätä miestä enkä ole eläessäni häntä nähnyt.

Tarkastaja yritti vielä johtaa keskustelua Wall-kadun pommiräjähdykseen ja saada minulta tietoja siitä. Kun yksinkertaisesti ja vakuuttavasti osoitin, että minulla ei ollut asiasta muuta tietoa kuin mitä sanomalehdet olivat kertoneet, pani tarkastaja kuvan taskuunsa ja poistui.

Näinä kahtena päivänä tuotti kuitenkin enimmäin hauskuutta erääseen toiseen koppiin sijoitettu suomalainen Kalle Lampila, jota iloisen luonteensa takia kansan kesken kutsuttiin "Happy Kassuksi" eli Iloiseksi Kalleksi. Happy Kassu oli nyt, niinkuin monta kertaa ennenkin, vangittu juopumuksesta ja oli talon vanhin kundi, jonka kaikki tunsivat.

Ja hän osasikin olla lakkaamatta äänessä ja vaati aina jotakin. Jollei hän muuten saanut melua aikaan, niin hän voimansa takaa rynkytti koppinsa rautaovea, päästi väliin suuren naurun ja sanoi: "Joileivät tykkää minusta, niin pankoot pois, siinä se on koko juttu." Mutta Kassua ei pantu pois, vaan annettiin hänen mekasta.

Päivystävä poliisi melkein kuin anteeksi pyytäen selosti minulle millainen mies Happy Kassu oli. "Hän on sellainen suomalainen, joka juo itsensä aina niin sikahumalaan, että hänet on raahattava tänne. Mutta muuten hän on aivan vaaraton ja kunnan mieskin selvänä ja hyvä työmies onkin, kuten suomalaiset yleensä, mutta hänellä on vain se paha vika, että juo itsensä juovuksiin. Meitä hän ei enää häiritse, sillä olemme häneen jo tottuneet, mutta hän saattaa häiritä talon muita asukkaita, niinkuin esimerkiksi teitäkin, joka vain sattumalta olette joutunut tänne uudenvuodenpäivää viettämään."

Happy Kassu kuitenkin oli omasta arvostaan paljon ylpeämpi kuin poliisi. Putkassakävijöille hän arvonsa tuntien selitti mm.: "Mikä mies se sitten on tuo Oskarikin, joka tuossa toisessa kopissa istuu, sillä hänhän kuuluu vangitun ainoastaan laittomasta maahan-tulosta, sitävastoin kuin minut on vangittu Yhdysvaltain perustuslakien rikkomisesta." Kieltolaki oli silloin vielä osa Yhdysvaltojen perustuslakia, joten juopumusrikos oli käsiteltävä perustuslakirikoksena.

Ensimmäisenä arkipäivänä Bostonin siirtolaisasemalta oli lähetetty poliisi hakemaan minua Bostoniin siellä luovutettavaksi siirtolaisviranomaisten huostaan maastakarkottamista varten.

Paitsi kahta avustavaa lakimiestä mukaan lähti myöskin "Rai-vaajan" taloudenhoitaja ja Työläisten Luottoyhdistyksen rahastonhoitaja muassaan obliigaatioita taatakseen minut vapaaksi tulevaan kuulusteluun asti. Seurue ei millään tavalla näyttänyt vanginkuljetusjoukkueelta, vaan paremminkin tavalliselta liikeasioissa liikkuvalla miesryhmältä. Bostonissa pistäydettiin yhdessä ravintolaan syömään niinkuin muutkin ja vasta sitten mentiin siirtolaisasemalle.

Takaussummaksi oli määrätty 5000 dollaria. Kun tavallisesti siirtolaislakien rikkojille riittää 1000 dollarin takuu, niin summan viisinkertaisuus pani minut aavistamaan, että kyseessä saattoi olla muutakin kuin tavallinen siirtolaislakien rikkomus: ehkäpä juuri Wall-kadun pommiräjähdyks oli yhtenä syytöksen lankana. Työläisten Luottoyhdistyksen rahastonhoitaja John Suominen oli kuitenkin varannut riittävästi obliigaatioita, niin että minut vapautettiin heti. Enemmistä muodollisuuksista ja varsinaisista kuulusteluista luvattiin ilmoittaa myöhemmin.

ULKOMAALAISENA ANARKISTINA

Lopullinen kuulustelu oli määrätty toimitettavaksi Fitchburgissa siitä syystä, että eräät suomalaiset olivat luvanneet tulla todistajiksi minua vastaan. Helmikuun 8. päivänä 1922 siirtolais-tarkastaja Benjamin F. Merickle apulaisineen saapui Fitchburgiin kuulustelemaan. Valtiollisen poliisin FBI:n edustajalle oli myös lähetetty kutsu tulla esittämään todistuksensa ja syytöksensä vaaralliseksi katsottua ulkomaalaista vastaan.

Kävi selville, että kukaan niistä, jotka edeltäpäin olivat ilmoit-tautuneet todistajiksi, ei ollut saapunut. Poliisitarkastaja Fla-herty, joka oli aikonut todistaa, että olin näyttänyt sellaiselta kuin olisin tuntenut Wall-kadun pommiräjähdyksen toimeenpanijan Lin-derin, oli myöhemmin ilmoittanut, että hänkään ei tule todistamaan. Kun valtiollisen poliisin miehiltä tiedusteltiin, mitä heillä saattoi olla hampaankolossa minua vastaan, ilmoitti tämäkin, että hänellä ei ole kerrassaan mitään eikä hän tule ajamaan mitään kannetta

eikä hänen päämiehilläänkään eikä arkistossa ole mitään todistukseksi kelpavaa.

Kun asia siltä puolen oli kokonaan rauennut ja kun jäljelle jäi yksinomaan maahantuloa koskeva puoli, päätti tarkastaja, että kuulusteluja jatketaan seuraavana päivänä Bostonin siirtolaisasemalla.

Kuulustelut Bostonissa muodostuivat varsin mielenkiintoisiksi, niistä kun selvisi, miten tarkasti Amerikan lähetystöt ja konsulit seuraavat asioita ja yksityisiä ihmisiäkin.

Kuulustelujen alussa esitettiin asiakirjoja, jotka Yhdysvaltain viranomaiset olivat vuosien 1919—1921 aikana Lontoosta ja Tukholmasta lähettäneet Washingtoniin ja joissa selostettiin tekojani ja toimiani sekä mielipiteitäni. Niiden joukossa oli bolševikkien meille langettama kuolemantuomio, jonka täytäntöönpano oli annettu jokaisen vallankumouksellisen työläisen tehtäväksi. Päätöksen oli Tukholmassa ollut suomalaisen kommunistisen puolueen edustaja Arthur Usenius lähettänyt Amerikkaan Superiorissa ilmestyvään kommunistiseen "Työmies"-lehteen lokakuun 5. päivänä 1918, ja lehti oli sen julkaissut. Samalla mainittiin, että myös kaksi Amerikan suomalaista kustannusyhtiötä oli innostunut asiaan ja julkaissut kuolemantuomion. Edelleen esitettiin Superiorin "Työmies"-lehdestä otettuja valokuvajäljennöksiä, joissa painostettiin osuuttani Suomen vallankumouksessa. Kaikilla näillä todisteilla oli tarkoitus osoittaa, että olin anarkisti, jolla ei ollut oikeutta päästä maahan.

Minua ei voitu syyttää tulosta maahan salaa, sillä olin saanut Winnipegissä Yhdysvaltain konsulin viisumin ja olin laillisesti ylittänyt rajan. Poliittiset vihamieheni olivat keksineet, että minut voitaisiin julistaa ulkomaalaiseksi anarkistiksi ja sen nojalla karkottaa maasta.

Kuulusteluissa, jotka kestivät kaksi päivää, käytiin läpi ei ainoastaan Suomen sisällissota ja sen jälkeinen aikakausi, vaan myös sen edellinen aina Bobrikovin ajoista, suurlakosta, eduskuntaudistuksesta ja Suomen eduskunnan kokoonpanosta sekä varsinkin sosialidemokraattisen puolueen ohjelmasta ja kommunistisen liikkeen synnystä sekä erosta ja osuudestani työväenliikkeeseen. Pöytäkirjaan liitettiin myös Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen uudeksi perustuslaiksi.

Kun kuulusteluissa selvisi, että olin kaiken aikaa kuulunut sosialidemokraattiseen puolueeseen, jonka toiminta rakentuu kansanvaltaiselle ja parlamentilliselle pohjalle, niin kuulustelija lopuksi halusi tietää, oliko Suomen perustuslaissa kohtaa, jonka nojalla työväki oli oikeutettu nousemaan laillista hallitusta vastaan. Tähän vastasin, että Suomen, enempää kuin minkään muunkaan kansanvaltaisen maan laissa ei sellaista kohtaa ole.

"Milläs oikeudella te sitten nousitte kapinaan?" kysyi tarkastaja. Puolustusasianajajani James Walsh ja George Rover olivat häm-

mästyneitä ja pitivät mahdottomana antaa siihen järkevää selitystä.

Sanoin tyynesti: "On muistettava, että maa oli sodassa, ja sen jälkeen kuin Suomen laillinen hallitus oli ryhtynyt yhteistoimintaan ja avustamaan vihollista Saksaa, työväki käsitti, että sillä ei ainoastaan ollut oikeus vaan velvollisuuskin nousta sellaista hallitusta vastaan ja yrittää kukistaa se."

Silloin James Walsh hyppäsi ylös ja takoen nyrkillään tarkastajan pöytään huusi: "Niin se on, juuri niin se on, jokaisen maan kansalla on ei ainoastaan oikeus vaan velvollisuuskin nousta sellaista hallitusta vastaan, joka tahtoo luovuttaa maansa viholliselle. Niin tekivät amerikkalaisetkin vallankumousmiehet."

Tämän jälkeen tarkastaja ilmoitti, että hänellä ei ole enää kysymyksiä tehtävänä, ja tiedusteli, onko minulla mahdollisesti vielä jotain sanottavaa. Kun ilmoitin, ettei minullakaan ole enää mitään lisättävää, julisti tarkastaja kuulustelun päättyneeksi. Omasta puolestaan hän lisäsi tulevansa suosittelemaan kanteiden kumoamista.

Maaliskuun 15. päivänä Työvirastosta ilmoitettiin, että kaikki syytteet olivat rauenneet ja minä olin saanut luvan asua maassa laillisesti maahan tulleen siirtolaisena.

PUHJAMATKALLA

Kun olin saanut luvan jäädä maahan, jossa vallitsi suhteellinen vapaus ja hyvinvointi, niin miksi pyrkiä enää julkiseen elämään ja taistelujen tielle, jolla oli odotettavissa ainoastaan uusia kolhaisuja ja vastoinkäymisiä? Olinhan jo tottunut käsittelemään seinä- ja herätyskelloja ja kykenin niitä korjailemaankin. Niissähän oli maailmanparantajalle oppimista ja niiden kanssa työskennellessä sai samalla henkisesti painiskella myös yhteiskunnallisten kysymysten kanssa.

Mutta kaksikymmentä vuotta kestänyt, vereen ja henkeen asti ulottunut taistelu oli syöpynyt mieleeni syvemmälle kuin luulin. Tuntui siltä, että taistelu oli kesken ja siitä luopuminen olisi pelkuruutta ja raukkamaisuutta. Amerikan suomalaistenkin keskuudessa tämä taistelu oli kiihkeässä käynnissä. Kolmesta toisistaan jyrkästi eroavasta ryhmästä sosialistit tai oikeammin sanoen sosialidemokraatit olivat ilmeisesti alakynnessä. Kommunistit olivat valanneet kaikki järjestöt muutamia idän valtioita lukuunottamatta ja kommunistinen liike oli yhä nousemassa.

Amerikan Suomalaisen Sosialistijärjestön päämajakin oli hiljattain muutettu Fitchburgiin ja sen toimeenpaneva komitea pyysi minua lähtemään puhujamatkalle. Sekä itseäni että Venäjällä ollutta perhettäni kohdanneet vainotoimenpiteet saivat aikaan sen, että taistelumieli uudestaan elpyi, ja päätin lähteä puhujamatkalle keskivaltioihin.

Kommunistit myös käsittivät tilanteen ja päättivät ottaa haasteen vastaan tehdäkseen kaikkensa puhujamatkani estämiseksi. Olihan heille jaettu minulle julistettu kuolemantuomio sekä sen mukana kehoitus, että sen täytäntöönpano on jokaisen vallankumouksellisen työläisen velvollisuus. Kommunistiset lehdet julkaisivat uhkauksia, joissa suoraan sanottiin, että aiotulta puhujamatkalta palaan ”nahka vartaalla”.

Ystävät varoittivat sekä kehoittivat peruuttamaan aiotun matkan. Olivathan salamurhat tulleet hyvin yleisiksi ja poliittisia vastustajia usein raivattiin tieltä tällä tavalla. Amerikan suomalaisille kommunisteille tällainen kostomurha olisi helppo panna täytäntöön ja sitäpaitsi se olisi monelle kiihkoilijalle houkuttelevakin. Olisihan siinä tilaisuus ansaita vallankumouksen sankarin maine, kun raivaa pois jonkun merkatun ja vallankumouksellisen oikeuden tuomitseman ”petturin”, niinkuin minua kutsuttiin.

Mutta taistelunhalu oli taas saanut väilan minussa, enkä antanut itseäni peloitella. Tunsin Amerikan suomalaiset paremmin kuin he luulivatkaan ja tiesin, että he suurista puheistaan ja uhkauksistaan huolimatta olivat nahjuksia ja pelkureita. Elettiinhän sitenkin maassa, jossa laki ja järjestys ovat voimassa ja jossa murhat rangaistaan kuolemalla. Ja totta puhuen, tuskin kenelläkään oli muuta tarkoitustakaan kuin ulvoa lauman mukana.

Alkumatka sujui häiriöttä. Ohion valtiossakin suomalaiset työväentalot olivat vielä sosialidemokraattien hallussa. Mutta Detroit, josta oli tullut Amerikan autoteollisuuden keskus, oli muodostunut myös kommunistisen liikkeen keskuksiksi. Siellä oli jo vaikea saada huonetta. Kommunistit olivat päättäneet tehdä ensimmäisen yrityksen pysäyttääkseen puhujamatkani siihen. Tilaisuutta varten oli kuitenkin saatu vuokratuksi eräs suuri kellarikerroksessa sijainnut sali, joka aikoinaan oli ollut keilahuone.

Clevelandista oli mukaani kuitenkin lähtenyt isokyröläinen Ville Ojala, jota kansan kesken kutsuttiin Isoksi Villeksi. Hän oli kookas ja väkevä sekä pelkäämätön mies, jonka maine tunnettiin Detroitissakin. Kommunistit olivat varustautuneet kaiken varalle ja täytäneet huoneen etukäteen, niin että heitä istui joka puolella salia siltä varalta, että kun hulina nostetaan, niin se nousee joka paikassa samalla kertaa.

Tulin saliin muutaman minuutin myöhästyneenä. Salista jo kuului huutoja: ”Eversti antaa kansan odottaa eikä uskalla tulla puhumaan”. Astuin rauhallisena puhujakorokkeelle ja aloin puheeni tyynesti ja kiihottomasti. Mutta en päässyt pitkälle, kun salin eri puolilta alkoi kuulua huutoja: puhu siitä ja siitä. Kiro sanoja ja solvauksia alkoi sadella, mutta kehoitin pysymään rauhallisena, ja joka ei jaksakaan itseään hillitä, poistukoon. Silloin sinkoutui väkijoukosta muna — lienee ollut mätä — minua kohti. Se ei kuitenkaan sattunut, vaan läiskähti takanani olevaan seinään.

Vähän myöhemmin heitettiin toinen ja kolmas, mutta yhtä huonosti osuen. Silloin korotin ääneni ja sanoin: ”Pitäkää, pojat, munat tasakuissanne, sillä vielä tulee aika, jolloin tarvitsette ne syödäkseenne makeaan suuhunne.”

Melu huoneessa kiihtyi, ja puhujan oli mahdotonta saada ääntään kuuluville. Korotin vielä kerran ääneni: ”Minä olen tullut puhumaan teille asioista, mutta jollette te halua kuulla, niin minä vaikenen tällä kertaa, mutta muistakaa, että minä tulen vielä toisen kerran.”

”Me emme halua kuulla sinua nyt eikä toisellakaan kertaa”, kuului huutoja.

Meteli paisui: lähes kaikki nousivat seisomaan. Naiset kirkuivat yli miesten kirousten ja uhkausten. Kiiluvia silmiä ja kiristeleviä hampaita näkyi joka suunnalla, ja monet lähestyivät puhujaa ilmeisesti aikoen tehdä väkivaltaa. Ison Villen päättävä läsnäolo kuitenkin varoitti kiihkoilijoita, ja kävelin rauhallisesti kädet taskussa väkijoukon keskellä.

”Älä mene lähelle, sillä voi olla pommi taskussa”, varoitti joku taempana ollut pahinta kiihkoilijaa, joka uhkaavasti lähestyi minua.

”Olkaa varovaisia, sillä nämä sotaherrat ovat sellaista väkeä, että niillä on aina aseet käsillä eivätkä ne pelkää eikä arvele niitä käyttää”, vastasin.

Kansa ei kuitenkaan halunnut hajaantua, vaikka tekikin tilaa minulle. Huudettiin ”Kivi-Jussi” puhumaan. Hän oli tunnettu IWW:läinen, ja vaikka olin väkivaltaisen toiminnan kannalla, hän ei kuitenkaan lukeutunut kommunisteihin. Kun tilanteen herraksi täten olivat päässeet IWW:läiset, jotka salia muulloinkin käyttivät kokoushuoneenaan, niin me poistuimme kokouksesta. Olin tällä kertaa tullut estetyksi puhumasta, mutta matkaani ei voitu keskeyttää. Se tilaisuus jäikin ainoaksi, jonka kommunistit onnistuivat saamaan hajalle. Lupaukseni mukaisesti tulin Detroitiin sittemmin uudelleen ja olen käynyt sen jälkeen siellä monta kertaa puhumassa.

Ainoa paikka, jossa kommunistit vielä yrittivät väkivaltaa, oli Chicago. Siellä he kuitenkin epäonnistuivat täydellisesti, ja matkani jatkui suunnitelmien mukaan rauhallisesti.

Jos matkallani keskivaltioihin sain taistella kommunisteja vastaan, niin New Yorkissa jouduin kahden tulen väliin. Puhuessani New Yorkin työväentalolla kommunistit olivat hommanneet Harlemin kaupunginosan neekerit mielenosoitukselle minua vastaan. Neekeripuhujat olivat hilanneet puhujalavansa talon edustalle kadulle, ja parituhatta nekeriä, joukossa valkoisia kommunisteja, piti katukokousta kirkuen ja käsillään viittoen taloa kohti protestoidakseen sitä vastaan, että talossa puhuu sellainen kansainvälinen taantumuksellinen ja nekerien sortaja kuin minä. ”Alas rotusorto ja kuolema sortajille”, kuului huutoja kadulta minun puhuessani sisällä. Suomalaisilla kommunisteilla, jotka tämän katukokouksen

olivat panneet alkuun, oli tarkoituksena sellaisella mustien kokouksella peloitella ihmisiä saapumasta taloon kuulemaan puhettani.

Kokonaan vastakkaiseksi muodostui puhetilaisuus New Yorkin naapurikaupungissa Brooklynissä, Amerikan suomalaisten "valkoisten" pääpaikassa. Kuolemantuomioita oli silläkin taholla ladeltu ja väkivallalla etukäteen uhattu, jos vain Brooklynin tulen. Uhkaukset olivat olleet niin äänekkäitä, että ne olivat kantautuneet kaupungin poliisilaitoksenkin korviin.

Puhetilaisuutta varten oli vuokrattu Suomalaisen Kansallisseuran "Imatran" pitkä mutta soukanpuoleinen sali. Kuulijakunta oli vihamielistä, sillä huomattava osa oli Suomesta sisällissodan jälkeen Amerikkaan tulleita ns. "valkoisia sankareita", joilla sisällissodan yhtenä tunnuslauseena oli ollut: "Tokoi hirteen". Heillä varmaankaan ei olisi ollut mitään sitäköön vastaan, vaikka minulle olisi annettu ruumiillista kuritusta, sillä sananmittelyyn heillä ei ollut kykyä eikä halua.

Brooklynin poliisi oli kuitenkin pitänyt varansa ja täyttänyt velvollisuutensa rauhan ja puhevapauden turvaamiseksi sekä ihmishenkien suojelemiseksi ja lähettänyt tilaisuuteen kymmenkunta vahvaa poliisia tammisten kapulain kanssa. Näistä kuusi asettui ovensuuhun vartioon ja neljä lähelle puhujakoroketta. Satuain olemaan tavallista paremmassa vireessä ja puhuin voimallisesti osoittaen Suomen sisällissodan pohjimmaisat syyt ja työväen isänmaallisen tarkoituksen. Minua ei häiritty, ja puheen jälkeenkin ainoastaan muutamia asiallisia kysymyksiä tehtiin. Kokous päättyi rauhallisesti, mutta kaksi vahvaa poliisia saattoi minua vielä maanalaiselle asemalle ollakseen varmat turvallisuudestani Brooklynissä. Ja niin oli ensimmäinen puhujamatkani Amerikassa päättynyt.

Matkallani näin sen pohjattoman kuilun, mikä erottaa ihmisiä toisistaan ja jakaa heidät toisilleen vihamielisiin leireihin ja ryhmiin. Näin sen sääliättävän tietämättömyyden, valheen ja vääristelyn monisokkeloisen verkoston, johon ihmiset takertuvat. Sain tuntea ja kokea, miten maailman työväenliike, joka oli aikoinaan ollut ihanteeni, oli pirstaleina ja kyvytön saamaan mitään hyödyllistä aikaan. Sitä vastoin että entistä lujemmin olisi liittynyt yhteen, sopinut ja unohtanut entiset verraten vähäiset ryhmäriitansa, se nyt kulutti sekä henkiset että aineelliset voimansa itsensä tuhoamiseksi. Havaitsin, että maailmansodan ja senjälkeisten valankumousten verisistä juoksuhaudoista, joista aluksi yritti nousta ihminen, oli noussut peto, julmempi ja verenhimoisempi kuin koskaan ennen. Muistin, miten Pietarin kaduilla Venäjän suuren valankumouksen jälkeen näin veljeyden, vapauden ja tasa-arvoisuuden liput liehumassa korkealla ja miten työläiset ja herrat, upseerit ja sotilaat syleilivät ja suutelivat toisiaan vanhojen veljeyttä ja vapautta keskenään. Muistin Krestin vankilan mustuneet muurit ja rikotut ikkunat ja vankikoppien ovet, jotka oli avattu vangeille

— ja nyt näin kiiluvia silmiä ja kirskuvia hampaita sekä kuulin kirouksia, kostonhuutoja ja kuolemantuomioita, joita toiset työläiset latelivat toisilleen. Se tieto ja se näky oli sääliättävä ja masentava.

Mutta sittenkin olin saanut uutta intoa ja rohkeutta käydä taisteluun tietämättömyyttä ja petosta vastaan, taisteluun työväenliikkeen kokoamiseksi entisten ylevien ihanteiden ja tunnuslauseiden ympärille, joissa yksin on ihmiskunnan ja varsinkin työväenliikkeen pelastus. Niissä ajatuksissa palasin Fitchburgiin.

PALUU NORMAALIIN ELÄMÄÄN

Jo ennenkuin olin lähtenyt puhujamatkalle, olin saanut vaimoltani kirjeen, jossa kerrottiin, että hän kolmen nuorimman lapsemme kanssa syksyllä 1921 oli saapunut Venäjältä takaisin Suomeen ja asettunut asumaan Helsinkiin. Heidän omistamansa asunto-osake Fleminginkatu 2:ssa oli kyllä edelleenkin pysynyt heidän nimissään ja omaisuutenaan, mutta siinä asui saksalainen paroni Stackelberg, joka ei suostunut muuttamaan pois eikä jättämään huoneita omistajiensa käytettäväksi, joten heidän täytyi asua ahtaissa oloissa erään tuttavan perheessä. Suurinta huolta kuitenkin tuotti se, että kaksi vanhinta lasta oli jäänyt Venäjälle ja että vanhin poika, joka oli jo kehittänyt mieheksi, oli saanut parikin kertaa istua bolševikkien vankiloissa.

Kun perheen pääosa kuitenkin oli päässyt Suomeen ja normaalin yhteys täten uudelleen auennut, mahdollisuuksia perheen Amerikkaan saamiselle alkoi ilmetä. Olihan Amerikka jo muodostunut ikäänkuin toiseksi kotimaaksi, sillä täällä olimme yhdyselämämme alkaneet ja täällä ensimmäisen kotimme perustaneet, joten kodin uudelleen rakentaminen Amerikkaan tuntui kuin vanhan ohjelman jatkamiselta.

Ainoa suomalainen sosialidemokraattinen sanomalehti "Raiavaaja", joka ilmestyi Fitchburgissa, tarvitsi lisää toimittajavoimia. Niinpä ensimmäiseltä puhujamatkalta palattuani keväällä 1922 liityin lehden toimitukseen, joka työ tulikin jatkumaan elämäni ehtoeseen saakka.

Kun perhe vihdoin syksyllä 1924 saapui Suomesta, elämä kaikin puolin palautui normaaliin. Lapset olivat kasvaneet jo lähes aikuisiksi ja ryhtyivät työhön, paitsi nuorin, joka aloitti koulunkäynnin. Pitkäaikainen Venäjällä kestänyt nälkäkuuri, pettymykset ja kärsimykset olivat jättäneet jälkensä siellä olleiden terveyteen. Lapset kuitenkin olivat jo Suomessa ollessaan toipuneet, mutta vaimoon ne olivat jättäneet pysyvät jäljet, joista hän ei enää koskaan täysin tervehtynyt. Elämä kuitenkin oli tasaantunut ja muodostui rauhalliseksi, melkein paikallaan pysyväksi, ja ainoastaan silloin täl-

löin synnyinmaan kaipaus ja siellä eletty elämä ja käydyt taistelut muistojen komeroista nousseina pyrkivät sitä häiritsemään. Halu palata Suomeen oli jatkuvasti mielessä ja odotettiin aikaa, jolloin siellä vihan ja koston laineet niin paljon laskisivat, että kohtuullisen turvallisesti voisi sinne palata.

Siltä alkoikin jo näyttää, mutta sitten nousi Suomessa kuuluisaksi tullut "lapuanliike", joka mursi kaikki toiveet. Oli painauttava yhä kiinteämmin jokapäiväiseen rutiiniväilyyn.

Pienen suomalaisen päivälehdessä toimitus vieraili maalla, varsinkin kun sitä joudutaan tekemään vähillä työvoimilla, on henkisesti ja ruumiillisestikin tappavaa työtä. Se on aamusta iltaan samaa kuolettavaa pikkuasioiden näpertelyä, uutisten kääntämistä, melkein kirjoitusaidottomien kirjeenvaihtajien sepitysten korjaamista, oikolukua ja lisäksi jatkuvaa juttutupakeskustelua ihmisten kanssa, jotka pitävät asianaan ja oikeutenaan tulla sanomalehden toimittamiseen kertomaan ja juttelemaan kaikista asioista, valittamaan kaikista vaivoistaan ja kysymään neuvoa sekä pyytämään apua kielivaikeuksissa. Jos ihmisellä olisi joskus ollut innostusta ja halua johonkin, se sammuu ja kuolee jo muutaman vuoden kuluttua pienen sanomalehden toimituksessa.

Tunsin kyllä olevani muodollisesti ja ulkonaisesti vapaa. Eihän minua mikään ahdistanut eikä pakottanut. Mutta sittenkin ihmisen vapaudella on tietyt rajansa, joita jokainen vaistomaisesti karttaa ylittämästä.

Kun Suomessa ollut omaisuus oli myyty ja muutettu Amerikan rahaksi, siitä kertyi niin paljon, että voi ostaa pienen perheen vaatimattomat huonekalut ja tarpeelliset esineet, mutta oman kodin hankkimiseen ne eivät enää riittäneet. Pienen vieraskielisen sanomalehden toimittajan palkat rikkaassa Amerikassakin ovat niin vähäiset, että niillä ei oikein elä, mutta ei ihan kuolekaan. Vain noudattaen äärimmäistä tarkkuutta, johon vaimoni oli tottunut, juuri pysyi tasoissa, mutta kun vaimon terveys alkoi murtua ja täytyi turvautua lääkäreiden apuun, tulevaisuus näytti synkältä.

Samanlaista henkistä ja aineellista suossa räppimistä kesti vuodesta toiseen. Ne puhujamatkat, joita silloin tällöin tein suomalaisten asuinseuduille kesäjuhliin ja muihin tilaisuuksiin, toivat hiukan vaihtelua. Mutta nekin olivat niin samanlaisia ja tilaisuudet, joihin puhujaksi pyydettiin, vuodesta vuoteen kuin kopioita toisistaan ja niille kokoontunut yleisökin sama, että nekin alkoivat menettää viehätöksensä. Maailmanmeno muutenkin oli samanlaista paikallaanpolkemista, pikemmin taantumista kuin edistystä, ja huomattavissa oli ilmeinen taantumuksen, diktatuurin ja väkivallan nousu. Maailman työväenliike, joka elämälläni ja toiminnallani oli antanut perustuksen ja ihanteet, oli hajalle lyötynä, toiselta puolen sen keskuudessa nousseen bolševismiin ja toiselta puolen valtaan pyrkivän ja suureen voimaan jo päässeeseen fascismin

taholta. Amerikan suomalainen työväenliike, joka muodosti ainoan toimialani, oli kaikista hajanaisin: viha, kosto ja kateus olivat sen toiminnassa pääasiallisimpana kannustimena. Lisäksi Suomessa valtaan noussut "lapuanliike" oli saanut kannattajia myöskin Amerikan suomalaisten keskuudessa, myrkyttäen ilmakehän ja tehden toiminnan entistä rajoitetummaksi.

Keväällä 1938 tapahtui muutos, joka oli jo kauan ollut odotettavissa. Vaimoni terveys lopulta murtui ja kuolema sai aikaan sen eron, jota vallankumoukset ja pakolaiselämä eivät olleet kyenneet aiheuttamaan. Enemmän kuin neljäkymmentä vuotta kestäneet siteet, jotka olivat yhdistäneet vaivoissa ja vastuksissa, katkesivat ja elämänkumppani, jonka tarmoa, rohkeutta ja sitkeyttä sain kiittää siitä, etten elämän myrskyissä ollut sortunut, oli nyt poissa. Nuoremmatkin lapset olivat jo omilla jaloillaan ja vanhimmat Venäjällä tuntemattomilla teillä. Ensi kerran elämässäni olin nyt todella täysin yksin. Kaikki aikaisemmat suunnitelmat ja unelmat tuntuivat sammuneen ja yksinäisyyden painostava tunne ahdisti rintaa hiljaiseksi käyneessä kodissa.

Pientä vaihtelua tuotti sinä keväänä vietetty Delawaren suomalaisen siirtokunnan kolmisatavuotisjuhla, johon Suomen hallitus ja eduskunta oli lähettänyt edustajakseen pari vanhaa toveriani. Eduskunnan puhemies Väinö Hakkila vieraili yksinäisessä kodissani tuoden muistoja vuosien takaa, ja hänen kanssaan oli tilaisuus uudestaan elää ne vuodet, jotka lähtemättömästi olivat syöpyneet mieleeni. Mutta Hakkilan vierailu muodostui lyhytaikaiseksi, ja yksinäisyydentunne kävi entistä rasittavammaksi.

Yksinäisyydellä on kuitenkin aina se vaikutus, että se palauttaa mieleen ennen eletyn elämän. Varsinkin vanhempaan ikään ehtinyt ihminen elää silloin uudestaan nuoruutensa ajat ja saa niistä viihdykettä. Mieleeni nousivat kuvat lännen mailta, ensimmäinen kohtaus nyt manalle menneen vaimon kanssa ja vihilläkäynti San Franciscon suomalaisessa merimieslähetystössä, ensimmäisen kodin perustaminen ja elämä kaivoskylässä. Poveen syytyi pakottava tunne palata vielä kerran entisille elomaille ja omin silmin nähdä kaikki uudestaan ja elää uudestaan elämä, joka nyt jo kohta oli puolen vuosisadan takana.

Tämä tunne kävi niin voimakkaaksi, että en voinut sitä vastustaa, vaan myin kaiken omaisuuteni ja lähdin kiertomatkalie ympäri Amerikan. Paitsi sitä, että saisin nähdä tutut paikat, saisin tavata myös ainoat elossa olevat sukulaiseni, kaksi sisarta perheineen, jotka asuivat Oregonin valtiossa ja joita en ollut nähnyt lähes neljääkymmeneen vuoteen.

Jo matkaa suunnitellessani tunsin itseni uudestaan nuoreksi ja voimakkaaksi. Maailman matkalainen oli taas saamassa tienpään kiinni. Se ei tällä kertaa välttämättä johtaisi mihinkään uusiin

seikkailuihin, vaan kiinnittäisi yhteen nykyisen ja ennen eletyn elämän. Ihmisen laita on samoin kuin auringon, joka on kaarensa jo lopulleen kiertänyt, että sen katse kääntyy sinne päin, mistä aamulla nousi. Se valo ei enää heijasta eteenpäin, vaan sammuvalla valollaan yrittää valaista sitä, minkä yli jo on kulkenut ja mitä korkeimmillaan ollessaan koko hehkullaan kuumensi.

Matka Amerikan mantereeseen halki

— IV —

MUSTAT KUMMUT

Kesä oli jo ehtinyt sivu puolivälin, kun sonnustin itseni matkalle. Syyskesähän on kaunein ja ihanteellisin matkustusaika. Suuntasin tieni länteen pohjoisia teitä niin kauan kuin kesää vielä riitti ja paluumatkan etelän kautta, jossa kesä on pitempi, niin että ilmastosuhteet matkalla tuskin kerkiäisivät paljonkaan vaihtua.

Kun junalla matkustaminen on liian nopeaa eikä se tarjoa vaihtelua, valitsin linja-autot. Niissä voi matkustaa mukavasti ja pysähtyä missä haluaa, eikä niillä matkanteko väsyttäkään, kun on liikkeessä vain päivällä.

Matka rupesi täyttämään tarkoitustaan vasta siellä, missä jouduin kosketuksiin ennen kulkemieni seutujen ja teiden kanssa. Siitä syystä retki itäisten ja vielä keskivaltioidenkin poikki muodostui kiinnostomaksi, siitäkin huolimatta, että se kulki maan suurimpien kaupunkien ja teollisuusseutujen halki. Haluni paloi niille jylhille ja yksitoikkaisille kaivosseuduille, joissa olin nuoruuteni parhaat vuodet viettänyt.

Matkalla poikki Dakotan aavikkojen tunsin ikäänkuin veren suonissani lämpiävän. Olihan noissa aavikoissa, joiden reunoja silmä ei eroittanut, jo jotain tuttua, jotain kiehtovaa ja vetoavaa. Mutta vasta sitten kuin aavikon reunasta alkoivat kohota Mustien Kumpujen (Black Hills) majesteetilliset piirteet, käsitin, että entisyyden ja nykyisyyden välinen yhteys oli syntymässä. Olinhan kerän ennenkin, jo lähes puoli vuosisataa sitten lähestynyt samalta aavikolta, vaikka vähän toiselta suunnalta, samoja kumpuja. Silloin lähestyin kumpuja toivoen löytäväni sieltä elämisen mahdollisuuksia. Nyt lähestyin niitä viettäakseni muutaman lyhyen hetken niiden lumoissa. Mutta aina niillä on sama jylhän kiehtova, peloittavan ja kunnioitettavan sekainen tenho.

Mustilla Kummuilla on aina ollut ja on oleva ihmiseen vetoava voima. Ensinnäkin siitä syystä, että tiedemiesten selitysten mukaan

tämän suuren manteren kohotessa aikojen iki-merestä nämä kummut ovat ensimmäisinä nousseet pinnalle. Kummuilla seisossaan tuntee seisovansa Amerikan manteren vanhimmalla kamaralla. Toiseksi siitä syystä, että näillä kummuilla sijaitsee maailman rikkain sadan neliömailin alue, josta on kaivettu enemmän kultaa kuin miltään muulta samankokoiselta alueelta ja joka vielääkään ei osoita ehtymisen merkkejä. Ja kolmanneksi siitä syystä, että täällä sijaitsee maailman kahdeksas ihme, joka on tosin ihmiskänten työtä, niinkuin aikaisemmat seitsemänkin ihmettä, mutta kaikkia edeltäjiään suurempi ja vaikuttavampi.

Amerikka on monessa suhteessa erilainen kuin muut maat. Sen eteenpäin pyrkivä dynaaminen voima näkyy kaikkialla. Mitä ikinä rakennetaan, sen tulee olla suurempaa kuin missään toisessa maassa. Mustissa Kummuissa luonto on tehnyt paljon alustavaa työtä, jota ihmiskäsi on muokannut lisää. Ensinnäkin ne ovat lujaa graniittikalliota, jota ilma ja vesi miljoonien vuosien kuluessa on halkonut ja raapustanut niin, että on syntynyt tuhansia jalkoja korkeita pilareita ja jyrkkiä vuorenharjanteita, joiden rinteet muodostavat jyrkkiä seinä ja sokkeloisia kuiluja.

Yhden sellaisen kalliosikermän rinteeseen on ihmiskäsi hakanut ja kaivertanut maailman suurimman muistomerkin. Rushmorevuoren rinteeseen on hakattu Yhdysvaltain neljän presidentin, George Washingtonin, Thomas Jeffersonin, Abraham Lincolnin ja Theodore Rooseveltin jättiläismäiset kuvapatsaat, joiden rinnalla kaikki muut kuvapatsaat jäävät kääpiöiksi. Presidentti Washingtonin nenä on pitempi kuin muinaisen Egyptin sfinxin koko pää ja patsaan koko pituus 460 jalkaa. Kuvaryhmän valtavista mittasuhteista saa käsityksen, kun katsoo sitä noin viiden mailin päästä, jolloin se näyttää olevan kuin käden ulottuvilla. Ihmisäly melkein pysähtyy valtavan kuvaryhmän edessä.

Jo yksistään tämä ihmeellinen ja valtava näkemys palkitsi matkan vaivat ja oli omansa kohottamaan mielen jokapäiväisestä näpertelystä. Vuoristolla jo sinänsä on kohottava vaikutus, sillä siinä on jotain suurta, jotain iäisyyden tuntua — vakuutus siitä, että maailmassa sittenkin on jotain kestäväää ja paikkansapitävää. Kun siihen ihminen on liittännyt luovan neronsa parhaat voimat, on muodostunut sopusointuinen rakennelma, joka pakottaa ihmistä omassa mielessäänkin pyrkimään ylös ahtaudesta ja kohoamaan korkeuksiin.

Jos muistomerkit olivat omansa muistuttamaan edistyksen voitokulusta, niin yhtä paljon sen tekivät myös Mustien Kumpujen kaivokset. Saavuin vanhalle tutulle kaivosseudulle Lead Cityyn, jossa 47 vuotta sitten olin ensi kerran laskeutunut maan uumeeniin puuveitsellä kultaa vuolemaan. Seutu oli tuttu ja muutamia tuttuja ihmisiäkin vielä asui paikkakunnalla, mutta kaivokset olivat kokonaan muuttuneet. Kaupungin maanpäällinen osa oli ennal-

laan, mutta nyt oli maan alle muodostunut suurempi ja ihmeellisempi kaupunki.

Mustien Kumpujen kultasuoni näyttää olevan loppumaton. Sen sijaan että maailman kaikki toiset kultakaivokset ovat kestäneet ainoastaan muutamia vuosia ja sitten köyhtyneet tai ehtyneet, Homestake-kaivosyhtiön kultasuonta on kaivettu enemmän kuin 60 vuotta, eikä ole merkkiäkään siitä, että rikkaudet vähenisivät, vaan päinvastoin vähintään 50 vuodeksi on varma tulevaisuus edessä. Se on tehnyt mahdolliseksi koneellistuttaa kaikki niin, että nykyaikaisten koneiden avulla 1600 miestä murtaa ja puhdistaa vuodessa 2 miljoonaa tonnia malmia.

Vuoren toisella puolen oli se kylä, jossa ennen asuin, mutta jota enää ei ollut olemassa. Tuossa oli paikka, jossa ennen oli suomalaisen raittiusseuran talo, jota myöskään ei ollut olemassa, tuolla oli jätteitä vanhoista kaivoksista, jotka oli suljettu ja tilalle avattu yksi ainoa valtava aukko, joka yhdisti kaikki maanalaisilla käytävillä. Se, mikä ennen oli ollut pientä ja vielä aloittelevaa, oli nyt suurta ja varmaa, ja ihminen tunsikin nyt olevansa entistäkin pienempi osa, nappula, jota väänivät ja johtivat jotkut muut kauempana olevat ja paikkakunnalla kokonaan näkymättömät voimat.

Vaikka paljon oli tuttua, niin enemmän oli outoa. Mikään ei ollut pysynyt paikoillaan. Yksin kukkulat ja vuorenrinteetkin näyttivät nyt toisenlaisilta kuin ennen ja näin niissä paljon sellaista uutta, jota en ennen ollut tullut huomanneeksi.

Lead Cityn kaivoskaupungin kadut olivat samoilla paikoilla ja rakennukset riveittäin, toinen toistaan korkeampina kuten ennenkin, mutta väestössä oli tapahtunut suuri muutos. Ennen, puoli vuosisataa sitten, kaupungin väestö oli vahvasti suomalaisvoittoista. Tornion murre oli vallitsevana puhekielenä, mutta nyt ei kuullut suomen sanaa. Eräessä italialaisessa kapakassa, jossa ensin tiedustelin, oliko paikkakunnalla suomalaisia, sanottiin, että kyllä heitä on, mutta ei tiedetty, missä he asuvat. "He ovat päivällä työssä kaivoksessa, mutta kun tulet illalla, niin kyllä heitä täällä tapaavat." Päästyäni kosketuksiin suomalaisten kanssa sain kuulla, että ennen toimelias raittiusseura oli hajonnut ja kapakat tulleet taas suomalaisten seuraelämän keskustoiksi. Oli painuttu sinne, mistä kerran noustiin ylös. Sellaistahan se on ihmisen elämä.

Jos Mustat Kummut niitä lähestyessä näyttivät erilaisilta kuin ensi kerralla, niin niiltä poistuminen tarjosi vieläkin enemmän uutta. Mutta ehkä maailma sittenkään ei muutu niinkään paljon kuin ihmisen omat katsomukset. Huomaa enemmän kuin ennen ja näkee maisemat, esineet, rakennukset, laitokset ja itse ihmisetkin toisenlaisina kuin muinoin: toisenlaisessa valaistuksessa ja toisilla silmillä katsottuina. Maailmankatsomus ja elämänkäsitely ovat toisenlaiset ja muuttavat edessä olevat maisematkin erilaisiksi kuin ennen.

kuollut ja lapset, jotka olivat käyneet amerikkalaisen koulun, tuskin osasivat suomea ollenkaan. Vanhuskin oli unohtanut suomen kielen, mutta siitä huolimatta ei ollut oppinut englantia. Vuosien kuluessa hänestä oli kehittynyt ihminen, joka ei osannut mitään kieltä. Hän ei enää ollut suomalainen, eikä hänestä ollut tullut amerikkalaista, joten hän oli jäänyt sille välille.

Kohtaus vanhan työtoverini kanssa oli sydämellinen, mutta sääliävä, sillä tuskin kykenimme selvästi vaihtamaan ajatuksiamme! Hän oli yksi tyypillisimpiä esimerkkejä sellaisen vanhan suomalaisen siirtolaisväestön kohtalosta, joka ei enää ole suomalaista, mutta ei ole kyennyt muuttamaan amerikkalaiseksikaan.

Kaupungin laidassa oli hautuunmaa. Sinne suuntautuivat viimeksi askeleni. Siellä oli vielä pystyssä muutamia jo pahoin syöpyneitä puuristejä, jotka oli pystytetty entisten työtoverieni haudoille. Niistä voi vaivoin lukea pari nimeä: Antti Lapinmäki ja Johan Pera. Ne olivat vielä muistuttamassa entisiä aikoja. Mutta selvästi huomasin, että ajan hammas oli pian nakertava nekin poikki ja unohduksen yö levittävä vaippansa entisyyden ylle.

Mutta jos entisyys oli näin häviävä, sitäkin ehompana kulki uuden ajan virta. Lähellä sijaitsevasta entisestä karjankasvattajan kaupungista, Casperista, oli muodostunut uuden öljykapitalismin pääkaupunki, joka jo suuruudessaan ja varsinkin rikkautensa ja nykyajan mukavuuksissa voitti valtion pääkaupungin. Kun ensi kerran lähes viisikymmentä vuotta sitten kävin Casperissa, se oli tyypillisin karjakaupunki koko maassa. Sen laiteilla oli toistasataatuhatta lammasta laitumella, ja lampaiden määkinä sekä pöly täytti koko ilman. Vihreää puuta ei kasvanut koko lakeudella. Mutta nyt oli kaupunki uudenaikainen, ja sen leveitä katuja reunustivat puuistutukset. Sen hotellit vetivät vertoja New Yorkin loistohotelleille. Kadonnut oli kaikki se, mikä vähänkään voisi muistuttaa entistä lehmipoikaelämää, rajuja ratsastajia ja kapakkatappeluita. Aavikon karjakaupungista oli tullut aavikon helmi, kaikki valloittavan öljykapitalismin kukoistava keskus.

CARBON

Carbonin nimi oli syöpyneet muistiini syvemmälle kuin kenties mikään toinen. Se oli nimi, johon olin tulevaisuuden toiveeni liittänyt jättäessäni ensi kerran synnyinmaani, ja ostaessani matkalipun, jonka päätekohtaksi oli merkitty Carbon, Wyoming. Eräänä myrskyisenä ja kylmänä helmikuun iltana oli minut erään toisen samanlaisen siirtolaispojan kanssa tipautettu ohikiitävästä junasta sennimiselle yksinäiselle aavikkoasemalle.

Saavuttuani paikalle, jossa Carbon ennen sijaitti, tunsin olevani jokseenkin samanlaisessa asemassa kuin muinaistutkija, joka

yrittää löytää ihmiskunnan alkulähteitä ja tien päätä, josta ihminen on alkanut vaelluksensa. Oli melkein mahdotonta uskoa, miten nopeasti luonto oli peittänyt ihmisen askelet aavikon hietaan. Carbonin vilkasta kaivoskylää ei enää ollut olemassa. Rautatie, joka ennen kulki sitä kautta, oli siirretty kymmenien mailien päähän, ja mitään muutakaan tietä sen kautta kulkevaksi ei ollut rakennettu. Carbon ei ollut niitä aavekaupunkeja, jollaisia Amerikassa vanhoilla kaivosseuduilla tapaa, vaan se oli kerta kaikkiaan hävinnyt olemattomiin, ja ainoastaan harvat enää tiesivät sen entistä paikkaa ja nimeäkään.

Sain kuitenkin lähimmästä talosta oppaan, joka osasi tietämällä aavikkolakin ohjata auton paikalle, missä Carbon ennen sijaitti. Ne lähes viisikymmentä vuotta, mitkä olivat kuluneet siitä kuin olin viimeksi tällä paikalla, eivät olleet niin tyyten voineet peittää ihmisten jälkiä, ettei jotain silti ollut jäljellä. Vaikka kaikki rakennukset olivatkin tyyten hävinneet ja aavikon multa ne peittänyt, aavikkokanerva kasvoi niiden raunioilla hiukan rehoittavampana kuin ympäristöllä. Ulkonaisia merkkejä siitä kaivoksesta, jossa olin ensimmäisen päivätyöni tehnyt tällä mantereella, löysi kuitenkin sen verran, että tiesi missä se oli ollut. Suomalaisen rakentaman kirkon porraskivi oli hiekasta vielä hiukan näkyvissä, mutta montakaan vuotta ei tarvinne kulu, ennenkuin sekin on hautautunut umpeen. Sitävastoin suomalaisesta kapakasta, joka oli aikoinaan rakennettu jyrkän mäen kylkeen, oli takaseinä vielä selvästi näkyvissä, mutta muista suomalaisten enempää kuin muidenkaan rakentamista asunnoista ei näkynyt raunioitaakaan.

Samoin kuin Glen Rockissa, täälläkin oli jäljellä vielä yksi kiinnekohta: vanha hautuunmaa. Siitä Wyomingin valtion hallitus oli pitänyt hyvää huolta. Siellä oli useita arvokkaita hautapatsaita muistuttamassa siitä varallisuudesta, joka kerran oli ihmisiä tänne kutsunut. Mutta oli vaatimattomiakin puuristejä sekä rautapellistä tehtyjä hautamerkkejä, sellaisia kuin näkee Suomen hautuumailla. Mutta aika oli kuluttanut näitä niin pahasti, että vain vaivoin voi saada selvän, että niissä kerran oli ollut suomalainen nimi ja suomenkielinen muistokirjoitus. Yhdestä sain selville nimen: Loviisa Wesoja, kuollut 1886. Vain harvoin matkailijan jalka osuu enää tälle hautuumaalle, jossa lepää suomalaisen siirtokansan vanhimpiä jäseniä unohdettuina ja tuntemattomina. Kun tämä vähäinen hautuunmaa sijaitsee satoja mailleja laajan aavikon keskellä, niin suomalainen matkailija sinne tuskin enää eksyy. Pois lähtiessäni vilkaisin taakseni ja huomasin, miten harmaan aavikkosuden häntä vilahti erään hautakiven takaa, sen painuessa kaivamaansa reikään.

Hanna, joka sijaitsee noin 15 mailin päässä entisestä Carbonista, oli vielä jäljellä ja suomalaisiakin muutamia perheitä. Tosin senkin rakennukset olivat painuneet entistä syvemmälle aavikon

hietaan merkinä siitä, että sekin on kerran vaipuva unohdusten yöhön. Mutta niin kauan kuin sen lähellä ovat hiilisuonet kestävät, elämäkin sillä paikkakunnalla jatkuu.

Muistot kiinnittivät minua tähänkin paikkaan, sillä sijaitsihan Hannassa kaivos, josta kerran vaivoin pelastuin ja joka myöhemmin surmasi enemmän kuin 300 ihmistä, niistä 86 suomalaista. Pää hartaudesta kumarassa seisoin kauan kaivosaukon jätteilä muistellen parhaita ystäviäni ja sukulaisiani, jotka olivat siinä menettäneet henkensä.

KUN TIET YHTYVÄT

Etsiessäni ennen kulkemiani teitä en ollut ottanut huomioon, että saattaa olla muitakin matkailijoita, joiden kanssa tiet voivat yhtyä. Ilman mitään ennakkosuunnitelmia ja valmisteluja kohtalon sormi olikin järjestänyt matkani niin, että tieni johtivat yhteen toisen ihmisen kulkemien teiden kanssa.

Linja-auto oli lähtenyt Wyomingin valtion pääkaupungista Cheyennestä, Coloradon valtion pääkaupunkia Denveriä kohti. Harvinainen sattuma oli ensinnäkin se, että Cheyennestä ei noussut linja-autoon minua lukuunottamatta muita kuin yksi matkustaja, nainen. Kun olen luonteeltani hiljainen ja ujo, en suinkaan kiinnittänyt huomiota niille mukana tulleeseen ainoaan seuralaiseeni. Tus-

Columbia-joen kunniavartija Mt. Hood, jonka huippu kohoaa 3350 metrin korkeuteen.

kin huomasin, että nainen oli ehkä parikymmentä vuotta minua nuorempi, yksinkertaisesti mutta aistikkaasti pukeutunut, verevän ja terveen näköinen, sinisilmäinen ja avokatseinen. Kumpikin istuimme eri puolilla linja-autoa vaihtamatta sanaakaan, tuskin katsettakaan toistemme kanssa. Ajatuksiini vaipuneena suunnittelin matkaa Kalliovuoriston sydämessä sijaitsevaan vanhaan kaivoskaupunkiin, jossa olin elämäni hyödyllisimmät vuodet viettänyt.

Mutta sitten sattui odottamatonta. Tieltä, jota myöten linja-auto huristi puuttoman aavikon halki, pyrähti vinhaan laukkaan parvi antiloopeja, jotka loikkasivat pienen matkan päässä olevalle mäelle, pysähtyen siihen katsomaan ja ihmettelemään ohikulkevan linja-auton vinhaa vauhtia. Niitä oli parikymmentä kaunista ja siroa aavikon eläintä. En ollut antiloopeja nähnyt koko matkalla, joten jo uteliaisuus veti katsomaan elukoita tarkemmin. Tällöin jouduin mukana olleen naisen kanssa samalle puolen linja-autoa. Antiloooppien katsominen pani kyselemään, näkeekö täällä niitä useinkin. Kysely johti keskusteluun, joka jatkui siihen asti, kunnes nainen parin tunnin ajon jälkeen poistui linja-autosta.

Mutta tällä välin olikin selvinnyt jo yhtä ja toista, mikä kiinnitti kumpaisenkin mieltä. Nainen, joka oli syntyperäinen aavikonlapsi, ei tosin Wyomingin aavikoilla syntynyt, vaan Kansasin valtion vieläkin avarammilla lakeuksilla, heti käsitti puheestani, että en ollut amerikkalainen. Keskustelun kuluessa olin kuitenkin paljastanut entisyyttäni enemmän kuin ehkä olin aikonut ja itsekkään oikein huomasi. Naisen uteliaisuus oli ollut puoleensavetävä, ja olin tullut ilmaisseeksi matkani tarkoituksen, suomalaisuuteni, maanpakolaisuuteni ja ammattini. Olin kerinnyt kertoa yhtä ja toista matkoiltani Venäjälläkin, ja keskustelun kuluessa oli jo ehditty selvittää bolševismien ja sosialismien välisiä eroavaisuuksia. Nainen oli ollut innostunut keskustelemaan kaikista asioista, politiikasta, yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä.

Ennen kuin erkanimme, nainen ilmoitti nimensä olevan Eva W. ja pyysi minua lähettämään kotiin päästyäni kappaleen toimittamaani sanomalehteä, "Raivaajaa", nähdäkseen, millaista on suomen kieli ja minkäköinen suomalainen sanomalehti. Kun linja-auto pysähtyi vähäpätöiseen aavikkokaupunkiin Coloradon puolella rajaa, nainen hyppäsi siitä pois, heilutti kättään hyvästiksi ja sanoi: "Ja muistakaa sitten lähettää se suomalainen sanomalehti."

Matka jatkui, keskustelun jättämättä ensivaikutteena mitään erikoista mieleen. Maailmassahan tapaa niin paljon kaikenlaisia ihmisiä, joista toiset ovat kiinnostavampia kuin toiset, ja tämä nyt tapaamani nainen kylläkin oli yksi mielenkiintoisimpia olematta kuitenkaan mikään erikoisuus. Mutta sittenkin hänen äänensä, puhessaan ja koko esiintymisessään ilmeni sellaista osanottoa,

myötätuntoa ja lämpöä maailman varjopuolia vaeltanutta matkailaista kohtaan, että se myöhemmin vastustamattomasti palautti käydyn lyhyen keskustelun mieleeni.

AMERIKAN HARJANTEEN YLI

Tie Denveristä länteen johtaa Amerikan harjanteen yli. Harjanteen korkeimmalla kohdalla kohoaa maantie, jota myöten linja-auto kulkee, 12 000 jalan korkeuteen, ja vielä sitäkin ylemmäksi nousevat Lowland Passin'in kahden puolen olevat kukkulat. Ja matka on siitäkkin omituinen, että harjanne sillä kohdalla tekee S-kirjaimen kaltaisen mutkan, niin että sen yli täytyy kulkea kolme kertaa, ennenkuin lopullisesti pääsee sen läntiselle puolelle. Vaikka matka tapahtui syyskesällä, jolloin jää ja lumi on vuorilta enimmäkseen sulanut, niin vuorenrinteet tien kahden puolen olivat lumen ja jään peitossa ja tiekin paikoin kulki lumihankien läpi.

Leadville, johon kulkuni nyt suuntautui, on sellaisessa vuoren onkalossa, johon mennessä harjanne on ylitetty jo kahdesti ja siten tultu samalle puolelle kuin on lähdettykin. Kaupunki sijaitsee ylempänä kuin muut Yhdysvaltain kaupungit: sen kaupungintalo on 10 000 jalkaa korkealla ja sen kadut ja tiet kohoavat muutamia tuhansia siitäkkin korkeammalle.

Kaivoskaupungit ovat kaikkialla siitä samanlaisia, että ne syntyvät äkkiä, kehittyvät nopeasti ja ränsistyvät yhtä nopeasti ja useimmat katoavat kokonaan. Mutta kukoistuksensa korkeimmillaan ollessa niissä elämän valtasuoni sykkii voimakkaana ja villinä. Niissä lyödään arpaa ei ainoastaan omaisuuksista, vaan myös elämästä ja kuolemasta. Niissä ihmiset nopeasti rikastuvat ja yhtä nopeasti köyhtyvät ja katoavat. Sellainen oli ollut Leadville niihin aikoihin ja sitä ennen kuin sinne ensi kerran jouduin.

Perille päästyäni heti huomasin, että tämä ennen kuuluisa kaivoskaupunki oli elänyt kukoistuksensa ohi. Se oli pahoin ränsistynyt, mutta sittenkin se oli ollut liian voimakas kuollakseen äkkiä. Ja uuden elämän merkkejäkin sanottiin ilmenneen, sen jälkeen kuin läheisestä vuoristosta oli löydetty suuret varastot ennentuntematonta, mutta nyt teollisuuden ja kemian edistyksen aikana kovin tarpeellista "molybden" metallia, joka tekee teräksen kovaksi ja kestäväksi.

Miten kukoistaneiden suomalaisten asutusten oli käynyt? Tiesin, missä ne ennen olivat olleet, ja tiedustelin vuokra-autoa "Stray Horse Gulf'iin", missä suomalaiset ennen asuivat. Muistin kyllä sinne vieneen tien, mutta kun paikka sijaitsi korkealla vuoren kupeessa, niin päätin ajaa autolla. Kaupungissa ei kuitenkaan ollut vuokra-autoja, eikä kukaan kaupungin asukas edes tiennyt

sennimistä paikkaa kaupungin lähistöllä olevankaan. Päätin kuitenkin kävellä, sillä siten paikan kyllä löytäisin.

Sellaisissa korkeuksissa ilma on niin keveää, että alhaalta tullut ei voi siinä nopeasti liikkua. Niinpä minunkin otettuani muutamia ripeitä askeleita ja käveltyäni pari katuneliötä vastamäkeen oli pakko kääntyä takaisin perin hengästyneenä.

Yön levättyäni yritin aamulla uudestaan ja usein välillä huoatuaani pääsin vihdoinkin perille. Enkä ollut erehtynyt siinäkään, että suomalaisia oli siellä, mutta ei enempää kuin yksi ainoa perhe, joka ikäänkuin vahingossa oli jäänyt jäljelle. Hävinnyt oli entinen raittiustalo, jota olin ollut rakentamassa, ja häviämässä oli toinen suomalaisten myöhemmin rakentama kokoushuone, jonka ikkunoissa ei enää ollut laseja eivätkä ovet olleet paikoillaan, vaan vuoriston vihurit saivat vapaasti puhalttaa sisälle.

Joitakin suomalaisia perheitä oli muuttanut alas kaupungille asumaan, mutta niiden lapset olivat jo sekaantuneet amerikkalaisiin, niin että suomen kieltä osasivat ainoastaan ne muutamat harvat, jotka vielä olivat jäljellä niiltä ajoilta, jolloin Leadville oli kukoistava kaivoskaupunki ja sen suomalainen asutus elinvoimainen ja varakas.

IHMEELLINEN SAUNA JA MORMONIEN KAUPUNKI

Matkalla länteen oli vielä kerran mentävä Amerikan harjanteen yli ja uudestaan kiivettävä 12 000 jalan korkeuteen. Harjanne ei tältä kohdalta ollut korkeampi kuin edelliseltäkään, mutta paljon jyrkempi ja vaarallisempi. Oli suorastaan henkeä salpaavaa ajaa linja-autossa vuoren rinteitä, joissa toisella puolella oli ikuisen jäätikön peittämät vuorenhuiput ja toisella melkein pohjattomalta näyttävä syvyys. Kuilun reuna oli usein ainoastaan muutaman jalan, väliin muutaman tuuman päässä pyörän jäljestä, joten pieninkin ohjausvirhe saattoi merkitä putoamista varmaan tuhoon.

Suomalainen ei koskaan aja saunan sivuitse, kun vain on tilaisuus kylpyyn. Amerikassa kuitenkin harvoin tapaa saunaa muualla kuin suomalaisten asuinseuduilla. Olin aikaisemmin Leadvillessä ollessani käynyt Glenwood Springsin kuuluisilla kuumilla lähteillä ja luolasaunoissa ja tiesin niille nytkin pysähtyä.

Glenwood Springsin luolasaunat olivat intiaanien löytämiä ja aikoinaan käyttämiäkin. On nimittäin tunnettua, että eräät intiaaniheimot jo hämärässä menneisyydessä olivat rakentaneet kiuassaunoja, joita voi pitää suomalaisen saunan vastineina. Kalliovuoriston sydämessä ja kuumien lähteiden ääriällä he tekivät sen havainnon, että koko vuori oli kuuma ja että vuoren juurella olevat onkalot eli luolat olivat niin kuumia, että niitä voi käyttää saunana.

Matkan varrella Los Angelesissa tutkitaan tiekarttoja.

He huomasivat myös, että monet taudit paranivat, kun kävi näissä luolissa kylpemässä.

Valkoinen mies on jatkanut intiaanien töitä ja rakentanut paikalle merkillisen kylpylaitoksen, jossa kuumista lähteistä pulppuava vesi jäädytetään ja johdetaan maailman suurimpaan uima-altaaseen. Lisäksi vuoreen on hakattu uusia luolasaunoja, jotka ovat ikuisesti kuumia. Kuumuus ei ole polttava, mutta niin hiostava, että vahvinkaan mies ei voi yhdellä kertaa olla saunassa viittätoista minuuttia kauempaa.

Ennen kulkemiani teitä kolutessani pysähdyin myös Suolajärven kaupunkiin. Aikaisemmat muistoni siitä eivät tosin olleet houkuttelevia, sillä olin kulkenut sen kautta rahattomana ja työttömänä trampina. Huvimatkoilijana pääsin nyt tutustumaan tähän ihmeelliseen kaupunkiin, joka on Amerikan kauneimpia ja puhtaimpia sekä suhteellisesti varakkaimpia. Sen on perustanut mormonien vainottu uskonlahko vuonna 1847 vaellettuaan yli Kallio-

vuoriston ja saavuttuaan asumattomaan ja tuntemattomaan erämaahan järven rannalle, jonka vesi oli suolaista.

Kaupungin asutushistoriaan liittyy merkillinen kertomus. Kun uudisasukkaat olivat tehneet ensimmäiset kylvönsä ja odottivat sadon kypsymistä, tuli suuri heinäsiirkka-armeija syömään tuleentuvaa viljaa. Muutamassa päivässä olisi koko sato mennyt ja uudisasukkaat joutuneet nälkäkuoleman omaksi. Mutta silloin lensi järveltä mahdollittoman taaja lokkiparvi, joka alkoi syödä heinäsiirkkoja. Kun linnut eivät jaksaneet niitä kerralla ahmia, ne lensivät järvenrantaan ja joivat suolaista vettä niin paljon, että oksensivat syömänsä heinäsiirkat. Sen jälkeen ne menivät uudestaan syömään ja sitä jatkui, kunnes heinäsiirkat olivat hävitetyt ja sato uudisasukkaille pelastettu. Tämän muistoksi on kaupungin korkeimmalle paikalle pystytetty patsas, jonka nenässä lokki on syömässä heinäsiirkkaa.

Jokainen Suolajärven kaupungissa kävijä haluaa nähdä tabernaakkelin, joka muistuttaa suullaan olevaa munankuorta. Sen 70 jalan korkeuteen kohoavaa kaarikattoa eivät tue pilarit, vaan kaaret ovat nelikerroksiset ja 10 jalkaa paksut. Rakennusta ja kaaria tehtäessä ei ole käytetty yhtään rautanaulaa, sillä sellaisia ei ollut, vaan kaikki kiinnikkeet samoin kuin lattian alustat ja lehterin kannattimet on liitetty toisiinsa puuvaarnoilla ja raakavuodista leikatuilla nahkasiteillä. Tabernaakkelin valmistui v. 1867 eli kaksi vuotta ennen kuin rautatie tuli kaupunkiin. Urut, joissa on 600 piippua, rakennettiin myös omin avuin ja piippuihin tarvittavat puut oli tuotava 300 mailin päästä härkävaljakoilla. Piipuista suurimmat ovat 36 jalkaa pitkät ja 14 tuumaa paksut. Äänen puhautudessa ja pehmeudessa niille tuskin löytyy vertaa. Tabernaakkelissa, johon mahtuu 10 000 ihmistä, on akustiikka niin puhdas, että neulan pudottaminen yhdessä päässä kuuluu rakennuksen kaikkiin osiin, vaikka pyhäkkö olisi kansaa täynnä.

Mormonien perustama ja hallitsema Suolajärven kaupunki antaa matkailijalle monta vakuuttavaa esimerkkiä rauhan ja rakkauten työstä, jota he yksityisessä ja yhteiskunnallisessa elämässään harjoittavat ja jonka vaikutus tunnetaan laajoilla aloilla tämän uskonlahkon ulkopuolellakin.

SISARUKSET TAPAAVAT — 40 VUODEN PERÄSTÄ

Lähestyin vihdoin matkani yhtä päämäärää, sisarieni kotia. Heitä en ollut nähnyt lähes neljäänkymmeneen vuoteen. Silloin he olivat olleet vielä melkein keskenkasvuaisia ja nyt kumpikin suuren perheen äitejä!

Noin kaksikymmentäviisi vuotta sitten he olivat etsineet asun-

Uistinkalastajia Rogne-joen suulla, Tyynenmeren rannalla.

nokseen erään Tyneenmereen laskevan puron rannan, jossa ikihonkien peittämät korkeat vaarat nousivat äkkijyrkkinä toistatuhannen jalan korkeuteen. Puron lirinä ja honkien humina sekaantuivat siellä etäämpää kuuluvan Tyynenmeren valtaisaan pauhuun, sen aaltojen vyöryessä rannan kivikoita vasten. Hongat kohosivat enemmän kuin 300 jalkaa korkeina, eikä niiden juurille auringonsäde koskaan pilkistänyt. Puron aukeamaankin päivä pääsi ainoastaan paistaessaan pitkin vaarojen välissä kiemurtelevaa soukkaa kaistaletta.

Vaikka eteenpäin vyöryvä kehitys olikin kulkenut pitkin meren rantoja ja perustanut sinne kyliä ja kalastusasemia sekä rakentanut kovapäällysteisiä maanteitä, se ei vielääkään ollut poikennut niin paljoa tien oheen, että tänne muutaman mailin päähän olisi tuonut edes sähkölankoja tai rakentanut kunnolleen kuljettavaa tietä.

Vihdoinkin olin löytänyt rauhallisen ja ihanteellisen paikan, jossa saatoin levätä. Sisarusten jälleennäkeminen oli sydämellistä ja lämmittävää. Me, perheen ainoat elossaolevat jäsenet, tapasimme nyt monien vuosien jälkeen toisemme Tyynenmeren rantakumpujen välissä. Jokaiselle oli karttunut suuret perheet, ja sisarusten heikot hartiat heidän kasvattaessaan perheitään olivat pahoin painuneet kumaraan. Mutta kumpaisellakin oli seitsemän tervettä lasta ja pala maata viljeltävänään.

Asunnot olivat vanhat ja pahoin ränsistyneet, mutta luonto lauhkea ja antelias. Vieraillekin voitiin tarjota leppoisa ja viihtyisä olinpaikka. Eihän oikeastaan olisi ollut mitään ulkonaisesti pakottavia syitä tämän maailman rauhallisimman kolkan ja ystävällisen sukulaisseuran jättämiseen. Kukaan ei minua erikoisesti tarvinnut, ja se pieni suomalainen päivälehti, jonka toimituskuntaan kuuluin, olisi aivan hyvin tullut toimeen ilman minuakin. Minulla olisi nyt ollut tilaisuus sanoa hyvästit koko entiselle elämäleni ja antaa maailman mennä menojaan.

Mutta ainakin sellaisessa ihmisluonteessa, joka koko elämänsä on kuluttanut taistelujen pyörteissä, halu tuntuu palavan sinne takaisin. Työ julkisessa elämässä oli minutkin sitonut itseensä sillä tavalla, että siitä oli vaikea erota.

Muutammat sisarten ja heidän lastensa parissa vietetyt viikot tekivät hyvää. Tyynenmeren rantakumpujen välissä näin palasen ennentuntematonta maailmaa ja tunsin rauhaa ja sopusointua, jonka yllä lepäsi luonnon majesteetillinen suuruus. Olo siellä ikäänkuin avasi uusia näköaloja tulevaisuudelle.

TYYNENMEREN RANTAA PITKIN

Linja-auto porhalsi pitkin Tyynenmeren rantaa etelää kohti. Maailmassa on paljon kauniita rantamaisemia, ja olin niitä nähnyt useita, mutta kaikki ennennäkemäni jäivät varjoon sen majesteetillisen rantavyöhykkeen rinnalla, joka aukesi Tyynenmeren rannoilla Oregonissa.

Rantakunnaat kohosivat siellä meren pinnasta 3000 jalan korkeuteen. Kosteaa ja lauhkeaa ilmasto sekä rehevä kasvillisuus ovat kehittäneet kuohkean ja hedelmällisen ruokamullan, josta Douglas-petäjä kohottaa latvansa enemmän kuin 300 jalan korkeuteen ja kasvaa läpimitaltaan 10—12 jalan paksuiseksi. Sen oksaton runko kohoaa suorana kuin kynttilä, ja vain latvassa on pieni havutupura. Puu on väriltään vaaleankeltaista kuin hyvä juusto ja tuoksu hyvälle. Ainoastaan kalifornialainen punapuu vetää sille vertoja rakennusaineena.

Mutta vaikka luonto on tämän maailman kolkan varustanut sellaisella korvaamattomalla rakennusaineella, niin että sitä järjellisesti käyttäen riittäisi loppumattomiin, niin säälimätön ihminen on tuhonnut mitä itse ei heti paikalla ole voinut käyttää hyväkseen, ja mitä ihminen ei ole ehtinyt kaataa kirveellään, sen on tuli hävittänyt, niin että enää ainoastaan siellä täällä näkee terveitä Douglas-petäjikköjä sekä seetrimetsiä.

Tyynenmeren rantakumpuja luikertelee maailman kaunein maantie, väliin kohoten toistatuhannen jalan korkeuteen, väliin painuen ihan veden rajaan, mutta aina saa ihailta meren ulappaa toi-

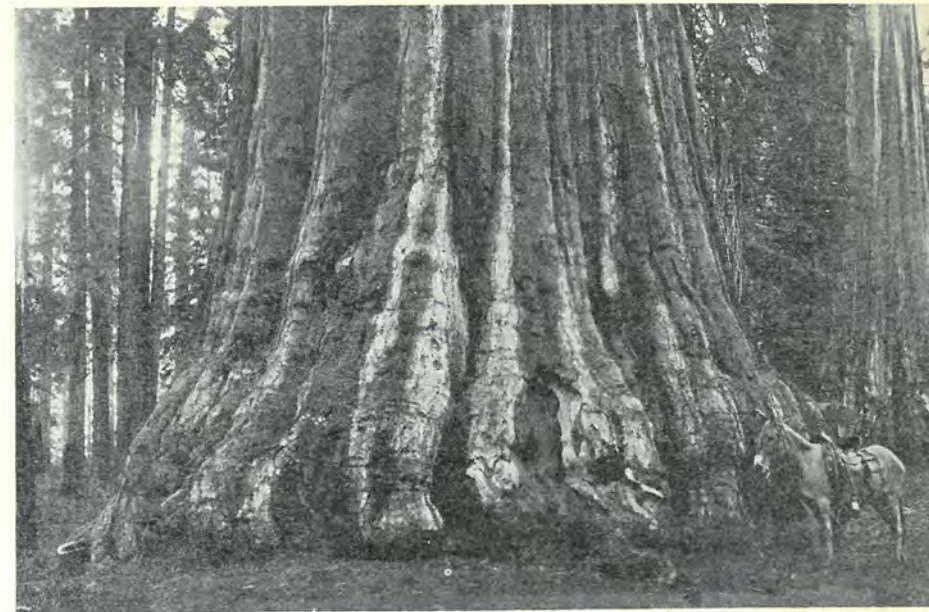

Kappale Oregonin rannikkoa, missä valtameri ja ikivuoret yhtyvät. Tie kohoaa väliin korkeuksiin ja väliin painuu ranta-matalikolle aaltojen suudeltavaksi.

sella puolen ja korkeita rantakumpuja toisella. Mereen juoksevien jokien ylitse on rakennettu kauniita riippusiltoja.

On suorastaan ihmeellistä, miten maisemat näillä leveysasteilla muuttuivat nopeasti toisenlaisiksi. Douglas-petäjiköt loppuivat kokonaan ja tultiin kapeaan vyöhykkeeseen, jossa kasvillisuus oli kitukasvuista, ikäänkuin jostakin tuotua ja sopimattomaan maaperään istutettua.

Mutta sitten alkoi Kalifornian punapuuvyöhyke äkkiä ja odottamatta. Metsä levisi koko loistossaan. Aurinko, joka vielä tuokio sitten oli paistanut kirkkaana, ei päässyt säteillään läpäisemään punapuiden lehviä. Puiden juurilla kasvoi pehmeää sam-

Näinkin paksu voi Douglas-petäjä olla tyvestä.

malta kuin samettia ja ilma oli leppoisan kosteaa. Enemmän kuin 300 jalan korkeuteen kohoavat puut seisoivat niin tiheästi toisistaan kiinni, että näytti kuin ne pian alkaisivat työntää toisiaan pois tieltään. Mutta nämä puut alkoivatkin kasvaa jo ennen kuin Egyptin pyramideja ruvettiin rakentamaan.

Puolen tunnin kuluttua linja-auto sukelsi metsästä uudelleen aurinkoon ja merenrannalle. Myöhemmin päivällä matka jatkui läpi punapuumetsikköjen, joista ei näyttänyt tulevan loppua. Todellisuudessa punapuuvyöhyke ei ole enempää kuin 200 mailia pitkä ja 75 mailia leveä. Alueen sisäpuolella kasvaa n. 90 prosenttia maailman punapuusta.

Ylitettyäni maailmankuulun Kultaportin sillan ja päästyäni San Franciscon kaupunkiin jouduin taas ennen kuljetuille teille. Mikä iäisyys tuntuikaan kuluneen siitä, kun minut vihittiin hiljan manalle menneen vaimoni kanssa siellä Suomalaisen Merimieslähetystön talossa! Jos en minä enää ollut sama, niin San Franciscon kaupunkikaan ei ollut sama, sillä viisi vuotta sen jälkeen kuin olimme siellä yhdyselämämme toiveikkaina aloittaneet, maanjäristys hävitti ja tuli poltti koko kaupungin. Siinä oli kyllä entisellä paikallaan leveä Market-katu ja samoin toisetkin kadut, mutta rakennukset olivat uusia. Mutta siitä, että kilpailu kahden katuvaunuyhtiön välillä ei vieläkään ollut päättynyt, muistutti Marketkadun neljä rinnakkaista rataa, jotka miltei veivät koko katualan

ja tekivät sen autoliikenteelle hankalaksi. Sovintoa ei siis vielä-kään ollut saatu aikaan, vaan kumpikin yhtiö käytti omia rato-jaan. Tarvittiin nähtävästi uusi ja voimakkaampi maanjäristys, joka saisi nämä kilpailijat sopimaan. Sellainen sitten tulikin, pikemmin kuin saattoi odottaakaan, toisen maailmansodan muo-dossa.

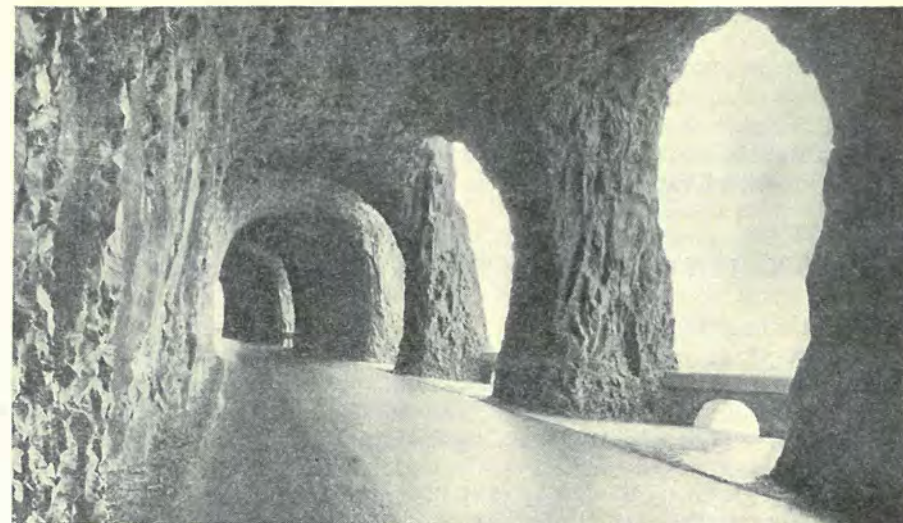
JACK LONDONIN LUKUTUPA JA ROCKLININ MUISTOT

Olin luullut äärimmäisestä lännestä löytäväni entistä frontieri-kauden henkeä ja elämää, mutta en löytänyt sitä ollenkaan. Kaikki oli yhtä sileätä, keinotekoista ja kaikin puolin modernia kuin idäs-äkin.

Kalifornian frontierikauden muistot kuitenkin välittömästi joh-tavat ajatukset kauden kohottamaan edustavimpaan kirjailijaan Jack Londoniin, joka on näiltä seuduin noussut ja kuvannut tämän rannikon sekä ympäröivien merien elämää voimakkaammin kuin muut.

Oaklandissa, Webster-kadun pohjukassa, lahden rannalla on pieni ränsistynyt kapakka, jolla yhä on nimenä Jack Londonin lukutupa. Webster-katu oli ennen läpikulkutie Alameda kauntiin. Jack Londonin aikana kadun päästä kuljettiin lahden yli lautalla ja myöhemmin siihen rakennettiin kääntösilta, mutta se on nyt hävitetty, ja kulku käy vasta valmistuneen tunnelin läpi. Webster-katu on nyt pussinperä, jonka vasemmalla puolen lahden rannalla on enää jäljellä mainittu vanha kapakka. Rakennus, jonka lauta-seinien läpi tuuli vapaasti puhalttaa, on yksikerroksinen: etualalla pieni kapakkahuone ja sen takana pieni huone, missä kapakan entinen omistaja, I. M. Heinold, ennen asui. Hänkin on nyt jo kuollut, ja kapakan omistaa joku myöhemmin tullut.

Kapakoitsija Heinold oli yksi Jack Londonin harvoja ikuisia ystäviä ja avustajia. Hän se avusti kirjailijaa saamaan ensin korkeakouluopetuksen ja sitten myöhemmin tilaisuuden käydä lukiota. Kapakan pienessä huoneessa on vieläkin sama tiski, johon London on aikoinaan nojannut, noin 3 metrin pituisella ja levyisellä lattialla on vieläkin pyöreä pöytä, jonka ääressä hän on luke-nut läpsyjään, ja pöydällä sanakirja, jota hän aikoinaan on ahke-rasti tutkinut. Seinällä on kuvia kapakasta ja Londonista sekä useita kirjeitä, joita hän myöhemmin on lähettänyt Heinoldille. Kapakka sisustuksineen, tiskeineen, pöytineen ja kuvineen on elävänä todistuksena oloista, joita London on kuvannut kirjoissaan niin mestarillisella tavalla. Kapakka onkin tullut amerikkalaisten kirjailijain ja taiteilijain pyhiinvaelluspaikaksi, jossa jokainen tun-tee tarvetta paljastaa päänsä sen harvinaisen tarmon edessä, jota

Vuorenrinteeseen, johon maantielle on puhkaistu tunneli, on myöskin avattu aukot, mistä matkustajat saavat katsella alas huumaavasta korkeudesta. Alhaalla virtaa valtava Columbia-joki.

London osoitti tiedon muruja kootessaan ja eteenpäin pyrkiessään. Kapakka sinänsä ei ole muuta kuin kurja luola, josta London kohosi yhdeksi maailmankirjallisuuden merkkimieheksi, sammuaakseen yhtä nopeasti kuin oli noussutkin. Suomalainen matkailija, kun käyt lahtikaupungeissa, käväisee Oaklandin Webster-kadun pohju-kan kurjassa kapakassa, niin opit ymmärtämään Jack Londonia paremmin kuin muutoin!

Kun San Franciscosta en löytänyt mitään kiinnekohtaa enti-seen elämään, niin lähdin etsimään sitä Rocklinin kivenlouhinta-kylästä, Sacramentosta itään. Siellähän olin viettänyt nuoruuteni pari onnellista vuotta ja sieltä löytänyt vaimoni.

Paikka ei ollut paljoakaan entisestä muuttunut: hiukan kas-vanut, mutta ei mitenkään tuntemattomaksi paisunut. Siellä koh-tasin myös muutamia entisiä työtovereita, mutta suurin osa oli kokonaan uutta kansaa. Vanhat toverit juttelivat mielellään van-hoista asioista, ja muistojen komeroista pulpahti esille monta jo unhoon painunutkin asiaa. Varsinkin vanha ystävä, vilkas ja aina toimielias "Sefa", joka myöhemmin oli hankkinut kuului-suutta ja varallisuuttakin hevosten kasvatuksella ja kilpa-ajoilla, oli elävänä todistuksena menneestä frontierikaudesta. Tosin elämän pyörä oli häntäkin pahoin ruhjonut ja jättänyt yksin maailmaan, mutta ihminen, jolla on innostusta elämään ja halua elää, ei kos-kaan ole yksin.

Mutta hän olikin entisistä ystävistä ainoa, jonka kanssa aika kului ja joka kykeni antamaan minullekin uutta elämänintoa, sitävastoin kuin kaikki toiset olivat jo kaatumassa hautaan. Lukuunottamatta tätä ainoaa poikkeusta, enimmäkseen entisyyden johtolangat Rocklinissakin veivät hautuumaalle. Kivipatsaat eivät kertoneet paljoa, mutta ainakin sen, että ne yhdyssiteet, jotka liittivät minut entisyyteen, olivat katkenneet ja että niitä ei voitu enää yhdistää.

UPTON SINCLAIRIA TAPAAMASSA

Matka suuntautui etelään. Siellä olivat kuuluisat Hollywoodin elokuvatehtaat ja suuri, nouseva Los Angeles. Mutta ne houkuttelevat enemmän nimillään kuin nähtävyyksillään. Mieleni teki päästä tapaamaan erästä Amerikan tuotteliainta kirjailijaa, Upton Sinclairia. Hän ei asu Los Angelesissa eikä Hollywoodissa, vaan Pasadenassa.

Häntä ei kuitenkaan ole yhtä helppo tavata kuin ketä tahansa kansalaista. Tuotteliaina kirjailijana hän tarvitsee rauhaa ja yksinäisyyttä. Jos hän olisi vapaasti tavattavissa milloin hyvänsä, hän ei voisi kirjoittaa riviäkään, vaan koko hänen aikansa menisi turhaan suunsoittoon. Siitä syystä hänen asunto-osoitettaan ei ole osoitekalenterissa eikä hänen puhelinnumeroaan luettelossa. Ainoastaan harvat pasadenalaiset tietävät, missä hän asuu.

Menin lähimpään sähkösanomatoimistoon ja lähetin Sinclairille sähkeen. Ei tarvinnut kauan odottaa, ennenkuin sähkösanomatoimiston puhelin soi ja Sinclair pyysi ilmoittaa minulle, että hän on valmis ottamaan kiertolaisen vastaan heti.

Kirjailija itse oli ovella vastaanottamassa ja pyysi astumaan työhuoneeseensa. Asunto teki tulijaan hyvin vaatimattoman, mutta kodikkaan vaikutuksen, niinkuin suuri kirjailija itsekin. Hänellä oli yllään leveä aamukauhtana ja pehmeät toivelit jalassa. Hän puhui hillitysti ja rauhallisesti, hyvänhämöinen hymy huulillaan. Hän mieluummin kuunteli, mitä toinen sanoi, kuin pyrki itse puhumaan ja esittämään omia mielipiteitään. Kun tiedustelin yhtä ja toista, mitä hän eri asioista, varsinkin maailmantilanteesta ja Euroopan kriisistä ajatteli, niin hän sanoi, että hän mieluummin haluaisi kuulla, mitä minä niistä ajattelen. Niin paljon hän kuitenkin ilmaisi omiakin käsityksiään, ettei hän suinkaan ole toiveikas eikä näe valopilkkuja läheisessä tulevaisuudessa. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että hän olisi menettänyt uskonsa ihmisten lopulliseen voittoon.

Kirjailija halusi erikoisesti kuulla suomalaisista, joita hän piti parhaina ystävinään, sekä tahtoi tietää, mitä hänen kirjoistaan oli käännetty suomen kieleen. Hänellä oli kyllä luettelo muihin kieliin käännettyistä kirjoistaan, mutta se nähtävästi ei ollut tarkka,

sillä luettelosta puuttuivat muutamat suomen kieleen äskettäin käännetyt kirjat.

Keskusteltaessa politiikasta hän huvin vuoksi kertoi, mitä keinoja politikoitsijat Amerikassa käyttävät vastustajiensa kukistamiseksi. Kun hän kaksi vuotta sitten oli ollut ehdokkaana Kalifornian kuvernööriksi, Los Angelesista oli joka aamu lähetetty monta kuorma-autolastia hampuuseiksi puettuja miehiä, pussit selässä tienvarsille, ja heidän oli sitten käveltävä Los Angelesia kohti ja pyydettyä ohikulkijoilta kyytiä. Heille maksettiin palkkaa joka aamu 4 dollaria. Suuret sanomalehdet julkaisivat sitten kuvia näistä matkailijoista ja kertoivat, miten kaikki hampuusit ovat jo matkalla Kaliforniaan, kun ovat kuulleet, että Sinclair on täällä kuvernöörinehdokkaana.

Upton Sinclair oli syyskuun 20. päivänä 1938 täyttänyt 60 vuotta. Siihen mennessä hän oli kirjoittanut ja julkaissut jo 60 kirjaa, lukuunottamatta artikkelisarjoja, lentokirjasia ja muita pienempiä teoksia. Tähän mennessä hänen kirjoittamiensa kirjojen luku on enemmän kuin 80, niistä monet hyvin laajoja. Hänen kirjojaan on käännetty kaikkiaan 47 kieleen ja julkaistu 39 maassa yhteensä 760 eri painoksena. Sinclair on tätä nykyä elävistä kirjailijoista kaikkein enimmäkseen luettuja.

*

Suuri länsi oli tarjonnut minulle paljon uutta ja mielenkiintoista, mutta sittenkään en ollut löytänyt sieltä sitä, mitä olin lähtenyt etsimään. Mieli paloi takaisin itään, sinne, missä jokapäiväinen työ odotti ja siteet lähemmin liittivät jokapäiväiseen elämään.

Tie kulki yli vuorien ja aavikoiden, poikki kuuluisan Mojave Desert'in ja poikkiesi Death Valleyn (Kuoleman Laakson) partaille. Mielenkiintoisimmat nähtävyydet paluumatkan varrella olivat Boulder-pato, lajiaan maailman korkein, ja Grand Canyonin hornankuilu. Kun jälkimmäisen väriloistoisessa maisemassa katselee alhaalla virtaavaa Colorado-jokea, joka on murtanut tuon 6000 jalkaa syvän rotkon, niin saa aavistuksen aikojen rajattomuudesta. Sen edessä ihminen mykistyy ja jää kääpiönä ajattelemaan oman aikansa rajallisuutta ja kykyjensä heikkoutta.

Avarampaan maailman- katsomukseen

V

MATKAN JÄLKEEN

Palasin Fitchburgiin kodittomana. Kahdella lapsista oli jo omat perheet ja kodit sekä omat kotoiset huolensa ja vaikeutensa, ja nuorin asui eräässä suurkaupungin vuokratalossa. Lapset olivat ystävällisiä ja avuliaita, mutta heillä kullakin oli oma elämänsä ja toimeentulonsa huolenaan, johon ei sopinut liikaa kuormaa lisätä.

Siinä nyt istuin yksinäisempänä kuin koskaan ennen. Mitään yhdistävää kiinnekohtaa entisyyteen ei ollut löytynyt, vaan ainoastaan katkonaisia langanpätkiä, joiden päät eivät enää sopineet nykyiseen. Etsiessäni johtolankoja elämälläni liivintaskussa olleen pienen muistikirjan lehtien välistä tipahti pöydälle paperinpalanen, johon oli merkitty linja-autossa tapaamani naisen nimi ja osoite. Se paperilappunen tuli siksi yhdyssiteeksi, joka liitti elämäni katkenneet langat taas yhteen, ei menneisyyteen vaan tulevaisuuteen.

Kertasin mielessäni, mitä silloin oli tapahtunut, ja lähetin hänelle pyytämänsä "Raivaajan". Joulun edellä tuli onnentoivotuskortti, joka kokonaan poikkesi kaikista muista jouluonnitteluista. Lähetin puolestani uudenvuodenonnittelun. Sitä seurasi vaatimattomia ja yksinkertaisia lyhyitä kyselyjä ja mielipiteiden ilmauksia, jotka johtivat koko talven kestäneeseen ahkeraan kirjeenvvaihtoon.

Kirjeenvaihto muodostui minulle mielenkiintoiseksi, kasvattavaksi ja opettavaksi. Englannin kielen taitoni oli monessa suhteessa puutteellinen ja kompasteleva, mutta itsekin ihmettelin, miten hyvin sain ajatukseni esitetyksi. Henkilö, jonka kanssa olin nyt joutunut yhä kiinteämpään kirjeenvvaihtoon, oli minulle melkein tuntematon. Hän oli niin vieras heimolleni, etten koskaan ennen ollut vieraampaa tavannut. Mutta sittenkin hänessä oli jotain niin läheistä ja niin vilpittöntä avomielisyyttä, jota en myöskään ennen ollut tuntenut.

Kumpainakaan ei voinut myöhemmin sanoa eikä kirjeenvaihdossakaan esittää kohtaa, milloin sellainen ajatus, että he tulisivat

Fitchburgin Mass. suomalaisten seurakuntien ja yhdistysten keskuskomitea. Vasemmalta oikealle, eturivi, istumassa: Eva Wiklund, Tilda Aalto, Oskari Tokoi, Andrew Groop, Lauri Hannula, Ida Lahti ja Anna Long. — Toinen rivi, seisomassa: Lily Laakso, Hilja Mäkelä, Hilda Rütala, Vivian Ahola, Fanni Rautio, Maria Mattson ja Helga Haapanen. — Kolmas rivi, seisomassa: Saima Halttunen, Otto Anderson, Santeri Lappi, Edvin T. Holmes ja Eva Mattson. — Yläriivi, seisomassa: Mikko Lämsä, Jacob Järvi, Sipi Savikko, Eino Haapanen, Frans Säilä, Siimes P. Salminen ja Wm. N. Reivo.

mieheksi ja vaimoksi, ensin esitettiin. Ehkäpä suoranaista esitystä tai kosintaa, niinkuin sitä kutsutaan, ei tapahtunutkaan. Se vain vähitellen kasvoi sellaiseksi yhteiseksi vakaumukseksi, väistymättömäksi tosiasiaksi, jota oli turha yrittää kiertää. Eva oli myös ollut naimisissa ja perheen äitinä ja kasvattanut lapsia, joten siinäkin oli paljon yhtäläisyyttä.

Tunsin kuitenkin syvää velvollisuudentuntoa lapsiani kohtaan enkä olisi halunnut pahoittaa heidän mieltään. Lapsilla, joilla periaatteessa ei ollut mitään sitä vastaan, että isä menee uusiin naimisiin ja perustaa oman kodin, oli kuitenkin vahva ennako-

luulo sitä vastaan, että isä menisi naimisiin kokonaan tuntemattoman ja vieraaseen kansallisuuteen kuuluvan naisen kanssa. He pitivät sitä suorastaan hulluna yrityksenä, joka välttämättä joutaa onnettomuuteen ei ainoastaan isän vaan muutkin. Se oli taas yksi niitä isän itsepäisiä päähänpistoja, jotka ennenkin olivat saaneet aikaan sen, että perhe oli hajaantunut ja joutunut kodittomana sekä maattomana kiertelemään maailmaa.

Mutta olin niin varma päätöksessäni, että mitkään varoitukset eivät auttaneet. Lupasin osoittaa, että olin ollut parempi ihmis-tuntija kuin lapset luulivat ja että tuleva elämäni oli oleva onnellinen. Lapset tietenkin alistuivat, mutta kesti monta pitkää vuotta, ennenkuin he hiljaisesti tunnustivat, että isä oli ollut oikeassa ja että hänen vanhuudenkotinsa oli rauhan ja rakkauden asuinsija.

Tein uuden matkan länteen, en linja-autolla, vaan nopeakulkuisella junalla, joka suoraan kiidätti minut Cheyenneen. Siellä meidät vihittiin avioliittoon sen pienen ystäväpiirin onnittelemana, jonka Eva sielläoloi aikana oli itselleen hankkinut.

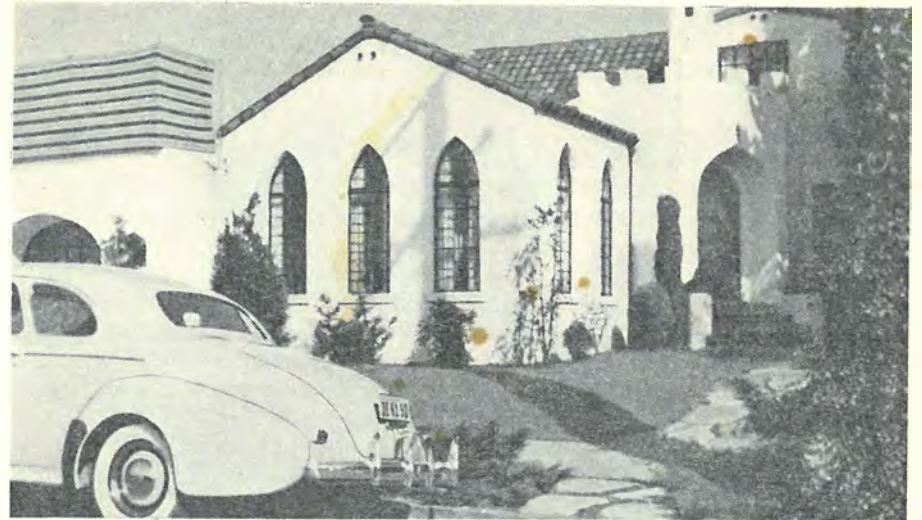
Yhdysseite sittenkin oli löytynyt ja elämän langat punoutuneet yhteen. Vanhat siteet haurastuvat ja katkeavat, eikä niitä mikään voi enää liittää yhteen. Kaikki siteet, joilla ihmisen elämälle on merkitystä, liittyvät tulevaisuuteen.

Elämäni oli taas saanut pohjan. Kodin kaipaus, joka aina oli ollut mielessäni elävä, oli päässyt lähelle täyttymystään.

KAIPUU SYNNYINMAAHAN

Maanpakolaisena minussa eli edelleen halu palata synnyinmaahan. Eletty elämä ja se työ, jonka olin siellä aikaisemmin tehnyt, kutsui sinne. Ystävät, toverit ja ennen kaikkea Suomen työväenliike ikäänkuin viittoivat minua tulemaan sinne takaisin. Tiesin kyllä, että en voinut mennä elämään synnyinmaassa vapaana miehenä vaan tulisin tuomitukseksi ja mahdollisesti heitetyksi pitkäaikaiseen vankeuteen. Mutta sittenkin tuntui siltä, että peli oli selvitettävä. Tunsin ikäänkuin tarvetta oikeuden edessä, mikä se siten lieneekin, selittää kaiken, selittää tarkoitukseni ja vaikutteeni. En tuntenut enkä tunnustanut tehneeni mitään rikosta, enpä edes vähäisintäkään sellaista, mikä voitaisiin rikokseksi iuokitella, ja siitä syystä tunsin tarvetta omalta osaltani julkisesti ja oikeuden edessä puhdistautua sellaisista syytöksistä.

Tiedot siitä, että vapaammat virtaukset synnyinmaassa olivat voittaneet alaa ja että työväki ei siellä enää ollut parialuokka, olivat kantautuneet minunkin korviini. Kehoituksia saapua takaisin synnyinmaahan oli tullut ja samalla vakuutuksia siitä, että oikeudelliset tutkimukset olisivat verraten muodollisia ja että niitä seuraisi vapauttava armahdus.

Suomalaisen siirtolaisen J. Tuovisen asunto Berkelyssä, Kaliforniassa.

Tilaisuus tuntui juuri nyt erittäin sopivalta ja houkuttelevalta. En ollut vielä perustanut uutta kotiani ja vaimoni, jonka esivanhemmat olivat tulleet Amerikkaan ennen Yhdysvaltain perustamista ja joka ei koskaan ennen ollut kuullut mitään Suomesta, halusi nähdä miehensä synnyinmaan ja kansan.

Päätimme kaikkein ensiksi mennä Suomeen, ainakin tehdä matkan sinne ja siellä lopullisesti päättää, jäämmekö sinne asumaan vai tulemmeko takaisin. Mielessäni kyllä voimakkaasti kapinoi ajatus, että tulisin siellä tuomitukseksi valtiopetoksesta, jota en ollut tehnyt. Vaikka etukäteen olikin annettu vakuutuksia siitä, että minut armahdettaisiin, niin en mielessäni oikein voinut sulattaa sitä oikeusjärjestystä. En tarvinnut mitään armoa, enkä sitäpaitsi mielessäni suostunut pyytämään armoa, vaan vaatimaan oikeutta. Mutta kun muistin, että niin monet entiset toverini olivat tämän saman nöyryytyksen kärsineet ja kaiken sen jälkeen vielä kulkeneet pää pystyssä, niin alistuin samaan. Pitkän ja tarkan harkinnan jälkeen päätimme matkustaa Suomeen.

Kohtalo teki kuitenkin tyhjäksi minun ja monen muunkin harkitut päätökset. Juuri kun olimme lähtövalmistuksia alkamassa, saapui ihmiskunnalle yllättävä tieto, että uusi maailmansota oli syttynyt, ja vähän myöhemmin tieto siitä, että myös Suomi oli joutunut suuren naapurinsa kanssa sotaan.

Se teki yhdellä kertaa tyhjäksi kaikki entiset suunnitelmat, mutta samalla antoi myös kipinän ja voimakkaan alun uusille suun-

nitelmille, joihin kuului synnyinmaan auttaminen. Tunsin jälleen olevani taisteluvireessä enkä ollut yksin, sillä rinnallani oli taas nainen, joka kaikella voimallaan tuki minua.

SUOMEN AVUSTAMINEN

Amerikan suomalaisten keskuudessa syntyi ennen tuntematon liike, joka kokosi ennen hajanaiset ryhmät yhteen Suomen auttamiseksi.

Se yhteishenki ja usko kansakuntamme säilymiseen, mikä vaaran hetkellä yhdisti kansalaisemme entisessä kotimaassamme, pääsi leviämään ja vaikuttamaan myös Amerikan suomalaisten keskuudessa. Kansamme hätähuuto ja yhteinen avunpyyntö kantautui tännekin ja otettiin vastaan avoimin mielin.

Arkana ja epäillen tämä yhteys ensin syntyi. Entiset erimielisyydet ja siirtokansaamme repineet ristiriidat olivat jakaneet Amerikan suomalaiset moniin toisilleen vastakkaisiin ryhmiin. Tapausten välitön vaikutus, mikä Suomessa tunnettiin ja siellä kykeni liittämään kansamme eri ryhmät yhteen, ei enää täällä ollut yhtä selvä ja vaikuttava. Monet entiset kokemukset saada Amerikan suomalaisia yhteen eivät olleet rohkaisevia. Useat aikaisemmat keräykset synnyinmaamme ja siellä toimivien eri kansalaisryhmien avustamiseksi olivat antaneet varsin vaatimattomat tulokset ja, mikä pahinta, kerättyjen varojen käyttö oli usein antanut aihetta vakaviin epäilyksiin ja muistutuksiinkin. Kaikki nämä edellytykset huomioonottaen epäilyksien paremmiin kuin usko ja luottamus tehtävän onnistumisesta aluksi pyrki valtaamaan mielet.

Mutta antauduin työhön intomielin. Halusin raivata pois tieltä kaikki epäilykset ja esteet ja koota Amerikan suomalaiset yhteen synnyinmaan avustamiseksi.

Voimakkaan sysäyksen liikkeelle antoi Yhdysvaltain entinen presidentti Herbert Hoover, joka joulukuun 20. päivänä 1939 pitämässään puheessa mm. lausui:

”Suomen historia on vaatimatonta historiaa. Mutta tuo historia kohoaa tänään sankaruuden kaikkein korkeimmalle huipulle ihmiskunnan historiassa. On varmaa, että mitä tapahtuneekin, sellaisen kansan sielua ei voida murskata.

”Suomi on pieni maa, kaukaisen pohjolan ilottomien metsien palottelema, tuskin Montanan kokoinen, ja siellä on ainoastaan neljä miljoonaa asukasta.

”Kuitenkin Suomi on suuri kansakunta. Kansa ei ole suuri rikkautensa tai neliömmailiensa perusteella. Sen suuruus piilee asukkaiden luonteessa. Sen tekee suureksi heidän ahkeruutensa, heidän sivistyksensä, heidän taiteensa, musiikkinsa ja heidän rohkeutensa. Sen tekee suureksi heidän moraalisensa ja henkiset saavutuksensa.

Tavaroita pakataan Suomeen lähetettäväksi.

Suuruus on heidän uskollisuudessaan rauhan ihanteita ja vapautta kohtaan. Kaikki nämä suuruuden perusteet voidaan ilmaista yhdellä sanalla — Suomi.

”1200 vuotta suomalaiset ovat asuneet rakkaassa pohjoisessa maassaan. Näiden 1200 vuoden aikana heidät on valloitettu ja heitä on hallittu yhä uudelleen ja uudelleen. Mutta aivan yhtä usein he loppumattomalla rohkeudellaan ja järkkymättömällä vapauden tahdolla ovat voittaneet takaisin riippumattomuutensa. Ja myöskin vieraiden kansojen vallanalaisuudessa heidän alistumaton luonteensa on säilyttänyt suurella määrällä vapaiden ihmisten oikeudet.”

Nyt oli minulla työtä, joka toiselta puolen kulutti voimia, mutta toiselta lisäsi intoa ja kasvatti kuntoa. Vaimoni oli aina rinnallani. Yhdessä ajoimme autolla väliin satojakin maileja talven pöyryssä ja pakkasessa joutuen usein lumisaarroksiin pitkiksiin ajoiksi.

Kerran tällaiselta matkalta palattuamme olin ajanut enemmän kuin kaksisataa mailia. Olin kuolemaan asti väsynyt, sairas ja kovassa kuumeessa. Ajatukset lentelivät kuumehoureiden tavoin nopeasti. ”Eikö ole ihmeellistä: tässä minä makaan uupuneena ja kuolemansairaana vain sen tähden, että olen tahtonut auttaa maata ja kansaa, joka, jos käsiinsä saisi, raastaisi minut oikeutensa eteen ja tuomitsisi pitkäaikaiseen vankeuteen ja aikaisemmin olisi ollut valmis hirttämään. Se maa on tosin minun synnyinmaani, mutta olenko minä velvollinen uhraamaan itseni sen hyväksi, jolla on mielessä yksistään kosto?”

”Rakkaani”, sanoi vaimoni, ”sinä olet sairas ja kuumeessa ja sinä ajattelet kuumeisilla aivoilla. Ethän sinä emmekä me ole tätä avustustyötä tehneet siitä syystä, että se maa on sinun synnyinmaasi, vaan siitä syystä, että se maa ja kansa kärsivät vääryyttä ja väkivaltaa. Jokaisen punaverisen ihmisen on taisteltava oikeuden puolesta ja vääryyttä vastaan katsomatta sitäkään, onko itse aina saanut oikeutta. Sinä olet kärsinyt vääryyttä, mutta juuri se seikka, että et koskaan ole lakannut taistelemasta oikeuden puolesta, kohottaa taistelusi arvoa ja kerran myös korvaa kärsimäsi vääryyden. Meidän on muistettava sitä suurinta käskyä, joka kuuluu: ’Rakastakaa toinen toisianne ja siunatkaa vihollisiannekin.’”

UUSI KOTI

Maailmansota jatkui ja laajeni, eikä ollut toiveitakaan siitä, että kansainvälistä yhteistoimintaa edes läheisessä tulevaisuudessa saataisiin aikaan. Yhdysvallatkin olivat joutuneet mukaan, ja se heikko yhteys, mikä Amerikan ja Suomen välillä oli ollut, katkesi.

Kun synnyinmaahan palaamisen toiveet taas häipyivät näkyttämiin, niin oman kodin kaipausta sai suuremman vallan. Olimme asuneet vuokralaisina ajatellen, että sen voi pian jättää, kun tilaisuus aukeaa. Mutta nyt aloimme etsiä itsellemme omaa kotia, jossa olisimme isäntiä ja emäntiä.

Sopiva paikka löytyikin lähellä olevasta maaseutukylästä, josta oli hyvä kulkuyhteys kaupunkiin, ja ostimme sieltä itsellemme oman kodin varoilla, jotka olimme aikoneet käyttää Suomen matkalla.

Kodin saaminen jo sinänsä tuottaa tyydytystä ja onnea. Mutta siihen tällä kertaa liittyi niin paljon sellaista, joka oli minulle uutta. Kumpikin rakastimme kotia koko sydämemme lämmöllä. Eva oli kerrassaan mestari järjestämään uuden kodin miellyttäväksi ja kauniiksi. Sitäpaitsi se sijaitsi erittäin kauniilla paikalla, ympärillään seudun kauneimmat kukkaistutukset.

Mutta kodin ulkopuolella tapahtuvalla elämällä on ollut minuun aina suuri vetovoima. Olin kyllä sen ennenkin tietänyt, että aktiivinen osanottoni varsinkin poliittiseen elämään oli ensimmäisen

avioliittoni aikana usein häirinnyt kodin onnea ja rauhaa. Olin usein tuntenut tehneeni syntiä ja vääryyttä kotia ja perhettä kohtaan luovuttamalla aivan liian paljon aikaa ja energiaa sekä varojakin toimintaan kodin ulkopuolella, ja se sitten olikin johtanut kotini raunioitumiseen ja itseni sekä koko perheeni pitkäaikaiseen mierolaiselämään.

Silloin kuitenkin perhe kokonaisuudessaan oli samaa kansallisuutta, puhui samaa kieltä ja sillä oli samat käsitykset yhteiskunnallisista ja siveellisistä asioista. Mutta nyt olivat suhteet toiset, sillä amerikkalaisperäinen Eva ei ymmärtänyt äidinkieltäni ja oli vailla vähäisintäkään tietoa Suomen historiasta, sivistyksestä ja kansallisista perinteistä, minun taas joskus joutuessa vaikeuksiin englannin kielen suhteen.

Eva puolestaan omaksui ja tunnusti yhteiskunnalliset ihanteeni. Hän halusi hartaasti ottaa osaa kaikkiin pyrintöihini. Ja niin kauan kuin Suomen avustamisesta oli kysymys, hän myös eli mukana ja häntä suomalaistenkin puolelta ymmärrettiin. Mutta vieraaseen kansallisuuteen kuuluvan ja toista kieltä puhuvan osanotto suomalaisten kansallisiin rientoihin ja keskinäiseen seuratoimintaan oli jo kokonaan toinen asia.

Suomalaiset ovat luonteeltaan juroja ja umpimielisiä ja katsovat epäillen kaikkea vierasta. Vanhempi siirtolaispolvi, joka pitää yllä suomalaisten yhteiskunnallisia ja kansallisia rientoja ja seuratoimintaa, osaa vieläkin varsin vaivalloisesti englantia. Evan taas oli mahdotonta oppia suomea sen vertaa, että siitä olisi ollut apua seuratoiminnassa. Siitä syystä Evan mukaantulo suomalaiseen seuraelämään ja sivistysrientoihin, jotka muodostivat tehtäväni pääasiallisimman sisällön, osoittautui vaikeaksi, jopa mahdottomaksi. Suomalaiset eivät häntä vihanneet, mutta sittenkin kansallisuus ja varsinkin kieli ovat ne yhdyssiteet, jotka pitävät seuraelämän ja kulttuuriharrastukset koossa.

Rakkaudesta ja kunnioituksesta aatteitani ja harrastuksiani kohtaan Eva seurasi mukana lähes kaikilla puhujamatkoillani ja jopa hartaanakin kuunteli suomenkielistä ohjelmaa, josta hän ei ymmärtänyt montakaan sanaa. Mutta luonnollisesti hän ei tällöin voinut löytää sitä sielun ravintoa, jota kaipasi, vaan hänen oli etsittävä sitä omakielistensä keskuudesta. Puolestani minun oli suotava samaa huomaavaisuutta vaimoni harrastuksia kohtaan. Se olikin minulle paljon helpompaa sen vuoksi, että osasin kohtuullisen hyvin kieltä ja ymmärsin sitä niin, että saatoin nauttia englanninkielisestä ohjelmasta ja ymmärtää heidän puheitaan, olinhan joutunut Suomen avustamisasiassa puhumaankin amerikkalaisille heidän omalla kielellään. Tällöin Eva oli ollut korvaamattomana apuna puheiden muokkaamisessa.

Eräässä suhteessa Evalla oli vastaiseen kehitykseeni varsin huomattava vaikutus. Hän oli syvästi uskonnollismielinen: ei kiih-

koileva ja teeskentelevä, uskollaan kerskaileva ja valmis tuomitsemaan toisia, vaan nöyrä, kaikkia palveleva, anteeksiantava ja kaikille hyvää tarkoittava.

Minulla ei ollut mitään erikoisia vastaväitteitä Evan uskonnollisia mielipiteitä vastaan, mutta siitä huolimatta tunsin salaista levottomuutta seikan johdosta. Olinhan kylläkin kasvanut rauhallisessa maalaiselämässä, jossa uskonto on kaiken perusta ja pohja. Mutta osittain ehkä siitä syystä, että minuun oli lapsena istutettu uskontoa pakkovallalla ulkonaisena velvollisuutena eikä sisäisenä kutsumuksena, minuun oli jäänyt jonkinlainen kammo uskontoa kohtaan.

Maailmalla olin joutunut kosketuksiin kokonaan toisenlaisen elämän kanssa, joka oli yhä enemmän vieroittanut uskonnosta. Ja myöhemmin, ruvettuani ottamaan osaa Suomen työväenliikkeeseen, uskonto tuli työnnettyksi yhä enemmän taka-alalle ja kaikki huomio kohdistetuksi yhteiskunnallisiin parannuksiin.

Vaikka Suomen sosialidemokraattisen puolueen ohjelmassa uskonto oli tunnustettu yksityisasiaksi ja jokaisen omantunnonasiaksi, sitä kuitenkin oli pidetty tarpeettomana, jopa vaarallisena ja vahingollisenakin. Varsinkin alkuaikojen agitaatiossa pantiin suurempi paino uskonnon ja kirkkojen hävittämiselle kuin yhteiskunnallisille uudistuksille. Käsitettiin, että uskonto ja kirkko olivat kaikkien yhteiskunnallisten parannusten esteenä, joten sen rai-vaaminen tieltä oli tärkeimpiä tehtäviä.

En tosin ollut koskaan kuulunut kiihkoilijoihin, jotka ankarimmin ja julkisimmin taistelivat kirkkoa ja uskontoa vastaan, mutta sittenkin vuosikymmenien kuluessa käsitys uskonnon tarpeettomuudesta oli syöpyntä syvälle mieleeni. Vaikka en sitä suorastaan ollut vihannut enkä pitänyt niin vaarallisenakaan kuin monet kiihkeimmät, niin sittenkin minusta oli tuntunut, että se joka tapauksessa on eräänlaista nukuttavaa ja eksyttävää liikettä.

Amerikankin suomalaisessa työväenliikkeessä katkerimmat taistelut oli käyty uskontoa, kirkkoa ja papistoa vastaan, ja siltä taholta oli myöskin tämän työväenliikkeen kimppuun ankarimmin hyökätty ja kaikkia keinoja käytetty nousevan liikkeen nujertamiseksi.

Mielessäni kalvoi salainen tunne, että olin kulkeutumassa vaaralliselle pinnalle, joka lähenteli luopiomaisuutta ja petosta entistä vakaumustani ja julkista toimintaani kohtaan.

Mutta toiselta puolen Evan elämässä, sanoissa, teoissa ja koko olemuksessa oli jotain vastustamatonta, johon mitkään aikaisemat väitteeni ja ennakkoluuloni uskonnosta eivät sopineet. Olihan Eva seurannut minua kaikkialle arvoitelematta ja maksanut yhteiskunnalliset käsitykseni sellaisina kuin olin ne esittänyt. Hän puolestaan toivoi, että vastaisin samalla mitalla ja seuraisin häntä myös kirkkoon, jossa hän tunsu saavansa itselleen sitä hengen-

ravintoa, jota hän elämänsä ohjeeksi tarvitsi. Täytyihän minulla, hän sanoi, olla rohkeutta ottaa selkoa, mikä uskonnossa on oikeaa, mikä väärää, ja hylätä se, mikä on paha, mutta hyväksikäyttää se, mikä hyvää on.

Jouduin uudelleen arvioimaan suhteeni uskuntoon, kirkkoon ja omantunnonvapauteen. Oliko kirkko ja uskonto ihmiselle vain henkinen pakkopaita, oliko se vain este ihmiskunnan vapauden ja kehityksen tiellä vai oliko siinä jotain kestävää ja ihmiskunnan vapauden perustukseksi kelpaavaa?

Jouduin erityisesti arvioimaan tilannetta Amerikassa, jossa kansalla on täydellinen uskonnon- ja omantunnonvapaus, jossa yhteiskunnan ja valtion puolelta ketään ei velvoiteta kuulumaan mihinkään kirkkoon eikä omaksumaan mitään uskontoa ja jossa uskonto ja kirkko eivät anna kansalaiselle mitään erikoisoikeuksia, vaan jokainen on yhteiskunnallisesti tasa-arvoinen siitä huolimatta, kuuluuko kirkkoon vai ei. Tosiasia oli se, että 72 miljoonaa ihmistä eli suurin osa kansaa oli maksanut jonkin uskonnon ja kuului kirkkoon.

Totesin myös, että jokainen vallankumous ja kansanliike, jonka päämääränä on ollut uskonnon hävittäminen, on epäonnistunut. Ja yhtä totta on sekin, että aina kun kirkko on yrittänyt rakentaa valtaansa pakolle ja väkivallalle, se myös on epäonnistunut, ja ihmisen omantunnonvapaus on päässyt voimaan. Siinä sittenkin täytyi olla jotain vapauttavaa, jotain tavoittelemisen arvoista, jotain sellaista, joka antaa perustuksen ja siveellisen pohjan vapauteen pyrkivän ihmiskunnan toiminnalle.

Epäillen ja arkanakin menin vaimoni kanssa kirkkoon, enemmän velvollisuuden tunnosta häntä kohtaan kuin omantunnonkutsusta. Se oli amerikkalainen congregational-kirkko, jonka jäsenistö etupäässä kuului ns. keskiluokkaan. Pappi oli vielä suhteellisen nuori, ensimmäisen maailmansodan veteraani, joka nuorena koulu-poikana oli vapaaehtoisesti liittynyt armeijaan ja tavallisena sotilaana taistellut amerikkalaisten joukkojen mukana eturintamalla Argonnen metsissä koillis-Ranskassa ja sodan jälkeen suorittanut tutkintonsa Harvardin teologisessa seminaarissa.

Hänen puheensa oli minulle uutta, sellaista, jota en ennen ollut kuullut suomalaisissa kirkoissa. Hän ei sanan varsinaisessa merkityksessä saarnannut, vaan puhui: opetti kuulijoitaan yksinkertaisin ja selvin esimerkein. Hän ei toisessa kädessään kantanut lain ankaria tauluja, joissa ihmisiä uhataan helvetillä ja iankaikkisella kadotuksella. Hänen esittämänsä käsitys ja kuva Jumalan olemuksesta ja vaikutuksesta ihmiseen oli ymmärrettävä eikä sokeasti uskottava.

Jokaisen ihmisen sielussa elää ikuinen taistelu pahan ja hyvän, oikeuden ja vääryyden välillä, ja siinä taistelussa meidän itsemme tulee kaikin keinoin pyrkiä hyvyyden ja oikeuden voittoon. Kir-

kon ja uskonnon asiana on auttaa, vahvistaa ja tukea ihmistä tässä taistelussa kohottaakseen hänet pahuuden ja sorron yöstä. Ja tässä taistelussa kirkon ja uskonnon on autettava ihmistä vapautumaan vihan ja koston lumoavista voimista ja kohottamaan tilalle rakkauden, ystävyiden ja Jumalasta alkuperäisin olevat anteeksiantamuksen ylevät periaatteet, jotka yksin voivat johtaa ihmiskunnan todelliseen vapauteen ja elämäniloon.

Kirkko ja uskonto, sellaisina kuin ne nyt näin ja aloin käsittää, muuttuivat kokonaan silmissäni. En kuitenkaan antanut näiden ensivaikutteiden päästä valtaan, vaan päätin tutkia pitemmälle. Mutta mitä enemmän syvennyin asiaan ja varsinkin niihin opetuksiin, joita nuori pappi säännöllisesti ja johdonmukaisesti esitti, varmistui vakaumukseni siitä, että kirkko voi olla ja on nyt jo, ainakin Amerikassa, ei pakkolaitos vaan laitos, joka muodostaa yhteiskunnallisen elämän ja kehityksen yhden kulmakiven.

Se ympäristö ja varsinkin se henki, jonka piiriin täten olin joutunut, ei voinut olla vaikuttamatta minuun. Siitä huolimatta, että kuuluin vieraaseen kansallisuuteen, minua kohteltiin arvonnolla. Tunsin joutuneeni tavallaan uuden internationaalisen piiriin, jossa viha ja kosto eivät olleet johtavia periaatteita, vaan rakkaus. Tunsin ikäänkuin kotiini olisi avautunut uusia ikkunoita, joista nyt saatoin nähdä joka suuntaan ja paljon kauemmaksi kuin ennen. Suhteeni entisiin ystäviini ja seuraharrastuksiini eivät sen johdosta ollenkaan muuttuneet, vaan kiintymys kaikkia niitä laitoksia ja niiden hyväätarkoittavia harrastuksia kohtaan entisestään vain lisääntyi. Toverien ja entisten ystävien epäilykset luopiomaisuudestani myös vähitellen lakkasivat. Omatkin puheeni saivat enemmän sisältöä ja varsinkin rakkautta ja lämpöä kuin ennen.

Näkymättömänä mutta hitaasti ja varmasti vaikuttaneena asiana huomattiin, että ne katkerat sisäiset riidat, jotka paikkakunnan suomalaisia olivat jakaneet eri ryhmiin, vähitellen vaimenivat ja lopulta lakkasivat kokonaan. Raja-aidat, jotka olivat erottaneet heitä toisistaan, alkoivat kaatua kuin itsestään, ja ennen kovia sanoja toisistaan käyttäneet puhuttelivat toisiaan ystävinä. Eri seurakunnat ja yhdistykset liittyivät yhdessä toimimaan yhteisissä asioissa. Synnyinmaamme Suomen avustus sai yhteisen ja pysyvän perustuksen, ja suomalaisia kansallisia juhlia, joita jokainen ryhmä oli ennen viettänyt omissa nurkissaan, vietettiin yhdessä, ja ne saivat uuden sisällön ja arvon. Monen silmät ikäänkuin itsestään aukenivat näkemään sen järjettömyyden, missä keskinäisen vihan ja koston tunne oli heitä pitänyt. He kaikki tunsivat olevansa samoja tavallisia ihmisiä, joilla kaikilla suurin piirtein oli samanlaiset tunteet, käsitykset ja päämäärätkin, mutta joita epäluulo, viha, kateus ja kostomieli olivat pitäneet erillään.

Elämä uudessa kodissani oli saanut uuden pohjan. Väliin tun-

tui siltä kuin kaikki tämä olisi ainoastaan vanhuudenheikkoutta ja tarkoituksetonta altruismia. Minusta, vanhasta taistelijasta, oli tullut lammas, jolla ei ollut enää kykyä antaa iskua iskusta, vaan alistua. Mutta sittenkin tunsin itseni nyt voimakkaammaksi ja varmemmaksi itsestäni ja suunnastani kuin koskaan ennen. Ja mikä tärkeintä, vaimoni kanssa tunsin seisovani samalla henkisellä ja siveellisellä tasolla, jolla kumpikin täydestä sydämestämme ja koko voimallamme tuimme ja autoimme toinen toistamme.

Uusi kotimme oli muodostunut avarammaksi ja valoisammaksi kuin ennen. Se ei ollut ainoastaan linnamme vaan myös maailmamme, joka sekä tarjosi suojaa että muodosti lähtökohdan ja antoi sisällyksen kaikelle sen ulkopuolellakin tapahtuvalle toiminnalle ja jossa aina löysimme uskoa ja luottamusta tulevaisuuteen ja ihmiskunnan lopulliseen ylösnousemukseen siitä alennuksen tilasta ja kuolemankuulusta, missä se maailmansodan hirvittävimmillään raivotessa vielä vaelsi.

Kauniina huhtikuun iltapäivänä saavuini kotiin työstäni. Olin saanut Suomen lähetystöstä Washingtonista kirjeen, jota en vielä ollut avannut. Minulla oli kaukainen aavistus siitä, että kirje saattoi sisältää jotain tärkeää.

Vapisevin käsin aukaisin kirjeen, joka oli kirjoitettu Suomen lähetystön viralliselle paperille. Kirje lyhykäisyydessään oli seuraava:

”Hyvä Veli. Minulla on ilo ja kunnia ilmoittaa, että Suomen eduskunta helmikuun lopulla, Valtioneuvoston esityksestä on hyväksynyt Suomen perustuslakiin lisäyksen, jonka nojalla Suomen tasavallan presidentti 17 päivänä maaliskuuta v. 1944 on vapauttanut sinut kaikista niistä syytöksistä, joita sinua vastaan vuoden 1918 tapausten johdosta mahdollisesti voitaisiin nostaa.

Ota vastaan vilpittömän onnitteluni.

Suomen Tasavallan Edustaja Washingtonissa
Hjalmar J. Procope.”

Tulkitsin kirjeen sisällön Evalle.

Mailleen menevä iltaurinko viimeisillä säteillään punasi taivaanrantaa, heittäen kultaisen hohteensa hämärtyvän huoneen sohvalle istuvain kasvoille. Maanpakolaisen katse yhäkin kantautui kauaksi maiden ja merien taa, mutta hänen sydämessään asui rauha.

SISÄLLYSLUETTELO

ENSIMMÄINEN OSA

I

	Sivu
Lapsuus ja nuoruus	9
Keski-Pohjanmaa	9
Isoisä kertoo	11
Koulussa	12
Uutta elämää	14
Ristiriitoja	16
Veljekset saapuvat kotiin	18
Pieni tappelu muutti suunnitelmat	21

II

Matka suureen länteen	24
Yksinäinen siirtolainen	24
Junamatka yli Amerikan	28
Suomalaisten elämää hiilikaivoksilla	29
Elämää täysihoidolassa	32
Juhannusjuhla Lehtilaaksossa	35
Vaellus alkaa	37
Taloudellinen lamakausi	40
Kullanetsintäkin lakkaa	43
Yöllinen jalkamatka	46
Kapteeni Thom	50
Takaisin mannermaalle	54
"Pommina" Seattlessa	55
Takaisin Seattleen	58
Jälleen matkalle	59
Ulos palavasta kaivoksesta	62
Uusille urille	66
Jälleen länttä kohti	69
Intiaanitanssia Nevadassa	73
Seikkailuja loppumatkalla	77

SIIRTOLAISKIRJASTIHOITAJA
Toukokuu 1980
20500 Turku 50 17536

139-1980

III

Uusi elämä alkaa	81
Odottamaton kohtaaminen	81
Takaisin kaivoksille	83
Vuokraan kaivoksen	86
Yhdysvaltain kansalaisiksi	89
Kaivoksien omistaja	90
Matti Örlingin Suomen-matka	92
Takaisin kotimaahan	94

TOINEN OSA

I

Pohjanmaa herää	101
Suuri adressi	101
Vastalause kirkossa	103
Salainen kokous	106
Valtiopäivämiesehdokkaana	109
Outoja huhuja	111
Kokous Palokunnan talossa	115
Vappu Kokkolassa vuonna 1906	116
Piirikokous Ilmajoella	117
Ensimmäinen agitaatiomatka	119

II

Uusi eduskunta työssä	125
Eduskunta kokoontuu	125
Eräs haastattelu	129
Eduskuntatyö ja uudistusvaatimukset	130
Väittelykokous Lapualla	133
Vappu Kotkan Katarinaniemellä 1912	135
Sosiaalidemokraattinen puhemiesehdokkaas	138
Sota ja v:n 1916 vaalit	142

III

Suomen Ammattijärjestön johdossa	144
Vastuulliseen toimeen	144
Työriitojen sovittelua	145
Vallankumousmiehiä ulkomailla 7.36	148
Leniniä tapaamassa	151

IV

Vallankumouksen aikakausi	153
Lähetystö Pietariin	153
Uusia neuvotteluja Pietarissa	158

Hallituksen muodostaminen	161
Edessä suuret ja vaikeat tehtävät	164
Järjestyksen ylläpito maassa	166
Suomen ja Venäjän suhteiden järjestäminen	169
Väittelykokous keisarillisessa linnassa	171
Valtalaki ja eduskunnan hajotus	174
Elintarvetilanne ja voimellakat	178
Eduskuntavaalit v. 1917	182
Eduskunta kokoontuu uusissa vaiheissa	183

KOLMAS OSA

I

Suomen sisällissota	191
Sota alkaa	191
Elintarvemministerinä	192
Viljan haussa	193
Punainen hallitus toimessa	197
Suhde Työ- ja sotamiesneuvostoon	199
Rauhan lähetystö Ruotsista	200
Suomen ja Venäjän välinen sopimus	201
Kansanvaltuuskunnan viimeiset päivät	204

II

Venäjän sekasortoisissa oloissa	207
Pako Venäjälle	207
Neuvotteluja suomalaisen legioonan perustamisesta	210
Pakolaisille olinpaikkaa etsimässä	213
Uralilta takaisin	215
Matka Arkangeliin	216
Etsiskelyjä Vienanmerellä ja Muurmanskissa	219
Suomalaisia Arkangelissa	222

III

Suomen vapauden puolustamista pohjois-Venäjällä	225
Miten Arkangeli valloitettiin	225
Esitys Suomen oloista amerikkalaisille ja venäläisille	227
Julistus Venäjällä ja Amerikassa oleville suomalaisille	234
Lähetystö Suomesta	238
Liittolaisten joukot Arkangelissa	241
Eversti Burton	243

IV

Muurmannin Suomalainen Legioona	245
Legioonan kokoonpano	245
Tarkastusmatka	247

Muonan kuljetusta	250
Tieto aselevosta saapuu	251
Legioona vartiopalveluksessa	252
Agitaatiomatka Paanajärvelle	253
Jouluyö rakonuotiolla	257
Kenraalin kala- ja saunamatka	259
Eversti Burton suuttui	264
Suomalaisten suhde karjalaisiin	265
Kuolemantuomio	267
Kaaosmainen tilanne	268
Legioonan myöhemmät tehtävät	270
Sopimus legioonan kotiuttamisesta	271
Legioonan hajoaminen	273
Eversti Burton käy Kemijärvellä	275

NELJÄS OSA

I

Tuntematonta tulevaisuutta kohti	281
Lähtö Muurmannilta	281
Odottelua Edinburghissa ja Viron satamissa	282
Englannin hallituksen vieraana	285
Englantilaista sananvapautta	286
Karl Marxin haudalla	288
Sotilasvihkiäiset Portsmouthissa	290
Santeri Nuorteva Lontoossa	291
Lähtö Englannista	294

II

Seikkailuja Kanadassa	296
Elämää tukkikämpällä	296
Sauna	300
Pappi tukkilaisten vieraana	300
Legioonan rippeiden hajaantuminen	303
Torontossa	304
Heinätoissa	306
Yksinäistä	308

20500 Turku 50 ☎ 17 536
III

Uutta elämää Yhdysvalloissa	312
Jälleen ystävien seurassa	312
Vangitseminen	313
Ulkomaalaisena anarkistina	317
Puhujamatkalla	319
Paluu normaaliin elämään	323

IV

Matka Amerikan mantereen halki	327
Mustat Kummut	327
Aavikolla	330
Öljykaupunki	331
Carbon	332
Kun tiet yhtyvät	334
Amerikan harjanteen yli	336
Ihmeellinen sauna ja mormonien kaupunki	337
Sisarukset tapaavat — 40 vuoden perästä	339
Tyynenmeren rantaa pitkin	341
Jack Londonin lukutupa ja Rocklinin muistot	344
Upton Sinclairia tapaamassa	346

V

Avarampaan maailmankatsomukseen	348
Matkan jälkeen	348
Kaipuu synnyinmaahan	350
Suomen avustaminen	352
Uusi koti	354

139-1980